JOSIP BROZ TITO — SABRANA DJELA

ODBOR ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

Ljupčo Arsov, predsjednik, dr Vladimir Bakarić, Anka Berus, Rodoljub Čolaković, Aslan Fazlija, Miladin Gvozdenov, Slavko Janevski, Edvard Kardelj, Lazar Koliševski, Miha Marinko, dr Josip Mirnić, dr Miroslav Pečujlić, dr Ivan Perić, dr Pavle Savić, Petar Stambolić, Lidija Šentjurc, dr Mijat Šuković, dr Marko Šunjić, dr Arif Tanović, Fabijan Trgo, Jovan Veselinov, Veljko Vlahović, Boris Ziherl, Mihajlo Zvicer, Drago Vukša, sekretar Odbora

REDAKCIJA ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

David Atlagić, dr Nikola Babić, Ismail Bajra, dr Dušan Bilandžić, mr Milovan Bosić, Slobodan Bosiljčić, dr Velimir Brezovski, dr Pero Damjanović, dr Tone Ferenc, dr Milan Matić, dr Josip Mirnić, Pero Morača, dr Ivan Perić, Miladin Perović, dr Branko Petranović, Milan Rakas, dr Stanislav Stojanović, Fabijan Trgo

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
dr Pero Damjanović

SEKRETAR REDAKCIJE
mr Milan B. Matić

NAUČNA PRIPREMA
INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU,
BEOGRAD

TOM 3

Istraživanje, priprema za štampu,
napomene, hronologija i registri
dr Pero Damjanović
Dragica Lazarević

JOSIP BROZ TITO
SABRANA DJELA

TOM TREĆI

MART 1935 — NOVEMBAR 1937.

IZDAVAČKI CENTAR »KOMUNIST«, BEOGRAD
BEOGRADSKI IZDAVAČKO-GRAFIČKI ZAVOD, BEOGRAD
IZDAVAČKO KNJIŽARSKO PODUZEĆE »NAPRIJED«, ZAGREB

BEOGRAD 1983.

PREDGOVOR

Treći tom Titovih Sabranih djela obuhvata njegove radove od proljeća 1935. do novembra 1937. godine i sadrži 47 radova i 25 različitih priloga vezanih za ličnost i rad autora.

To je vrijeme Titove djelatnosti u Komunističkoj internacionali (od marta 1935. do oktobra 1936. godine) i u zemlji (od kraja 1936. do sredine avgusta 1937). U ovom periodu Tito je došao na čelo Partije i počeo da rukovodi njenim cjelokupnim radom i da rješava probleme koji su se tada otvorili, s jedne strane, u odnosima s rukovodstvom Kominterne, a s druge, u vezi s pojavom frakcionaških i grupaških borbi u partijskom rukovodstvu (od avgusta 1937. godine pa dalje).

To je bio izuzetno značajan period u Brozovom revolucionarnom radu, prelomni period u kome on od člana Politbiroa i predstavnika Partije u Kominterni izbija na čelo KPJ i postaje njena najodgovornija ličnost, ali u specifičnim uslovima, u uslovima novih opasnosti za Komunističku partiju Jugoslavije. Istovremeno to je prelomni momenat i u razvitku revolucionarnog pokreta u Jugoslaviji u tom smislu što je KPJ poslije nekoliko godina žestokog terora šestojanuarskog apsolutističkog režima kralja Aleksandra uspjela da se održi, da razbije obruč ilegalnosti i da se, primjenjujući nove oblike i metode rada, postepeno pretvori u avangardnu snagu sve razgranatijeg radničkog i drugih komponenti revolucionarnog pokreta.

Tada su nastupile krupne promjene i u međunarodnim odnosima. Ispoljili su se konkretni oblici agresivnosti fašističkih sila i njihovih težnji za svjetskom vladavinom. One su se upustile u nove ratne avanture i osvajanja tuđih zemalja, pri čemu se pokazalo da su zapadnoevropske države i njihove vladajuće klase nesposobne da pruže otpor nastupanju i varvarstvu fašizma. Na drugoj strani, to je bilo doba u kome je svjetski komunistički pokret, istina poslije teških iskušenja u borbi protiv nasrtaja fašističkih snaga, počeo da osjeća i shvata svu opasnost od fašističke kontrarevolucije, da se organizuje i da mobiliše sve demokratske snage za otpor fašizmu i ratu.

Najpotpuniju manifestaciju pozitivnih promjena u svjetskom komunističkom pokretu predstavlja Sedmi kongres Kominterne, održan u toku jula i avgusta 1935. godine. Njegovi zaključci o nužnosti borbe za jedinstvo radničkog pokreta i borbe za okupljanje antifašističkih,

demokratskih i svih nefašističkih snaga na liniji narodnih frontova, imali su svjetskoistorijski značaj. U skladu s tim novim događajima razvijala se i aktivnost mnogih komunističkih partija, pa i KPJ, naročito pojedinih partijskih rukovodstava, njenih najboljih predstavnika, kreatora politike i taktičko-strategijske orijentacije revolucionarne borbe.

Nalazeći se u Sovjetskom Savezu kao referent za jugoslovenska pitanja u Sekretarijatu Izvršnog komiteta Kominterne za balkanske zemlje, a kasnije učestvujući i u radu Sedmog kongresa Kominterne kao sekretar delegacije KPJ na tom kongresu, Josip Broz Tito je bio svjedok radikalne promjene politike svjetskog komunističkog pokreta. Obavljajući svoju funkciju kao politički referent za jugoslovensko pitanje, Broz je istovremeno bio u mogućnosti da neposredno prati sve dokumente, izvještaje i sve stavove koji su se ticali Komunističke partije Jugoslavije i njene djelatnosti.

Navedene okolnosti, specifični uslovi u kojima se nalazio, kao i nova saznanja dali su osnovno obilježje cjelokupnom Titovom radu u to vrijeme. Više sačuvanih dokumenata o njegovim zadacima u radu Sekretarijata IK KI za balkanske zemlje, o njegovim istupanjima na jugoslovenskom sektoru aspiranata Komunističkog univerziteta nacionalnih manjina Zapada i zapisnici sa sjednica delegacije KPJ na Sedmom kongresu govore o tadašnjoj Titovoj intenzivnoj djelatnosti. Od posebnog su značaja njegove informacije o stanju u Partiji, o političkoj situaciji u zemlji i o provalama, tj. masovnim hapšenjima komunista koja su izvršili organi jugoslovenskog režima krajem 1935. i početkom 1936. godine, što je on iznio u svom informativnom predavanju koje je održao slušaocima KUNMZ-a (10. februara 1936).

Na žalost, priređivači su došli samo do manjeg broja dokumenata odnosno Titovih radova iz perioda u kojem je on djelovao u Balkanskom zemaljskom sekretarijatu, ali će se naknadnim traganjem vjerovatno pronaći još neki Titovi dokumenti i iz ovog vremena. Pretpostavljamo da je negdje sačuvano njegovo istupanje (ili bar informacija o istupanju) na savjetovanju rukovodećeg aktiva KPJ, održanom u Moskvi u toku avgusta 1936. godine, i u razgovorima koje je delegacija KPJ u to vrijeme vodila u rukovodstvu Kominterne povodom tzv. poništavanja odluka Aprilskog plenuma CK KPJ od 1936. godine. Tada su, između ostalog, rukovodeća tijela Kominterne odlučila da se smijeni dotadašnje rukovodstvo KPJ i imenuje novo i da to novo rukovodstvo KPJ pređe u zemlju osim jednog člana, koji bi ostao u inostranstvu radi lakšeg održavanja veza s Kominternom.

Na osnovu te odluke Josip Broz je sredinom oktobra 1936. godine došao u Beč, u tadašnje sjedište CK KPJ, sa zadatkom da pođe u zemlju, da u njoj stvori uslove za formiranje novog rukovodstva od ljudi iz zemlje, da njime rukovodi i da odgovara za rad Partije u zemlji.

U to vrijeme su nastali mnogi Titovi radovi odnosno uputstva ili izvještaji koje je slao predstavniku KPJ pri KI u Moskvu. Malo kasnije nastaju i njegova pisma i izvještaji koje je on neposredno slao iz zemlje, gdje se nalazio na ilegalnom radu. Iz tog perioda sačuvano je nekoliko Titovih članaka, pisanih u prvom redu o problematici građanskog rata u Španiji, koji je u to vrijeme postao jedna od centralnih preokupacija cjelokupne napredne javnosti u svijetu, a posebno svjetskog komunistčkog pokreta. Zapravo, i prije polaska iz Moskve na rad u Centralni komitet KPJ u Beč i odatle u zemlju, Broz je napisao nekoliko članaka o problemima Španije koji su objavljeni u centralnom partijskom organu »Proleteru« (*Za pobjedu nad fašizmom*, *Katolici i događaji u Španjolskoj*, *Protiv blokade Španije*).

U ovim člancima Josip Broz, sa već osvjedočenim darom za tanane analize političkih zbivanja i za precizno ocrtavanje osnovnih tendencija razvoja, iznosi svoje poglede o španskom građanskom ratu, zalaže se za pružanje energične podrške republikanskoj Španiji i ustaje protiv drskog miješanja fašističkih sila u stvar španskog naroda. Istovremeno zaključuje da zbivanja u Španiji imaju značaj koji prelazi granice te zemlje, da su ona u stvari uvod u novi svjetski rat koji pripremaju fašističke sile, a pred kojim pokazuju kapitulantstvo mnoge velike zapadne države, dotadašnji tradicionalni pobornici demokratskih sloboda.

Kapitulacijom pred generalskom pobunom i zatvaranjem očiju pred podrškom koju su toj pobuni ukazivale fašističke sile, tačnije, odbijanjem da se suprotstave beskrupuloznom kršenju svih važećih normi međunarodnih odnosa, te države su, po Titovoj ocjeni, faktički otvorile vrata budućoj agresiji i protiv svoje vlastite nezavisnosti. U tim okolnostima Tito jasno uviđa da je istorija pred radničku klasu i njene političke rukovodeće snage postavila novi historijski zadatak da brane demokratske tekovine čovječanstva, nacionalnu nezavisnost i mir. U tu svrhu radnički pokret mora da prevaziđe vlastite slabosti, da zbije svoje redove i da budno prati sva društvena zbivanja i previranja u pojedinim pokretima i pojedinim društvenim sredinama da bi na njih blagovremeno reagovao i pružao podršku svemu što doprinosi odbrani društvenog progresa uključiv, na primjer, i katoličke pokrete, iz čijih se sredina takođe podizao protest protiv nasrtaja na nezavisnost drugih zemalja i protiv ugrožavanja mira.

U navedenim člancima ili nešto kasnije pisanim člancima *Komunisti i katolici* i *Španjolska i Hrvatska* Broz razmatra istu preoblematiku, koju bliže povezuje sa zbivanjima u svojoj domovini, posebno u Hrvatskoj, u kojoj su se pojavile mnoge protivrječnosti. Naime, iz samog hrvatskog nacionalnog pokreta i stranke koja ga je predstavljala — Hrvatske seljačke stranke, koja je vodila borbu za nacionalnu slobodu i ravnopravnost hrvatskog naroda, stizale su uznemiravajuće i protiv-

riječne vijesti da u glasilima tog pokreta i među njegovim rukovodstvom nema jasnih pogleda na situaciju u Španiji i, štaviše, da oficijelno rukovodstvo, pa i znatan dio tog nacionalnog pokreta daje podršku pobunjeničkim i fašističkim snagama, od kojih može da zaprijeti opasnost slobodi i opstanku i samog hrvatskog naroda.

Na osnovu svih tih analiza i držeći se tadašnjih gledišta rukovodstva Kominterne i Centralnog komiteta KPJ, Broz u svojim pismima upućenim partijskim komitetima u zemlji predočava suštinske zadatke koji proističu iz međunarodnih odnosa i posebno iz karaktera zbivanja u Španiji. On poziva komuniste i druge pristalice antifašističkog pokreta da imaju na umu da je stvar Španije stvar svih progresivnih snaga u svijetu, te da je republikansku Španiju potrebno podržati i pomoći, slati joj izraze solidarnosti, prikupljati materijalnu pomoć za borce republikanske Španije i organizovati slanje dobrovoljaca da bi se na tlu Španije borili protiv fašizma i rata, što će biti doprinos odbrani mira i nezavisnosti pojedinih zemalja i doprinos antifašističkoj mobilizaciji i borbi za slobodu u vlastitoj zemlji.

Druga, ili možda najvažnija aktivnost Josipa Broza Tita koja je proizilazila iz njegovog tadašnjeg položaja u partijskom rukovodstvu, bila je da sredi stanje u sjedištu Centralnog komiteta i da zatim pođe u zemlju da bi se tamo konsultovao s predstavnicima pojedinih pokrajinskih komiteta u cilju pripreme partijske konferencije koja bi donijela odluke o reorganizaciji cjelokupnog partijskog rada u skladu s novim smjernicama partijske politike i metodama djelovanja KPJ.

Titova pisma Ivanu Gržetiću od 23. oktobra i 5. novembra 1936. godine, a zatim njegovi izvještaji odnosno njegova pisma koja je slao iz zemlje od januara do marta 1937. godine, kao i opsežniji izvještaji koje je pisao tokom aprila 1937. godine, nakon dolaska u Pariz, novo sjedište CK KPJ, bogati su podacima o toj njegovoj djelatnosti.

Važan zadatak koji je Titu predstojao kad je krajem 1936. godine došao u zemlju bilo je razbistravanje stanja u omladinskom pokretu, naročito u vezi s lutanjima, pa i likvidatorskim tendencijama koje su se pojavile u toku reorganizacije SKOJ-a, tj. u toku sprovođenja zaključaka Šestog kongresa Komunističke omladinske internacionale (održanog u septembru i oktobru 1935. godine).

Ideja da se SKOJ oslobodi svog dotadašnjeg sektaškog sadržaja i okvira rada i da postane jezgro masovnog i širokog omladinskog pokreta koji bi obuhvatio svu progresivnu i demokratski raspoloženu omladinu, bez obzira na njenu ideološku i političku opredijeljenost i na njenu pripadnost pojedinim organizacijama ili pokretima, u toku sprovođenja izvrgla se u svoju suprotnost i dovela do raspuštanja SKOJ-a kao organizacije.

Kada se krajem 1936. godine našao u zemlji. Tito je situaciju u SKOJ-u okvalifikovao kao »pravi haos«, jer su pojedini »mandatori« dobijali

jednostrane zadatke i jednostrano ih sprovodili. Naročito je bilo lutanja zbog toga što je odluka da se najizgrađeniji članovi SKOJ-a uključe u partijsku organizaciju sprovedena na kampanjski način, dok nisu data nikakva uputstva o tome kako da ostali članovi SKOJ-a organizovano djeluju, na koji način da se povezuju i kome da se obraćaju za usmjeravanje njihovog rada.

Opravdana težnja za legalizacijom rada i za oslobođenjem od revolucionarne ultrasektaške frazeologije, za šta je već bio krajnji čas, u praksi je dovela do likvidacije SKOJ-a kao organizacije u mnogim mjestima. U Sloveniji su nastale još teže kompolikacije usljed toga što se javilo nepovjerenje prema rukovodstvu SKOJ-a u Jugoslaviji, pa i prema CK KPJ, jer su krivicom pojedinih partijskih i skojevskih instruktora tokom 1936. godine nastale provale za koje su predstavnici omladinskog pokreta Slovenije s mnogo osnova okrivljavali partijsko i skojevsko rukovodstvo Jugoslavije, ali su iz toga izveli pogrešne zaključke o potrebi izdvajanja iz skojevske i partijske organizacije.

Imajući sve to u vidu i pošto je obavio niz razgovora s predstavnicima partijskih i omladinskih rukovodstava, naročito u Zagrebu i u Hrvatskoj i s predstavnicima Partije i SKOJ-a u Sloveniji, Srbiji i Dalmaciji, Tito je prešao na sređivanje prilika u SKOJ-u. On je, prije svega, formirao privremena skojevska rukovodstva, tj. omladinske komisije pri partijskim forumima sa zadatkom da prouče stanje u omladini, da povežu ranije članove SKOJ-a u sistem organizacija i da zasnuju omladinski rad u svim drugim omladinskim, kulturnim, sportskim i nacionalnim organizacijama u kojima se okuplja omladina.

U toku tromjesečnog boravka u zemlji početkom 1937. godine, Tito je pripremio kadrove i za Centralnu omladinsku komisiju s Ivom-Lolom Ribarom na čelu, postavivši im zadatak da sređuju prilike u omladinskom pokretu Jugoslavije. Svoja zapažanja i predloge za izlaz iz tih teškoća Tito je saopštio u svojim izvještajima na sjednicama Centralnog komiteta i u pisanim izvještajima, koji su nakon razmatranja na više sjednica CK u toku aprila 1937. upućeni rukovodstvu Kominterne u Moskvu. U vrijeme svojih boravaka u zemlji (dolazio je u dva maha krajem 1936. i ostao do marta 1937. i u još dva navrata do sredine avgusta 1937. zadržavši se na radu u zemlji te godine oko sedam mjeseci) Tito je u razgovorima s partijskim kadrovima težio u prvom redu tome da ih upozna s novim kursom u partijskom radu, tj. s neophodnošću razdvajanja ilegalnog od legalnog rada, i stavljanja težišta na razne oblike sistematske legalne djelatnosti, posebno u Jedinstvenoj radničkoj partiji, u sindikatima i u svim drugim masovnim organizacijama. Na drugoj strani, Tito je skrenuo pažnju da ilegalnu aktivnost komunista odnosno partijskih organizacija, s obzirom na svirepost policijskog terora koji je vladao u zemlji, treba postaviti na što čvršću osnovu i sprovoditi je uglavnom usmeno da bi se onemogućila masovna hapšenja, kojima je režim često obezglavljivao revolucionarni pokret, naročito hapšenjem

članova pojedinih partijskih rukovodstava. Sve je to Tito povezivao s odlukom da rukovodstvo Partije pređe u zemlju, da se Partija više ukorijeni u samoj klasi i u narodu, pri čemu je potrebno smjelije se orijentisati na primanje članova Partije iz redova poštenih i radnih ljudi, koji uživaju ugled u svojoj sredini i preko kojih će Partija jačati i svoj vlastiti ugled i autoritet u narodu.

Te Titove koncepcije i njegovi pogledi o tim i sličnim pitanjima sadržani su u njegovim pismima, izvještajima i pojedinim člancima iz tog vremena.

Veliku pažnju Tito je poklonio problemima međunacionalnih odnosa u Jugoslaviji iznoseći nova gledišta KPJ o rješavanju nacionalnog pitanja koja su težište stavljala na pravo svakog naroda i svake narodnosti da sami odluče o svojim odnosima s drugim narodima i o svome mjestu u državnoj zajednici, a na bazi ravnopravnosti i prava na samoopredjeljenje. Karakteristično za ta nova gledišta bilo je to što se izlaz za ugnjetene narode nije tražio u stvaranju nekakvih njihovih nezavisnih državica, koje bi u nastaloj konstelaciji međunarodnih odnosa, a posebno usljed agresivnosti fašističkih sila, postale njihov plijen i dovele u pitanje nacionalni opstanak i drugih naroda. Nasuprot takvim, u osnovi pogrešnim i uglavnom nametnutim koncepcijama, Tito ističe princip slobodnog sporazuma slobodnih naroda Jugoslavije, koji će svoju državnu zajednicu urediti kao federativnu državu s više federalnih jedinica. Tito je u to vrijeme govorio o sedam federalnih jedinica imajući u vidu sve današnje republike i pokrajine, osim Kosova, koje kao autonomna pokrajina još nije ulazilo u vidokrug rukovodstva jugoslovenskog komunističkog pokreta. Nagovještaji autonomnosti Kosova u partijskoj politici pojaviće se nekoliko godina kasnije, između ostalog i u tome da je na Titov predlog V zemaljska konferencija, koja je održana u oktobru 1940. godine, odlučila da se oblasno partijsko rukovodstvo Kosova izdvoji iz sastava Pokrajinskog komiteta za Crnu Goru i direktno veže za CK KPJ. Uslovi za to stvarani su još ranije, kad je Tito u dogovoru s partijskim rukovodstvom iz Srbije naložio da se pokloni više pažnje radu partijske organizacije na Kosovu, što je dovelo do učvršćenja Oblasnog rukovodstva formiranog 1937. godine.

O novim i, može se reći, kompleksnim pogledima na rješavanje nacionalnog pitanja u Jugoslaviji, a posebno na regulisanje međunacionalnih odnosa, najcjelovitije se govori u Titovom *Pismu za Srbiju* od 2. novembra 1936. godine, čije će se ideje provlačiti i u nizu kasnijih dokumenata, posebno u gledištima o formiranju ne više jedinstvene radničke partije, već radničkih partija prilagođenih nacionalnim i historijskim specifičnostima pojedinih zemalja i pokrajina Jugoslavije.

U duhu novih pogleda na nacionalno pitanje u Jugoslaviji realizovana je i odluka IV konferencije KPJ o stvaranju posebnih, tj. nacionalnih komunističkih partija Slovenije i Hrvatske u okviru jedinstvene KP Jugoslavije. Tito je već početkom 1937. godine razgovarao s predstav-

nicima partijskog rukovodstva u Sloveniji o Osnivačkom kongresu, pri čemu ih je posebno upozoravao da pripreme moraju biti temeljite, a obezbjeđenje apsolutno da se u slučaju neke nesmotrenosti ne bi ta velika ideja o Osnivačkom kongresu KP Slovenije kompromitovala, što bi imalo štetne posljedice za dalji rad Partije. Tito je, međutim, smatrao da posao oko organizovanja i održavanja Osnivačkog kongresa KP Slovenije treba povjeriti Edvardu Kardelju, pa je zbog toga u nekoliko svojih poruka Centralnom komitetu u jesen 1936. i početkom 1937 godine forsirao njegov povratak iz Moskve. Kardelj je zajedno s ostalim slovenačkim kadrovima uspješno organizovao održavanje kongresa.

U pripremi Osnivačkog kongresa KP Hrvatske Tito se neposredno angažovao. To je bila i glavna njegova preokupacije prilikom ponovnog dužeg boravka u zemlji u ljeto 1937. godine, kada je ostao preko dva i po mjeseca (od početka juna do sredine avgusta).

Na Osnivačkom kongresu KP Hrvatske Tito je imao odlučujuću ulogu. Održao je uvodni referat i dao je izvještaj o organizacionom stanju, ali ni referat ni izvještaj nisu sačuvani. Istom prilikom Tito je napisao proglas Osnivačkog kongresa KP Hrvatske, koji je nekoliko mjeseci kasnije redigovao i upotpunio da bi bio objavljen u novembarskom broju »Proletera« za 1937. godinu.

U proglasu Osnivačkog kongresa KP Hrvatske naglašena je međunacionalna problematika jugoslovenskog društva; izneti su pogledi o odnosima radničkog pokreta prema nacionalnom pitanju i o odnosu komunista prema prošlosti svoga naroda i njegovim nacionalnim i povijesnim vrijednostima. Poseban akcenat je stavljen na značaj njegovanja uzajamnosti između hrvatskog i srpskog naroda i uspostavljanja bratske saradnje između svih naroda Jugoslavije kao uslova i njihove odbrane od sve neposrednije fašističke opasnosti, odbrane njihovog opstanka i u perspektivi kao uslova socijalističkog preuređenja njihove zajedničke domovine.

Novi momenat u revolucionarnoj djelatnosti Josipa Broza Tita nastao je, kako je već spomenuto, sredinom avgusta 1937. godine, kad je on preuzeo rukovođenje Centralnim komitetom i time došao na čelo Komunističke partije Jugoslavije.

Još dok je boravio u zemlji i radio na organizovanju Osnivačkog kongresa KP Hrvatske i na konsolidaciji novoizabranog Centralnog komiteta, Tito je dobio poruku od dva člana Politbiroa — Rodoljuba Čolakovića i Sretena Žujovića — da što prije dođe u Pariz zato što je u rukovodstvu KPJ nastala neizvjesnost poslije poziva koji je upućen iz Moskve Milanu Gorkiću, tadašnjem generalnom sekretaru CK KPJ, da ode u Kominternu, ali koji se po dolasku u Moskvu više nije javljao.

Tito je iz zemlje stigao u Pariz 17. avgusta 1937. godine (o tome se govori u pismu Rodoljuba Čolakovića upućenom M. Gorkiću u Moskvu 20. avgusta, koje se donosi u *Prilozima* ovog toma) i u toku nekoliko narednih dana preuzeo je stvarno rukovođenje Partijom.

Titov dolazak na čelo Komunističke partije Jugoslavije u navedenim okolnostima u Parizu prije četrdeset godina, označava izuzetan i prelomam datum ne samo u njegovom ličnom životu i revolucionarnom radu nego i u razvitku KPJ i cjelokupnog jugoslovenskog revolucionarnog pokreta, a time i u historiji svih naroda i narodnosti Jugoslavije. Od tada će Josip Broz Tito, koji se i do tada, već više od deset godina neumorno borio za jedinstvo i za izgradnju revolucionarne marksističke partije, kvalitetima svoje ličnosti postati stvarni vođ i kreator njene politike, obezbjeđujući avangardnu i organizatorsku ulogu jugoslovenskih komunista u tadašnjim kao i kasnijim revolucionarnim procesima i kretanjima.

Tada se proširuje obim Titove aktivnosti, što se svakako odražava na karakter njegovih radova. On posebno preuzima i svu korespondenciju s rukovodstvom Kominterne.

Poslije nekoliko dana od svog dolaska u Pariz Tito upućuje pismo Vilhelmu Piku u kome ga obavještava o nekim aktuelnim problemima Partije, o rezultatima svoje djelatnosti u zemlji, kao i o nekim problemima čije bi rješavanje trebalo da pomogne rukovodstvo Kominterne (Pismo V. Piku od 28. avgusta 1937). Između ostalog, u tom pismu Tito energično postavlja zahtjev da se sprovede odluka od 1936. godine da cijelo rukovodstvo KPJ, izuzev jednog člana, pređe u zemlju.

Na ova pitanja vraćaće se Tito u još nekoliko svojih pisama i izvještaja upućenih predstavniku KPJ pri Kominterni ili neposredno rukovodstvu Kominterne, posebno Vilhelmu Piku, članu Sekretarijata IK KI, odgovornom i za balkanske zemlje.

Međutim, uporedo s preuzimanjem rukovodstva KPJ Tito se sreo i s novim neočekivanim teškoćama pred kojima se tada našla KPJ. Poziv koji je upućen Gorkiću kao generalnom sekretaru KPJ da dođe u Kominternu pretvorio se u njegov opoziv, a zatim i u hapšenje, s tim da su bacane optužbe i na ostale predstavnike KPJ u Moskvi, a postepeno i na cijelu KPJ. Tada je nastala kriza nepovjerenja rukovodstva Kominterne u KPJ, tj. kriza položaja KPJ u Kominterni. Od tada, od jeseni 1937. godine pa narednu godinu dana jedna od glavnih Titovih preokupacija biće nastojanje da se prebrodi jedna od najtežih kriza u historiji KPJ i da se ona ne prenese u partijske organizacije u zemlji, da se »Partija i pokret sačuvaju od potresa«.

Uporedo s tom krizom nepovjerenja od strane Kominterne u rukovodstvo KPJ, u partijskom rukovodstvu ili, tačnije, u okolini partijskog rukovodstva pojavile su se nove teškoće. Ponovo su se počeli razbuktavati frakcionaštvo i grupaške borbe.

Opoziv i hapšenje u Moskvi generalnog sekretara Gorkića, izostajanje odgovora na izvještaje i pisma koje je Tito u ime Centralnog komiteta slao Kominterni, zatim otkazivanje finansijske pomoći, što je uslijedilo u to isto vrijeme, jedan dio rukovodećih ljudi u KPJ protumačio je kao

znak da partijsko rukovodstvo više ne postoji, da se gotovo ni sama Partija ne priznaje.

Te okolnosti s dugom neizvjesnošću izazvale su i pothranjivale frakcionaštvo, a kod nekih ljudi podstakle i bolesne ambicije da se domognu rukovodstva KPJ. Tito se stoga našao u situaciji da, s jedne strane, rješava pitanje odnosa s Kominternom i da suzbija frakcionaštvo, a s druge strane, da obezbijedi rukovođenje pokretom u zemlji. Radovi koji se objavljuju u ovom tomu, posebno pismo Vilhelmu Piku i pisma pojedinim rukovodećim ljudima u zemlji, posebno instruktoru CK KPJ Edvardu Kardelju, zatim predstavnicima KPJ u Americi i Kanadi (Nikoli Kovačeviću i Srđi Prici) govore o Titovim naporima da u novim okolnostima sačuva Partiju i pokret od tih velikih opasnosti koje su joj iznenada zaprijetile.

Za cijelo ovo vrijeme Tito nastoji da održava što neposredniji kontakt s partijskim rukovodstvom i pokretom u zemlji. U tu svrhu šalje pisma i poruke, daje uputstva i na razne načine održava kontakt s rukovodećim ljudima iz Beograda, Zagreba, Ljubljane, a preko njih i s ostalim organizacijama u zemlji. On takođe nastoji da se preko kurira i na druge načine informiše o zbivanjima u cijeloj zemlji kako bi u svojim uputstvima i člancima u partijskom organu davao odgovore na pitanja koja je život postavljao. U tom pogledu su značajni njegovi članci pisani povodom sporazuma postignutog između opozicionih snaga u zemlji (Seljačko-demokratske koalicije s centrom u Zagrebu i srpske Udružene opozicije s centrom u Beogradu). Pored članaka u »Proleteru« *(Sporazum i radnička klasa, Pred sudbonosnim događajima)*, o tome se više govori u njegovim pismima koja je slao dr Pavlu Gregoriću u Zagreb.

Značajna tema tadašnjih Titovih pisama jeste problematika sindikalnog pokreta, naročito u vezi s pripremama novog kongresa URS-ovih sindikata, koji je prvobitno bio zakazan za decembar 1937. godine, a zatim pomjeren za proljeće 1938. godine. U svojim pismima upućivanim u zemlju on posebnu pažnju poklanja stvaranju jedinstva sindikalnog pokreta, saradnji sa socijaldemokratima i drugim pristalicama sindikalnog jedinstva, ukazujući u isto vrijeme na značaj rada s ostalim tzv. neklasnim sindikatima (HRS-om, JUGORAS-om) i nekim samostalnim sindikalnim savezima. U svojim radovima Tito posebno ističe značaj širine u gledanjima komunista na proces jačanja sindikalnog pokreta i izgradnje radničkih partija i sve probleme i sindikalnog i opštepartijskog rada posmatra u vezi s razvojem političke situacije u zemlji (sa sve otvorenijom profašističkom politikom Stojadinovićeve vlade) i situacije na međunarodnom planu, koja se kristalisala u zbivanjima u Španiji i u odnosu država, vlada, partija i narodnih masa prema tim zbivanjima.

Poseban problem koji je imao odraza u Titovim radovima objavljenim u ovom tomu bio je problem poremećenih međuljudskih odnosa među komunistima na robiji, tj. u sremskomitrovačkoj kaznioni, gdje je tada

tamnovalo preko 150 komunista. Poslije prvih informacija koje je Centralni komitet dobio još u jesen 1937. godine i na koje je reagovao u pojedinim svojim pismima koja je upućivao partijskoj organizaciji komunista na robiji, postepeno su stizale sve potpunije vijesti o tome da se u sremskomitrovačkoj kaznioni počeo formirati frakcijski centar, koji je prijetio jedinstvu partijskih redova u cijeloj zemlji. Djelovanje toga centra bilo je utoliko opasnije što je on preko komunista koji su izlazili s robije i koji su imali veliki autoritet u očima ostalih članova Partije moglo da utiče i na partijske organizacije izvan kaznione. Opasnost frakcionaštva na robiji proisticala je i otuda što se radilo i o sektaškoj politici, o odstupanju od kursa koji je proklamovao Sedmi kongres Kominterne, o vraćanju na ultrasektašku partijsku politiku koja je prirodno vodila izolaciji komunističkog pokreta.

Suočen s ozbiljnošću situacije na robiji, Tito će se njome baviti i u nizu drugih radova, koji ulaze u četvrti tom ovog izdanja. U svojim stavovima o stanju na robiji, kao i u članku napisanom povodom izdajničkog držanja Adolfa Muka pred policijom, Tito težište stavlja na čuvanje jedinstva KPJ i ugleda njenog rukovodstva, na čišćenje Partije od svih njenih članova koji je kompromituju, jer se mora »visoko dignuti zvanje člana Komunističke partije«.

Radovi koje sadrži ovaj tom svojim pretežnim dijelom potiču iz fonda Centralnog komiteta KPJ i iz fondova koji su nastajali u Kominterni, gdje su se sticali mnogi materijali o djelatnosti njenih pojedinih sekcija. Ti materijali su čuvani u fondovima Kominterne, odnosno danas se čuvaju u Centralnom partijskom arhivu Instituta marksizma-lenjinizma pri CK KPSS, odakle ih je u više mahova dobijao Arhiv radničkog pokreta Jugoslavije odnosno sada Arhiv CK SKJ ili Institut za savremenu istoriju. Međutim, da bi se identifikovali Titovi radovi, trebalo je proučiti kompletnu dokumentaciju o revolucionarnom pokretu i radu KPJ kao sekcije Kominterne i iz nje izvlačiti informacije i dopunske podatke i na osnovu njih vršiti istraživanja. Pri tom su posebnu teškoću pričinjavali neki momenti vezani za okolnosti u kojima je djelovala KPJ — uslovi ilegalnosti, koji su diktirali upotrebu pseudonima, ezopovskog načina izražavanja ili pisanje dokumenata bez ikakvih potpisa. Osim toga, pseudonimi su se često mijenjali, što je još više otežavalo istraživanja. Tito se u radovima koji su obuhvaćeni ovim tomom koristio s oko dvadesetak pseudonima, bilo da ih je on upotrebljavao, bilo da je on označavan tim pseudonimima.

Josip Broz Tito je u ovom periodu potpisivao pisma, izvještaje i članke sledećim pseudonimima i inicijalima: F. Valter, Fridrih Valter, Georgijević, Hauser, Isaković, Ivica, Livius, Oto, Petar, T., Timo, Tito, Titus, T. T., Valter i Zagorac.

Za identifikovanje Titovih članaka koji su potpisivani različitim pseudonimima ili su objavljivani bez potpisa trebalo je vršiti posebne ana-

lize, proučiti okolnosti u kojima se Tito nalazio, poslove kojima se bavio, da bi se na osnovu toga ispitivala problematika koja je proisticala iz određenih okolnosti i postala sadržina pojedinih njegovih članaka. Trebalo je analizirati i stilske osobenosti tekstova i njihov sadržaj radi sigurnog utvrđivanja njihove provenijencije. U tom poslu dragocenu pomoć pružio je i sam autor, koji je u toku 1976. i početkom 1977. godine autorizovao sve radove koji su uvršteni u ovaj tom.

Korisne informacije za osvjetljavanje Titove djelatnosti i nastanka pojedinih radova pružaju i *Prilozi:* zapisnici sa sjednica Centralnog komiteta i Sekretarijata IK KI za balkanske zemlje, u kojima se navode zaduženja pojedinih članova, pa i ova zaduženja u pisanju referata, članaka, izvještaja itd., u kojima se navode funkcije koje je on obavljao i sl. U *Priloge* uvršteno je i nekoliko policijskih potjernica, odnosno izvještaja kojima je raspolagalo Ministarstvo unutrašnjih poslova Kraljevine SHS odnosno Jugoslavije o djelatnosti Josipa Broza Tita u to vrijeme.

U Prilozima se nalaze i neki dokumenti koji bi se možda mogli unijeti u prvi dio knjige, kao što su Titov anketni list koji je on ispunjavao kao delegat VII kongresa Kominterne; njegova preporuka za Radomira Vujovića kao predavača na Međunarodnoj lenjinskoj školi, izjava komisije povodom slučaja Karla Hudomalja itd. Međutim, priređivači su smatrali da je takve dokumente svrsishodnije donositi u *Prilozima*, čime se, naravno, ne umanjuje njihova historijska vrijednost. U *Prilozima* se donosi i pismo Rodoljuba Čolakovića upućeno Milanu Gorkiću 20. avgusta 1937. godine i jedno Gorkićevo pismo upućeno Ivanu Gržetiću nekoliko mjeseci ranije (20. marta 1937 godine).

Posebna istraživanja vršena su radi izrade hronologije Titove djelatnosti i kretanja. U tu svrhu su korišćene indikacije u dokumentima i informacije Titovih saradnika i drugih očevidaca pojedinih zbivanja. Prikupljanja podataka za Registar imena o ličnostima iz revolucionarnog pokreta s kojima se Tito sretao ili o kojima govori u pojedinim svojim radovima iziskivalo je velike napore.

U *Napomenama* smo nastojali da pružimo dopunska obavještenja o pojedinim zbivanjima koja su predmet Titovih radova, o institucijama i organizacijama koje se pominju i u njegovim tekstovima, o okolnostima i raznim momentima za koje su vezani pojedini radovi koji ulaze u ovaj tom.

dr Pero Damjanović

JOSIP BROZ TITO — SABRANA DJELA
mart 1935 — novembar 1937.

INFORMATIVNI IZVJEŠTAJ DRUGA VALTERA O SITUACIJI U JUGOSLAVIJI[1]

Zapisnik s partijskog skupa jugoslovenskog sektora od 10. februara 1936. godine

S obzirom na to da odavno niste imali informativni izvještaj, nakupilo se vrlo mnogo materijala, pa je zato nemoguće dati svestranu informaciju o svim pitanjima. Zbog toga govoriću o sljedećim osnovnim pitanjima:

1) o radu naše Partije,

2) o provalama i

3) o situaciji u Jugoslaviji

1) Ako se govori o radu naše Partije u posljednje vrijeme, onda se kao veliki uspjeh može smatrati to što je Partija uspjela da stvori partijske organizacije tamo gdje one ranije nisu postojale, kao i da pomogne organizacijama koje su se nalazile u teškoj situaciji. To se odnosi na Vojvodinu, Bosnu i Makedoniju.[2] U Vojvodini mi sada imamo u svim gradovima partijske organizacije, a vrlo mnogo i u selima. Istina, broj članova još uvijek nije veliki, većina otpada na selo. Osnovni rad naših organizacija sastoji se u borbi protiv fašističkih organizacija Ljotića[3] i dr., i u tom radu mi smo postigli značajan uspjeh. Naše organizacije u Vojvodini ne rade loše po svim linijama, i tu situaciju možemo smatrati kao veliki uspjeh.

Makedonija je uvijek bila slabo mjesto u našem radu, ali u posljednje vrijeme i tamo smo postigli velike uspjehe. Ovdje smo uspjeli da stvorimo nove i reorganiziramo naše stare organizacije i da održimo part[ijsku] konferenciju. U Makedoniji smo formirali inicijativne i antifašističke komitete, koji rade zajedno sa Zemljoradničkim savezom. Naročito drugovi dobro rade u gradovima Velesu, Skoplju i dr., i tamo smo uspjeli takođe da aktiviziramo mnogo starih članova, pa se može reći da su u Makedoniji postignuti dobri uspjesi.[4]

U Bosni i Hercegovini takođe smo organizirali i obnovili partijski rad i stvorili nove partijske organizacije. Najslabije mjesto tamo predstavlja nezadovoljavajući rad u reformističkim sindikalnim organizacijama. Drugovi ovu situaciju objašnjavaju time da mase mrze reformiste Jakšića i druge.[5] Istina, radničke mase mrze Jakšića, ali osnovni razlog nezadovoljavajućeg rada leži u tome što tamo drugovi nisu radili na uključivanju širokih radničkih masa u sindikate. Same part[ijske] organizacije tamo su brojno narasle.[6]

Što se tiče part[ijskog] aktiva, u većini su to po partijskom stažu mladi članovi. Oni su borbeni i žele da rade, ali ideološki su vrlo slabo izgrađeni. Mnogi od njih ni u najopštijim crtama ne mogu da objasne što je to komunizam. Neizgrađenost partijskog kadra — to je velika prepreka u našem radu: takva situacija dovodi i do toga da mnogi važniji događaji prolaze mimo nas nezapaženi.

Da bi se u našem radu ova slabost savladala, trebalo bi kadrovima posvetiti veću pažnju, što Partija i radi. Ona poklanja mnogo pažnje uključivanju u rad nepartijaca. Partija takođe nastoji da svako radi prema svojim sposobnostima. Raznovrsnost revolucionarnog rada zahtijeva i raznovrsne sposobnosti; naš zadatak sastoji se u pravilnom odabiranju i raspoređivanju ljudi.

Izbori u Sloveniji sprovođeni su pod parolom »antifašističkog fronta«, ali nisu dali značajnije rezultate. To se može objasniti time što su tamo naši drugovi napravili čitav niz grešaka. Na primjer, u Ježici naša ćelija je u vezi s izborima napravila sporazum s fašističkim organizacijama. Drugovi to objašnjavaju na taj način što su ranije socijaldemokrati imali sporazum s fašističkim organizacijama, a oni su se, poslije toga, u interesu jedinstvenog istupa sa socijaldemokratima na izborima, s tim saglasili. Druga greška je to što su oni uporno radili na tome da se povuče lista jednog vrlo popularnog kandidata, a to je dovelo do toga da čak i mnogi naši drugovi nisu glasali za našeg kandidata. To dokazuje da su naši drugovi iz mjesnih ćelija bili nedovoljno disciplinirani. Svojevremeno Pokrajinski komitet im je ukazivao da kandidatura popularnog antifašista treba da ostane, ali se oni nisu složili s tim uputstvima i poslije svega toga nije ništa neobično što su na izborima imali tako malo uspjeha.[7] Na primjer, u Zagorju smo dobili 300 glasova, što je veoma malo za takav radnički centar. U početku su tamo drugovi primili sve uslove socijaldemokrata. Ovu je grešku Pokrajinski komitet ispravio, ali je bilo kasno. Međutim, osnovni razlog leži u tome što smo težište borbe koncentrisali na Arha i Pliberšeka (socijalreformiste) i što je tamo masovni rad sprovođen rđavo i slabo. Sve je to dovelo do toga da su mase pošle za klerikalcima. U Trbovlju nosilac kandidatske liste bio je takođe nepopularan čovjek, što su klerikalci sasvim dobro iskoristili.[8]

Poslije VI kongresa KI* naš Savez omladine orijentirao se na masovan rad.[9] Ali od samog početka drugovi su u toj oblasti napravili ozbiljne greške. U Beogradu jedan drug je objavio raspuštanje SKOJ-a, govoreći da bi pouzdane trebalo primiti u Partiju, a ostale članove Saveza omladine razmjestiti po raznim organizacijama. Ovaj rukovodilac je čitao direktive Partije, ali, kako se vidi, on ih nije pravilno razumio. SKOJ je uspio da brzo ispravi učinjenu grešku.[10] Drugo, za osnivanje

---

* Očigledno omaška; treba da stoji KOI (Komunističke omladinske internacionale). — *Red.*

SRO bila je izrađena platforma, koju je potpisalo 300 lica; pošto je platforma sadržala vrlo mnogo političkih pitanja, nije ni čudo što je policija zabranila osnivanje SRO.[11] Kao što se vidi, naša omladina je počela s greškama, a rezultat je bio da je policija zabranila 25 inicijativnih komiteta u Hrvatskoj.

Poslije učinjenih grešaka drugovi bolje rade. Naročito dobro rade u skautskoj organizaciji.[12] Kao rezultat ovog rada stalno raste broj članova ove organizacije. Veoma uspješna bila je borba oko pitanja postavljanja starješina. U Mariboru se skautske organizacije nalaze u našim rukama. U Hrvatskoj policija je raspustila skautsku organizaciju smatrajući da tamo uspješno rade komunisti, što mi i ne poričemo. Naši drugovi u skautskoj organizaciji sada rade na tome da se isključeni članovi prime nazad u tu organizaciju.

I u organizaciji »Soko« naša omladina radi uspješno.[13] U Srbiji u većini organizacija rukovodstvo se nalazi u našim rukama.

U redovima učenika u privredi skojevci rade aktivno, naročito u Srbiji. Poznato je da su se reformisti uvijek borili protivu uključivanja učenika u sindikalne organizacije smatrajući da oni nisu u stanju da plaćaju članske uloge, a za reformiste članarina je glavno. Mi se borimo da se pri sindikalnim organizacijama formiraju sekcije omladine i da učenici budu ravnopravni članovi sindikata.[14] U Srbiji, gdje je osobito težak položaj učenika, mi smo uspjeli da uključimo u sindikat više od 1000 učenika (šegrta). Učenici iz Valjeva poslali su i jedno pismo Ministarstvu u kome iznose svoj težak položaj i zahtijevaju poboljšanje.[15] Takođe, drugovi iz Srbije dobro rade i u društvu »Abrašević«.[16]

Treba da dodam i to da u Crnoj Gori skautska organizacija ima 500 članova i da su gotovo svi komunisti.

U Beogradu su naši drugovi organizirali Savez mladih pisaca i umjetnika čiji je statut policija potvrdila.[17] Isto tako, i Savez tuberkuloznih nalazi se pod našim rukovodstvom, a tamo ima i zdravih koji rade u našu korist.[18] Dalje, u Dalmaciji mi organiziramo čitaonice, oko kojih se stvaraju razni kružoci. Na primjer, klub mehaničara okuplja mehaničare. On u svojoj sredini organizira razne profesionalne kružoke, ali na tim kružocima se raspravlja i o pitanjima koja su za nas od interesa. U Sloveniji, poslije zabrane »Svobode«, drugovi rade na osnivanju novih organizacija.[19] Kao što je poznato, rad se provodi u duhu VI kongresa KOI i ima raznovrsne forme.[20]

Mi smo počeli, takođe, da radimo i među »križarima« (popovska organizacija);[21] istina, još nemamo većih uspjeha i zato bi i ovaj rad trebalo pojačati.

2) *O posljednjim provalama*

Poslije provale u Sisku policija je uspjela da otkrije i drugove u Zagrebu. Tamo su bila uhapšena dvojica naših drugova — jedan legalni

i jedan ilegalni.[22] Kod njih je pronađeno mnogo materijala, koji režim u velikoj mjeri koristi protivu nas. S hapšenjem ove dvojice drugova provala se proširila i na druga mjesta. Osim toga, policija veoma mnogo koristi slučaj Halabarca. On je bio član Partije, ali njegov postupak (pucanje i ubistvo policajca) policija je umjela iskoristiti prikazujući nas kao teroriste, koji imaju vezu s Moskvom. Stoga takve postupke mi s pravom osuđujemo i smatramo ih za provokaciju.[23]

Policijska kampanja i borba protivu nas ima za cilj da zastraši sitnu buržoaziju, prikazujući djelo Halabarca kao djelo Moskve i, drugo, da zastraši i antifašiste. Hapšenje antifašista i sindikalaca (40 sindikalnih radnika u Beogradu) ima takođe zadatak da omete stvaranje antifašističkog fronta i jedinstva radničke klase, tj. da onemogući realiziranje odluka VII kongresa KI.[24]

Opozicija Mačeka i drugih takođe sprovodi kampanju protivu nas.[25] Time je naš rad u izvjesnoj mjeri bio paraliziran, ali uglavnom naše organizacije produžavaju rad, i to dokazuje da se naša Partija oporavila.

Provokaciju Halabarca socijaldemokrati takođe veoma mnogo koriste protivu nas. Svi oni vide da mi imamo uticaja na radničke mase i zbog toga vode borbu protivu nas. Ali isto tako treba nešto reći i o našem radu sa socijaldemokratima i o diferencijaciji u njihovim redovima.

3) *O situaciji u Jugoslaviji*

Prvi pokušaji pregovora za stvaranje jedinstvene radničke partije bili su bezuspješni, poslije čega su socijaldemokrati radili na stvaranju socijalističke partije.[26] U vezi s tim pitanjem Topalović je često pisao članke, a desni socijaldemokrati su mnogo radili na stvaranju socijalističke partije.[27] Oni u tom radu još nemaju mnogo uspjeha, a to dokazuje da su precijenili svoje snage i da nisu dovoljno ocijenili raspoloženje masa. Međutim, ima socijaldemokrata koji postepeno skreću ulijevo i mi s njima radimo. Mnogi od njih slažu se s nama u vezi s osnivanjem JRP i antifašističkog fronta i jedinstva sindikata itd. Na primjer, u Zagrebu socijaldemokrata Flajšer otvoreno je skrenuo ulijevo. On je takođe bio među članovima delegacije nezaposlenih za vrijeme Halabarčeve provokacije.[28] U redovima socijaldemokrata i reformista postoje velike nesuglasice i mi smo dužni da tu situaciju bolje iskoristimo. No, na žalost, mi pri tome činimo mnogo grešaka, posebno sektaškog karaktera. Malo radimo sa socijalističkim i hrišćanskim radnicima. Prema njima postoji veliko nepovjerenje. Često naši drugovi smatraju da je nemoguće da se jedan socijaldemokrata nalazi u rukovodstvu ili na čelu antifašističkog fronta.[29]

Nekoliko riječi o štrajkovima. Godine 1935. bilo je 85 štrajkova u kojima je učestvovalo 28 000 radnika. Ali ta statistika je sasvim nepotpuna.[30]

Mi imamo takođe i izvjestan broj novina i časopisa, legalnih i ilegalnih. Vlasti ih često konfiskuju, a drugovi tada pod drugim imenom opet izdaju te iste novine i časopise.[31]

Promjena vlade u Jugoslaviji bila je i promjena kursa. Po shvatanju reakcije, Stojadinović nije bio dovoljno jak i zbog toga je došlo do novih promjena.[32] Potrebno je da se kaže da u vladajućim krugovima postoji velika pukotina, tako da nije isključena mogućnost povratka na stari kurs, otvorenu v[ojno]-f[ašističku] diktaturu.[33] Što se tiče reakcije, to nije reakcija protivu opozicije u cjelini, već samo protivu komunista u cilju borbe protivu nas i primoravanja opozicije, posebno Mačeka, na kapitulaciju. Organizira se front opozicije protivu vlade, koja pod plaštom borbe protivu komunista vodi i borbu protivu opozicije.[34] Put regenta Pavla u London[35] dokazuje da ostaje stara orijentacija na Francusku. Uopšte uzevši, u Jugoslaviji postoje perspektive za zavođenje najoštrijeg terora i uopšte za sklapanje sporazuma s Mačekom. To je u kratkim crtama sve, a kroz kratko vrijeme u vezi s ovim pitanjem dobićete opširniji izvještaj.

Odgovori na pitanja:

1) Ćelija po preduzećima naravno da ima, no tačan broj ne mogu da kažem. Socijalni sastav — u Srbiji pretežno radnici, a u Vojvodini seljaci itd.

2) Centralni organ Partije »Proleter« nije izašao iz materijalnih i tehničkih razloga.[36]

3) Kaljević[37] — to je megaloman; on nema ni grupe ni upliva, a pregovori s njim nisu oportuni.

4) U Ježici linija Partije bila je uglavnom pravilna.

5) Broj članova sindikata porastao je do 90 000 i posebno u URS-u brzo raste.[38]

6) U tamnicama poslije demonstracije i gladovanja postignuto je izvjesno poboljšanje.[39]

Sekretar:
I. F. Častek[40] [Milan Kalafatić]

Predavanje je zapisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1936, neregistrovana građa.

VALTEROVA IZJAVA ZA S. T. BRITVINA

22. maj 1936.

Britvina poznajem od 1929. godine. S njim sam se srio na robiji u Lepoglavi, u Jugoslaviji[41]. Mada je ostalim osuđenicima bilo strogo zabranjeno da razgovaraju i imaju veze s nama komunistima, Britvin je, bez obzira na to, održavao veze s nama i činio nam razne usluge, pošto se nalazio u nešto boljem položaju od nas. Kako sam ja lično bio i s njim dobar poznanik, uvjerio sam se u njegovu odanost prema nama komunistima. U nekoliko slučajeva on je izvršio moje zadatke, koji su, u slučaju provale, mogli da ga veoma skupo koštaju. Zbog sumnje da simpatiše nas komuniste i da izvršava naše naloge, Britvinu su 1930. godine oduzete sve poboljšice na koje imaju pravo svi osuđenici (izuzev komunista) poslije izdržane 3/4 kazne.[42] Britvina poznaju gotovo svi naši drugovi u lepoglavskoj kaznioni, između ostalih i Moša Pijade, i prema njemu su se odnosili s velikim povjerenjem.[43]

Koliko se sjećam, on se nalazi na robiji zbog toga što je ubio jednog oficira kada je služio kao graničar u Jugoslaviji. Bio je osuđen na 15 godina robije.

F. Valter

Pisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond Jugosloveni u SSSR-u.

Nacrt *Povjerljivo*

JUGOSLOVENSKOJ SEKCIJI CRVENE POMOĆI[44]

17. septembar 1936.

Dragi drugovi,

Pažljivo smo pregledali sve materijale koje smo od vas dobili za posljednjih nekoliko mjeseci, a isto tako smo saslušali i usmeni izvještaj druga Ivana [Zore Nikolić].

Sa zadovoljstvom konstatujemo da u vašoj zemlji već postoji organizacija za pomoć, koja nam je pružila izvjesne dobre pokazatelje u svom radu. To se vidi iz vašeg financijskog izvještaja, koji ukazuje na veću aktivnost u vezi s prikupljanjem novca i pružanjem redovne pomoći političkim zatvorenicima.[45] Uticaj organizacije porastao je u masama. Na masovnim mitinzima opozicije, održanim u raznim oblastima zemlje početkom ove godine, prisutni radnici i seljaci visoko su isticali naše parole: »Za amnestiju svih političkih zatvorenika«, »Za ukidanje Zakona o zaštiti države« i druge. Isto tako, kao odličan pokazatelj javlja se i dobro organizovana kampanja za amnestiju.[46]

Pa ipak, svi ti vaši uspjesi daleko zaostaju u poređenju s postojećim mogućnostima. Naša organizacija za pomoć u Jugoslaviji sve dosad nije postala stvarna masovna legalna organizacija solidarnosti širokih narodnih masa.

Mi želimo da vam ukažemo na izvjesne ozbiljne nedostatke u vašoj organizaciji:

1) Ona je i dalje ostala uska organizacija koja nije u potpunosti savladala sektaške metode rada. Ona i dalje ostaje u ilegalnosti, iako je imala i ima sve mogućnosti da izađe na površinu, što dokazuje oslobađajuća presuda članovima Crvene pomoći u Zagrebu.[47]

2) Iz usmenog referata i financijskog izvještaja vidi se da se vi niste pridržavali našeg direktivnog budžetskog pisma o podjeli sredstava. Vi niste dovoljno ocijenili organizacioni rad, što dolazi do izražaja u smanjenim rashodima na organizaciju do 10%, što se odražava na stabilizaciji i razgranjavanju vaše organizacije pomoći i vođenju kampanja.

3) Smatramo za prijeko potrebno da vam skrenemo pažnju na slab i nedovoljan rad vaše organizacije među seljačkim stanovništvom, koje predstavlja glavnu masu stanovnika vaše zemlje, organizovanu u masovne seljačke organizacije (kao, na primjer, Hrvatska seljačka stranka

i dr.), a slab rad sa seoskim stanovništvom odražava se i na radu s nacionalno ugnjetenim masama.[48] Iz vaših izvještaja vidi se da vi nemate nikakve veze s Makedonijom, Kosovom i Vojvodinom, gdje vlada krvavi teror.[49]

4) Ne pružate pomoć drugim žrtvama terora sem političkim zatvorenicima, na primjer žrtvama policijskog terora u selima Hrvatske.[50] Nedovoljno pružate pomoć političkim emigrantima i žrtvama rata koji se nalaze u Jugoslaviji, kao, na primjer, za vrijeme talijansko-abisinskog rata.[51]

5) Ne radite na učvršćivanju već stvorenih legalnih veza s pojedinim organizacijama i licima (na primjer »Seljačka sloga«).[52] Zauzeli ste nepravilan odnos prema soc[ijal]demokratima, koji su se takođe zalagali za amnestiju. Slab je rad sa sindikatima u svim oblastima sem u Hrvatskoj.

6) Slabo mjesto u vašem radu predstavlja i to što kod vas ne postoje legalne novine, što ne izdajete letke, brošure i dr. Publikovanje i masovno rasturanje legalne brošure *Za amnestiju*[53] dokazuje da kod vas postoji mogućnost za štampanje.

Pravilno ste postupili kad ste prošle godine sazvali usku (pripremnu) konferenciju na kojoj ste raspravljali o pitanju stvaranja široke legalne organizacije za pomoć.[54] Nepravilno ste postupili što ste tu konferenciju pretvorili u osnivačku i na izgled stvorili novu organizaciju za pomoć pod nazivom »Narodna zaštita« i izabrali novi CK bez sudjelovanja pristalica i predstavnika drugih masovnih organizacija. Dobija se utisak da je i »Narodna zaštita« takođe uska nelegalna organizacija, dok suština stvari nije u promjeni naziva, već u samom karakteru organizacije.[55]

Nova organizacija za pomoć mora stvarno biti legalna. Eto zašto se ona već u samom početku stvara kao legalna organizacija. Druga osnovna crta nove organizacije sastoji se u tome da ona mora biti masovna. Kad je riječ o pomoći, moraju se mobilizirati svi slojevi trudbenika, kao i narodnih masa. Organizacija mora da obuhvati sve one koji bilo u kakvom obliku pomažu žrtvama fašizma i reakcije i koje treba smatrati članovima naše organizacije za pomoć.

Kakvi su kod vas uslovi i perspektive za stvaranje masovne legalne organizacije za pomoć?

Već od 1935. godine kod vas se zapaža velika aktivnost ne samo među radnicima već i među seljaštvom i sitnom buržoazijom, a naročito među nacionalno ugnjetenim masama. Borba za slobodu i demokratiju, borba protiv fašizma i nacionalnog ugnjetavanja, borba radnika za svoje svakodnevne potrebe itd., sve to izaziva oštar otpor od strane reakcije. Istina, reakcija najviše proganja komuniste, ali ukoliko radne mase, posebno nacionalno ugnjetavani u Hrvatskoj, Makedoniji i Sloveniji itd., budu energičnije zahtijevali ostvarenje svojih prava, utoliko

će teror biti veći ne samo protiv komunista već i protiv svih onih koji se bore za svoja prava.

I baš ovaj masovni narodni pokret, koji sve više dobija oblik antifašističkog narodnog fronta, pruža velike objektivne mogućnosti za stvaranje masovne legalne organizacije za pomoć.

Kako bi trebalo da se konkretno pristupi stvaranju takve organizacije za pomoć, pod kakvim parolama i na čiju inicijativu?

Parole koje se moraju isticati i s kojima ćete vi naći put do masa — to su parole koje su u sadašnjem trenutku u vašoj zemlji najpopularnije:

a) za potpunu amnestiju;

b) za ukidanje Zakona o zaštiti države;

c) protiv policijske inkvizicije i ubistvenog režima u tamnicama;

d) pomoć svim žrtvama fašizma, reakcije i rata, bez obzira na njihovu partijsku, nacionalnu i religioznu pripadnost (antifašistima, demokratima, borcima za nacionalno oslobođenje i progresivnim elementima);

e) pomoć djeci političkih zatvorenika i ubijenih antifašista.

Ovim parolama trebalo bi dodati i sve one, na prvi pogled sitne, zahtjeve političkih zatvorenika i njihovih porodica, zahtjeve koji mobiliziraju mase u akciju za pomoć.

Polazeći od sadašnje političke situacije u zemlji, uvijek bi trebalo nastojati da se stvori što širi jedinstveni front u akciji za pomoć, i to na taj način što će se zavisno od konkretnih uslova u pojedinoj oblasti zemlje primijeniti i duboko ukorijeniti najširi, najraznovrsniji i najelastičniji oblici rada. Pri tome se mora iskoristiti tipičan slučaj koji imamo u Starom Gradu, gdje je opština preuzela patronat nad političkim zatvorenicima, premda su njeni članovi pristalice seljačke stranke.[56]

Na primjer, kod vas u Hrvatskoj postoji velika (kulturna) organizacija pod nazivom »Seljačka sloga«, koja objedinjuje preko 300 000 seljaka. Mi moramo da radimo u toj organizaciji i da nastojimo da je uvučemo u Narodni front u vezi s akcijom za pomoć na osnovi naših parola, ili jedne od njih, a takođe i u cilju organiziranja pomoći i protesta u vezi s konkretnim slučajevima terora u Hrvatskoj. Ova organizacija mogla bi da postane jedan od oblika organizacije za pomoć. Drugi oblik rada sa seljaštvom bilo bi formiranje raznih komiteta na selu u vezi s pojedinim konkretnim slučajevima, komiteta koje bi trebalo pretvoriti u stalne oblike organizacije za pomoć. Na primjer: komitet za pomoć konkretnoj žrtvi ... * komitet rodbine političkih zatvorenika, komitet za amnestiju itd.

---

* Nekoliko tačkica nalazi se u originalu dokumenta. — *Red.*

Ove metode i forme rada trebalo bi takođe iskoristiti u Makedoniji, Crnoj Gori i drugdje.

Prilikom stvaranja široke organizacije za pomoć veoma važan zadatak predstavlja pridobijanje sindikalnih organizacija. U konkretnim slučajevima terora nad članovima sindikata, u slučajevima štrajkova i protjerivanja štrajkaša i nezaposlenih radnika, potrebno je organizirati komitete za zaštitu i za pomoć. Sindikatima treba predložiti da se sprovede jedinstvena akcija u pogledu pomoći, nastojeći da se ostvari kako kolektivno tako i individualno pristupanje u organizaciju za pomoć.

Tamo gdje je već postignuta formalna saglasnost u pogledu stvaranja antifašističkog narodnog fronta, nastojte da se sve organizacije i stranke koje u njemu sudjeluju uključe u tu široku legalnu organizaciju za pomoć.

Evo nekoliko primjera kako bi trebalo da se radi na stvaranju nove organizacije za pomoć. Stalno se mora imati u vidu da se te organizacije ne smiju stvarati prema jednoj shemi (standardno), već pod raznim oblicima i nazivima, decentralizirano, po pojedinim oblastima i mjestima, kako odozdo tako i odozgo.

Konkretna inicijativa za stvaranje legalne organizacije za pomoć, prema našem mišljenju, ne bi trebalo da potekne neposredno od Crvene pomoći, nego od već postojećih ili nedavno stvorenih komiteta (odbora) porodica političkih zatvorenika, komiteta za amnestiju, istaknutih društvenih radnika, pristalica Narodnog fronta, uglednih pisaca, novinara, advokata i dr. Ti komiteti i pojedina lica trebalo bi se da obrate svim demokratskim i lijevim strankama, naročito Mačekovoj stranci, Socijaldemokratskoj i Zemljoradničkoj stranci Jovanovića, a takođe i svim kulturno-prosvjetnim, humanitarnim i pacifističkim organizacijama, organizaciji žena i omladine, zadrugama, sindikatima, Ligi za prava čovjeka, Udruženju pravnika i drugim u cilju organiziranja legalnih konferencija u pojedinim mjestima i oblastima, na kojima bi se, uz sudjelovanje predstavnika tih organizacija, stvorila legalna organizacija za pomoć.[57] Ako određena konferencija utvrdi takav program ili platformu rada koja će zaista da obezbijedi materijalnu i moralnu pomoć svim žrtvama fašizma i reakcije, mi ćemo postići cilj za kojim težimo, zapravo stvaranje široke legalne organizacije za pomoć. Organizaciju bi trebalo stvarati od onih koji su saglasni s našom platformom, ne raskidajući pri tom vezu s onima koji se slažu s pojedinim tačkama naše platforme, i nastojati da se postigne jedinstvo akcije s onima koji su spremni da se saglase s pojedinim parolama. Na primjer, pojedine kulturne i humanitarne organizacije saglasne su da pružaju pomoć siročadi ubijenih antifašista i djeci političkih zatvorenika.

Stvaranje legalne organizacije za pomoć je proces. Eto zašto ne bi trebalo ići za tim da rad legalne organizacije za pomoć odmah obuhvati

sve zadatke Crvene pomoći. Naša linija se sastoji u tome da legalna organizacija za pomoć što prije u potpunosti zamijeni Crvenu pomoć i stoga, ukoliko nova organizacija u procesu svog rada na sebe preuzme cjelokupnu djelatnost Crvene pomoći, ona će biti tiho i nevidljivo likvidirana.[58] Prema tome, težište vašeg rada neće biti usmjereno na učvršćivanje Crvene pomoći, već na učvršćivanje i razgranjavanje legalne organizacije za pomoć.

Svi kadrovi i članovi Crvene pomoći sudjeluju pojedinačno u stvaranju nove organizacije za pomoć i kao takvi ulaze u njen sastav. Stvaranje frakcije[59] Crvene pomoći nespojivo je s našom linijom. Predani rad po pitanju solidarnosti svih antifašista obezbijediće uspjeh organizacije, kao i pravilno rukovođenje organizacijom.

Prilikom izbora rukovodećih organa nove organizacije, mjesnih, oblasnih, kao i centralnih, neophodno je pridržavati se principa demokratske izbornosti i kod izbora rukovoditi se isključivo aktivnošću lica koja se biraju. Lica poznata kao komunisti, kao i lica koja su se kompromitovala svojim ranijim radom u Crvenoj pomoći, ne bi trebalo da imaju rukovodeća mjesta u novoj organizaciji. Drugovi koji rade u legalnoj organizaciji ne treba da učestvuju u ilegalnom radu.

U vezi sa stvaranjem nove organizacije za pomoć veliku ulogu igra legalna štampa. Stoga vam preporučujemo da organizirate izdavanje legalnih novina u pojedinim oblastima zemlje. Da biste mogli izdavati takve novine, trebalo bi da organizirate šira savjetovanja s novinarima, piscima, pravnicima i drugim društvenim radnicima koji su voljni da putem štampe sarađuju na pitanju solidarnosti.

Prilikom stvaranja nove organizacije ne bi trebalo postavljati pitanje o međunarodnim vezama, jer bi to moglo predstavljati smetnju izvjesnim organizacijama da sudjeluju u novoj organizaciji, a takođe bi moglo da smeta i njenoj legalizaciji. Pitanje međunarodne veze postavljati posebno u pojedinim konkretnim slučajevima. Razumljivo je da ćete vi nastojati da podržite svaku inicijativu koja dolazi od vama srodnih organizacija, međunarodnih komiteta, udruženja i drugih, u cilju vođenja kampanje i ostalog.

Mi smatramo da će pravilno izvršavanje ovih mjera zaista pomoći da se stvori široka masovna legalna organizacija solidarnosti u Jugoslaviji.

Valter
Kostov
Voroncova [Zora Nikolić]

Pisano u Moskvi; poslato CK KPJ u Beč.

A-CK SKJ, Fond Crvene pomoći, neregistrovana građa. *Prevod s ruskog*

SINDIKALNI ORGAN URS-a ZA HRVATSKU I DALMACIJU O JEDINSTVU RADNIKA[60]

Još od samog početka, tj. od svog prvog broja, sindikalni list »Radnik« posvećuje mnogo pažnje jedinstvu radničke klase. Iako pravi neke greške, koje se ponekad očituju u izvjesnoj oštrini izražavanja kad je riječ o najvišem rukovodstvu socijalista i Hrvatskog radničkog saveza, ovaj list ima jasnu liniju u pitanju neophodnosti zajedničkih akcija ORS-a (Opšteg radničkog saveza) i HRS-a (Hrvatskog radničkog saveza) i svih radničkih organizacija.[61]

U prvom broju ovog lista objavljen je specijalan članak pod naslovom *Za jedinstvo radničke klase.* U njemu se govori o teškom položaju radnika u vrijeme vojno-fašističke diktature od 1929. godine, o mnogobrojnim štrajkovima u 1934. godini i o tome da su se ti štrajkovi završavali pobjedom radnika samo tamo gdje su radnici bili jedinstveni.[62] »Da bi radnička klasa mogla uspješno nastaviti borbu za veće nadnice i ostale radne uslove, potrebno je da se stvori akciono jedinstvo svih radnika i radničkih organizacija.« Dalje se kaže: »Ako vodstvo iz bilo kojih razloga odlaže ili taktizira po pitanju akcionog jedinstva, onda to znači da tome vodstvu nije stalo do radničkih interesa, kako bi se isti popravili, već da vodi računa o svojim ličnim interesima ili o interesima onih koji su ih na one položaje postavili.«[63] List dalje navodi primjer radnika u Španiji i Francuskoj[64] i kaže: »A ono što su radnici mogli svojim akcionim jedinstvom postići u drugim zemljama, to mogu postići i ovdje . . . I akciono jedinstvo radničke klase po unaprijed izloženom planu jedini je ispravan put da se dođe do potpunog jedinstva radničke klase. Borba radničke klase za bolje životne uslove istovremeno je i borba za najosnovnija građanska prava, borba je za demokraciju . . . «[65]

U četvrtom broju lista objavljen je dug uvodnik pod naslovom *Jedinstvo radničkog pokreta.* U drugom stupcu u drugom pasusu piše: »Jedinstveni front je nužna potreba radničke klase, jer samo jedinstven klasni rad[nički] pokret je jedino sposoban da mobilizira široke mase radnika u svoje klasno borbene rad[ničke] sind[ikalne] organizacije i da ih povede u borbu za ostvarenje svojih ciljeva za bolju budućnost cijele radničke klase . . . Pitanje jedinstvenog fronta nema nikakvih partizanskih namjera«.[66] U članku se kaže da u sindikatima treba da vlada proleterska demokratija, da je u samim sindikalnim organizacijama nužna slobodna diskusija o svim gorućim pitanjima itd.[67]

Navešćemo nekoliko primjera koji pokazuju šta je konkretno učinjeno za ostvarivanje jedinstva akcija s raznim organizacijama. U julu je u Zagrebu postignuta saglasnost između organizacija stolarskih radnika URS-a i HRS-a. Vođi Hrvatskog radničkog saveza (HRS-a) u početku nisu htjeli ni da čuju o zajedničkom istupanju. U isto vrijeme kad je 500 stolarskih radnika organizovanih u URS-u održavalo svoju skupštinu na kojoj se govorilo o štrajku, održavalo je svoju skupštinu i 80—100 stolarskih radnika organizovanih u HRS-u. Ali je na ovoj skupštini došlo do spora i radnici su kolektivno otišli na skupštinu naših drugova. I tako je pod pritiskom samih radnika ostvareno jedinstvo akcija obiju organizacija u vrijeme štrajka drvodeljskih radnika. Ali su u toku štrajka vođi Hrvatskog radničkog saveza svim silama radili na tome da slome štrajk i pomagali su poslodavcima.[68]

Za vrijeme štrajka 5000 građevinskih radnika koji je počeo u avgustu, rukovodstvo URS-a htjelo je izdajnički da obmane radnike, pa je zaključilo nekakav sporazum i kolektivni ugovor u korist poslodavaca, a ne radnika. Ogorčeni tim postupkom rukovodstva, radnici iz HRS-a su prišli našim drugovima u URS-u i predložili vođenje zajedničkih akcija. Sazvana je zajednička skupština, na kojoj je učestvovalo više od 1500 građevinaca iz oba sindikata. Na skupštini su govorili članovi rukovodstva sekcije građevinaca HRS-a i predstavnici organizacije građevinskih radnika URS-a. Zatim je formiran štrajkaški odbor od predstavnika oba sindikata, koji je rukovodio štrajkom građevinskih radnika u Zagrebu. Iako je ovdje bila postignuta saglasnost između mjesnih organizacija oba sindikata, centralno rukovodstvo je na sve moguće načine nastojalo da razbije ovaj štrajk građevinaca govoreći o nekakvim interesima hrvatskog naroda. Građevinski radnici su u ovom štrajku pokazali veliku solidarnost i čvrsto jedinstvo. Jedinstveni akcioni odbor se nije dao zavesti. Kako je štrajk dugo trajao (šest mjeseci), štrajkaški odbor je odlučio da se veliki broj građevinskih radnika evakuiše iz grada i rasturi po selima. Delegati seljaka iz okoline Zagreba koji su učestvovali na sjednici štrajkaškog odbora složili su se s tim da prime na izdržavanje 5000 građevinskih radnika. To je najbolji primjer jedinstva akcije radnika.[69]

Za vrijeme štrajka u fabrici tekstila »Tivar« u Varaždinu mjesna organizacija našeg sindikata URS-a predložila je mjesnoj organizaciji HRS-a da upravi fabrike podnesu zajednički nacrt kolektivnog ugovora. S tim su se složili rukovodioci mjesne organizacije HRS-a. Ali je centralno rukovodstvo u Zagrebu odbilo zajedničko istupanje u pitanju zaključenja kolektivnog ugovora.[70]

U Sisku je 28. jula stupilo u štrajk 280 nosača. Štrajkom je rukovodila sindikalna organizacija građevinaca URS-a. Sa štrajkašima su se solidarisali ne samo drugi radnici već i sitni vlasnici radionica, koji su zaprijetili štrajkom ukoliko ne budu zadovoljeni zahtjevi radnika. Osim toga, seljaci iz okoline grada su za štrajkaše prikupili toliko namirnica koliko bi im bilo dovoljno za tri nedjelje. Već poslije pet dana štrajk je

završen pobjedom radnika. Poslije toga su naši drugovi sazvali skupštinu, na kojoj je učestvovalo 1200 ljudi. Na toj skupštini je formiran zajednički jedinstveni akcioni odbor, u koji su ušli predstavnici triju sindikata: URS-a (Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza), HRS-a (Hrvatskog radničkog saveza) i ORS-a (Opšteg radničkog saveza). Takođe je bila donijeta zajednička rezolucija, u kojoj se pod jednom tačkom govori o neophodnosti jedinstva radničke klase.[71] Pobjede koje su izvojevane tamo gdje se borba vodila zajedničkim akcijama imale su veliki uticaj na radnike ostalih struka. Tako, na primjer, u Zagrebu štrajkuje 1200 krojačkih radnika u industriji konfekcije. Štrajkom rukovodi zajednički štrajkaški odbor, koji su formirali predstavnici URS-a i HRS-a. Ovaj odbor je izabran na skupštini na kojoj je učestvovalo preko 800 radnika i na kojoj su govorili predstavnici oba sindikata. Treba napomenuti da su ovdje predlog za vođenje jedinstvenih akcija dali rukovodioci mjesne organizacije HRS-a.[72]

U Sisku su 23. avgusta stolarski radnici, organizovani u razne sindikate, sazvali zajedničku skupštinu i dogovorili se o vođenju jedinstvenih akcija. Dalje, u fabrici »Taonina« u Sisku radnici iz triju sindikata: URS-a, ORS-a i HRS-a, formirali su zajednički odbor za jedinstvene akcije, u koji je ušlo 9 ljudi, po 3 čovjeka iz svake organizacije. Ovaj jedinstveni odbor je podnio predlog poslodavcima o zaključenju kolektivnog ugovora i o povišenju nadnice. Radnici su dobili povišenje nadnice za 20% i zaključili kolektivni ugovor.[73]

U trećem broju lista »Radnik« objavljen je članak o inicijativnim odborima u fabrikama. Tu se kaže da je na »konferenciji URS-ovih sindikata za Hrvatsku i Dalmaciju ... donesena odluka da se u svim fabrikama i preduzećima formiraju jedinstveni akcioni odbori od radnika koji pripadaju raznim sindikatima«. Ti odbori imaju veliki značaj za mobilizaciju radnika u jedinstvenu borbu, jer u ovom slučaju pitanje jedinstva radničkih akcija ne zavisi od najviših rukovodstava.[74]

Preokret u pravcu postizanja jedinstva radničkih akcija doveo je do dobrih rezultata, u čemu je list »Radnik« odigrao nemalu ulogu.

U Sloveniji je takođe postignuta saglasnost između URS-ovih, katoličkih i nacionalnih sindikata tekstilnih radnika, rudara i dr.[75] Velikim štrajkom tekstilnih radnika u Sloveniji rukovodio je jedinstveni odbor za cijelu Sloveniju, sastavljen od predstavnika tih triju sindikata, i zato je taj veliki štrajk u svim tekstilnim preduzećima u Sloveniji završen velikom pobjedom radnika, koji su izvojevali bolje uslove nego što ih imaju tekstilni radnici u drugim zemljama, na primjer u Čehoslovačkoj.

Valter

Pisano u Moskvi tokom septembra 1936; poslato preko Beča u Zagreb.

A-CK SKJ, Fond KI, 1936, neregistrovana gradja.

ZA POBJEDU NAD FAŠIZMOM[76]

Šta se događa u Španiji? Kakav je politički i historijski smisao građanskog rata koji se tamo vodi preko tri mjeseca? U čemu je društvena podloga jednog i drugog fronta u samoj Španiji?

Prije svega, ogroman procenat sve obradive zemlje nalazi se u rukama plemića (grandi), crkve i drugih veleposjednika. Milioni seljaka ili uopće nemaju zemlje ili imaju tako malo da na njoj žive polugladnim životom. Seljaci hoće zemlju — hoće da rade, da jedu, da žive. Veleposjednici im zemlju ne daju, nego ih dave i izrabljuju — eto zašto je seljaštvo na strani Narodnog fronta, a grandi na strani fašizma.[77]

Milioni radnika u Španiji trpe — gladuju, propadaju — od krize i njenih posljedica. Šaka krupnih kapitalista ih izrabljuje, cijedi do kostiju i baca u bijedu. Je li, onda, čudo što su se ti radnici ujedinili u svojoj borbi i poveli cijeli španjolski narod u Narodni front?

Nekoliko hiljada plemića, veleposjednika, generala, crkvenih prinčeva i ostale dvorske i monarhističke klike drži već preko dva stoljeća svu zemlju pod petom nazadnjaštva i mračnjaštva. Španjolska, nekada vodeća zemlja sa cvatućom umjetnošću i kulturom, zaostala je u kulturnom pogledu za čitavo stoljeće od naprednih zemalja. Zato nije ni čudo što su najsvjetliji umovi španjolskog naroda, što je sve napredno i slobodoljubivo u tome narodu na strani Narodnog fronta, a sve mračnjačko i nazadnjačko — na strani fašista i reakcije.

Španjolski narod, kao i svi ostali narodi na svijetu — neće rata. Fašistički generali i glavari prodaju Hitleru i Musoliniju svoju vlastitu domovinu komad po komad za njihove ratne pripreme i avanture. Španjolski narod pretrpio je deset godina vojno-fašističke diktature raznih De Rivera, Sanhurha, Roblesa i ostalih reakcionara.[78] Ugnjeteni narodi Katalonci i Baski izgubili su pod petom te reakcije sva svoja narodna prava, podvrgnuti su pljački i odnarođavanju.[79] Je li čudo što je cijeli španjolski narod, što su svi slojevi potlačenih naroda, svi oni koji trpe od pljačke, ugnjetavanja i nazadnjaštva, svi koji bi svojim životima morali plaćati fašističke ratne avanture, stali na stranu Narodnog fronta? Štaviše, i niže svećenstvo, koje je vezano s tim narodom, usprkos našim greškama učinjenim u našoj borbi protiv reakcionarnih katoličkih vođa, usprkos anarhističkim ispadima i fašističkim provokacijama s paljenjem crkava i dr., sve u većem broju staje na stranu Narodnog fronta.[80] Eto

zato na strani fašističkih pobunjenika stoji samo šaka parazita, nazadnjaka, narodnih neprijatelja i mali broj po klerikalcima zavedenih seljaka. Eto zato krvolok Franko nema kome drugome da se obrati nego Arapima iz Maroka (koje je do jučer zvjerski istrebljivao, mcrvario i još mrcvari), te svjetskom ološu okupljenom s koca i konopca u Stranačku legiju, i da Hitleru i Musoliniju prodaje svoju vlastitu domovinu — za pomoć u borbi protiv španjolskog naroda.[81] To su interesi, ideali i snage jedne i druge strane.

Poslije izbora Narodni front je htio da svoj program provodi mirnim i zakonskim putem, da osigura mir, poredak i slobodu svim slojevima i narodima u Španjolskoj. Nije htio građanskog rata, niti se je za njega spremao. Naprotiv, vlada Kiroge imala je iluzije u poštenje i lojalnost fašista, pa nije ništa preduzela za čišćenje vojske i zemlje od tih bandita i izdajnika svoga naroda, niti se osigurala od njihovih napada.[82] Fašisti su to iskoristili, zajedno s Hitlerom i Musolinijem, pripremili i digli pobunu, izazvali krvoproliće i građanski rat u cijeloj zemlji. S tvrđom i odlučnijom politikom prve vlade poslije pobjede Narodnog fronta na izborima — mogla se spriječiti pobuna, ili, u svakom slučaju, dugi i krvavi građanski rat; moglo se španjolskom narodu uštedjeti mnogo krvi i dragocjenih žrtava. Pouka nama i svima našim slobodoljubivim prijateljima iz Udružene opozicije! Nije Narodni front izazivač građanskog rata, nego ga je izazvao fašizam. Nema ni slobode, ni reda, ni mira dok ne smrvimo fašističku otrovnicu.

Svojim pučem i građanskim ratom fašisti su ubrzali rješavanje mnogih pitanja i problema demokratske revolucije u Španjolskoj. Dapače [su] prisilili vladu na njihovo rješavanje. Zemlja pobunjenih veleposjednika konfiskovana je i predata seljacima da je dijele. Građanski rat je natjerao narod da ide i još dalje. Radnici su konfiskovali i stavili u pokret fabrike koje su kapitalisti napustili ili zatvorili. U ogromnom broju poduzeća zavedena je kontrola nad proizvodnjom, jer kapitalisti i veleposjednici — fašisti nijesu htjeli da proizvode kako bi glađu i bijedom pomogli fašistima da slome vlast Narodnog fronta. U svemu tome postoje dvije opasnosti. U početku je neodlučnost jednog dijela Narodnog fronta bila glavna opasnost, dok je danas, poslije razbuktavanja građanskog rata, daleko veća opasnost da se pokuša preskočiti preko jedne etape revolucije.

To je opasnost da se poduzmu mjere socijalističke revolucije, za koju još nije nastupilo vrijeme. Tim bi mjerama danas unijeli izvjestan razdor u redove Narodnog fronta, od njega odbili i u neutralnost gurnuli jedan dio narodnih snaga koje se aktivno bore protiv fašizma — srednje slojeve i nacionalne pokrete Baska i Katalonaca. To bi značilo veliko slabljenje Narodnog fronta u momentu žestoke borbe protiv fašizma i opasnost poraza naroda u toj borbi. Takve mjere jesu: parola stvaranja sovjetske vlasti, kolektivizacija, ukidanje privatne trgovine, nacionalizacija fabrika i sve zemlje itd. Ta opasnost prijeti od jednog manjeg dijela

socijaldemokrata i osobito od anarhista, tj. od ljudi koji ne znaju ni azbuku proleterske revolucije. Kompartija svom snagom daje otpor takvim elementima i do sada ima uspjeha. Mase naroda slušaju i slijede glas Komunističke partije: jedinstvo i disciplina čitavog naroda u Narodnom frontu. Politika Narodnog fronta, politika odbrane demokratske španjolske republike jeste jedinstvena i pravilna politika bratske španjolske Kompartije.

Vlada Larga Kabaljera jeste vlada Narodnog fronta, vlada jedinstva, discipline, organizovanosti i bojnog poretka. Ali baš zato ta vlada i jeste i mora da bude bespoštedna i nemilosrdna prema svim narodnim neprijateljima. Željezna disciplina i bojni poredak svih narodnih snaga za pobjedu nad fašizmom — to je deviza vlade u kojoj su i dva ministra komunisti.[83]

Kakve su perspektive za razvoj događaja? Sve se one svode na perspektivu pobjede nad fašizmom. Pobjeda nad fašizmom — to je danas i glavno, i najvažnije, i najosnovnije — to je danas sve. A sutra, poslije pobjede, španjolski će narod sam svojom slobodnom voljom odlučivati o svojoj daljnjoj sudbini. Španjolski se narod bori za mir, za napredak, slobodu i blagostanje svoje i svih naroda. Njegova pobjeda biće i naša pobjeda.

Zato, živjela pobjeda španjolskog naroda! Živjela herojska Kompartija Španjolske, zalog te pobjede!

Pisano u Moskvi krajem septembra ili početkom oktobra 1936; poslato u Pariz.

»Proleter«, novembar 1936, br. 8.
Potpis: Isaković

KATOLICI I DOGAĐAJI U ŠPANJOLSKOJ

U Španjolskoj vodi Narodna fronta junačku borbu protiv krvožednih bandi fašističkog generala Franka i njegovih oficira, koji su na izdajnički način ustali protiv zakonite vlade. Danas je već čitavom svijetu jasno, jer to je dokumentima dokazano, da je vojni ustanak u Španjolskoj bio pripremljen kod Hitlera u Berlinu; da fašistima u Španjolskoj pomaže, vrlo izdašno, modernim oružjem, njemački, talijanski i portugalski fašizam.[84] No danas je jasno i to na čijoj su strani reakcionarni katolički vođi. Oni su na strani onih koji su izazvali taj krvavi pokolj u Španjolskoj; na strani Hitlera, Musolinija i njihovog plaćenika generala Franka i ostalih generala — izdajica Španjolske. Dok fašisti bar donekle otvoreno rade i govore šta hoće, mnogi katolički predstavnici na najodvratniji način kleveću i izvrću pravo stanje stvari. Mi ćemo se zaustaviti samo na tome šta pišu katolički predstavnici u Jugoslaviji.

Bezobrazno laganje »Hrvatske straže« i »Slovenca« ide tako daleko da već pišu kako su ustanak digli komunisti.[85] »Radnička olimpijada u Barseloni bila je samo krinka za pripremanje ustanka«, bunca »Slovenec« od 23. VIII.[86] »Bela Kun je otputovao u Barselonu. Moskva je dala komunistima u Španiji milijune za provođenje izbora« itd. Neprestano se ponavljaju stare i otrcane laži, u koje malo tko vjeruje. Oba ta lista, čiji izdavači pretenduju da budu nosioci kršćanskog morala, istine i ljubavi među narodima, pišu s toliko mržnje i protivurječnosti da se čitaoci tih listova u čudu pitaju: odakle tolika mržnja i čime da se objasne te neistine koje ti listovi donose.

»Narodni front u Španiji je nasiljem i terorom došao na izborima u kortese do većine, pa time i do vlasti, usljed čega ona i nije legitimna«, donosi »Hrvatska straža« prema listu »Oservatore Romano«, koja polemizira sa ženevskim profesorom Guljelmom Fererom, jer on dokazuje da je narodna vlada u Španiji potpuno zakonita.[87] Te izbore je sprovodio klerofašista, vođa španjolskih katolika Hil Robles, koji je imao svu vlast u rukama. Njegova korupcionističko-teroristička vlada toliko je dodijala španjolskom narodu da je narod listom glasao za Narodni front i tako srušio tu vladu.

Ponekad i »Hrvatska straža« i »Slovenec« stidljivo priznaju da je u Španiji bilo i nepravde. »Slovenec« od 29. VIII piše: »Carska vlast u Rusiji i pravoslavna crkva prezrele su rađanje novog socijalnog vijeka,

a to im se poslije osvetilo. Slično se dogodilo u Meksiku. Također su i tu crkveni krugovi zakasnili znak vremena i nisu pravovremeno znali uključiti radničke mase u crkveno, vjersko društvo.« U Španiji: »Španjolsko građanstvo živjelo je u dobrim, gospodskim prilikama. No kod svega toga nije imalo smisla za teškoće radničkih slojeva. Žalosno je što takođe i s katoličke strane nije bilo razumijevanja za socijalnu pravednost.« Ovim priznaju klerikalci, makar i stidljivo, da je pobjeda Narodnog fronta u Španiji bila rezultat izrabljivanja naroda sa strane plemstva i crkvenih bogataša. Ali dok »Slovenec« ovdje priznaje bijedu radničke klase, dotle »Hrvatska straža« od 19. VIII piše: »Najraširenija je predrasuda da je ustanak u Španiji samo djelo vojnika i fašista. Nije to ustanak gospode, nego seljaka iz najsiromašnijih krajeva Španije, prema kojima su radnici i rudari prava gospoda!« Dakle, tko je tu u pravu? »Hrvatska straža« ili »Slovenec«? Jasno je da »Hrvatska straža« laže, nadebelo laže, kako to vele naši seljaci. Svako dijete već u četvrtom razredu škole znade da je provincija Navara najbogatiji kraj u Španiji i samo bogati kulaci, a ne siromašni seljaci, iz te provincije bore se na strani fašističke bande protiv španjolskog naroda. Može li itko vjerovati da će se siromašni seljaci boriti protiv Narodnog fronta, koji im daje zemlju oduzetu od plemića i biskupa, koji upravo zbog toga tako svirepo i bjesne protiv narodne vlade i siromašnih seljaka paleći i uništavajući čitava sela i sve što je živo?

»Hrvatska straža« i »Slovenec« stalno donašaju ogromne brojke svećenika i crkava koje tobože ubijaju ili pale komunisti. A kako stoji stvar?

Sva međunarodna štampa, pa i ona najreakcionarnija, priznaje da fašisti najradije iskorišćavaju crkve i samostane u borbi protiv naroda. Oni špekuliraju s pobožnošću španjolskog naroda misleći da ih u crkvi neće nitko dirati. Ima čitav niz primjera o svireposti popova koji se bore protiv naroda, a na strani fašista. Evo jedan primjer: ustaše su zarobile jednu grupu seljaka i radnika, pristaša Narodnog fronta. Svi su bili određeni za strijeljanje. Iznenada se pojavio jedan vladin aeroplan i usljed toga nastala je velika zabuna. Tu je zabunu iskoristio jedan zarobljenik i počeo da bježi. To je primijetio samo pop koji je prije strijeljanja trebao da dade »posljednju utjehu« zarobljenicima, i on je potrčao za bjeguncem i dostigavši ga rekao mu: »Sine moj, ja ne mogu primiti na svoju dušu a da te prije smrti ne pomirim s bogom« i predao ga njegovim krvnicima. Dalje, mnogi dopisnici stranih novina pišu kako se svećenici s puškom u ruci bore na strani ustaša itd. Zar je onda čudno da narod obračunava s takvim popovima, koji mjesto ljubavi u narodu siju smrt. Za »ljubitelje istine« oko »Hrvatske straže« i »Slovenca« krvoždne i razbojničke čete Stranačke legije generala Franka pravi su jaganjci božji. Evo kako »Hrvatska straža« od 20. VIII piše o osvajanju Badahosa: »Badahos se nalazi u znaku oslobođenja, narod se veselo vraća u grad i nosi bijele vrpce oko ruke kao znak pristaša oslobodioca« itd.[88] Čitav kulturni

svijet se je zgražao nad divljaštvima i pokoljem koji su izvršile čete generala Franka nad stanovništvom Badahosa. Više hiljada ljudi poklano je i postrijeljano u roku od dva dana. Muškarci, žene i djeca bili su satjerani na gomile i onda mitraljezima postrijeljani. I ta zvjerstva naziva »Hrvatska straža« oslobođenjem! Gdje je savjest u tih pronalazača laži i kleveta? Katolički pomagači španjolskih buntovnika kod nas hoće da prikažu borbu španjolskog naroda kao borbu protiv religije. Da li su u taboru Narodnog fronta samo protivnici religije? Razumije se da nisu. Baski su duboko religiozan narod, pa se ipak bore na strani Narodnog fronta. Zar je čitav narod Katalonije, Andaluzije i ostalih provincija koji se bori protiv fašista antireligiozan? Razumije se da nije, nego i još kako je religiozan! Ali taj narod znade da se bori za slobodnu zemlju, koja je do sada bila u rukama veleposjednika i crkve. On je religiozan, ali neće da bude rob. On hoće da zemlja koju on obrađuje bude njegova, a ne da se njegovom mukom koriste plemići i biskupi. Nisu ni svi svećenici u taboru fašista. Ima i poštenih, koji su s narodom, koji razumiju njegovu borbu i njegove težnje. Navešću samo jedan primjer: u gradu Calahova fašisti su stanovništvo koje nije imalo vremena da pobjegne satjerali na jednu gomilu da ga mitraljezima postrijeljaju. Za to je saznao mjesni svećenik i u najvećoj brzini dojurio na to mjesto gdje se je strijeljanje trebalo izvršiti. On je stao pred gomilu naroda i povikao fašistima: »Radije ću umrijeti zajedno s njima nego da gledam kako ubijate nevine ljude!«

To je ljude spaslo od gotove smrti. Ovaj je slučaj poslužio kao primjer kasnije i drugim svećenicima, pa su se i oni zauzimali za nesretne ljude osuđene na smrt.

Nema tu borbe protiv religije, nego [je to] odbrana španjolskog naroda od novog srednjovjekovnog ropstva; odbrana od krvožednih generala, plaćenika njemačkog i talijanskog fašizma.

Zašto reakcionarni katolički vođi tako lažu i izvrću istinu? Zato što su se oni, u borbi protiv demokratije, izjasnili za fašizam Hitlera i Musolinija! Oni hoće da iskoriste svoj položaj predstavnika crkve da prevare narod i da ga odvedu u tabor fašista. Oni se bore protiv demokratije, protiv narodnih frontova. Sam papa je uzeo inicijativu u svoje ruke i poslao kardinala Celinija ka Hitleru da koordiniraju borbu protiv komunizma.[89]

Njemački su biskupi pljunuli na to što je Hitler na stotine katolika bacio u koncentracione lagere ili ih poubijao. Oni su izdali poslanicu u kojoj mu nude pomoć u borbi protiv boljševizma. Biskupi i popovi uopće stavili su se u službu Hitlera i Musolinija, tih najvećih huškača na novi svjetski rat, najvećih ratnih provokatora i osvajača.

Šta misle naša škrabala oko »Hrvatske straže« i »Slovenca« — da je narod toliko glup da to ne zna i ne vidi? Oni špekulišu s religioznošću našeg seljaka i našega naroda uopće. Oni se igraju strpljivošću

naroda i onda se čude ako se bijes naroda obori i protiv takovih nazovi-službcnika božjih!

Kod iznašanja ovih nepobitnih fakata o ulozi reakcionarnih crkvenih poglavara, mi smo duboko uvjereni da široke mase katolika, seljaka i radnika nisu na njihovoj strani; da su njihove simpatije na strani španjolskog naroda, koji se bori za svoju domovinu, za slobodu, za demokratiju i da pri tome nisu nimalo manji katolici nego što su oni koji se staviše u službu njemačkog i talijanskog fašizma. Mi pružamo svoju bratsku ruku svim radnicima i seljacima, bez obzira na njihovo vjersko ubjeđenje, da zajednički organizujemo pomoć španjolskom narodu i da se zajednički borimo protiv fašističke i ratne opasnosti.

Pisano u Moskvi krajem septembra ili početkom oktobra; poslato u Pariz.

»Proleter«, novembar 1936, br. 8.

PROTIV BLOKADE ŠPANIJE

Drugog augusta francuska vlada je uputila predlog o paktu neutralnosti u unutarnjim događajima Španije.[90] Ona je taj predlog uputila s iskrenom namjerom za očuvanje mira. Ali je već danas svakome jasno da je to bila velika pogreška. Taj je predlog došao prilično kasno, kada je transport ratnog materijala španjolskim fašistima: aeroplana, strojnih pušaka i drugog materijala iz Italije, Njemačke i Portugala zauzeo prilično velikog maha.[91] Dok je u početku odnos snaga aeroplana bio 1 i po : 1 u korist vlade, danas je 1 : 12 u korist ustaša. No i sada su sabotirale sve fašističke države ovakav sporazum. Oko 14 dana zatezalo se, samo da bi se dobilo vremena poslati čim više oružja generalu Franku. Postavljeni su razni uslovi. Mi ćemo spomenuti drskost njemačkih fašista. U svom odgovoru Njemačka kaže da pristaje ako joj Madrid povrati zadržani »transportni« aeroplan. To što ona naziva transportnim aeroplanom nije ništa drugo nego onaj poznati aparat koji se morao spustiti kod Ausade 10. VIII.[92] Taj »transportni« aparat bio je snabdjeven oklopljenim tornjem i mitraljezom najmodernijeg tipa. Kod pretraživanja se pokazalo da je u patronskoj vrpci manjkalo mnogo metaka koji su malo prije toga bili ispucani. Taj Junkersov aparat najnovijeg tipa imali su prilike vidjeti mnogi stranci u Madridu, pa i sam američki poslanik. Takve i slične uslove stavljale su Njemačka i Italija dok konačno nisu dale svoj pristanak samo formalno, a u stvari i dalje liferuju oružje kroz Portugal fašistima u Španiju.

Takozvani pakt neutralnosti onemogućio je legalnoj vladi pravo na dobavljanje oružja itd. Dalje, tim paktom neposredno su ugroženi interesi Francuske i Engleske. Evo što kaže povodom toga lord Stroboldži: »Toga koga bog hoće uništiti, toga najprije lišava razuma«.[93] Američki tjednik »New Republic« piše ovo: »U ovom slučaju kao i u prošlim agresivnim djelima fašisti špekuliraju na strahu koji njegovi protivnici osjećaju pred ratom. Italija i Njemačka nastupaju bacajući izazov miroljubivim državama, kojima otvoreno prijete ili nagovještavaju da svako efektivno protivljenje njihovoj agresiji može izazvati rat. Kada takva taktika dovede do uspjeha, fašisti su postigli pred sebe postavljeni cilj, a to im olakšava prelaz k daljnjem nastupanju. Kad se oni na taj način dovoljno primaknu, biće gotovi za rat! Španjolski narod se bori herojski protiv svojih vlastitih ugnjetača. No, osim toga, Španija je u sadašnjem momentu bojno polje među reakcionarnim i progresivnim snagama čitavog svijeta.

Francuska i Engleska i u ovom slučaju popuštaju talijanskom i njemačkom fašizmu kao što je to bio slučaj s Abisinijom, Rajnskom zonom itd.[94] Upravo je naivno misliti da će njemački i talijanski fašizam obustaviti daljnje aktivno pomaganje fašista u Španiji. Kao da se tu radi samo o nekim simpatijama prema Franku i njegovoj bandi, a ne i o tome da se čitava Španija, španjolski Maroko i otoci pretvore u buduće poprište rata! Ima španjolska vlada pravo kad kaže: »Ako fašisti pobijede na brdima Gvadarame, buduća fronta biće na Pirinejima, na granici Francuske.«[95]

Izgleda da su francuski državnici zaboravili da je poluludi Vilhelm II već 1905. i 1911. godine provocirao rat u Maroku i da su obe provokacije urodile sjajnim plodovima.[96] Osobito druga provokacija 1911, kad je Kajzer poslao u Agadir svoj ratni brod »Panter«. Došlo se gotovo do rata, ali se posredovanjem Engleske taj izazov završio time da je Francuska ustupila Njemačkoj ogromnu teritoriju u Kongu, oko 100 000 kvadratnih milja. Tada je bio Vilhelmov »Panter« koji je skočio u Maroko, a danas je to Hitlerov »Leopard«, »Deutschland« i mnogi drugi ratni brodovi Njemačke i Italije koji se muvaju oko marokanske i španjolske obale čekajući svoj plijen.[97]

Mora da si i sada već trljaju ruke njemački i talijanski fašisti kad ih je sam Leon Blum uzeo u zaštitu pred pariskim radnicima kad je bila kod njega delegacija u ime 300 000 pariskih metalaca, koji su tražili da vlada odustane od svoje zabrane da se šalje i predaje oružje legalnoj vladi u Španiji.[98] Predsjednik francuske vlade poriče sve ono što svakodnevno javljaju ne samo demokratski listovi nego i oni koji nimalo nisu nakloni francuskoj vladi, ali vide opasnost koja francuskoj demokratiji prijeti ako se ne digne zabrana pomaganja legalnoj španjolskoj vladi. Svjetska štampa svakodnevno donosi obavještenja o liferovanju pomoći španjolskim fašističkim buntovnicima. »News Cronicie« [»Njus kronikl«] od 1. IX javlja da Italija i Njemačka neprekidno šalju ratni materijal u Portugalsku, a ova ga onda liferuje dalje fašistima u Španiji. »Times« [»Tajms«] također saopštava da ustaše neprekidno dobivaju velike količine oružja i aeroplana izvana. Trećeg septembra javljaju londonski listovi da je u Alhesiras došlo 30 motornih bombardera s iskusnim pilotima. »Daily Herald« [»Dejli Herald«] od 1. IX javlja da je u Kadiks doplovio njemački parobrod s 28 bombardera za ustaše itd. Dalje evo šta piše jedan radnik iz Hamburga: »Svakodnevno idu odavdje transporti oružja za ustaše u Španiji. Posljednjih dana ukrcana je sljedeća municija:

1) Iz Berlina: 100 sanduka po 2500 kom., svaki 17 tona.
2) Iz Berlina: 1 500 000 kom., svaki 46 tona.
3) Iz Grimberga: 500 000 kom., svaki 15,5 tona.
4) Iz Hanovera 80 sanduka po 2000 kom., svaki 12 tona.
5) Iz Mogenburga: 2 000 000 kom., svaki 60 tona.
6) Iz Wolfenbitela: 500 000 kom., svaki 15,5 tona.

Ovo je ukrcano na parobrod »Monte«. Osim toga, prije nekoliko dana ukrcano je na parobrod 28 teških bombardera za ustaše u Španiji.

Evo to je samo jedan mali dio toga što se znade, a ipak je dovoljno da pobije tvrdnju Bluma da potpisnice pakta o neutralnosti ne šalju oružja ustašama u Španiji.

Mi smo već spomenuli da je osim toga što su u opasnosti interesi Francuske, tu prekršen i međunarodni običaj. Evo kako odgovara jugoslovenska vlada na poziv da se pridruži tome paktu o nemiješanju: »Predsjednik Ministarskog savjeta i ministar inostranih poslova dr Milan Stojadinović obavijestio je jučer ovdašnjeg francuskog poslanika da je kraljevska vlada spremna da se pridruži ovoj deklaraciji i stoga da zabrani izvoz i provoz oružja, municije i ratnog materijala za Španiju, pod uslovom da se time ne stvara nikakav presedan niti preuzima obaveza kojom bi se docnije moglo dovoditi u pitanje priznato načelo da jedna zakonita vlada može na svoje traženje dobiti pomoć druge vlade u slučaju pobune.«[99] Jasno je da Stojadinović ne daje takav odgovor zbog toga što on simpatizira s republikanskom vladom u Španiji. Prije će biti obratno. Ali ovdje se jugoslovenska vlada boji za svoju kožu i, hoćeš-nećeš, moraš priznati da takav pakt znači kršenje međunarodnih prava, jer se uskraćuje pomoć zakonitoj vladi, dok u isto vrijeme ustaše dobivaju pomoć u punoj mjeri od nekojih država.

Herojski španjolski narod očajno se bori, slabo oboružan, protiv zločinačkih izdajica Španjolske, koji trguju njenim teritorijem i u zamjenu dobivaju Hitlerove »Junkerse« i Musolinijeve »Kapronije«. No španjolski narod, koji se bori za demokratiju i slobodu, u pravu je da očekuje nešto više nego samo platonske izjave solidarnosti.

Ne neutralnost, nego najpuniju pomoć dužne su ukazati zakonitoj španjolskoj vladi sve države članice Društva naroda.[100] Ovdje se radi o namjeri fašista da raskomadaju narode. Ovdje se radi o najstrašnijoj ratnoj opasnosti. Ali ona se može izbjegnuti ne paktom neutralnosti, koji znači blokadu zakonite španjolske vlade, nego punom i brzom vojno-tehničkom i materijalnom pomoći i podrškom španjolskom narodu od strane svjetske demokratije, od strane sviju pristaša mira.

Pisano u prvoj polovini
oktobra 1936. u Moskvi.

»Proleter«, novembar 1936, br. 8.
Potpis: Tito

TITO FLEISCHERU[101]
[Ivanu Gržetiću, predstavniku KPJ pri Kominterni]

23. oktobar 1936.

Dragi prijatelju,

Pružila mi se prilika da ti na brzu ruku javim nekoliko stvari dok se malo bolje ne upoznam s gazdinstvom naše familije [Partije].[102] Kad sam stigao, najprije sam preko Zehnera [Adolfa Muka] otpravio Kleina [Stjepana Cvijića] i Jandu [Vladimira Ćopića]. Klein je odmah drugi dan otputovao za Francusku, gdje ga je čekala dozvola za ulazak, a Janda u ... * da tamo čeka dok stigne dozvola.[103] Janda se bunio, jer je mislio da mu Zehner hoće podvaliti, pošto ovaj nije smio ništa kazati tko je donio poruku, jer su mu tako starci [Kominterna] naredili, a ja nisam mogao drukčije postupati. Ali u posljednji trenutak prije svoga odlaska je izgleda nešto saznao Klein, jer je Rosl bez mojeg znanja i dozvole metnula jednu ceduljicu, gdje spominje mene, u paketić koji sam ja preko Antona [Stevana Lilića] poslao Kleinu da ga preda meni lično. Kod Rosl [Majer-Falina Hilda] sam morao navratiti zbog toga što sam došao u nedjelju.[104]

Rudija [Rodoljuba Čolakovića] i Stanoja [Sretena Žujovića] nisam zatekao ovdje, otišli su dolje obojica da na mjestu protumače poruke koje su prije mene stigle i radi izbora. Ovdje su samo Zehner, Anton i Vlado [Karlo Luter].[105] Iako su ona dvojica otišla dolje s izvjesnim uputama koje smo im prije poslali, sada ćemo im poslati još detaljnije upute po najvažnijim stvarima.[106]

U Sloveniji nije tako loše kako je nama gore izgledalo.[107] S ljudima se već tamo razgovaralo i pokazalo se da si dadu dokazati. Razumije se da su strašno ogorčeni i da je njihova kritika do izvjesnog stepena pravilna. Sada će i Rudi tamo da svrati i da porazgovori. Gurajte samo čim prije Birka [Edvarda Kardelja] ovamo i stvar će se već dobro svršiti.[108] Ali ima jedna druga stvar; dok su se stari samo grozili, mladi su prešli na djelo, održali neku konferenciju ili kongres za Sloveniju i tu donijeli oštre odluke protiv onih vani. Za Oskara [Karla Hudomalja], Huberta [Borisa Kidriča], Franceka [Antona Rancingera] neće ni da čuju.[109] Meni izgleda kao da u svemu tome ima neko svoje prste izvana. Kad bolje ispitamo stvar, javiću vam podrobnije.

---

* Ispušten tekst; vjerovatno je u pitanju Prag ili Čehoslovačka. — *Red.*

Ženu Helera (Ivana Gržetića) za sada nemojte slati dolje, isto tako onog šnajdera s ćelom, jer njih je onaj klipan zbog koga imamo toliko neprilike strašno ogovarao pred tetkom [policijom].[110] Anton se strašno ljuti što nisi prije slao turiste [dobrovoljce za Španiju] dok je bila sezona, jer sada ne zna kako će s njima. Bogami, ni ja ne vidim izlaza. Neka se Somer [Milan Gorkić] nešto sjeti, ali na naša leđa ih nemojte trpati, jer će se dogoditi kao što je bilo prije 8 mjeseci, pa će opet biti neprilike.[111]

Prijatelji mi rekoše da je prije dva dana proputovao u sjedište Senjkove žene [Vladimira Ćopića] onaj Karlo [dr Božidar Adžija] iz Z[agreba]. Ja sam poručio da svrati ovamo i da opširno s njim porazgovorimo o raznim stvarima, a naročito o Jedinstvenoj [radničkoj partiji].[112]

Isto tako, nalazi se ovdje jedan iz Udr[užene] op[ozicije] iz B[eograda] na liječenju; to je Pižon [Jovan Jovanović]. Jedan od naših znanaca razgovarao je s njim, pa kaže da se dobro o nama izražava. Pokušaćemo da neko od nas s njim razgovara.[113]

Ovdje je došla neka izjava od Šojke [Danila Rauševića], Oskara [Trajka Miškovskog] i još jednoga iz Francuske protiv nekog našeg znanca kod koga mnogi naši ljudi svraćaju i koji sve zna o našoj obitelji [Partiji]. Dotični imade nadimak konzul i Gajićka [Zora Nikolić] ga dobro znade. On se sa nekim dopisuje iz SSSR-a. Vlado [Živojin Pavlović] piše da je dotičnom Gajićka to sve ispričala.[114] — Ispitajte vi nju tačno u čemu je stvar.

Vlado također javlja o mogućnosti da izlazi »Delo«. Susjedi su ponudili sami više od polovice za tu stvar.[115] Mi smatramo da treba odmah prići tome poslu, jer Slovenci se tuže da nemaju ništa svoga i traže da se za sada barem jedan dio »P[roletera]« štampa na njihovom jeziku. Mi smatramo da za sada privremeno rade na tome Jerome [Albert Hlebec], a pomoći će mu jedan koji je nedavno izišao iz Slov[enije], dok izađe Valič [Voranc Prežihov].[116]

Javite hitno kako vi mislite o tome i predložite odgovornog kandidata.

Ovdje, a i tamo u sjedištu Vlade [Ž. Pavlovića], jako su raspoloženi za ostvarenje jednog sličnog preduzeća kao što je ono kod Klaudije [K. Ivanovna].[117] Kažu da ima sve uslove za to osim, razumije se, para. Pogovorite tamo s kim treba o tome, jer to ne bi bila rđava stvar i ne bi konkurirala Klaudiji. Seka [Kominterna] traži obračun od Zehnera, pa pošto ih on redovno šalje, dajte potrebna obavještenja.[118]

Filip [Stefan Mitrović] javlja iz zemlje da se u HSS-u razvija jaka diferencijacija. Maček izdaje »Dom«, a »Hrvatska istina« izlazi redovno nedjeljno.[119] Piše dobro, samo malo preoštro. Napada klerikalce i reakcionare u hrva[tskom] pokretu. Dobit ćete skoro prve brojeve (Da li ste primili naših nekoliko pošiljaka novina i sl. na Ninu [Kristinu Kusovac]?[120])

Ilze [Marija Habulin] je najviše od svih ogovarana pred tetkom. (Ona je prema optužnici odnosno policijskom protokolu sada sekretar CT pri CK). Janek [Marko Zovko] sve [je] sručio na nju. Trebate tamo poduzeti korake da može stići gore. Pored toga je jako izmorena i oslabila.[121]

Pozdravlja sve
Tito

Pisano u Beču; poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1936/358.

SVIMA[122]
[Pokrajinskim komitetima KPJ]

23. oktobar 1936.

Dragi prijatelji,

Mi smo vam već obratili pažnju na nekoja pitanja koja su od velike važnosti i ne trpe odlaganja.[123] Iako su se poduzele mjere po nekim od tih pitanja, to ipak smatramo za dužnost obratiti vam pažnju na to da je to još mnogo, mnogo nedovoljno. Uzmimo, npr., pitanje pomoći Španiji. To je danas centralno pitanje čitave međunarodne politike. Borba herojskog španjolskog naroda nije samo borba koja će imati za rezultat pobjedu ili poraz demokratije samo u Španiji, nego je to početak oružanog sukoba fašizma i demokratije čitavog svijeta. Njemački, talijanski i ostali fašisti su to tako i shvatili i izdašno pomažu svoje saveznike u Španiji. Sve što je najreakcionarnije, najmračnije, ne samo u Španiji nego u čitavom svijetu, ujedinilo se ne samo protiv španjolskog naroda i njegove slobode nego i protiv demokratije i slobode u svim zemljama. Nama nije ovdje cilj da vam naširoko objašnjavamo o tome, ali vas moramo upozoriti da primite naše napomene i prijedloge najozbiljnije, da ih ni trenutka ne gubite iz vida i da učinite maksimum što možete u pitanju pomoći demokratskim borcima u Španiji.[124]

1) Pojačajte sabirnu akciju u novcu itd., ali i nastojte organizirati i trajni mjes[ečni] prilog kod radnika, namještenika, a osobito kod raznih boljestojećih pristalica demokratije i kolektivnu pomoć raznih društava i organizacija. Dalje, organizirajte sakupljanje darova u zimskoj odjeći, osobito za djecu, siročad naših španjolskih republikanskih boraca. Ova sakupljanja odjeće itd. treba pokrenuti preko raznih humanitarnih društava, a kao inicijativu i rukovođenje tim akcijama treba formirati posebne odbore za pomoć španjolskom narodu ili pod sličnim nazivima.

2) U svim demokratski orijentisanim buržoaskim novinama pokrenuti kampanju protiv blokade i pakta nemiješanja i tražiti slobodu davanja pomoći i prodaju oružja legalnoj republikanskoj vladi u Španiji, a [za] pisanje u tom pravcu u dem[okratski] nastrojenoj burž[oaskoj] štampi kao što je npr. »Politika« itd., treba iskoristiti veze raznih uticajnih ličnosti i poznate javne radnike i pisce.[125] Osim toga, treba u našoj radničkoj i narodnofrontovskoj štampi posvećivati više pažnje pitanju Španije i svestrano osvijetliti borbu i značaj te borbe španjolskog naroda protiv fašizma.

Moramo primijetiti da se u našoj štampi premalo objašnjava uloga njemačkog i talijanskog fašizma u španjolskim događajima.

3) Treba u svakom slučaju reagirati, suzbijati i raskrinkavati razne lažne napade klerikalnih i faš[ističkih] novina kod nas protiv republikanske vlade i Nar[odnog] fronta Španije. Naročitu pažnju treba posvetiti klerikalnoj štampi »Hrvatska Straža«, »Slovenec« itd. To je zbog toga što klerikalizam radi organizovano, u međunarodnom mastabu* pod rukovodstvom samoga pape i visokoga klera protiv demokratije u Španiji i demokratije u svakoj zemlji posebno pod krinkom borbe protiv komunista. Ali spominjemo da se bezuslovno izbjegava riječ »klerofašizam« u borbi protiv lažnog i tendencioznog pisanja katoličkih listova. Treba izdvajati katoličku masu od raznih reakcionarnih crkvenih funkcionera i raskrinkavati ove posljednje pred katoličkom masom. Pri tome treba pokazati primjere kako se duboko religiozni Baski bore na strani demokratije u Španiji, a i Katalonci i ostali Španjolci iz centralne Španije, koji su isto tako religiozni.[126]

Ova borba protiv klerikalne i fašističke štampe treba da bude neprekidna i neumorna. Iskoristite inozemnu štampu koja objektivno piše, iako je desničarska, radi pobijanja lažnih vijesti koje se serviraju neupućenim masama.

4) I konačno, na posljetku predlažemo vam da se izda od strane Narodnog fronta jedan manifest o Španiji. Ako nije moguće za cijelu zemlju jedan, onda po pokrajinama: Sloveniji, Srbiji, Hrvatskoj itd. Pošto u Hrvatskoj još nije formiran Pučki front, bilo bi potrebno nastojati pridobiti ljevičarske elemente iz H[rvatske] s[eljačke] s[tranke] da utiču na Mačeka i da s njegovim potpisom izdaju jedan proglas ili publikuju izjavu simpatija prema republikanskoj španjolskoj vladi.[127]

Pisano u Beču; poslato u Jugoslaviju.

A-CK SKJ, Fond KI, 1936/356.

---

* Razmjeru (njem. Maßstab). — *Red.*

PISMO ZA SRBIJU

2. novembar 1936.[128]

Dragi prijatelju,

Primio sam tvoje opširno i informativno pismo. Hvala ti! Ali je bolje da mi češće pišeš kako bih mogao neposredno i konkretno odgovoriti, naročito pred važnijim sastancima, razgovorima, akcijama itd. Ovdje moram da ti spomenem tvoje obećanje da ćeš me redovno obavještavati i pisati. To za mene ima ogromne važnosti.

1) Slažem se potpuno s tim da pregovore pristalica FNS [Fronta narodne slobode] s predstavnicima UO [Udružene opozicije] treba produžiti i ne dozvoliti da dođe do sloma.[129] Treba polaziti sa stanovišta da je UO dio FNS, tj. da se bez UO ne da zamisliti FNS, iako kolebljiv i nedovoljno siguran i borben. Po mogućnosti uticati na mlađe i borbenije elemente i pristalice u Dem[okratskoj], Zemlj[oradničkoj] i Radikalnoj stranci da ne izazivaju rascjep, već da rade u svojoj stranci na ostvarenju NFS[130]. Razumije se, prihvatiti saradnju tih elemenata na konkretnim akcijama narodnofrontovskog karaktera, ali njihovo djelovanje ne uperiti protiv vođa UO. Tako će pritisak masa njihovih pristalica odozdo (uz pregovore odozgo) uticati na kolebljivo vodstvo na stvaranje masovnog pokreta NFS, i u tom pogledu radnici treba da podupru sve demokratske snage koje hoće da se bore za ostvarenje narodne sloge radi sticanja narodnih prava i slobode. Pravilno je što se na III konferenciji NFS nije donio zaključak uperen protiv vodstva UO i [što je] traženo da se pojača akcija na terenu — u masama.[131] Najvažnije jeste: a) na terenu na konkretnim akcijama (zajedničke liste za opć[inske] izbore, zajednički zborovi, konferencije, akcije karaktera »Gosp[odarske] sloge«[132], rad[ničkim] štrajkovima i pokretima za poboljšanje uslova rada i nadnica itd.) ostvariti NFS sa svim demokratskim elementima i b) vodstvu UO i pojedinim strankama iz UO predlagati *konkretne akcije* i za iste pridobiti njihovu saradnju.

Treba objasniti grupama koje su već danas za stvaranje NFS i po cijenu cijepanja starih stranaka, da je to drobljenje demokratskih snaga i da suprotstavljanje NFS — UO otežava stvaranje NF pokreta.

2) U pogledu JRP meni izgleda da i dalje mehanički i nepravilno postavljate stvari.[133] JRP nije zamišljena kao stranka ljevičara, nego partija sviju radnika (ljevičara, soc[ijal]dem[okrata], pa i onih koji nisu partijski opredijeljeni). To treba da bude *forma političkog akcionog*

jedinstva radničke klase, na bazi platforme prihvatljive za sve proleterske elemente, u kojoj će biti okupljene sve proleterske, političke, ekonomske i kulturne organizacije i pojedinci. (JRP ne treba insistirati na imenu, nego na sadržini.)

Dakle, ne radi se o stapanju s[ocijal]d[emokratskih] grupa i ljevičara u stranku strogog tipa, nego o stvaranju organizirane forme akcionog jedinstva cjelokupne radničke klase na osnovu onog što je svima njima zajedničko i što im omogućava da jedinstveno istupaju.

Inicijativa za stvaranje JRP nije bila preuranjena, jer se time htjelo spriječiti stvaranje s[ocijal]d[emokratske] partije pod firmom »Soc[ijalističke] zajednice radnog naroda«[134], koja bi unaprijed onemogućila okupljanje čitave rad[ničke] klase u jednu političku akcionu cjelinu. Da se to nije postiglo, nije krivica u tome što se počelo preuranjeno, nego, naprotiv, krivnja je u tome što se ograničilo na pregovore, pa onda i prestalo s daljnjim pregovorima, s jedne strane, i s druge strane, pokazale su se jedna opća pasivnost kod stvaranja i djelovanja inic[ijativnih] odbora i neaktivnost postojećih, od kojih su se mnogi potpuno pasivizirali. Ne samo što su prekinute veze sa s[ocijal] dem[okratima] nego se nije znalo iskoristiti one pozicije koje su bile stečene za vrijeme i poslije petomajskih izbora i veze s lijevim s[ocijal]dem[okratima].

Šta treba da bude JRP? Ona nije nikakva natpartija! Ona nije samo spajanje dviju ili više radničkih partija, nego je nešto više; ona je partija u kojoj će biti okupljene i one ogromne mase radnika koje su danas još bespartijne. To treba da bude partija radničke klase kao političkog faktora. Zbog toga se i mora stvoriti takav akcioni program koji će biti prijemljiv za najšire mase radničke klase, bez obzira na nacionalnost i religiju. Ništa ovdje nema tako kompliciranog što se ne bi moglo razumjeti. Stvar je jasna, prosta i jednostavna. Treba samo znati što je najbliži zadatak i cilj takve radničke partije. Cilj je da radnička klasa u okviru takve partije istupa kao jedinstven i snažan politički faktor u političkom životu i ravnopravan član NFS. Još više, ona treba da bude jezgro NFS. Naziv ovdje nije važan, ali je važno da se nađe takvo rješenje odnosno platforma na osnovu koje neće biti pogođeni ili zapostavljeni ni socijalni ni nacionalni interesi bilo koje grupe radnika, ukoliko [nisu] u suprotnosti s interesima radničke klase kao cjeline. Takva platforma bila je predložena sa strane lijevog krila radnika, ali je prilikom pregovora bila dopuštena jedna principijelna pogreška o nacionalnom pitanju.[135] Ljevičari stoje neodstupno na principu samoopredjeljenja naroda do otcjepljenja. To je *pravo* koje svakom narodu mora biti priznato da bi bio ravnopravan. Ali to ne znači da je otcjepljenje u svakoj situaciji i obavezno i svrsishodno. U današnjoj situaciji [ljevičari] su protiv rasparčavanja Jugoslavije, koje žele plaćenici talijanskog, austrijskog i mađarskog fašizma i koje bi, bez sumnje, dovelo do rata, što baš i žele svi fašistički potpaljivači rata. Ljevičari su za slobodnu zajednicu svih naroda Jugoslavije u sadanjim granicama, uređenu na federa-

tivnoj osnovi, a protiv svakog ugnjetavanja i hegemonije bilo kojeg naroda po drugome.

Dakle, hrvatski, slovenački, srpski, makedonski i crnogorski narod treba da se na demokratski način izjasne kako žele da urede svoje međusobne odnose u državnoj zajednici. Isto tako, narod u Vojvodini i Bosni i Hercegovini ima pravo da se izjasni o svom odnosu u državnoj zajednici. Stanovište ljevičara poklapa se sa stanovištem Seljačko-demokratske koalicije.[136]

Ako »Urad« [Ujedinjeni radni narod] treba da bude forma akcionog jedinstva rad[ničke] klase na političkom i ekonomskom polju, tj. jedan forum koji će jedinstveno istupati i zastupati rad[ničku] klasu u NFS, ostavivši svakoj proleterskoj partiji slobodu akcije u okviru njenog programa i principa — onda ljevičari treba da ubrzaju pregovore s vrhovima i u isto vrijeme da sprovode konkretno akcije radničke klase koje će to akciono jedinstvo unaprijediti u svim mjestima, preduzećima, radionicama i radničkim ustanovama.[137]

3) Velika je šteta što mi nisi poslao platformu za diskusiju koju su ljevičari predložili desničarima o pitanju sind[ikalnog] akcionog jedinstva,[138]

Osnovna zadaća lijevih za ostvarenje akc[ionog] jedinstva (sindikalnog) jeste osiguranje proleterske demokracije u sindikatima i radn[ičkim] ustanovama. Dok soc[ijal]dem[okrati] drže zarobljene sindikate, dok pojedine sind[ikalne] vođe masregluju* i izbacuju pojedine nepoćudne pojedince i čitave organizacije ili prijete disciplinarnim mjerama protivu najboljih i najiskrenijih pobornika jedinstva, ne može biti proleterske demokracije.

Stav ljevičara, kako ga ti izlažeš, potpuno je ispravan; u tom pravcu treba poduzeti i pregovore, ali istodobno pojačati akciju u sindikatima i preduzećima za jedinstvo, sprovodeći konkretne akcije.[139] Osim toga, i to je vrlo važno, ljevičari treba da u sindikatima budu najbolji i najdisciplinovaniji saradnici. Treba suzbijati svako sektaško istrčavanje, psovanje desnih funkcionera itd.; ljevičari treba da budu uredni članovi (članarina, akcije, obaveze, saradnja u sind[ikalnoj] štampi, na kulturnom polju itd.) i da na taj način na konstruktivnom i pozitivnom radu dokažu iskrenost i dosljednost svojih nastojanja. Također i lični odnosi između desnih i lijevih treba da budu snošljivi i drugarski. Ako nije moguće danas postići potpuni sporazum po svim pitanjima, treba pristupiti pregovorima po konkretnim i neposrednim aktuelnim zadaćama, kao što su: izbori za rad[ničke] komore, okružne urede, pomaganje besposlenih, izbori za radničke povjerenike, za minimalne nadnice, a protiv reakcionarnog Projekta uredbe o m[inimalnim] n[adnicama]

---

* Masreglovati (njem. maßregeln) — pozvati na red, kazniti, oštro postupati s nekim (izraz iz rječnika nekadanje austrijske vojske). — *Red.*

uperenog protiv klasnog sindikalnog pokreta.[140] Po tim pitanjima postaviti konkretan predlog akcionog jedinstva sa ORS-om, »neutralcima«, poštarima, »željezničarima«, a u Hrvatskoj i Dalmaciji sa HRS-om, a u Sloveniji sa nacionalnim i kršćanskim sindikatima.[141]

4) Po pitanju akc[ionog] jedinstva s raznim prolet[erskim] grupama (Haramina, Divac, Korać), meni izgleda da su ljevičari prepustili inicijativu Živku. To je pogrešno. Ljevičari treba da stupe u kontakt s tim grupama i da ih dovedu na zajedničke pregovore. Isto tako, mislim da bi bila u korist jedinstva aktivizacija Balugdžića i da baš s njime treba ljevičari ozbiljno da porazgovore.[142]

Treba poraditi da [se] uporedo s pregovorima za akciono jedinstvo na sindikalnom polju putem pregovora na vrhovima pojedinih sind[ikalnih] centrala istodobno energično u svim mjestima organiziraju odbori jedinstva između postojećih sind[ikalnih] organizacija. To bi bili karteli mjesnih sind[ikalnih] organizacija, koji bi zajednički istupali i borili se za pojedine konkretne zadaće koje su zajedničke svim radnicima toga mjesta, sreza, oblasti itd.

Konkretno je to učinjeno u Sloveniji, gdje je ostvareno akciono jedinstvo tekstilaca i rudara između URS-a, nacionalnih i kršćanskih sindikata.[143]

To je najbolji put — put konkretnih akcija i borbi — za ostvarenje akcionog i organizacionog jedinstva.

5) O Projektu platforme za najširi NF[144] imam da učinim nekoliko važnih i ozbiljnih zamjerki. O tome treba ozbiljno da porazgovorite.

Smatram da je ova platforma u osnovi pogrešna. Ona je po svojoj suštini hegemonistička, tj. daje opet srbijanskim strankama mogućnost da ugnjetavaju hrvatski narod i druge narode. U njoj nema jasno i nedvosmisleno izraženog zahtjeva za pravom naroda na nacionalnu slobodu i ravnopravnost. Ova platforma sva diše duhom hegemonističkog i velikosrpskog Vidovdanskog ustava, koji je sankcionisao nacionalno ugnjetavanje i neravnopravnost i doveo do 6. januara 1929. god. i do diktature vojno-fašističke velikosrpske buržoazije.[145]

Idem po redu da analiziram svaku pojedinu tačku.

1) Traži se povratak stanja pred 6. januar 1929. i sloboda svih stranaka koje su postojale poslije proglašenja drž[avnog] ujedinjenja.

Umjesto toga treba na prvom mjestu tražiti:

Povratak pune demokracije i narodu otetih sloboda. Raspust jevtićevske skupštine, ukidanje sadanjeg Oktroisanog ustava i starih zakona.[146] Osiguranje svim narodima pune slobode da se izjasne kako da urede svoje odnose u zajedničkoj državi (federativnoj državi). Zato, potrebno je vratiti se na stanje prije 1. decembra 1918.[147]

2) Postavlja se zahtjev za sastavom vlade »po mogućnosti iz što više ranijih stranaka« koja bi vršila izbore za ustavotvornu skupštinu po istom zakonu iz 1920. god. [148]

Mislim da treba istaknuti zahtjev da se vlast preda vladi koja će uživati narodno povjerenje iz sastava sadanje vanparlamentarne opozicije, u kojoj će biti dostojno zastupana radnička klasa. Takva vlada bi imala zadatak da sprovede izbore na osnovu tajnog i proporcionalnog prava glasa s pokrajinskim listama. I to radi toga da bi Hrvati, Slovenci, Srbi, Makedonci, Crnogorci, pa i Vojvodina i Bosna i Hercegovina mogli da formiraju svoje nacionalne skupštine (sabore), koji bi suvereno odlučivali o svojim nacionalnim i regionalnim zahtjevima o državnom uređenju. Nije pri tome važno hoće li to biti izbori za običnu skupštinu koja bi se pretvorila u ustavotvornu ili koja bi raspisala nove izbore za ustavotvornu skupštinu, koja bi se kasnije pretvorila u običnu zakonodavnu skupštinu.

Osnovno je omogućiti narodima da se posavjetuju i izjasne kakvu državu s kakvim unutarnjim uređenjem žele da imaju i da se za budućnost osiguraju od svake hegemonije, ugnjet[av]anja i prepada...*

Suverenost ust[avotvorne] skupštine, sama po sebi, može da bude novo sredstvo ugnjetavanja.

Ostali postavljeni zahtjevi u platformi su pravilni, ali oni treba da izviru iz dva osnovna zahtjeva: puna demokracija i ravnopravnost svih naroda.

Iz platforme je izostao zahtjev zaštite narodnih manjina (Mađara, Nijemaca, Albanaca).[49]

Pošto se ti ne zadovoljavaš samom kritikom, evo kakve teze za platformu bih ja predložio.

Osnovni princip treba da bude:

Nema demokracije bez nacionalne slobode (ovo treba ponavljati beogradskom dijelu UO) i nema nacionalne slobode bez demokracije (ovo opet Zagrebu).

Teze za projekt platforme za široki NF

1) Povratak pune demokracije i prava naroda na samoopredjeljenje.

To znači ukidanje Ustava i svih reakcionarnih zakona sa svim konzekvencama: amnestija polit[ičkih] i vojnih osuđenika *i vraćanje stanja pred 1. decembar 1918. godine. Suverenost naroda.*

Pošto SDK i UO stoje na stanovištu održanja države Jugoslavije i priznanja dinastije Karađorđevića — kao baze za izgradnju nove državne

* Tekst nečitak, a dijelom nedostaju i dva reda. Na osnovu analize daljeg sadržaja moglo bi se zaključiti da taj dio teksta glasi: Najvažnije je pri tome obezbijediti ravnopravnost svih naroda u Jugoslaviji. Ili: Najvažnije je omogućiti punu demokraciju i ravnopravnost svih naroda u Jugoslaviji. — *Red.*

zajednice naroda i provincija Jugoslavije — znači treba istaknuti federativni princip (republiku, no ne jahati na tome).

2) Zahtijevati vladu FNS (ili vladu narodnog sporazuma) u kojoj će biti predstavnici demokratskih stranaka (razumije se, u kojoj će biti predstavljena i radnička klasa).

Ova vlada treba da ima zadaću da povrati narodne slobode (demokraciju) i raspiše i sprovede slobodne izbore. Mogu to biti izbori za ustavotvornu skupštinu. Ali može ista vlada da raspiše izbore za običnu skupštinu, koja bi narodima vratila demokraciju i raspisala izbore za ustavotvornu skupštinu, koja bi bila suverena. U ovom slučaju narodi bi dobili vremena da se politički organizuju i razbiju psihozu terora koju za sobom ostavlja dugi period diktature i nasilja.

3) Iz projekta platforme potpuno je ispao jedan od najaktuelnijih zahtjeva demokracije sadašnjice. To je izjašnjavanje NFS za mir, a protiv fašizma kao potpaljivača rata. Priznanje Sovjetske Unije kao najdosljednijeg i moćnog zaštitnika slobode malih naroda i mira.

Orijentacija NFS na front demokracije i mira u međunarodnom pogledu.

4) Donošenje ekonomsko-političkih zakona u korist radništva i seljaštva.

Usavršavanje radničkog zaštitnog zakonodavstva.

Zakonodavstvo u korist seljaštva: zaštita srednjih radnih slojeva (zanatlije, slobodne profesije itd.).

U platformi mora jasno i nedvosmisleno doći do izraza riješenost da će se pravo samoopredjeljenja svih naroda poštovati, tj. ne samo pravo Srba, Hrvata i Slovenaca nego i Makedonaca i Crnogoraca, a isto tako pravo naroda u Vojvodini, Bosni i Hercegovini da odluči o tome da li da sačuva svoju regionalnu samostalnost u federativnoj državi.

Također treba istaći prava narodnih manjina: Nijemaca, Mađara i Albanaca na ravnopravnost.

Razumije se, u samom NFS (ne mora se tako zvati) treba da bude jedinstvenost pogleda na ova dva osnovna pitanja:

1) federativna država;

2) koliko federativnih jedinica (mislim sedam).[150]

Meni izgleda da je srbijanska UO (pa i jedan dio narodnofrontovaca) spremna da dade slobode Hrvatima i Slovencima, a ostale narode i provincije ona smatra srpskim. Srpska buržoazija na nov i rafiniran način želi da osigura svoju prevlast i hegemoniju nad Makedoncima i Crnogorcima, nad narodom u Bosni i Hercegovini i Vojvodini.

Takav način rješenja nacionalnog pitanja i demokracije bio bi štur i izvor novih borbi potlačenih naroda i pokrajina za svoju slobodu i

ravnopravnost. Te borbe kočile bi razvitak i predstavljale bi klicu novih opasnosti za demokraciju i mir u svijetu.

Gotove formulacije nisam htio da napišem, jer formulacije treba da proističu iz pregovora i sporazuma.[151]

Porazgovaraj o svemu s prijateljima i javi mi se češće.

Pozdrav tvoj
Petar

Pisano u Beču; poslato u Beograd.
A-CK SKJ, Fond KI, 1936/374.

FLEISCHERU
[Ivanu Gržetiću, predstavniku KPJ pri Kominterni]

5. novembar 1936.

Dragi prijatelju,

Ovome pismu prilažem ti čitav niz pisama iz zemlje i odgovora iz kojih ćeš moći donekle dobiti uvid u naš rad.[152]

Koncem oktobra došlo je opet do neke zarazne bolesti [hapšenja] u Mirkovom mjestu [Ivana Knežića u Zagrebu].[153] Oboljeli su Mirko, Borin [Dragutina Petrovića] zamjenik i nekoliko visokoškolaca. U B[anjoj] L[uci] oboljelo [uhapšeno] je također nekih 17 ljudi, javlja nam Milan [Rodoljub Čolaković].[154]

Šteta je osobito [za] Mirka, jer je bio dobar elektrotehničar [rukovodilac tehnike PK], a njegov gazda je opet ostao bez pomoćnika.

Tamo se nalaze Rudi [R. Čolaković], Filip [Stefan Mitrović] i pridružio im se i Džin [Mihajlo Stipišić] iz Bežićevog mjesta [Henrik Znidarčić iz Splita]. (Sada se već saznalo da je i Filip pao — T.*). Dobili su upute da se paralizira zaraza putem dezinfekcija, a oni neka se čuvaju zaraze i sklone. Filip je upućen u Oskarovo mjesto [Karla Hudomalja u Sloveniju]. Džin u drugu provinciju, a Rudiju prepuštamo da sam ocijeni situaciju da li će ostati ili se vratiti roditeljima [u sjedište CK KPJ].[155]

Iz pisma Nenada [Sretena Žujovića] i vijesti vidi se da su sve snage režima uperene protiv nas.[156] Povjerljivom naredbom se zabranjuje i ugušuje svaka akcija za mir. Podređeni organi imaju posebne instrukcije za borbu protiv nas; kontrola kretanja je silno pooštrena. Osim klerikalaca, sada su angažovani i pravoslavni popovi u borbi protivu boljševičke opasnosti. Eto vidiš, neprijatelja ima svaki dan sve više i sve jače se aktiviziraju, a mi s kadr[ov]ima stojimo loše. Može se reći da se još i danas jako osjećaju posljedice prošlogodišnje gripe [masovnih hapšenja]. Ljudi u provinciji i sami rade, ponegdje prilično dobro, ali sve je to još kustarničestvo**. Nema snažnih poteza i samostalnosti.

Odmah poslije moga dolaska saznao sam da ima stići ovamo Karlo [dr Božidar Adžija], ali uzalud smo ga iščekivali, jer je on proputovao u mjesto Senjkove žene [Vladimira Ćopića, tj. Ružene Rodovske

---

* Tekst u zagradi autor je dopisao naknadno rukom. — *Red.*

** Kustarničestvo (rus.) — obavljanje posla na primitivan i diletantski način, rascjepkano, nepovezano. — *Red.*

u Prag] i tamo se zadržao oko 8 dana tražeći nekoga. On je tamo razgovarao sa Senjkom prilično opširno i donio sa sobom nekakav elaborat o JRP koji je izradio njegov dućan[157]. Kad je Senjko Zehneru [Adolfu Muku] pisao da se Karlo nalazi kod njega, ja sam, uz pomoć Antona [Stevana Lilića] udesio da on otputuje kući i sastali smo se na putu, zadržavši ga na čitav dan, gdje sam razgovarao s njim u duhu naših razgovora pred moj dolazak ovamo.[158] Ja neću ovdje ponavljati naš razgovor, nego ću se zadržati samo na nekim stvarima. Dogovorili smo se da list odmah izađe u smislu našeg razgovora gore.[159] Dućan pojačati s nekoliko novih sila, uglavnom dobrih radnika. Jednoga [od] agilnih naznačiti za sekretara dućana.[160] Najviše sam imao muke da mu objasnim kolektivno i »individualno članstvo«. On kaže da je ono »kolektivno« bilo glavna zapreka da se nije danas dalje napredovalo. Ja elaborat nisam još vidio, jer ga je ostavio kod Senjka, ali iz njegovog razgovora sam vidio da oni u elaboratu ustaju protiv »kolektivnog«. U elabortu oni i sami priznaju svoju neaktivnost, na što sam mu ja ukazao da je baš to glavni uzrok neuspjeha, a ne ona direktiva koju oni nisu razumjeli. Moram primijetiti ovdje da je ta direktiva zaista izazvala čitavu zbrku u glavama ljudi dolje, jer na osnovu dokumenata koje sam čitao i koji su nedavno stigli, ljudi još uvijek filozofiraju što i kakva treba da bude ta partija.[161]

Ali iz Karlovog i Sretenovog mjesta [Zagreba i Beograda — Veselina Masleše] ljudi brkaju tu partiju s Narodnim frontom.[162] Ovo je žalosno nakon gotovo više [od] godinu dana, ali je tako, i vi ćete se sami uvjeriti kad dobijete te dokumente. On kaže da su oni idući po liniji individualnog članstva postigli bolje rezultate. Razumije se da sam mu kazao da im ni đavo ne smeta da i dalje nastave, samo aktivnije, tim putem, ali to ne znači da sada važi samo jedno, nego da iskoristimo i ono drugo, ako bude za to uslova. Po njegovim riječima, postoji takva tendenca da se ne stvara jedinstvena [partija] za cijelu zemlju, nego da se u Hrv[atskoj] stvori posebna hrv[atska] rad[nička] p[artija]. Toj psihozi je podlegao i Janda [V. Ćopić] kad je došao odozdo, a i Rozenko [R. Čolaković] piše pisma u tome duhu.[163] Ja sam, razumije se, ustao najenergičnije protiv toga i dao sam upute u duhu našeg novog dokumenta.[164] Po pitanju pučkog fronta u Hrv[atskoj] još se jače osjeća tendenca prirepaštva koje graniči gotovo s likvidatorstvom kod nekih naših ljudi. I o tome smo opširno govorili, kao i o svim najaktuelnijim pitanjima.

Još nekoliko riječi o sind[ikalnom] org[anizacionom] jedinstvu. O tome pitanju su se vodili razgovori i uvijek se tapka na jednom mjestu, tj. [vodi se] spor između samih ljevičara i desničara u URS-u. Ja sam mu nabacio sa svoje strane jednu misao, i to: neka [naši]* pokušaju

* Pošto je dokument odsječen, ova riječ i početna slova naredne riječi nedostaju, ali iz konteksta se može zaključiti da je u pitanju riječ »naši« ili eventualno »oni«. — *Red.*

pokrenuti pitanje stvaranja neke unije svih radničkih sind[ikalnih] saveza i organizacija. To bi, po mojem mišljenju, imala biti neka viša forma akcionog jedinstva ili prva etapa org[anizacionog] jedinstva sind[ikalnih] organizacija, pošto bi se stvorio jedan zajednički kontrolni odbor, ali bi se stvorili takvi odbori i odozdo između sind[ikalnih] organizacija i na taj način krčio bi se put k punom sindikalnom jedinstvu. Da ne bih odviše duljio, ja mislim da ste me razumjeli i želio bih vaše mišljenje po tome pitanju.

Dalje, Karlo mi se žalio na neke ljude (Miroslava Krležu itd.), koji ne samo da ne surađuju nego ga i napadaju, zbog čega je on već htio da digne ruke od svega.[165] Žalio se i na Senjka jer ga je ovaj navodno prilično nervozno izgrdio u prisustvu nekog češkog druga poslanika ili slično.[166] Ja sam ga uspio umiriti i obećao mu podršku s naše strane. Osim toga, pričao mi je da se dolje štošta pročulo; kaže da se priča o tome kako je Somer [Milan Gorkić] gotovo sasma odstranjen s našega rąda itd.[167] Čuo sam još štošta od njega i moram kazati da sam se stidio zbog nekih naših ljudi, naročito što se tiče vihtihmaheraja,* koji dolazi do neozbiljnosti.

S obzirom na izbore za rad[ničku] komoru, on priča da je ministar Cvetković tvrdo odlučio izgurati reformiste iz komora.[168] Kod toga se za sada služi demagogijom, upirući prstom na »komoraše«** kao birokraciju koja više šteti nego [što] koristi radnicima. Razumije se da režim ne ostaje samo kod ove demagoške akcije, nego prelazi i na efikasnije mjere. Dok je u Zgbu [Zagrebu], Ljubljani, Bgdu [Beogradu] i svim ostalim mjestima postavljen komesar u rad[ničkoj] komori, koji je već počeo uvađati »red«, u Beogradu je režim našao drugi metod. On je Beogradsku komoru jednostavno razdijelio nadvoje, tako da je u Skoplju formirao zasebnu rad[ničku] komoru, gdje, razumije se, reformisti ili predstavnici rad[ničke] klase ni primirisati neće moći.[169] Kod te podjele ispalo je tako da je podijeljena tačno nadvoje, a čitava pasiva pripisana je Beogradskoj rad[ničkoj] komori, u kojoj gospodare reformisti. Tim aktom je režim silno oslabio pozicije reformista u Srbiji. Režim je odlučio po svaku cijenu u Srbiji dati rad[ničke] komore u ruke sindikatima JRZ,[170] a u Hrvatskoj [ih] prepustiti HRS-u, i zbog toga ova sistematska kampanja kako režima tako i hrsovaca*** protiv »komoraša«. Kod socijalista zbog toga vladaju velika potištenost i strah; oni su, izgleda, pripravni i na jedan generalni štrajk u slučaju da se to obistini. Po tome pitanju ja sam mu kazao da se u našoj štampi i u sindikatima razvije najšira akcija protiv namjere režima, a za potpuno slobod-

* Die Wichtigmacherei (nem.) — isticanje sama sebe. — *Red.*

** Pogrdan naziv za socijaldemokrate, koji su, odvojeni od radničkih masa, držali u svojim rukama radničke komore. — *Red.*

*** Kovanica od HRS (Hrvatski radnički savez). — *Red.*

ne izbore r[adničkih] k[omora], jer radnici će i sami znati učiniti i čuvati red u svojim instititucijama.

Što se tiče općinskih izbora, ljudi odozdo objašnjavaju tako slabe rezultate za opoziciju usljed velikog pritiska koji čini režim na birače. Oko 95% ima neslužbenih lista JRZ, jer su ljudi nezadovoljni nametnutim listama od vlade.[171] U Sloveniji, na primjer, popovi vrše pravi teror putem grožnje egzekucijom, otpuštanjem itd. Ali i reakcionarni sistem izbora igra tu veliku ulogu. U Sloveniji je Narodni front dobio svega 12% od svih općina.

Iz Sretenovog mjesta stigao [je] opširan izvještaj, šaljemo ti ga u prilogu. Kako ćete i sami vidjeti, u tome izvještaju ima dosta nepravilnosti u gledištima naših ljudi tamo. Odgovorili smo opširnim pismom* po svim važnijim tačkama toga izvještaja.[172] Ni s JRP ni s nacionalnim pitanjem nisu naši ljudi tamo još načisto. U pismu smo podvrgli kritici platformu koju su predložili demokrati (Grol), jer ne samo da u toj platformi izostaju takva važna pitanja kao što je borba protiv fašizma i rata, uključenje Jugoslavije u blok demokratskih sila, nacionalno pitanje itd. nego i ono što jeste u toj platformi odviše miriše po Vidovdanskom ustavu. Mi smo dali naše mišljenje odnosno predlog kakva bi trebala po prilici biti ta platforma.[173]

Kako vidite, u tome izvještaju se vidi da UO traži da se radnici najprije ujedine, pa onda sklope sporazum s njom, jer samo s ljevičarima se boje, a desničari malo znače. Sada naročito Živko Topalović mnogo skače okolo da se dođe do jedinstva i do sporazuma. Ja sam s Karlom o tome govorio da se sa Ž[ivkom] T[opalovićem] i ostalima nastavi u tome pravcu, ali će biti neophodno da neko od nas ode tamo i ubrza tu stvar.

Iz priloženih pisama vi ćete također vidjeti da su ljevičari predložili platformu »Urad« — Ujedinjeni radni narod — jer socijalisti nisu htjeli voditi pregovore o stvaranju JRP, jer, kažu, treba najprije izvršiti »jedno pshiološko približenje i stvoriti pogodniju atmosferu« za stvaranje takve zajedničke stranke.[174] Druga je nezgoda što ni Divac ni njegovi ljudi neće s Topalovićem, već samo s ljevičarima i ja mislim da su ljevičari pravilno postupili što neće stvarati separatne sporazume, nego čine napore da ipak dođe do pomirenja i sporazuma između svih grupa.

Ovdje ima nekoliko pitanja koja poručuje Vlado [Karlo Luter] u ime mladića [CK SKOJ-a] svojima gore.[175] Mladići se mnogo tuže na slabu materijalnu pomoć. Oni već dulje vrijeme nisu ništa dobili, a hrane se od našega stola [od prihoda KPJ], iako i nama ide dosta rđavo u tome pogledu. Kažu da se sva četiri omladinska lista u Hrvatskoj nalaze u teškoj financijskoj krizi.[176] Bila im je, kaže, obećana sa mjerodavne strana subvencija dva puta, ali još uvijek — ništa. Što je s obećanjima?[177]

---

* Vidi *Pismo za Srbiju*, str. 32—38. — *Red.*

Slabost organizacije štampe sastoji se u tome [što] u konzorciju listova ne učestvuje hrv[atska] omladina oficijelno kao organizacija, nego samo kao pojedinci. Naime, radi se o tome: pod pritiskom klerikalaca i reakcionarnih krugova u HSS-u, HSS je zabranio da hrv[atska] omladina učestvuje u bloku napredne omladine kao oficijelni predstavnik hrv[atske] omladine. Klerikalci i fašisti neprestano napadaju omladinske listove kao marksističke. Franko-fašisti i klerikalci počeli su fizički napadati kolportere omlad[inskih] listova. Na Univerzi su na čelu sa sekretarom HSS-omladine napali one koji su prodavali »Stud[entski] list«.[178] Isto tako, pokušali su da razbiju omladinsku zabavu koju je priredila »Svjetlost«.[179] Franko-fašisti i reakcionarni klerikalci vode sada zajedničku ofanzivu ne samo protiv ljevičara no i protiv demokratskog dijela HSS-omladine. Oni rade na tome da razbiju suradnju za jedinstvo hrv[atske] omladine. Demokratski dio hrv[atske] omlad[ine], koji je u mirovnoj akciji vrlo aktivno učestvovao, sada se pod pritiskom franko-fašista i klerikalaca opet pomalo pasivizira. Mirovna akcija razvija se dosta slabo, jer ne učestvuje oficijelno hrv[atska] omlad[ina] iz razloga koje smo naprijed spomenuli. Oni surađuju samo kao pojedinci. Ovih dana održana je konferencija mirovne org[anizacije], ali rezultat još ne znamo.[180]

U vezi s reorganizacijom mladeži KIM treba da što prije pošalje omladince na legalizaciju, jer nismo u stanju iz našeg aktiva u zemlji stvoriti sposobno rukovodstvo.[181] Za mladiće je najaktuelnije pitanje — pitanje kadrova i legalnih instr[uktora].

U Sremskoj Mitrovici stupilo je u štrajk glađu 130 polit[ičkih] osuđenika zbog toga što su im oduzete sve pogodnosti. Neki vidniji ljudi: Balugdžić, Simić, Ribar, Kostić, B. Marković intervenirali su kod ministra i danas nam javlja Vlado [Živojin Pavlović] iz P[ariza] da je štrajk završen potpunim uspjehom.[182]

Imajte u vidu Rozenkovu izjavu koju je napisao u pogledu pričanja Filipa o Lazarenku [Francu Čepelniku].[183] Ljudi se dolje tuže da je on tamo vršio neku sabirnu akciju za gladnu djecu gore. Osim toga, da je uzimao od ljudi i novac za sebe, izgovarajući se da mu se ne daje dovoljno za život. Ispitajte ili imajte to u vidu dok vam podrobnije ne javim o svemu.

Moje je mišljenje da vi tamo napišete za decembarski »Proleter« nekoliko članaka u smislu onih novih odluka kod vas, a i mi ćemo napisati po jedan članak o Španiji, radničkim komorama, o polit[ičkoj] situaciji u Jugosl[aviji] i o omladini i Kataloncima.[184]

Brošura o trockizmu već će danas izaći iz štampe. Za brošuru javio se kod Vlade [Ž. Pavlovića] mecena i dao prilog od 2000 frs.[185]

Kod slanja ljudi treba posvetiti više pažnje ljudima kako da dođu do mene. Isto tako, dešava se da neki dođu financijski vrlo dobro situirani, a neki npr. Bauman [Aleksa Demnijevski] nemaju nego samo za put,

a baš je njemu, s obzirom na uslove legalizacije, trebalo isposlovati barem toliko koliko djevojkama.[186] Njemu ću morati pomoći od svojih sredstava.

Ovdje je sada Bauman, koji će krenuti vrlo skoro, čim stigne Frida [Julka Pibernik] (već stigla!)* iz sjedišta Senjkove žene.[187] Braun [Edo Kunštek] još čeka na stvari od svojih. Sisčanka [Anka Butorac] je stigla sretno na mjesto, takođe Snisarjeva** [Antonija Čeč].[188]

Vlado [Karlo Luter] čeka da ode gore do svojih i vidite što su mladi uradili za njegovu stvar. Isto tako urgirajte za Langa [V. Ćopića]. Skidanje s posla i preseljenje primio je sa priličnom rezervom i nepovjerenjem, a ovo čekanje ga sada još više nervira. Razumije se da se trebate pobrinuti i za Klajnovu [Stjepana Cvijića] ženu, jer to sve košta dosta para.[189]

Danas je stig[a]o k meni u goste Brko [Viktor Lipovščak] i tetka [policija] ga [je] potjerala od kuće. On je bio unutra [u zatvoru] s nekim bolesnicima [uhapšenicima] i šaljemo vam njegov izvještaj o posljednjoj provali. Stvar stoji loše, jer se bolest [provala] sve više širi i [na] provinciju. Mirko [Ivan Knežić] je mnogo brbljao, iako nije bilo sile.[190]

U prilogu ti piše Zehner [A. Muk] o financijama. Smatram da je to za nas u ovo vrijeme vrlo važno pitanje i trebate ga prije odlaska sasma urediti.

Zdravo
Tito

Pisano u Beču; poslato u Moskvu.
A-CK SKJ, Fond KI, 1936/381.

---

* Riječi u zagradama autor je dopisao rukom mastilom. — *Red.*

** Dvije posljednje riječi (»takođe Snisarjeva«) isto tako su dopisane rukom mastilom. — *Red.*

KOMUNISTI I KATOLICI[191]

Nije prošlo ni dvadeset godina od svršetka »posljednjeg« svjetskog rata — a rat je opet pred vratima.[192]

Približavanje te pošasti stavlja u pokret sve društvene snage. Opredjeljuje se — za rat, ili za mir, za fašizam ili za demokratiju. I čim je aktivnija borba između ovih dviju glavnih sila u svijetu — tim se bespomoćnije koprcaju oni treći koji još ne mogu da se opredijele na koju će stranu. Među ove treće spadaju i stotine hiljada pripadnika katoličkih organizacija. U frontu rata i fašizma — ne mogu, jer je rat protiv njihovih najbitnijih moralnih shvatanja i materijalnih interesa. U frontu mira i demokratije ne stupaju, jer se navodno boje »aveti komunizma«. A komunisti su pak najodlučniji borci za mir i narodne slobode.

Šta razdvaja ova dva krupna društvena pokreta? Šta im smeta da zajedno brane mir i slobodu? Pogledajmo najprije tko sačinjava komunističke, a tko kršćanske organizacije. Komunistički pokret jeste radnički pokret, kome se pridružuje manji ili veći dio gradske i seoske sirotinje i napredne inteligencije. Glavnu masu katoličkih organizacija sačinjavaju seljaštvo, malograđani, seljačka i gradska sirotinja i omladina tih slojeva, predvođena od katoličkih svećenika. Dakle, ni za časak ne gubeći iz vida značaj svećeničke hijerarhije »crkvenih knezova« i izvjesnog sloja kapitalista, izrabljivača, mi možemo tvrditi: socijalno-ekonomske razlike između masa iz katoličkih i komunističkih organizacija nisu takve da bi onemogućavale saradnju tih dvaju pokreta. U Sloveniji, pa i u Hrvatskoj, ta je razlika približno ista kao, recimo, između HSS i komunista.

Po svojim nazorima na svijet, mi komunisti smo nosioci dijalektičkog materijalizma, i kao takvi — bezvjerci. Katolici su po filozofskim nazorima idealisti, vjeruju u boga i crkvene dogme. Među ta dva nazora na svijet suprotnost je zaista nepomirljiva. Ona ima i klasne, i historijske i naučne korijene.

Ali šta biste vi rekli kad biste vidjeli takva dva filozofa u šumi kako oba vide da se na njih ustremila ogromna zvijer, koja hoće da ih smrvi i uništi? Odbraniti se mogu samo zajedničkim silama. A oni — umjesto da se zajednički brane, da zovu u pomoć sve, susjede i prijatelje — prepiru se oko toga, recimo, da li je bog stvorio čovjeka, ili je čovjek izmislio (uobrazio) boga. Vi biste, nesumnjivo, rekli: ostavite filozofski

spor na stranu, branite život dok ga još možete obraniti! Takav je i naš položaj danas. Na nas se okomila neman fašizma i rata. Ta opasnost potiskuje u pozadinu sve ostalo. Zato komunisti pružaju ruku katolicima da zajednički istupaju protiv fašizma i rata — te najreakcionarnije sile, koja jednako ugrožava narodne mase bez obzira na vjersku pripadnost, političko uvjerenje. Njemačkom fašizmu je dapače katolicizam suviše liberalan i progoni ga kao »buntovnički«.

Iz katoličkog pokreta danas se diže protest protiv tog glavnog neprijatelja čovječanstva, protiv fašizma i rata. Ako bi katoličke organizacije i katolički pokreti uopće danas ustali protiv fašizma i rata, oni bi tim samim postali, objektivno, napredni, a ne reakcionarni pokreti. To je odlučujuće mjerilo za odnos komunista prema organizacijama, pokretima, narodima, pa i njihovim vođama. U takvoj situaciji naša je dužnost i interes je čitavog čovječanstva poduhvatiti, primiti i pomoći taj protest, uključiti ga u opći val otpora fašizmu i ratu.

Kud ćeš reakcionarnije nego [što] je bilo rusko svećenstvo, javno i neposredno vezano sa carskom policijom! A kad je jedan dio ruskog svećenstva 1905. god. počeo protestovati protiv carskog nasilja i samovolje, Lenjin je pisao:

»... Mi socijalisti trebamo poduprijeti taj pokret dovodeći do kraja zahtjeve poštenih ljudi iz svećenstva, hvatajući ih za riječ o slobodi, zahtijevajući da odlučno prekinu svaku vezu između vjere i policije ...« (Lenjin, VIII, str. 420).

A dalje govoreći o borbi protiv carskog samodržavlja, Lenjin piše:

»Jedinstvo te stvarne revolucionarne borbe ugnjetene klase za stvaranje raja na zemlji za nas je važnije nego mišljenje o raju na nebesima.«[193]

I nama je danas važnije jedinstvo borbe svih demokratskih i miroljubivih pokreta za mir, slobodu i napredak nego svjetovni nazori tih pokreta. Ostavimo za sada na stranu spor o raju na nebu, borimo se zajedno s onima koji vjeruju u raj protiv pakla na zemlji, pakla čiji plamen obuhvaća i katolike i nekatolike. I baš zato da bi olakšali njihovo pristupanje u frontu mira, slobode i napretka, mi treba da obustavimo sve što bi moglo da vrijeđa njihove vjerske osjećaje.

»Slovenec« u uvodniku od 27. IX piše kako je osnovna suprotnost među komunizmom i kršćanstvom vjerska suprotnost. Kao dokaz navodi kako je u Sovj. Savezu »... bogoslovlje kažnjivo, a vjerski odgoj zabranjen ...«. Prije svega — netačno je da je u Sovjetskom Savezu bogoslovlje kažnjivo. Svako može da se moli i štuje boga koliko hoće. Nikada mu za to ni vlas s glave neće pasti. Još u prvome programu Boljševičke partije istaknut je zahtjev za odvajanjem crkve od države i punom vjerskom slobodom.[194] Lenjin je taj dio programa objašnjavao:

»... Socijaldemokrati zahtijevaju da svaki ima puno pravo ispovijedati kakvu god hoće vjeru potpuno i slobodno ... i ne samo držati se kakove god hoće vjere nego je i širiti i mijenjati vjeru ...« (Lenjin, V, str. 295—6).[195]

A na drugom mjestu Lenjin opširno objašnjava zašto boljševici nisu unijeli u program izjavu o svome ateizmu i zašto borbenim i poštenim proleterima koji vjeruju u boga čak »... ne zabranjujemo stupati u našu Partiju ...«[196]

U Sovjetskom Savezu vlada je poduzimala mjere samo protiv onih religioznih društava i crkvenih funkcionera koji su iskorištavali crkvu i vjeru za kontrarevolucionarnu zavjereničku akciju protiv sovjetske vlasti ili koji su se prodali međunarodnim špijunskim organizacijama.

Suština politike katoličkih partija sastoji se u tome što one zloupotrebljavajući vjerske osjećaje i uvjerenja, miješajući vjerske i državne, duhovne i političke probleme i interese — nastoje dobiti političku prevlast u zemlji, osigurati prevlast ili monopol svoje religije, očuvati kapitalistički poredak i ostatke srednjovjekovlja u obliku privilegija crkve i svećenstva. Prema tome — razlika između katolicizma i klerikalizma jeste razlika između vjere i političke partije.

Većina katolika nisu pristaše politike katoličkih partija. Ima mnogo katoličkih političara koji su iskreni protivnici fašizma i rata, ali ima u katoličkim partijama i fašista, kao i u drugim građanskim partijama. U Španiji se fašisti iz katoličkih partija s oružjem i krstom u ruci bore protiv katoličkih masa i organizacija u Galiciji, Biskaji i Kataloniji. Za to bi bilo iz osnova pogrešno boriti se protiv katolicizma »uopće«, a još pogrešnije istovjetovati katolicizam s politikom katoličkih partija, a ove prosto krstiti u »klerofašizam«. S time treba prekinuti! Svaki pojedini pokret, svaku organizaciju, pa i svakoga vođu katolicizma moramo gledati i ocjenjivati konkretno po njegovu držanju i njegovom odnosu prema ratu i fašizmu, prema pokretu naroda za mir i slobodu.

Kod nas jedan dio katoličke štampe (»Slovenec«, »Hrvatska straža«, »Nedjelja« i dr.) toliko navija za španjolske fašiste, toliko puše u Hitlerove »protuboljševičke« i protusemitske diple da zaboravlja i vjeru i sve crkvene zapovijedi. Takvom politikom ona pomaže i fašističkim ratnim pripremama i fašističkom teroru. Zbog toga mi ustajemo i moramo ustajati protiv te politike.

Ali pitajmo se: zar samo mi? Zar tu politiku odobravaju one hiljade seljaka — katolika iz »križarske« organizacije, iz »prosvetne zveze« i drugih masovnih katoličkih organizacija? Ne. Odobravaju li oni da marokanski muslimani — Arapi pod sjenom križa ubijaju španjolske katolike — seljake?[197] Slažu li se s time da se crkve i samostani pretvaraju u fašističke tvrđave i u skladišta municije? Zar oni hoće da sloboda i autonomija katalonskog i baskijskog naroda budu u krvi ugušene i satrvene? Hoće li hrvatski i slovenski katolici da se njihova domovina nađe pod

čizmom Musolinija, Hitlera ili mađarskih ugnjetača? Ne, kao god što neće da ih pljačka i ugnjetava velikosrpska buržoazija. A kad je tako, onda je iz osnova pogrešno istovjetovati te mase katolika s pisanjem »Slovenca«, »Hrvatske straže« itd.

Katoličke mase ustaju protiv fašizma i rata. Naša je dužnost da im pružimo ruku i pomognemo preći na put zajedničke borbe protiv zajedničkog neprijatelja čitavog čovječanstva.

Ne gubeći iz vida šta nas razdvaja, mi moramo gledati i tražiti ono što nas približava njima. A približava nas prije svega zajednička borba za kruh svagdašnji. Zajednička borba za mir i slobodu, protiv rata i fašizma. Zajednička borba za ravnopravnost i slobodu hrvatskog i slovenskog naroda. Zajednička borba protiv šesto-januarskih fašističkih klika, koje su progonile i zatvarale ne samo komuniste nego i katoličke vođe i organizacije. Zajednička borba za život dostojan čovjeka.

Pred opasnošću paklenih sila rata i fašizma pružimo si ruke za zajedničku odbranu mira i dobrobiti čitavog čovječanstva.

Pisano u Beču u drugoj polovini novembra 1936.

»Proleter«, decembar 1936, br. 9.

ŠPANJOLSKA I HRVATSKA[198]

U glavnom glasilu HSS »Seljačkom domu« od 10. prosinca objavljen je članak *Što nas uči španjolska revolucija.* U tome članku njegov pisac — Imbro Štivić — obrazlaže uglavnom dvije misli. Prva je — da je revolucija u Španjolskoj posljedica kulturne zaostalosti španjolskog naroda. Druga, glavna misao toga članka svodi se k tvrdnji da je »tiranija u mraku rodila ovu revoluciju, a u mraku može revolucija roditi ponovno tiraniju«. I na kraju pisac dolazi do sljedećeg čudnovatog zaključka: »Tirani i revolucionarci spadaju skupa, makar se obično međusobno pobijaju, pa je to stanje i u Španjolskoj.«

Ovaj zaključak iz osnova je pogrešan. Pogrešna je i štetna za hrvatski narod i cijela suština ovog članka. Jer, namjesto da hrvatskim seljacima kaže da je građanski rat u Španiji nastao zbog toga što su španjolski četnici i generali ustali da nasilno uklone s vlasti izabrane predstavnike naroda, Imbro Štivić nadugo i naširoko raspravlja o zaostalosti kulture i prosvjete u Španiji. Pa, nije to glavno na šta treba obratiti pažnju hrvatskog naroda kada mu se tumači smisao borbe u Španiji! Njemački narod je u kulturno-prosvjetnom smislu neobično jako razvijen, pa ipak stenje — evo već četvrtu godinu — pod pritiskom nazadne fašističke tiranije.[199]

Hrvatski narod, a naročito hrvatski seljački puk najbolje će razumjeti događaje u Španiji ako mu se oni protumače uz pomoć njegovog vlastitog iskustva i na osnovi jednog hrvatskog primjera. Vrlo je lako moguće da iz idućih izbora u Hrvatskoj i u cijeloj Jugoslaviji nikne jedna demokratska vlada, koja će uživati povjerenje ogromne većine naroda. Nije isključeno da će se u toj vladi nalaziti i predstavnici HSS. Takva vlada neće, razumije se, biti nikakovom revolucionarnom diktaturom, a možda neće biti ni vladom pučke (narodne) fronte, nego samo vladom koja se oslanja na stranke i na snage narodne fronte, kao što je to sada slučaj s Blumovom vladom u Francuskoj i kao što je to bio slučaj s vladom Kiroge u Španjolskoj neposredno prije bune fašističkih generala. Nema dvojbe da će neprijatelji naroda takvu vladu odmah proglasiti »crvenom« i revolucionarnom i da će protiv nje svima silama rovariti. Pofovci četnici, jenesovci, »borbaši«, fašisti oko »Zbora«, udruženi sa svim tamnim ličnostima i snagama šestojanuarskih režima i potpomognuti od nazadnjačkog dijela oficira, pokušaće tu demokratsku vladu da sruše.[200] Ako to ne mognu učiniti intrigama, lažima i prevarama, onda će

preći k nasilju i uz pomoć inostranih fašista (Njemačke, Italije, Mađarske) pokušaće dignuti bunu protiv te demokratske vlade i onda će u cijeloj zemlji nastati građanski rat, kao sada u Španiji.

Nema dvojbe da će radnici i komunisti u tome slučaju s puškom u ruci pohrliti u pomoć zakonitoj vladi i braniti demokratiju i narodna prava od nasilja i pobune nazadnjačkih fašista.

To što se može dogoditi u Hrvatskoj i u Jugoslaviji dogodilo se jučer u Španiji, i danas smo svjedoci borbe koja se u Španiji vodi između snaga naroda i snaga narodnih neprijatelja koji su se udružili sa inostranim zavojevačima. Eto, to je smisao onoga što se danas događa u Španiji.

Hrvatski seljački svijet ne smije se dati zbuniti lažnim vijestima o tome da se u Španiji uspostavlja neka sovjetska diktatura. To je podvala koju proturaju u svijet narodni neprijatelji. Oni svaki pokret za slobodu i pravice narodne prikazuju kao »crveni« i kao komunistički. I po tome pitanju hrvatski narod ima svoje vlastito iskustvo. Poslije ubistva Stjepana Radića i drugih hrvatskih zastupnika u beogradskom parlamentu velikosrpski i fašistički krugovi prikazivali su kod nas i u svijetu ogorčenje hrvatskog naroda protiv nasilja velikosrpskih ugnjetača kao neki komunistički pokret. Sjetite se vladinih i policijskih komunikeja o poznatim narodnim demonstracijama u Zagrebu i u Hrvatskoj sredinom 1928. god.[201] Komunisti su u tim demonstracijama učestvovali, komunisti su podupirali zahtjeve hrvatskog naroda, ali ovaj val narodnog protesta protiv beogradskog nasilja ni izdaleka nije bio komunistički. Taj narodni pokret bio je u pravom pravcatom smislu te riječi općim demokratskim i oslobodilačkim pokretom hrvatskog naroda.

Španjolski komunisti, koji u vladi Narodnog fronta imaju samo dva predstavnika, bore se danas zajedno s ostalim predstavnicima demokratske i narodne, radničke i seljačke Španjolske, zajedno sa svima do sada nacionalno potlačenim narodima Katalonije, Biskaje i Galicije za slobodnu demokratsku španjolsku republiku, a ne za sovjetsku vlast i ne za diktaturu proletarijata.[202]

Prema tome, svakom iskrenom pobornику hrvatske stvari mora biti jasno da hrvatski narod ne smije ostati neutralan prema događajima u Španiji. U njegovom je vlastitom interesu da pomogne u Španjolskoj svoju braću po nevolji, koja se bore na strani španjolske zakonite vlade, sakupljanjem priloga, hrane, odjeće i slanjem oružja i dobrovoljaca.

Pisano u Beču u prvoj polovini decembra; poslato u Pariz.

»Proleter«, januar 1937, br. 1.

[CENTRALNOM KOMITETU KPJ]

Pismo Tita[203]

Anton [Stevan Lilić] je stigao i razgovarao sam s njime. Bilo je potrebno da ode dolje, jer su tamo ljudi dosta nepovjerljivi* i bojao sam se da ne bi baš zbog toga stvar stradala tamo gdje je najvažnije.[204] Kod mene ima 50 slučajeva, a isto toliko će biti valjda i u Hernesovom mjestu [Karla Hudomalja — Ljubljani].[205] Iz mog mjesta otišli su do početka tjedna 8 trkača i 2 dobra speca, a iz Hernesovog otišli su još prije 14 dana također 2 krilca i 4 gurjriara[?].[206] Javite mi da li su svi u redu stigli. Iz Mironovog mjesta [Nenada Popovića — Beograda] ne znamo koliko je otišlo. Uglavnom sada stoji stvar samo na onklu,** a što se tiče jedinica (?), [one] će i dalje pomalo kapati.[207] Sa odijelima [pasošima] je vrlo teško, jer je tetka [policija] jako škrta. Prije 4 dana pozvao sam bio Bežića [Henrika Znidarčića] k meni, jer je tamo bila neka zbrka s poštom.[208] Ja sam ga dobro izgrdio i onda pogladio i o svemu smo se dobro dogovorili: za savjetovanje će oni poslati 2 čovjeka.[209] U Hermesovom mjestu bio sam prije 3 dana i razgovarao sa našim novim članom po svim pitanjima. Na mene je učinio dobar utisak i uvjerio sam se da radi što može. Rezultat je bio što su oni sami poslali 6 i što sada sami traže da dođemo. Ovih dana spremam razgovor i javiću vam rezultat odmah.[210] Inače tamo tetka strašno bijesni. Meni je ispred nosa otela jednog čovjeka jedan sat prije sastanka.[211] Nisam letio, pa sam otišao i ne razgovorivši s tim čovjekom. Ja imam tamo s njima stalnu vezu, ali me čudi da se Birk [Edvard Kardelj] još nije pojavio. Ja se bojim da će se on teško tamo moći smjestiti, situacija je tamo sada vrlo škakljiva osobito kad se radi o kretanju i stanovima.[212]

U mom mjestu stvari idu polagano i teško. Muka je s intelektualcima; oni samo kritikuju i filozofiraju o procesu i Španiji, a za ostali rad ih malo boli glava. S manuelcima je mnogo lakše i stalno sam u vezi s njima. Među intelektualcima vlada prava žabokrečina. Ogovaraju se međusobno, što im je rad. S našom novom linijom i sistemom rada se skoro svi slažu i kad se čovjek sam kritički osvrne na prošlost, onda tekar vidiš kako im se otvore usta. Inače su u većini slučajeva silno zaplašeni, jer ovom posljednjom provalom situacija se silno pogoršala i stvorilo se nepovjerenje među ljudima. Ljudi su tako nemoćni da nisu

* U orginalu stoji »nepravilni«, što je, očigledno, pogrešno dešifrovano. — *Red.*

** Ujaku, stricu (upotrebljeno u »ezopovskom« smislu). — *Red.*

kadri naći jedan stan za razgovor i kad je nađen stan oni se samo čude. Da nema S. [Stevana Galogaže], koji mi mnogo ide naruku, još bi mi bilo teže. Ovdje ima jedna grupa ljudi koja se naziva frakcijom. To je »Bog«, onda njegov profesor i onaj poznati zadrugar. Ja pomalo sada ispitujem stvar i sam ću razgovarati s njima.[213]

Kod mladih stoji stvar također slabo. Jučer sam s jednim razgovarao i on mi se žalio da vlada prava anarhija. On kaže da je u decembru bio neki »mjerodavni izvana i naredio da se likvidiraju mladi MK i sve niže jedinice«. Ne znam tko je to mogao biti, ali je svakako učinjeno. . .* Ja sad ispitujem mogućnosti da se formira rukovodstvo.[214]

Iz Mironovog mjesta ću za koji dan pozvati čovjeka da razgovaramo o slanju iz njegova mjesta dvojice ljudi na savjetovanje ovamo.[215]

Ovdje je oboljelo 15 ljudi, cijeli Mjesni i jedan PK. To su posljedice još iza Knežića.[216]

Nova ništa ne stvaram dok ne ispitam.

Zdravo
Tito

Pisano u Zagrebu krajem januara 1937; poslato u Pariz.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/25.

---

* U originalu nedostaje jedna riječ. — *Red.*

[CENTRALNOM KOMITETU KPJ]

6. februar 1937.

Dragi prijatelji,

Nakon više pokušaja konačno sam uspio održati malu zabavicu [partijsko savjetovanje] u Slov[eniji]. Prisustvovala [su] petorica glavnih. Stvar je prošla u najboljem redu, a udesio sam sve sâm. Braća su sada potpuno zadovoljna i obećavaju biti od sada zadovoljni i slušati. Slažu se potpuno s našim novim smjernicama, jer kažu da to i oni traže. Ja sam njih malo izgrdio zbog njihovih gluposti i onog pisma gore i priznali su sami da onda nisu dobro postupili. O pitanjima koja su se tamo pretresala govorit će Tito usmeno kad dođe u Vladino [Živojina Pavlovića] mjesto [Pariz]. Pekić [Pokrajinski komitet] je kod njih čio i zdrav. Ima veze sa svim mjestima.[217]

Izbori rad[ničkih] povjerenika izvršeni su gotovo u svim mjestima našom pobjedom. Komitet akc[ionog] jed[instva] postoji stalno i s uspjehom radi.[218] Vođe refor[mista] iz Bgd[Beograda] navaljuju na našeg člana kvarteta i hoće ga izbaciti. Dogovorili smo se što treba da radi.[219]

Ljud[ska] fronta pomalo napreduje i sada će opet izdavati svoj organ. Sastanci se neprekidno održavaju po provinciji nedjeljom i blagdanom: obično to vrše lijevi radnici. Na vrhu je odnos 2:2. Dakle, i lijevi su unutra. Između pristaša Mač[ekovih] u slov[enačkom] vodstvu [i onih] u Zgb[Zagrebu] postoji trvenje, jer Maček*. . . Radi se o tome da se u Zgb protive formaciji pučke fronte s radnicima, a žele jedino svoj pokret razviti i u Slov[eniji]. Dočim Slov[enci] kažu da oni ne mogu bez radnika ništa, i sada Mač[ek] pokušava preko svojih izaslanika u Slov[eniji] da mimoiđe one svoje pristalice koje su za pučku frontu. Dakle, o tome svemu više usmeno.[220]

Sada radim na tome da i u Titinom mjestu održim jednu malu zabavicu. U tome mjestu je vrlo teško stanje. Ništa nema, a ja opet neću da po staroj metodi preko noći pravim neke Pekiće i Mekiće [mjesne komitete], nego ispitujem teren.[221]

Iz Mironovog mjesta [Nenada Popovića — Beograda] pozvat ću jedno dva prijatelja i s njima se o svemu dogovoriti. Mislim da će Tito moći stignuti u Vladino mjesto [Pariz] oko 1. do 5. III.[222]

---

* Ove dvije riječi očigledno je trebalo precrtati prilikom dešifrovanja. — *Red.*

Što je sa sportom [odlaskom dobrovoljaca u Španiju]? Ovdje ljudi da pobjesne od čekanja za utakmicu. Naročito su se Slovenci na to dobro spremili. Prekosutra ću vidjeti Antona [Stevana Lilića]. Javite da li mogu jedinice i dalje da se kreću. Koliko je stiglo do vas?[223] Sada ću ovdje malo više da pritisnem radi lista i ostalih stvari.

Ovdje je krajnje potrebna brošura o trockizmu. Bilo bi vrlo dobro kada bi neko tamo napisao popularnu brošuricu o zadnjem procesu objasnivši nekim citatima uzroke što je trockiste dovelo tako daleko. Brošura bi se mogla ovdje štampati, jer inače će od tog biti malo vajde. Što se tiče posljednjeg procesa, to je bilo manjeg odjeka negoli kod prvog. Radnici se uopće kolosalno drže po toj stvari. Jedino gdjekoji intelektualac filozofira o štetnosti takvih procesa.[224] Slovenci mi kazaše da tamo nema ni govora o kakvim trockističkim tendencama. Oni će opet sada izdavati »Rdeči prapor« i tamo će pisati o trockizmu.[225] Jedino traže lit[eraturu] koja je potrebna za to.

Hrvatski rad[nički] savez je u opadanju u mnogim preduzećima. Počeli su primjenjivati teror, ali njih to još više kompromituje u očima radnika. Kod izbora rad[ničkih] povjer[enika] tramvajaca dobili su samo jedan glas više. Naši su pametno uradili što su izdali nezavisnu listu, za koju su glasali svi radnici. To je uslijedilo poslije toga što su odbili zajednički istup na izborima. Slično se događa i u drugim velikim preduzećima, »Tivaru« itd.

Tito

Pisano u Zagrebu; poslato u Pariz.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/20.

[CENTRALNOM KOMITETU KPJ]

Pismo Tita, 4. mart 1937.

Jučer je navečer u izlogu kod »Novosti« bila senzacionalna vijest da je u Dalmaciji pohapšeno oko 200 ljudi, koji su htjeli u inostranstvo, a čekao ih je vjerovatno neki strani brod kod otoka Visa. Dva dana prije toga pisale su sve novine da je kod Šibenika bura provalila jednu hridinu, a u njoj da je bilo oko 50 mladih ljudi, koji su namjeravali otići u Alžir ili nekud drugud. Iz Birkovog [Edvarda Kardelja] mjesta [Ljubljane] išlo je na ekskurziju oko 100 prvorazrednih igrača, ali su se neki brzo vratili i pričali su nevjerovatne stvari o zbrci u Željez[arovom] [Ivana Marića] mjestu [Splitu]. Za Tonija [Stevana Lilića] ne znam ništa, javiću vam.[226]

Inače ja radim svoj posao dalje. Neki dan imao sam odgovornog čovjeka iz Mironovog [Nenada Popovića] mjesta [Beograda] i obavijestio sam ga o svemu. Kaže da su namjeravali poslati delegate gore da traže promjenu sistema rada itd. Novom linijom je oduševljen.[227] Sada čekam još dvojicu iz ovoga mjesta koji rade i vode obiteljske [partijske] poslove. Inače leg[alni] rad ide prilično dobro, samo u Odboru je slabo, jer P. [Pavle Pavlović] neće ništa da radi. Dogovorili smo se da povuku mlađe ljude. Za koji dan ćemo izdati list odnosno časopis.[228] Kod mene je stanje vrlo teško. Tetka [policija] je prisvojila [pohapsila] sve ljude i nema tko da radi u kući. Ja sam oprezan i neću na brzu ruku novo stvarati dok ne izaberem podesne ljude. Kod mladih je dosta smetnji i nediscipline. Neki Mandator (?) je sve razjurio i počeo preko lista »da utiče«, a sada niko nikoga neće da sluša.[229] Uhvatio sam stvar u ruke i nadam se urediti. Imam već neke dobre ljude da stvorim u zamjenu za Franceka [Antona Rancingera] i Vladu [Karla Lutera].[230]

Za koji dan ćete dobiti adresu da mi pišete.

Zdravo
Tito

Za 14 dana će izaći prvi list.[231]

Pisano u Zagrebu; poslato u Pariz.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/26.

[CENTRALNOM KOMITETU KPJ]

Pismo Tita, 8. mart 1937.

Dragi prijatelju,

Primio sam tvoj dar u redu. Odmah [sam] povećao i šaljem po jedan primjer[ak] rez[ervni] Bgd[Beogradu], C[rnoj] G[ori], Z[agrebu] i D[almaciji].[232] Izvršio sam savjetovanja i za S[rbiju] — Bgd. Naručio sam njih ovamo, pa smo mogli nesmetano razgovarati 7 sati bez prekida.[233] Ostaje mi samo još ovdje da svršim, a poslovi su u toku. S Bogom [Dragom Škorićem] sam već imao jedan kratak razgovor, a danas navečer nastavljam do kraja.[234] No stvarno ću svršiti za nekoliko dana, ali mladi mi zadaju brige. S nekoliko njih sam već razgovarao i moram barem nešto provizorno stvoriti. Iz Bgda su mi obećali poslati dobroga za Cen[tralni komitet Skoj-a].[235]

Jučer sam dobio vijest od Tonija [Stevana Lilića] o konačnom fijasku, jer je uhvaćen i glavni brod. Imam neobjavljen materijal o tome kako se stvar provalila: dalmatinska birokracija, aljkavost, a i izdaja su posrijedi. Taj materijal ću vam dostaviti.[236] Poduzeo sam ovdje korake da stvar dobije javni i nefašistički karakter, a ne komunističko obilježje, kako bi vlada htjela da iskonstruiše. Izdat će se jedan letak, zainteresovat [će se] uticajne ličnosti. Tetka [policija] je sav aparat postavila na noge i grozničavo traži glavne. Ona se sad nada uhvatiti jezgro familije [Partije], pa da nas opet klepne pošteno po glavi. Ovamo je dovedeno nekih 8 Slovenaca, ne znam još otkuda, i muče ih.[237] Iz materijala koji imam vidi se da je neko priznao da je u Slov[eniju] dolazio neki gosp[odin] iz Zgba [Zagreba] i vrbovao za sport [Španiju]. Nemam još vijesti da li je tko od odbora naše familije u Sl[oveniji] obolio [uhapšen]. Bojim se za člana našeg rukovodstva da ne oboli, iako on nije imao direktno s time veze. Meni je malo zbog toga sada otežano kretanje. Antonu [Stevanu Liliću] sam odmah odgovorio i poručio mu da se gubi odande čim prije. Smatram da treba otići u svoje staro sjedište [Beč]. Meni treba odmah poslati novo odijelo [pasoš] da bih odmah mogao otići k Burgu [Milanu Gorkiću] kad svršim poslove, jer ovo moje odijelo ne valja zbog posljednjih događaja, odnosno nisam siguran, jer sam bio dva puta i mogli bi se sjetiti.

Osim toga, on treba da ode i zbog toga što je za njega sada tamo prilično opasno i bila bi velika blamaža da oboli i stvar bi dobila drugi pravac nego [što] treba.

Ova adresa na koju pišem ne sviđa mi se, jer sam vidio da ju zna i upotrebljava čitav svijet i zato ne mogu da dublje . . .* Za kampanju će trebati nešto para i ja smatram da se upotrebi ostatak. Kod mene je ostalo malo i ako ste nekome dali dosta, da se onda to dostavi meni.

S odijelom [starim pasošem] ću slati i daljnje pojedinosti.

Tito

Pisano u Zagrebu; poslato u Pariz.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/35.

* U originalu nedostaje nekoliko riječi. — *Red.*

Povjerljivo

IZVJEŠTAJ TITA [BR. 1] 9. APRIL 1937.[238]

[Zadaci]

Zadaci koje sam imao da izvršim u vezi s mojim drugim odlaskom u zemlju bili su uglavnom sljedeći:

1) Izvršiti konsultacije rukovodećih partijskih aktivista odnosno održati savjetovanja za čitavu zemlju o reorganizaciji partijskih organizacija i maksimalno iskoristiti mogućnosti legalnog rada u duhu naših predloga koje smo vam uputili i u smislu Januarske rezolucije i Proglasa naše Partije.

2) Likvidacija i sređivanje nenormalnih odnosa slovenačke partijske organizacije prema Centralnom komitetu Partije.

3) Ispitati stanje omladinskih organizacija i, po mogućnosti, stvoriti rukovodstvo omladine u zemlji.

4) Ispitati, po mogućnosti, stanje i rad u svim oblastima našega rada bar u tri osnovne pokrajine.

5) Pomoći i nadzirati turizam [odlazak dobrovoljaca u Španiju] iz unutrašnjosti.

I

Iako je moj boravak u zemlji trajao ne mjesec dana, kako je to prvobitno bilo predviđeno, nego čitava tri mjeseca, ipak mi nije bilo moguće da u potpunosti izvršim zadatke onako i potpuno kako je to bilo zamišljeno uoči mog odlaska. Moram odmah pomenuti da mi je turizam oduzeo mnogo vremena. U Partiji su bile baš u to vrijeme velike provale. S padom glavnoga tehničara u Zagrebu provala se polako produžavala kroz čitava četiri mjeseca, tj. do marta ove godine, te su osim PK pali i čitav MK i dva rejonska komiteta. Zbog provala kroz nelegalni partijski aparat nekih legalnih aktivista, kako u Zagrebu tako i u Beogradu, nastalo je vrlo teško stanje* u koje je naša Partija zapala, tj. opće nepovjerenje svakog prema svakome, a naročito nepovjerenje

---

* Riječi »vrlo teško stanje« dopisane su rukom na margini umjesto precrtanog nečitkog teksta. — *Red.*

i loše raspoloženje prema CK naše Partije, koga su mnogi, naročito iz Slovenije,* a i u Zagrebu i drugdje smatrali glavnim krivcem za sve provale. Ovakvu tendenciju pothranjivali su neki nezdravi elementi, kojih ima u našoj Partiji gotovo u svakom većem mjestu, a to su obično intelektualci politikanti. Mene lično su u Sloveniji, a donekle i u Dalmaciji smatrali za provokatora dok nisu saznali ko sam. Čak nije bilo dovoljno da neki vrlo poznati i istaknuti drugovi koji me lično poznaju potvrde da sam ja siguran čovjek.[239] Razumije se da se to radilo s izvjesnom tendencijom od strane onih *nezdravih elemenata* koji su počeli rovariti u našoj Partiji, pa su se uplašili kontrole i istrage.

Usljed takvog stanja i pomanjkanja svakog tehničkog aparata i svih naprijed navedenih razloga, nisam mogao, osim u Sloveniji, održati organizovana savjetovanja, nego sam, prema vlastitom nahođenju, pozivao jednog do tri druga i konsultovao ih. U svemu sam razgovarao s oko 30 rukovodećih aktivista iz čitave zemlje.[240]

II. Slovenija

Sa Slovenijom sam se odmah povezao čim sam stigao dolje, a to prvo zbog organizacije turizma [otpremanje dobrovoljaca u Španiju], jer do tada nije bilo još ništa učinjeno u tom pravcu. Organizacija savjetovanja išla je mnogo teže i sporije. Konačno sam zbog opasnosti da se čitava stvar ne provali preuzeo svu odgovornost na sebe i lično organizovao to savjetovanje, koje je proteklo u najboljem redu. Prisutni su bili članovi PK i naš novi član PB.

Već kod prijašnjih razgovora s pojedinim drugovima iz Slovenije primijetio sam da su oni sami počeli uviđati da su pošli pogrešnim putem, a naročito se to odrazilo prilikom ovoga savjetovanja, gdje su sami odbili da snose odgovornost za pismo koje je Katarina [Marija Vilfan] uputila u KI, jer kažu da ga nisu oni napisali ni inspirisali. Kada sam im postavio konkretno pitanje što imaju da primijete radu CK i koje pogreške smatraju da je učinio CK, sve što su mi mogli odgovoriti na to pitanje bilo je ovo: 1) CK je kriv za posljednje provale u Sloveniji, jer je jedan član CK (Oskar) [Karlo Hudomalj] pozvao k sebi u B[eč] jednu maloljetnu djevojčicu, koja je na povratku bila uhapšena [i] ispričala sve što je znala i, osim toga, bio je nađen kod nje legalni i nelegalni materijal, usljed čega je provala pošla po liniji legalnog rada. 2) Razni instruktori koje je slao CK različito su tumačili partijske odluke ili liniju VII kongresa i na taj način stvarali zbrku kod partijskih kadrova i kod omladine. Uglavnom su se oborili na Oskara, Vladu i Franceka. Na moje pitanje da li znaju da je CK u najtežim danima za našu Partiju od 1932. do 1935. godine baš najviše pomogao partijskim

* Četiri posljednje riječi dopisane su na margini rukom mastilom. — *Red.*

organizacijama u Sloveniji u svakom pogledu, priznali su da do izvjesnog stepena to znaju i da prigovaraju samo za način rada u 1936. Kad sam im objasnio smisao antipartijskog Katarininog pisma i loš utisak koji je to pismo učinilo u KI, bilo im je vrlo neugodno i ogradili su se od toga pisma.

Pošto sam im izložio u glavnim crtama sadržinu nove rezolucije i proglasa, naše organizacione prijedloge, način rukovođenja i zaključak da rukovodstvo Partije bude u zemlji, oni su sve to objeručke prihvatili i pozdravili. Dobio sam utisak da žele da se čim prije pređe preko te neugodne situacije i da se čim prije uspostave normalni odnosi između njih i CK KPJ. Izjavili su da smatraju likvidiranim sve nesuglasice i da više do sličnih stvari neće dolaziti. Razumije se da sam ja bez svakog ustezanja samokritički dodirnuo pogreške koje su učinjene od strane CK i odgovornost koju on snosi za postupke svojih članova.

Nekoliko informacija iz pojedinih oblasti rada koje sam dobio od njih

Ljudska fronta. Sastavljeno je rukovodstvo Ljudske fronte, u kome se nalaze četiri čovjeka, a od toga su dvojica naši. Od saveznika naročito hvale Kukovca, za koga kažu da je ne samo pametan nego mu se može dokazati, dok za Lončara kažu da je veoma uobražen i s firerskim tendencijama. Rad Ljudske fronte sastoji se u tome da se neprekidno održavaju, i to najviše nedjeljom i praznicima, razni pouzdanički sastanci po manjim mjestima i selima. Kao referenti na te sastanke šalju se obično naše pristalice iz krugova studenata i inteligencije, jer saveznici ne raspolažu takvim silama. Pristalice Ljudske fronte brojčano stalno rastu. Naročito se osjeća priliv iz Koroščeve stranke (sada JRZ), jer veliki dio naroda nije saglasan s Koroščevom politikom, a naročito s metodima kojima se služila vlast prilikom posljednjih općinskih izbora u Sloveniji.[241]

U to vrijeme organ Ljudske fronte »Zemlja« još nije izlazio, ali su obećali da će u roku od mjesec dana ponovo izlaziti.[242] U Mariboru izlazi narodnofrontovski list . . .[»Neodvisnost«], za čije se finansiranje našao neki mecena, koji je za list poklonio 60 000 dinara.

Odnos između Mačekovog vođstva i Slovenske ljudske fronte

Između vođstva hrvatskog pokreta i Slovenske ljudske fronte odnosi nisu baš najbolji. Reakcionarne vođe oko Mačeka, a možda i sam Maček ne žele u Sloveniji neku samostalnu Ljudsku frontu, nego pokret koji će biti sastavni dio njegovog pokreta. Zbog toga su oni protiv Ljudske fronte, u kojoj radnička klasa učestvuje kao ravnopravni

politički faktor. Drugovi kažu da je u Zagrebu bilo odštampano oko 10 000 letaka za Sloveniju u kojima se komunisti najžešće napadaju. Slovenci su veći dio tih letaka uništili i odgovorili da u Sloveniji nema Ljudske fronte bez radnika, jer bez radnika oni ne znače ništa. Ali vođstvo Mačekovog pokreta sada ima drugu taktiku: ono šalje svoje emisare u slovenačka sela, po Beloj Krajini i u Međumurje da tamo pokušaju stvarati svoje posebne organizacije mimo Ljudske fronte. Ali Slovenska ljudska fronta će dati tome otpor, jer Slovenija ima isto tako svoje nacionalne i kulturne potrebe kao i Hrvatska; ona isto tako mora da sve svoje nacionalne demokratske snage okupi u jedan front radi borbe za nacionalno oslobođenje, za demokratiju i prava naroda Slovenije. No, Slovenska ljudska fronta želi najtješnju saradnju s hrvatskim pokretom u borbi za nacionalno oslobođenje, za demokratiju i slobodu kao ravnopravni politički faktor koji zastupa interese čitavog naroda Slovenije.

Sindikalni pokret

Sindikalni pokret u Sloveniji stoji prilično dobro. Naročito poslije prošlogodišnjih pobjedonosnih štrajkova porastao je interes radništva za sindikalne organizacije, porastao je uticaj klasnih sindikata, što se naročito odrazilo kod ovogodišnjih izbora radničkih povjerenika, jer su gotovo u svim mjestima pobijedili naši. Akciono jedinstvo u Sloveniji je prilično čvrsto. Komitet akcionog jedinstva za čitavu Sloveniju još uvijek postoji i radi. Na primjer, u Jesenicama je u januaru izbio spor između radnika i uprave preduzeća zbog toga što je preduzeće htjelo da se u kolektivni ugovor unese jedna tačka o tome da u slučaju bilo kakvog štrajka prestaje da važi kolektivni ugovor. U tome sindikatu ima pristalica triju sindikalnih pravaca, no iako je od toga pretežan dio naših članova, naši su udesili tako da jedanput saziva skupštinu i njom rukovodi naša, drugi put druga, treći put treća organizacija, ali [da] svaki put na skupštini učestvuju pristalice i funkcioneri svih sindikalnih organizacija.[243]

Neke s-d [socijaldemokratske] vođe još uvijek se ne mogu pomiriti sa činjenicom da neki naši drugovi uživaju sve veći autoritet u masama. Na primjer, L[eskošeka] su na silu htjeli isključiti. Isključiti su ga htjeli zbog nepokoravanja disciplini. Radi se o tome što su iz Beograda poslali jedan cirkular za sve mjesne organizacije, u kome se oštro napadaju komunisti i tražili da [Leskošek] kao predsjednik potpiše taj letak, ali on je to odbio i zbog toga su ga tako zamrzili.

Dakle, iz ovih informacija koje sam dobio vidi se da u Sloveniji ipak još najbolje stoji. Partijska organizacija je čitava, ima veze s provincijom, postoji čitav PK itd. Ima još kod njih dosta nejasnoća o pojedinim pitanjima, kao, na primjer, brkanje JRP sa Ljudskom fron-

tom i obratno. Njima treba pomoći i ubijeđen sam da će drug koji je otišao k njima to najbolje izvršiti.[244]

Što se tiče velike svadbe [kongresa] za formiranje KP Sl[ovenije], ja sam bio već tada dogovorio s njima da to bude u roku od dva mjeseca,[245] ali smatram da je tu potrebno raditi s velikom opreznošću da se izbjegnu provale, jer povjerenje prema Partiji i CK povratiće se samo na taj način ako se izbjegnu provale do* kojih bi došlo krivicom CK ili pojedinih članova CK. Ljudi očekuju od nas opravdano da se osigura maksimum bezbijednosti, naročito što se tiče smjernica. No oni su, kažu, svjesni da će i po liniji legalnoga rada biti hapšenja, ali, kažu, drugačije mogu onda istupiti i pred policijom i pred sudom kada im se neće moći dokazati da su u vezi s nekim nelegalnim partijskim aparatom.**

Pisano u Parizu; poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/44.

* Od ove riječi do kraja rečenice riječi su dopisane naknadno rukom mastilom. — *Red.*

** Na kraju pisma neko od funkcionera u Kominterni dopisao je rukom na ruskom sljedeće: »Potpuno protivrječno Somerovom [Gorkićevom] pismu 49/4 1. VI 37«. — *Red.*

Протокол

заседания Бл. секции от 26/V 35 г.

Присутствовали: Валецкий, Горват, Михайлов, Горецкий, Вальтер, Гроздинов, Станке Петков, Загорская, Семеново, Шиллер, Колодов, Штефан, Рихтер, Губер, Гулевич, Павлич, Сафар, Бирк, Стеклов, Андрей, Кабакчиев, Цветкова, Владимиров, Кремов, Бошкович

Повестка дня

1. обсуждение итогов парламентских выборов в Югославии

Слушали: об итогах выборов в Югославии (доклад т. Вальтера)
Выступали: Стеклов, Гаков, Колоров, Горецкий, Кремов, Шверник, Бошкович, Валецкий.

FAKSIMIL ZAPISNIKA SA SJEDNICE SEKRETARIJATA IK KI ZA BALKANSKE ZEMLJE (BLS), OD 26. MAJA 1935.

ZGRADA DOMA SINDIKATA U MOSKVI U KOJOJ JE OD 25. JULA DO 21. AVGUSTA ZASJEDAO VII SVJETSKI KONGRES KOMINTERNE (FOTOS IZ 1935)

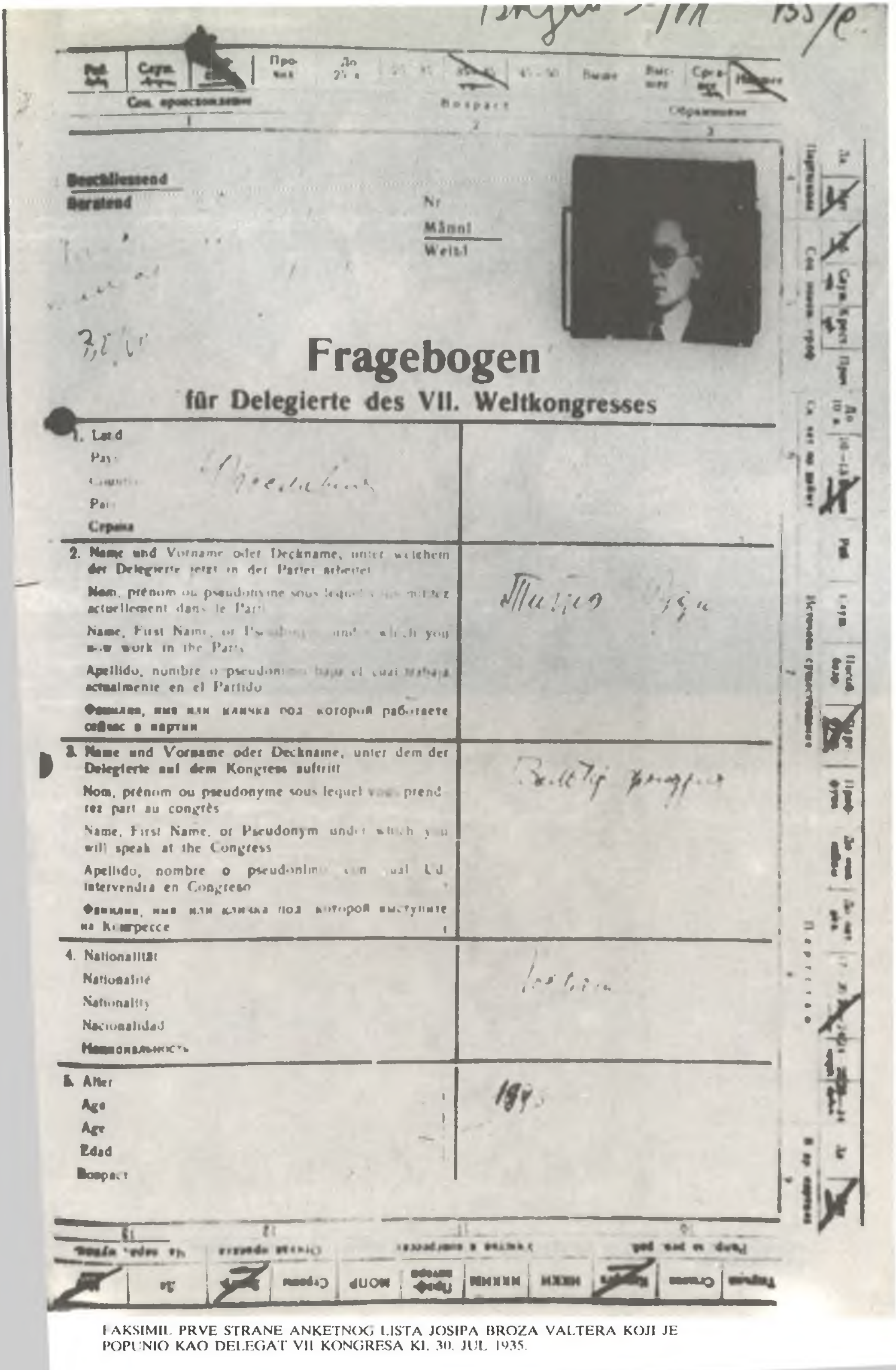

Beschliessend
Beratend

Nr.
Männl
Weibl

Fragebogen

für Delegierte des VII. Weltkongresses

1. Land Pays Country País Страна	
2. Name und Vorname oder Deckname, unter welchem der Delegierte jetzt in der Partei arbeitet Nom, prénom ou pseudonyme sous lequel vous militez actuellement dans le Parti Name, First Name, or Pseudonym under which you now work in the Party Apellido, nombre o pseudonimo bajo el cual trabaja actualmente en el Partido Фамилия, имя или кличка под которой работаете сейчас в партии	
3. Name und Vorname oder Deckname, unter dem der Delegierte auf dem Kongress auftritt Nom, prénom ou pseudonyme sous lequel vous prendrez part au congrès Name, First Name, or Pseudonym under which you will speak at the Congress Apellido, nombre o pseudonimo con cual Ud intervendrá en Congreso Фамилия, имя или кличка под которой выступите на Конгрессе	
4. Nationalität Nationalité Nationality Nacionalidad Национальность	
5. Alter Age Age Edad Возраст	

FAKSIMIL PRVE STRANE ANKETNOG LISTA JOSIPA BROZA VALTERA KOJI JE POPUNIO KAO DELEGAT VII KONGRESA KI. 30. JUL 1935.

ČLANOVI PREDSJEDNIŠTVA VII KONGRESA KI: GEORGI DIMITROV, MORIS TOREZ
I VILHELM PIK

МАНДАТ № 135

Тов. Вальтер Фр.

От компартии Югослав

С совещательным голосом

Секретарь ИККИ:

Москва, июль-август, 1935 год.

LEGITIMACIJA JOSIPA BROZA VALTERA KAO DELEGATA
VII KONGRESA KOMINTERNE

РЕКОМЕНДАЦИЯ

Знаю товарища (имя, отчество и фамилию) Ф. Х. Лихти

(когда и где) с 1926-1928 года по партийной работе в Загребе и Белграде

по должности орг. секретаря партии, и потом по Канаде в 1931 г.

как проявившего себя (отзыв) хорошим и выдержанным товарищем

Рекомендую его как подходящего для работы (по штатной / вольнонаемной / секретной переписке) Преподавателем на М. Л. Ш.

(название учреждения)

и ручаюсь, что он в политическом отношении (отзыв) выдержан и партийно воспитан

Состою членом ВКП(б) с К.П.Ю. 1929 г. Района (или организации)

(подпись)

№ билета

Работаю (где и в качестве кого, указывать отчетливо) В секретариате тов. Пика, в качестве политреферента. Состою членом Ц.К. К.П.Ю.

телефон № 53 (служебный) № 175 (домашний)

Адрес служебный

" домашний Ул. Горького 36. Кв. 175

" 10 " декабря 1936 г.

Подпись (отчетливо)

Подпись рекомендующего тов. Ф. Ф. Вальтер удостоверяю:

(печать) Секретарь ячейки (или района)

РЕКОМЕНДАЦИЯ

Знаю товарища (имя, отчество и фамилию)

(когда и где)

по должности

как проявившего себя (отзыв)

Рекомендую его, как подходящего для работы (по штатной / вольнонаемной / секретной переписке)

(название учреждения)

и ручаюсь, что он в политическом отношении (отзыв)

Состою членом ВКП(б) с 19 Района (или организации)

№ билета

Работаю (где и в качестве кого, указывать отчетливо)

телефон № (служебный) № (домашний).

Адрес служебный

" домашний

" " 193 г. Подпись (отчетливо)

Подпись рекомендующего тов. удостоверяю:

(печать) Секретарь ячейки (или района)

FAKSIMIL PREPORUKE JOSIPA BROZA TITA ZA RADU VUJOVIĆA KAO PREDAVAČA NA MEĐUNARODNOJ LENJINSKOJ ŠKOLI

Pleiseru 5.XI.1936.
Dragi prijatelju!

U ovome pismu prilazem ti citav niz pisama [illegible] i odgovora iz kojih ces moci donekle dobiti uvid u nas rad.

Koncem oktobra doslo je opet do neke zarazne bolesti u Mirkovom mjestu. Obolio je Mirko, Borin zamjenik i nekoliko visokoskolaca. U B.L. obolilo takodjer nekih 17 ljudi, javlja nam Milan.

Steta je osobito Mirka jer je bio dobar elektrotehnicar, a njegov gazda je opet ostao bez pomocnika.

Tamo se nalaze Rudi, Filip i pridruzio im se i Dzin iz Bezicevog mjesta. Sada se saznalo vec da je i Filip pao - I.) Dobili su upute da se paralizira zaraza putem dezinfekcija, a oni neka se cuvaju zaraze i sklone. Filip je pucen u Oskarovo mjesto, Dzin u drugu provinciju, a Rudiju prepustamo da sam ocjeni situaciju da-li ce ostati ili se vratiti roditeljima.

Iz pisma Nenada i vijesti vidi se da su sve snage rezima uperene protiv nas. Povjerljivom naredbom se zabranjuje i ugusava svaku akciju za mir. Podredjeni organi imaju posebne instrukcije za borbu protiv nas; kontrola kretanja je silno poostrena. Osim klerikalaca sada su angazovani i pravoslavni popovi u borbi protiv boljsevicke opasnosti. Sto vidis, neprijatelja ima svaki dan sve vise i sve jace se aktiviziraju, a mi sa kadrima stojimo lose. Moze se reci da [illegible] i danas se jako osjecaju posledice proslogodisnje gripe. Ljudi u provinciji i sami rade, ponegdje prilicno dobro, ali sve je to jos hustormcestvo. [illegible] snaznih poteza i samostalnosti.

Odmah poslije moga dolaska saznao sam da ima stici ovamo Karlo, ali zalud smo ga iscekivali, jer je on proputovao u mjesto Senjkove zene i tamo zadrzao oko 8 dana trazeci nekoga. On je tamo razgovarao sa Senjkom prilicno opsirno i donio sa sobom nekakav elaborat o JRP koga je izradio njegov [illegible]. Kad je Senjko Zehneru pisao da se Karlo nalazi kod njega, ja sam, uz pomoc Antona, udesio da je on otputovao kuci i sastali smo se na putu, zadrzavsi ga na citav dan, gdje sam razgovarao s njime u duhu nasih razgovora pred moj dolazak ovamo. Ja necu ovdje ponavljati nas razgovor, nego cu se zadrzati samo na nekojim stvarima. Dogovorili smo se da list odmah izadje u smislu nasega razgovora gore. Ducan pojacati sa par novih sila uglavnom dobrih radnika, a jednoga iz agilnih naznaciti sekretaru ducana. Najvise sam imao muke da mu objasnim kolektivno i "individualno clanstvo". On kaze da ono "kolektivno" bilo je glavna zapreka da se nije danas do dalje napredovalo. Ja elaborat nisam vidio, jer ga je ostavio kod Senjka, ali iz njegovog razgovora sam vidio da oni u elaboratu ustaju protiv "kolektivnog". U elaboratu oni i sami priznaju svoju neaktivnost, nasto sam mu ja ukazao da je bas to glavni uzrok neuspjeha, a ne ona direktiva koju oni nijesu razumjeli. Moram primjetiti ovdje da je ta direktiva zaista izazvala citavu zbrku u glavama ljudi dolje, jer na osnovu dokumenata koje sam citao i koji su nedavno stigli, ljudi jos uvijek filozofiraju sto i kakova treba da bude ta partija.

- 4 -

133

Lido ceka da ode gore do svojih i vidite sto su mladi uradili za njegovu [illegible] tako urgirajte za Langa. Kidanje sa posla i preselenje primio je s prilicnom rezervom i nepovjerenjem, a ovo cekanje ga sada jos vise nervira. Cini se da se trebate pobrinuti i za Kleinovu zenu, jer to sve kosta [illegible] para.

Danas je stigo k meni u goste Brko, tetka ga potjerala od kuce. Je bio unutra sa nekim bolesnicima i saljemo vam njegov izvjestaj o posljednjoj provali. Stvar stoji lose, jer se bolest sve vise siri i u provinciji. Mirko je mnogo brbljao iako nije bilo sile.

U prilogu ti pise Zehner o finansijama. Smatram da je to za nas u ovo vrijeme vrlo vazno pitanje i trebate ga prije odlaska sasma urediti.

Zdravo Tito.

FAKSIMIL PRVE STRANE PISMA JOSIPA BROZA TITA IVANU GRŽETIĆU, PREDSTAVNIKU KPJ PRI IK KI, OD 5. NOVEMBRA 1936.

ŠPANJOLSKA I HRVATSKA

U glavnom glasilu H.S.S., u « Seljačkom Domu », od 10 prosinca objavljen je članak « Što nas uči španjolska revolucija ». U tome članku njegov pisac — Imbro Stivić — obrazlaže u glavnom dvije misli. Prva je — da je revolucija u Španjolskoj posljedica kulturne zaostalosti španjolskog naroda. Druga, glavna misao toga članka svodi se k tvrdnji, da je « tiranija u mraku rodila ovu revoluciju, a u mraku može revolucija roditi ponovno tiraniju ». I na kraju pisac dolazi do sljedećeg čudnovatog zaključka: « Tirani i revolucionarci spadaju skupa, makar se obično medjusobno pobijaju, pa je to stanje i u Španjolskoj ».

Ovaj zaključak iz osnova je pogrešan. Pogrešna je i štetna za hrvatski narod i cijela suština ovog članka. Jer, namjesto da hrvatskim seljacima kaže, da je gradjanski rat u Španiji nastao radi toga što su španjolski četnici i generali ustali da nasilno uklone sa vlasti izabrane predstavnike naroda, Imbro Stivić na dugo i na široko raspravlja o zaostalosti kulture i prosvjete u Španiji. Pa nije to glavno na šta treba obratiti pažnju hrvatskog naroda, kada mu se tumači smisao borbe u Španiji. Njemački narod je u kulturno-prosvjetnom smislu neobično jako razvijem, pa ipak stenje — evo već četvrtu godinu — pod pritiskom nazadne fašističke tiranije.

Hrvatski narod, a naročito hrvatski seljački puk najbolje će razumjeti dogadjaje u Španiji, ako mu se oni protumače uz pomoć njegovog vlastitog iskustva i na osnovi jednog hrvatskog primjera. Vrlo je lako moguće, da iz idućih izbora u hrvatskog, i u cijeloj Jugoslaviji nikne jedna demokratska vlada, koja će uživati povjerenje ogromne većine naroda. Nije isključeno, da će se u toj vladi nalaziti i prestavnici H.S.S. Takva vlada neće, razumije se, biti nikakvom revolucionarnom diktaturom, a možda neće biti ni vladom pučke (narodne) fronte nego samo vladom, koja se oslanja na stranke i na snage narodne fronte, kao što je to sada slučaj sa Blumovom vladom u Francuskoj i kao što je to bio slučaj sa vladom Hiroga u Spanjolskoj, neposredno prije bune fašističkih generala. Nema dvojbe, da će neprijatelji naroda takvu vladu odmah proglasiti « crvenom » i revolucionarnom i da će protiv nje svima silama rovariti. Pofovci, četnici, jeenesovci, « Borbaši », fašisti oko « Zbora », udruženi sa svim tamnim ličnostima i snagama šestojanuarskih režima i potpomognuti od nazadnjačkog dijela oficira pokušaće tu demokratsku vladu da sruše. Ako to nemognu učiniti sa intrigama, lažima i prevarama, onda će preći k nasilju i uz pomoć inostranih fašista (Njemačka, Italija, Madjarska) pokušaće dignuti bunu protiv te demokratske vlade i onda će u cijeloj zemlji nastati gradjanski rat, kao sada u Španiji.

Nema dvojbe, da će radnici i komunisti u tome slučaju puškom u ruci pohrliti u pomoć zakonitoj vladi i braniti demokratiju i narodna prava od nasilja i pobune nazadnjačkih fašista.

To što se može sutra dogoditi u Hrvatskoj i u Jugoslaviji dogodilo se je jučer u Španiji i danas smo svjedoci borbe, koja se u Španiji vodi izmedju snaga naroda i snaga narodnih neprijatelja, koji su se udružili sa inostranim zavojevačima. Eto, to je smisao onoga što se danas dogadja u Španiji.

Hrvatski seljački svijet ne smije se dati zbuniti lažnim vijestima o tome, da se u Španiji uspostavlja neka sovjetska diktatura. To je podvala, koju proturaju u svijet narodni neprijatelji. Oni svaki pokret za slobodu i pravice narodne prikazuju kao « crveni » i kao komunistički. I po tome pitanju hrvatski narod ima svoje vlastito iskustvo. Poslije ubijstva Stjepana Radića i drugih hrvatskih zastupnika u beogradskom parlamentu velikosrpski i fašistički krugovi prikazivali su kod nas i u svijetu ogorčenje hrvatskog naroda protiv nasilja velikosrpskih ugnjetača kao neki komunistički pokret. Sjetite se vladinih i policijskih komunikeja o poznatim narodnim demonstracijama u Zagrebu i u Hrvatskoj sredinom 1928 g. Komunisti su u tim demonstracijama učestvovali, komunisti su podupirali zahtjeve hrvatskog naroda, ali ovaj val narodnog protesta protiv beogradskog nasilja ni iz daleka nije bio komunistički. Taj narodni pokret bio je u pravom pravcatom smislu te riječi općim demokratskim i oslobodilačkim pokretom hrvatskog naroda.

Spanjolski komunisti, koji u vladi narodnog fronta imaju samo dva predstavnika, bore se danas zajedno sa ostalim predstavnicima demokratske i narodne, radničke i seljačke Spanjolske, zajedno sa svima dosada nacionalno potlačenim narodima Katalonije, Biskaje i Galicije **za slobodnu demokratsku španjolsku republiku**, a ne za sovjetsku vlast i ne za diktaturu proletarijata.

Prema tome, svakom iskrenom poborniku hrvatske stvari mora biti jasno, da hrvatski narod ne smije ostati neutralan prema dogadjajima u Španiji. U njegovom je vlastitom interesu, da pomogne u Spanjolskoj svoju braću po nevolji, koja se bore na strani španjolske zakonite vlade, sa sakupljanjem priloga, hrane odjeće i sa slanjem oružja i dobrovoljaca.

Apel političke Komisije Internacionalnih Brigada

Politička komisija internacionalnih brigada, koje se bore na teritoriji španjolske republike za slobodu naroda, obraća se narodnim masama cijeloga svijeta, organizacijama: sindikalnim, političkim i potpornim, koje se bore za triumf slobode, demokracije i mira u svijetu, šaljući im tople prijateljske pozdrave.

Internacionalne brigade su u službi legalne španske vlade, koja je proizišla iz slobodnih izbora od 16 februara prošle godine, da bi se borile sa republikanskom armijom i narodnom milicijom protiv fašističkog pokušaja da uguše i salome narodne slobode i da na taj način ostvare konkretno i pozitivno gromki protest slobodnih ljudi cijeloga svijeta protiv direktne intervencije u Spaniji nemačkog hitlerizma i talijanskog fašizma.

Internacionalne brigade, koje su okupile dobrovoljce svih političkih partija, svih sindikalnih i kulturnih organizacija, uspjeli su da po cijenu krvi najboljih boraca steknu pravo da proklamuju pred poštenim savjestima cijeloga svijeta, da je gradjanski rat u Spaniji bio nametnut narodu od strane partija, oligarhije i ljudi koji su običan instrument internacionalne zavjere fašizma protiv mira.

Rovovi, koji zjape na zemljištu španjolske republike, to su istovremeno rovovi evropske slobode. Oni su takodje i rovovi herojskog naroda koji je svestan svojih prava i svojih zadaća prema internacionalnoj zajednici koja brani mir.

Ovaj narod i njegova vlada moraju da budu potpomognuti svim mogućim sredstvima protiv derikoža koji ubijaju žene i decu, i narušavaju čak zakone rata.

Budući grupisani oko internacionalnih brigada pojačavajući bojkot fašista, osiguravajući kumstvo naših bataljona, organizujući skupljanje priloga, kupovinu toplog odela, namirnica, medikamenata, ambulanta itd. itd. organizacije kojima se mi obraćamo izvršiće jednu svetu dužnost.

Na posao! Treba kupiti priloge brzo! Treba sakupljati mnogo! Treba da u roku od nekoliko dana rezultat bude pozitivan!

Sloboda i mir poznaće svoje zaštitnike po elanu u kretaškom ratu internacionalne solidarnosti sa španskim narodom i sa internacionalnom brigadom.

Madrid, 24 decembra 1936.

Za političku komisiju internacionalnih brigada:
André MARTY, Pietro NENNI.

« Ravnopravnost gradjana S.S.S.R. bez obzira na nacionalnost i rasu u svim oblastima ekonomskog, državnog, kulturnog i društveno političkog života jeste neoborivi zakon », (Iz novog ustava S.S.S.R.).

FAKSIMIL TITOVOG ČLANKA »ŠPANJOLSKA I HRVATSKA«, OBJAVLJENOG U »PROLETERU« OD JANUARA 1937, BR. 1

IZVJEŠTAJ TITA BR. 3, 12. APRIL 1937.

Već kod moga prvog boravka radi turizma [slanja dobrovoljaca u Španiju] u zemlji opazio sam da je u omladini nastao priličan kaos. Kod drugog odlaska dolje dobio sam u zadatak da se pozabavim omladinskim pitanjem i da sredim prilike ukoliko se dade. Ljudi su se žalili, naročito što se tiče Zgba [Zagreba], da je kod reorganizacije omladine nastala zbrka i niko nikoga više ne sluša. Mnogo je tome doprinijelo i to što je bio Filip [Stefan Mitrović] uhapšen baš u vrijeme kad je ta reorganizacija započela, ali i on je, po onome što sam čuo pričati, prebrzo radio. Raspustili su SKOJ, a da poslije toga nisu znali ti raspušteni omladinci što i kako da rade.[246]

U Zgbu su bili raspušteni MK omladine i Org[anizaciona] komisija. Ono što je bilo za Partiju, uzeli su u Partiju, a ostali omadinci ostali [su] izvan svake kontrole i disciplina [je] strahovito popustila. »Nemam koga više da slušam«, »što će meni kojekakvi samozvani naređivati« itd. S onima koji su bili uzeti u Partiju postupilo se ovako: na primjer, na Medicinskom fakultetu su omladinci, članovi Partije izabrali 3 člana kao biro ćelije — to je pravilno — ali ostali omladinci, članovi Partije, nisu znali šta da rade; oni nisu dodijeljeni ni u kakve masovne organizacije. Štoviše, oni ni na svome fakultetu, gdje bi prvenstveno trebali da rade, nisu više aktivni. Oni su obično raštrkani po kojekakvim uličnim ćelijama, koje ionako treba likvidirati. U Zgbu, na Univerzi, zbog nekompaktnosti i kaosa u organizacionom pogledu uzimaju maha sve više frankovci; na Pravnom fakultetu uspjeli su dobiti većinu i iz te pozicije sada jurišaju dalje.[247]

Tačno je, reorganizacija se mora i treba sprovesti, ali za to treba izvršiti sve pripreme, tj. treba znati i gdje će se ta naša omladina uposliti. HSS ima na Univerzi možda oko dvadesetak članova. Oni uopće ne pokazuju nikakove inicijative za to da okupe omladinu. Klerikalci i frankovci okupljaju na selu i gradu omladinu. Na žalost, mi još uvijek moramo konstatovati da većinu ljevičarske omladine sačinjava studentska omladina. Seljačka i radnička omladina u svojoj ogromnoj većini još nije okupljena. Ali ni to ne bi bilo tako loše, jer i studentska omladina i te kako je važna, no ona još nije onaj kvasac za okupljanje cjelokupne napredne omladine. Ukoliko postoje stud[entske] organizacije, one su sterilne. Uzmimo, na primjer, žensku omladinsku sekciju u Zagrebu

u Ženskom pokretu.[248] Stalno jedan isti broj, i to marksistkinja. Tome djevojačkom pokretu nije data nikakva sadržina. Ta omladinska sekcija ima da služi samo kao dekoracija Ženskog pokreta, na čijem čelu stoji nekoliko reakcionarnih milostivih gospođa, koje imaju jedinu želju da budu neka reprezentacija prema vani i ne dozvoljavaju nikakve slobode akcija ili naprednog razvitka članica toga pokreta. Žene i djevojke očekuju da im se ukaže put iz te žabokrečine.

Drugo, postoji prosvjetno društvo »Svjetlost«.[249] Imao sam prilike da razgovaram s funkcionerima toga društva. Iste žalbe. »Članovi ‚Svjetlosti', sami marksisti, na predavanja sve ređe dolaze«, »niko nikoga ne sluša otkako znadu da nema omladina svoga rukovodstva« itd. Svi konstatuju jedno, a to je [da] omladina nema ljudi s jakim autoritetom, a ukoliko bi se takvih i našlo, oni nemaju mandata da predstavljaju omladinu. Svestrano sam ispitivao koji omladinci uživaju najviše ugleda po svome radu i ponašanju; dobio sam oko 10 imena, između kojih su neki zaista vrijedni.

Kao mandator se predstavio našima dolje za nastavak reorganizacije (1) [Leo Mates]. Ja ne znam tko mu je bio dao taj mandat, ali kad mu ga je već dao, onda je trebalo čovjeka dobro instruirati o svemu. On je reorganizaciju u Zagrebu izvršio prilično neudačno*; kad je likvidiran MK onda su se izgubile i veze s raznim org[anizacijama], kao, na primjer, s Mačekovom gardom, koju su stvarali naši, a sada su je preuzeli frankovci i pretvaraju je u fašističku organizaciju.[250] Dobio sam informacije da u nekim selima članovi Mačekove garde slijede svaki korak naših drugova seljaka, a kod režimlija je već bilo riječi o tome da se ta org[anizacija] upotrijebi kao pomoćna organizacija režima, odnosno žandarmerije. Taj drug (1) proglasio je omladinski list »Glas omladine« kao rukovodeći organ omladine za Hrv[atsku]. To je lijepo, kroz list treba da se daju direktive za rad omladine, ali on ne može da izvrši sve zadatke.

Dogovorili smo se s (1) i (3)[251] da se leg[alno] rukovodstvo omladine sastavi iz onih omladinaca koji stoje na čelu raznih masovnih organizacija, bilo na Univerzi bilo drugdje. »Glas omladine« ostaje direktivni list omlad[ine] za Hrv[atsku], a u svim mjestima stvara svoja povjereništva, koja [će] ujedno biti rukovodstva omlad[inskog] pokreta u dotičnom mjestu.

Da bi se suzbio uticaj klerikalaca i fašista, treba nastojati da se stvaraju po svim selima i mjestima oml[adinske] org[anizacije] HRS. I to treba da bude glavno polje rada za naše drugove omladince.

Pošto su u Beogradu na Univerzi uspjeli stvoriti antifašistički omladinski front,[252] u koji je na osnovu zajedničke platforme ušlo preko 2000 omladinaca, ljevičara, demokrata, zemljoradnika, radikala

---

* Nesrećno, nevješto (rus.). — *Red.*

itd., to smo se i u Zagrebu sporazumjeli da se stvori isto takav blok sa svim omlad[inskim] organizacijama dem[okratskog] pravca, tim prije što se i sam Vilder izjasnio za to i pisao o tome u »Novoj riječi«.[253]

Da bi omladina na visokim školama lakše vodila borbu za svoje zahtjeve, dogovorili smo se da se čim više organizuju posjeti omlad[ine] iz Hrv[atske] u Srbiju, Sloveniju i obratno. Prije moga odlaska ovamo otišla je jedna velika delegacija [od] oko 40 studenata, medicinara i drugih, većinom naših, ali pod vodstvom HSS[-ovca] Šiletića u Beograd u vezi s predstojećom borbom medicinara protiv visoke takse u Zagrebu. Tamo su bili sjajno primljeni od srpskih studenata, čiji su gosti bili tri dana. Kod odlaska iz Bgda ispratilo ih je na kolodvor nekoliko stotina studenata; kod toga se pjevalo hrv[atsku] himnu i narodnofrontovski pozdravljalo. Hrvati su ostali oduševljeni prijemom.[254] Na ljeto će se organizovati masovni logori na koje će se pozivati stud[entska] omladina iz svih krajeva Jugoslavije da zajedno provede 14—30 dana, jer ovakva smička* će zbližiti omladinu, a i naučit će jedni od drugih.[255]

S omladinom u Sloveniji nisam razgovarao, ali su mi stari govorili da žele veze i upute za rad. Vele da se u pojedinim mjestima nikako ne mogu pomiriti s time da nema MK ili OK, iako su uslovi zreli da se to likvidira. Dao sam im neke upute, a sada će valjda čovjek koji je tamo više da se pozabavi njima.[256]

Pošto sam uspio da u Zgbu [Zagrebu] nekako formiram legalno rukovodstvo stud[entsko], stvorio sam također i centralno rukovodstvo — privremeno i da radi čisto legalno — u koje su ušli drugovi (1) [Leo Mates], (2) [Ivo Lola Ribar], (3) [Boris Krajger]. Slovenci i Dalmatinci treba da sami odrede po jednoga. Dao sam tačne upute za rad, a razgovarao sam sa (1) i (2) opširno o izbjegavanju svakog nelegalnog rada.[257]

Tito

Pisano u Parizu, poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/47.

---

* Смычка (rus.) — sastajanje, povezivanje. — *Red.*

IZVJEŠTAJ TITA BR. 2, 14. APRIL 1937.

III. Zagreb

Prilike u zagreb[ačkoj] part[ijskoj] organizaciji našao sam u lošem stanju. Već sam spomenuo da su baš u to vrijeme bile provale. Iako su još postojale part[ijske] jedinice gotovo većim dijelom čitave, jer je policija skinula samo vrhove PK, MK i 2 RK, ipak nisam htio da formiram nove komitete opreznosti radi, jer se nije znalo koga je policija ostavila za sjeme, i drugo, jer sam smatrao da ovog puta treba prići tome poslu s više opreznosti u pogledu odabiranja i provjerke* kadrova. Meni lično bilo je dosta teško zbog pomanjkanja part[ijskog] i tehn[ičkog] aparata. Pri izvršavanju svojih zadataka morao sam gotovo sve sam raditi, odnosno pronalaziti ljude i stanove za razgovore. Jedino mi je bio kod toga od velike koristi drug (1) [Stevan Galogaža].[258]

U svemu sam u Zgbu [Zagrebu] razgovarao s oko 14 aktivista.[259] Raspoloženje kod ljudi bilo je vrlo loše, naročito zbog novembarske provale, gdje su bili uvučeni i legalni ljudi iz Inic[ijativnog] odbora. Povjerenje prema vodstvu Partije bilo je vrlo ozbiljno uzdrmano; prigovaralo se da se sudbina legalnih i nelegalnih aktivista stavila u ruke kojekakvih nezrelih i neprovjerenih »studentića«. Naročito se podvlači slučaj Knežića, centralnog tehničara, koji je uvukao čitav niz legalnih nekompromitovanih dotle ljudi. Taj čovjek se upravo provokatorski držao pred policijom. Unutarnji odnosi u PB odrazili su se i dolje time što je disciplina uzdrmana. Svi rukovodeći drugovi na raznim sektorima rada tuže se na to da ima nekih ljudi koji sistematski podrivaju disciplinu i autoritet kako u sindikatima tako i u drugim oblastima rada. Ovdje je karakterističan slučaj sa Škorićem, koji okuplja oko sebe ljude, a ja podozrijevam na osnovu izvještaja nekih naših rukovodećih drugova da on organizuje potajno grupu. On se uopće ne slaže s linijom Partije i na vješt i podmukao način rovari. To je jedan problem za sebe, koji treba dobro ispitati i u klici ugušiti svaki pokušaj.[260]

S hapšenjem dvojice članova iz Inic[ijativnog] odbora u novembru pr[ošle] god[ine] zapeo je svaki rad u toj oblasti. Preostala tri člana, i to dva sind[ikalna] funkcionera i jedan intelektualac (Srećkić) [dr Srećko Šilović] nijesu ni prstom maknuli da bilo šta učine.[261] S provin-

* Проверка (rus.) — provjeravanje. — *Red.*

cijom nemaju nikakve veze. Izgovor im je da ne rade zbog toga što treba najprije da se vidi što će biti s onom dvojicom koji su u hapsu. »Ne možemo mi bez njih, trebamo se sa njima savjetovati.« Sada, kada su oni bili prevedeni iz zatvora u sanatorijum [sudski zatvor] i posavjetovaše se, nađoše opet drugi izgovor: »Treba vidjeti kakvo će stanovište zauzeti sud.« Uprkos neradu Inic[ijativnog] odbora, ili da ga nazovemo odbor bez inicijative, rad u provinciji ipak se odvija. Imao sam prilike da razgovaram s jednim part[ijskim] drugom iz Pakraca, koji mi je dao vrlo lijep prikaz njihovoga rada tamo. Oni imaju Okružni part[ijski] komitet, ali sav njihov rad postavljen je na legalan teren. Imadu odbore JRP ne samo u mjestu nego i u selima. U izbore su išli zajedno s radićevcima. U opć[inskom] vijeću nalaze se 3 naša druga, koji uživaju veliki ugled u općini i kod svojih birača. Preko općine su uspjeli dobiti novčanu pomoć za osnivanje radničke knjižnice. U sindikatima rade dobro i vode štrajkove zajedno sa »Gospodarskom slogom«. Jednom riječju, ljudi ne spavaju, nego rade. Rade kako znadu i mogu, ali moram primijetiti da sam bio prosto iznenađen pravilnošću shvatanja po raznim pitanjima, iako nisu imali direktive u rukama; bolje, mnogo bolje nego ovi u centrima, koji mnogo politiziraju i filozofiraju, a malo vajde od toga. I, gledajte, s ovakvim mjestima kao što su Pakrac, Bjelovar itd. nije bilo veze, ljudi je sami traže i tako [su] došli i do mene.[262]

Od 40 odbora JRP koliko ih je bilo prije godinu dana po cijeloj Hrvatskoj, danas taj »Inicijativni «odbor kaže »sve je zaspalo«. Zaspalo je zbog toga što ljudi na vrhu u tome odboru nisu znali što će s tim odborima, kako da ih aktiviziraju i zaposle. Drugo, niti su bili niti su još danas načistu što bi trebala zapravo biti ta JRP. Dali su se smesti huškanjem onih sa strane, a i sami su filozofirali o tome da li treba da bude JRP ili HRP, da li će to biti neka natpartija ili naša Labour party (vidi elaborat iz Zgba od jeseni 1936. god.). Kad sam ih tjerao da se čim prije izdaje list koji će biti organ te buduće rad[ničke] partije, ali da bude zasnovan na široko demokratskim i antifašističkim osnovama, opet nisu mogli nikako shvatiti kako to može biti da list JRP (razumije se, bez naslova JRP) bude tako rasplinuto uređivan da u njemu surađuju i razni demokratski elementi. Ili: »To mora biti čisto ljevičarski list ili buržoaskodemokratski, a takav već postoji — Vilderova, »Nova riječ«. »Uostalom, pa šta će nam više tih antifašističkih listova, imamo, ‚Seljačku misao', ‚Svjetski događaji' i Vilderovu ‚NR', pa dosta.« Tako rezonuje glava »Inicijativnog odbora« — Srećkić. Konačno sam ih ipak ubijedio da taj list treba da izlazi, ali »sad nema ljudi«, »gdje su nam ljudi?« »Daj mi nekompromitovanog čovjeka koji će moći fungirati kao izdavač.« Obećali su naći ljude i pokrenuti list nakon toga što sam ih dobro izgrdio.[263]

Razgovarao sam nekoliko puta s našim rukovodećim drugom iz Bjelovara. Iz njegova sam izvještaja vidio da i oni nemaju veze s Inic[ijativnim] odb[orom], ali, uprkos tome, rade. Uglavnom oni rade

u HSS. Bjelovarski okrug je odnekada bio na lijevom krilu Radićeva pokreta. Oni su uspjeli gotovo sve sreske i mjesne organizacije, mislim odbore, osigurati od uticaja raznih reakcionarnih tipova u HSS. Naši ljudi ne ulaze svugdje, naročito poznatiji, u te odbore, ali pomažu ljevičarske i demokratske elemente da dođu na rukovodstvo. Iz tih organizacija pravi se jak pritisak na Mačeka i njegovu okolinu zbog reakcionarne tendence koja se u raznim oblicima ispoljava. Na primjer zbog pisanja »Hrv[atskog] dnev[nika]« o Španiji itd.*

Oni su organizovali protestne akcije slanjem delegacije k Mačeku i putem pisama i redakciji i Mačeku.

Stvaraju biblioteke sa naprednom literaturom. U Bjelovaru izdaju list. Na žalost, naslov sam zaboravio. Najviše rade u Gosp[odarskoj] slozi.

Mnogo bolje stoji u sindikatima. Bolje je zbog toga što tamo ima zaista čitav niz ljudi koji manje-više samostalno rade. Sind[ikalne] org[anizacije] u Hrvatskoj opet su u porastu. Onaj ugrožavajući talas prelaza u HRS prilično je oslabio. U mnogim mjestima gdje su radnici otišli u HRS razočarali su se u sind[ikalnu] politiku hrsovskih vođa i vraćaju se svojim klasnim organizacijama ili uprkos volji vodstva surađuju zajedno s radnicima iz URS-a. Nezadovoljstvo sind[ikalnom] politikom vodstva HRS-a ispoljilo se osobito prigodom izbora radničkih povjerenika među tramvajcima, u »Tivaru« i još drugim velikim preduzećima. Kod tramvajaca u Zagrebu bilo je predloženo hrsovcima odnosno vodstvu da se zajedno istupi na izbore, ali oni nisu htjeli ni čuti o tome; naši su onda postavili posebnu nezavisnu listu iz razloga da se oko nje okupe svi radnici i oni koji ne bi možda glasali ni za HRS ni za URS. Kad se uzmu u obzir kampanja HRS-a i razne grožnje, jer je to gradsko preduzeće, onda je to zaista lijepa pobjeda kada naši dobiše polovicu glasova manje dva.

Po pričanju naših vodećih drugova, u sind[ikatima] predstoje veće štrajkaške borbe ovoga ljeta. Oni su mišljenja da je moguće pokrenuti u štrajk 120 000 i više radnika, tj. da se ne vode štrajkovi na parče, nego da se izvede akcija većeg stila, ali zato treba materijalne pomoći sa strane, jer u zemlji neće biti mogućnosti sakupiti toliko sredstava da se jedan takav štrajk pobjedonosno završi. Razumije se da im ja nisam mogao ništa obećati, nego sam im savjetovao da već sada izvrše pripreme i obezbijede sabirnu akciju za čitavu zemlju i da tu iskoriste u tome slučaju sve mogućnosti koje nam se pružaju, a na takve mogućnosti su djelomično ukazale borbe i primjeri solidarnosti u prošloj godini. Jedino treba ovaj puta više organizovanosti i proširiti na čitavu zemlju. Izabrati jedan centralni akcioni komitet za čitavu zemlju. U tu

* Na ovom mjestu bio je napisan sljedeći tekst: »Mnogo bolje stoji u sindikalnom radu. Bolje je zbog toga što tamo zaista ima čitav niz ljudi«, pa je to poslije precrtano i ukomponovano niže u tekst. — *Red.*

svrhu dogovorili smo se da se za Uskrs održi jedna uža konferencija naših vodećih funkcionera iz Zgba [Zagreba], Bgda [Beograda], Ljub [ljane] i Splita i da se dogovore o raznim pitanjima, kao npr., odnosi unutar sindikata: a) onemogućavanje izbacivanja iz sindikata pojedinih naših sind[ikalnih] funkcionera i čitavih organizacija, b) više povezanosti i koordiniranja u radu i vođenju akcija u sindikatima između svih pokrajina Jugoslavije, c) poboljšanje i sređivanje odnosa s reformističkim vođama, d) pitanje sind[ikalnog] jedinstva u* postojećim organizacijama.[264]

1. *Međusobne trzavice u zagrebačkim sindikatima*

U posljednje vrijeme pokazuje se jak otpor sind[ikalnog] članstva protiv odluke centrale URS-a da »Slobodna riječ«, politički organ s-d [socijaldemokratski] bude ujedno i službeni organ URS-a.[265] Prilikom održavanja godišnjih skupština raznih podružnica stavljaju naši ljudi ovo kao posebno pitanje na dnevni red. Doduše, rezolucije se primaju ili jednoglasno ili s ogromnom većinom protiv toga da se »Sl[obodna] riječ« nametne silom članovima i da ju svaki mora obavezno kupovati uz člansku markicu. U tim rezolucijama članstvo traži da obavezni list bude »Radnik«, koji je zaista sindikalni, a ne politički list. Do sada je »Radnik« bio u slobodnoj prodaji i premašio je 12 000 naklade. Pošto centrala URS-a ne priznaje »Radnik« kao sind[ikalni] organ URS-a za Hrv[atsku] i Slav[oniju], to povodom toga dolazi do jedne vrlo žučne borbe sa vodstvom URS-a. U ovom pitanju će trebati naći jedno kompromisno rješenje da se ne bi odviše produbio jaz između vođa reformist[ičkih] i naših. Uzgred da spomenem, u odluci sind[ikalne] konfer[encije] URS-ovih sind[ikata] za Hrv[atsku] i Slav[oniju] stoji navedeno da se službenim organom tih sindikata javlja »Radnik«, i na tu se odluku sada naši drugovi pozivaju, ali, po mome mišljenju, pretjeruju i ne nastoje da se nađe neki kompromis.

Kod donošenja tih odluka učestvovali su i refor[misti] Pfajfer i Flajšer, ali su nekako u decembru dali ostavke na položaj članova P[okrajinskog sind[ikalnog] od[bora]. To je bilo u vrijeme kada su ono u Beogradu vođi socijalista predali onu predstavku ministru nabrajajući svoje zasluge za državu. No kad to nije palilo, onda su ovi u Zgbu [Zagrebu] povukli svoje ostavke, ali u »Radniku« neće da surađuju.

Inače se opaža da, na primjer, neki sind[ikalni] funkcioneri kao što su Katić, Korošec, Kramer itd., koji su do sada bili dosta aktivni po pitanju stvaranja jedinstva, sada su ponovo počeli da se približavaju desnici reformista, a razlog će tome biti slabljenje discipline kod naših

* Tri posljednje riječi su naknadno dopisane rukom. — *Red.*

ljudi u sindikatu, koji prave razne ispade, a pozadina toga svega će vjerovatno biti Škorićevo rovarenje. Iz razgovora s (2) [Josipom Krašom], (3) [Miroslavom Pintarom] i (4) [Dušanom Grkovićem] vidio sam da će trebati u tome pravcu zbilja nešto hitno poduzeti, jer se sva trojica tuže na nedisciplinirano ponašanje nekih komunista u sindikatima.[266]

Inače, sindikati rastu kako sam već spomenuo i vode štrajkaške i tarifne pokrete. Kod izbora povjerenika naši postižu izvrsne rezultate. Na Sušaku su naši organizovali štrajk preko 1000 lučkih radnika, koji je svršio sjajnim rezultatima. Radnici su izvojštili kolektivni ugovor i povišicu plate od 15%—35%. Ban Ružić se bio zagrozio da će svaki pokušaj štrajka silom ugušiti, jer on ne da da se na Sušaku štrajkuje. Ali tu opomenu Ružića nismo poslušali, jer je raspoloženje za štrajk bilo kolosalno. Takve solidarnosti se rijetko do sad pokazalo u borbama. Nije trebalo postaviti nijedne štrajkaške straže, jer se nijedan štrajkolomac nije pojavio. Poslodavci, među koje spada i ban Ružić, izdali su letak u kome su napali radnike da štrajkuju iz luksuza itd. Kao odgovor na taj letak uslijedio je letak sa strane cjelokupnog poštenog građanstva s potpisima raznih istaknutih ličnosti i građana. To je jedan sjajan letak koji ćete dobiti. Ovim štrajkom silno je porastao ugled URS-ovih sind[ikata] među radnicima.

Dobio sam utisak da (naši)* rukovodioci [drugovi] u sind[ikatima] rade vrlo napregnuto, možda i suviše su opterećeni; na primjer K(raš)* je sekretar podružnice pekara i urednik »Radnika« i još kojegdje, (drug)* Gr(ković)* je vrlo aktivan u savezu bankaraca, ali za njega mislim da bi mogao više dati. Sa strane sam čuo da ima jaki autoritet među bankarcima. Njegova istupanja na skupštinama su uglavnom pravilna. P(intar)* mora često da putuje u Bgd i razna druga mjesta kao funkcioner šivača i tekstilaca. Njega traže u Bgd kao neophodnog, ali sada je on uspio naći sam nekoga na to mjesto u centrali i tako će ostati u Zgb, jer tu je on za sada vrlo potreban. Razne pogreške koje se čine bilo u sindikatima ili u »Radniku« rezultat su ne uvijek nepoznavanja stvari, nego i preopterećenosti tih ljudi.** A to je zbog toga što imaju premalo podrške sa strane ostalih naših ljudi u sindikatima, a i sa strane drugih.

2. *Kulturni rad*

Postoji u Zgbu prosvjetna komisija koja ima oko sebe okupljeno oko 50 raznih mladih literarnih i intelektualnih sila. Do sada nisu baš radili s nekim sistemom. Dobio sam bio jedan mali elaborat od njih

* Riječi ili slova u okruglim zagradama označene zvjezdicom brisane su u originalu iz konspirativnih razloga. — *Red.*

** U originalu je bilo napisano »drugova«, pa prepravljeno u »ljudi«. — *Red.*

u kome se tuže da naša Partija odnosno rukovodstvo ne posvećuje ništa za tu oblast rada, ne daje materijalne pomoći za tu oblast rada itd. U tome su elaboratu ukratko iznijeli, a kasnije smo se i konkretno dogovorili, kako treba postaviti rad u toj oblasti: 1) proširiti tu komisiju prema potrebama razgranatosti rada (sada ima u komisiji svega 4 čovjeka; 2) opredijeliti tačno funkciju i odgovornost pojedinih članova za pojedine vrste rada.

*Izdavanje knjiga, novina i časopisa**

a) Politički članci, b) beletristika itd., c) ekonomski članci i djela, d) razni stručni članci i djela.

Okupljanje raznih slobodnih profesija

a) arhitekti, b) liječnici, c) advokati itd.

Taj odbor do sada je uglavnom izdavao razne brošure i knjige. U posljednje vrijeme izdaje redovno antifašistički list »Svjetski događaji«. Treba im materijalna pomoć da mogu izdavati jedan literarni časopis* oko koga bi se okupili mlađi pisci, jer će inače otići da pišu u klerikalnim i fašističkim revijama i novinama. Dalje, traže da im se osigura da redovno dobivaju iz inostranstva najnovija i najaktuelnija djela koja bi oni mogli odmah prevesti i izdati u svome izdavačkom preduzeću »Nova knjiga.«[267]

»Selj[ačka] misao« također izlazi pod njihovom kontrolom, a izdavači su mladi radićevci, koji su bili s našima na robiji: Rupčić, Franekić itd. To je zaista jedan vrlo dobar seljački, ali i antifašistički list, koji dobiva sve više simpatija na selu.

Razgovarao sam i s (5). On je nakon toga što sam mu objasnio da mi reorganiziramo čitav sistem rada i rukovodstva pristao da surađuje, ali kod njega se još uvijek opaža ona stara bolest da za koga god pitaš, on ne valja.[268]

Najviše mi se sviđa uprkos svim nedostatcima S[tevan Galogaža]. Za njega čujem da je vrlo aktivan i naročito spretan kad treba izdati kakvu brošuru ili knjigu. On je izdao Manovu (Augusta Cesarca) knjigu u 6000 egzemplara i morao je arak po arak krasti policiji ispred nosa iz štamparije i onda na drugom mjestu uvezivao. Policija bijesni a knjiga vrvi po čitavom Zagrebu itd.[269]

Što se tiče cenzure, dolje je sada vrlo teško. Osobito se Stepinac mnogo miješa u te stvari odlazeći često u Beograd u audijencije.[270]

---

* U originalu »žurnala« (prema ruskom značenju). — *Red.*

[IV] Reorganizacija

Svi kojima sam izložio suštinu te reorganizacije i sistem rukovodstva složili su se s time. Ljudi smatraju da je to zaista najbolji način za današnje uslove. Opazio sam da je ta informacija na njih djelovala vrlo dobro. Povjerenje se počelo vraćati kod ljudi. Pošto se u Zgbu to proširilo u prilično širokim razmjerima među našim kadrovima, čuo sam odziv sa svih strana.

Iz Bgda sam razgovarao sa 3 rukovodeća druga i to sa (7) [Milovanom Đilasom], (8) [Đurom Strugarom] i (9) [Vukicom Mitrović]. Drug (7) [M. Đilas], s kojim sam se najprije vidio, dao mi je nekoliko informacija iz kojih baš nisam mogao dobiti neki naročiti pregled njihovog rada, a to će biti, po svoj prilici, zbog toga što i tamo baš nema neke naročite aktivnosti i uspjeha u radu.

Postojao je Inicijativni odbor, ali krnji, jer neki su bili uhapšeni, kao, npr., Zemljić [Mirko Tomić], a (10) [Pavle Pavlović] se sasma pasivizirao i neće ništa da radi. Inače kaže da imaju veze sa svim mjestima u unutrašnjosti, i to većim dijelom postoje povjerenici, a samo u nekojim mjestima postoje odbori JRP. Odbori uglavnom postoje u Vojvodini, ali su prilikom posljednje provale u zimu mnogi ljudi iz tih odbora bili pohapšeni.[271]

On predlaže da se u odbor uzmu mlađi ljudi, jer da bi bio uspjeh bolji, treba svježih sila, koje mogu i potrčati. Politički kaže da je apsolutno nemoguće izdavati, jer kaže da je cenzura čak i demokratski »Odjek« ugušila. Složili smo se da izdaju časopis, jer to se ipak lakše protura. Taj list već izlazi i zove se* . . .[272]

Žalio se na to što su navodno naši ljudi skrivili da je prestao izlaziti Komadinićev list »Život sela«, jer mjesto da su naši ljudi pomagali rasparčavati taj list, oni su širili verzije o Komadiniću da je sumnjiv tip još iz prošlosti. Komadinić je ponekad napisao gluposti, ali veli da je to činio iz neznanja. A dao si dokazati, čak [je] i sam tražio upute.[273]

S Narodnim frontom stvar se slabo miče s mjesta. Naši [su] prekinuli kontakt sa Živkom i gledaju poprijeko njegovu akciju da se radništvo priključi demokratskoj, odnosno Udruženoj opoziciji. Oni su protiv toga da Živko zastupa URAD u Udruženoj opoziciji, »jer hoće da nas izmanevrira«. Dogovorili smo se da se smjesta ponovo uspostave veze sa Živkom i drugima i povedu pregovori, a Januarski proglas može im poslužiti kao baza. Dobio sam još u zemlji obavijest da su pregovori opet počeli.

Opća je i neizlječiva bolest gotovo svih naših ljudi, a to se naročito opaža kod drugova iz Srbije, što stalno tvrde da socijalisti »zaista ništa

* Vjerovatno iz razloga strogog čuvanja statusa legalnosti toga lista, autor je njegov naziv označio tačkicama. — *Red.*

ne znače, pa kakve koristi onda od njih«. Vidio sam da naši drugovi samo po disciplini učine pokoji korak da se približe soc[ijal]demo[kratima], a ne po ubjeđenju da je to potrebno.

Sva su trojica pričala o tome da predstoji izbacivanje reformista...* iz rad[ničkih] komora, zbog toga, kažu, sada soc[ijal]dem[okrati] puštaju drage volje funkcije u sind[ikalnim] organizacijama našim ljudima, i to zbog toga da u slučaju uzimanja rad[ničkih] kom[ora] po JRZ padne sva odgovornost na nas ako se ne bi vodile akcije ili iste ne bi uspjele protiv takvog pokušaja. Dogovorili smo se da [se] naši ne trebaju bojati odgovornosti, da uzimaju funkcije, ali da i pridobiju soc[ijal]dem[okratsko] vodstvo za vođenje akcija. Oni kažu da će vjerovatno jedan dio komorskih birokrata presaldumiti u JRZ samo da si čuvaju mjesto, i zbog toga nema kod njih jedinstva i želje za nekom borbom za koju nisu uvjereni kako će ispasti.

Postoji verzija da je Cvetković načinio sporazum s Hrvatima po pitanju Rad[ničke] komore, tj. da se u Hrvatskoj prepusti HRS-u, a u Srbiji će uzeti oni. U Makedoniji su to već postigli.

Isto tako kao što su u Srbiji refor[misti] putem ove sramotne predstavke Ministarstvu htjeli se dodvoriti režimu, a Cvetković ih onako nemilosrdno odao, tako postoji verzija, pričao mi je drug (2) [Kraš], da su u Hrv[atskoj] predložili reform[isti] HRS-u da se nagode da nekako zajedno preuzmu sva mjesta u Komori tako da izigraju nas; još se ne zna šta su hrsovci odgovorili. Isto tako, navodno postoji jedan dokumenat koji su reformisti uputili poslodavačkim organizacijama o tome kako su oni zaslužni za privredu, a mi opasni. Kada to dobijemo poslat ćemo vam.

Kada su ono bili uputili onu predstavku Ministarstvu u jesen prošle godine, onda su oni bili spremni cijepati sindikate. U isto vrijeme dala su ona dvojica ostavku na funkcije [u] Pokr[ajinskom] sind[ikalnom] odboru[274], ali poslije mnogo tuša sa strane Cvetkovića predomislili su se i savjetovali onima u Zgbu da povuku ostavke. Nedavno je Pfajfer u Zgbu zaprijetio da će povući svoj Savez privatnih namještenika iz URS-a, ali je sam Krekić došao u Zgb i osujetio tu namjeru.

Drug (7) [M.Đilas] se također mnogo tuži na nedisciplinu, koja mnogo šteti radu. Traži da se oštro postupa prema ljudima koji su nediciplinovani. Da se stvore autoriteti na pojedinim odgovornim funkcijama. Pitanje autoriteta uopće svi potežu. Naročito je sektaštvo još jako razvijeno kod ljudi; čak i komunista ima koji neće ići u URS-ove sindikate.

---

* Tačkice se nalaze u originalu, što vjerovatno označava da je bila riječ o određenim ljudima — socijaldemokratima, koje bi režim želio da izbaci iz komora, kao npr. L. Pavićevića i M. Belića, koji su inače bili spremniji na saradnju s komunistima. — *Red.*

Plan o reorganizaciji sva trojica smatraju da je vrlo dobar. Treba, kažu, već jedanput odvojiti legalni rad od nelegalnoga. (7) [M. Đilas] traži da ne bude komandovanja sa strane nižih part[ijskih] org[anizacija], nego kontrola kod sprovođenja part[ijske] linije. Rukovođenje i direktive usmeno preko za to određenih ljudi.

(8) [Đuro Strugar] i (9) [Vukica Mitrović] su zapravo u to vrijeme rukovodili part[ijskim] radom. Nema ni PK ni MK potpunih, nego samo po dvojica drugova, ali legalni rad se odvija, jer ljudi rade samostalno. Postupio sam isto tako kao i u Zgbu ne stvarajući komitete dok ne bude za to vrijeme.[275]

Rezolucije sam još dolje dostavio svim pokrajinama, isto tako i proglas, a i odavde su još naknadno poslali.*

Sa svime slažu se ljudi što se tiče promjene u radu i rukovođenju.

Iz Dalmacije sam razgovarao sa sekretarom PK nekoliko puta; stanje je tamo relativno još najbolje. Odnosi su tu prema rukovodstvu još najbolji. Postoji čitav PK i dobro je povezan sa svojim org[anizacijama] u Dalmaciji. Kakav će odraz imati ova posljednja hapšenja zbog turizma [odlaska dobrovoljaca u Španiju] na part[ijsku] org[anizaciju], još nisam mogao utvrditi, iako sam 14 dana poslije tih događaja razgovarao sa sekretarom PK.

V. Mačekov pokret

Unutar Mačekovog pokreta počela je jedna prilično jaka diferencijacija lijevih elemenata, koji su se u ogromnoj većini počeli sve organizovanije odupirati uticaju klerikalaca i frankovaca. Napadaj na »Hrv[atski] dnevnik« hrv[atskih] fašista, klerikalaca na seljake-pisce itd. sve to dokazuje.

Inače kod naših ljudi koji su još prošle godine bili prilično pripaški raspoloženi nastao je vrlo jak preokret. Naši ljudi gledaju više kritički** i ne dadu se nositi općim talasima, a to je zbog toga što su se prilično razmahali šovinizam i borba protiv klasnog radničkog pokreta u hrv[atskom] pokretu, gdje su počeli glavnu riječ da vode razni reakcionarni elementi.** Ova učmala Mačekova politika počinje već zamarati i njegove vlastite pristaše. Kod najširih masa postoje ogromne simpatije za španjolsku demokraciju. »Novosti« i »Politika« se razgrabljuju baš zbog toga što pišu povoljno o Nar[odnom] frontu u Španiji. »Hrv[atski] dnevnik« je silno bio opao zbog reakcionarnog stava o Španiji; morali su malo izmijeniti kurs, jer bi bili inače propali.

* Vid. str. 56. — *Red.*

** Tekst između zvjezdica dopisan je rukom mastilom na margini rukopisa, umjesto drugog, kraćeg teksta, koji je precrtan. — *Red.*

Slušao sam od jednog vojnika da u vojsci već postoji podjela na fašiste i republikance. Vojnici i podoficiri čitaju u potaji novine i bacaju kape u zrak od radosti kad nađu koju vijest da vladinovci pobijede, a oficirima psuju mater fašističku podoficiri i vojnici čim ih ovi štogod gnjave.

Drugi proces o trockistima nije dolje naišao ni na kakve reakcije.[276] Ljudima je postalo jasnije. Jedino još gdje-gdje pokoji sentimentalni intelektualac jadikuje da sada nije upravo vrijeme za takve osude. Radnici su obično kolosalno shvatili taj proces i osudu, iako nisu imali mogućnosti da čitaju o tome: »znači kad ih je osudio sovjetski sud, bili su krivi, a neprijatelj Sovjetskog Saveza je i neprijatelj radničke klase uopće«. Tako su rezonovali radnici.

T.

Pisano u Parizu; poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/51.

[KAZNIONIČKOJ ORGANIZACIJI KPJ U SREMSKOMITROVAČKOJ TAMNICI]

21. april 1937.

Dragi drugovi,

Odgovaramo vam na nekoliko pisama koja su nam stigla raznim putevima.[277] Prije svega želimo da odobrimo vaš stav povodom ponude Min[istarstva] pravde.[278] Nesumnjivo je da ste takvim pravilnim boljševičkim stavom očuvali čast naše kuće [Partije], što se, na žalost, ne može reći za Nišlije.[279] O tome vidite, ako vam do ruku dođe, majski broj našeg lista[280], [a] što se tiče odnosa u vašem kolektivu, ponovno vam javljamo da smatramo liniju tamošnjeg komiteta pravilnom. Ali istovremeno smatramo nepravilnim njihovo isključenje, i to ne zbog toga što mislimo da to dotični nisu zaslužili, već prosto zbog toga što pravo primanja i isključivanja, usljed vaše naročite situacije pripada isključivo ocu [CK KPJ].[281] Radi toga pošaljite nam odmah vaš predlog za isključenje s temeljitim obrazloženjem, a istovremeno izjave dotičnih ljudi. Otac će na osnovu tog materijala donijeti odluku. U vezi s time smatramo potrebnim obratiti pažnju Fatiju [Andriji Hebrangu] na nepravilnost njegova stava advokatisanja za Fomu [Mihajla Ivića] i ostale.[282] Činimo to zato jer želimo pomoći Fatiju kao uglednom i zaslužnom članu naše zadruge [Partije]. Ne može se biti pomirljiv prema ljudima koji napadaju odluke VII kongresa, naročito pak ne onda kad to ne čine neobaviješteni ljudi, već revolucionarni frazeri i galamdžije. Odatle do trockizma samo je jedan korak.[283] Učimo se boljševičkoj nepomirljivosti i načelnosti. Iskorjenjujmo iz naše unutarnje prakse trulo diplomatisanje, mešetarenje i bolećivost, koji nemaju ništa zajedničko sa neophodnom pažnjom prema onima koji griješe radi neznanja i neobaviještenosti.

Iz pisama vidimo da se vaš položaj pogoršava. Ovih dana poduzećemo kampanju s ovim zahtjevima: koncentraciju svih pol[itičkih] osuđenika i režim kakav imaju pol[itički] osuđenici u Sr[emskoj] Mitrovici; poboljšanje hrane, specijalno za bolesne i slabe; protiv izdržavanja kratkih kazni u sud[skim] zatvorima i protiv »čekanja« u policijskim zatvorima, naročito u Glavnjači; protiv šupiranja političkih osuđenika.[284] Ove djelimične zahtjeve povezaćemo s opštom kampanjom za amnestiju svih polit[ičkih] osuđenika, a naročito onih koji su tamo zaradili još robije.

S vašim predlogom o izložbi slažemo se. Odmah pošaljite što više materijala.[285] Knjiga koju ste još davno poslali priprema se za štampu.[286]

Samo zbog nehata nekih drugova ta se stvar tako zategla. Mislimo da će je vaši kumovi [patronat] izdati u junu ili julu. Ako imate možda zbornik robijaških pjesama, pošaljite, to ćemo objaviti kao zbirku ili u raznim revijama i časopisima.[287]

Što se tiče prijatelja [osuđenika-komuniste] Ž[orge], kažite mu da se ne poziva na očeta [CK KPJ] kada ga na to niko nije ovlastio.[288] Neka se mane te svoje prakse i uđe tamo kamo sva njegova braća [članovi Partije].

Primili smo elaborat o Jok[simu] [Bori Prodanoviću].[289] Smatramo da je njegov stav nepravilan i politički štetan. Smatramo nedopustivim njegovo neovlašćeno pozivanje na oca. Ali isto tako smatramo neistinitim tvrdnje da [se] on kocka cepačkim [Crvene pomoći] parama, jer ih on ne dobiva. Isto tako odbijamo tvrdnju da je on u službi policije. Tražićemo u svakom slučaju pogodniju ličnost za taj posao.

Nedavno su izašle u izdanju »Radničke biblioteke« *Početnica lenjinizma* i *Novim putevima.* Ako te knjige dođu do vas proučite ih (naročito ovu drugu), prodiskutujte i pošaljite nam temeljitu kritiku s vašim predlozima što bi valjalo još u njih unijeti za event[ulano] drugo izdanje.[290]

Znam da vas neobično interesuju Španija i naši zemljaci u inter[nacionalnim] brigadama. Tamo ima nekoliko stotina naših. Oni su nam osvjetlali obraz ne samo što se tiče junaštva već i političke pouzdanosti i visokog vojničkog morala. Nekoliko naših zemljaka zauzimaju veoma odgovorne položaje, čak imamo jednog komandanta brigade.[291] Stvoren je poseban bataljon »Dimitrov«, u kome su naši, Bugari i nešto Čeha. Vatreno krštenje je dobio na Harami, a naročito se istakao u borbama na Monte Harabitasu zapadno od Madrida.[292]

S drugarskim pozdravom

Ćaća [CK KPJ]

Pisano u Parizu; poslato u sremskomitrovačku kaznionu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/49.

PROTIV POLITIČKE SLJEPOĆE I LIBERALIZMA[293]

Mnogobrojne žrtve dala je naša Partija u zajedničkoj borbi s narodnim neprijateljima. Pali su mnogi i mnogi od njezinih najboljih boraca, pa ipak nju neprijatelj nije mogao ugušiti. A zašto? Prvo, zato što je na mjesto jednog palog druga došlo deset novih i, drugo, a ovo je najvažnije, što u *redove Partije, sa nekojim malim izuzecima provokacije, neprijatelj nije mogao prodrijeti i Partija je jedinstveno i složno odbijala sve udarce.* Ali kad klasnom neprijatelju ne uspije jednim sredstvom, on se laća raznih drugih da do cilja dođe. Vidjeli smo nedavno da se međunarodni fašizam povezao s trockistima, pa da na taj način uništi prvu proletersku državu. Kad nisu pomogle razne vojne intervencije i belogardejske štetočine i diverzanti, nadali su se fašisti da to postignu pomoću trockista, ali je blagodareći budnosti sovjetskih organa uspjelo otkriti i osujetiti tu namjeru.[294]

Da li je za našu Partiju trockizam opasan? Ovo pitanje postavljamo zbog toga što mnogi naši drugovi sa smiješkom i mahanjem ruku prelaze preko toga. Naime, nekoji naši drugovi govore: kod nas trockizam ne može prodrijeti, prvo, zbog toga što u nas nije teren za njega, jer radnici po svome zdravom instinktu znadu prozreti i onemogućiti svaki pokušaj organizovanja te zaraze kod nas i, drugo, procesi protiv trockista u Moskvi konačno su ih raskrinkali i oni se politički kod nas više ne mogu afirmirati. Drugi opet kažu: »Pa ima tu kod nas nekolicina takvih ljudi koji se ne slažu s vanjskom politikom Sovjetskog Saveza, ili ne slažu se s osudom trockista u Moskvi, jer »sada nije vrijeme za to« itd. Sve je to pogrešno. Trockizam danas radi u raznim zemljama na razne načine. Tačno je da on kod nas ne bi mogao naći masovnu bazu, ali je tačno i to da jedna mala grupica trockista može mnogo napakostiti. »Trokcizam danas više nije onaj što je bio prije 7—8 godina«, kaže drug Staljin. Zatim on veli: »Savremeni trockizam nije politička struja u radničkoj klasi, nego besprincipijelna i bezidejna banda štetočina, diverzanata, uhoda, špijuna, ubica, banda zakletih neprijatelja radničke klase, koja radi po narudžbi špijunskih odjeljenja inostranih država.«[295] Prema tome i borba protiv takvog trockizma treba da bude takva kao što je borba protiv klasnog neprijatelja, jer je trockizam sada klasni neprijatelj radničke klase i prema njemu nema i ne smije biti milosrđa. Neka se sjete samo naši drugovi onog slučaja sa Židovom knjigom. Nju su neki naši trockisti vrlo brzo iskoristili. Zar se među masama tom »dobronamjernom objektivnošću« nije izazvala izvjesna zabuna?[296]

Zanositi se time da je poslije raskrinkavanja trockizma na moskovskom procesu otpala potreba suzbijanja trockizma, miriti se s tim da naši trockisti, doduše, »mrmljaju, ali su inače pošteni i hoće da rade, pa zašto da ih ne iskoristimo« itd. Sve je to, najblaže rečeno, politička sljepoća. Sljepoća politička je to kad naši drugovi govore: »Pa, mi nemamo sposobnih kadrova, pa zašto ne bi ovaj ili onaj, iako je poznat kao trockista, mogao održavati neko predavanje ili prosvjetni kurs.« Nama su kursevi potrebni kao nasušni hljeb, ali valjda nećemo biti takvi slijepci da dopustimo da ih održavaju otvoreni neprijatelji radničke klase.

Zašto naši drugovi tako rezonuju? Da li možda zbog toga što oni nisu ubijeđeni u pravilnost partijske linije i linije Kominterne?[297] Ne! Naši drugovi komunisti odani su toj liniji. Oni to dokazuju svojim požrtvovanim radom, staranjem da tu liniju razumiju i sprovedu i žrtvama koje svakodnevno doprinose. Ne! Nešto drugo je uzrok takvog shvatanja. Naši drugovi tješe se i uspavljuju time da je trockizam stvar koja se tiče Sovjetskog Saveza, a on će već znati obračunati s njim. Drugo, naši drugovi u svojoj ogromnoj većini pošteni su i odani revolucionari, koji su spremni svakog časa svoje živote žrtvovati za stvar radničke klase i u tome svome revolucionarnom poštenju smatraju nemogućim da ima tipova koji bi mogli biti, uprkos tome što tako lijepo pišu i govore, kao što je to slučaj Nikole Popovića i njemu sličnih, u redovima klasnog neprijatelja.[298] Takva shvatanja naših drugova mogu se nazvati trulim liberalizmom i političkom kratkovidošću, koja može našoj Partiji nanijeti velike štete ako se na vrijeme ne iskorijeni.

Već smo spomenuli da trockisti znadu prilagoditi se raznim uslovima. Kod nas se oni danas isprsavaju kao 100% komunisti i kritikuju »oportunističku liniju« Partije. To znači borba protiv Narodnog fronta i jedinstva radničke klase, bez obzira na to što se oni izjašnjavaju za to jedinstvo. U tome i jeste licemjerstvo trockista. Oni kritikuju Sovjetski Savez zato što on ne šalje vojnu pomoć Španiji i tu je licemjerstvo, jer time se želi diskreditovati Sovjetski Savez pred masama. Čime naši trockisti mogu još biti štetni u redovima naše Partije? Time što ustaju protiv autoriteta rukovodećih partijskih funkcionera i funkcionera u radničkim redovima. Time se hoće oslabiti borbena snaga radničkog pokreta. Dalje, time što vješto buškaju sa strane i ruše partijsku disciplinu i povjerenje prema rukovodstvu Partije itd. Mnogi će naši drugovi kazati, a i govori se: »Pa zašto da se čovjeka odmah proglasi trockistom ako nešto kritikuje ili izražava svoje mišljenje.« Protiv kritike u pravo vrijeme i na pravom mjestu ne može niko ništa prigovoriti. Naprotiv, zdravu i konstruktivnu kritiku treba poduprijeti. Ali razna šuškanja po budžacima nanose uvijek štetu. Hoću ovdje i to da primijetim da mi razlikujemo svjesne trockiste od onih koji kod nas nesvjesno padaju u trockizam, *ali podvlačimo da i ovo drugo vodi k istom cilju, tj. u korist klasnog neprijatelja.*

Kod nas se u posljednje vrijeme opaža popuštanje discipline ne samo kod naših simpatizera nego i kod samih partijaca i omladinaca koji rade u raznim organizacijama. Ta nedisciplina izražava se u tome što se prave smetnje kod provođenja naše linije u tim organizacijama, ali više sektaškog nego oportunističkog karaktera. Ima izvjesnih znakova da se disciplina ruši sa strane nekojih ljudi kao što je, na primjer, Š. [Škorić] u Zagrebu, koji je zbog izdajničkog držanja na policiji isključen iz Partije, a sad na prepreden način prilazi neobaviještenim radnicima okupljajući ih oko sebe, da ih onda obrađuje i iskoristi protiv Partije. Disciplina i autoritet ruše se i na taj način, a to je veoma česta pojava kod nas, da mnogi naši ljudi, osobito oni koji ništa ne rade, a uvijek sve kritikuju, vrlo lako i neodgovorno i onako samo »slučajno« bacaju optužbe na pojedine drugove koji su aktivni i rade odgovorne poslove, ali imadu nedostataka. Ti vajni kritičari vide samo te nedostatke, naduvavaju ih, ali ne vide da ti ljudi koje oni neodgovorno kritikuju, rade, a »kritičari« samo fraziraju. S time treba da se u našoj Partiji prestane. Rušenjem autoriteta pojedinih drugova ruši se autoritet Partije koja ih je na određeni rad postavila, a oni za svoje pogreške i nedostatke odgovaraju pred Partijom.

Sve ovakve nezdrave pojave kod naših ljudi pogodan su teren za trockizam. On to oprezno iskorištava u svoje svrhe. Mi upozoravamo naše drugove i simpatizere na te nedostatke i signaliziramo opasnost koja prijeti radničkom pokretu kod nas ako se sve to u klici ne uguši. Iluzija je misliti da klasni neprijatelj neće iskoristiti to oružje i kod nas u Jugoslaviji. Sjetite se samo kako su za vrijeme procesa u Moskvi, a još i sada, razne reakcionarne novine — »Samouprava«, »Hrv[atska] straža« itd. uzimale u zaštitu te bandite, nazivajući ih »najboljim Lenjinovim saradnicima«, »starim zaslužnim boljševicima« itd.[299] Više političke budnosti, a manje povjerenja prema raznim sumnjivim elementima i mi ćemo zaista ostati pošteđeni od te zaraze.

Naše zadaće:

1) Podizanje teoretskog i političkog nivoa naših kadrova pomoću raznih kurseva, jer to će im pomoći da lakše prozru trockiste, ma kako se oni maskirali.

2) Upoznavanje ne samo partijskih kadrova nego i širokih masa sa suštinom trockizma.

3) Razvijanje budnosti partijaca prema svim oblicima skretanja s linije naše Partije.

4) Najenergičnije suzbijati truli liberalizam prema gore navedenim pojavama u našoj Partiji sve do primjenjivanja najoštrijih part[ijskih] kazni.

Napisano u Parizu u drugoj polovini aprila 1937.

»Proleter«, maj 1937, br. 5.
Potpis: Zagorac

SKOJ NA NOVOM PUTU[300]

Prošlo je više od jedne i po godine od VI kongresa Komunističke omladinske internacionale [KOI]. Na tome kongresu doneseni su zaključci čije sprovođenje treba da omogući komunističkoj omladini da okupi i povede mlado pokoljenje putevima borbe za hljeb, mir i slobodu, za sretniji i veseliji život.

Komunistička omladina Jugoslavije ima za sobom sjajne tradicije. Pokazala je mnogobrojne, divljenja vrijedne primjere herojstva i samopožrtvovanja. Ona je iz svojih redova dala nemali broj najboljih boraca kao što su Zlatko Šnajder, Oreški, Mišić, Marganović, Kolumbo i mnogi drugi.[301] Ali SKOJ nije bio masovna organizacija. SKOJ je bio samo kopija Partije.[302] Nije bio povezan sa širokim masama omladine, nego je izolovano od te mase vodio borbu kojoj su se omladinske mase divile, ali nisu u njoj učestvovale. SKOJ je, dakle, bio samo neke vrsti avangarda omladine, koji je živio i borio se odvojeno od širokih omladinskih masa. SKOJ je ignorirao ona pitanja koja interesuju najšire omladinske slojeve. On nije shvaćao svakodnevne potrebe omladine. Skojevci su bili mladi starci, koji su se prezrivo odnosili prema svemu što nije bilo 100% revolucionarno i visoko politički i na taj način stvarali su jaz između sebe i omladinskih masa.

Da li su se skojevci oslobodili tih nedostataka? Nisu! Još i danas, godinu i po dana poslije kongresa KOI, opažaju se kod mnogih naših skojevaca i čitavih organizacija nedostaci sektaškog karaktera. Treba prekinuti s tim sektaškim gledištima. Naročito što se tiče organizacionog pitanja. Gledište da naš Savez treba da bude »srž saveza u kojem je okupljena katolička, socijalistička, nacionalna i demokratska omladina«, da on »treba da bude vođa saveza i pokreta koji se okupljaju oko nove nacionalne organizacije«, da on mora »svuda pokazati svoje komunističko lice«, da »ne treba da istupa samo kao antifašistički savez« i još k tome da on »mora produžiti svoj rad ilegalnim metodama« sektaški iskrivljuje smisao odluka VI kongresa KOI. To znači da SKOJ treba temeljito reorganizovati ne po nekom šablonu, već postepeno i prema uslovima svakog pojedinog mjesta i pokrajine. Sjajna prošlost našega SKOJ-a obavezuje sve skojevce da hrabro skrenu na novi put, put približenja i uključivanja u masovne omladinske organizacije. Zadaća našeg Saveza jeste: 1) Rad na razvoju i učvršćenju svih demokratskih,

naprednih i kulturnih organizacija. 2) Djelatnost u korist saradnje svih naprednih omladinskih organizacija. 3) Odgoj omladine u duhu borbe protiv fašizma, a za demokratiju, napredak i mir. 4) Čuvanje legalnosti svih omladinskih organizacija.

Napredna omladina u Jugoslaviji pokazala je mnogo inicijative i spremnosti da se omladina Jugoslavije pokrene i zauzme dostojno mjesto u mnogomilionskoj armiji mladog pokoljenja iz čitavog svijeta u borbi za mir, hljeb i slobodu. Ali taj omladinski pokret obuhvaća kod nas samo jedan mali dio omladine i to isključivo u gradovima, i uglavnom studentsku i djelomično radničku omladinu. Seoska omladina uopće nije obuhvaćena. HSS nema još po selima svojih omladinskih organizacija. Tamo prodiru frankovci i klerikalci. Toj omladini treba prići i pružiti joj bratsku ruku. Ne izrugivati se njenim religioznim osjećajima, nego objasniti joj da su interesi cjelokupne omladine zajednički, a to je borba za mir, jer glavni teret ratnih strahota pada na mlado pokoljenje. Ne sijanje mržnje, nego hoćemo ljubav i bratstvo. Ne rat i ubijanje, nego mir, hljeb i slobodu.

U svome radu napredna omladina treba više pažnje posvetiti nacionalno-kulturnim pitanjima, pitanjima prosvjete itd. Više pažnje omladinskim potrebama, više sadržine i raznolikosti u životu omladine. Obogaćen sadržajno, život omladine omogućit će stvaranje masovnih nacionalnih saveza omladine, jer će ju to privlačiti.

Omladina je po svojoj prirodi sklona da u nekom obliku ispolji svoju energiju. Ona je borbena. Ali bi bilo pogrešno tu osobinu omladine iskorištavati samo s vremena na vrijeme na neke političke manifestacije. To treba. Ali treba znati stvoriti mogućnost i za zabave, sport i razonodu. Pitanje borbe za mir treba više povezivati s pitanjem narodne prosvjete, kulturnih priredaba i svakodnevnih potreba omladine.

Udruživanje raznih omladinskih organizacija u nacionalne saveze, bilo u kojoj pokrajini, bilo bi štetno vještački formirati ako uslovi za to još nijesu sazreli. Bolje je organizovati najprije saradnju po raznim pitanjima omladine. Pripremanje i stvaranje jakih nacionalnih saveza kao, na primjer, Hrvatske, Slovenije, Srbije, Vojvodine itd., biće od ogromne koristi u borbi za mir. No stvaranjem snažnih nacionalnih pokreta omladine ne znači da sada prestaje veza i saradnja između omladine iz raznih krajeva Jugoslavije.[303]

Omladina treba i može da odigra krupnu ulogu u borbi protiv šovinizma i u međusobnom približavanju naroda Jugoslavije. Time će se oslabiti uticaj raznih fašističkih organizacija [frankovaca itd.], koji siju mržnju naročito među omladinom. Te fašističke organizacije za raspirivanje mržnje naroda prema narodu rade u interesu onih fašističkih sila koje danas svim snagama nastoje da izazovu svjetski rat, koje ugrožavaju slobodu i demokratiju čitavog svijeta.

Tko su sve zajednički neprijatelji mladog pokoljenja u Jugoslaviji? To su Ljotićevi borbaši, te terorističke bande, koje finansira Hitler da

raspiruju jugoslovenski šovinizam (maskirani velikosrpski) i da pripreme srednjovjekovno ropstvo svim narodima Jugoslavije, a naročito mladom pokoljenju. To su frankovci u Hrvatskoj, koji se isto tako oduševljavaju Hitlerovim idejama, a podržavaju rimskim parama da siju i raspiruju nacionalnu mržnju, radeći tako u korist talijanskog imperijalizma, koji je zakleti neprijatelj hrvatskog naroda. To su oni reakcionarni crkveni dostojanstvenici koji pokušavaju da duševno i fizički zarobe mlado pokoljenje po selima i da ga na taj način odgoje i pokrenu u borbu protiv svega što je napredno i čovječansko. U ime svetoga oca pape i crkve s parolom »Borba protiv komunizma«, oni objektivno pripremaju mlado pokoljenje za rat, jer se staviše na stranu fašizma, a fašizam znači rat.

Mlado pokoljenje neće rat, ono hoće mir, kulturu i slobodu. Ono hoće vedar i veseo život, a ne strahote rata i ponovni mrak i propast.

Napisano u Parizu u drugoj polovini aprila 1937.

»Proleter«, maj 1937, br. 5.
Potpis: T. T.

KOMUNISTI I HRVATSKI NAROD

Križarski rat protiv komunista koji vode Hitler, Musolini i rimski papa u svijetu, a dr Stojadinović s ministrom policije popom Korošcem, patrijarhom Varnavom i nadbiskupom Stepincem u Jugoslaviji, zahvatio je u svoje kolo i neke prvake Hrvatske seljačke stranke.[304] Što dr Stojadinović, Korošec, patrijarh Varnava i nadbiskup Stepinac vode križarski rat protiv komunista, to je posve prirodno. Dr Stojadinović i njegovi pomagači brane interese gazda i bankara, brane gospodstvo jedne šake nasilnika, dok komunisti marširaju u prvim redovima u borbi za narodna prava i slobode, u borbi za bolji život, za mir i hljeb.

Hrvatska seljačka stranka okupila je u svoje redove veliku većinu hrvatskog naroda. Prvaci Hrvatske seljačke stranke trebalo bi da zastupaju, brane interese hrvatskog naroda. Da li *oni prvaci* Hrvatske seljačke stranke koji vode križarski rat protiv komunista rade u interesu hrvatskog naroda?

Ne, baš naprotiv, *oni su pomagači beogradske vlade, oni su neprijatelji hrvatskog naroda.* Oni ne poštuju volju hrvatskog naroda, oni gaze princip demokratije, koji komunisti dosljedno zastupaju.

Hajde da vidimo je li to tačno. Šta traži hrvatski narod?

Hrvatski narod traži slobodu i ravnopravnost, on traži mira i hljeba, on hoće da se slobodno politički, privredno i kulturno razvija. Jesu li komunisti za to ili ne? Nema nikakove sumnje da su komunisti za to, oni se, štaviše, odlučno bore za te zahtjeve i potrebe hrvatskog naroda.

Komunisti su dosljedni pobornici prava svakog naroda na samoopredjeljenje. To znači da se komunisti bore da hrvatski narod sam, bez ičijeg tutorstva i pritiska, svojom slobodnom voljom odlučuje o svojoj sudbini.

Komunisti su odlučni protivnici svake nasilne asimilacije (stapanja, pretapanja) pojedinih naroda. Zbog toga oni osuđuju i pobijaju sve pokušaje beogradskih vlastodržaca da sa lica zemlje zbrišu hrvatski narod, da Hrvate pretvore u Srbe ili Jugoslovene, da Hrvate naprave plemenom jednog, makar i troimenog naroda.[305] Komunisti smatraju da su Hrvati, Srbi i Slovenci tri posebna, bratska naroda. Braća ostaju braćom ako bratski rade i bratski se sporazumjevaju, inače postaju nebraćom i neprijateljima.

Komunisti su odlučni protivnici svakog ugnjetavanja i izrabljivanja. Zbog toga oni osuđuju i odlučno se bore protiv ugnjetavanja hrvatskog naroda, koje provode velikosrpska gospoda i bogataši u svom interesu.

Ugnjetavanje hrvatskog naroda jeste jedna nepravda za hrvatski narod, a nesreća i za srpski narod, jer narod koji ugnjetava druge narode ne može biti ni sam slobodan.[306]

Komunisti su protivnici svakog izrabljivanja i pljačkanja jednog naroda, jedne klase ili pojedinog čovjeka.

Zbog toga se komunisti bore protiv pljačkaške politike beogradske gospode i beogradskih kapitalista, koji privredno pljačkaju hrvatski narod. Oni osuđuju beogradsku privrednu politiku, kojoj hrvatski narod plaća velike daće i poreze, koji se onda troše za veliki državni aparat, u kojem u ogromnoj većini sjede Srbi, ili se troše u objekte koji se grade na srpskoj teritoriji.[307]

To što vrijedi na privrednom, to isto vrijedi i na prosvjetnom, zdravstvenom i socijalnom polju.

Komunisti su pravi i iskreni pobornici demokratije, koja može dati hrv[atskom] narodu njegova prava. Zbog toga se oni odlučno bore protiv vojno-fašističke diktature i njezinih nasilnih metoda vladavine.

U toj su borbi komunisti dali ogromne žrtve. Tisuće komunista je materijalno upropašćeno, premlaćeno i poubijano sa strane beogradskih vlastodržaca. U toj borbi za narodna prava, za narodnu slobodu i ravnopravnost svih naroda Jugoslavije, za slobodu i ravnopravnost hrvatskog naroda borili su se i bore se svi komunisti bez razlike na vjeru ili narodnost. U tome se natječu komunisti — Srbi sa komunistima — Hrvatima, sa komunistima — Slovencima i svim ostalim komunistima.

U borbi za slobodu i ravnopravnost hrvatskog naroda komunisti su uvijek bili u prvim redovima. Oni su u toj borbi sarađivali sa svim hrvatskim borcima, oni su sarađivali sa Hrvatskom seljačkom strankom. Oni su u toj borbi nesebično učestvovali i onda kada su vođe te stranke tu saradnju iz svojih stranačkih interesa odbijale. Komunisti to čine i danas, kada neki prvaci Hrvatske seljačke stranke vode križarski rat protiv komunista. Oni će to činiti i sutra bez obzira na hajku pojedinaca, jer se tu ne radi o taktiziranju sa strane komunista, nego o radu koji odgovara principima komunizma i komunističke nauke.

Komunisti se bore za slobodu Hrvatske, ali samo za takvu slobodnu Hrvatsku u kojoj će biti slobodan narod. Za komuniste nije hrvatski narod jedna šaka bogataša i visoke gospode, nego je narod: seljaštvo, radništvo i narodna inteligencija. Komunisti, sinovi hrvatskih seljaka, hrvatskih radnika i narodne i poštene inteligencije su Hrvati i dio hrvatskog naroda, za čiju se slobodu i napredak i oni bore. Oni su, bez sumnje, bolji i čestitiji Hrvati nego što su razni veleposjednici, industrijalci, bankari i ostali bogataši, koji su, kako to i povijest dokazuje,

uvijek gotovi da žrtvuju i izdaju interese hrvatskog naroda samo da bi spasli svoje veleposjedničke, kapitalističke, bogataške i gospodske interese.

Kada danas razni Stepinci, Pernari, Jelašići i ostali dižu hajku na komuniste, to ne znači ništa drugo doli raščišćavanje puta u Beograd, na ministarske stolice i pripremu kapitulacije hrvatskog naroda pred beogradskim vlastodršcima.[308]

Ta gospoda traže od hrvatskog radništva u ime »sloge i jedinstva« hrvatskog naroda da ono robuje hrvatskim kapitalistima.

Kada radništvo neće i ne može na to pristati, onda oni sve njih proglašuju komunistima i izdajnicima hrvatskog naroda. Kada hrvatski kapitalista traži da hrvatski seljaci i radnici rade dan i noć i kada im on snizuje nadnice i sili ih da gladuju, onda je taj kapitalista hrvatski patriota, a kada radnici traže svoja prava, onda su oni izdajice.[309]

Zar ne, divna pravednost?

Hrvatski radnici, njima na čelu [stoje] komunisti, bore se i boriće se protiv ugnjetavanja i izrabljivanja sa strane Beograda, ali oni neće dozvoliti da ih hrvatski kapitalisti pljačkaju. Ovom zgodom spomenućemo što je rekao Stj[epan] Radić 24. XI 1918. godine u Narodnom vijeću u Zagrebu:

»Naš je hrvatski seljak — a to je devet desetina hrvatskog naroda — u ratu postao čitav čovjek, a to znači da neće više nikome služiti, nikome robovati, ni tuđinu ni bratu, ni tuđoj ni svojoj državi.«

Tako je. Mi velimo: *hrvatski seljak i hrvatski radnik neće nikome služiti ni robovati, ni tuđoj ni svojoj gospodi i bogatašima.*

To hoće hrvatski narod, a to hoće i komunisti.

Nema među nama u tome razlike.

Interesi hrvatskog naroda — to su interesi komunista, i samo budala može biti protiv svojih interesa.

Mi komunisti se borimo i borićemo se za interese, za slobodu hrvatskog naroda, bez obzira na to da li nas pojedine današnje ili sutrašnje izdajice hrvatskog naroda napadaju.

Pošto su interesi seljaštva i radništva istovjetni, onda je i pravo i pametno da i njihova borba za te interese bude složna i istovjetna. *Tko kuša da nas dijeli taj je neprijatelj hrvatskog naroda.* Tko napada komuniste taj radi protiv interesa hrvatskog naroda, taj je saveznik beogradskih vlastodržaca i vojno-fašističke diktature.

Tko napada komuniste taj iz zasjede puca u leđa najboljim sinovima hrvatskog naroda.

Hrvatski narod je i do sada znao, a on će to i ubuduće znati, da onemogući te otpadnike i pomagače svog neprijatelja.

Napisano u Parizu u drugoj polovini aprila 1937.

»Proleter«, maj 1937, br. 5.

Povjerljivo

PREVOD IZVJEŠTAJA KOMISIJE U SASTAVU GORKIĆ I VALTER O PROVALI TRANSPORTA DOBROVOLJACA ZA ŠPANIJU[310]

Na osnovu materijala iz zemlje, izvještaja odgovornih rukovodilaca broda, Somerovog [Milana Gorkića] saopštenja o organizaciji transporta, došli smo do uvjerenja da je transport bio uglavnom dobro organizovan i da je bio izvodljiv.

Ekspedicija nije uspjela iz tri razloga: A) zbog lošeg vremena — bure; nije bilo moguće predviđenog dana primiti na brod ljude iz sjevernog i iz južnog dijela Dalmacije; B) zbog niza grešaka koje su počinili Muk i lokalni rukovodioci; C) zbog nedovoljne budnosti u odnosu na talijansku špijunažu.[311]

Datum prvog utanačenog susreta bio je otprilike 20 dana prije susreta o kome je ovdje riječ. Prvi susret trebalo je da se održi između 28. II i 2. III, ali do njega nije došlo zbog jake bure koja je bjesnjela te noći. Usljed toga ne samo što jedrilice i motorni čamci nisu mogli da isplove iz luke već je i brod bio primoran da uplovi u luku u Starom Gradu, čime je plan koji se ticao utanačenog dana bio ometen. Već je i to skrenulo pažnju vlasti a, sem toga, unijelo je priličnu dezorijentaciju među dobrovoljce, koji su morali da odgode ukrcavanje za sljedeći dan. Slična situacija bila je i na jugu, gdje je ukrcavanje trebalo da se obavi u noći između 2. i 3. marta.

Iz izvještaja odgovornog rukovodioca transporta na brodu[312] vidi se da je talijanska špijunaža u jugoslovenskoj pograničnoj zoni veoma razvijena i da je već bila obaviještena o planiranoj ekspediciji. To se može potvrditi sljedećim hipotezama:

1) neko je od oficira ili mornara na brodu bio u službi talijanske špijunaže, dok su u brodskoj posadi bili Talijani;

2) talijanska špijunaža mogla je da bude obaviještena s ostrva Korzike, gdje su se rukovodioci ekspedicije zaustavili na nekoliko dana i gdje prijatelj, po svoj prilici Muk, što odgovara i izvještaju rukovodilaca na brodu, nije bio dovoljno konspirativan (u Ajaču je stanovao zajedno s vlasnikom i kapetanom broda, razgovarao o ekspediciji za vrijeme ručka i večere u prisustvu stranih, slučajnih ljudi). Takođe je po dolasku broda u lokalnom reakcionarnom listu, koji se nalazi pod talijanskim uticajem, objavljena bilješka;

3) mogućnost da je neko od organizatora ili učesnika ekspedicije s kopna obavještavao talijansku špijunažu;

4) mogućnost da je talijanska obavještajna služba saznala o ekspediciji zahvaljujući nepredviđenom ulasku broda u Stari Grad i na jugu u luku Budva.

Treba napomenuti da su talijanski elementi u Ajaču i Marselju, pošto su jugoslovenske vlasti uhvatile brod, širile glasine da su tobože pretpostavljali da je ovaj brod plovio s namjerom da izvrši prepad na Musolinijevu ekspediciju za Libiju koja je organizovana upravo u to vrijeme.[313]

Greške druga Levija [A. Muka] osim navedenih koje je počinio u Ajaču, sastoje se još i u tome što je sišao s broda u Starom Gradu i otuda poslao kartu [dopisnicu] Someru da je zaustavio brod u Budvi i da je ovdje najmio nepoznatog ribara da prenese cedulju jednom članu Partije u Petrovcu sa zadatkom da ovaj ribar donese odgovor na cedulju.

Na osnovu priloženog izvještaja odgovornog rukovodioca broda sasvim je moguće da je taj, nikome poznati ribar, primivši pismo od Muka, predao pismo policiji koja ga je pročitala, stavila ribaru na raspolaganje taksi kojim je otišao do Petrovca, ovdje dobio odgovor s kojim je ponovo svratio u policiju, gdje su pročitali i odgovor i s njim uputili ribara na brod da bi ga predao. Drukčije se ne može shvatiti kako je ovaj čovjek uspio da u roku od četiri časa stigne do Petrovca i natrag (26 kilometara). Treba imati na umu da je čamcu potreban jedan čas da bi doplovio do broda i natrag na kopno. To je, izgleda, najveća Mukova greška.[314]

Njegova druga greška je u tome što je, kada je brod već bio zadržan, kategorički odbio da se s Franovićem sakrije, iako je to tehnički bilo moguće, utoliko prije što je mjesto gdje je trebalo da se sakriju prilikom pretresa broda ostalo netaknuto.

U vezi s Mukovim i Franovićevim prisustvom na brodu treba konstatovati i Somerovu grešku.

Na osnovu preliminarnog plana i Muk i Franović trebalo je da zvanično oforme svoj boravak na brodu kao brodski mornari ili oficiri. Za to potrebne dokumente trebalo je da obezbijede francuski drugovi. Oni su pet dana odugovlačili s dokumentima i tek osam časova do polaska broda obavijestili Muka da nisu u mogućnosti da ih nabave. Tada se Somer složio s Mukovim predlogom da se i Muk i Franović ukrcaju na brod bez dokumenata. Da su imali dokumente, oni, kao članovi posade broda, ne bi bili uhapšeni.[315]

Najveća greška lokalnih rukovodilaca sastoji se u tome što su drugog dana zakasnili s prebacivanjem dobrovoljaca na brod [150 ljudi] iz splitske luke. Toga dana more je bilo mirno i prema planu ukrcavanje je trebalo da se završi do 8 časova uveče.[316]

Usljed zbrke koja je nastala zbog nemogućnosti prebacivanja ljudi na brod prvog dana, odgovorni rukovodioci su otezali prebacivanje drugog dana, produživši rok ukrcavanja do 10 časova uveče s tim da se prebaci što veći broj ljudi. Tako se dogodilo da su dobrovoljci stigli na mjesto ukrcavanja kasno, tj. u 12,15 umjesto u 10 časova uveče. Ali brod više nisu našli. Da su stigli na ugovoreno mjesto do 10 časova uveče, imali bi vremena da potraže brod i sigurno bi ga našli, jer je brod čekao na ugovorenom mjestu do 1,30 ujutro.

Da je ostvareno prebacivanje ove grupe od 150 dobrovoljaca na brod, došavši na jug i vidjevši da više nema mogućnosti za prihvatanje druge, južne grupe, brod se ne bi zadržavao u jugoslovenskim vodama puna 24 časa, ne bi uplovio u budvansku luku, već bi otišao s tih 150 dobrovoljaca, utoliko prije što su kapetan i posada broda namjeravali da uđu u španske vode još prije prve objave o početku blokade.[317]

21. VII 37 — Potpisi: Burg [Milan Gorkić]
Pr[imerak]-2* — i Tito
Preveo: Flajšer [Ivan Gržetić]

Pisano u Parizu sredinom aprila 1937; poslato u Kominternu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/152. — *Prevod s ruskog*

* Naknadno dopisano rukom mastilom na ruskom: »Prvi primjerak predat Dimitrovu 22/VII 37«. Potpis nečitak. — *Red.*

ZA V. PIKA
[Vilhelmu Piku, članu Sekretarijata IK
Komunističke internacionale][318]

28. avgusta 1937.

Dragi prijatelji,

Već četiri sedmice nemamo nikakvih vijesti ni od Somera [Milana Gorkića] ni od Flajšera [Ivana Gržetića].[319] Isto tako, nemamo nikakvog odgovora ni u vezi s najvažnijim pitanjem koje je sada u središtu pažnje cijele Jugoslavije — s pitanjem o Konkordatu.[320] Mi smo svoje stanovište izložili u jednom pismu Flajšeru, ali želimo čuti vaše mišljenje o tome. Tito se vratio.[321] On je obavio nekoliko veoma važnih zadataka koji su stajali pred nama. O tome ćemo vas opširno obavijestiti iduće sedmice, ali vam prije svega saopćavamo sljedeće:

1) Održan je Osnivački kongres KP Hrvatske. Na njemu je bilo 19 delegata iz svih najvažnijih okruga. Izabran je CK od 12 članova i 4 kandidata. Kongres je protekao u redu i svi su se delegati bez poteškoća vratili kućama.

2) Tito je izabrao i provjerio kandidate za školu. Oni čekaju s drugima iz ostalih pokrajina, kao i s dvojicom koji su već ovdje. Molimo vas da nam hitno javite što da radimo s kandidatima.[322]

3) S Titom je održan niz konferencija i razgovora s rukovodećim drugovima iz različitih pokrajina: sa Centralnom sindikalnom komisijom, pri čemu je razmotren sindikalni rad u cijeloj zemlji i kojom prilikom su usvojeni sljedeći zaključci:

A) u Centralnu komisiju su kooptirani jedan drug iz Slovenije i jedan iz Srbije;[323]

B) u svim mjestima u kojima postoje klasni sindikati moraju se formirati sindikalne komisije;

C) bilo je konstatirano jačanje URS-a; uspjesi u velikim štrajkovima, koji su naročito jaki u Srbiji i Hrvatskoj, mogu se također smatrati kao rezultat politike jedinstvenog fronta, koju je URS uglavnom pravilno vodio. Organizacije HRS-a (Hrvatskog radničkog saveza) gube svoj uticaj u velikim industrijskim centrima. One imaju svoja uporišta u malim provincijskim gradovima u kojima nema nikakvih klasnih organizacija. Glavni zadatak centralnih sindikalnih komisija jeste u tome da koordiniraju borbe i akcije u svim zemljama Jugoslavije, pospješuju ne samo akciono već i organizaciono jedinstvo sindikalnog pokreta.

4) S vodećim drugovima iz IO JRP konstatirali smo da je rad ovog odbora nakon oslobođenja njegovih funkcionera legaliziran. Kooptirane su nove snage u Glavni odbor. Zaključeno je da se pristupi izdavanju jednog lista koji će izlaziti svake druge sedmice.[324] U smislu Januarske rezolucije, ova partija se u Hrvatskoj organizira kao radnička partija Hrvatske, koja će se povezati sa sličnim partijama u Sloveniji i Srbiji.[325]

5) Položaj Partije se poboljšao, posebno u Hrvatskoj i Sloveniji. Zadnja provala u Srbiji usporava naš rad na ovom području, ali uprkos tome nadamo se da ćemo u narednim mjesecima i u Srbiji naše organizacije postaviti na noge.[326]

Uoči Titova dolaska zaključeno je da se nakon kongresa u Sloveniji i Hrvatskoj i partijskih konferencija u Srbiji održi zemaljska konferencija u inostranstvu. O tome su informirani vodeći ljudi u zemlji. Do sada ne znamo vaše mišljenje o tome. Situacija u zemlji je veoma ozbiljna i sada se više nego ikad osjeća odsustvo partijskog rukovodstva.[327]

U smislu odluka Kominterne, trebalo je da, osim sekretara, cijelo rukovodstvo dođe u zemlju da bi pripremilo formiranje rukovodstva iz redova legalnih ljudi. Do sada to nismo učinili. Kako nas vrijeme pritjcšnjuje, jer je situacija u zemlji veoma teška, mi predlažemo:

A) da članovi PB otputuju u zemlju i da preuzmu rukovođenje radom i pripreme formiranje legalnog rukovodstva, osim jednog člana, koji treba da ostane ovdje radi održavanja veze s vama;

B) da se tehnički aparat ovdje likvidira i da se ljudi koji žive na trošak Partije pošalju natrag.

Pitanje predstavnika još uvijek je otvoreno. Mi smo vam predložili dva kandidata: Andrejeva [Božidara Maslarića] i Valiča [Voranca Prežihova]. Za Valiča postoji mogućnost da se ubrzo legalizira. Zato povlačimo njegovu kandidaturu.[328]

Šaljemo vam još jedno pismo o Muku, koji je postao najveći izdajnik u našoj Partiji. Isključićemo ga iz Partije i o tome objaviti članak u »Proleteru«, u kome ćemo članovima Partije i radničkoj klasi objasniti njegov slučaj. Željeli bismo da o tome imamo i vaše mišljenje.

Molimo za odgovor na sljedeća pitanja:

1) Zemaljska partijska konferencija;
2) Likvidacija ovdašnjeg tehničkog aparata;
3) O kandidatima za školu;
4) O Muku;
5) Pitanje predstavnika.

Tito

Pisano u Parizu; poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/87. *Prevod s njemačkog*

OBAVJEŠTENJE

U junu mjesecu ove godine održan je osnivački kongres Komunističke stranke Hrvatske.[329] Na njemu je pored odluka o smjernicama budućeg rada prihvaćen proglas hrvatskom narodu i izabran CK KSH. Socijalni sastav CK: radnika 43,75%, seljaka 12,50%, obrtnika 6,25%: namještenika 18,75%, intelektualaca 18,75%. S kongresa je upućen pozdrav španjolskoj narodnoj vladi, borcima iz Jugoslavije u republikanskoj Španiji, generalnom sekretaru Komunističke internacionale drugu Dimitrovu i CK KP Jugoslavije. U sljedećem broju »Proletera« donijećemo niz članaka o kongresu i njegovom značaju.[330] Proglas i odluke kongresa biće štampani u zasebnoj brošuri.[331]

Napisano u Parizu u drugoj polovini avgusta 1937.

»Proleter«, septembar 1937, br. 10.

[IVANU GRŽETIĆU, PREDSTAVNIKU KPJ PRI IK KI]

Dragi prijatelju,

Već je dva mjeseca kako je Somer [Milan Gorkić] otišao, a šest nedjelja kako od vas nema ništa. Ne samo što nema odgovora ni na jedno od naših pitanja, nego čak nema ni potvrde da li vi primate naše stvari.[332] Nama je teško ovako pisati; ipak saopštavamo vam nekoliko stvari.

1) Položaj u zemlji usljed borbe oko Konkordata neobično se zaoštrio. Ljudi koji su dobro obaviješteni o zakulisnim stvarima govore da su dani vlade Stojadinovića izbrojani. Narod u Srbiji neće ovu vladu. To njegovo »neće« došlo je do izraza u otvorenom revoltu i vlasti su gotovo nemoćne da taj revolt održavaju »u granicama reda«. Kad su Čedi Plećeviću zabranili da održi zbor u Aranđelovcu, on je sreskom načelniku kazao: »Ja imam naređenje od naroda da zbor održim, a vi ako smijete dođite pa ga rasturite.« Zbor je održan, a policijska vlast se nije ni pojavila na zboru. U Šumadiji se otvoreno govori o trećem ustanku.[333] Kažu da su neki popovi već ljude zaklinjali na treći ustanak. Srpski hegemonisti dobro znaju šta za njih znači Srbija, pa su zato čitava dva mjeseca oblijetali oko Mačeka ne bi li ga odvojili od srbijanske Udružene opozicije i privoljeli ga sporazumu sa Stojadinovićem. U tu svrhu zvao ga je princ Pavle sebi, ali sve uzalud.[334] Pozicije Stojadinovićeve pogoršane su i time što su se srbijanske partije na kraju krajeva sporazumjele i što je Maček sporazuman sa njihovim planom koji su one neki dan podnijele. Govori se da će za koji dan biti sklopljen i zvanični sporazum između »srpskog bloka« i SDK.[335] O tome na čemu se sporazumjela srpska Udružena opozicija nema tačnih vijesti, ali izgleda da je suština u ovome: vladu treba da sastavi Ljuba Davidović u koju bi ušli predstavnici srbijanske Udružene opozicije i SDK. Ta bi vlada donijela političke zakone i sprovela izbore za konstituantu.

2) U posljednje vrijeme socijaldemokrati razvijaju veliku aktivnost. Nedavno su održali svoju partijsku konferenciju[336] u Celju na kojoj su se izjasnili za okupljanje svih demokratskih snaga radi borbe za preuređenje Jugoslavije na bazi demokratije, jednakopravnosti Hrvata, Srba i Slovenaca i borbe protiv fašizma. Na toj konferenciji govorili su Topalović i Pfajfer kao glavni referenti. Pišu nam iz Slovenije da je na inicijativu socijaldemokrata došlo do pregovora između naših i njihovih. Za sada se pregovara o sindikalnom pitanju, ali će se docnije

razgovarati i o političkim pitanjima i mogućnosti zajedničke borbe. To je vrlo važno jer baš u Sloveniji oni su nas u toku ove godine napadali i izbacivali iz sindikata naše najbolje ljude. Radi toga je i saradnja sa njima tamo bila najteža. — U vezi s kongresom URS-a održali smo ovdje savjetovanje svih naših sindikalaca.[337] Na njemu smo pretresli probleme sindikalnog pokreta i na osnovu diskusije upućeno je prijateljima u zemlji pismo, koje ćemo vam poslati ovom poštom.*

S obzirom na ovakav položaj u zemlji, bilo bi neophodno da mi svi idemo u zemlju, i stoga vas molimo da nam što prije odgovorite na niz pitanja koja smo postavili u pismu drugu *Piku*.**

3) O ljudima ovdje nekoliko riječi. *Rajko* [Rajko Jovanović] je još ovdje zajedno sa gospojom. Izgleda da će oko prvog otići, u najmanju ruku njegova gospoja i dijete. Bečki pogorelci:[338] *Valič* [Voranc Prežihov] se uključio u svoj stari posao; *Sotira* [Draga Marušića] šaljemo privremeno u Belgiju; *Tedia* [Srđu Pricu] šaljemo za 2—3 dana u Ameriku; *Beka* [Borisa Kidriča] šaljemo na odmor, a vas molimo da pitanje njegovog rada u KIM-u tamo postavite. Vizu treba poslati na sljedeće ime: (1). Ja sam o tome ovdje govorio sa njihovim glavnim gazdom [Rejmond Gio] i on nema ništa protiv; *Marić* se uključio u iseljenički posao ovdje. S *Oskarom* [Karlom Hudomaljom] smo svršili i poslali ga u provinciju njegovoj familiji da sačeka odluku treba li da ide k vama ili ne. Komisija mu je dala strogi ukor s predupređenjem, što je na sjednici utvrđeno. Šaljemo vam njegovu izjavu, koja po našem mišljenju nije zadovoljavajuća. To je druga njegova izjava, prva je bila još gora. Uvjereni smo da on drukčiju izjavu nije u stanju da napiše. Đak koji je ovdje čekao poslan je u turiste, jer on je čekao dva mjeseca, pa nam izgleda da više nema smisla. Uostalom, javite nam da li je uopšte to pitanje đaka još aktuelno.[338]

4) Iz Španije stižu prilično nepovoljne vijesti. Javljaju se među našim ljudima takozvani vozvraščenci.*** To su većinom ljudi iz Belgije i Francuske, ali ima i drugih. Ideolog im je Čudnovski [Nikola Kovačević]. Mirko Marković i Lopačov [Svetislav Đorđević] smijenjeni su sa svojih položaja zbog nekog sukoba i sada rade u štabu. Pitanje predstavnika još nije uređeno; prema posljednjem pismu Gustinčiča izgleda da se ta stvar privodi kraju. Guta [August Cesarec] se nalazi dolje. Stigla nam je knjiga Dobrovoljskog [Veljka Ribara] o borbama u Španiji, koju ćemo poslati u Ameriku da se tamo štampa, jer mi para nemamo. Mi smo ovdje dali u štampu zbornik o našima u Španiji, za koji još ne znamo kako ćemo platiti. Obećali ste poslati pare za procese koje smo mi morali da platimo iz naših mizernih sredstava, a od vas do danas ni pare. Vi nam šaljete stalno sve nove i nove rukopise

* Vid. str. 129—130. — *Red.*

** Vid. str. 90. — *Red.*

*** Povratnici (rus.). — *Red.*

koji kod nas leže u ladici, jer, kao što je poznato, izdavati se mogu knjige samo onda kad se ima para. To su većinom aktuelne stvari, pa je prosto šteta truda i troškova oko prevođenja, konsultovanja, redigovanja, jer sve te dobre i korisne stvari leže u ladici. O finansijskoj pomoći za izdavanje tih stvari pisano je barem deset puta i ovo je jedanaesti i posljednji put. Naše je finansijsko stanje teško jer smo imali dosta duga koji smo *morali* platiti.[339] Već jedan i po mjesec nismo niotkud dobili ni pare. U Španiji su naši izdali brošuru na španskom i hrvatskom jeziku: *Naši Španjolci.* Do sada je izašlo 7 brojeva »*Dimitrovca*«. Vama se redovno šalje. Javite nam šta mislite o listu. U prošlom mjesecu *Robert* [Labud Kusovac] je poslao Ivkoviću [Dragutinu Simeoniu] 51 knjigu, a ovaj mjesec već 40, a nadamo se da će do kraja mjeseca biti još toliko. Krajem nedjelje *Mitar* [Rodoljub Čolaković] će da otputuje k turistima [u Španiju] da bi tamo na licu mjesta uredio neke stvari.[340]

5) Pisao sam vam prije 6 nedjelja da bi bilo dobro izdati brošuricu povodom 20-te godišnjice ruske revolucije. Bio se ponudio Mitar da je napiše, ali da vi pošaljete materijal. Dosad ni odgovora ni materijala. Trebaće obavezno izdati barem posebni broj »Prol[etera]«, koji će biti sav posvećen ruskoj revoluciji. Trebali bi tamo upregnuti naše ljude da oni napišu veći dio članaka. Ti bi članci trebali da budu ovdje do 20. oktobra i onda bi list mogao da izađe do 1. nov[embra] i da u zemlji bude upravo pred praznik [datum oktobarske revolucije]. Javite nam bar privatnim pismom, a ta mogućnost postoji, da li ćete nas u tome pitanju pomoći. — Pošaljite nam literaturu o 3. pjatiljetki da bi to mogli poslati u zemlju za legalne naše časopise.[341]

6) Još dok je tamo *Nina* [Kristina Kusovac] bila bio je predan MOPR-u spisak djece koja bi mogla biti poslana tamo. Javite nam da li je ta dozvola još na snazi, jer sramota je naša ne iskoristiti tu mogućnost. Do sada je otišlo samo Gavrića dijete. Ovdje se nalazi Dijegov sin. Ako je moguće, pošaljite vizu za njega na ime *Viborg Rokov. Daskalovoj* [Janka Jovanovića] ženi smo saopštili da izađe, no ona se nećka. Mi smo joj sada ponovo poručili i to sasvim konkretno o čemu se radi. Nadamo se da ćemo za 1—2 nedjelje imati njezin odgovor.[342] Mitar je primio od *grčkih* boraca iz Španije prilog za njihovu partiju: 2 i po funte sterlinga i 1635 pezeta. On nema kome ovdje da preda, radi toga vi pitajte grčke prijatelje šta da se s tim parama radi. Od sada šaljite ljude samo na javku koju je još Flajšer [Ivan Gržetić] dobio prije 6 mjeseci. Nova javka koja je poslana prije jedan i po mjesec *ne važi.*

21 IX 37

Pozdrav
Tito

P. S. Šaljemo fin[ansijski] obračun za avgust.

T.

Pisano u Parizu; poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/93.

[EDVARDU KARDELJU, INSTRUKTORU CK KPJ]

Dragi prijatelju,

Čitao sam u beogradskim »Radničkim novinama« da se u decembru održava kongres URS-a i već je objavljen dnevni red kongresa.[343] Iako sam dulje vrijeme izvan zemlje, ipak me jako interesira sindikalni pokret u Jugoslaviji. Hoću tim povodom da ti kažem neka moja gledišta i savjete po nekim pitanjima.

Mene je jako iznenadilo to da u dnevni red nisu ušle dvije tako važne tačke kao što je 1) pitanje sindikalnog jedinstva i 2) tarifni pokreti i kolektivni ugovori. Ovo prvo pitanje danas je naročito aktuelno, stalno se o tome piše i na radničkim zborovima govori, a zar da se o tome na kongresu ćuti? Gledajte što smo mi ovdje u Francuskoj postigli blagodareći sindikalnom jedinstvu i pravilnoj sindikalnoj politici. Trebate nastojati da i te dvije tačke uđu u dnevni red kongresa.

Drugo, pošto imamo vrlo gorko iskustvo sa kongresa URS-a 1934, mislim da bi bilo dobro kada bi se vi pozabavili malo ideološkom pripremom kongresa, tj. da se odmah počne pisati u »Radniku« i u ostaloj radničkoj štampi o raznim pitanjima koja su danas vrlo važna za sindikalni pokret i to: jedinstvo klasnih sindikalnih organizacija ORS-a i URS-a, onda jedinstvo sa neutralnim strukovnim sindikalnim organizacijama: grafičari, bankari itd. Osim toga, treba da se ostvari savezno jedinstvo po strukama za cijelu zemlju. Trebalo bi zauzeti stav već prije kongresa prema neklasnim sindikalnim organizacijama: HRS, Hrišćanski soc[ijalistički] sindikati u Sloveniji, Radnički strukovni savez u Dalmaciji itd. Naročito bi trebalo paziti da se suzbije mišljenje nekih drugova da je HRS fašistička organizacija. Onda stav koji imaju socijalističke vođe u odnosu na HRS. Treba kazati otvoreno i pisati o tome da smo mi za akciono jedinstvo sa HRS-om i sličnim neklasnim organizacijama, da mi razlikujemo radnike iz tih organizacija od nekih njihovih reakcionarnih vođa. Nemojte dozvoliti da dođe do slične pogreške kao što je bila učinjena na vašem velikom zboru u Zagrebu kada u rezoluciji ni riječju niste spomenuli potrebu jedinstva akcija sa HRS-om.[344]

Ja se nadam da ćete vi preduzeti u cijeloj zemlji pripreme za kongres putem najširih savjetovanja u raznim mjestima gdje će se diskutovati o dnevnom redu i dopunskim tačkama, donositi prijedloge za kon-

gres na osnovu dosadašnjih iskustava o sindikalnom pokretu itd. Kod tih savjetovanja treba izbjegavati da imaju frakcijski karakter; u njima (savjetovanjima) treba da učestvuju radnici svih pravaca organizovani u klasnom radničkom pokretu. Osim toga, razumije se da ćete sigurno održati i sindikalno savjetovanje za cijelu zemlju zajedno sa svim pristalicama sindikalnog jedinstva.

Mislim da morate strogo voditi računa o odnosima prema socijalističkim vođama, diferencirati i pomagati one koji danas dobro rade. Osim toga, mislim da nije cjelishodno izazivati ili se dati izazivati od onih najzagriženijih, nego hladno i dokumentovano iznašati prijedloge i drugarsku konstruktivnu kritiku.

Naročito treba paziti da ne dođe i na ovom kongresu do podnašanja prijedloga rezolucije one vrste kakva je podnijeta na kongresu GRS-a od Marjanovića i koja stvarno ide na štetu jedinstva radničke klase. Sektaškim stavom ona onemogućava zajedničko istupanje svih pristalica jedinstva.[345]

Mislim da bi bilo pogrešno stvaranje novih tekstilnih organizacija u Sloveniji, a najnecjelishodnije bilo je to što je inicijativa došla od*... koga su soc[ijal]dem[okrati] isključili. On bi trebao da napiše pismo za kongres u kome bi priznao svoju pogrešku i iznio sve one razloge koji su ga na to natjerali. Istodobno, on bi trebao zamoliti da ga se ponovo primi u sindikalno članstvo. Tu bi trebao obrazložiti da mu je na srcu jedino pitanje sindikalnog jedinstva i da je spreman raditi u duhu Statuta. O tome bi trebao on da napiše i članak u kojem radničkom listu. Taj članak bi trebao biti samokritički, ali istodobno da u zgodnoj formi iznese sve ono što pojedine soc[ijal]dem[okratske] vođe učiniše protiv interesa radničkog pokreta u Sloveniji.

Trebalo bi pisati o tome da se prime natrag u sindikalno članstvo svi oni koji su isključeni (osim onih zbog pronevjera i sl.).

U radničkoj štampi treba već sada pisati o poštovanju proleterske demokratije u sindikalnim organizacijama. Ne frazirati, nego konkretno u duhu Statuta. Objasniti tu da mi pod time ne mislimo [na] izbacivanje pojedinih socijalističkih funkcionera sa njihovih položaja, nego o pravilnom sprovođenju sindikalne politike i potčinjavanju manjine većini.

Sa socijalistima trebalo bi već prije kongresa govoriti i upozoriti ih da u slučaju ponavljanja metoda sa kongresa 1934. god. pristalice jedinstva biće prisiljene odlučno istupiti i najodlučnije braniti princip proleterske demokratije.

* Izostavljeno je ime: misli se na Franca Leskošeka. — *Red.*

Eto nekoliko mojih primjedbi i savjeta, ali ja znam da ćete vi i sami po svim tim pitanjima još bolje voditi računa, jer vam je situacija bolje poznata nego meni. Izbjegavajte sve što bi smetalo stvaranju sindikalnog jedinstva, ali pri tome se ne odričite konstruktivne i drugarske kritike.

Pisano krajem septembra ili početkom oktobra 1937;
poslato iz Pariza u Ljubljanu.

A-CK SKJ, fond KI, 1937/91.

ZA BUDNOST I DISCIPLINU U PARTIJI

Klasni neprijatelj nije mogao i ne može grubom silom i terorom uništiti našu Partiju. To dokazuje 17 godina borbe koju naša Partija usprkos svim progonima vodi. Stoga on pokušava da našu Partiju iznutra dezorganizuje i oslabi pomoću raznih maskiranih i nemaskiranih trockista i ostalih štetočina radničkog pokreta. Ali taj pokušaj neprijatelja radničke klase nikada neće uspjeti ako mi sami budemo budni i disciplinovani, ako budemo boljševički nepomirljivi prema svima koji svjesno ili nesvjesno pomažu tome klasnom neprijatelju. Velika opasnost za našu Partiju može postati trockistička zaraza ako se svi ti tipovi pravovremeno ne raskrinkaju i onemoguće u radničkom pokretu. Kod nas oni za sada još djeluju uglavnom kao pojedinci, ali već ima slučajeva da stvaraju grupe, kao što je to slučaj na Ljubljanskoj univerzi, u Mariboru i jedan slučaj u Srbiji, gdje trockisti nastoje da uzmu u svoje ruke partijsku organizaciju.[346]

Trockisti nastupaju kod nas kao ultrarevolucionari. Oni se ne slažu s »oportunističkom« linijom Partije. Po sindikalnom pitanju svim silama nastoje omesti jedinstvo (slučaj za vrijeme kongresa GRS u Beogradu) radničke klase. Oni su protiv suradnje sa buržoaskim i demokratskim partijama, odnosno protiv Narodnog fronta (isto kao i njihovi sumišljenici u Španiji), iako se ne usuđuju uvijek da otvoreno istupe, nego rovare podzemno. Oni licemjerno govore protiv toga što Sovjetski Savez ne interveniše u korist republikanske Španije i ne najavi rat svim fašističkim silama. Mi smo već u prijašnjim brojevima »Proletera« spomenuli neke od tih pojedinaca koji se otvoreno izjašnjavaju da su trockisti, popularišu Trockoga i nabacuju se najodvratnijim klevetama na Sovjetski Savez*. To su: Kus-Nikolajev, Magdić, Bakula u Zagrebu, Nikola Popović i Herman u Beogradu. Ali ima i sličnih tipova koji se, maskirani marksističkim imenom, bave istim poslom. Umnogome ovi su još opasniji. Dok radnička klasa za one naprijed spomenute znade i sa prezrenjem ih osuđuje, dotle ovi drugi maskirani vrše svoju razornu rabotu. Tako, npr., u Zagrebu neki »visoko naobraženi marksista«, inače profesor po zanimanju, obilazi zagrebačke kafane i malograđanske krugove, te širi lažne i klevetničke vijesti o Sovjetskom Savezu. Napada liniju naše Partije i rukovodstvo, stvarajući na taj

* Vidi str. 78—80. — *Red.*

način zabunu među demokratskim, ali kolebljivim građanskim elementima. Razumije se da ovakav tip ima najviše uspjeha među onim intelektualcima, bilo članovima Partije ili simpatizerima, koji po kafanama vode »visoku politiku«, sve kritikuju, a sami ništa ne rade. Takvih maskiranih trockista imade priličan broj i mi ćemo ubuduće iznašati njihova imena i raskrinkavati ih. Razumije se da je nedovoljno samo raskrinkavati nekoga kao trockističkog agenta, a dopustiti da i dalje mirno vršlja u radničkom pokretu. Potrebno je voditi svakodnevnu nepomirljivu borbu protiv tih štetočina i saveznika klasnih neprijatelja. Treba prestati s praksom da se takvim ljudima dozvoljava pisati u radničkim i naprednim listovima, ili da im se čak daje posao u prosvjetnim organizacijama.

Pomanjkanje boljševičke budnosti i nepomirljivosti prema takvim tipovima, to je najslabija strana kod naših članova Partije. Drugovi se često upravo zločinački liberalno odnose prema tim ljudima. Druže se s njima, umjesto da ih bojkotuju kao najgore izdajnike radničke klase.

Jedan od glavnih uslova da neprijatelj iznutra ne rastruje i oslabi našu Partiju je taj da u njoj vlada čelična disciplina. Partijska organizacija s labavom disciplinom najpogodniji je teren za razorni rad klasnog neprijatelja. Do slabljenja discipline u Partiji dolazi obično baš onda kada se Partija, uslijed bilo kakvih razloga, nalazi u teškom položaju. To biva obično tada kada klasni neprijatelj zada Partiji udarac putem hapšenja i terorom. Dakle u vrijeme kada je potrebno da svi članovi još čvršće stisnu svoje redove, pojačaju disciplinu i budnost, da sačuvaju svoju Partiju i osposobe je za nove borbe. Baš u takvim momentima klasni neprijatelj nastoji da pomoću svojih saveznika trockista i provokatora, putem širenja lažnih glasina, preko nediscipliniranih i kolebljivih članova ili simpatizera dovrši ono što nije mogao postići grubom silom. U takvim momentima su mnogi članovi Partije skloni nezdravoj i neodgovornoj kritici rukovodećih foruma. Primaju se glasine koje širi policija pod gotov groš. Glavni cilj klasnog neprijatelja jeste da posije unutarnje nepovjerenje među članovima, a naročito nepovjerenje prema rukovodstvu. Koliko mnogo vremena i napora je onda potrebno da se to povjerenje ponovo uspostavi i Partija osposobi za daljnju borbu!

Takvi drugovi koji nesvjesno svojom nezdravom kritikom liju vodu na mlin klasnog neprijatelja, treba da znadu to da svaki član Partije, pa bio on na ma kako visokoj partijskoj funkciji, biva jednog dana pozvan na odgovornost za svoje propuste i nepravilnost u radu i prema veličini svoje krivice kažnjen. Ne neodgovornom kritikom i haosom u Partiji, nego strogom disciplinom i monolitnošću biće moguće odstraniti sve uzročnike raznih nedaća u Partiji. Da, kritika je potrebna, ali zdrava i konstruktivna, u pravo vrijeme i na pravom mjestu, a ne neodgovorno pričanje po kafanama i na ulici i pred bilo kime. Takva je kritika antipartijska i koristi samo klasnom neprijatelju.

Više budnosti, više discipline, više svijesti o tome da je svaki član Partije odgovoran za njezin rad i ugled! Tada nam neće biti strašni pokušaji neprijatelja da nas iznutra dezorganizuje i onesposobi za borbu.

Napisano u Parizu krajem septembra 1937.

»Proleter«, oktobar, 1937, br. 11.
Potpis: Zagorac

[TELEGRAM VILHELMU PIKU, ČLANU SEKRETARIJATA IZVRŠNOG KOMITETA KOMINTERNE][347]

Molimo hitan odgovor na naše pismo od 28. avgusta*

Tito

Poslato iz Pariza Kominterni na francuskom.

Zavedeno u KI 8. oktobra 1937.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/88.

---

* Vid. pismo V. Piku na str. 90—91. — *Red.*

BRZOME* [DR PAVLU GREGORIĆU, PREDSTAVNIKU CK KP HRVATSKE]

Pismo br. 8 od 9. oktobra 1937.

Dragi prijatelju,

Jučer mi je dopao u ruke »Radnik« br. 60 od 24. septembra. U njemu je mali uvodni člančić pod naslovom *Sporazum*,[348] Taj je članak po svojoj sadržini nezgodno napisan, da je upravo za osudu kako je on mogao ući u »Radnik«. On je apsolutno u suprotnosti sa današnjom linijom naše familije. On je štaviše defetistički. Na primjer, odmah u početku toga članka kaže se da uopće nije poznato u čemu je taj sporazum koji stvara UO. Izgleda kao da je pisac pao s Marsa i ne vidi da poodavno već sve jugoslovenske novine, pa čak i međunarodna štampa, donašaju vijesti u čemu se sastoji ostvarenje toga sporazuma i ja mislim da će potpisivanje toga sporazuma, koje je izvršeno ovih dana, konačno otvoriti oči i piscu i onima koji još u taj sporazum ne vjeruju. Dalje se govori u tom članku o nekoj jakoj diferencijaciji unutar »tih blokova« i nejasnoći kojim će se pravcem taj »sporazumski« akt vrhova razvijati. Ne znam otkuda je taj pisac uzeo tu svoju konstataciju o unutrašnjoj diferencijaciji opozicionog bloka. Kad je već o tome pisao, trebao je bar nešto konkretnoga kazati; čitav je taj pasus [tako] smušeno napisan da je uopće nemoguće vidjeti da li se tu radi o sporazumašenju s režimskim ili unutaropozicionim blokom. Ja neću više da o tome članku govorim, nego ću da vas upozorim na jednu stvar: taj članak je apsolutno u suprotnosti sa stanjem stvari. Radništvo ne gleda taj proces stvaranja sporazuma ovako indiferentno sa strane kao što je to jedan od najčitanijih radničkih listova napisao. Naprotiv, radnička klasa je čitavo vrijeme najaktivnije učestvovala u svim akcijama i ona je nesumnjivo doprinijela mnogo tome da je danas već zaista do jednog ovakvog sporazuma između UO došlo. Umjesto ovakvog indiferentnoga i ironičnog članka, posve negativnog, trebalo je napisati jedan pozitivan članak u kome bi se pozdravio taj akt, odnosno stvaranje sporazuma između UO, kao jedan daljnji korak u pravcu jačanja demokracije u Jugoslaviji. Ta stvar se može sada popraviti na taj način da u sljedećem broju »Radnika« bude napisan jedan pozitivan uvodnik, u kome će biti zauzet naš stav po tom pitanju u duhu današnje naše linije.[349]

* Riječ »Brzome« dopisana je rukom mastilom iznad naslova. — *Red.*

Mi trebamo izjaviti da ćemo mi podupirati svaku akciju UO koja će ići u pravcu likvidacije današnjeg stanja i za uvađanje punih sloboda i demokracije u Jugoslaviji. Jednom riječi, mi možemo smjelo izjaviti da ćemo se svim silama založiti za borbu za ostvarenje onih tačaka na osnovu kojih je između UO došlo do sporazuma. No, razumije se, pri tome mi trebamo i dužni smo naglašavati da uspjeh daljnje borbe zavisi mnogo i od toga da i radnička klasa bude uključena u taj blok kao ravnopravni politički faktor.

Šaljem ti adresu za Mar[selj] na koju će se trebati turisti putujući novim putem da javljaju. Jučer sam primio jedan list iz B . . .* u kome mi javlja da vas je već obavijestila o bolesti [hapšenju] dvojice ljudi u Kl[agenfurtu].[350] Prema tome, tamo u to mjesto više nema smisla slati ljude dok vam ne javimo, jedino ako imate mogućnosti da šaljete direktno na šv[icarsku] gr[anicu]. Podrobnije upute dobićeš za koji dan.

Prema posljednjem mojem pismu, molim te da smjesta pristupite organizaciji slanja turista [dobrovoljaca za Španiju] novim putem i da mi javite odmah čim prva grupa bude otputovala.

Srdačno vas pozdravlja

Oto (Valter)**

Poslato iz Pariza u Zagreb.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/98.

* Vjerovatno Beča. — *Red.*

** »Valter« Tito je svojeručno naknadno dopisao za vrijeme boravka u Kominterni 1939. — *Red.*

KOMUNIKE CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE O SPORAZUMU IZMEĐU SELJAČKO-DEMOKRATSKE KOALICIJE I SRPSKOG DIJELA UDRUŽENE OPOZICIJE[351]

Osmog oktobra 1937. god. potpisan je sporazum između Hrvatske seljačke stranke i Samostalne demokratske stranke, udruženih u Seljačko-demokratskoj koaliciji, Narodne radikalne stranke, Demokratske stranke i Saveza zemljoradnika.

Osnovne tačke tog sporazuma glase:

Priznanje principa demokratije i narodnog suvereniteta kao izvora svake javne vlasti; ukidanje svih protivnarodnih zakona; raspisivanje i provođenje slobodnih izbora za konstituantu, koja će donijeti novi ustav pristankom predstavnika većine Hrvata, većine Srba i većine Slovenaca, kao i to da se »jedanput zauvijek prekine sa svim nedemokratskim sistemima i režimima«.

CK KPJ smatra da taj sporazum znači:

krupan korak naprijed k bratskom sporazumu među svim narodima Jugoslavije na bazi ravnopravnosti; *korak naprijed* k okupljanju svih demokratskih i naprednih snaga u borbi za likvidaciju ostataka vojno-fašističke diktature i protunarodnih zakona i mjera od 1918. god. naovamo.

Na temelju toga, CK KPJ pozdravlja sporazum između navedenih stranaka i njihovu spremnost *da zajednički vode borbu* za pobjedu demokratije u Jugoslaviji.

CK KPJ smatra da i same stranke novog bloka shvaćaju od kolike je važnosti i koristi da i radnička klasa, koja je i do sada najaktivnije učestvovala u svim akcijama i borbama, a često ih i predvodila, bude zastupana u tome bloku kao ravnopravan politički faktor.

CK KPJ smatra da jedna od prvih mjera narodne vlade treba da bude, između ostalog, i puštanje na slobodu svih političkih i vojnih osuđenika i zatvorenika — što su i vođi bloka sami naglašavali.

Najzad, CK KPJ smatra da će pobjeda demokratije u zemljama Jugoslavije biti ujedno i pobjeda nad snagama reakcije i fašizma i da će dolazak na vlast bloka demokratije omogućiti slobodan razvitak i napredak svih naroda Jugoslavije, a u spoljnoj politici da će Jugoslavija otvoreno i smjelo stati na stranu demokratskih država koje se bore za mir. Ali na temelju vlastitog i međunarodnog iskustva, znamo da su pobjeda demokratije nad reakcijom i fašizmom i dolazak na vlast

narodne vlade mogući samo putem složne i odlučne borbe svih demokratskih snaga.

Uvjeren da izražava mišljenje ogromne većine radnog naroda, CK KPJ ostajući vjeran svojim načelima i ciljevima — izjavljuje da će zajedno s blokom i *ostalim demokratskim snagama* voditi borbu i svim silama se založiti za potpunu pobjedu demokratije u Jugoslaviji.

Centralni komitet
Komunističke partije
Jugoslavije

Pisano u Parizu poslije 10. oktobra 1937.

»Slobodna misao«, Toronto,
26. oktobra 1937, br. 480.
»Proleter«, novembar 1937, br. 12.

SPORAZUM I RADNIČKA KLASA

Prvi veliki korak u pravcu okupljanja svih demokratskih sila u Jugoslaviji i bratskog sporazumijevanja između Hrvata i Srba je učinjen. Sporazum između Seljačko-demokratske koalicije i Udružene opozicije predstavlja, bez sumnje, veliki historijski i politički događaj i naišao je na opšte odobravanje svih iskrenih pristalica slobode, demokracije i bratskog sporazuma među narodima Jugoslavije. Sporazum je naročito radosno primljen od radničke klase, koja, zbog dvostrukog ugnjetavanja, najteže podnosi današnje nesnosno stanje reakcije i terora. Da je na toj bazi do sporazuma ipak došlo, bez sumnje je doprinjelo mnogo držanje širokih narodnih slojeva srpskog naroda, koji danas sve glasnije traži da se hrvatskom narodu dadu njegova prava, jer srpski narod želi da živi u slozi sa svojom hrvatskom braćom. S druge strane, vodstvo SDK došlo je do ubjeđenja da hrvatsko pitanje može biti riješeno jedino tako ako se ukine sadašnji šestojanuarski Ustav,[352] raspišu izbori za konstituantu i dadu narodu sloboda i demokracija.

Taj sporazum između Hrvata i Srba treba da bude proširen tako da u bloku demokracije učestvuje i pravi predstavnik slovenskog naroda. Tu u prvom redu dolaze u obzir Kmečko-delavsko gibanje i veliki dio onih koji se nalaze u stranci Korošca, a sa njegovom politikom nisu saglasni, a to je većina slovenskog naroda. Uz ostalo, ne smije se to ostaviti kao oružje u rukama raznih fašista i pristalica Korošca, koji sada na sav glas viču da SDK i UO ne mare za slovenski narod.

Dalje, i radnička klasa, kao vrlo važan društveni faktor, treba da bude zastupana u tome bloku demokracije. Ovdje se ne radi o nekom tvrdoglavom nastojanju za prestiž, nego od toga zaista mnogo zavisi i uspjeh daljnje borbe. To režim vrlo dobro znade, zato se toga najviše i boji, pa je odmah digao hajku protiv komunista i radničke klase uopće zbog toga što su se izjasnili za sporazum i što su spremni da učestvuju u općoj narodnoj borbi. Treba svakome u tome općem narodnom pokretu dati ono mjesto koje mu po njegovom značenju i snazi pripada.

Razni reakcionarci i neprijatelji narodne slobode već su digli paklenu galamu protiv Sporazuma. Režim Stojadinovića poduzeo je u svojoj štampi protiv Sporazuma takvu kampanju koja po svome cinizmu i beskarakternosti jasno prikazuje taj omraženi protunarodni režim. Konačno je skinuo svoju demokratsku masku i potvrđuje da su sva ona

obećanja koja je dao pri dolasku na vlast 1935. god. bila prosta laž i prevara nad narodom. On sada otvoreno paktira s raznim fašističkim grupacijama u borbi protiv naroda. On nastoji da se ponovo izmiri sa visokim svećenicima pravoslavne crkve, jer se nada od njih pomoći u borbi protiv naroda. On u svojoj štampi udara u pogromaško huškanje protiv Sporazuma i mobilizira sve reakcionarne sile za novi val terora protiv naroda.

Toj koncentraciji svih reakcionarnih, fašističkih snaga treba suprotstaviti široki blok demokracije, u kome će biti okupljeno sve što želi mir, slobodu i demokratska prava. Neprijatelj narodne slobode ne oklijeva, nego se žurno priprema za otpor i navalu. Svako iščekivanje demokratskog bloka ide samo u korist narodnih neprijatelja— reakcije i fašista. Oni time dobivaju vremena da se priberu, da izvrše »ideološku pripremu« preko svoje štampe, dok napredna štampa ne smije ništa o Sporazumu da piše, i to režimu omogućava da unese smutnju u jedan dio naroda.

Ogromna većina naroda je uz Blok sporazuma. Potrebne su samo odlučnost i spremnost vođa bloka da započeto djelo dovedu do kraja, da se unište ostaci šestojanuarske diktature, ukinu svi protivnarodni zakoni i raspišu izbori za konstituantu, gdje će narod na demokratskim načelima slobodno urediti državu, te da, u svojoj spoljnjoj politici, Jugoslavija bez ikakvog kolebanja pristupi bloku mira.

Radnička će klasa — kao što je i uvijek bila — biti i ovaj puta u prvim borbenim redovima. Ona je spremna podnijeti i sada svaku žrtvu za pobjedu nad reakcijom i fašizmom; za pobjedu demokracije i za nacionalnu slobodu potlačenih naroda.

Pisano u Parizu oko 10. oktobra 1937.

»Proleter«, novembar 1937, br. 12,
Potpis: T. T.

BRZOME* [DR PAVLU GREGORIĆU, PREDSTAVNIKU CK KP HRVATSKE]

Pismo br. 9 od 14. oktobra 1937.

Dragi prijatelju,

Pismo broj 7 sam primio.[353] Staru sam adresu već likvidirao i pisao sam jedno pismo na novu adresu.

U pogledu »zlatnog mladića« i onih koji zbog Šp[anije] padaju tetki [policiji] u ruke, gledaću da povedemo kampanju.[354]

Vaš zahtjev da putem raznih veza povedemo kampanju protiv Stojadinovića došao je prekasno, ali krivnja leži i na nama. Mi smo, međutim, ovdje mobilizirali sve veze iz raznih redakcija i mislim da nije stvar sasma propala, jer će se pisanje u prilog Sporazumu svakako odraziti i na javnom mnjenju u inozemstvu. Mi smo ovdje izdali komunike** i šaljemo vam jedan primjerak da ga umnožite i date onima koji treba da znaju naš stav po tom pitanju. Isto tako, taj komunike treba da bude linija i za vas u kome pravcu treba da pišete. Ja sam vam već javio, u »R« [»Radniku«] je učinjena neoprostiva pogreška sa onim uvodnim člankom.*** Dalje, u »N. L.« [»Novom listu«] koji sam primio izašao je uvodnik o tom sporazumu koji bi uglavnom bio dobar da nema odmah u početku onog nabrajanja raznih pogrešaka i propusta što ih je učinio srpski dio opozicije u posljednje dvije godine.[355] Treba postaviti pitanje, da li je to s naše strane cjelishodno u današnje vrijeme, kad je sporazum već potpisan, da to potežemo i da sami stvaramo elemente koji nas mogu samo razdvajati, a nisu nikako u korist približavanja. Nastojte da ubuduće izbjegavate sve ono što bi nas moglo razdvajati i ističite samo ono što može da služi približavanju. — Podrobniju recenziju O . . .**** poslaću vam skoro, ali za sada vam mogu reći da je »L[ist]« uglavnom***** prilično pozitivan. Još jednom vam napominjem da je apsolutno potrebno da u »R« [»Radniku«] izađe jedan uvodni članak o sporazumu da se bar donekle popravi ona pogreška koja je već učinjena. Glavne misli toga članka treba da budu: istaknuti osnovne tačke Sporazuma, tj. suverenitet naroda, konsti-

* Riječ »Brzome« dopisana je rukom mastilom. — *Red.*

** Vid. str. 105—106. — *Red.*

*** Vid. str. 103. — *Red.*

**** Izostavljen je naziv lista; vjerovatno se misli na »Novi list«. — *Red.*

***** Bilo je napisano: »da je list u cjelosti«, pa je to precrtano i rukom (mastilom) dopisano »L« i »uglavnom«. — *Red.*

tuantu i izjavu o spremnosti za zajedničku borbu za demokratske slobode, kako je to od same opozicije i naglašeno. Može se i treba u tome članku kazati da radnička klasa pozdravlja taj sporazum, da će se založiti svim silama za ostvarenje tih osnovnih zadataka iz Sporazuma, naglašavajući pri tome da radnička klasa treba da bude priznata kao važan politički faktor. U posljednjem »R« također ima mali uvodnik u kome se pravilno pozdravlja istupanje omladine u Beogradu za demokratske ideje, ali zašto baš ono naglašavanje koje izgleda kao demonstracija protiv opozicije, poslije onog članka?[356] Nije trebalo tako ignorantski preći preko ovog sporazuma, nego povezati te dvije stvari zajednički i, razumije se, dobio bi se mnogo drukčiji efekat. Političke članke treba kontrolisati, jer koliko se pokazalo do sada, ljudi nisu dorasli da bi u polit[ičkim] člancima pravilno postavljali pitanje.

Za »L.« se može dati 5000 din. i ja ću vam taj novac prvom prilikom* vratiti, jer je već odobren.[357]

Proglas se redaktira i čim bude gotov mi ćemo odštampati i vama poslati. Neka vas ne buni što će proglas biti temeljito prerađen, ali vi ćete se i sami uvjeriti da se u njemu nalaze svi osnovni elementi iz starog projekta, ali ovo više odgovara duhu vremena i, razumije se, kao važan historijski dokumenat treba da bude na odgovarajućem nivou.[358]

Srdačno vas pozdravlja

Oto

Pisano u Parizu; poslato u Zagreb.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/99.

---

* Riječi »prvom prilikom« dopisane su rukom (mastilom). — *Red.*

[ČLANOVIMA KPJ U SAD]

Dragi prijatelji,*

S obzirom na novu situaciju koja je nastala u našoj familiji [Partiji], ali o čemu ćete saznati kada bude vrijeme za to, prinuđeni smo obratiti se na vas ovim pismom. Baš u vrijeme kada je to najviše potrebno naša je familija ostala bez sredstava.[359] Mi smo sada prinuđeni da se oslonimo na vlastite snage i da apelujemo na vas da nam priskočite u pomoć u ovim teškim časovima. Ta nam je pomoć danas naročito potrebna zbog toga što je rad naše familije u zemlji u punom zamahu i pomanjkanje u materijalnim sredstvima moglo bi imati teških posljedica za daljnji razvitak toga rada u zemlji. Iako nelegalna, naša familija mobiliše danas ne samo svoje članstvo nego i najšire mase radnika i seljaka u borbu za takva pitanja kao što je borba za nacionalno oslobođenje, borba protiv fašističke opasnosti i stvaranje narodnog fronta, za sindikalno jedinstvo radnika, za stvaranje jedinstvene radničke partije itd. Uspjesi toga rada naše familije, po tim pitanjima zavise od toga koliko mi možemo danas vlastitim sredstvima podupirati našu legalnu štampu koja postoji u zemlji. Mi imamo priličan broj naših legalnih listova u svim pokrajinama Jugoslavije, ali iz konspirativnih razloga ne možemo ih ovog puta imenovati. Spomenuću samo broj najvažnijih listova: u Zagrebu 5, u Sloveniji 3 i u Beogradu 2, koje je potrebno podupirati da bi se mogli uzdržati.[360] Za uzdržavanje tih listova potrebno je mjesečno oko 20 hiljada dinara, ali mi tu pomoć više nismo u stanju davati i postoji opasnost da iz tih razloga ti naši najvažniji listovi prestanu izlaziti. Vi ćete se pitati: pa kako to da ti listovi ne mogu sami sebe da uzdržavaju? Da, to bi bilo moguće kada režimska cenzura ne bi neprekidno baš putem materijalnog ruiniranja gušila našu štampu; ona plijeni gotov slog i tako nastoji da uguši naše listove. Eto, drugovi, za podupiranje tih listova organizujte redovnu pomoć prema vašim

---

* Prilikom svog boravka u Moskvi 1938/1939, na početku pisma Tito je dopisao rukom na ruskom: »Pismo Tita u Ameriku«. — *Red.*

mogućnostima. Učinite to za svoju familiju [Partiju], čiji članovi na terenu, često besposleni i gladni, izloženi progonima i teroru, ipak neumorno rade na stvaranju bolje budućnosti.

S pozdravom u ime PB

Tito

Napisano u Parizu 20. oktobra 1937;
poslato u SAD.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/151.

[NIKOLI KOVAČEVIĆU I SRĐI PRICI]

Pariz, 20. oktobar 1937.

Dragi Same i Tadija,*[361]

Pišem vam obojici u isti mah i potvrđujem pismo Sama od 12. X 1937. i pismo Tadije od 7. X 1937. Drago nam je što si ti, Tadija, sretno stigao poslije svih muka. Žao nam je što si morao preći na tvoje novo mjesto uz tako trnovit put, ali glavno je to da nema nekih posljedica po tvoje zdravlje. Priznajemo da je krivica na našoj strani što te nismo dovoljno snabdjeli vezama i predvidjeli razne eventualnosti, jer je mogao zaista i drugačije ispasti tvoj dolazak u novi kraj.[362]

Ja mislim da ipak nije loše što si najprije došao Samu, samo ako neće to zakašnjenje biti uzrok da i ti ostaneš tamo pod istim uslovima kao i Sam. Svakako učinite sve što možete da to bude drugačije. Tvoj odlazak u Kanadu zbog toga imaće barem tu dobru stranu što ćeš se tamo upoznati s prilikama i pomoći prijateljima dok im pošaljem tražene sile.[363] Ja ću nastojati da barem jedan čovjek dođe dok još ti budeš tamo. No u isti mah tvoje odsustvo iz Amerike traži da Sam ostane na mjestu do tvoga povratka. Ja shvaćam Samovu težnju da se vrati i slažem se da on dođe, ali ti znaš kakova je sada situacija ovdje. Neka se strpi dok se ja vratim od Djeda [Kominterne], koji me hitno zove u goste, a ujedno ću s njim pogovoriti osim ostaloga o članovima naše porodice i raspodjeli na rad.[364] Ostanak Sama do tvojeg povratka potreban je naročito sada kada trebamo i te kako vaše materijalne pomoći, i jer smo u vezi sa novom situacijom, koju si ti donekle osjetio ovdje, prepušteni da se brinemo sami o sebi. Baš Sam može nam u tome mnogo pomoći, jer on ima tamo već izgrađene veze i poznanstva. No u slučaju da bi bio boravak Sama tamo iz nekih razloga onemogućen, tada, razumije se, on bez daljnjega treba da se vrati i ode tamo gdje je i on sam tražio, dok se nađe neko drugo rješenje o njegovom radu. Iako mene neće biti ovdje, ja ću sve udesiti, ako bi Sam slučajno prije došao, da ga se primi i otpremi kuda treba.[365] Sve informacije dobiće ovdje od Roberta [Labuda Kusovca].

Mi smo izdali komunikej po pitanju »Sporazuma« SDK i UO** koji je štampan u ovdašnjim ljevičarskim listovima, a poslali smo i vama

* Iznad naslova dodato rukom na ruskom: »Pismo Valtera (C. K.) u Ameriku o delegaciji za demokratiju u starom kraju«. — *Red.*

** Vid. str. 105. — *Red.*

po jedan primjerak. To neka vam bude putokaz kojim pravcem trebate pisati u našoj štampi. Ja sam danas i Lojenu pisao o tome u odgovoru na njegovo pismo, gdje on traži naše mišljenje i pomoć po pitanju slanja jedne velike delegacije američkih, kanadskih i australskih Hrvata u stari kraj.[366] Ja sam javio da baš u vezi sa »Sporazumom« trebalo bi organizovati jednu zajedničku delegaciju Hrvata, Srba, Slovenaca i drugih, na bazi Narodnoga fronta, koja bi manifestirala jedinstvo svih iseljenika po pitanju borbe za one demokratske zahtjeve koji su navedeni u »Sporazumu«.

Osim toga, vi tamo povedite najširu kampanju među iseljenicima za taj »Sporazum«. Neka se šalju izjave, brzojavi itd. kako sa strane istaknutih pojedinaca tako i sa strane čitavih organizacija i saveza vođama opozicije. Pri tome ne zaboravite naglašavati i tražiti da se blok proširi i na radničku klasu, Slovenačko kmečko-delavsko gibanje i dr. Jedna takova kampanja biće velika moralna podrška udruženim demokratskim snagama u Jugoslaviji, jer je Stojadinović već počeo žestoku borbu protiv »Sporazuma«: zabranio je svako pozitivno pisanje o »Sporazumu«, a u njegovoj štampi napada se na sve moguće načine i nadalje taj »Sporazum«. A, osim toga, on već očijuka i pregovara s raznim fašističkim grupama, kod kojih traži podršku svojoj protunarodnoj politici. Dakle, pomognite borbu za demokratske slobode u starom kraju, koja će biti žestoka, jer se reakcionarna Stojadinovićeva vlada s ostalim fašističkim grupama sprema da dade žestok otpor, tj. hoće da uguši ovaj snažan pokret svih demokratskih i naprednih elemenata za nacionalne slobode i demokratiju.

U prilogu vam šaljem pismo za pomoć našoj štampi u zemlji.*

Rudi [Rodoljub Čolaković] je već tri nedjelje odsutan i nalazi se kod Gustinčiča.[367]

Mnogo vas obojicu srdačno pozdravlja

Tito

Poslato iz Pariza u Toronto.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/101.

---

* Vid. str. 111—112. — *Red.*

PISMO H.[368]

[Andriji Hebrangu, osuđenom komunisti u sremskomitrovačkoj tamnici]

Dragi prijatelju,

Znam da će te ovo moje pismo iznenaditi, jer je prošlo više od 6 godina otkako smo se rastali u L.G. [Lepoglavi] i ja ti do danas nisam pisao.[369] No ja sam stalno vodio računa i interesirao se za tebe. Tvoje želje da ti sin dođe gore, ja sam izvršio.* Prvi na koga je on tamo naišao bio sam ja i nastojao sam učiniti sve da se iz njega izgradi dobar borac. Bio je to divan mladić i učinio je na svakoga najbolji utisak. Ne govorim to zbog toga što ga sada više nema, nego je bio zaista takav i ti si kao otac mogao biti ponosan na njega. Bio je neobično oduševljen i sretan što je konačno došao, kako mi on sam reče, u svoju pravu domovinu. Dali smo ga najprije u jednu veliku tvornicu da se izuči metalskoj struci, a poslije toga da ga dademo u školu. No, na žalost, on oboli i uprkos tome što je bio poslan u sanatorijum, on umre. Bilo nam je svima teško, naročito meni, jer sam znao da će biti to težak udarac za tebe. Oprosti samo to što ti nisam ja to sam javio, ali ti si saznao sa druge strane i, kako čujem, stoički podnio.

No još je jedna vrlo važna stvar koja me ponukala da ti pišem lično ovo pismo, a to je tvoje držanje u kolektivu. Ja već spomenuh da sam se interesirao često za tebe i bilo mi je drago kada sam čuo da se neumorno izgrađuješ, kako bi mogao kada izađeš, čim više familiji [Partiji] koristiti, ali me s druge strane zabrinjavalo kad sam u posljednje vrijeme čuo da ti podržavaš neke antipartijske elemente i sa njima se solidarišeš. Kad si ti na osnovu jednog našeg pisma vašem kolektivu istupio sa samokritikom, bilo nam je svima drago, a naročito meni.[370] Ali u posljednje vrijeme stižu nam alarmantnije vijesti o još težem slučaju, gdje ti otvoreno, zajedno sa nekim tipom, napadaš fizički jednog našeg dobrog druga.[371] Zar je to moguće? Zar ti da praviš takav antipartijski ispad? Ti, koji si zajedno sa mnom 1928. god. branio jedinstvo zgb [zagrebačke] org[anizacije] i vodio borbu protiv obiju frakcija i svih skretanja u Partiji?[372] Ti, koji si vaspitan u toj organizaciji koja je odigrala historijsku ulogu u borbi protiv frakcionaštva? Shvaćaš li ti kakvu snažnu potporu pružaš ti kao stari i poznati partijac raznim nezdravim i antipartijskim elementima svojim držanjem? Znaš li ti da vi svojim

* Vid. str. 27—28 u 2. tomu. — *Red.*

postupcima idete naruku klasnom neprijatelju? Da će on to iskoristiti u borbi protiv kolektiva na rob[iji] i prema cijeloj Partiji? Tvoj odlazak iz kolektiva u sam[icu], kao odlazak i još nekih drugova, daće povoda režimu da učini ponovno juriš na vas i oduzme sve to što ste do sada teškom borbom izvojevali.[373] Vaše traženje da se premjestite u drugu kaznionu imaće te posljedice da vas sve razjure po raznim kaznionicama i [da se] pogorša položaj polit[ičkih] osuđenika.[374]

Ja ti savjetujem kao nekadašnji tvoj drug i prijatelj, trgni se dok nije kasno. Istupi pred kolektivom sa oštrom samokritikom. Vrati se kolektivu i utiči na one slabiće koji se još ispraviti dadu. Govorim ti to zbog toga jer mi je želja da sačuvam takvog partijca kao što si bio ti za našu Partiju. Mi nemamo suviše sposobnih kadrova, ali kod takvih slučajeva naša je Partija prisiljena nemilosrdno postupiti. Ovo su ti moji prijateljski savjeti, dok nije kasno, i ja sam uvjeren da ćeš se ti zamisliti nad svima posljedicama i poslušati ovaj moj savjet.

Mnogo te pozdravlja

Georgijević* (Valter)

Pisano oktobra 1937. u Parizu;
poslato u sremskomitrovačku tamnicu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/153.

---

* Uz ovaj svoj pseudonim, koji je upotrebljavao 1928. godine, u vrijeme zajedničkog rada u zagrebačkoj partijskoj organizaciji, Tito je svojeručno dopisao »Valter« (u ruskom obliku), 1938. ili 1939, vjerovatno kad je boravio u Moskvi. — *Red.*

PROGLAS OSNIVAČKOG KONGRESA KOMUNISTIČKE STRANKE HRVATSKE[375]

Hrvatski narode!

Veliki su i odgovorni časovi koje hrvatski narod danas proživljava.

Borba hrvatskoga naroda — seljaka, radnika, građanstva i poštene inteligencije — srušila je šestojanuarske fašiste i potresa temelje nazadnjačke i nasilničke protivnarodne vladavine Stojadinovića. Hrvatski narod je jednodušan u borbi da raskine lance nacionalnog ropstva, da izvojuje demokratska prava i slobode, da obuzda pljačkanje i izrabljivanje naroda, koja su dovela narod do prosjačkog štapa.

Hrvatski narod je pun odlučnosti da sruši vladu Stojadinovića i da povampirenim fašistima zabije glogov kolac. Hrvatskom narodu prijeti i druga, još veća opasnost — Hitler i Musolini, zakleti neprijatelji narodne slobode, a naročito slobode malih naroda, koji, oslanjajući se na fašističke i nazadnjačke elemente u našoj zemlji, već odavno smatraju Jugoslaviju i osobito Hrvatsku plijenom svoje osvajačke politike.

Sudbinu Abisinije*, Španjolske, Kine i naše mukotrpne Istre — takvu sudbinu sprema fašizam i hrvatskom narodu.[376] To nas uči da povežemo našu borbu za nezavisnost i slobodu sa borbom demokratskih i naprednih snaga u Jugoslaviji i u cijelom svijetu. Zajedničkom borbom zakrčićemo put fašističkim osvajačima i osigurati mir i slobodu narodima. U tim sudbonosnim časovima hrvatski komunisti stvaraju Komunističku stranku Hrvatske, da okupe čitavu radničku klasu Hrvatske u borbu za njezine interese i za interese čitavog hrvatskog naroda.

Osnivanje Komunističke stranke Hrvatske nije slučajno, nego proističe iz dugogodišnje borbe Komunističke stranke Jugoslavije, koja je branila ne samo interese radničke klase, nego je na svojoj zastavi imala uvijek ispisanu i ideju *nacionalne slobode, ravnopravnosti i bratstva među narodima.*

Pod okriljem Komunističke stranke Hrvatske zbližiće se hrvatski komunisti i čitava radnička klasa sa svojom seljačkom braćom i ostalim narodnim slojevima Hrvatske.

Svima klevetnicima koji kleveću Komunističku stranku zbog nehaja za svoju zemlju i svoj narod, mi komunisti dovikujemo:

---

* U godinama između dva svjetska rata uobičajen naziv za Etiopiju. — *Red.*

Mi, komunisti, volimo svoju domovinu i svoj narod! Upravo zato mi se borimo za slobodu svog naroda; mi se borimo protiv svakog ugnjetavanja i izrabljivanja naroda.

I upravo zato jer volimo svoju domovinu i svoj narod, mi se borimo da u slobodnoj domovini bude sretan i slobodan čitav narod.

Između radničkih interesa i pravih interesa hrvatskog naroda nema i ne može da bude nesuglasica, jer su radnici kao dio svog naroda krvno zainteresovani da narod bude slobodan, da mu bude osiguran razvitak, da se poštuje sve što je lijepo i napredno u njegovim tradicijama i kulturi.

Boreći se za te ideale, mi se borimo također protiv nacionalne zagriženosti (šovinizma), jer znamo da su pravi napredak i sloboda hrvatskog naroda osigurani samo u bratskoj slozi i saradnji s ostalim narodima Jugoslavije.

Tražimo demokratska prava i slobode

Nema demokratskih prava ni slobode, nema likvidacije ostataka šestojanuarske diktature dokle god vlada narodom protunarodna vlada Stojadinovića. Ta je vlada duboko omražena ne samo u Hrvatskoj nego i u Srbiji, zbog svojih lažnih obećanja, zbog sve jačeg gaženja u reakciju, zbog krvave tiranije Koroščeve policije, zbog šurovanja sa fašističkim državama i pomaganja šestojanuarskih fašista, koji se spremaju da opet uhvate vlast u svoje ruke.

Srušimo protunarodnu vladu Stojadinovića, uništimo sramotni sistem glavnjače, tiranije, terora i bespravlja, koji je počeo »Obznanom« 1920. godine i nastavio se preko Zakona o zaštiti države, vojno-fašističke diktature, sve do progonjenja, mučenja i ubijanja narodnih boraca od strane Stojadinović-Koroščevog nasilničkog režima![377]

Učinimo kraj svakoj protunarodnoj vladavini! Osigurajmo narodu potpuna i neokrnjena demokratska prava i slobode!

Iz toga ne smije biti isključena puna sloboda radničke klase i njezinih političkih, ekonomskih i kulturnih organizacija!

Nema i ne može biti narodne slobode ni demokracije bez slobodnog i javnog djelovanja svih narodnih stranaka, bez slobodnog i javnog djelovanja Komunističke stranke.

Na slobodu sa svim političkim i vojnim krivcima! Pod sud sve one koji su vršili i vrše nasilja nad narodom! Pod sud sa korupcionašima svih boja i rasipnicima narodne imovine!

Za slobodnu i suverenu konstituantu

Bez nacionalne ravnopravnosti nema opstanka đanašnjoj državnoj zajednici; ugrožene su sloboda i nezavisnost hrvatskog i ostalih naroda Jugoslavije.

Samo slobodni, ravnopravni, složni i zadovoljni narodi Jugoslavije biće voljni i sposobni da suzbiju svaki pokušaj vanjske fašističke invazije i da odbrane svoju nacionalnu slobodu i nezavisnost.

Slobodno izabrana i suverena konstituanta je pozvana da prvi puta od osnutka ove države stvori slobodni demokratski sporazum između naroda Jugoslavije, tj. da sami narodi slobodno urede svoje međusobne odnose i svoju državnu zajednicu. Frankovačko-fašistička demagogija o nezavisnoj »hrvatskoj državi« danas može samo da izazove rat i fašistički napadaj, da pretvori našu domovinu u ruševine i da hrvatskom narodu mjesto jednog jarma nametne drugi, još gori — jaram Rima i Berlina.[378] U tom cilju ona širi šovinističku mržnju među narodima Jugoslavije, a naročito prema srpskom narodu, i nastoji da omete bratski sporazum među njima.

Za potpuno jedinstvo radničke klase

Radnička klasa Hrvatske dvostruko je porobljena. S jedne strane, ona je kao dio hrvatskog naroda nacionalno i ekonomski ugnjetavana od velikosrpske hegemonije, a s druge strane, ona je bezdušno izrabljivana od hrvatskih fabrikanata udruženih s inostranim kapitalistima. Borba radničke klase Hrvatske za njezino socijalno oslobođenje usko je povezana sa borbom hrvatskog naroda za njegovo nacionalno oslobođenje. I zbog toga je potrebno da radnička klasa bude jedinstvena i složna. Samo tako ona će biti moćan i cijenjen saveznik u borbenim redovima hrvatskog naroda. Samo tada radnička će klasa biti sposobna da izvojuje i sebi bolje uslove života.

Radništvo Hrvatske organizovano je danas u raznim sindikalnim organizacijama Ujedinjenog radničkog saveza, Općeg radničkog saveza, Hrvatskog radničkog saveza. A neprijatelj hrvatskih radnika je isti. Interesi svih hrvatskih radnika jednaki su, i baš zato je potrebno da hrvatski radnici, organizovani u tim organizacijama, vode zajednički borbu protiv zajedničkih neprijatelja — hrvatskih i tuđih kapitalista, — koji najbezdušnije izrabljuju i uništavaju dragocjeni narodni kapital — hrvatsko radništvo. Ne međusobna svađa, koju raspiruju među radnicima narodni trutovi, nego bratska sloga među radnicima. Ne razjedinjenost i rascjepkanost po raznim organizacijama, nego zbliženje i ujedinjenje svih tih sindikalnih organizacija hrvatskih radnika sačuvaće taj dragocjeni narodni kapital na dobrobit čitavog hrvatskog naroda.

Organizovano i ujedinjeno hrvatsko radništvo biće moćan saveznik hrvatskog seljaštva organizovanog u »Gospodarskoj slozi«. Srodnost interesa tih najkorisnijih i najvećih dijelova hrvatskog naroda dovodi do toga da seljaci podupiru borbu radnika, a radnici borbu seljaka. Sindikalno organizovani radnici podupiraće »Gospodarsku slogu«, preko koje seljaci vode borbu protiv lihvara i izrabljivača. Radnici će pomagati siromašnim i srednjim seljacima da »Gospodarska sloga« ne padne u ruke seoskih bogataša i lihvara.

Jedinstvena radnička klasa mora da ima i svoju političku stranku, jer radničke interese u raznim društvenim tijelima mogu dosljedno zastupati samo pravi i slobodno izabrani njezini predstavnici.

Posebna radnička stranka ne znači cijepanje hrvatskih redova, ne znači slabljenje borbe hrvatskog naroda. Baš naprotiv, to znači organizovanje jednog discipliniranog činioca u borbi za prava hrvatskog naroda, u borbi protiv fašizma i rata, za mir, za slobodu i demokraciju.

Za socijalnu pravicu

Dugogodišnja bestidna vladavina pljačke i korupcije potpuno je osiromašila široke slojeve seljaka i obrtnika. Radnička klasa, gotovo bez ikakve zakonske zaštite, prepuštena je na milost i nemilost bezobzirne pljačke sa strane domaćih i tuđih kapitalista.

Seljaci, radnici, obrtnici i mali trgovci ne mogu dalje takvo stanje da trpe. Potrebno je da se sprovedu hitne mjere za poboljšanje njihovog stanja.

Zato tražimo: stvarno razduženje seljaka, pomoć pasivnim, gladnim krajevima, povoljne kredite siromašnim seljacima, seljačkim i obrtničkim zadrugama, reformu poreskog sistema u korist siromašnih slojeva naroda, provedbu agrarne reforme, reformu monopolske i carinske politike u cilju zaštite širokih narodnih slojeva, temeljitu izmjenu uredbe o minimalnoj radničkoj nadnici, poboljšanje radničkog osiguranja i zakonodavstva, osiguranje u nezaposlenosti i poboljšanje osiguranja za slučaj starosti i iznemoglosti, provedbu javnih i po narod korisnih javnih radova, zaštitu malih trgovaca i obrtnika pred krupnim trustovima i kartelima, poboljšanje i proširenje uredbe o razduženju obrtnika i trgovaca, socijalno osiguranje malih obrtnika i trgovaca, proširenje i poboljšanje penzionog osiguranja privatnih činovnika i namještenika.

Za slogu i jedinstvo svih demokratskih narodnih snaga

Sve što je do sada izvojevano, počevši od uklanjanja nosilaca šestojanuarskog režima 1935. pa do danas, postignuto je zahvaljujući slozi i jedinstvu demokratskih snaga radnika, seljaka, građanstva

poštene inteligencije. No to je tek mali početak. Ostalo je mnogo toga što treba istom izvojevati. Prava borba istom počinje. Demokratske snage počinju da se ujedinjuju.

Dvije velike i važne demokratske, političke grupacije — Seljačko-demokratska koalicija i Udružena opozicija sklapaju sporazum za borbu protiv protunarodnog režima Stojadinovića, za likvidaciju svih ostataka šestojanuarskog režima, a za pobjedu demokracije i za bratski sporazum između Srba i Hrvata. Taj će sporazum otvoriti put za još šire i potpunije jedinstvo narodnih snaga, za pobjedu demokracije, za ostvarenje bratskog sporazuma između svih naroda Jugoslavije i za odlučno stupanje Jugoslavije na stranu onih sila koje se bore za očuvanje mira i protiv fašističke osvajačke politike.

U borbi za nacionalnu ravnopravnost, za demokratska prava i slobode, za socijalni napredak i mir — zainteresirani su i svi narodni slojevi osim jedne šake krupnih trustova i gulikoža, osim narodnih izroda i odmetnika.

Sve narodne stranke — Hrvatska seljačka stranka, Samostalna demokratska stranka, Komunistička stranka i sve ostale radničke grupacije, uglavnom se slažu sa svim tim pitanjima ne gledajući na neke pojedinosti i neke razlike u nazorima na društvo i svijet.

Uspjeh narodne borbe za slobodu i demokraciju, za nacionalnu ravnopravnost, socijalni napredak i mir biće osiguran ako osim ujedinjenja i bratskog sporazuma između Seljačko-demokratske koalicije i Udružene opozicije u tom kolu narodne borbe učestvuje i radnička klasa kao ravnopravan faktor.

Pred nama je još teška borba, fašistički elementi i nazadnjaci Stojadinovićevog kova očajno će se oduprijeti pobjedi demokracije i socijalnom napretku. Štaviše, moguće je da će se oni, poput španjolskih nazadnjaka, a uz pomoć svoje fašističke braće izvan Jugoslavije, prihvatiti i za oružje da se odupru narodnoj volji.

Spas naroda traži punu slogu i jedinstvo svih demokratskih snaga. I zbog toga mi, komunisti, tražimo stvaranje narodnog fronta za slobodu i demokraciju.

U toj će borbi radnička klasa biti moćan, vjeran i iskren saveznik svih ostalih demokratskih stranaka i grupacija, jer radnička klasa nije još nikada izdala narodne interese. Ona ih ni danas, ni ubuduće ne može izdati, jer se njezini interesi poklapaju s interesima svih drugih narodnih i naprednih slojeva.

Dosadašnja borba radničke klase u Jugoslaviji protiv vojno-fašističke diktature i svih protunarodnih režima pokazuje da ona dosljedno brani interese naroda.

Čitav svijet je svjedok da je radnička klasa u Španjolskoj vjeran i discipliniran saveznik demokratskih i naprednih stranaka i snaga u

borbi protiv fašističkih narodnih izdajica i protiv fašističkih osvajača. U borbi za slobodu i nezavisnost svoga naroda radnička klasa Španjolske stoji u prvim redovima.

Tko se boji jedinstva i sloge narodnih snaga? Tko pokušava da cijepa hrvatski narodni pokret?

To rade nasljednici raznih Tahija i bana i biskupa Draškovića, koji pogubiše našeg velikog borca za socijalnu pravicu Matiju Gupca.[379] To rade nasljednici onih koji su vjekovima mučili i pljačkali naš hrvatski seljački i radnički narod, koji su radi očuvanja svojih gospodarskih povlastica prodavali tuđincu slobodu Hrvatske.

Frankovački fašisti i njihovi furtimaški saveznici naprežu sve sile da osame radničku klasu i da zavade dva brata — radnika i seljaka.

Oni podmuklo furtimaški rade na cijepanju i slabljenju hrvatskog narodnog pokreta.

Oni izdaju narodne interese i sporazumijevaju se s fašistima iz Rima i Berlina, s protunarodnom vladom u Beogradu (Konkordat).

Zbog toga nije čudo što se ti nazdravičari i lažni patrioti, poklonici Musolinija, Hitlera i generala Franka, koji se služe pokvarenom obzoraškom gospodom, toliko staraju da iz nauke braće Radića i iz redova Hrvatske seljačke stranke istrijebe sve što je napredno, socijalno i demokratsko — sve to u ime borbe protiv komunizma. To su dostojni sljedbenici svojih fašističkih učitelja.

Ne dajmo da fašisti i furtimaši mute i da razbijaju slogu hrvatskog naroda! Na rad! U borbu!

Hrvatski komunisti! U borbu za ostvarenje svih gore navedenih zadataka! Dokazujmo i riječima i djelom da smo mi pravi sinovi hrvatskog naroda! Dokažimo da mi volimo svoj narod i svoju domovinu!

Sloga i jedinstvo, naš neumoran rad, predanost i odlučnost u borbi daće radničkoj klasi ono mjesto koje joj pripada u borbi za nacionalnu ravnopravnost i slobodu, u borbi za čovječanska i građanska prava, u borbi za kruh i mir.

Živjela borba hrvatskog i ostalih naroda za nacionalno i socijalno oslobođenje!

Živjelo jedinstvo hrvatskog naroda!

Živjeli sloga i bratski sporazum između svih naroda u Jugoslaviji!

Živjelo jedinstvo radničke klase Hrvatske!

Živjelo jedinstvo radničke klase u Jugoslaviji!
Dolje fašizam! Dolje rat! Živio mir!

Glavni odbor
Komunističke stranke Hrvatske

Pisano u Zagrebu krajem jula 1937,
a redigovano u Parizu
u drugoj polovini oktobra.

»Proleter«, novembar 1937, br. 12.

Strogo povjerljivo!

[VILIIELMU PIKU, ČLANU SEKRETARIJATA IK KI]

Dragi prijatelju,*

Koristim priliku da te obavijestim o najvažnijim stvarima. Primio sam tvoje saopštenje da treba još da pričekam na odlazak.[380] To je zaista bilo potrebno, jer ovdje ima mnogo šta da se uradi, a ja sam uz to sasvim sam. Prije mjesec dana poslao sam Rozenka [Rodoljuba Čolakovića] u Španiju da sredi tamošnje stvari. I Stanoja (srpskog člana rukovodstva [Sretena Žujovića]) poslao sam u Beč zbog španskih stvari.[381] Ovdje sam prema prošlogodišnjim odlukama likvidirao neke stvari i u pogledu savladavanja materijalnih teškoća. Knjižaru, Crvenu pomoć i patronate preuzeo je Valič [Voranc Prežihov], Vlada [Živojin Pavlović] je odvojen od tog rada. Rad u emigraciji vodi sada Željezar [Ivan Marić]. Obarov [Labud Kusovac] se stara o poslovima u vezi sa Španijom, a osim toga, imamo i jedan legalan odbor za pomoć našim ljudima u Španiji. Petrov [Ivan Krndelj] uređuje »Iseljenički glasnik« (pariski emigranstki list) i, izgleda redovito, pomaže u redakciji »Proletera«.[382]

Nisam nikoga kooptirao, ali angažujem u radu i pozivam na sjednice Obarova, Petrova, Željezara i Valiča.[383]

Još od jula nisam od tebe dobio nikakvu materijalnu pomoć. Kad sam došao iz zemlje rečeno mi je da si me brisao. To je veoma neprijatno, jer nam je upravo sada neizostavno potrebna tvoja pomoć. U zemlji se sve intenzivnije razvija politički život. Radnički i sindikalni pokret su u snažnom porastu, što možeš i ti vidjeti iz naše štampe. Po našim direktivama, naša štampa je počela voditi široku diskusiju o predstojećem kongresu URS-a. Socijaldemokrati su drugarski prihvatili diskusiju, i u cijeloj radničkoj štampi se diskutira o raznim sindikalnim problemima. Jedinstvo radničke klase je danas u masama veoma popularno, tako da i najzagriženiji desni socijaldemokrati preuzimaju ovu parolu pod pritiskom masa.

Osim naše sindikalne štampe, imamo i cio niz političkih listova. Ali neke od njih moramo neizbježno pomagati, jer bi inače njihovo izlaženje došlo u pitanje.

---

* Na početku pisma u Kominterni dodato je mašinom: »Valterovo pismo (Jugoslavija), primljeno 10. XI preko Andreja [Stjepana Cvijića]«. — *Red.*

Opšta politička situacija u zemlji zahtijeva brzu koncentraciju svih naših snaga, da opet ne bismo kaskali na repu događaja. Sporazum između SDK i UO snažno je pokrenuo i mobilizirao sve demokratske snage u Jugoslaviji. Ali to je i Stojadinovića i sve reakcionarne fašističke elemente ponukalo da se koncentriraju i zbliže za preduzimanje protunapada, jer se osjećaju ugroženim od demokracije.

Povodom zaključenog sporazuma objavili smo komunike i dali odgovarajuće direktive za cijelu zemlju.* Sada radimo na tome da sporazumu pristupe i Slovenački radničko-seljački pokret i lijeva grupa nekadašnje SLS, koja nije saglasna s Koroščevom politikom. Osim toga, zahtijevamo (ali ne kao uslov) da i radnička klasa u tom sporazumu bude zastupljena kao politički faktor.

U svakom slučaju, Sporazum je probudio uspavane snage i treba očekivati oštre političke borbe. Stojadinovićev režim je već počeo s protumjerama: zabranjeno je objavljivati u štampi ikakve pozitivne izvještaje o Sporazumu, a u režimskoj štampi je počeo pogrom protiv nosilaca Sporazuma. Nije isključeno da će režim opet pribjeći represivnim mjerama da bi ugušio ovaj pokret za demokraciju i rješenje nacionalnog pitanja, koji oni predstavljaju kao pokušaj razbijanja Jugoslavije.

Uspjeh ove borbe za zahtjeve Sporazuma zavisi velikim dijelom od toga da li ćemo mi biti u stanju da radničku klasu i druge slojeve naroda mobiliziramo i da tim izvršimo pritisak na vođe Bloka da ne ustuknu bez borbe pred nasiljem vlade. Naši ljudi su, na žalost, još u velikoj mjeri sektaški nastrojeni i mi njihovo držanje moramo neprestano korigirati. Zbog toga bi bilo veoma potrebno da ja i još neko sa mnom budemo na licu mjesta prije nego što ti riješiš našu stvar. Mislim da i ja treba da budem saslušan prije rješavanja naših problema. Svako polovično rješenje, po mom mišljenju, može biti samo od štete.

Već iz navedenog vidiš da se mora brzo raditi kako u vezi s materijalnom pomoći tako i u pogledu konačnog rješenja pitanja naše porodice [Partije odnosno rukovodstva].

Poslat ću ti iscrpniji izvještaj, ukoliko moje lično prisustvo kod tebe ne bude potrebno.

2. novembar 1937.

S pozdravom
Valter

Poslato iz Pariza u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/102. *Prevod s nemačkog*

* Vid. str. 105—106. — *Red.*

PISMO NA CIGLANU[384]
[Komunistima u sremskomitrovačkoj kaznionici]

4. novembar 1937.

Dragi prijatelji,

U posljednje smo vrijeme dobili od vas mnogo raznog materijala kao i dva izvještaja od Fatija [Andrije Hebranga]. Osim toga, stižu nam s raznih strana veoma alarmantne vijesti o situaciji kod vas.[385] Mi smo obrazovali kod glavnog Pen-kluba [Politbiroa CK KPJ] jednu komisiju koja ima zadatak da ispita sav taj materijal i da izvrši temeljito i svestrano istrage o tome gdje leže uzroci toj čitavoj »škljoci« koja je nastala kod vas.[386] Razumije se da ćemo trebati i od vas razne podatke i izjave pojedinaca i onda na osnovu svega donijeti definitivnu odluku po svim pitanjima. No zbog nove situacije koja je nastala u našem glavnom Pen-klubu i preopterećenosti mnogim drugim poslovima — a materijal je velik koji ste nam poslali — trebaće malo više vremena dok to izvršimo. Zato vas ovdje hitno upozoravamo na neke momente iz vaših unutarnjih odnosa i postupaka s vaše strane koji bi mogli biti od nedoglednih posljedica za našu fabriku [Partiju] ako se odmah tome ne učini kraj.

Prvo, ton mnogobrojnih vaših pisama, članaka i rezolucija veoma je nezgodan i nije uobičajen u praksi naše familije [Partije]. Drugo, vi ste prisvojili pravo da mimo nas poduzimate u zemlji neke javne akcije preko raznih privatnih veza (potpisi zbog odstranjenja [isključenja iz Partije] nekih ljudi), što može mnogo štetiti ugledu naše firme [Partije].[387] Za takvu akciju može samo dati odobrenje glavni Pen-klub. Dalje, vi na sve strane putem ličnih veza dajete razne upute i, izgleda, šaljete dopise nekim redakcijama u in[ostranstvu], mimoilazeći glavni Pen-klub, koji je na taj način onemogućen da kontroliše sve ono što dolazi od vas.[388] Rezultati tog vašeg nepravilnog rada već se osjećaju. Ne zaboravljajte da vi nemate tamo prava da bilo šta mimo nas poduzimate. Na taj način vi ste skrivili to da se vaša unutarnja svađa prenese izvan vaše kuće [robijašnjice] i time napolju stvara veoma loš utisak i kompromituje naša porodica. Osim toga, ako bi se tako produžilo, moglo bi nastati slično stanje kao što smo ga imali do 1928. god., samo još u mnogo gorem obliku.[389] Mislimo da vi ne osjećate svu težinu odgovornosti koja zbog toga pada na vas i zato smo prisiljeni da sami poduzmemo nužne mjere da do toga ne dođe.

Kako se moglo dogoditi da se zbog jednog ili dvojice nezdravih tipova ili provokatora rastruje cijela porodica kod vas?[390] Vi ste zbog

jednog ili dvojice tipova napravili takvu uzbunu da izgleda kao da naša familija vrvi od trockis[tičke] zaraze. To svakako ne koristi, a samo škodi našoj familiji. Niko nas ne može ubijediti u to da mogu jedan ili dvojica provokatora naškoditi tako velikom kolektivu kada bi se postupilo pravilno i kada bi kolektiv zaista bio jedinstven.

Iz izvještaja Fatija [A. Hebranga], koji, uostalom, također odiše nezdravim tonom, i iz nekih priloženih izjava, vidi se da ipak nije s vaše strane sve tačno prikazano, tim prije što nam je i poručio da ne vjerujemo u sve što nam javljate, jer da se kod vas pod pritiskom iznuđuju izjave solidarnosti s vašom »linijom«. Zar je tako daleko došlo da nam vi i netačne informacije dajete? Za ovo svakako snose odgovornost sam Kakić [Kaznionički komitet] i Šepo [Petko Miletić].

Ubuduće treba od svakog onog koji čini izvjesna skretanja tražiti pismenu izjavu o njegovom gledištu ako je ono upereno protiv linije porodice i dostaviti ga nama. Mi danas raspolažemo s dovoljno snage da onemogućimo svakog troc[kističkog] gada, ali podvlačimo da na to ima pravo samo glavni Pen-klub. No mi ćemo isto tako najoštrije postupiti i protiv svake vrste »vrediteljstva«*. Ne može se odmah neko proglasiti neprijateljem ako on izvjesne stvari ne razumije i brani, tim više ako je to u takvoj kući kao što je vaša, u koju mnoge stvari ne dopiru pravodobno. Treba ljude strpljivo ubjeđivati, a ako ne pomaže, onda tražiti izjavu i poslati nama, a mi ćemo onda sami protiv dotičnog poduzeti potrebne mjere. Ne valja ljude »moralnim pritiskom« tjerati u drugu krajnost i na taj način uništavati često vrlo dobre i zaslužne ljude koji će još vrlo mnogo koristiti našoj porodici. Čini nam se da su kod vas igrali izvjesnu ulogu i lični momenti, tj. lična netrpeljivost, i ako se to potvrdi, onda će, razumije se, biti krivci kažnjeni, bili oni na kojoj god strani.

Kakić treba da prestane s davanjem bilo kakvih direktiva napolje, a veze njegove treba da budu sa pen-klubovima [Centralnim komitetom i pokrajinskim komitetima] u zemlji, a nikako s pojedinim licima koja čak nisu više članovi naše familije. Njegova zadaća za sada jeste da se brine za teorijsku izgradnju kadrova, o raznim potrebama članova zajednice u svojoj kući i o drugarskoj disciplini članova zajednice. Vaš prosvjetni rad je uglavnom dobro postavljen i vaša je dužnost da baš tome radu posvetite najviše pažnje, jer mi želimo da nam od vas dođu odane pristaše naše familije, a ne frakcionaši i simpatizeri pojedinaca.

Pozivamo vas da prestanete sa svakom međusobnom borbom i svađom, a sve one koji su se povukli iz zajednice upozoravamo da je taj njihov korak za osudu i tražimo da se vrate kolektivu i na taj način ojačaju otpornu snagu zajednice protiv pokušaja neprijatelja da joj pogorša položaj. Apsolutno je za osudu to što su neki od vas tražili premještaj u drugu kuću, a da nisu čekali rješenje od nas po tom pitanju.

---

* »Štetočinstva« (rus.). — *Red.*

Danas, kada mi pravimo najveće napore da ostvarimo jedinstvo cijele r[adničke] kl[ase], kada pred nama stoje tako ogromni i teški zadaci, vi ste dužni da učinite sve što možete u svojim uslovima da nam pomognete, a za to je potrebno u prvom redu da kod vas budu sloga i jedinstvo. Mi očekujemo od vas dobre i odane borce, a ne rasadnike grupaštva i frakcionaštva.

Poduzećemo sve što možemo da se vaše stanje ne pogorša, ali vas molimo da gornje napomene imate u vidu.

Sadanji odgovorni član glavnog Pen-kluba [CK KPJ] nedavno je napisao Fatiju jedno pismo u kome ga poziva da se vrati kolektivu.* Da li je on to odbio?[391]

O tome da mi vodimo istragu obavijestite Fatija i ostale nezadovoljnike (osim Fome [Mihajla Ivića]).

Sada će sigurno doći Adolf Muk k vama. Treba ga izolirati i ni u kakve se razgovore upuštati s njime, jer je on najveća izdajica koja se do danas našla u našoj porodici.[392]

Mnogo vas sve pozdravljamo

za glavni Pen-klub
T. T.
(Valter)**

Pisano u Parizu; poslato u sremskomitrovačku kaznionu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937, neregistrovana građa

---

* Vid. Titovo pismo Hebrangu na str. 115—116. — *Red.*

** Svoj pseudonim »Valter« Tito je svojeručno naknadno dopisao prilikom boravka u Kominterni u jesen 1939. — *Red.*

PISMO BEVCU
[Edvardu Kardelju, instruktoru CK KPJ]

7. novembra 1937.

Dragi prijatelju,

Primio sam tvoja oba opširna izvještaja i na najvažnija pitanja dobićeš u skoro vrijeme odgovor.[393] Za sada se ograničavam samo ukratko na neke stvari.

Po tvojem kuriru nisam htio poslati ništa drugo nego novac (22 000 fr.), jer mi je čovjek izgledao nesiguran. Nemoj više da šalješ ovakove ljude na tako dalek put. On i sam kaže da u slučaju pada ne garantira za sebe. 20 000 je za turizam [španski poslovi], a 2000 za tebe. Trošak kurira naplati iz tur[ističke] sume. Manifeste ćeš dobiti drugom prilikom.[394] Za familiju [Partiju] ti ne mogu ništa za sada pomoći. Zbog bratovljeva nestašluka Djed [Kominterna] mi je otkazao pomoć i već pet mjeseci nisam ništa dobio.[395] Možeš si misliti kako mi je teško. No znaci pokazuju da će se stvar opet popraviti. O toj stvari nemoj nikome ništa pričati dok ne bude za to vrijeme, jer znam da su ti poznate donekle te stvari.[396] Rozenka [Rodoljuba Čolakovića] sam poslao da izvuče Andrejeva [Božidara Maslarića] i da tamo neke stvari uredi. Andrejev je već došao kao predstavnik naše firme [Partije] tamo. Obećavam ti da ću nastojati da pomognem tvojima čim nešta zaradim. Ako ćete trebati za neku stvar jako hitno, onda učini kakvu manju pozajmicu u moje ime, a ja ću to prvom prilikom vratiti. Treba voditi kurs na samoodržavanje i pronalaziti izvore, jer će prije ili kasnije doći vrijeme kada ćete se morati brinuti sami za sebe.

Moje savjete koje si dobio za kongres nisi razumio dobro, jer ja nisam mislio niti tako kazao da treba likvidirati taj novi savez, nego, naprotiv, kazao sam da treba voditi pregovore za sporazum sa soc[ijalistima] po tome pitanju.[397] Kazao sam da taj savez ne smije biti busija iz koje će se pucati sada protiv soc[ijalista], nego da treba doći do takovog rješenja da se čitav savez sporazumno ujedini sa već prije postojećim. Za samokritiku L. [Franca Leskošeka] nije se mislilo da L. sada napravi od sebe mokru krpu i u svemu kapitulira, nego se kazalo da on kritikuje ono u čemu je on stvarno pogriješio. Ono što je on napisao u jednom članku u »D. L.« [»Delavskom listu«] nije dovoljno, jer je to bilo više opravdavanje tuđim pogreškama svojih, a ti znaš da to nije

* Vid. str. 96—98. — *Red.*

pravi način.[398] Ne treba da pravi neku poniznu molbu, ali također ni neki ultimativni zahtjev. Treba izbjegavati sve ono što može unijeti zlu krv, a da se kod toga ne povrijedi svoj lični ni porodični [partijski] autoritet. Inače, moram kazati da se diskusija razvija prilično dobro i da je »R. N.« [»Radničke novine«] prilično drugarski prihvatila tu diskusiju. Ima tu nedostataka i pogrešaka kako kod vas tako i kod njih u Zagrebu. Ali uglavnom nastojte da diskusija ne bude polemička, nego pozitivna i konstruktivna u drugarskom tonu.

Za »N[ovi] L[ist]« se slažem da je dosta slab, ali mislim da će se on s vremenom popraviti.

Što se tiče pristupanja »Sporazumu« slov[enskih] predstavnika, nastojte da to bude jedinstveno sa nezadovoljnicima iz S[lovenske] L[judske] S[tranke], tj. najprije se sporazumijte doma, a onda zajedno, ako je to ikako moguće, pristupite bloku.

O sporazumijevanju JRZ i JNS kod vas javi mi podrobnije o tome da li ima već tu šta konkretnoga.[399]

Mislim da niste u pravu što se odričete stvaranja inic[ijativnog] od[bora] zbog toga da se ne zamjerite soc[ijalistima]. Baš o tome se i radi da će oni samo na taj način popustiti ako osjete našu realnu snagu. Drugo, mi se ne odričemo stvaranja JRP i ne možemo čekati na to da li će to njima biti pravo ili ne.

Isključivati imate pravo, ali svaki slučaj treba poslati nama na uvid i potvrdu.[400]

Dobro ste uradili što ste otpustili sekr[etara]. Zaslužio je strogi sa predupređenjem.[401]

Javi mi ako što znaš o konferenciji od 27. X u Zagrebu.[402]

Šaljem ti jedno pismo za one u *ciglani* [na robiji].* Treba poduzeti sve da se ta stvar ne proširi po našoj porodici napolje. Ovdje sam obrazovao komis[iju] da ispita sve materijale, povede istragu i donese definitivnu odluku. Već sada se vidi da krivci postoje na obje strane. Kakić [Kaznionički komitet] je odgovoran za to što je on mimo nas poduzimao napolju izvjesne akcije preko raznih veza i na taj način izazvao vani vrlo nezdrave pojave.[403] Nastojte da kod vas tamo pod svaku cijenu zapriječite da dođe do međusobnih borbi po tom pitanju. Mi ćemo to riješiti onako kako to interesi naše porodice [Partije] zahtijevaju. Ništa bez nas niti tamo bez vas ni preko koga oni nemaju pravo da štogod poduzimaju.

Pozdrav
Oto

Poslato iz Pariza u Ljubljanu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/104.

---

* Vid. str. 126—128. — *Red.*

PISMO U BEOGRAD*
[Milovanu Đilasu, članu PK KP za Srbiju]

9. novembar 1937.

Dragi prijatelju,

Tvoje pismo br. 4 sam primio.[404] Odgovor na važnija pitanja ćeš dobiti za koji dan. Za sada ti hitno javljam stvari koje ne trpe odlaganja, a radi se o slijedećem: spor koji je nastao na ciglani [u sremskomitrovačkoj kaznioni] prenio se krivicom Kakića [Kaznioničkog komiteta] i Šepe [Petka Miletića] izvan njihove kuće. Ovo bi moglo imati teških posljedica za našu familiju [Partiju] ako se tome hitno ne učini kraj. Kakić je sebi prisvojio pravo da mimo nas daje napolje razne direktive koje mogu samo da štete našoj porodici [Partiji] i jer se na taj način izazivaju frakcijske i grupaške borbe u našoj porodici. Kakić podržava napolju veze preko raznih privatnih lica i upleo je u naše interne stvari ljude koji nisu članovi naše porodice itd. Ja ovdje neću nabrajati sve nepravilnosti i antifamilijske [antipartijske] postupke Kakića, jer se o tome vodi ovdje istraga kod mene i kad bude sve gotovo, onda ćemo donijeti definitivnu odluku. Za sada te upozoravam na to da vi tamo poduzmete najhitnije mjere da spor sa Ciglane ne smije imati uticaja među članovima naše familije napolju. Neka vas vode kod toga interesi naše porodice, a ne simpatije za pojedince. Šepo se potpuno diskvalificirao kao rukovodilac ciglane i nosi ličnu odgovornost da je tako daleko došlo. Razumije se da ćemo mi i prema onima koji su u takozvanoj opoziciji postupiti onako kako to interesi naše firme i porodice zahtijevaju. Šepi treba javiti da smjesta prestane sa svojim dosadašnjim načinom rada i da se ne protivi odlukama i mjerama koje mi po pitanju ciglane poduzimamo, jer ćemo mi tu postupiti najstrože prema svakom ko se našim odlukama neće pokoravati, nalazio se on na bilo kojoj strani. Ne može se dozvoliti da neko zlorabi svoj autoritet do koga je došao pomoću familije jer se na izvjesnom mjestu držao dobro, da ga onda iskoristi protiv interesa porodice. Još jedared podvlačim da je ta stvar vrlo ozbiljna i da nećemo dozvoliti da u tom teškom momentu kad je potrebno koncentrisati sve naše snage da bismo savladali i izvršili zadatke koji stoje pred nama, bilo tko nekažnjivo samo i pokuša narušiti

* Ispod ovih riječi Tito je vjerovatno prilikom svog boravka u Moskvi 1938/1939, naknadno dopisao sljedeće: »Pismo CK Beogradu, o robiji i o Sporazumu«. — *Red.*

naše familjarno jedinstvo i time dovede do ponovnih grupaških i frakcijskih borbi.

Dobio sam mnogo materijala od Kakića koji se sada komisijski ispituje, ali ton kojim se tu naši ljudi služe upravo je za osudu, jer takav ton nije uobičajen u našoj porodici. Isto tako, dobio sam izvještaje i od opozicije. I njihov ton je nezdrav, a to sve dokazuje kako su odnosi strašno zatrovani među njima.

Za sada šaljemo unutra jedno pismo gdje im ukazujemo na posljedice njihovog štetnoga rada i to da Kakić nema pravo bilo šta poduzimati izvan ciglane bez nas.* Sakupljanje potpisa i izdavanje nekih letaka u Crnoj Gori treba smjesta zabraniti, jer to samo škodi našoj porodici.[405] Treba li nešta poduzeti prema pojedinim licima, mi ćemo to učiniti sami, kad se uvjerimo da su pogriješili, jer imamo dovoljno mogućnosti za to.

Sa radom u unutrašnjosti ne čekajte, nego odmah pošaljite nekoga da obnovi rad barem na legalnim sektorima. Sa stvaranjem nekih il[egalnih] org[anizacija] ne treba prenagliti, već tu stvar dobro pripremiti. Nastojaćemo da čim prije neko dođe do vas, ali vi ne čekajte, nego radite kako možete.[406]

Sporazum stvorite s pristalicama demokratije ne čekajući da oni pristanu na sve tačke. To znači: sporazum mi trebamo stvarati, pa makar samo i po jednom pitanju. Pri tome, razumije se, mi se ne odričemo svoga principijelnog stava po raznim pitanjima, a naše saveznike ćemo u procesu rada i borbe ubijediti da u izvjesnim pitanjima promijene svoje gledište. To se tiče i c[rno]g[orskog] pitanja. Ništa ne smeta ako kod C[rno]g[oraca] postoje različita shvatanja po nacionalnom pitanju. Za sada je najvažnija borba za demokratiju, a to je najvažnije oko čega se treba sporazumjeti. Razgovore treba voditi oficijelno preko leg[alnih] for[mi].

Pozdrav
Oto

Pisano u Parizu, poslato u Beograd.

A-CK SKJ, Fond KI 1937/105.

---

* Vid. str. 126—128. — *Red.*

[VILHELMU PIKU, ČLANU SEKRETARIJATA IK KI]

19. novembar 1937.

Dragi prijatelju,

Šaljem ti ovaj izvještaj u grubim crtama.[407] Kroz nekoliko dana slijedi izvještaj od Birka [Edvarda Kardelja] o stanju u Sloveniji.

Hrvatska. Poslije kongresa KPH došlo je do pojačane aktivnosti naših kadrova. Rukovodeći članovi Partije su dosad uspjeli da se povežu sa svim gradovima u unutrašnjosti i s tamošnjim organizacijama. Za upravljanje pojedinim sektorima rada CK je formirao posebne komisije, koje mogu da rade legalno. Slabost naših rukovodećih kadrova u Hrvatskoj je u tome što im još nisu potpuno jasni struktura i sistem rada. Kod nekih rukovodećih drugova preovlađuju legalističke tendencije, jer oni vjeruju da osnovne jedinice i niži forumi nisu neophodni i da se može raditi samostalno, bez direktiva partijskih foruma. Takvi pogledi kriju u sebi opasnost likvidatorstva i uskraćivanja rada partijskoj kontroli, što si ti takođe primijetio u svom odgovoru na naš predlog o reorganizaciji porodice. Mi se borimo protiv takvih gledišta i dajemo uputstva za stvaranje osnovnih organizacija u preduzećima i masovnim organizacijama. Mi više ne stvaramo sterilne ulične organizacije. Takođe više ne stvaramo ni suvišne rejonske i slične komitete, jer su smetali u radu.

Na sjednici KPH stvoren je legalni Agitprop, u kome se nalazi 50 saradnika (raznih intelektualaca, kulturnih radnika, naučnika itd.). Ovaj Agitprop rukovodi kulturnim radom i stara se o publikacijama. Kulturni rad je podijeljen na legalni i ilegalni. Legalni kulturni i prosvjetni rad sprovodi se preko legalnih kurseva i predavanja. Za taj rad sastavljen je obiman plan, po kome se na pogodan način predaje marksističko i lenjinističko učenje.

Ilegalni kursevi su još u začetku. Oni imaju za cilj da izgrađuju kadrove za partijski rad. U ovom poslu nailazimo na velike teškoće, jer nam nedostaju sposobni ljudi koji bi bili u stanju da vode takve obrazovne kurseve. Pored toga, situaciju nam otežava i okolnost da se od nas stalno zahtijeva potrebna literatura, a mi u tom pogledu malo možemo pomoći. Posrijedi su u prvom redu tehničke teškoće. Osim toga, često ne znamo koje brošure itd., možemo pustiti (kao materijal za učenje). Za *Početnicu lenjinizma*, na primjer, saopštio si mi da nije pogodna. Zašto? Da li se to odnosi na cijelu brošuru ili samo na njene

pojedine dijelove? Molim te da što prije dopuniš svoje mišljenje.[408] »Proleter« je dolazio u zemlju u veoma malim količinama, u nekoliko stotina primjeraka, tako da se mora smatrati da oko 80 odsto našeg kadra ne dobija uopće partijski organ i tako se ne može ni upoznati s našom linijom u pojedinim pitanjima. Ja se ozbiljno bavim mišlju da se »Proleter« izdaje u zemlji.[409] To je moguće, ali će mi ipak u tome tvoja pomoć biti veoma potrebna.

Većina članova, uprkos navedenim teškoćama i nedostacima, prilično dobro shvata sadašnje zadatke i radi s voljom. Naročito je to slučaj u unutrašnjosti, gdje mnogi nisu pročitali zaključke VII kongresa, ali su ih konkretni uslovi prinudili da traže pravi put. U unutrašnjosti su gotovo svi naši članovi učlanjeni u organizacije HSS, u kojima rade. Zapažam da kod njih ima manje sektaštva nego kod članstva u gradovima.

Sindikalni pokret. Pokret slobodnih sindikata u Hrvatskoj je veoma razvijen i, štaviše, dominira u državi.[410] Strah pojedinih drugova da će taj pokret na prepad osvojiti hrvatski sindikati nije se pokazao opravdanim. Naprotiv, uprkos svestranoj pomoći koju su hrvatskim sindikatima pružali političko vođstvo HSS i vlasnici preduzeća, HRS je u opadanju. Taktika vođstva HRS-a, koje je interese hrvatskih radnika podredilo interesima poslodavaca, ima sve manje uspjeha. Radnici ili razočarani napuštaju HRS, ili sarađuju sa slobodnim sindikatima. Danas su sve češći slučajevi stvaranja akcionog jedinstva između HRS-a i URS-a, uprkos snažnom otporu koji vođstvo HRS-a pruža tom akcionom jedinstvu. Ovom uspjehu je prije svega doprinijelo to što smo bili u stanju da ubijedimo svoje drugove da radnici u organizacijama HRS-a nisu fašisti i da se s njima može i mora voditi zajednička borba. Tom približavanju je mnogo doprinijelo i to što organ slobodnih sindikata »Radnik« piše u tom pravcu dosta pozitivno. Mi danas imamo samo u Zagrebu u sindikatima oko 500 partijskih aktivista. Osim toga, u Hrvatskoj se nalazi veći broj sposobnijih sindikalnih funkcionera, i to sve utiče na situaciju, tako da slobodni sindikalni pokret u Hrvatskoj danas dobro stoji. Sindikalni organ slobodnih sindikata u Hrvatskoj »Radnik« izlazi u 12 000 primjeraka i čita se u svim dijelovima Jugoslavije.

JRP. Pošto je u junu ove godine sud oslobodio članove Inicijativnog odbora, što je, naravno, veoma povoljno djelovalo, članovi su se s novim elanom posvetili radu JRP.[411] U više gradova u unutrašnjosti održane su legalne konferencije povjerenika, obrazovano je više inicijativnih odbora ili su postavljeni povjerenici. U Glavni odbor ušlo je još nekoliko aktivnih radnika i predstavnika legalnih udruženja. Inicijativni odbor izdaje legalni nedjeljni list »Novi list«. Kako je JRP u cijeloj Jugoslaviji prilično nepopularna, a kako ju je Muk još više kompromitovao, drugovi u Hrvatskoj smatraju da umjesto JRP, u Hrvatskoj treba stvoriti jedinstvenu radničku partiju Hrvatske. To si i ti nagovije-

stio još u Januarskoj rezoluciji.[412] U vezi s tim želio bih od tebe bliža uputstva, utoliko više što se možda to pitanje može postaviti i u Sloveniji i u drugim pokrajinama. Takođe mi je potreban tvoj savjet što se tiče stvaranja KP Srbije itd., jer mi dolje ponovo postavljaju pitanje kako Srbi tako i Hrvati i Slovenci: »Zašto se ne stvara i KP Srbije?«

Odnos prema HSS i SDS. Već sam napomenuo da naši članovi rade prilično široko u HSS i u »Gospodarskoj slozi«, što nas je dosta približilo seljaštvu. S druge strane, preko uticaja reakcionarnih elemenata u vođstvu HSS, tom približavanju se čine velike smetnje. Iz redova HSS isključeni su ne samo naši članovi i simpatizeri, već uopće lijevi elementi koji se suprotstavljaju klerikalnom i reakcionarnom uticaju u HSS. U pokretu HSS vrši se jaka diferencijacija. Ipak sama činjenica da je dr Maček potpisao »Sporazum«, u kom je u prvom redu predviđena borba za demokraciju i slobodu, dokazuje da u HSS preovlađuju demokratski elementi. To su, prirodno, u prvom redu seljačke mase. Sa SDS održavamo veoma bliske kontakte, i ti ljudi se prema nama odnose vrlo lojalno, pozivaju nas na saradnju u svojoj štampi, u njihovim seoskim organizacijama »Seljačko kolo«, na vođenje zajedničkih akcija protiv fašista itd. Ukoliko postoji naš kontakt sa HSS, on ide uglavnom preko tih veza.[413]

Štampa. U Hrvatskoj pored Zagreba imamo i u unutrašnjosti više političkih listova i časopisa. Osim toga, Agitprop u Zagrebu izdaje razne brošure o aktuelnim pitanjima. Ovdje imamo velikih teškoća zbog pomanjkanja materijalnih sredstava, kao i od strane vlasti. Agitprop zahtijeva od nas najhitnije 20 000 dinara za izdanje svih najpotrebnijih stvari i za proširenje rada.

Ohrabrujuća je činjenica da u Hrvatskoj sada postoji rukovodstvo KPH, koje, i pored svih slabosti, ipak počinje samostalno da radi. Bilo bi ipak nužno da neko od nas bude tamo da bi pružao direktnu pomoć.

Slovenija. O radu u Sloveniji poslaću ti za nekoliko dana najnoviji Birkov izvještaj. Ovdje ti navodim samo nekoliko važnijih momenata. Iz dosadašnjih rezultata se može zaključiti da CK Slovenije radi na zadovoljavajući način. To treba pripisati i činjenici da tamo Birk sarađuje na licu mjesta. Osim toga, tamo se nalazi nekoliko prilično školovanih drugova. Oni su se povezali s većinom centara. U organizacionim pitanjima su se dobro snašli. Prije tri sedmice održan je plenum (izvještaj slijedi), na kome je učestvovalo 14 lica i koji je trajao 36 časova.[414]

U svim važnim centrima Slovenije organizirani su partijski kursevi, na kojima učestvuje oko 70 aktivista. Šaljem ti plan kursa. Uz to se održava i kurs za članove CK. Sav taj školski rad zahtijevaće 3 mjeseca. Oni najhitnije traže našu materijalnu pomoć za taj konkretan rad, a ja sam praznih ruku, pošto CK počinje da izdaje svoj ilegalni bilten.[415]

Sindikalno pitanje stoji u Sloveniji mnogo gore nego u Hrvatskoj. Pravi prijatelji sindikalnog jedinstva nisu se još mogli probiti u sindikalno

rukovodstvo, iako se u njemu nalaze tri-četiri lijevo orijentisana čovjeka. Oni nisu dorasli tim opasnim spletkarošima kao što su Jakomin, Sedej, Svetek itd. Ti ljudi se ne ustežu ni od kakvih mjera da bi sprovodili svoju prema radnicima neprijateljsku politiku. Prilikom prošlogodišnjeg štrajka tekstilaca koji je izbio u Sloveniji, jakominska centrala isključila je iz svojih redova najaktivnije vođe tog štrajka, što je dovelo do toga da su članovi počeli masovno da napuštaju organizaciju, tako da je u cijelom Savezu ostalo samo oko 150 članova. Isključeni članovi na čelu s Leskošekom, bivšim predsjednikom Sindikalne komisije, koga je takođe centrala URS-a isključila zbog tobožnje nediscipline, zahtijevali su od centrale tekstilnih radnika u Beogradu da im se dozvoli da počnu stvarati svoju organizaciju u Sloveniji. Do danas se u toj organizaciji okupilo oko 500 članova. Sindikalna komisija je tu činjenicu osudila kao akt cijepanja, sa čim je takođe saglasna URS-ova centrala u Beogradu. Jasno je da su naši drugovi u Sloveniji počinili grešku, jer je trebalo da ranije preduzmu sve korake da se spriječi sukob i da nastoje da se isključeni članovi ponovo prime u stare sindikate. Mi smo slovenačkim drugovima ukazali na tu grešku i zahtijevali od njih da rade na smirivanju konflikta, i to tako da novoosnovana organizacija u potpunosti stupi u stare jakominske sindikate. Na kongresu URS-a će se to pitanje konačno raščistiti.

Narodni front, koji je gotovo potpuno rasturen, obnavlja se, doduše, pod uticajem Sporazuma. S druge strane, u Koroščevoj stranci je došlo do rascjepa, jer se demokratski elementi ne slažu s njegovom politikom. Oni su izdali jedan proglas u kome izjavljuju da stoje na stanovištu »Punktacija« i da su za obnavljanje Slovenske ljudske stranke.[416] Mi smo dali direktivu da se taj pokret pomaže. Ta grupa je izrazila želju da pristupi Sporazumu. Pitaju nas da li demokratske grupe treba pojedinačno da pristupe Sporazumu ili da se one najprije u Sloveniji ujedine, pa da onda taj pokret u cjelini pristupi Sporazumu. Naš odgovor je bio: Nastojte da najprije pregovarate o glavnim tačkama Sporazuma, a onda mu u cjelosti pristupite.

Srbija. Poslije velike provale u unutrašnjosti Srbije (Kragujevac), situacija je veoma rđava, naročito u organizacionom pogledu.[417] U Beogradu takođe ne postoji nikakvo partijsko rukovodstvo; tamo radi samo nekoliko drugova bez konkretnog plana. Zbog toga je neophodno da neko od nas pođe tamo i da na licu mjesta pomaže. Tom teškom položaju u Srbiji veoma mnogo je doprinijela Mukova izdaja. Na legalnim sektorima inače se radi, ali s greškama, jer ljudi ne osjećaju nikakvu kontrolu nad sobom. Tamo postoji opasnost da prikriveni trockisti i likvidatori izbiju na površinu. I ta opasnost nije mala. Slučaj Marjanovića na kongresu URS-a primorava nas da u toj stvari budemo oprezni. Tebi je vjerovatno poznato da je on tamo htio da nastupi sa sopstvenom rezolucijom, koja je bila sastavljena u takvom duhu da bi bilo nemoguće ostvariti jedinstvo. Osim toga, na kongresu je istupio provokativno.

Tipičan primjer likvidatorstva i legalizma pokazuje nam jedno savjetovanje koje su sazvali razni ljudi iz Inicijativnog odbora. Na savjetovanje su pozvani poznati likvidatori i ljudi koji već duže vrijeme više ne rade. U prisustvu takvih ljudi raspravljano je o unutrašnjim pitanjima Partije, a bio je kritikovan i rad CK.[418]

Uprkos svim tim nedostacima i greškama, uslovi za dobar rad u Srbiji su veoma povoljni. Rukovodeći ljudi iz Udružene opozicije su voljni da s nama sarađuju. Na procesu Muku, na optužbu državnog tužioca da se komunisti služe manevrom i da ne rade iskreno, advokat Đonović je izjavio da »komunisti već otprije dvije godine rade i bore se iskreno za demokratiju i slobodu«.

U Makedoniji je stvoren Narodni front. U vezi s tim objavljena je platforma, koju su potpisali radikali, demokrati, zemljoradnici i lijevi radićevci. Tekst ovih dana.[419] U Crnoj Gori naši se takođe nalaze pred stvaranjem sporazuma s ostalim demokratskim grupama. Oni traže naše mišljenje o tome da li mogu prihvatiti platformu u kojoj se ništa ne govori o nezavisnosti Crne Gore, jer neki predstavnici te grupe osporavaju da uopšte postoji crnogorsko pitanje. Naš odgovor je glasio: S naše strane se može potpisati i takva platforma u kojoj se zahtijeva samo borba za demokratske slobode.

Kongres URS-a. Već sam te obavijestio da je u sindikalnim organizacijama raspravljano o kongresu. Iz dosadašnjih rezultata se jasno vidi da je u mnogim pitanjima moguće postići jedinstvo. Dvadeset sedmog oktobra je u Zagrebu održan plenum centrale URS-a, na kome je raspravljano o predlogu lijevih pristalica jedinstva da se kongres odloži da bi se izvršila bolja priprema i da bi se otklonili neki nesporazumi, kao, na primjer, stanje u Sloveniji. Predlog je usvojen većinom glasova i kongres je odložen do aprila 1938. godine. Zbog toga su trojica funkcionera URS-a — Luka Pavićević, Belić i još jedan — podnijeli ostavke, što su motivisali tvrdnjom da se pokušava izazvati rascjep sindikalnog pokreta. Tražimo da nam se ta stvar što prije razjasni, jer su upravo Pavićević i Belić bili u pitanju jedinstva sindikalnog pokreta uvijek lojalni. Ovaj predlog je potekao od zagrebačke, sarajevske i slovenačke delegacije.[420] Mi ćemo pokušati da ovaj spor povoljno riješimo. Socijaldemokrati su opet počeli sasvim otvoreno da pišu o stvaranju socijalističke partije, i na tome konkretno rade. Za to su krivi i naši ljudi, jer su s njima malo kontaktirali i pokazali suviše malo aktivnosti da bi o tom pitanju s njima postigli sporazum. Jedino je u Sloveniji učinjen takav pokušaj; iako socijalisti neće ništa da znaju o stvaranju jedne jedinstvene partije, izjasnili su se za akciono jedinstvo.

Omladina. U Beogradu i u Vojvodini omladinski pokret se razvija sasvim dobro. To se vidi iz mnogih akcija. Na čelu tog pokreta nalaze se aktivni i sposobni ljudi. Suprotno tome, ovaj pokret u Hrvatskoj je slab. Tamo nemamo za to sposobnih kadrova. Takve teškoće ne može

riješiti pokrajinsko rukovodstvo, koje sam ja na licu mjesta stvorio. Otuda u Zagrebu ne izlazi nijedan naš omladinski list. Na višim školama danas imaju prevlast fašistički elementi i naš je zadatak da se ozbiljno pozabavimo rješavanjem tog pitanja. Najvažnije je naći odgovarajuće ljude za taj rad. U Sloveniji je taj pokret malo bolji. Ali tamo ponegdje postoje frakcionaške raspre. O tome ćeš dobiti specijalan izvještaj. Ja te ipak molim da obezbijediš materijalnu pomoć za omladinski rad.

Turizam [odlazak dobrovoljaca u Španiju]. Uspio sam do sada da šaljemo po 50 turista mjesečno. Prošlog mjeseca razboljelo se na putu 50 turista i morali su se vratiti u domovinu. Na tom putu je sada vrlo teško. Ipak sam preduzeo mjere da nađem drugi izlaz i da dosadašnji broj osiguram i za zimu. U vezi s tim sam predložio da se »otuda« povuče nekoliko dobrih ljudi i pošalje u zemlju. Osim toga, prije nekoliko dana vratio se Rozenko [Rodoljub Čolaković], pošto je tamo izvršio zadatak. Tamo je on razgovarao s ljudima iz Dijazovog saveza [KP Španije] o mogućnosti osnivanja jednog sanatorijuma [partijske škole] za naše ljude za nekoliko mjeseci. To je utoliko potrebnije što ove godine sanatorijci ne mogu doći k tebi. Mi nemamo nikakvih drugih mogućnosti. Dijazov savez je već izjavio da je spreman da to izvrši. Mi bismo tamo mogli poslati nekoliko sanatorijaca iz zemlje, a nekoliko bismo našli tamo i tako bismo mogli sprovesti liječenje [školovanje] od nekoliko mjeseci. Slažeš li se s tim? Pored toga, mogao bih ti poslati nekoliko dobrih turista, koji su se tamo dobro pokazali, da bi se kod tebe mogli još boje izgraditi.

Politička situacija u Jugoslaviji se iz dana u dan sve više zaoštrava. Režim svim silama nastoji da kompromituje »Sporazum«, da zavadi Mačeka s Udruženom opozicijom u Srbiji. Cenzura konfiskuje sve što se o Sporazumu pozitivno piše. Vladina štampa vodi podlu kampanju protiv vođa opozicije. Udružena opozocija je izdala jedan letak u kome kaže da ona ni po cijenu krvi neće odstupiti od svojih planova i da će za to vlastodršci snositi odgovornost. Na takve izjave ju je prinudilo raspoloženje masa, koje su spremne za borbu. Upravo sada treba da budemo jaki i spremni na ono što se od nas zahtijeva. Protiv našeg komunikeja* nisu se izjasnili ni Maček ni UO, što znači da nisu protiv naše saradnje. I upravo u vezi s tim moram podvući da situacija koja sada vlada zahtijeva najhitnije rješenje da bi Partija mogla da vrši postavljene zadatke.

Situacija u zatvorima. S obzirom na razdor u redovima našeg aktiva u zatvorima koji je izazvala pogrešna politika i koji je prešao granice zatvorskih zidova, formirao sam ovdje jednu komisiju, koja će

* Vid. str. 105—106 u ovoj knjizi. — *Red.*

se pozabaviti raščišćavanjem ove stvari, koja će ispitati uzroke i krivce pozvati na odgovornost. Bliže o tom u specijalnom izvejštaju.*

S pozdravom
Valter

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/100. *Prevod s njemačkog*

---

* Vid. o tome Titovo pismo Vilhelmu Piku od 5. decembra 1937. u 4. tomu. — *Red.*

PISMO U BEOGRAD
[Milovanu Đilasu, članu PK KP za Srbiju]

22. novembar 1937.

Dragi prijatelju,

Jedanput sam ti već odgovorio na tvoje pismo u kome tražiš neke savjete.* Još jedared ponavljam da je bilo tvoje gledište pravilno što se tiče sporazuma u C[rnoj] G[ori]. Nije sada vrijeme diskutirati o tome da li postoji u C[rnoj] G[ori] nac[ionalno] pitanje ili ne. Mi treba da sada okupimo sve demokratske elemente u jedan blok u borbi za osnovne tačke Sporazuma, a to su sloboda, demokratija i konstituanta. Kad to izvojštimo, tada će se moći govoriti o nac[ionalnom] pitanju i ostalim pitanjima u konstituanti. Objasniti ljudima da svako natezanje oko gornjih pitanja ide samo naruku reakciji u sadašnje vrijeme. Vaso [Srzentić] i onaj advokat iz C[rne] G[ore] nemaju nikakvih prava da govore o c[rno]g[orskom] pitanju.[421]

Javi mi šta to znaš o ostavci Luke [Pavićevića], Belića i onog trećeg. Tražio sam već o tome informacije, ali bih želio i od tebe. Kako se sada oni drže i kako su to primili radnici?

Za vrijeme posjeta Delbosa Jugoslaviji nastojte da pripremite čim bolji doček.[422] Vi ste do sada u tome pogledu tamo prednjačili, pa učinite to i sada. Tu biste trebali da zajedno s UO istupite. Takve manifestacije potrebno je prirediti i po ostalim gradovima Srbije. To ima veliki značaj, naročito u ovoj teškoj međunarodnoj situaciji. Angažirajte cjelokupnu naprednu štampu da piše već sada o tome.

Nadam se da će te u skoro vrijeme neko posjetiti i pomoći malo urediti gospodarstvo, jer, kako meni izgleda, ono kod tebe zaista stoji rđavo.[423]

Jesi li poslao moje pismo na ciglanu [sremskomitrovačku kaznionu]? Poruči tamo Bori [Prodanoviću] da ne pravi gluposti i da nema pravo govoriti ili poduzimati nešto u ime moje firme [Partije]. Pitanje ciglane uredićemo i bez njega, jer on nam tu može samo pokvariti posao sa svojim uplitanjem. Veze sa ciglanom oduzeti onima koji nisu za to kompetentni ili se ne nalaze u familiji [Partiji]. To sve treba ići preko mojih filijala [rukovodstva KP u pojedinim pokrajinama] i biti kontrolisano.

---

* Vid. str. 131—132. — *Red.*

Za koji dan ćeš dobiti 15 komada fr. za turizam [španske stvari]. Nastoj da nabavljaš tamo potrebne rekvizite.[424] Možeš dati za svaki komad do 600 d. Napregni sve sile da čim prije i više pošalješ, jer je stvar hitna.

Pozdrav
Oto

Pisano u Parizu, poslato u Beograd.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/107.

[DR PAVLU GREGORIĆU, PREDSTAVNIKU CK KP HRVATSKE]
Pismo br. 12

22. novembar 1937.

Dragi prijatelju,

Primio sam tvoje pismo br. 3 od 10. XI. Sa donosiocem sam razgovarao o svemu i nastojaću da se realizira stvar kad bude za to vrijeme.[425] Ovih dana šaljem 5 komada fr. i to je za familiju [Partiju] za najnužnije potrebe. Osim toga, šaljem 35 komada fr. za turizam [španske stvari] kod tebe i 15 za turizam u Bgd. Šta je s vama da tako slabo ide posao kod vas? Jesi li poduzeo one mjere s kipcima? Treba to hitno učiniti i poslati mome pomoćniku u B[eogradu]. Još jedanput, za svakoga treba dva kipca, a na jednom treba da bude opis ukratko.[426] Zašto mi nisi javio da si nešta poduzeo već po tome pitanju? Osim toga, trebaš poduzeti neke mjere da nabavljaš tamo gotova odijela [pasoše], možeš za svaki komad dati do 600 d. Šta je s Dalmacijom i slanjem u malim količinama preko bare? I zato sam ti dao upute* i do danas mi nisi ništa javio da li si što u tom pravcu poduzeo. Moram napomenuti da me tvoji turisti [španski dobrovoljci] odviše skupo koštaju. Od sada ne smiješ davati više od 1200 d. za one koji putuju s gotovim odijelom [pasošem]. U to me je uvjerio tvoj čovjek koji mi je donio pismo. Već sam ti javio da nikakve djevojke ne primam s ekspres-kurseva. Ne šalji! Ovdje ti šaljem novu javku . . .**, a novi opis za prelaz dobiješ za koji dan. Ako imaš zgodne i sposobne ljude, možeš ih odmah slati direktno na drugi prelaz čim dobiješ tačne upute za to. To je samo tako dugo dok moj čovjek tamo ne udesi punktove preko kojih će onda da putuju.

Nisi mi javio da li si podigao moj dar koji sam ti poslao. Sada ti šaljem opet oko 50 komada »P[roletera«], u kome se nalazi sveto pismo za H[rvatsku]***. Mislim da je sada dosta kratko. Štampaću ga i u posebnoj brošuri. Ovo što sada šaljem nastoj da ode na sve strane, a ne da negdje leži.

Novorođenče mi se ni najmanje ne sviđa. Strašno je apstraktno i ne odgovara svrsi kojoj je namijenjeno. Deset puta je gori**** nego stari

* Vid. str. 142—143. — *Red.*

** U originalu stoji 15 tačkica zbog konspiracije. — *Red.*

*** Ove riječi se vjerovatno odnose na »Proglas Komunističke stranke Hrvatske«, koji je objavljen u »Proleteru« br. 12 za novembar 1937. — *Red.*

**** U originalu je omaškom napisano »bolji«, a očito je da se misli na »gori«. Riječ je o »Novom listu«. — *Red.*

brat »R« [»Radnik«]. Pa gdje su ti tvoji sposobni odgojitelji kojih baš nema malo u tvom mjestu? Ja sam ipak očekivao nešta bolje.[427]

Sada će putovati Delbos naokolo. Kada dođe u Jugoslaviju, dignite sve na noge: staro i mlado, prijatelje i znance, da ga čim ljepše dočekate. Dogovorite se s ostalima da to učinite zajednički. Neka taj doček bude snažan izraz simpatije za Francusku i za demokraciju uopće. Javi hitno i onima u Bgd, jer tamo će ipak biti glavno. Osim toga, treba to da bude organizovano u čitavoj zemlji, jer je i to dio borbe za demokraciju kod nas. Pišite već sada o dolasku u formi dobrodošlice. Radite hitno i energično i mislim da vam nije potrebno naglašavati važnost toga s obzirom na vanjsku situaciju danas.

Pozabavite se malo više i paktom triju fašističkih sila protiv Kom[interne].[428] Danas već i najdesnije novine u Francuskoj i Engleskoj pišu da je on zapravo uperen protiv njihovih interesa, dakle to znači da vam pravac nije teško pogoditi.

Čitam da su dali ostavku Luka Pavićević, Belić i još jedan i javi mi hitno podrobnije o čemu se zapravo tu radi. Treba nastojati, odnosno pokušati nagovoriti ih da povuku ostavku. Ko su novi ljudi koji su došli na njihova mjesta? Nadam se da nisu možda lijevi sa svojim netaktičkim postupkom skrivili tu ostavku.

Šta je sa intervencijom kod naših prijatelja za Amerikance? Obavijesti se hitno o tome da li je to zaista Simeoni kod tetke.

Molim te lijepo sjedni i napiši mi ukratko o najvažnijim stvarima u tvojoj porodici, jer ti [si] se do sada samo ograničio na čisto tehničke stvari.

Pozdrav
Oto (Valter)*

Poslato iz Pariza u Zagreb.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/118.

---

* Pseudonim »Valter« Tito je naknadno dopisao prilikom svog boravka u Kominterni 1938/1939. — *Red.*

PRED SUDBONOSNIM DOGAĐAJIMA[429]

Sporazum sklopljen između Seljačko-demokratske koalicije i srbijanske Udružene opozicije unio je u naš politički život jednu novu notu, zatalasao narodne mase i uznemirio režimske i ostale protunarodne elemente. U svim krajevima zemlje Sporazum su pozdravili svi oni koji jasno vide u kakvom se ćorsokaku nalazi Jugoslavija i koji su svjesni da ići dalje putem kojim ide vlada S.K.S. [Stojadinović-Korošec--Spaho], znači ići u propast. Kod njih je Sporazum probudio nove nade, ulio im vjeru da u našoj sramnoj i žalosnoj sadašnjici ipak ima snaga koje *mogu* i *hoće* da toj sadašnjici učine kraj.

Makedonija i Crna Gora odgovorile su na Sporazum još širim okupljanjem narodnih snaga za borbu protiv jednog reakcionarnog i protunarodnog režima. Još je značajnije u tom pogledu previranje koje se vrši u bivšoj SLS. Jedan dio vodstva te stranke, iza koga stoji nesumnjivo većina njenih pristalica, izdao je proglas u kome se izričito izjašnjava protiv politike Korošca. Tu politiku oni žigošu kao protuslovensku, a Korošcu oduzimaju pravo da govori u ime slovenskog naroda. Za njih je jasno da je Korošec postao ne samo sluga beogradskih hegemonista, već i agent međunarodne reakcije, agent onih sila od kojih se slovenski narod ne može nadati nikakvom dobru.

Sporazum je obodrio sve demokratske elemente, dao podstreka okupljanju svih demokratskih snaga i doista stvorio široke mogućnosti pred narodima Jugoslavije u njihovoj borbi za nacionalnu ravnopravnost, slobodu, hljeb i mir.

Dok su narodi Jugoslavije primili Sporazum sa oduševljenjem, režimska ga je štampa dočekala s divljom zlobom i pakošću. Nema laži, podlosti i klevete koja se kroz stupce vladine »Samouprave« nije sručila na glavu potpisnicima Sporazuma. Ustali su branioci »države« i »jedinstva« da žigošu kao antidržavne i rušilačke elemente Ljubu Davidovića i Acu Stanojevića. Ustali su oni koji hoće da ovjekovječe Jugoslaviju kao tamnicu naroda, Jugoslaviju kao prirepak fašističke Italije i Njemačke, Jugoslaviju kao kulu reakcije na Balkanu. Bacaju se blatom na ljude koje je naše gorko političko iskustvo naučilo da je za Jugoslaviju i njene narode pitanje novog unutarnjeg uređenja i nove spoljnopolitičke orijentacije pitanje života i smrti. Kleveću političare koji su najzad uvidjeli da sudbina i budućnost sviju naroda Jugoslavije zavisi od toga hoće li

ona biti — i to što prije — preuređena na bazi nacionalne ravnopravnosti, demokratije i mira.

Sporazum je do kraja razgolitio svu reakcionarnost režima S.K.S. Njegovi predstavnici do jučer su se busali u grudi kao neprijatelji fašizma, čak kao ljudi koji su Jugoslaviju spasli od Jevtića, Živkovića i njihove družine. Poslije objavljenja Sporazuma oni se odjednom okreću ka JNS, tražeći u njoj saveznika za borbu protiv naroda, saveznika za državne udare i druge političke avanture. Režim traži sebi saveznike među svim fašističkim i reakcionarnim klikama, jer vidi da mu priče i laži o demokratiji više ne pomažu.

Pored bjesomučne kampanje koju vodi režimska štampa protiv Sporazuma i njegovih nosilaca vlada pooštrava cenzuru i sa svom strogošću primjenjuje fašističke zakone koje ona pored svih obećanja nikad nije htjela da ukine. Opoziciona štampa ne smije da piše o Sporazumu. Njega narodu »tumače« »Samouprava« i slični listovi.

Teror se pojačava. On nije, kao dosad pod režimom Stojadinovića, uperen uglavnom protiv radničke klase, već i protiv ostalih opozicionih elemenata. Ubistvo hrvatskih seljaka kod Virovitice, poslije puškaranja seljaka ljetos u Srbiji, upotpunjuje sliku režima, kome je ostalo još samo golo nasilje da njime produži svoj opstanak na vlasti.[430] U spoljnoj politici vlada S.K.S. odlučno se stavila uz Berlin i Rim. Ona traži vani kod krupnih fašističkih razbojnika podršku u borbi protiv naroda svoje zemlje. Stojadinović poslije svoga puta u Pariz i London, koji je bio prosto prašina u oči i koji je mogao samo naivne da obmane, putuje u Rim i sprema se u Berlin.[431] Pariz je bio nužda, po onoj narodnoj: »O, Turčine, za nevolju druže!«, ali prava Ćaba — to je Rim, to je Berlin. Tamo, u centar svjetske reakcije, u tabor gdje se priprema novo svjetsko klanje, upereni su pogledi Stojadinovića, kao, uostalom, i reakcionara sviju dlaka. To je njihova uzdanica. Stojadinovićev poslanik u Rimu prilikom predaje akreditiva zvanično priznaje razbojništvo izvršeno nad abisinskim narodom. Stojadinović šalje vojnu misiju u Italiju, koju dočekuju s velikom pompom. Stojadinoviću se već sada priprema u Njemačkoj svečan doček i izgleda da će ga sam »Führer« da provede kroz Krupove tvornice da mu pokaže silu Trećeg Rajha.

Vladino obavještenje o paktu Njemačke, Japana i Italije »protiv Kominterne« srdačno pozdravlja tu zavjeru protiv mira i demokratije. Formalno vlada S.K.S. njemu ne pristupa. Ona »samo« u njemu pozdravlja snažno oruđe za »odbranu reda i civilizacije« od boljševizma. Pravi smisao tog pakta razotkrili su čak i dalekovidniji desničarski krugovi u Francuskoj i Engleskoj: napad na demokratiju i mir u svijetu. Ali naši »demokrati« kova Stojadinovića, Korošca, Spahe i njima sličnih, uplašeni Sporazumom, u strahu pred narodom, kuda će nego pod skut svjetske reakcije. Ko će da ih spase od »boljševizma«, tj. od naroda koji traži svoje pravo, ako neće oni koji danas spasavaju Franka.

Dobro znaju nosioci današnjeg režima u Jugoslaviji da se u narodnu podršku ne mogu nadati. Čak se ni u svoju vlastitu silu odviše ne uzdaju. Radi toga traže saveznike i zaštitnike vani, koji će ih spasavati od njihovog vlastitog naroda, sve, razumije se, u ime borbe protiv »boljševizma«. Da bi se održali na vlasti, oni nisu prezali i neće prezati ni od čega: ni od najveće podlosti, ni od najcrnje izdaje. Oni svojom politikom guraju našu zemlju i narode Jugoslavije u rat na strani fašističke Njemačke i Italije, najvećih neprijatelja demokratije i napretka, zakletih neprijatelja slobode malih naroda.

Nikada se narodi Jugoslavije za ovih 19 godina života u zajedničkoj državi nisu nalazili pred sudbonosnijim događajima. Rat u Španiji i Kini koji vode potpisnici pakta »protiv Kominterne«, tj. Njemačka, Japan i Italija, samo je uvod u »veliki rat« koji oni pripremaju. Ali već taj uvod pokazuje jasno šta trudbenici, šta narodi mogu očekivati od tih samozvanih zaštitnika »civilizacije«. Porušena naselja, stotine hiljada nevinih ljudskih žrtava — među njima dobrim dijelom žene i djeca — to je krvavi bilans. To spremaju i našoj zemlji ti glavni prijatelji Stojadinovića.

Zar mogu narodi Jugoslavije mirno gledati u budućnost kad u ovakvim teškim vremenima sjedi za državnom krmom šačica bestidnika i narodnih izdajnika? Ta oni su spremni da radi svojih sebičnih interesa popale naše gradove, da zaviju u crno naše majke i sestre, da nas sve prodaju u najcrnje ropstvo.

Da bi ih [se] spriječilo u toj izdajničkoj i nečovječnoj raboti koju oni gotovo ne krijući pripremaju, potrebna je borba č i t a v o g naroda, potrebna je brza i odlučna akcija sviju istinskih demokrata, sviju onih koji doista vole svoju zemlju i svoj narod.

Sporazum je bio samo prvi krupan korak u toj borbi. On je pokrenuo i obodrio sve one koji vide kuda vodi Jugoslaviju režim S.K.S. Sporazum sam po sebi, dakle, krupno je političko djelo. Ali Sporazum sam po sebi nije dovoljan da bi se izmijenilo postojeće stanje, da bi se spriječili narodni neprijatelji da kuju zavjeru protiv naroda, njegove slobode i budućnosti. Zato je potrebna akcija. potrebna je borba vođena odlučno i smjelo u kojoj će uzeti učešća s a v narod. Samo takvom borbom moguće je stvoriti preduslove za ostvarenje Sporazuma, a to znači: otjerati s vlasti Stojadinovića i njegovu bestidnu družinu. Nada da će vlast biti dobivena bez borbe jalova je. I to uviđaju svi dalekovidniji ljudi.

Samo otjeravši s vlasti vladu S.K.S. moći će narodi Jugoslavije pristupiti njenom preuređenju na bazi nacionalne ravnopravnosti, slobode i mira, koji je danas ugrožen više nego ikada.

Pisano u Parizu u drugoj
polovini novembra 1937.

»Proleter«,
decembar 1937. br. 13.

SLUČAJ IZDAJNIKA ADOLFA MUKA

U toku 17 godina otkako se naša Partija nalazi u nelegalnosti našlo se u njoj nemalo izdajnika i provokatora. Bilo je takvih koji su postali provokatori zbog toga što im nije bilo moguće ostvariti svoje bolesne ambicije. Bilo je takvih koji su došli u naš pokret kao provokatori, poslani direktno od policije. Bilo je takvih koje je policija uspjela slomiti i učiniti iz njih svoje slijepo oružje.[432] Ali najviše je danas takvih bijednika koji su pod batinama i mučenjima postali izdajice time što su teretili svoje drugove i provaljivali čitave organizacije. Ali niko od svih tih provokatora i izdajnika nije do danas toliko osramotio našu Partiju kao što je to učinio Adolf Muk svojim izdajničkim i provokatorskim držanjem pred klasnim neprijateljem. Slučaj izdajnika Adolfa Muka najteži je do danas u našoj Partiji ne samo po tome što je on mnogo pričao i izdavao klasnom neprijatelju nego i po tome što je Muk od 1919. godine slovio kao ispravan i odan borac radničke klase, što je uspio — blagodareći nepravilnoj politici kadrova sa strane nekih ljudi — da se uzdigne do rukovodećeg foruma naše Partije. Taj je slučaj tim teži što se dogodio baš u vrijeme kada je nastao prelom u našoj Partiji u pogledu držanja pred klasnim neprijateljem i kada su bili sve ređi slučajevi izdajstva, a sve više primjera herojskoga držanja ne samo partijaca već i drugih svjesnih antifašista, na primjer Spasenije Babović, dr Braine-Fos, Krste Popivode i mnogih drugih, koji ni pod najtežim mukama nisu htjeli da postanu oružje policije.[433] Baš u to vrijeme Muk je postao izdajnik umjesto da bude primjerom svima onima koji dolaze u takvo iskušenje.

Da li je Muk bio iskren i odan borac radničke klase? Odgovor na ovo pitanje leži u njegovom izdajničkom držanju pred klasnim neprijateljem. Onaj ko je iskren i odan borac radničke klase dokazaće to u časovima iskušenja i po cijenu svoga života. A izdajnik Muk je po svaku cijenu htio da spase svoj kukavni život, iako mu nije prijetila opasnost, već je pod prvim batinama počeo sve izdavati.

Muk je znao vrlo vješto hohštaplirati sa svojom revolucionarnošću i hrabrošću. On je uspio mnoge blefirati i ubijediti u to, tako da u početku mnogi drugovi nisu htjeli vjerovati da je postao izdajnik. Ali kad čovjek analizira njegove postupke u toku njegova rada i držanja pred policijom i sudom, tada postaje njegova izdaja razumljivija. Njegova

taština i hvalisavost idu tako daleko da čak i na policiji, pred istražnim sudom i na samoj raspravi, upravo se trudi da dokaže kako je on važna ličnost. Kako je on tobože bio, možda ne vođa, a ono jedan od najodgovornijih članova CK itd. Ovo je posljednje prosta laž, jer on u vrijeme hapšenja uopće nije bio u rukovodstvu.[434] Ali on to nije htio pred klasnim neprijateljem kazati samo da mu ne bi »ugled« pao. On se hvalisao pred klasnim neprijateljem kako je »Januarski proglas« njegovo djelo samo da mu poraste »ugled« u očima policije i suda. On se prosto trudi da dokaže kako je on bio upućen u sve poslove. Razumije se da on kod toga ne štedi nikoga. Glavno je da se njegova herostratska slava čuje na sve strane.

Videći s kim ima posla, policija ga iskorištava da on preuzme na sebe ulogu tvorca Narodnog fronta i Jedinstvene radničke partije. I on kod toga daje u pandže policije mnoge nevine ljude, ali glavno je da njegova taština bude zadovoljena. Baš u tome i jeste najveći zločin ovog izdajnika i jedinstven svoje vrsti u našoj Partiji, što je on poslužio klasnom neprijatelju da kompromituje u očima širokih masa Komunističku partiju i njen CK izdajući se za ono što u stvari nije bio. Klasni neprijatelj je pomoću ovog bijednika pokušao da dokaže kako u vodstvu Komunističke partije sjede beskarakterni ljudi i kukavice. On je nastojao da pomoću toga izdajnika okalja zastavu naše Partije, koju su cijenom svog života visoko digli takvi heroji kao što su bili sekretar CK naše Partije Đuro Đaković, Hećimović, Božo Vidas (Vuk) i mnogi drugi, koji su pali junačkom smrću u beogradskoj i zagrebačkoj glavnjači.[435] U isto vrijeme dok ovaj izdajnik sramoti našu Partiju i CK, naš CK gubi iz svojih redova jednog od najboljih svojih članova koji je pao junačkom smrću na bojnom polju Španjolske za slobodu i demokraciju, druga Blagoja Parovića.[436] Evo, takvih heroja bilo je i ima nemalo u našoj Partiji, i to nam je garancija da pomoću nikakvih izdajnika, pa ni Mukovog kalibra, klasni neprijatelj neće ocrniti u očima širokih slojeva našu Partiju i njen CK.

Mnogi će se pitati: Pa dobro, kako je ipak mogao takav tip da se makar i kratko vrijeme održi na tako visokom forumu? Mi ćemo u vezi sa jednim drugim sličnim slučajem pisati kad bude za to vrijeme. Sada možemo kazati samo to da je on u svome radu ispoljavao osim već spomenutih nedostataka i političku nezrelost i kolebanje. Baš zbog toga on je bio odstranjen sa rukovodstva već prije nego što je bio uhapšen.

Izdajnika Adolfa Muka Komunistička partija za sva vremena izbacuje iz svojih redova. Njegov slučaj neka bude pouka za naše članstvo, a naročito za one koji misle da se prema izdajnicima može pomirljivo postupati i opraštati. Da, mi diferenciramo težinu zločina, izdaje i nedostojnog držanja pred klasnim neprijateljem, ali ćemo nemilosrdno žigosati svako izdajstvo i biti prema njemu nepomirljivi. Ovom prilikom podvlačimo i to da neki ljudi koji su se držali nedostojno i izdajnički na policiji brzo zaboravljaju na to. Oni misle da je robija dovoljna

da opere tu ljagu koju su oni nanijeli Partiji. Oni primaju kaznu i isključenje sasvim olako, jer misle da to može izgladiti vrijeme, a ne buduće držanje i djela. Pokušaj takvih ljudi da se rehabilitiraju pred Partijom na taj način što će poslužiti možda nekim ljudima sa bolesnom ambicijom, opasan je put i to može upropastiti i jedne i druge. Mi smo dužni da budno pazimo na sve te pojave i u korijenu ugušimo sve što je nezdravo i štetno u našoj Partiji. (Slučaj članka u »Rundschau«).[437] Napominjemo takvima da se varaju, jer baš od daljnjeg njihovog držanja zavisi da li će opet biti primljeni u redove naše Partije. Da se to zasluži, potrebno je proći kroz mnoge kušnje i trnoviti put, jer samo na taj način ćemo očistiti našu Partiju i visoko dignuti zvanje člana Komunističke partije.

Napisano u Parizu u drugoj polovini novembra 1937.

»Proleter«, decembar 1937, br. 13. Potpis: T. T.

PRILOZI

ZAPISNIK SJEDNICE BLS IK KI

4. mart 1935.[438]

Prisutni:	Valecki, Alihanov, Gorecki, Valter, Aleksejev [Ernest Blank] Očalis, Gromov [Vladimir Pop-Tomov], Špiner [Ivan Karaivanov], Iskrov, Senjko [Vladimir Ćopić], Abenov, Petkov, Zadobra, Popović [Đuro Pašalić], Bolond, Vladimirov [Vlko Červenkov], Železov, Grozdanov [Marin Geškov], Filipov, Bogdanov [Anton Kozinarov].[439]
Dnevni red:	Informacije referenata
Saslušane:	Inforamacije Grozdanova, Očalisa, Valtera i Goreckog.
Diskutovali:	Petkov, Abenov, Bolond, Valecki.

Zapisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1935, neregistrovana građa.

Prevod s ruskog

[ODLUKA CK KPJ O IMENOVANJU JOSIPA BROZA TITA ZA ČLANA POLITIČKOG PREDSTAVNIŠTVA KPJ PRI KI]

Sjednica CK KPJ od 25. marta 1935.[440]

Prisutni:	Somer [Milan Gorkić], Rihter [Ivan Krndelj], Hagen [Kamilo Horvatin], Gajić [Zora Nikolić], Šmit [Blagoje Parović] i Löwy [Adolf Muk].
Pretresano:	*Riješeno*
. . .	
2) Stanje u emigraciji u M[oskvi].	1) Primili izvještaj Šmita i u duhu toga izvještaja i diskusije uputili pismo Senjku [Vladimiru Ćopiću]. 2) Složiti se sa predlogom o sastavu part[ijskog] predstavništva u M[oskvi] u sastavu Winter [Vladimir Ćopić], Tito i Andrej [Stjepan Cvijić], s tim da Winter ostaje predstavnikom u KI.
	. . .

Zapisano u Beču.

A-CK SKJ, Fond KI 1935/147. *Prevod s ruskog*

ZAPISNIK SJEDNICE BLS IK KI

21. april 1935.

Prisutni:	Gotvald, Valecki, Alihanov, Iskrov, Ferdi, Kabakčijev, Gorecki, Cvetanova [Cola Dragojčeva], Kokinos, Grinos, Abenov, Vladimirov [Vlko Červenkov], Kolarov, Sandanski [Nikola Orovčanac], Valter, Senjko [Vladimir Ćopić], Birk [Edvard Kardelj], Gromov, Zadobra, Bošković [Filip Filipović], Železov, Aleksejev [E. Blank], Rumenov, Filipov, Andrej [Stjepan Cvijić], Grozdanov [Marin Geškov], Liht [Rade Vujović]
Dnevni red:	1) O partijskoj štampi u Jugoslaviji 2) O časopisu »Balkan-Korrespondenz«
1) Saslušano:	O partijskoj štampi KPJ (saopštenje druga Sandanskog) [N. Orovčanca].
Diskutovali:	Valter, Birk, Senjko, Bošković, Valecki.
Odlučeno:	Prihvatiti kao osnovu teze druga Sandanskog. Drugovima Sandanskom, Birku i Valteru stavlja se u zadatak da za časopis »KI« pripreme pregled partijske štampe KPJ i da ga u roku od deset dana predaju.[441] Drug Senjko je zadužen da obavijesti o tome CK [da napiše odgovarajuće pismo CK koje će se pretresti u BLS].
2) Saslušano:	O [časopisu] »Balkan-Korrespondenz« — saopštenje Alihanova.
Diskutovali:	Grinos, Gorecki, Vladimirov, Liht, Iskrov, Aleksejev, Kolarov.

Odlučeno:	Konstatuje se neizvršenje januarske odluke BLS o »BK« i predlaže se da se uz odgovornost predstavnika partija pristupi njenom istinskom ostvarenju. U BLS će se podnositi informacija o materijalima objavljenim u »BK« odmah po dobijanju svakog novog broja časopisa.[442]

Zapisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1935, neregistrovana građa.

Prevod s ruskog

ZAPISNIK SJEDNICE BLS IK KI

10. maj 1935.

Prisutni:	Valecki, Alihanov, Gorecki, Špiner [Ivan Karaivanov], Zadobra, Petkov, Očalis, Liht [Rade Vujović], Valter, Grozdanov [Marin Geškov], Vladimirov [Vlko Červenkov], Cvetanova [Cola Dragojčeva], Iskrov, Senjko [Vladimir Ćopić], Abenov, Aleksejev [Ernest Blank], Ivanov, Bošković [Filip Filipović], Železov.
Dnevni red:	Informacija referenata BLS
Saslušane:	Informacije Očalisa, Grozdanova, Abenova i Valtera.
Diskutovali:	Ivanov, Gorecki, Petkov, Valter.
Odlučeno:	Primiti k znanju.

Zapisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1935,
neregistrovana građa.

Prevod s ruskog

[ODLUKA O POSTAVLJENJU JOSIPA BROZA VALTERA ZA POLITIČKOG REFERENTA U BLS]

Izvod iz zapisnika br. 451 sjednice Političke komisije Političkog sekretarijata IK KI od 11. maja 1935.

Valter Balkan-LS

Razmatran

15. 7316 Predlog Balkanskog LS da se drug Valter postavi umjesto druga Lichta (Rada Vujovića] za jugoslovenskog referenta i da se potvrdi premještaj druga Lichta u Institut za međunarodnu privredu i politiku.

Zapisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1935, neregistrovana građa.

Prevod s njemačkog

ZAPISNIK SJEDNICE BLS IK KI

26. maj 1935.

Prisutni:	Valecki, Gotvald, Alihanov, Gorecki, Valter, Grozdanov [Marin Geškov], Očalis, Petkov, Zadobra, Senjko [Vladimir Ćopić], Špiner [Ivan Karaivanov], Kolarov, Štefan [Vilim Horvaj], Rihter [Sreten Žujović], Guber [Karlo Mrazović], Rozenko [Rodoljub Čolaković], Bović, Adler [Stevan Lilić], Birk [Edvard Kardelj], Steklov [Karlo Luter], Andrej [Stjepan Cvijić], Kabakčijev, Cvetanova [Cola Dragojčeva], Vladimirov [Vlko Červenkov], Krasnov, Bošković [Filip Filipović].
Dnevni red:	1) Diskusija o rezultatima parlamentarnih izbora u Jugoslaviji[443]
Saslušano:	O rezultatima izbora u Jugoslaviji (referat druga Valtera)
Diskutovali:	Steklov [Karlo Luter], Gromov [Vladimir Pop—Tomov], Kolarov, Gorecki, Krasnov, Švarcman [Vilim Horvaj], Bošković, Valecki.

Zapisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1935, neregistrovana građa.

Prevod s ruskog

ZAPISNIK PROŠIRENE SJEDNICE BLS IK KI

29. maj 935.

Prisutni:	drugovi Valecki, Alihanov, Gorecki, Špiner [Ivan Karaivanov], Gromov [Vladimir Pop-Tomov], Valter, Očalis, Iskrov, Senjko [Vladimir Ćopić], Petkov.
Dnevni red:	1) O planu rada BLS za jun
Saslušano:	O planu rada BLS za jun [Valecki]
Odlučeno:	1) Usvojiti sljedeći plan rada BLS za jun (prilaže se). 2) Drugovi Špiner i Alihanov zadužuju se da do 2. VI pripreme plan referata o stanju kadrova u balkanskim KP. Referati su povjereni: za KPB — Grozdanovu, za KPG — Petkovu, za KPR — Goreckom i za KPJ — Valteru. Prva dva referata biće podnesena na proširenoj sjednici BLS tokom juna, a drugi na sličnoj sjednici tokom prve polovine jula.[444] 3) Smatrati neophodnim tokom prve polovine juna sumirati rezultate proslave 1. maja u balk[anskim] zemljama. Izrada referata povjerena je drugu Grozdanovu. 4) Gromovu i Andreju [Stjepanu Cvijiću] povjereno je da pripreme pitanje o metodima nac[ionalno]revolucionarnog rada u Jugoslaviji.[445] 5) Svi saradnici BLS zaduženi su da do 1. juna na bazi plana rada BLS pripreme svoje individualne planove rada za jun tek[uće] godine.

Zapisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1935, neregistrovana građa.

Prevod s ruskog

SASTANAK ASPIRANATA JUGOSLOVENSKOG SEKTORA [KUNMZ-a] U PRISUSTVU DRUGA VALTERA I PARTIJSKOG ORGANIZATORA ASPIRANTURE DRUGA KUŠKE.[446]

29. maj 1935.

Dnevni red:

1) Odnosi među drugom Bubnovom [Ivanom Lučić-Lavčevićem] i [drugaricom] Spasić [Lepom Nešić].

2) O slučaju druga Oreškina [Rudolfa Furlana].

3) O slučaju druga Zagorskoga [Marka Grgurovića].

Izvod iz zapisnika

O prvoj tački dnevnoga reda:

Drug Bubnov: Izlaže spor između njega i dr[ugarice] Spasić. Između njih su bili nezdravi sporovi. Odnosi između njih dok su bili zajedno u redakciji »Plamena«[447] nisu bili najbolji. Iznosi da je ona za njega kazala da je mizantrop.* Slučaj s njegovim člankom, koji je dao dr[ug] Lazarenko [Franc Čepelnik].

Spasić je kazala za dr[uga] Lazarenka da je lažov. Govori da je slušao razgovor koji se vodio u njenoj sobi, da je ona poricala dobre strane koje je o njemu neki drug iznosio i da se on njoj ne dopada. Isto tako da je on njoj psovao boga i mater. Na osnovu svega toga on je nju nazvao intrigantkinjom. Takvo mišljenje o dr[ugarici] Spasić njemu je kazao da ima i dr[ug] Kozlov [Karel Hatz].

Dr[ugarica] Spasić: Odriče da su odnosi među njima bili — dok su zajedno radili — nedrugarski, a bilo je kritika. Odriče takođe da je ona uticala na druge (Zajferta) [Stjepana Kerepa]. Drug Bubnov ne voli kritiku i bolesno reaguje. On izgleda tih, ali kada plane, onda ne umije da se uzdrži. Psovao je ne nju, već Zajferta.

Iznosi slučaj kad ju je Bubnov nazvao intrigantkinjom: prišla je kad je on razgovarao sa drugom Lopačovom [Svetislavom Đorđevićem], htjela nešto da upita, a on je odjednom nju nazvao intrigantkinjom.

---

* Čovjekomrzac. — *Red.*

Ne sjeća se da ga je nazvala mizantropom, niti da je [rekla] za Lazarenka lažov. Istina je da Lazarenko voli da obećava, a da ne ispuni.

Priznaje da je kritikovala Bubnova u radu redakcije, ali ne protiv njega. Napada način ponašanja druga Bubnova i smatra da se takav način ne može više trpjeti! Traži da on iznese o tome razgovoru koji je on slušao iz hodnika. Traži da se Kozlov izjasni.

Drug Zajfert: Kategorički odbija tvrdnju Bubnova da je drugarica Spasić kao uticala na njega i zbog toga kao da bi se on rđavo odnosio prema Bubnovu. Iznosi slučaj kada Bubnov nije htio da prizna svoju grešku u prisustvu druga Gligorijeva,* koji ga je takođe ubjeđivao. Slučaj drugi kad je Bubnov psovao njega. Može dosta fakata da iznese da drug Bubnov bolesno reagira, iako je na izgled tih.

Iznosi slučaj sa jučer[ašnje] sjednice red[akcijskog] kolegija u povodu neizdavanja »Plamena« za dan štampe i incident druga Bubnova sa drugom Mihajlovićem [Stjepan Đaković] u trpezariji, kao i slučaj sa člankom druga Mihajlovića. Drug Bubnov misli da drug Mihajlović ima izvjesne zadnje namjere kada ga kritikuje.

Iznosi slučaj sa karikaturom kada je drug Bubnov, iako je znao o karikaturi, kada je obješena novina na zid, tvrdio da je karikatura bez njega puštena.

Drug Bubnov ne trpi kritiku i stvarno bolesno reagira.

I sada u njega ima tih momenata, ali uzdržava se zbog druga Rihtera [Sreten Žujović].

Na pitanje druga Bubnova smatra li drug Zajfert da je drugarica Spasić imala nedostataka i kakvih,

drug Zajfert odgovara.

Drug Guber [Karlo Mrazović]: Traži da se kaže ko je bio u sobi drugarice Spasić — jer mi svi idemo k njoj po poslu. Pitanje se ovdje tiče rada red[akcijske] kolegije i »Plamena« — slučaj sa premijom i mjestom koje je »Plamen« dobio. Prirodno da o tome, studenti razgovaraju. On je takođe s mnogima razgovarao o tome, kao i s drugaricom Spasić, i s drugom Bubnovom, koji se sa njim zatvoreno držao.

Razgovor sa drugaricom Spasić je vođen, ali ničega tendencioznog nije bilo. Smatra druga Bubnova dobrim drugom. Ali ima nedostataka; on dobro radi u red[akcijskoj] kolegiji, ali on ne boluje dušom za to — slučaj da nije prisustvovao večeri štampe.

Rđavo kod druga Bubnova je to što on uobražava da neko nešto ima protiv njega i on nije imao pravo tako reagirati.

---

* Ovaj pseudonim se odnosi na Mihaila Bumbulovića; s obzirom na to da se on već od početka 1935. nalazio na partijskom radu u zemlji, očigledno je da se ovaj slučaj dogodio dok je bio na školovanju u SSSR-u. — *Red.*

Na našem sektoru, i među studentima i među aspirantima, ljudi vjeruju da jeste nešto i čega nema. Otkuda to? Proističe to, po njegovom mišljenju, iz negdašnjih nezdravih odnosa da ljudi slijede za svakom riječju. Kod nas se mora povesti računa o riječima pogrdnim koje mnogi upotrebljavaju — tako se dešava da se hvataju za svaku sitnicu. Takav je bio slučaj i sa drugom Nečajevom [Stevan Blaž-Crni Sekulić].

Govori o radu redakcije da se mora pažljivije odnositi prema člancima i ljudima.

Drug Rihter: Smatra da je glavno pitanje — pitanje o radu u red[akcijskom] kolegiju i »Plamenu« i, prema tome, kritika koja se u tome pravcu vodila, išla i morala se voditi samo u pravcu poboljšanja rada.

Zamjera drugu Bubnovu, koji je dobar drug i razmišlja šta radi, što se u izvjesnim momentima ne umije da uzdrži i može uvrijediti koga.

Drug Kozlov: Iznosi slučaj svojih odnosa sa drugaricom Spasić, što je on iznosio i na skupštinama. Smatra da u drugarice Spasić ima sklonosti za nezdravim reagiranjem i sitnoburž[oaskim] raspravljanjem. Slučaj njegov sa radom u nac[ionalnom] kabinetu i slučaj sa čistkom drugarice Stoje Marković. Slučaj o tome da je ona tvrdila da on ne piše za »Plamen«.

Smatra da drug Guber ne umije da se odnosi dobro sa ljudima. Primjećuje drugu Guberu što on navodi da svi idu k drugarici Spasić, ali kod njega i količina prelazi u kakvoću, tako da ona ima upliv na Gubera. Isto tako ima upliv na druga Lopačova.

Drug Nečajev: Osuđuje što se poslije tolikih godina spori o takvim stvarima. Iznosi da je drugarica Spasić govorila za druga Bubnova da je bez inicijative. Kaže za Bubnova — s kojim je živio u jednoj sobi — da su njihovi odnosi bili čudni: govorili samo ono što je najpotrebnije — suvo, oficijelno.

Kaže da drug Kozlov preuveličava o drugarici Spasić, mada ima kod drugarice Spasić tih sitnoburžoaskih ostataka. Slučaj s »Biltenom« da su, kad se nije pisalo, ona i drug Lopačov javili predstavniku Partije, ne obavještavajući njega.[448] Mada drugarica Spasić za njega nije ništa rekla što bi ga uvrijedilo.

Drug Jerohin [Dalibor Jakaša]: Smatra da su objašnjenja zbog čega je nazvao drugaricu Spasić intrigantkinjom i koja je drug Bubnov iznio nedovoljna.

Takođe i to zbog čega je drug Kozlov bio uzbuđen ne predstavlja naročito pitanje.

Naši odnosi stvarno nisu najbolji. Ljudi se ne druže, nešto tu ima. Razlog da se osjećaju posljedice prošloga. Da se to otkloni, bolje da se odnose drugovi jedni prema drugome i [da bi] popravili svoje odnose. Kritiku treba iznositi na sastancima.

Iznosi da je čuo da je Nečajevu stvarno drug Lopačov kazao da nije radio za »Bilten«. O članku o danu štampe — odgovor redakcije ne igra ulogu što je on dugačak a šta govori. To što je izloženo pravilno je.

Drug Lopačov: Fakat o sporu je naduven. Drug Bubnov nije imao razloga da ispadne, njegovo bolesno reagiranje ga u tome ne opravdava. Mi svi jedan o drugom govorimo, samo o raznome. Razgovor što je slušao drug Bubnov ne daje mu prava da vjeruje u intrigu. To što je drugarica Spasić kod drugih govorila i pred njim je govorila.

Što se tiče članka, ona govori sve u hvalopojkama, a ne govori o nedostacima, zato je nepravilna. Samokritika ne treba za to da bi se »bičevali«, već da bi se studenti vaspitavali. Izvještaj o radu red[akcijskog] kolegija bio je još u decembru, ali je u martu došlo 15 novih studenata. Nedostataka ima. Kad je govorio sa dr[ugom] Bubnovom, nikako ga nije mogao ubijediti u nepravilnost članka.

Smatra da je za osudu što je drug Bubnov prisluškivao, što dokazuje njegovu bolesnu osjetljivost.

Kritika drugarice Spasić druga Kozlova je potpuno pravilna i nije intriga, jer drug Kozlov stvarno nije pisao za »Plamen« i izbjegavao je to.

Što se tiče Nečajeva, ne da je ignorisan on, već on nije sačekao određen sastanak, nego [je] otišao.

Naši uzajamni odnosi nisu rđavi, a razumljivo je da može biti raznih sporova kao i raznih odnosa, bližih ili drugih.

Drug Kuške: Počinje onim čim je Lopačov završio — da odnosi nisu naročito rđavi, ali ima slučajeva koji se ne mogu trpjeti. Aspiranti su ono najbolje što Partija ima, sprema i na šta računa i zato je nedopustivo da bude takvih uzajamnih odnosa. Slučaj sa Kozlovom da se morala stvoriti komisija da se vidi šta je pisao. Reagovanje Bubnova. Osnovno je to da ne volite kritiku.

Pitanje pred jugosl[ovenskom] sekcijom stoji ozbiljno. Stanje među aspirantima je nenormalno. Kako će aspiranti vaspitati studente, voditi rad, ako među sobom ne mogu umjeti ophoditi se. Treba imati stalnog upravnika sektora. Ukazuje da i kod druga Gubera i druga Lopačova nije sasvim umješan podhod pojedinim pitanjima. Osuđuje ponašanje druga Bubnova, kod koga nije bilo dovoljno osnova da nazove drugaricu Spasić intrigantkinjom. To što se on njoj ne dopada, ne daje za to povoda. Osnovno je da drugovi nisu pravilno i dovoljno razumjeli boljševičku samokritiku i umjesto da se zauzmu za nju, vode računa o sitnicama, koje vode ogovaranjima.

Drug Bubnov: Priznaje da je bivalo u njega slučajeva da je nezdravo reagirao. O tvrđenju druga Kuškea da on ne trpi samokritiku priznaje da ga natjeruje da se ozbiljno razmisli. Iznosi da je on uvijek priznavao svoje greške i svoju krivicu, te smatra da je dr[ug] Kuške požurio sa

ovakvim zaključkom i smatra da smo dužni obratiti pažnju ubuduće u tom pogledu, a on želi da ispravno i savjesno vrši povjereni mu rad. On neće da kaže da je u njega 100% odnos [prema] samokritici [dobar], ali da [kod] njega nje nema, misli da bi to bio prevremeni zaključak.

Drugarica Spasić: Primjedba u odnosu na druga Kozlova: ona je radila u nac[ionalnoj] komisiji. Kozlovu je dat rad, a on je komandovao njoj da radi i tužio se drugu Gregoru [Grguru Vujoviću]; čudi se neodgovornoj tvrdnji druga Kozlova da ona ima nekog osobitog upliva.

Drug Guber: u odnosu na aspirante on nije odgovoran i javlja se samo aspirantima.

Drug Valter: Utisak koji je dobio ne zadovoljava ga. Drugovi se nisu samokritički odnosili, samo [su] se pravdali. Osuđuje ponašanje druga Bubnova, i ono se ne može dozvoliti u Boljševičkoj partiji. Saglasan [je] s ocjenom druga Kuškea da drug Bubnov teško prima kritiku i vrši samokritiku. Rđav je boljševik koji to ne umije da čini. Drug Bubnov u samom držanju svome pokazuje nepravilno reagiranje. Ubuduće dužan je ispraviti.

Što se tiče odnosa Kozlov - Spasić: u Kozlova su ostali osnovi podozrenja da mu drugarica Spasić radi o glavi, mada nema povoda za to, što je nepravilno. Ne treba potencirati ta podozrenja, jer se onda, kao što je slučaj [ovdje], dolazi do pogrešnih zaključaka.

Nezadovoljan je većinom istupanja drugova. Drugovi aspiranti moraju davati primjer dobrih drugarskih odnosa. Lični momenti ne smiju davati povoda sukobima i Partija neće to dozvoliti. Iako raspravljanje nije proteklo u takvom duhu [u] kakvom je trebalo, treba da posluži za nauk kako ćemo popraviti svoje odnose. Ubuduće odmah ispravljati i likvidirati takve odnose.

Drug Lopačov: Nije se jasno reklo na čemu se svršilo — je li Spasić intrigantkinja ili ne, pošto su drug Kozlov i Bubnov ostali pri svome.

Drug Valter: Ne mislimo da donosimo kakve kazne, ali raspravljanje — mada ne zadovoljava — treba da posluži za likvidiranje tih odnosa.

Drug Kuške: Naglašava da je osudio postupak druga Bubnova i da nema dovoljne drugarske veze, što su dužni oživjeti.

O drugom pitanju:

Drug Lopačov: Iznosi slučaj druga Oreškina. Drug Oreškin, kao Slovenac, trebao je biti primjer i aktivan, kako za drugove Slovence tako i za druge. On se pak ponaša činovnički i dolazi samo na one sastanke koji su za sve obavezni. Tako se odupirao da primi istupanje na sastanku.

Za 1. maj, pošto nijc imao naročiti rad, dat mu je nalog da uredi nac[ionalni] kabinet. On se nije potrudio, nego je to Zajfert preuzeo. Htio je da skine slike naših ubijenih drugova iz nac[ionalnog] kabineta. Potom je kazao da je htio jedan dio samo da izbaci, najzad je potpuno odrekao.

Drug Zagorski je pak provalio* jednom svoj referat. Dao mu je da proradi konstituciju. Za proradu naše IV part[ijske] konferencije dao mu je da obradi jedno istupanje. On je otkazao — iako mu je dato 10 dana — i provalio istupanje. Smatra da ovo treba osuditi.

Potrebno je da [se] drugovi aspiranti ne odnose prema sektor[skim] sastancima činovnički.

Drugarica Spasić: Navodi kako je drug Oreškin nju nazvao »gospođom« i kazao »drugarica« ili »gospođa« svejedno i kako je rekao da [je] slike naših drugova ubijenih na radu u zemlji trebalo skinuti.

Drug Oreškin: Iznosi kako je htio da izvrši promjene u nac[ionalnom] kabinetu: on nije htio da izbaci, već da skine [slike] i preuredi, jer kao što je [sada], ima seljački vid. Kazao je »gospođa« u šali, a kada je ona reagirala, on se izvinio i kazao »drugarice«. Drugu Lopačovu je takođe govorio o planu preuređenja, a ne o izbacivanju slika. Tako je i drug Kuške govorio.

Što se tiče učešća, moguće je da malo učestvuje. Tu ima i drugih momenata kako se ljudi odnose [prema] čovjeku: to se tiče druga Lopačova. Poslije njegovog slučaja prošle godine i osude partkoma [sekretara partijskog komiteta] on je bio bolestan, drug Lopačov nije kod njega dolazio. Tad je on bio redaktorom »Boja«; međutim su došli kod njega drugovi Slovenci i rekli mu da on nije više redaktor, jer je Lopačov to kazao, dok međutim njega nije obavijestio.[449] Ukazuje da je kod druga Lopačova postojao, poslije reorganizacije, takav stav da svi aspiranti moraju prisustvovati sastancima. On nije kriv za to što parole nisu napisali. Njemu je Zajfert kazao da je sve urađeno.

Drug Zagorski: Veći dio, i on između ostalih, aspiranata malo pomaže sektoru. Zbog sistema rada druga Lopačova i Gubera dešavaju se nedostaci; što se tiče njegovog nenastupanja, nalazi da drug Lopačov ima prema njemu čudni odnos i ne uvažava okolnosti i drugi rad koje je on imao (rejonski rad, referat). Za dan prije referata on je pozvat sa strane rejon[skog] komiteta i on kad je kazao drugu Lopačovu da ne može, nije uvažio. Drug Lopačov ima nekiput običaj da kaže crno, ako ja kažem bijelo. On se obraćao nekim drugovima, no niko nije mogao da primi, jer su bili zauzeti.

Obraća pažnju na nedostatke druga Lopačova i Gubera. Oni izvještavaju predstavništvo u roku od 10 min. za greške pojedinaca, ali

---

* Upotrebljeno u značenju ruske riječi провалить — odbiti, ne prihvatiti; ne uspjeti, upropastiti nešto. — *Red.*

nikada nisu nas obavještavali o tome šta su znali o radu u zemlji i dobija se utisak da se zaboravlja na čovjeka. Iznosi kako [su] se ranije davali referati o aktuelnom radu i pitanjima naše Partije. Drugovi Lopačov i Guber nisu nikad na sastancima ukazivali na nedostatke da se osjeti to. Priznaje da je nedovoljno pomagao, ali pri boljoj pažnji part[ijske] orga[nizacije] više bi učinio. Sa drugom Lopačovom nisu nikada govorili o Partiji.

Pitanje druga Kuškea: Znači da mala pomoć i saradnja druga Zagorskoga proističe iz toga što je malo obavještavan o radu KPJ. Iznosi da su neki drugovi — i Zagorski — bili zauzeti radom u rejonu, što je trebalo imati u vidu. On ne govori da opravda druga Zagorskoga, koji je dobio ranije nalog za referat. Treba dovesti u saglasnost rad po nac[ionalnoj] liniji i liniji SKP(b) i treba bolje privući drugove i na rad po liniji SKP da bi se upoznali sa njenim radom. Zagorski je dobar drug koji se ne lijenji, dok drug Oreškin jeste malo lijenj.

Drug Guber: Osuđuje postupak druga Oreškina, naročito podvlači da je još odricao i to što su drug Lopačov i Spasić govorili.

Drug Kuške: Ako je istina to što je Oreškin kazao, onda se ovdje to pitanje ne može raspravljati, a pitanje se stavlja o njegovom ostajanju u Partiji. Drug Lopačov nije tako saopštio u takvom smislu.

Drug Jerohin: Daje predlog da se izvidi, pošto drug Oreškin navodi svjedoka.

S tim se slaže drug Valter i to se pitanje skida s tim da drug Lopačov po part[ijskoj] liniji izvidi tu stvar.

Drug Guber: Po optužbi da nije radio dovoljno i on to priznaje, ali je on bio i aspirant i nepravilno je da se krivica baci na njega — kao što čini Zagorski. Ali pitanje je da li je Zagorski i koliko pomagao sektoru. O tome što Zagorski treba biti obaviješten o razgovorima njegovim sa predstavništvom sve što je mogao reći, on je kazao. Drug Zagorski koji govori mnogo o kritici, o tome ništa ne govori.

Drug Linjević [Matija Uradin]: o udaljenosti druga Oreškina, malo se kreće u kolektivu. Malo biva na sastancima, jer i ne zna o tome ako ga ja ili Lopačov ne izvještavamo. Drugo, on mnogo radi — a još smeta mu nervoza, te zato i ispada tako. Njemu je nužno da bude bliže sa svima nama. Govori o sebi da ima dobre odnose sa svima i ne treba govoriti da su svi naši odnosi rđavi. Drug Zagorski voli da digne veću viku nego što je potrebno, mada, kad se primi, on dobro svrši posao.

Drug Jerohin: Drug Zagorski ne treba da se brani, jer pored rada po liniji partkoma, on je bio dužan čitati rezolucije. O pitanju nerada Oreškina, kao i Zagorskoga moglo se na sastancima razgovarati.

Drug Nečajev: Govori o Zagorskom da ima uspjeha u učenju, kao i da dobro završi povjereni rad po liniji SKP. Baš to dokazuje da on može da radi po sektor[skoj] liniji. On ne radi i izbjegava da radi po

ovome. Iznosi — naročito pred drugom Valterom — da aspiranti nemaju tu pažnju koju treba da imaju.

Drug Valter: Aktivnost drugova aspiranata po liniji KPJ dokazuje kakvi su partijci. Rad sa tim i linijom SKP treba dovesti u saglasnost. Ko to ne izvršava, znači ne odgovara onome što Partija očekuje od njega. Drugovi su tu da se teoretski podgotove da bi pomogli Partiji. Ne odriče da se ne poklanja dovoljna pažnja sa strane predstavništva. O tome je već govoreno da se stvori bolja veza.

Drug Lopačov: Iznosi takođe da je veza između predstavništva i aspiranata bila slaba. Iznosi razloge što se tiče obavještavanja, činjeno je što je bilo moguće. Što se tiče Oreškina, moguće da je načinio grešku, jer nije otvoreno govorio, a podišao u drugom pravcu da bi provjerio, tako da je moguće da je u njega bila namjera da skine slike da bi preuredio i da ne stavi sve slike, ali je nemoguće pretpostaviti da je htio izbaciti ih. Govori I . . . * prema raznim drugovima, vodeći računa o njihovom radu. Ali treba i drugovi sami da pokažu inicijativu. A ima [ih] koji to uopšte nemaju; takav je Zagorski. Nepisanje njegovo u »Plamenu«. Podvlači njegovu provalu s istupanjem i zato mu je dao nalog da proradi naknadno sa studentima. Podvlači da je nužna samokritika. Nepravilno je reći da naši aspiranti ne rade, ali ima koji se i sami trude, a ima koji se daju tjerati na rad.

Prisutni: drugovi Valter, Kuške, Lopačov, Zagorski, Jerohin, Nečajev, Linjević, Oreškin, Kozlov, Bubnov, Rihter, Guber, Spasić.

Početo u 1/4 4, završeno u 1/2 8.

Rihter[450]

Zapisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1935, neregistrovana građa.

---

* Tekst nečitak.

ANKETNI LIST
ZA DELEGATE VII SVJETSKOG KONGRESA

Odlučujući glas
Savjetodavni glas
Izdati savjetodavni mandat
drugu Valteru

Krajev

30/VII 35*

1. Zemlja**	Jugoslavija
2. Prezime i ime ili pseudonim pod kojim delegat sada radi u Partiji	Tito — Rudi
3. Prezime i ime ili pseudonim pod kojim ćete prisustvovati na Kongresu	Valter Fridrih
4. Nacionalnost	Hrvat
5. Godine starosti	1892. god.***
6. Socijalno porijeklo	Seljačko
7. Obrazovanje: visoko, srednje, osnovno	Osnovno i djelimično srednje
8. Jeste li pohađali partijsku školu, kada i koju?	—
9. Zanimanje. Koliko godina radite kao najamni radnik?	Mehaničar — radnik od 1910. god.

* Napisano rukom u lijevom uglu. — *Red.*

** Sva pitanja u ovom anketnom listu štampana su na njemačkom, francuskom, engleskom, španskom i ruskom jeziku. — *Red.*

*** U anketnom listu napisano: 1893. — *Red.*

10. Sadašnji izvor sredstava za život: radnik, službenik, nezaposlen, partijski funkcioner ili sindikalni funkcioner	Referent u BLS
11. Od koje godine i kojim sekcijama Kominterne ste pripadali i pripadate sada?	Član jugoslovenske sekcije od 1920. god.
12. Jeste li bili član drugih partija, kojih i od kada do kada?	—
13. Koji ste rad obavljali kao član Partije od VI kongresa do sada?	Od 1934. god. član CK KPJ, a do dolaska u SSSR bio sam član PB KPJ.
14. Jeste li bili proganjani zbog revolucionarnog rada; koliko ste godina proveli u zatvoru, progonstvu i na robiji?	Šest godina robije; osuđen 1928. god.
15. Na kojim ste međunarodnim kongresima i plenumima učestvovali (IK KI, IK KIM, Sindikalna internacionala i dr.)?	—
16. Dolazite li iz zemlje ili iz emigracije?	Iz emigracije
17. Jeste li član parlamenta, opštinske uprave, pokrajinske skupštine?	—
18. Koje jezike poznajete?	Jugoslovenski, njemački, ruski i djelimično engleski

Potpis:

Datum: 29. VII 1935. god. Valter Fridrih

Napisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1935/685.

Prevod s ruskog

ZAPISNIK 7. SJEDNICE DELEGACIJE KPJ NA VII KONGRESU KOMINTERNE

19. avgust 1935.

Prisutni: Valter, Simonović [Milan Radovanović], Milenković [Drago Petrović], Željezar [Ivan Marić], Gorkić [Josip Čižinski], Bošković [Filip Filipović], Senjko [Vladimir Ćopić], Šmit [Blagoje Parović].

1) *Predlog da se izmijeni odluka o kandidaturama za rukovodeće organe IK KI*[451]

Senjko informiše drugove o razgovorima sa rukovodećim drugovima iz BLS. U vezi sa tim da ti drugovi smatraju našu odluku za pogrešnu i da je tumače kao znak nepovjerenja [prema] drugu Gorkiću, drug Senjko predlaže izmjenu naše odluke u tom smislu da se istakne kandidatura druga Gorkića kao člana IK KI. Senjko motiviše to time da pri isticanju kandidature druga Valtera nije bila namjera izražavati nepovjerenje Gorkiću niti suprotstavljati Valtera Gorkiću. Za nas je važno da izmjenom naše odluke demonstriramo pred rukovodećim drugovima KI da u rukovodstvu Partije nema gloŽenja.

Drugovi Šmit, Milenković, Željezar, Simonović, Valič, [Voranc Prežihov], Valter,Bošković, Gorkić slažu se s predlogom.

Predlog se prima jednoglasno.

Predlog druga Željezara da se kao kandidata IK KI istakne mjesto Valtera druga Delića [Vicka Jelasku]. Poslije izmjene misli drug Željezar povlači predlog.

Prima se jednoglasno predlog da se kao kandidat IK KI predloži drug Valter.

Zapisnik vodio
(Senjko)

Zapisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1935/428.

ODLUKA ČLANOVA BIROA CK O RAZNIM PITANJIMA

[Zapisnik sjednice Politbiroa CK KPJ, od 21. avgusta 1935.][452]

Prisutni:

Senjko [V. Ćopić], Šmit [B. Parović], Sommer [M. Gorkić], Valter.

Pretresli:	*Riješili:*
1) Odlazak delegacije	1) Šmit — odmah
	2) Željezar [I. Marić] — ljekarski pregled i onda liječenje.
	3) Richard [Voranc Prežihov] — dopuštenje natrag u BCK.
	4) Milenković [D. Petrović], Simonović [M. Radovanović] i Mann [August Cesarec] — da provedu kraće putovanje po SSSR i onda natrag
	5) Gorkić — šest dana dopusta i onda natrag.
	6) Moliti BLS da pusti Valtera na put sa delegacijom i onda da radi u PB.
	7) Predložiti BLS da se složi sa odlaskom Senjka [V. Ćopića] (zamjena Flajšer [Ivan Gržetić]) sa dolaskom Hagena [Kamila Horvatina] (zamjena Andrej [Stjepan Cvijić]).

Zapisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond Kl, 1935/449.

PROTOKOL SJEDNICE PB CK KPJ OD 18. OKTOBRA 1935.

[Izvod]*

Prisutni: Sommer (Milan Gorkić), Hagen (Kamilo Horvatin), Šmit (Blagoje Parović), Heller (Ivan Gržetić), Löwy (Adolf Muk), Oskar (Karl Hudomalj) i Richter (Ivan Krndelj).

Rješava se:

...

2) Kadrovi i razmještaj snaga

1) Konstatovati da je delegacija postupila nepravilno kad je mijenjala odluku PB CK o kandidaciji u rukovodne organe KI.[453]
2) Poslati u part[ijsko] predstavništvo u Madridu [Moskvi] druga Hellera i druga Hagena; trećeg člana p[artijskog] p[redstavništva] odrediti naknadno.
3) Kooptirati u PB CK drugove Tita i Wintera [Vladimira Ćopića] s tim da odu obojica na rad u Zembilj [Zemaljski biro].[454]

...

Zapisano u Beču.

A-CK SKJ, Fond KI, 1935/536.

---

* Izostavljene su tačke koje se odnose na ostala pitanja. — *Red.*

PREPORUKA
[za Radomira Vujovića]

Poznajem druga	F. D. Lihta [Radomira Vujovića]
(Kada i gdje)	Godine 1926. i 1927. na partijskom radu u Zagrebu i Beogradu.
Na dužnosti	Organizacionog sekretara Partije, i zatim na robiji od 1931. godine.
Kako se pokazao (mišljenje)	Kao dobar i čvrst drug
Preporučujem ga kao pogodnog za rad (naziv ustanove)	Kao predavača na Međunarodnoj lenjinskoj školi.
i jamčim da je on u političkom pogledu (mišljenje)	čvrst i teoretski izgrađen.
Član sam	KPJ od 1920. godine.
Radim (gde i u kom svojstvu)	U sekretarijatu druga Pika kao polit[ički] referent; član sam CK KPJ.
Telefon	br. 53 (službeni), br. 275 (u stanu)
Službena adresa	
Adresa stana	Ul Gorkog 36, stan 275
10. februara 1936. godine	Potpis davaoca preporuke
	F.F. Valter

Napisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Jugosloveni u SSSR-V/11

Prevod s ruskog

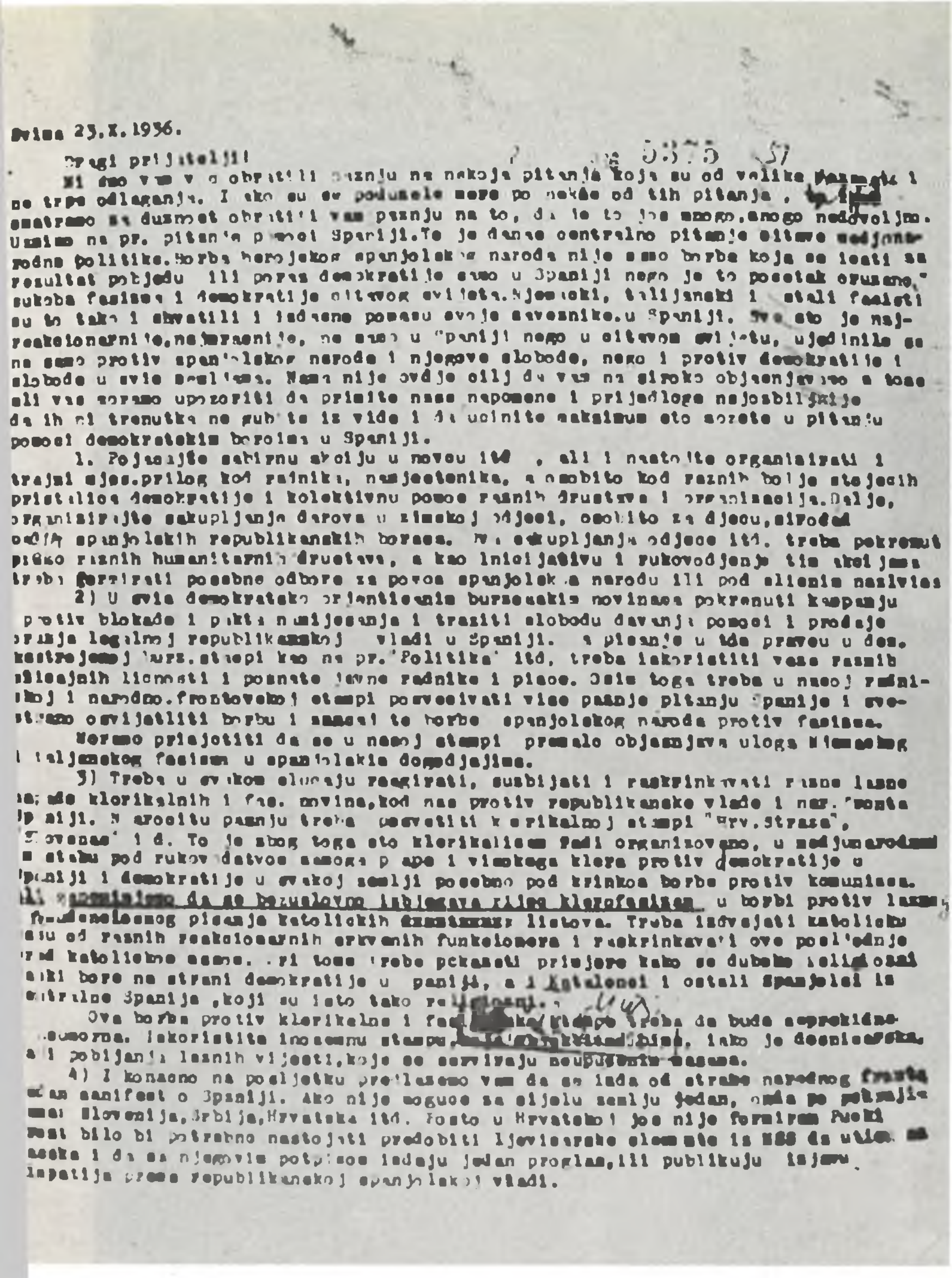

Beč 23.X.1936.

Dragi prijatelji!

Mi smo vam v.. obratili paznju na nekoja pitanja koja su od velike važnosti i ne trpe odlaganja. I ako su se poduzele mere po nekôe od tih pitanja , [illegible] smatramo za duznost obratiti vam paznju na to, da je to još mnogo,mnogo nedovoljno. Uzmimo na pr. pitanje pomoci Spaniji.To je danas centralno pitanje cijele medjunarodne politike.Borba herojskog spanjolskog naroda nije samo borba koja se ieati sa rezultat pobjedu ili poraz demokratije samo u Spaniji nego je to pocetak oruzanog sukoba fasizma i demokratije cijelog svijeta.Njemacki, talijanski i ostali fasisti su to tako i shvatili i jednene pomazu svoje saveznike.u Spaniji. Sve sto je najreakcionarnije,najmracnije, ne samo u Spaniji nego u cijelom svijetu, ujedinilo se ne samo protiv spanjolskog naroda i njegove slobode, nego i protiv demokratije i slobode u svim zemljama. Nama nije ovdje cilj da vam na siroko objasnjavamo a tome ali vas moramo upozoriti da primite nase napomene i prijedloge najozbiljnije da ih ni trenutka ne gubite iz vide i da ucinite maksimum sto mozete u pitanju pomoci demokratskim borcima u Spaniji.

1. Pojacajte sabirnu akciju u novcu itd , ali i nastojite organizirati i trajni mjes.prilog kod radnika, namjestenika, a osobito kod raznih bolje stojecih pristalica demokratije i kolektivnu pomoc raznih drustava i organizacija.Dalje, organizirajte sakupljanje darova u zimskoj odjeci, osobito za djecu,sirocad palih spanjolskih republikanskih boraca. Za sakupljanje odjece itd. treba pokrenut preko raznih humanitarnih drustava, a kao inicijativu i rukovodjenje tim akcijama treba formirati posebne odbore za pomoc spanjolskom narodu ili pod slicnim nazivima

2) U svim demokratsko orjentiranim burzoaskim novinama pokrenuti kampanju protiv blokade i pakta nemijesanja i traziti slobodu davanja pomoci i prodaje oruzja legalnoj republikanskoj vladi u Spaniji. Za pisanje u tom pravcu u dem. [illegible] burz.stampi kao na pr.'Politika' itd, treba iskoristiti veze raznih istaknutih licnosti i poznate javne radnike i pisce. Osim toga treba u nasoj radničkoj i narodno.frontovskoj stampi posvecivati vise paznje pitanju Spanije i svestrano osvijetliti borbu i smisao te borbe spanjolskog naroda protiv fasizma.

Moramo priznati da se u nasoj stampi premalo objasnjava uloga Njemackog i talijanskog fasizma u spanjolskim dogadjajima.

3) Treba u svakom slucaju reagirati, suzbijati i raskrinkavati razne lazne [illegible] klerikalnih i fas. novina,kod nas protiv republikanske vlade i nar.fronta Spaniji. Na arocitu paznju treba posvetiti klerikalnoj stampi "Hrv.Straza", "Slovenac" i d. To je zbog toga sto klerikalizam radi organizovano, u medjunarodnom stabu pod rukovodstvom samoga pape i visokoga klera protiv demokratije u Spaniji i demokratije u svakoj zemlji posebno pod krinkom borbe protiv komunizma. Ali [illegible] da se bezuslovno izbjegava [illegible] klerofasizam u borbi protiv laznog [illegible] pisanja katolickih [illegible] listova. Treba izdvajati katolicku masu od raznih reakcionarnih crkvenih funkcionera i raskrinkavati ove posljednje pred katolickom masom. Pri tome treba pokazati primjere kako se duboko religiozni [illegible] bore na strani demokratije u Spaniji, a i Katalonci i ostali Spanjolci iz centralne Spanije ,koji su isto tako religiozni.

Ova borba protiv klerikalne i fas[illegible] stampe treba da bude neprekidna [illegible]. Iskoristite inozemnu stampu,[illegible], iako je desnicarska, a i pobijanja laznih vijesti,koje se serviraju neupucenim masama.

4) I konacno na posljetku predlazemo vam da se izda od strane narodnog fronta [illegible] manifest o Spaniji. Ako nije moguce za cijelu zemlju jedan, onda po pokrajinama: Slovenija,Srbija,Hrvatska itd. Posto u Hrvatskoj jos nije formiran Narodni front bilo bi potrebno nastojati predobiti ljevicarske elemente iz HSS da utiču na Maceka i da sa njegovim potpisom izdaju jedan proglas,ili publikuju izjavu simpatija prema republikanskoj spanjolskoj vladi.

FAKSIMIL PRVE STRANE PISMA JOSIPA BROZA TITA POKRAJINSKIM KOMITETIMA O AKCIJI ZA POMOĆ ŠPANIJI, 23. OKTOBRA 1936.

BLAGOJE PAROVIĆ I VLADIMIR ĆOPIĆ, PREDSTAVNICI CK KPJ I RUKOVODIOCI INTERNACIONALNIH BRIGADA U ŠPANIJI

1. Podizanje teoretskog i političkog nivoa naših kadrova pomoću raznih kurseva, jer to će im pomoći da lakše prozru trockiste, ma kako se oni maskirali.

2. Upoznavanje ne samo partijskih kadrova, nego i širokih masa sa suštinom trockizma.

3. Razvijanje budnosti partijaca prema svim oblicima skretanje sa linije naše partije.

4. Najenergičnije suzbijati truli liberalizam prema gore navedenim pojavama u našoj partiji sve do primjenjivanja najoštrijih part. kazni. ZAGORAC.

SKOJ NA NOVOM PUTU

Prošlo je više od 1 1/2 godine od VI. Kongresa Komunističke Omladinske Internacionale (KOI). Na tome Kongresu doneseni su zaključci čije sprovodjenje treba da omogući komunističkoj omladini da okupi i povede mlado pokoljenje putevima borbe za hljeb, mir i slobodu, za sretniji i veseliji život.

Komunistička omladina Jugoslavije ima za sobom sjajne tradicije. Pokazala je mnogobrojne, divljenja vrijedne primjere herojstva i samopožrtvovanja. Ona je iz svojih redova dala ne mali broj najboljih boraca kao što su Zlatko Šnajder, Oreški, Mišić, Marganović, Kolumbo i mnogi drugi. Ali SKOJ nije bio masovna organizacija. SKOJ je bio samo kopija partije. Nije bio povezan sa širokim masama omladine, nego je izolovano od te mase vodio borbu kojoj su se omladinske mase divile, ali nijesu u njoj učestvovale. SKOJ je dakle bio samo neke vrsti avangarda omladine, koji je živio i borio se odvojeno od širokih omladinskih masa. SKOJ je ignorirao ona pitanja koja interesuju najšire omladinske slojeve. On nije shvaćao svakodnevne potrebe omladine. Skojevci su bili mladi starci, koji su se prezrivo odnosili prema svemu što nije bilo 100 % revolucionarno i visoko politički i na taj način stvarali su jaz izmedju sebe i omladinskih masa.

Da li su se Skojevci oslobodili tih nedostataka? Nijesu! Još i danas 1 1/2 god. poslije Kongresa KOI opažaju se kod mnogih naših Skojevaca i čitavih organizacija nedostaci sektaškog karaktera. Treba prekinuti sa tim sektaškim gledištima. Naročito što se tiče organizacionog pitanja. Gledište, da naš savez treba da bude « srž saveza u kojem je okupljena katolička, socijalistička, nacionalna i demokratska omladina », da on « treba da bude vodja saveza i pokreta koji se okupljaju oko nove nacionalne organizacije », da on mora « svuda pokazati svoje komunističko lice », da « ne treba da istupa samo kao antifašistički savez » i još k tome da on « mora produžiti svoj rad ilegalnim metodama » sektaški iskrivljuje smisao odluka VI. Kongresa KOI. To znači da SKOJ treba temeljito reorganizovati ne po nekom šablonu već postepeno i prema uslovima svakog pojedinog mjesta i pokrajine. Sjajna prošlost našeg SKOJa obavezuje sve Skojevce da hrabro skrenu na novi put, put približenja i uključivanja u masovne omladinske organizacije. Zadaća našeg saveza jeste: 1. Rad na razvoju i učvršćenju svih demokratskih, naprednih i kulturnih organizacija. 2. Djelatnost u korist saradnje svih naprednih omladinskih organizacija. 3. Odgoj omladine u duhu borbe protiv fašizma, a za demokratiju, napredak i mir. 4. Čuvanje legalnosti svih omladinskih organizacija.

Napredna omladina u Jugoslaviji pokazala je mnogo inicijative i spremnosti da se omladina Jugoslavije pokrene i zauzme dostojno mjesto u mnogomilijonskoj armiji mladog pokoljenja iz čitavog svijeta u borbi za mir, hljeb i slobodu. Ali taj omladinski pokret obuhvaća kod nas samo jedan mali dio omladine i to isključivo u gradovima, i u glavnom studentsku, i djelomično radničku omladinu. Seoska omladina uopće nije obuhvaćena. HSS nema još po selima svojih omladinskih organizacija. Tamo prodiru frankovci i klerikalci. Toj omladini treba prići i pružiti joj bratsku ruku. Ne izrugivati se njenim religioznim osjećajima, nego objasniti joj da su interesi cjelokupne omladine zajednički a to je borba za mir, jer glavni teret ratnih strahota pada na mlado pokoljenje. Ne sijanje mržnje, nego hoćemo ljubav i bratstvo. Ne rat i ubijanje nego mir, hljeb i slobodu.

U svome radu napredna omladina treba više pažnje posvetiti nacionalno-kulturnim pitanjima, pitanjima prosvjete itd. Više pažnje omladinskim potrebama, više sadržine i raznolikosti u životu omladine. Obogaćen sadržajno život omladine omogućiti će stvaranje masovnih nacionalnih saveza omladine, jer će ju to privlačiti.

Omladina je po svojoj prirodi sklona da u nekom obliku ispolji svoju energiju. Ona je borbena. Ali bi bilo pogrešno tu osebinu omladine iskorištavati samo s vremena na vrijeme na neke političke manifestacije. To treba. Ali treba znati stvoriti mogućnost i za zabave, sport i razonodu. Pitanje borbe za mir treba više povezivati s pitanjem narodne prosvjete, kulturnih priredaba i svakodnevnih potreba omladine.

Udruživanje raznih omladinskih organizacija u nacionalne saveze, bilo u kojoj pokrajini, bilo bi štetno vještački forsirati, ako uslovi zato još nijesu sazreli. Bolje je organizovati najprije saradnju po raznim pitanjima omladine. Pripremanje i stvaranje jakih nacionalnih saveza kao na primjer Hrvatske, Slovenije, Srbije, Vojvodine itd. biti će od ogromne koristi u borbi za mir. No stvarajući snažne nacionalne pokrete omladine ne znači da sada prestaje veza i saradnja izmedju omladine iz raznih krajeva Jugoslavije.

Omladina treba i može da odigra krupnu ulogu u borbi protiv šovinizma i u medjusobnom približavanju naroda Jugoslavije. Time će se oslabiti uticaj raznih fašističkih organizacija (frankovci itd.) koji siju mržnju naročito medju omladinom. Te fašističke organizacije za raspirivanje mržnje naroda prema narodu, rade u interesu onih fašističkih sila koje danas svim silama nastoje da izazovu svjetski rat, koje ugrožavaju slobodu i demokratiju čitavog svijeta.

Tko su sve zajednički neprijatelji mladog pokoljenja u Jugoslaviji? To su Ljotićevi borbaši, te terorističke bande, koje finansira Hitler da raspiruju jugoslovenski šovinizam (maskirani velikosrpski) i da pripreme srednjevjekovno ropstvo svim narodima Jugoslavije, a naročito mladom pokoljenju. To su frankovci u Hrvatskoj koji se isto tako oduševljavaju Hitlerovim idejama, a podržavaju rimskim parama, da siju i raspiruju nacionalnu mržnju, radeći tako u korist italijanskog imperijalizma, koji je zaklet neprijatelj hrvatskog naroda. To su oni reakcionarni crkveni dostojanstvenici koji pokušavaju da duševno i fizički zarobe mlado pokoljenje po selima i da ga na taj način odgoje i pokrenu u borbu protiv svega što je napredno i čovječansko. U ime svetoga oca pape i crkve sa parolom: « Borba protiv komunizma » oni objektivno pripremaju mlado pokoljenje za rat, jer se staviše na stranu fašizma, a fašizam znači rat.

Mlado pokoljenje neće rata, ono hoće mir, kulturu i slobodu. Ono hoće vedar i veseo život, a ne strahote rata i ponovni mrak i propast. T. T.

« NOVIM PUTEVIMA »

Izašla je iz štampe nova knjiga u izdanju « RADNIČKE BIBLIOTEKE » druga Milana Gorkića pod naslovom « NOVIM PUTEVIMA » sa sledećim sadržajem:

1. Uvod.
2. Zašto nas progone.
3. Politički značaj i politički uzroci provala.
4. Pogreške u sistemu partijskog rada.
5. Za boljševičku politiku kadra.
6. Kršenja pravila konspiracije.
7. Borba protiv provokacije.
8. Držanje komunista pred klasnim neprijateljem.
9. O stvaralačkoj ulozi komunista.
10. O ulozi komunističke stranke.

Neka svi naši povjerenici, sve organizacije i knjižare izveste nas hitno koliku količinu da im pošaljemo

FAKSIMIL TITOVOG ČLANKA »SKOJ NA NOVOM PUTU« I ZAVRŠETAK ČLANKA »PROTIV POLITIČKE SLJEPOĆE I LIBERALIZMA«, »PROLETER«, MAJ 1935, BR. 5

Liebe Freunde, Fur Walter 5679 -8OKT 1937 VIII/1937.

Schon vier Wochen haben wir keine Nachricht weder von Sommer n
von Fleischer. Ebenso keine Antwort ueber die wichtigste Frage die jetzt d
ganze Jugoslavien beschaeftigt – ueber Konkordat. Unsere Stelungnahme habe
wir in einem Brief an Fleischer ausgelegt, aber wir moechten Ihre Meinung
darueber hoeren.-Tito ist zurueckgekommen. Er hat einige wichtige Aufgaben,
vor uns gestellt wurden, ausgefuert. Darueber schreiben wir naechste Woche
einen ausfuehrlichen Bericht, aber vorlaeufig teilen wie folgendes mit.

1) Gruendungskongress der KP Croatien wurde abgehalten. Es waren
Delegierte aus allen wichtigsten Bezirken. Es wurde CK ausgewaehlt aus 12
Mitglieder und 4 Kandidaten. Kongress ist in Ordnung verlaufen und alle De
legierten sind ohne Schwierigkeiten nach Hause gekommen.

2) Tito hat die Kandidaten fuer die Schule ausgewaehlt und sep
Sie werden mit anderen aus andern Provinzen, ebenso wie zwei die schon hier
sind. Wir bitten euch uns schnelligst mitzuteilen was wir mit den Kandidat
tun sollen.

Genos

3) Es wurde ein Reihe Konferenzen und Gespraeche mit fuehrender
aus verschiedenen Provinzen mit Tito durchgefuehrt: mit Gewerkschaftszentr
kommission, wobei die Gewerkschaftseinheit fuer das ganze Land eroertet wu
und folgende Beschluesse gefasst:

a) In Zentralkommission wurden ein Genosse aus Slowenien und ein aus Serbi
kooptiert;

b) In allen Ortes wo Klassengewerkschaften bestehen muss man Gewerkschaft-
kommissionen bilden;

c) Es wurde die Staerkung der Urs konstatiert; die Erfolge in der grossen
Streiken, die besonders in Serbien und Croatien stark sind, ist auch auf di
Einheitsfrontpolitik, die seitens URS hauptsaechlich richtig war, zurueck-
zufuehren. Die Organisationen des HRS (Hrvatski Radnicki Savez) verlieren
Einfluss in grossen industriellen Zentren. Sie haben ihre Stuetze in klein
Provinzstaedchen, wo keine Klassenorganisationen bestehen. Die Hauptaufgab
des Gewerkschaftszentralkommission ist: Die Kaempfe und Aktionen in all
Laendern Jugoslawien zu koordinieren und nicht nur die Aktioneinheit son
auch Organisationeinheit der Gewergschaftsbewegung zu beschleunigen.

4) Mit den Fuehrenden Genossen des I.O. der JRP wurde konstatie
dass die Arbeit dieses Ausschusses nach Freisprechung ihre Funktionaere
lisiert ist. Es wurden neue Kraefte in Hauptausschusses kooptiert. Es wurde
beschlossen ab 1/IX eine Zeitung herauszugeben die jede 2 Wochen erschei
wird. In dem Sinne der Resolution von Jammer wird diese Partei in Croat
als Arbeiterpartei Croatien organisiert, die mit aehnlichen Parteien in

-2-

Die Frage des Vertreters steht auch noch immer offen. Wir haben
euch zwei Kandidaten vorgeschlagen: Andrejew und Walic. Fuer Walic bestehet
die Moeglichkeit dass er sich bald legalissieren kann. Deshalb ziehen wir
zurueck seine Kandidatur.

Wir schicken euch noch einen Brief von Muk, der groesste Verrater
in unseren Partei geworden ist. Wir werden ihn aus Partei ausschliessen und
darueber im Proleter einen Artikel veroeffentlichen, wo wir sowohl der Par-
teimitgliedern, als auch der Arbeitklasse sein Fall erklaeren. Wir moechten
Ihre Meinung darueber haben.

Wir bitten die Antwort auf folgende Fragen:

1) Landesparteikonferenz;
2) Liquidation des hiessigen technische Apparat;
3) Ueber die Kandidaten fuer die Schule;
4) Ueber Muk;
5) Frage der Vertreter.

Tito.

FAKSIMIL PISMA VILHELMU PIKU OD 28. AVGUSTA 1937.

93/37

-1-

Pismo br.8 od 9 oktobra 1937

Dragi prijatelju!

Jucer mi je dopao u ruke "Radnik" br. 60 od 24 septembra. xxaxxx xxixxxaxxkxixx U njemu je mali uvodni clancic pod naslovom "Sporazum". Taj clanak po svojoj sadrzini nezgodno napisan, da je upravo za osudu kako je mogao unici u "Radnika". On je apsolutno u suprotnosti sa danasnjom linijom se familije. On je sta vise defetisticki. Na pr. odmah u pocetku toga clanka ze se da uopce nije poznato u cemu je taj sporazum koji stvara UO. Izgleda o da je pisac pao s Mrsa i ne vidi da xxxxxxxxxx poodavno vec sve jugoslavene, novine, pa cak i medjunarodna stampa, donasa vijesti u cemu se sastoji ovaranje toga sporazuma i ja mislim, da ce potpisivanje toga sporazuma, koje izvrseno ovih dana, konacno otvoriti oci i piscu i onima koji jos u taj sporazum ne vjeruju. Daljo se govori u tom clanku o nekoj jakoj diferenciji unutr "tih blokova" i nejasnoci kojim ce pravcem se taj "sporazumaski" akt vrho razvijati. Ne znam otkuda je taj pisac uzeo tum svoju konstataciju o unutasnjoj diferencijaciji Opozicionog bloka. Kad je vec o tome pisao, trebao je r nesto konkretnoga kazati. Citav je taj pasus smuseno napisan, da je uopce moguce vidjeti da li se tu radi o sporazumasenju sa rezimskim ili unutaropocionim blokom. Ja necu vise da o tome clanku govorim, nego cu da vas uporim na jednu stvar: taj clanak je apsolutno u suprotnosti sa stanjem stvari. inistvo ne gleda taj proces stvaranja sporazuma ovako indiferentno sa strane o sto je to jedan od najcitanijih radnickih novina napisao. Na protiv radcka klasa je citavo vriejem najaktivnije ucestvovala u svim akcijama i ona nesumnjivo doprinijela mnogo tome da je danas vec zaista do jednog ovakvog orazuma izmedju UO doslo. U mjesto ovakvog indiferentnoga i ironicnog clanka sve negativnog, trebalo je napisati jedan pozitivan clanak u kome bi se postavio taj akt, odnosno stvaranje sporazuma izmedju UO, kao jedan daljnji kor u pravcu jacanja demokracije u Jugoslaviji. xxxxx xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxxxxxxxxxxxxxx Ta stvar se moze sad popraviti na taj nacin da u slilecom broju "Radnika" bude napisan jedan pozitivan uvodnik, u kome ce biti uzet nas stav po tom pitanju u duhu danasnje nase linije.

Mi sm trebamo izjaviti da cemo mi podupirati svaku akciju UO koce ici u pravcu likvidacije danasnjeg stanja i za uvadjenje punih sloboda i nokracije u Jugoslaviji. Jednom rijeci mi mozemo smjelo izjaviti da cemo se m silama zaloziti u borbu za ostvarenje onih tacaka na osnovu kojih je izju UO doslo do sporazuma. No razumije se pri tome mi trebamo i duzni smo nasavati da uspjeh daljnje borbe zavisi mnogo i od toga da i radnicka klasa e ukljucena u taj blok kao jednopravni politicki faktor.

Saljem ti adresu za Mar... na koju ce se trebati turisti putujuci im putem, da javljaju. Jucer sam primio jedan list iz P[redacted] u kome mi javda vas je vec obavijestila o bolesti dvojice ljudi u Kl. Prema tome tamo o mjesto vise nema smisla slati ljudi dok vam ne javimo, jedino ako imate ucnosti da saljete direktno na sv. gr. Podrobnije upute dobices za koji dan

Prema posljednjem mojem pismu, molim te da smesta priepupite orizaciji slanja turista novim putem, i da mi javite odmah cim prva grupa buotputovala.

Srdacno vas pozdravlja

Oto.

FAKSIMIL TITOVOG PISMA DR PAVLU GREGORIĆU OD 9. OKTOBRA 1937.

Pismo Bevcu 7 XI 1937

obe

Dragi prijatelju. Primio sam Tvoja opširan izvještaja i na
ajvažnija pitanja dobićeš u skoro vrijeme odgovor. Za sada se ograničavam sa
kratko na neke stvari.

Po Tvojem kuriru nisam htio poslati ništa drugo nego novac
/22.ooo fr./, jer mi je čovjek izgledao nesiguran. Nemoj više da šalješ
ovakove ljude na tako daleki put. On i sam kaže da u slučaju pada ne garantira
za sebe. 2o.ooo je za turizam, a 2.ooo za Tebe. Trošak kurira naplati iz tur.
sume. Manifeste ćeš dobiti drugom prilikom. Za familiju Ti ne mogu ništa za s
pomoći. Zbog nestašluka bratova djed mi je otkazao pomoć i već pet mjeseci n
ništa dobio. Možeš si misliti kako mi je teško. No znaci pokazuju da će se st
opet popraviti. O toj stvari nemoj nikome ništa pričati dok ne bude za to vr
me, jer znam da su Ti poznate donekle te stvari. Rozenka sam poslao da izvuče
Andrejeva i da tamo neke stvari uredi. Andrejev je već došao kao pretstavnik
naše firme tamo. Obećajem Ti da ću nastojati da pomognem Tvojima čim nešta
uradim. Ako ćete trebati za neku stvar jako hitno, onda učini kakvu manju poza
u u moje ime, a ja ću to prvom prilikom vratiti. Treba voditi kurs na samood
vanje i pronalaziti izvore, jer će prije ili kasnije doći vrijeme kada ćete
morati brinuti sami za sebe.

Moje savjete koje si dobio za kongres nisi razumio dobro,
a nisam mislio niti tako kazao da treba likvidirati taj novi savez, nego, na
iv, kazao sam da treba voditi pregovore za sporazum sa soc. po tome pitanju.
Kazao sam da taj savez ne smije biti busija iz koje će se pucati sada protiv
soc. Nego da treba doći do takovog rješenja da se čitav savez sporazumno uj
sa već prije postojećim. Za samokritiku L. nije se mislilo da L. sada
pravi iz sebe mokru krpu i u svemu kapitulira, nego se kazalo da on kritikuje
čemu je on stvarno pogriješio. Ono što je on napisao u jednom članku u D.L
nije dovoljno, jer je to bilo više opravdavanje tudjim pogrješkama svojih, a
znaš da to nije pravi način. Ne treba da pravi neku poniznu molbu, ali takod
ne neki ultimativni zahtjev. Treba izbjegavati sve ono što može unijeti zlu
krv, a da se kod toga ne povrijedi svoj lični ni porodični autoritet. Inače m
kazati da se diskusija razvija prilično dobro i da R.N. prilično dr
ki prihvatila tu diskusiju. Ima tu nedostataka i pogrešaka kako kod Vas, tak
kod onih u Zgb., ali u glavnom nastojte da diskusija ne bude polemička, nego
pozitivna i konstruktivna u drugarskom tonu.

Za N.L. se slažem da je dosta slab, ali mislim da će se o
vremenom popraviti.

Što se tiče prestupanja "Sporazumu" slov. pretstavnika nas
što bude jedinstveno sa nezadovoljnicima iz S.L.S. t.j. najprije se sporaz
dom, a onda zajedno, ako je to ikako moguće, pristupite bloku.

O sporazumijevanju JRZ i JNS kod vas javi mi podrobnije o
da li ima već tu šta konkretnoga.

Mislim da niste u pravu što se odričete stvaranje inic.od
zbog toga da se ne zamjerite soc. Baš o tome se i radi da će oni samo na taj
način popustiti ako osjete našu realnu snagu. Drugo, mi se ne odričemo stvar
I.R.P. i ne možemo čekati na to da li će to njima biti pravo ili ne.

Isključivati imate pravo, ali svaki slučaj treba poslati
na uvid i potvrdu.

Dobro ste uradili što ste otpustili sekr. Zaslužio je str
sa predupredjenjem.

Javi mi ako što znaš o konferenciji od 27 X u Zgb.

~~Šaljem Ti jedno pismo za one u Čiglani. Treba poduzeti sv~~
e ta stvar ne proširi ~~po našoj porodici napolje. Ovdje sam obavezao komis. d~~
~~ispita sve materijale,~~ povede istragu i donese definitivnu odluku. Već sada
vidi da krivci postoje na obje strane. Kakić je odgovoran za to što je on mi
nas poduzimao napolju izvjesne akcije preko radnih veza i na taj način izazva
vani vrlo nezdrave pojave. Nastojte da kod vas tamo pod svaku cijenu zaprijeć
da dodje do medjusobnih borbi po tom pitanju. Mi ćemo to riješiti onako kako
interesi naše porodice zahtijevaju. Ništa bez nas niti tamo bez vas prek
toga oni nemaju pravo da štogod poduzimaju. Pozdrav Oto

FAKSIMIL PISMA EDVARDU KARDELJU OD 7. NOVEMBRA 1937.

HOTEL U ULICI BERNARDEN U KOME JE TITO STANOVAO ZA VRIJEME BORAVKA U PARIZU

22 novembra 1937

Pismo u Bgd.

Dragi prijatelju!

Jedamput sam Ti vec odgovorio na Tvojepismo u kome trazis neke savjete. Jos jedared ponavljam da je bilo Tvoje glediste pravilno sto se tice sporazuma u C.G. Nije sada vrijeme diskutirati o tome da li postoji u C.G. nac. pitanje ili ne. Mi treba da sada okupimo sve demokratske elemente u jedan blok u borbi za osnovne tacke sporazuma, a to je sloboda, demokratija i konstituanta. Kad to izvojstimo, tada ce se moci govoriti o nac. pitanju i ostalim pitanjima u konstituanti . Objasniti ljudima da svako natezanje oko gornjih pitanja ide samo na ruke reakciji u sadasnje vrijeme. Vaso i onaj advokat iz C.G. nemaju nikakvih prava da govore o C.G. pitanju.

Javi mi sta To znas o ostavki Luke, Belica i onog treceg. Trazio sam vec o tome informacije, ali bih zelio i od Tebe. Kako se sada oni drze i kako su to primili radnici?

Za vrijeme posjeta Delbosa u Jugoslaviju nastojte da pripremite cim bolji docek. Vi ste do sada u tome pogledu tamo prednjacili, pa ucinite to i sada. Tu bi trebali da zajedno sa UO istupite. Takve manifestacije potrebno je prirediti i po ostalim gradovima Srbije. To ima veliki znacaj narocito u ovoj teskoj medjunarodnoj situaciji. Angazirajte cjelokupnu naprednu stampu da pise vec sada o tome.

Nadam se da ce Te u skorom vremenu neko posjetiti i pomocu malo urediti gospodarstvo, jer kako meni izgleda ono kod Tebe zaista stoji rdjavo.

Jesi li poslao moje pismo na ciglanu? Poruci tamo Bori da ne pra gluposti i da nema pravo govoritiili poduzimati nesto u ime moje firme. Pitanje ciglane uredicemo i bez njega, jer on nam tu moze samo pokvariti posao sa svoji uplitanjem. Veze sa ciglanom oduzeti onima koji nisu za to kompatentni ili se ne nalaze u familiji. To sve treba ici preko mojih filijala i biti kontrolisano

Za koji dan ces dobiti 15 komada fr. za turizam. Nastoj da nabavljas tamo potrebne rekvizite. Mozes dati za svaki komad do 600 d. Napregni sve sile da cim prije i vise posaljes, jer je stvar hitna.

Pozdrav

Oto

Pismo br. 12

22 XI 1937

Dragi prijatelju!

Primio sam Tvoje pismo br. 3 od 10 XI. Sa donosiocem sam razgovarao o svemu i nastojacu da se realizira stvar kad bude za to vrijeme. Ovih dana saljem 5 komada fr. i to je za familiju za najnuznije potrebe. Osim toga saljem 35 komada fr. za turizam kod Tebe i 15 za turizam u Bgd. Stoje s Vama da tako slabo ide posao kod Vas? Jesi li poduzeo one mjere s kipcima? Treba to hitno uciniti i poslati tome pomocniku u B. Jos jedamput, za svakoga treba dva kipca, a na jednom treba da bude opis u kratko. Zasto mi nisi javio da si nesto poduzeo vec po tome pitanju. Osim toga trebas poduzeti neke mjere da nabavljas tamo gotova odijela i mozes za svaki komad dati do 600 D. Sta je s Dalmacijom i slanjem u malim kolicinama preko bare? I zato sam Ti dao upute i do danas mi nisi nista javio da li si sto u tom pravcu poduzeo. Moram napomenuti da me Tvoji turisti odvise skupo kostaju. Od sada ne smijes davati vise od 1.200 d. za one koji putuju s gotovim odijelom. U tome me je uvjerio Tvoj covjek koji mi je donio pismo. Vec sam Ti javio da nikakve djevojke ne primam sa ekspres kurseva. Ne salji! Ovdje Ti saljem novu javku ...., a novi opis za prelaz dobijes za koji dan. Ako imas zgodne i sposobne ljude, mozes ih odmah slati direktno na drugi prelaz, cim dobijes tacne upute za to. To je samo tako dugo dok moj covjek tamo ne udesi punktove preko kojih ce onda da putuju.

Nisi mi javio da li si podigao moj dar koga sam Ti poslao. Sada Ti saljem opet oko 50 komada P. u kome se nalazi sveto pismo za H. Mislim da je sada dosta kratko. Stampacu ga i u posebnoj brosuri. Ovo sto sada saljem nastoj da ode na sve strane, a ne da negdje lezi.

Novorodjence mi se ni najmanje ne svidja. Strasno je apstraktno i ne odgovara svrsi kojoj je namijenjeno. Deset puta je bolji nego stari brat H. Pa gdje su ti Tvoji sposobni odgojitelji kojih bas nema malo u Tvome mjestu? Ja sam ipak ocekivao nesto bolje.

Sada ce putovati Delbos naokolo. Kada dodje u Jugoslaviju, digni te sve na noge: staro i mlado, prijatelje i znance, da ga cim ljepse docekate. Dogovorite se sa ostalima da to ucinite zajednicki. Neka taj docek bude snazan izraz simpatije za Francusku i demokraciju uopce. Javi hitno i onima u Bgd. jer tamo ce ipak biti glavno. Osim toga treba to da bude organizovano u citavoj zemlji, jer je i to dio borbe za demokraciju kod nas. Pisite vec sada o dolasku u formi dobrodoslice. Radite hitno i energicno i mislim da Vam nije potrebno naglasavati vaznost toga s obzirom na vanjsku situaciju danas.

Pozabavite se malo vise i sa paktom triju fasistickih sila protiv kom. Danas vec i najdesnije novine u Francuskoj i Engleskoj pisu da je ona za pravo uperen protiv njihovih interesa, dakle to znaci da Vam pravac nije tesko pogoditi.

Citam da su dali ostavku Luka Javicovic, Belic i jos jedan i javi mi hitno podrobnije o cemu se zapravo tu radi. Treba nastojati, odnosno pokusati nagovoriti ih da povuku ostavku. Ko su novi ljud koji su dosli na njihova mjesta? Nadam se da nisu mozda lijevi sa svojim netaktickim postupkom skrivili tu ostavku.

Sta je sa intervencijom kod nasih prijatelja za Amerikance? Obavijesti se hitno o tome da li je to zaista Simeoni kod tetke.

Molim Te lijepo sjedni i napisi mi u kratko o najvaznijim stvarima u Tvojoj porodici, jer Ti se do sada samo ogranicio na cisto tehnicke stvari.

Pozdrav

Oto

FAKSIMIL TITOVIH PISAMA U BEOGRAD I ZAGREB OD 22. NOVEMBRA 1937.

ZA FLAJŠERA, № 20
[Milan Gorkić Ivanu Gržetiću, predstavniku KPJ pri KI]

20. mart 1937.

Dragi prijatelju,

U prilogu šaljem pismo Titusa [Tita]*. Ono o daru potvrđuje primitak rezolucije i proglasa. Proveo je savjetovanje s Beograđanima.[455] Šteta samo što ništa ne piše o sadržaju tih savjetovanja. S nestrpljenjem iščekujemo njegov dolazak. Javio nam je da mu je istekla viza, pa mu sad šaljemo novo odijelo [pasoš]. »Bogo« je vjerovatno Bogdanov. »Mladi« to se odnosi na formiranje privr[emenog] ruk[ovodstva] SKOJ-a. Obavijest od Tonija [Stevana Lilića] — to je o provali ekspedicije s volonterima.** Naš konačni sud o tome moći ćemo vam poslati kad se povrati čovjek kojeg smo dolje poslali, kad se povrati kapetan broda (očekujem ga ovih dana) i kad dođe Titus.[456] Glavno je da ta provala nije za sada imala nikakvih reperkusija na rad part[ijske] org[anizacije], ni u Splitu ni u Zgbu. Za Kotor još ne znamo kako je. U Bgdu je uhapšen Miloš Trebinjac, ali ne znamo još da li u vezi s ovim. Ali on sa part[ijskom] org[anizacijom] nije bio povezan.[457]

Za Levija [A. Muka] smo angažovali 3 advokata: Leontića u Splitu, Srđu Bud[isavljevića] u Zgbu i Vukčevića u Bgdu. Osim toga, jedan ovdašnji adv[okat] putuje sutra dolje, a udesili smo da pošalje jedan poslanik iz Praga. I za Marlenu [dr Brainu-Fos] su preduzete mjere (advokat Simić, rodbina itd.). Bilo bi dobro kad bi od Helene za ovu stvar dobili zasebni kredit 5000 fr. frs., jer nas to mnogo košta. Zamoli je za to. Razjasni o kome se radi.[458]

U prilogu šaljem izjavu Jože (Titana). Priložite je njeg[ovom] djelu.[459] Njegov razvitak treba pratiti.

Spasićka [Lepa Nešić] je stigla u redu u Bgd. Na granici i prva tri dana u Bgdu, iako se prijavila, nije je niko dirao. Legalizirat će se, izgleda, bez ikakvih teškoća.

Snisarjeva [Antonija Čeč] je u Trb[ovlju] uhapšena.

Despotović [Marijan Žuvić] se dobro držao i već je pušten.

* Vid. str. 87. — *Red.*

** Dobrovoljcima (za odlazak u Španiju) — *Red.*

U prilogu šaljem uslove koje smo izradili za 25 komada za Kiršičku.[460] To smo poslali ljudima koji su odgovorni za »nabor«*. Ako imate primjedaba hitno ih javite.

S pozdr.
Som [M. Gorkić]

Napisano u Parizu, poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/35.

* Prijem, vrbovanje (rus.). — *Red.*

PROTOKOL SJEDNICE PB KPJ, 1. APRIL 1936.

Prisutni:	Janda [V. Ćopić], Körner [Karlo Hudomalj], Zweig [Adolf Muk], Buresch [M. Gorkić], Klein [Stjepan Cvijić] i Hubert [Boris Kidrič].
*Pretresli:**	*Riješili:*

. . .

(Nastavak sjednice 4. IV 1936, prisutni isti).

. . .

4) Predlog plenumu za sastav PB	Predložiti plenumu ovaj sastav PB: Buresch, Glanzner [V. Prežihov], Janda, Körner, Tito, Zweig, a kao kandidate: Klein, Kodel [I. Marić], (Körner se slaže, ali predlaže s obzirom na raniju odluku da Zweig ide gore) da PB bude iz 5 lica (prvih 5), a trojica kandidata: Klein, Kodel, Zweig.[461]

Zapisano u Beču.

A-CK SKJ, Fond KI, 1936/147.

* Izostavljene su tačke koje se odnose na ostala pitanja. — *Red.*

PROTOKOL SJEDNICE CK KPJ, 3. APRIL 1937.

Prisutni:	Burg [Gorkić], Švarc [S. Žujović], Tito i Rudi [R. Čolaković].
1) Izvještaj Tita	A) Primiti i odobriti izvještaj. Zaključke donijeti poslije pretresa pojedinih pitanja u toku idućih sjednica.
2) CT Izvještaj komisije	A) Uzimajući u obzir vanredne okolnosti (serija provala, unutarnjepart[ijski] odnosi itd.) i izvršenu kritiku nad Tonijem [S. Lilićem] od strane komisije PB i samokritiku Tonijevu, smatrati da je Toni u toku svoga rada kao centr[alni] tehničar odgovorio svojim zadacima. B) U vezi s reorganizacijom posla i u vezi s potrebom da se ljudi dugo ne drže na eksponiranim mjestima, osloboditi Tonija od rada u CT. C) Poslati Tonija u njegovo staro sjedište da izvrši predaju poslova jednom članu PB. D) Poslije predaje poslova poslati Tonija k Ivkoviću [Dragutinu Simeoniju] u Španiju.[462]
3) Ekspedicija*	Naznačiti komisiju u sastavu Tita—Burga koja će ispitati cio materijal o ekspediciji i podnijeti izvještaj sjednici.
4) Turizam	Smatrati potrebnim kraći boravak Burga kod Ivkovića.[463] Zatražiti dozvolu.

Zapisano u Parizu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/40.

---

* Misli se na odašiljanje dobrovoljaca brodom »La Corse«. — *Red.*

ZAPISNIK SJEDNICE CK KPJ 16. APRIL 1937.

Prisutni:	Burg [Gorkić], Tito, Rudi [Čolaković] i Žan [Krndelj].
1) Izvještaj Tita	A) Pisati Bevcu [Kardelju] o Nar[odnom] fr[ontu] u Slov[eniji] u vezi sa posljed[njom] konferencijom kod Mačeka i tražiti objašnjenje. B) Dati upute našim aktivistima u HRS-u da ostaju tamo i rade u korist akcionog jedinstva sa URS-om. C) Dati upute da se prekine diskusija između »Rad[nika]« i »Sl[obodne] riječi« i da naši pođu na sporazum sa s[ocijaldemokratima][464]. D) O radu Š. obrazovati na mjestu komisiju od M. Gr. i Kr.[465] E) Sva pitanja izdavačke djelatnosti pretresti na jednoj od sljedećih sjednica.
2) Omladina	Zaključeno: da se još jednom pretrese to pitanje poslije završetka rada komisije, a da komisija uzme u obzir učinjene primjedbe na današnjoj sjednici.
3) Turistička ekspedicija	Zaključeno: primiti izvještaj komisije s primjedbama i poslati sav materijal gore. Org[anizacione] mjere odložiti za kasnije.
4) Pismo Petrovića	Pozvati Petrovića (H. Znidarčića) da dođe k Ivoni [M. Habulin — Pariz].

Zapisano u Parizu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/52.

POTERNICA KRALJEVSKE BANSKE UPRAVE DUNAVSKE BANOVINE ZA JOSIPOM BROZOM

Svim sreskim načelnicima, predstojnicima gradske policije, gradskim kapetanima, komesarima željezn[*ičke*] *i pogran*[*ične*] *policije i Upravi policije Novi Sad* *29. IV 1937.*
Predmet: Evidencija komunista *Novi Sad*

U prilogu pod ·/. dostavljaju se spiskovi glavnijih komunista, koji su radi komunističke propagande u bekstvu i nalaze se u inostranstvu s tim da se evidentiraju.[466]

Po naredbi Bana
šef odseka javne bezbednosti
Inspektor
[potpis nečitljiv]

. . .*

Broz Josip rođ[en] 6. II 1893** u Kumrovcu, opšt[ina] Sela Zagorska, srez Klanjec, Banovina savska, tamo i zavičajan, sin Franje i Marije rođ. Javoršek, rkt [rimokatoličke] vere, oženjen sa Ruskinjom rođ. Belousova Pelagija, strojomehaničar i bivši sekretar metalskih radnika u Zagrebu.

Lični opis: visok 170 cm, stas vitak ravan, kosa smeđa gusta, obrve smeđe guste ravne, oči modre, čelo srednje okruglo koso, lice oblo, nos odebeo ravan, brk i bradu brije, usta pravilna, zubi manjkavi, podbradak okrugao, govori srpskohrvatski, nemački i ruski; osobiti znaci: na srednjaku levice imade brazgotinu. Fotografija prileži.

Osudom Okružnog suda u Ogulinu br. I. 462/27 od 28. X 1927. osuđen je na 5 meseci strogog zatvora zbog propagande komunizma. Presudom Uprave policije u Zagrebu Prs. br. 5024 od 2. V 1928. god. kažnjen je sa 14 dana zatvora zbog izazivanja nereda na socijalističkoj skupštini i predan sudu. Osudom Okružnog suda u Zagrebu br. I. 3778/28 od 13. I*** 1928. god. osuđen je na 5 godina robije zbog komunističke propagande. Kaznu je izdržao. Potražuje ga Uprava policije u Zagrebu zbog komunističke propagande na akt Pov. br. 32324/35,

* Izostavljeni su podaci o drugim licima za kojima je policija tragala. — *Red.*

** Tačan datum rođenja Josipa Broza je 7. maj 1892. — *Red.*

*** Pogrešno je navedeno I, a treba XI 1928. — *Red.*

jer je u god. 1934/35. u Zagrebu bio član i sekretar Pokrajinskog komiteta Komunističke partije za Hrvatsku i Slavoniju i kao takav vršio organizovanje. Koncem marta 1935. god. pobegao je u inostranstvo. Prema raspisu Banske uprave Savske banovine u Zagrebu pov. II. br. 273 od 3. I 1936. god. imade ga se uhvatiti i sprovesti Upravi policije u Zagrebu.

A-CK SKJ, K-9/3.

Načelstvo novobečejsko,
br. 12 — cirkular.

[MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE (ODELJENJE ZA DRŽAVNU ZAŠTITU I, POV. I. BR. 23747) DOSTAVLJA MINISTARSTVU PRAVDE PODATKE O JOSIPU BROZU S NALOGOM DA SE UHAPSI]

Predmet: »Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije« — podaci o vođstvu Komunističke partje.[467]

8. juna 1937. god.
Beograd

Kao što je već poznato, na čelu Komunističke partije Jugoslavije, koja je ilegalna i glavni funkcioneri iste nalaze se u emigraciji po inostranstvu, stoji tzv. »*Centralni komitet*«, koji je sastavljen od 12 članova izabranih na partijskom kongresu. S obzirom na otežan rad ove naše Komunističke partije, ista nije uspevala da održava partijske kongrese i vođstvo se redovno izabiralo na partijskim konferencijama na kojima su uzimali učešća predstavnici ilegalnih komiteta iz zemlje.

Jedno duže vreme sediste »Centralnog komiteta« nalazilo se u Beču i Pragu, kao i sedište »Centralne tehnike«, dok od 1. januara ove godine »Centralni komitet«, a po odobrenju Kominterne, preselio se u Pariz, jer su rad u Parizu i same veze umnogom olakšane. Po dolasku u Pariz ovaj komitet je stupio u vezu sa Komunističkom partijom Francuske, čiju podršku i danas uživa.

Za održavanje veze sa Komunističkom partijom Čehoslovačke ostao je u Pragu član Centralnog komiteta Bergman Alfred iz Visokog, koji je trebalo da ovih dana otputuje u Španiju [po] poslovima Partije.

Potrebno je pre nego što pređemo na drugo da vidimo ko su sve članovi »CK KPJ«.

Na IV zemaljskoj konferenciji, održanoj decembra meseca 1934. god. negde u tajnom skrovištu u Sloveniji, izabran je sadanji Centralni komitet, koji sačinjavaju 11 lica, dok dvanaesto mesto nije popunjeno, već je zadržano za jednog člana iz Srbije, pa ovo mesto je i sada prazno. Članovi ovog komiteta su sledeći:*

. . .

---

* Izostavljeni su podaci o ostalim članovima CK KPJ i kandidatima za za članove CK izabranim na IV konferenciji KPJ o kojima je policija doznala iz izjave A. Muka. — *Red.*

BROS Ivan, po zanimanju strojomehaničar, rođen 6. III 1892. god., Kumrovec, srez Klanjec, više puta osuđivan radi komunističke propagande, potražuje se radi nekoliko delikata. On se kreće pod konspirativnim imenom »Tito«.

* * *

Dostavljajući prednje, Ministarstvu unutrašnjih poslova je čast umoliti da se o svima napred pomenutim licima povede najstrožija kontrola i da se svi područni organi sa imenima i podacima upoznaju, kako bi ih sa svoje strane vodili u evidenciji, naročito pogranične vlasti. Na slučaj da neko raspolaže sa bližim podacima, opisima i fotografijama ovih lica, Ministarstvu je čast umoliti da se svi ovi podaci dostave čim pre Ministarstvu.

Ministarstvu je čast umoliti, na slučaj da se koje od ovih lica pojavi kod nas, odmah uhapsi i pod jakom stražom sprovede Upravi grada Beograda, a Ministarstvo najhitnije obavesti.

Po naredbi
ministar unutrašnjih
poslova
načelnik
Drag. M. Lazić

Pečat [nečitak]

Dostavljeno:

Kr[aljevskoj] banskoj upravi — svima
Upravi grada Beograda
Upravi policije — svima
Komandi žandamerije
Delegatu Minist[a]r[stva] unutr[ašnjih] poslova Beč.
Ministarstvu inostranih poslova
Ministarstvu pravde
Državnom tužiocu Državnog suda
za zaštitu države
Glavnom đeneralštabu — Obaveštajno odeljenje.
U.B.

A-CK SKJ, Zbirka Ministarstva pravde, br. 25

SOMU BR. 5
[Rodoljub Čolaković Milanu Gorkiću]

20. avgust 1937.[468]

Dragi prijatelju,

Tito se vratio prije 3 dana. Još nije uspio da napiše ili bar da detaljno podnese opširan izvještaj. On nas je prethodno samo u glavnim crtama informisao glavnim [crtama o]* rezultatima svoga rada. Saopštavamo ti glavne tačke te njegove informacije.

1. *Hrvatska svadba* [Osnivački kongres]. Sa gledišta organizacionog svadba je bila organizovana prilično dobro. Jedino su započeli malo kasnije nego što je bilo predviđeno. Ali stvar je prošla u redu i ljudi su se živi i zdravi vratili svojim kućama. Na svadbi je bilo 16 ljudi, jer su trojica zakasnila. Delegati su došli iz slijedećih mjesta: Dalm[acije] 2, Siska 2, Varaždin 1, Osijek 1, Primorje 1. Ostali iz centra. Na svadbi je pročitan proglas firme [Partije], održan referat o radu Sot[irove] kuće [Draga Marušića — o sindikatima] i referat o budućnosti. Upućeni su pozdravi vladi NF u Španiji, našim borcima u Španiji, drugu Dimitrovu i CK KPJ i, razumije se, izabrano je rukovodstvo, u koje je ušlo 12 članova i 4 kandidata. Soc[ijalni] sastav: 7 radnika, 2 seljaka, 1 obrtnik, 2** namještenika i 3 intelektualca. U pit[anju] rukovodstva prihvaćen je bio naš prijedlog. U njemu je bio i onaj čovjek o kome smo vodili ja i ti diskusiju povodom tvoje izjave da smo pogriješili što i njega nismo predložili. Livius [Tito] to nije uradio na svoju ruku, nego tvrdi da smo [se] tako dogovorili, što smo ti i ja, kao što vidiš, zaboravili.[469]

Uticaj naše Partije u Hrvatskoj raste svakim danom. To se na svadbi vrlo lako vidjelo iz izvještaja pojedinih delegata. O tome će biti masa pojedinosti u opširnom izvještaju koji ćemo poslati kroz koji dan. Sam fakat da je održana svadba podigao je neobično autoritet naše firme. Mnogi skeptici pogotovo iz intelekt[ualnih] krugova aktiviziraju se i svi jednoglasno govore: to nam je već odavno trebalo. Kako jača naša firma neka ti posvjedoči sljedeći fakat: samo u sindikatima u Zagrebu radi oko 500 naših aktivista. Oni, na žalost, nisu povezani i jedna od najvažnijih zadaća novog partijskog rukovodstva jeste da te ljude organizaciono obuhvate, te da nađu organizacione

* Riječi u zagradama autor je očigledno zaboravio da precrta. — *Red.*

** Omaškom je napisano 2 umjesto 3. — *Red.*

forme koje će odgovarati današnjim uslovima. Uticaj naš, specijalno u sindikatima, veoma je jak — a poslije zbora URS-a, na kome je učestvovalo oko 10 hiljada radnika, to je postalo jasno svima.[470]

S[ocijal]d[emokrati] stvaraju društvo »Napredak«, koje ima da bude prvi korak ka stvaranju njihove partije. Naši su ušli tamo, jer smatraju da ne treba ni za časak njih ostaviti same. Na jednom od prvih sastanaka toga društva Becker, koji je bio glavni maher, izjavio je: moramo okupiti sve svoje snage, stvarati u sindikatima frakcije, jer to je jedini način da suzbijamo uticaj komunista. Na istom sastanku oštro je napao Sovj[etski] Savez i naši su tu odlučno reagirali, tako da na tom sastanku nisu donesene nikakve odluke.

Kod ljudi od Partije osjeća se opet tendencija tihe likvidacije URS-a i ulijevanja u HRS. To je samo refleks njihove pogrešne politike prema HSS. Oni zamjeraju Zagrebu, a može se reći i nama, iako to ne kažu, zbog naše kritike Košutićevih svinjarija.[471] Oni tu stoje na stanovištu da mi ne treba da kritikujemo vodstvo HSS. Moglo bi se reći da tamo uopće nema linije, nego je klaćenje iz sektaštva u truli oportunizam. Stari iz sindikata ne priznaju januarsku rezol[uciju] i kažu da je tamo Partija, a ovo je sindikat. Livius je htio da ide na lice mjesta [u Beograd] da izvidi čitavu stvar, ali smo mu zabranili, jer se njegov boravak i inače bio otegao.

Mi ćemo prvom prilikom [po]slati kvalifikovanog čovjeka.

Iz Dalmacije nismo nikoga mogli da dobijemo za Kirsićku [Klavdiju Ivanovnu], s motivacijom: mi takvih ljudi nemamo, a od onih što smo slali imamo malo vajde.

U Sloveniji stvari idu dobro; iako se centar još nije uspio da poveže sa svim mjestima, ipak se osjeća svagdje postojanje novog centra. List koji izdaju u dvije i pol hiljade primjeraka prodaje se do posljednjeg komada. Pokrenuli smo i omladinski list.

Među omladinom stvari nisu najbolje, jer postoje 2 grupe: celjska (tj. bivši odmetnici) i robijaši. Izgleda nam da u tom sporu igraju veliku ulogu lični momenti. Nadamo se da će Lojzek [Edvard Kardelj] koji će uskoro krenuti tu stvar dovesti u red.

U Zagrebu su tuberkulosci* uvukli rogove. Jedino se još kao takav deklarišu Kus, Magdić i neki Bakula. Prof. Marić harangira protiv Sovj[etskog] Saveza, ali kaže da je protiv Trockog. Valj[in] poslije opomene u »P[roleteru]« prionuo na posao, a Šk[orić] ne smije ni da pisne. U »Radniku« se postepeno izolira onaj proliveni literat.[472]

Ljudi iz Inicijativnog postali su dosta ljudi od inicijative i razmahali se, idu po provinciji. Nadajmo se da to neće biti kratkog vijeka. Uskoro će da pokrenu list na vrlo širokoj bazi.

---

* Iznad ove riječi dodato je rukom mastilom: »riječ je o trockistima«. To je učinio Tito vjerovatno tokom 1938/39. kada je pregledao ove dokumente za vrijeme svog boravka u Moskvi. — *Red.*

Molimo te guraj stvar sa sanatorcima, jer ljudi dolje čekaju. Isto tako stvar *Ivone* [Marije Habulin].[473]

Za željeti je da nam brzojavno javiš što će biti sa šjorom [Ivanom Gržetićem].

Obećao sam ti neki dan da ti javim malo o odnosima u UO. Poslije poznatog prijedloga zemljoradnika o izlazu iz današnjeg stanja, odnosi između J. Jovanovića i Lj. Davidovića su znatno ohladnjeli. Nisu se sastajali gotovo dva mjeseca. Za vrijeme akcija oko Konkordata oni nisu istupali zajednički. Samo su izdali letak, koji je prilično vodnjikav. Na sprovodu J. Jovanović nije htio da učestvuje. U samoj Dem[okratskoj] stranci stanje je otprilike ovakvo: oko Ljube okuplja se jedna prilično reakcionarna klika na čelu sa Bokom Vlajićem i dr Ikonićem, ličnim sekretarom Ljubinim. Oni su predstavnici linije »ne zamjeriti se faktorima odozgo«. Npr. glavna bojazan B. Vlajića u ovoj gužvi oko Konkordata bila je da ne oborimo vladu, jer će doći generali. Zbog toga demonstracije, ali sos mera.* Oni su izraziti protivnici saradnje s nama. Ta je grupa neobično agilna, stalno se vrzma po kancelarijama Dem[okratske] stranke i ima najviše uticaja na razne zvanične korake koje Dem. stranka preduzima. Druga je grupa oko Grola. Oko njega se okupljaju: Života Milojković, dr Ikonić i dr Smiljanić. Grol i Vlajić su dva rivala, i još nije riješeno pitanje tko će od njih biti nasljednik Ljube Davidovića; oba znaju da će do otvorene borbe doći, ali je obojica odlažu za pogodnije vrijeme. Na prošlom sastanku dem. Glavnog odbora do loma nije došlo zato što je Grol povukao svoj prijedlog o tome da se Smiljanić i Ikonić izaberu u Glavni odbor stranke. Ta je grupa otprilike centristička. Ako se može govoriti o nekoj liniji, onda im je ljevica Ribar, koji je dosljedni demokrata, ali »sektaš«, tj. čovjek koji jasno vidi tu potmulu borbu među klikama i partijama i koji zbog toga negoduje, ali ništa ne radi. Života Milojković je izradio svoj prijedlog o programu stranke. Prva tačka toga programa glasila je otprilike borba za demokratiju, borba protiv fašizma, protiv diktature slijeva i zdesna. To on vjerovatno hoće da sebe na taj način bolje »afirmira« u Dem[okratskoj] stranci. Omladina će ga demokratska za tu parolu dohvatiti na jednom od prvih sastanaka, koji će biti u septembru.

Povodom Konkordata Maček je izdao izjavu o kojoj sam ti već pisao.[474] Ali postoji i usmena ili pismena poruka UO u kojoj se on solidariše s njome po pitanju Konkordata. Ali su se za tu njegovu izjavu uhvatili i ministri i režimska štampa, pa [su] se Maček i njegova okolina uzvrpoljili, hoće, izgleda, i da stisnu i da... Našli su se u prilično delikatnoj situaciji iz koje oni misle da se na ovaj način izvuku, tj. i da bude koza čitava i vuk sit. Naime, Stepinac sprema stvaranje kat[oličke]

* U originalu pogrešno prekucano: »ali so smera«. (Iz Sterijinog »Kir Janje«. — Primjedba R. Čolakovića). — *Red.*

soc[ijalističke] stranke. Maček se zbog toga vjerojatno uznemirio i boji se da svojom izjavom ne izgubi jedan dio hrvatskih masa.

O tekućim stvarima ovdje.

Mitar [Rodoljub Čolaković] je održao sastanak s jednom grupom naših aktivista iz zemlje. Isto tako, proveo je dvije besjede s jednom grupom izletnika, većinom žena, aktivistkinja Ženskoga pokreta.

Mitar i Bevc [Edvard Kardelj] održali su kurs s omladinom, a jedna od Mitrovih učenica održava kurs s jednom grupom od 4 čovjeka.

Jadranski [Rajko Jovanović] još nije otišao i nema izgleda da će skoro otići. Njemu poručuju od kuće da je cijela stvar predana ministru inostr[anih] poslova i da je pariško poslanstvo protiv njegovog povratka u zemlju. Pa ne samo da on ne može, nego ni žena s djetetom. Mi pak svi imamo utisak da se njemu u zemlju ne ide. Ništa ne javljaš što ćemo sa Osk[arom — Karlom Hudomaljom]. Komisija će njegovu stvar pretresati za 2—3 dana. Mislimo da ga [po]šaljemo u provinciju njegovoj familiji da tamo sačeka definitivni rezultat.

Jadr[anski] je gore ostavio neke svoje stvari i moli da se one prodaju ili da mu se za utrošeni novac kupi ženi pelcmantl. Fleischer [Ivan Gržetić] mu je [u] tom pogledu dao neka obećanja. Radi se o nekim dušecima i jorganima.

Dijete Gavrićke otišlo 18.8. Osjećamo se svi kao poslije porođaja.

Erna je bolesna. Zaboljelo ju oko i simptomi bolesti su isti kao i kod prvog oka. Ona se boji da potpuno ne oslijepi. Liječnik joj je zabranio svaki rad. Pisali smo Rihardu [Štalman — »Hakbert«] da dođe za kratko vrijeme ovamo, ali i ti tamo postavi to pitanje, jer izgleda da će Erni trebati tražiti zamjenika. Inače je poštovana redakcija imala dosta gostiju ovih dana s Balkana.[475]

Prva korektura tvoje brošure počinje da stiže u partijama i nadamo se da će u toku ove nedjelje biti obavljene prva i druga korektura.[476] Odmah poslije ići će u štampu *Zbornik o Španiji.*

Kao što vidiš, knjiga ide za knjigom u štampu, a para od Raka [Simeon Filipov] nema. Za našu izdavačku djelatnost u zemlji postoje, baš mi sada reče Tito, koji evo ovdje sjedi pored, kolosalne mogućnosti. Nekada su činjena od strane Raka velika obećanja u tom pogledu. Vrijeme je da se od tih obećanja bar jedan dio ostvari.

Danas ti šaljem jednu brošuru o Španiji koju je izdala zagrebačka »Nova knjiga«. Osim toga, izlazi ovih dana kat[olička] brošura o Španiji i još jedna brošurica o Španiji kojoj ne znamo naslova.[477] Ljudi zahtijevaju da im se odavdje liferuju napisane brošure i da se štampaju dolje. Pri tom urgiraju za finansijsku pomoć.

Šaljem ti običnom poštom letak koji su izdali bistrički seljaci protiv klerikalaca. Izašlo je u svemu oko 10 000 letaka. To su seljaci prosto razgrabili. Stepinac je povodom toga morao izdati posebni komunike. Isto tako ti šaljem rezol[uciju] Kongresa GRS-a koju je podnio Dragi Marjanović uz blagoslov Pavla Pav[lovića]. Kao što vidiš, Pavle nije baš tako neaktivan, ali mislim da bi bilo bolje da je sjedio skrštenih ruku nego da radi ovakve stvari. Mi mislimo da o tom prijedlogu objavimo jedan člančić u »P[roleteru]« i da tu rabotu osudimo. Danas je naša glavna baza URS i on treba da bude naša poluga u borbi za jedinstvo radničke klase, a ne neki novopečeni odbori.

Amerikanci se tuže na naše pismo koje smo izradili na osnovu Žanovog [Ivan Krndelj] projekta i u duhu tvojih napomena na našem posljednjem sastanku. Sam [Nikola Kovačević] ponovo urgira slanje svog zamjenika kao i ostalih ljudi. Ja sam mu bio obećao da ćemo u toku aug[usta] poslati te pakete, ali kako stvari stoje, izgleda da nećemo moći ni u septembru.

Osim ako ti možda tamo stvari ne razjasniš sa Sotirom [Dragom Marušićem] i Tedijem [Srđom Pricom], pa ako ne mogu tamo, da onda krenu preko bare.[478]

Mnogo pozdrava
Mitar

Sa ovom poštom šaljemo pismo Gustinčiča povodom objavljivanja Jake Žorge kao izdajnika.[479] Zatim finansijski obračun za juni i juli.

Pisano u Parizu, poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/86.

[ZASIJEDANJE CK KPJ]
Protokol sjednice

4. septembar 1937

Prisutni:	Tito, Žan [Ivan Krndelj], Valić [Voranc Prežihov], Švarc [Sreten Žujović], Mitar [Rodoljub Čolaković].
1) Izvještaj Tita: (produženje)	A) Napisati pismo u D[almaciju] o sporu u duhu diskusije (Tito):[480] B) Objaviti članak u »Prol.« o trockističkoj praksi u raznim oblastima rada (Tito)*. C) Uputiti pismo Pavlu [vjerovatno Pavloviću] o radu u sindikatima (Mitar-Švarc)[481]. D) Održati uže savjetovanje sindikalaca ovdje u vezi sa kongresom.[482]
2) »Proleter« za X:	Utvrditi predlog Mitra o broju za oktobar.
3) Amerika:	Poručiti Mitru da napiše odgovor.[483]

Zapisano u Parizu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/90.

* Vid. str. 99—101. — *Red.*

IZJAVA KOMISIJE POVODOM OSKAROVE [KARLA HUDOMALJA] IZJAVE[484]

Komisija smatra da Oskareva izjava nije zadovoljavajuća iz sljedećih razloga:

1) Objašnjavajući svoj stav u grupaškoj borbi koja se tada vodila u vrhovima Partije, Oskar ne priznaje da je u njoj učestvovao, već kaže da je samo tolerisao izvjesne nezdrave i antipartijske postupke. On tvrdi da je borba vođena na principijelnom terenu, iako ne umije da objasni kako se je on našao zajedno sa sektašima u borbi protiv »oportunizma« iako tvrdi da se je u zemlji svim snagama borio protiv sektaštva, što nije isključivalo izvjesne sektaške pogreške s njegove strane. Znači on se je borio zajedno sa Andrejem [Stjepanom Cvijićem] i Senjkom [Vladimirom Ćopićem] protiv Som[era—Milana Gorkića] na osnovu u najmanju ruku prećutnog sporazuma, čiji je cilj bio rušiti Somera. Taj sporazum nije bio principijelan već grupaški.

2) U pogledu djevojke Oskar nije iskren.[485] On je nju pozvao bez znanja mjerodavnih drugova, krio ju je od ostalih i nadao se je da će se ipak sve nekako srećno svršiti. Kad se je stvar provalila, onda on mudrovanjem pokušava da uljepša stvar.

Komisija je predložila a PB utvrdio za Oskara sljedeće: Prema težini pogrješaka i s obzirom na funkciju koju je vršio Oskar zaslužuje isključenje iz Partije, ali uzimajući u obzir njegov rad u najtežim uslovima u zemlji i prerano isticanje na funkcije za koje nije imao potrebne kvalifikacije, dati mu:

Strogi ukor s predupređenjem.

Članovi komisije:
Tito, Valič [Voranc Prežihov]
Mitar [Rodoljub Čolaković]

P.S. Ispitujući Oskara doznali smo o njegovom razgovoru sa Som[erom] uoči Som[erovog] odlaska.[486] Ne ulazeći u pitanje vjerodostojnosti njegovih navoda, šaljemo vam je s molbom da po tome tražite objašnjenje od Somera.

Zapisano u Parizu vjerovatno oktobra 1937, poslato u Moskvu.

A-CK SKJ. Fond KI, 1937, neregistrovana građa.

ZASIJEDANJE CK KPJ*

Zapisnik sjednice održane 13. novembra 1937.

Prisutni: Oto, Švarc [S. Žujović], Žan [I. Krndelj], Željez [ar-]. J. Marić].

1) Pismeni izvještaj Bevca [E. Kardelja]:
a) pitanje stvaranja JRP u Slov.;
b) odnos prema katolicima i DKG [Delavsko-kmečko gibanje];[487]
c) pitanje Saveza tekstilaca;[488]

d) pitanje isključenja: Poručiti Otu da napiše direktivno pismo u duhu diskusije.[489]

2) Izvještaj Veljka [M. Đilasa] (o sporazumu demokratskih grupa u CG.): Napisati pismo u duhu diskusije (u osnovi potvrditi Veljkovo gledište).**

3) Kongres URSSJ-a: Pored već datih — dati definitivne odluke poslije detaljnijeg izvještaja o održanom savjetovanju URSSJ-a u Zgbu.

4) Slučaj Muka: Na osnovu dobivenog i provjerenog materijala, po kome se jasno vidi njegovo izdajstvo, provokatorsko držanje i služenje i pomaganje klasnom neprijatelju:

a) isključiti Muka zasvagda iz redova Kompartije;

---

* Ovaj naslov dopisao je Tito naknadno rukom (mastilom) vjerovatno za vrijeme svog boravka u Moskvi 1939. — *Red.*

** Vid. str. 140—141. — *Red*

	b) napisati odgovarajući gornjim kvalifikacijama članak u »P« (Oto) i pismo organizacijama.*
5) »P« [»Proleter«] za XII:	Primiti predloženi plan i raspodjelu.

Zapisano u Parizu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/106.

* Vid. str. 147—149. — *Red.*

POLICIJSKI KARTON[490]

Ime: *Broz Josip*

Mjesto boravka: Zagreb	Posljednje mjesto boravka:
Lažno ime:	Nadimak:*

Zanimanje: privatni namještenik
Ime roditelja: Franjo i Marija, rođ. Javoršek
Bračno stanje: oženjen

Rođen:	Mjesto	Kumrovec	Zavi-	Mjesto	Sela zagorska
	srez	Klanjec	čajan:	srez	Klanjec
	banovina	Savska		banovina	Savska
	datum	1892			
				vjeroispovijest:	rimokatolička

Visina:		Nos	pun
Stas	srednji	Oči	plave
Lice	malo izduženo	Brada	puna
Oblik obrva	kestenjaste i	Brkovi	brije
i brade	odvojene	Usta	puna
Kosa	tamnokestenjasta	Zubi	manjkavi
Čelo	puno		

Posebni znaci:

Posebno obilježje ličnosti:

Službene primjedbe: No 54/14-33. Izdržao kaznu u muškom zatvoru dne 14. novembra i predat Sudbenom stolu u Ogulinu K br. I. 462/1927. No. 7808/1-33. Stražarno sproveden 14/XI u Sudbeni stol u Ogulinu K br. I. 462/1927.
Pov. br. 1135/1-34 opasan komunist
Pov. br. 97/36. Praćen, uhapsiti ga.

* Naknadno (vjerovatno 1944. godine) ovdje je u zagradama napisano Marschal (to je svakako napisano u nekoj njemačkoj komandi). — *Red.*

	Sud	Datum	Broj predmeta	Krivično djelo	Kazna
1	Kr. sudbeni stol Zagreb	30. I 1929	Br. I. 3778/1928	Čl. 1. Zakona o zaštiti države	5 godina robije
2	Kr. sudbeni stol Ogulin	1927		Čl. 1. Zakona o zaštiti države	7 mjeseci zatvora

Karton popunjen u policijskom komesarijatu u Mariboru 1936.

Zgodovinski Arhiv CK ZK Slovenije *Prevod sa slovenačkog*

NAPOMENE

[1] Ispunjavajući jedan od zadataka Predstavništva KPJ pri IK KI da povremeno informiše partijski aktiv odnosno Jugoslovene koji su se nalazili na školovanju u SSSR-u, Tito je održao predavanje slušaocima Komunističkog univerziteta nacionalnih manjina Zapada — jugoslovenski sektor, o stanju partijske organizacije i o situaciji u Jugoslaviji. Titova informacija je sačuvana prema zapisniku koji je vođen na sastanku. *Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada* (KUNMZ) osnovan je u decembru 1921. u Moskvi. Na njemu su se školovali partijski kadrovi s devet sektora (poljskog, njemačkog, dvaju letonskih, litvanskog, jevrejskog, rumunskog, estonskog i finskog), a 1925. osnovan je i jugoslovenski sektor. Školovanje je trajalo četiri godine.

[2] U *Vojvodini* su bila masovna hapšenja 1932 (u Subotici); zatim je 1934. uhapšeno preko 70 komunista, i to upravo u trenutku kada je trebalo da se formira pokrajinsko rukovodstvo i izaberu delegati za IV konferenciju KPJ; tako je pokrajinsko rukovodstvo formirano tek u septembru 1935. sa sjedištem u Velikom Bečkereku (danas Zrenjaninu), čije je djelovanje u početku bilo ograničeno uglavnom na Banat. Još teže posljedice nastupile su u *Bosni i Hercegovini* poslije provala 1932. i 1933. godine, te je tek u jesen 1935. formiran Mjesni komitet u Sarajevu, koji je djelovao u okviru cijele pokrajine. Partijski rad u *Makedoniji* znatno je omela velika provala od početka 1934; tek poslije toga postepeno su se obnavljale organizacije u Kumanovu, Velesu, Prilepu, Skoplju, tako da je privremeni pokrajinski komitet formiran 1935.

[3] Jugoslovenski nacionalni pokret »Zbor« stvoren je na inicijativu *Dimitrija Ljotića* početkom 1935. integracijom dotadašnjih nacionalističkih organizacija koje su se pojavile poslije zavođenja šestojanuarske diktature 1929, i to: »Zbora«, »Jugoslovenske akcije« i »Boja«. Kao odlučan protivnik demokratije i parlamentarnog sistema, D. Ljotić je svoj pokret izgrađivao na koncepcijama srodnim nacionalsocijalizmu. Iako nastupa demagoški stvaranjem raznih zadružnih organizacija i tobožnjom borbom za bolji život seljaka, on nema većeg političkog uticaja, tako da se sve više kompromituje kao idejni propagator fašizma, a pristalice njegovog pokreta se ističu kao razbijači radničkih i narodnofrontovskih manifestacija, sve do fizičkog obračuna s njihovim pripadnicima. I pored toga što je dobijao izdašnu pomoć izvjesnih reakcionarnih krugova iz zemlje i inostvranstva i što je često sarađivao s režimom, nije dobio glasova ni za jedno poslaničko mjesto na parlamentarnim izborima 1935. i 1938. U toku NOR-a Ljotićev pokret postaje izrazita kvislinška organizacija.

[4] Poslije promjena koje su nastupile u političkom životu Jugoslavije sredinom tridesetih godina, naročito u vezi s rezultatima parlamentarnih izbora od 5. maja 1935, i pod uticajem opozicionog raspoloženja u narodu, zatim snaženja revolucionarnog radničkog i nacionalnooslobodilačkih pokreta, mnogo življa kretanja počela su i u Makedoniji. Otpor makedonskog naroda velikosrpskoj ugnjetačkoj i denacionalizatorskoj politici vladajućih krugova, posebno pod uticajem KPJ, doveo je do organizovanijeg i masovnijeg uključivanja u borbu pojedinih građanskih opozicionih grupacija. Od ljeta 1935. u mnogim mjestima Makedonije, uz podršku lijevih zemljoradnika dr Dragoljuba Jovanovića, a pod neposrednim uticajem komunista, počeli su se formirati antifašistički komiteti; u jesen te godine grupa naprednih inte-

lektualaca i političara objavila je proglas makedonskom narodu na makedonskom jeziku: »Makedoncite vo Jugoslavija«, u kome su izraženi osnovni zahtjevi za pravo na nacionalnu samobitnost makedonskog naroda, za pravo na svoj jezik i ime, protiv činovnika koje je režim po kazni slao u Makedoniju, s jasnim nacionalnim deklarisanjem da oni nisu ni Srbi, ni Bugari, već »sme Makedoncite« i da su za »slobodna Makedonija vo slobodnata i nedeljiva Jugoslavija«. Ova inicijativa na javnom konstituisanju Makedonskog nacionalnog pokreta (koja je potekla od KPJ) dobila je podršku izvjesnih političkih krugova i iz drugih krajeva zemlje (Srbije, Hrvatske). Komunisti u Makedoniji imali su snažan oslonac među studentima Zagrebačkog i Beogradskog univerziteta, kao na Filozofskom fakultetu u Skoplju, na kojima je početkom 1936. formirano udruženje studenata »Vardar«, koje postaje jezgro uskoro formiranog specifičnog oblika Narodnog fronta — Makedonskog narodnog pokreta — poznatog kao Manapo.

5 *Braća Sreten i Jovo Jakšić*, kao tipični reformisti isticali su se svojim antikomunizmom i suprotstavljanjem revolucionarnom radničkom pokretu. Pod reformistima u radničkom pokretu podrazumijevale su se desničarske konzervativne snage (desnica socijaldemokratije), koje su borbu radničke klase ograničavale na poboljšanje ekonomskog položaja u granicama postojećeg državno-kapitalističkog sistema uz istovremeno nastojanje da očuvaju dobro plaćena mjesta u pojedinim radničkim institucijama (radničkim komorama, sindikatima, ustanovama socijalnog osiguranja i sl.). Braća Jakšić su dugo imali uticaja u sindikalnom pokretu i zbog sektaštva komunista koji su odbijali da rade u »reformističkim« sindikatima.

6 U to vrijeme najmasovnije partijske organizacije bile su u Banjaluci, Tuzli, Bijeljini, zatim u Bihaću, Dvoru na Uni, Livnu, Mostaru, Brčkom i Zenici. Poslije pomoći Zemaljskog biroa KPJ od jeseni 1935, uspješno se razvijala organizacija u Sarajevu, gdje su ubrzo izrasli MK i PK za Bosnu i Hercegovinu s cjelokupnim aparatom.

7 Misli se na djelimične opštinske izbore koji su sprovedeni krajem 1935. Organizacija KPJ u Ježici (Slovenija) pokušala je da ostvari saradnju opozicionih grupacija u okviru Slovenske ljudske fronte (SLJF). Pri tom je učinila grešku što je, usljed nedovoljnog poznavanja političkih prilika, dozvolila da se na listi pojave predstavnici svrgnute vlasti JNS, vladajuće, kompromitovane grupacije (»Sporazum s fašističkim organizacijama«, o čemu govori Tito), a pod uticajem socijaldemokrata dugo je davala otpor antifašističkom kandidatu Antonu Štebiju. Zbog toga su dobili svega 136 glasova nasuprot 500 glasova vladine liste — JRZ.

8 Slično kao u Ježici bilo je i prilikom *opštinskih izbora u Zagorju i Trbovlju*, koji su održani nekoliko nedjelja kasnije. Na izbore se išlo sa zajedničkom listom pod nazivom »Jedinstvena lista radnog naroda«, na čemu je insistirala KP. Ali pri sastavljanju liste socijaldemokrati su uključili i izvjesne jenesovce, zbog njihovog ranijeg sporazuma s njima, a na drugoj strani, nisu bili obuhvaćeni listom hrišćanski socijalisti, bojovnici i drugi, koji su imali popularnijih ljudi. Nosilac liste bio je socijalreformist Jurij Arh, što su iskoristile vladine pristalice — klerikalci (pristalice Slovenske ljudske stranke (SLS) u sastavu jugoslovenske vladajuće grupacije JRZ). Opoziciona lista dobila je 366 glasova, što je, s obzirom na činjenicu da su u Zagorju u dva maha komunisti osvojili opštinsku upravu (s preko 1000 glasača), ipak bio slab rezultat Partije.

9 Realizovanje odluka *VI kongresa KOI* (koji je zasjedao od 25. IX do 10. X 1935. u Moskvi) sastojalo se u što bržoj likvidaciji dotadašnjeg uskosektaškog karaktera organizacija SKOJ-a (»naš Savez omladine«) u njegovoj odlučnoj orijentaciji na legalan masovni rad i na borbu za okupljanje svih progresivnih, nefašističkih snaga u zajednički front protiv fašizma i rata i za poboljšanje položaja radne omladine, pri čemu bi rukovodstva i rukovodioci imali legalan status. Međutim, umjesto ovakve reorganizacije SKOJ-a, u nekim krajevima zemlje prišlo se raspuštanju SKOJ-a. Usljed neshvatanja suštine procesa legalizacije prišlo se ukidanju ilegalnog aparata SKOJ-a, što je praktično značilo likvidaciju SKOJ-a i ukidanje njegovih foruma.

— *Komunistička omladinska internacionala* (KOI), kao međunarodna organizacija revolucionarne omladine, stvorena je, na Lenjinovu inicijativu, na I kongresu 20—26. novembra 1919. u Berlinu; djelovala je u okviru svjetskog komunističkog pokreta kao jedna od sekcija KI, s kojom je zajedno i raspuštena maja 1943. Sredinom tridesetih godina KOI je imala svoje sekcije — savez komunističke omladine — u 56 zemalja. *Savez komunističke omladine Jugoslavije* (SKOJ) stvoren je na osnivačkoj konferenciji 10. oktobra 1919. u Zagrebu. Javivši se kao jedan od osnivača KOI, bio je stalno njen član. Sprovodeći odluke VI kongresa KOI, odnosno VII kongresa KI, i djelujući pod rukovodstvom KPJ, SKOJ je postao jezgro antifašističkog revolucionarnog omladinskog pokreta mlade generacije uoči II svjetskog rata i tokom revolucije; na posljednjem kongresu SKOJ-a, oktobra 1948, donijeta je odluka o njegovom raspuštanju u dotadašnjem organizacionom obliku, čije se članstvo zatim uključilo u Savez narodne odnosno kasnije Socijalističke omladine Jugoslavije.

[10] Na reorganizaciji SKOJ-a u Beogradu u duhu VI kongresa KOI u početku je radio Stanko Kovačević (koji se vratio na rad s Međunarodne lenjinske škole), pod neposrednim rukovodstvom tadašnjeg člana Politbiroa CK KPJ A. Muka. Prevođenje jednog dijela članova SKOJ-a u KPJ i način njegove reorganizacije praktično su vodili raspuštanju SKOJ-a. Ali do toga ipak nije došlo zato što je skojevska organizacija na Beogradskom univerzitetu dala otpor i što je uslijedila intervencija CK KPJ odmah nakon Mukovog izvještaja o nastaloj situaciji među omladinom.

[11] Stvaranje *Saveza radne omladine grada i sela* (SRO) bio je prvi pokušaj ostvarivanja narodnofrontovske organizacije među omladinom. Naročito je s uspjehom osnivana od polovine 1935. u Hrvatskoj. Pošto je Akcioni odbor izradio platformu previše politički obojenu, policija je zabranila rad njenih organizacija krajem 1935.

[12] *Skautski pokret* u Jugoslaviji osnovao je dr Miloš Popović 1911. pod nazivom Savez izvidnika i planinki. Njegovo članstvo se prvenstveno regrutovalo među omladinom. KPJ je imala znatan uticaj u organizacijama skauta još od tridesetih godina, a naročito od jeseni 1935, — poslije IV zemaljske konferencije SKOJ-a (održane početkom septembra 1935) i VI kongresa KOI.

[13] Oslobađajući se sektaštva KPJ je sve više prodirala i u takve organizacije kao što je bio »*Soko*« Kraljevine Jugoslavije, koji je osnovan 6. decembra 1929. s osnovnim ciljem da služi režimu i vaspitava omladinu u unitarističkom i militarističkom duhu. S obzirom na to da je sokolska organizacija u mnogim krajevima masovno okupljala omladinu, savlađivanje sektaštva i uspješan rad SKOJ-a u njoj bio je od velikog značaja.

[14] Omladinske sekcije pri sindikatima postojale su u okviru revolucionarnih Nezavisnih sindikata dok ovi nisu bili zabranjeni zavođenjem šestojanuarske diktature 1929. Ponovo su se počele formirati od sredine 1935, a naročito poslije Splitskog plenuma CK KPJ (juna 1935) i IV zemaljske konferencije SKOJ-a.

[15] Priređivači nisu mogli utvrditi kad je pismo upućeno i šta se u njemu iznosi.

[16] *Radničko kulturno-umetničko društvo »Abrašević«* osnovano je 30. oktobra 1905, najprije u Beogradu, a poslije su njegovi ogranci počeli da se stvaraju i u drugim gradovima, naročito u Srbiji. Ovo društvo su osnivali i pokušavali da utiču na njega razni sindikati, tako da je u periodu do 1929. postojalo posebno društvo u okviru Nezavisnih sindikata i još jedno u okviru reformističkih URS-ovih sindikata.

[17] *Savez mladih pisaca* osnovan je na Beogradskom i Zagrebačkom univerzitetu u jesen 1935. kao legalan oblik rada komunista, koji je osim studenata obuhvatao i talentovane radničke i seoske omladince.

[18] Riječ je o *Udruženju studenata protiv tuberkuloze* koje je osnovano na inicijativu komunista kao legalni oblik djelovanja na Beogradskom univerzitetu 11. oktobra 1935; već pri osnivanju imalo je blizu 1000 članova.

19 *Savez radničkih kulturnih društava* »*Svoboda*« raspušten je 14. jula 1935, nedjelju dana poslije sleta tih društava u Celju, na kome se ispoljio njihov komunistički karakter. Poslije te zabrane komunisti su pojačali svoj rad u društvu »Kmečkih fantov in deklet« (Društva seljačkih mladića i djevojaka), koje je već u jesen 1935. brojalo 128 podružnica s oko 10 000 članova u cijeloj Sloveniji.

20 O odlukama VI kongresa KOJ vid. nap. 9.

21 *Križari* — klerikalna organizacija nastala poslije zavođenja šestojanuarske diktature kao sastavni dio »Katoličke akcije«. *Križarska bratstva* predstavljala su u osnovi zamjenu za hrvatski »Orlovski savez« (osnovan 1923), koga je diktatura »kao vjersko-plemensku organizaciju« ukinula januara 1929. Križarski pokret je radio uz punu podršku režima, koji je prelazio preko šovinističkog pisanja njegove štampe (lista »Križ«) i raspirivanja nacionalne mržnje između hrvatskog i srpskog naroda. U težnji da pod svojim uticajem zadrže omladinu, inspiratori križarstva, među kojima se sredinom tridesetih godina isticao kardinal Alojzije Stepinac, sve otvorenije su ispoljavali antikomunizam, što ih je u vrijeme drugog svjetskog rata odvelo u saradnju s fašizmom i u službu NDH.

22 Tito misli na hapšenje Franje Kralja (»jedan legalni«), dotadašnjeg sekretara PK KP za Hrvatsku i Slavoniju i člana CK KPJ (izabranog na IV Konferenciji KPJ) i Đorđa Mitrovića (»jedan ilegalni«), sekretara Zemaljskog biroa (tzv. Unutrašnjeg biroa CK KPJ — za rad u zemlji — otuda »Zembilj«). Oni su uhapšeni 14. novembra 1935, a do njihovog hapšenja je došlo nakon provale (izraz za masovna hapšenja) u Sisku (poslije 20. oktobra), gdje je bila organizovana uspješna manifestacija Saveza radne omladine. Policija je, prateći tu akciju SRO, uhapsila sekretara MK SKOJ-a u Sisku, pa poslije neke članove CK SKOJ-a u Zagrebu i najzad je došla do ove dvojice. Pošto je u Mitrovićevoj tašni našla mnoge partijske materijale sa šifriranim imenima aktivista i poslije strahovitih mučenja kojima je bio podvrgnut Đ. Mitrović, provala je zahvatila blizu 1000 komunista u cijeloj zemlji.

23 Demonstracije nezaposlenih radnika izvedene 16. januara 1936. u Zagrebu, s oko 300 učesnika bile su usmjerene i kao protest povodom divljih postupaka policije nad uhapšenim komunistima. Tada je, prilikom sukoba s policijom, *Đuro Halabarac* (pripadnik odbrambenih radničkih četa koje je organizovala KPJ) u samoodbrani ubio jednog i ranio drugog žandarma. Kao odgovor na to ubistvo, režim je toga i narednih dana uhapsio još 26 lica, i protiv njih je otvoren sudski proces. Halabarac i Zvonko Svetličić, nosioci procesa, bili su izvrgnuti najsvirepijem mučenju, a zatim je Halabarac osuđen na smrt.

24 Pri kraju 1935, u tzv. Zembiljovoj provali, među uhapšenim članovima PK i ostalih partijskih i skojevskih rukovodstava, uključujući i sindikalna, najviše je bilo radnika. S obzirom na to, a i da bi se pariralo antikomunističkoj propagandi režima, Tito je ove uhapšene komuniste označio kao sindikalne radnike.

Odluke VII kongresa Kominterne imaju prelomni značaj zbog toga što su bile usmjerene na prevazilaženje dotadašnjeg sektaštva i ultraljevičarstva (koje je u to vrijeme karakterisalo komunistički pokret), na orijentaciju na stvaranje jedinstva radničkog pokreta (Jedinstvenog fronta radničke klase) i na djelatnost u duhu narodnih antifašističkih frontova. Sedmi kongres je održan od 25. jula do 21. avgusta 1935. u Moskvi; na njemu su učestvovali predstavnici 59 komunističkih partija i grupa i drugih organizacija od ukupno 76 koliko ih je tada bilo u sastavu Kominterne. Delegaciju KPJ na VII kongresu sačinjavalo je 8 članova, čiji je predsjednik bio Milan Gorkić, a sekretar Josip Broz Tito. Najveći dio rada kongresa bio je posvećen borbi protiv fašizma i rata. Osnovni ton kongresu dao je referat Georgi Dimitrova »Nastupanje fašizma i zadaci Komunističke internacionale u borbi za jedinstvo radničke klase protiv fašizma«. Na dnevnom redu bili su još sledeći referati: »Izvještaj o djelatnosti IK KI (Vilhelm Pik), »Priprema imperijalističkog rata i zadaci KI« (Palmiro Toljati) i »Rezultati izgradnje socijalizma u SSSR« (Dmitrij Manuilski).

25 Poslije masovnih hapšenja komunista (što je i režim iznenadilo, jer je to bila potvrda razgranatosti partijskog rada), vlada je organizovala široku kampanju

protiv KPJ (od policijskih komunikea do izjava ministra unutrašnjih poslova dr Korošeca u Narodnoj skupštini). Cilj te kampanje bio je da djeluje i na građansku opoziciju i osujeti stvaranje narodnog fronta. U kampanju protiv komunista su se uključili i neki prvaci Udružene opozicije (dr Pernar, Jelašić, Kaliterna, pa i sam vođ HSS-a dr Vlatko Maček, zatim dr Živko Topalović — u ime socijaldemokrata i dr.). U svojim izjavama ovi ljudi su nastojali da komuniste prikažu kao plaćenike Moskve, a posebno da kompromituju komunistički pokret šireći neistine o njegovom programu i osnovnim ciljevima.

26 Pod *prvim pokušajem stvaranja* Jedinstvene radničke partije Tito ima u vidu pregovore vođene između delegacije Socijalističke partije Jugoslavije, koju su sačinjavali njenih nekoliko prvaka s dr Živkom Topalovićem na čelu, i delegacije KPJ (odnosno JRP), koju su sačinjavali Ljuba Radovanović, Pavle Pavlović, dr Božidar Adžija, Miroslav Pintar i dr Srećko Šilović, koje je u ime Politbiroa CK KPJ instruirao Milan Gorkić (zbog čega je i došao u Zagreb). Ideja o stvaranju *Jedinstvene radničke partije* (JRP) kao legalne partije razrađena je na sjednici CK KPJ 12. jula 1935. Proglas o njenom stvaranju objavili su dr Božidar Adžija i Miroslav Pintar 9. avgusta 1935. Pošto je ideja o JRP dobila potvrdu i u Kominterni, u septembru iste godine održana je u Zagrebu tzv. Konferencija ljevičara u radničkom pokretu koja je razradila programsku osnovu i pozvala na stvaranje inicijativnih odbora. Poslije toga došlo je do neuspješnih pregovora sa socijalistima o kojima Tito govori.

27 Još u vrijeme kampanje za parlamentarne izbore, kada su pod raznim izgovorima izbjegli pregovore s KPJ za istupanje na izborima na jedinstvenoj listi, istupanjem na izborima socijaldemokrati su pokušali da obnove odnosno da afirmišu svoju partiju. Direktan pokušaj stvaranja svoje partije proklamovali su na velikom sletu radničkih društava »Zveze delavskih kulturnih društava — Svoboda«, 7. jula 1935. u Celju. Nalazeći se u uslovima gubljenja pozicija u radničkoj klasi i radničkim institucijama i suočeni sa snažnim pokretom za jedinstvo radničke klase, socijaldemokratska grupacija dr Ž. Topalovića je pokušala da obnovi Socijalističku partiju pod nazivom Socijalistička zajednica radnog naroda. Na ovo je KPJ odgovorila planom za stvaranje JRP da bi na taj način spriječila razbijanje jedinstva radničkog pokreta, naročito u sindikatima.

28 Autor ima u vidu da je dr Eduard Flajšer bio u delegaciji nezaposlenih radnika koja je došla pred Banske dvore na Markovom trgu 16. I 1936. kad je izbio slučaj Halabarac (vid. nap. 23).

29 Ukazujući na proces diferencijacije koji se sve očitije vršio u krilu Socijalističke partije Jugoslavije i uopšte među socijaldemokratima — na antikomunističku desnicu i na sve veći broj onih koji su prelazili na pozicije klasnog jedinstva sindikalnog pokreta (što potvrđuje i slučaj Flajšerov), Tito upozorava na štetnost sektaštva koje je vladalo među komunistima.

30 Prema najnovijim, još nepotpunim, podacima, u 1935. godini u Jugoslaviji je vođeno oko 180 štrajkova, a broj učesnika u 141 štrajku (samo u Hrvatskoj bez Dalmacije i u užoj Srbiji) iznosio je 29 000.

31 Tada su izlazili polulegalni u stvari partijski listovi i časopisi u Zagrebu. »Pregled«, kao list za nauku i društveni život, izlazio je od 25. aprila 1934; njegov pokretač je dr Mladen Iveković. Kad je »Pregled« zabranjen (22. oktobra 1935) pokrenut je »Odjek« 22. decembra iste godine. Izlazio je do 6. februara 1936. U Beogradu su pokretani mnogi napredni omladinski listovi, kao »Studentski život« (5. decembra 1935), koji je odmah poslije prvog broja zabranjen, zatim list »1936«, 11. decembra 1935, u čijem uredništvu je bio i Ivo Lola Ribar. U Kragujevcu je zabranjen nedeljni narodnofrontovski list »Svetlost« 15. septembra 1935, a u Nišu je pokrenuta »Narodna reč« 31. oktobra 1935.

32 Misli se na formiranje vlade dr Milana Stojadinovića (poslije pada Bogoljuba Jevtića 24. juna 1935), koji je najavio napuštanje mnogih krajnosti koje su karakterisale dotadašnje šestojanuarske režime. I u svojoj deklaraciji M. Stojadinović je

izišao s obećanjima da će doći do promjena u pravcu demokratizacije režima u zemlji, što je, naravno, bilo i manevar pred nabujalim antirežimskim i opozicionim pokretom u zemlji. Pod »novim promjenama« ima se u vidu reorganizacija Stojadinovićeve vlade (izvršena u decembru 1935), kada je iz vlade izašla grupa radikala koja je ostala vjerna Aci Stanojeviću.

33 Kralj Aleksandar I, predstavnik velikosrpske hegemonije i eksponent finansijskih krugova, proklamovao je 6. januara 1929. diktaturu usmeravajući oštricu represivnih organa vlasti prvenstveno protiv revolucionarnog radničkog i nacionalno-oslobodilačkih pokreta. U tu svrhu je raspustio parlament, zabranio političke partije, dopunio zloglasni Zakon o zaštiti države i uveo poseban sud državne zaštite koji je sudio za krivice po ovom zakonu. Međutim, poslije smrti kralja Aleksandra (9. X 1934), glavnog nosioca diktature, a uslijed mnogih društvenih i međunacionalnih suprotnosti, vladajući krugovi su bili prinuđeni da se odreknu mnogih metoda diktatorske vladavine, najavljujući kurs demokratizacije političkih prilika u zemlji. Ali, kako je ta iznuđena liberalizacija prijetila, naročito poslije 5-majskih izbora, da pređe željene okvire, među vladajućom buržoazijom, osobito u njenom najreakcionarnijem krilu, nastaju uznemirenost i vraćanje na stare metode vladavine (zahtjevi da se vlast ponovo preda generalu P. Živkoviću i sl.).

34 Pod *frontom opozicije protiv vlade* Tito ima u vidu okupljanje svrgnutih sa vlasti nosilaca šestojanuarskog režima — jenesovaca (koji su održali u tom cilju skupštinu na Pohorju u jesen 1935 — otuda naziv pohorci) kao i drugih reakcionarnih snaga u zemlji. Strahujući da bi vlada mogla otići suviše daleko u »popuštanju«, ove snage su, zajedno s njom, vršile pritisak na opoziciju, a naročito na dr Vlatka Mačeka (koji je bio na čelu hrvatskog nacionalnog pokreta) da bi ga prinudile na kapitulaciju, odnosno na sporazum sa režimom do koga je i došlo nekoliko godina kasnije.

35 *Princ Pavle Karađorđević*, u svojstvu prvog namjesnika i sve neospornijeg arbitra u spoljnoj politici Jugoslavije, išao je u London početkom oktobra 1935. Oslanjajući se sve više na dr Milana Stojadinovića, a što nije bilo i bez »usaglašavanja« jugoslovenske spoljne politike s tadašnjom orijentacijom Velike Britanije (na koju je princ Pavle bio upućen i kao eksponent određenih vladajućih krugova jugoslovenskog društva), on je, u stvari, prihvatao i sprovodio politiku približavanja Jugoslavije fašističkim silama Njemačkoj i Italiji.

36 Tito ima u vidu da se poslije septembarskog broja »Proletera« iz 1935. prvi broj u 1936, pojavio tek februara, tj. da u vrijeme kad je držao predavanje taj broj još nije bio izišao. *Proleter*, kao organ CK KPJ, pokrenut je 1929. Izlazio je uglavnom kao mjesečnik i s manjim prekidima održao se do decembra 1942. Pretežno je štampan u inostranstvu (od 1930. do 1939).

37 *Milivoje Kaljević*, obućarski radnik iz Beograda, poslije prvog svjetskog rata postao je profesionalni sindikalni funkcioner; do 1929. bio je član Izvršnog odbora i sekretar Centralnog radničkog sindikalnog odbora (Nezavisnih sindikata). Godine 1938. prišao je režimskim sindikatima — JUGORAS-u, a u vrijeme II svjetskog rata postaje pripadnik kvislinških organizacija Nedića i četnika Draže Mihailovića.

38 Priliv članstva u sindikalne organizacije počeo je 1935. i to uslijed orijentacije komunista da rade u URS-ovim sindikatima (na osnovu odluke od oktobra 1932) i, što je još važnije, uslijed uspjeha štrajkaških borbi koje su uslijedile od sredine 1934. i tokom 1935. kao odgovor radničke klase na ofanzivu kapitalista poslije velike ekonomske krize. Dok su URS-ovi sindikati niz godina stagnirali u broju članstva (brojali su više nominalno 20 000—25 000), već tokom 1935. broj članova je narastao na 54 000, da bi u narednim godinama bio u stalnom povećavanju.

39 Autor ima u vidu više akcija koje su vodili osuđeni komunisti tokom 1935. u lepoglavskoj i sremskomitrovačkoj kaznioni (štrajk glađu 22—24. aprila, manifestacije na godišnjicu smrti Stjepana Radića 21. i 22. jula, demonstracije 8. avgusta,

koje su se nastavile 17. i trajale do 19. avgusta, upad policije i masakr zatvorenih komunista dan kasnije — sve u Lepoglavi; jednodnevni štrajk glađu i protest protiv djelimične amnestije 7. jula 1935. u Sremskoj Mitrovici i sl.). Ova borba komunista na robiji uz akcije solidarnosti koje je KPJ organizovala u zemlji i inostranstvu prinudili su vlast da donese tzv. septembarsku uredbu (9. septembra 1935) kojom je ministar pravde udovoljio mnogim zahtjevima zatvorenika.

40 Milan Kalafatić (Častek), u to vrijeme bio je sekretar partijske organizacije na jugoslovenskom sektoru KUNMZ-a i zapisao je ovo Titovo predavanje.

41 Josip Broz je u *lepoglavskoj kaznioni* proveo od kraja februara 1929, kada je počeo da izdržava petogodišnju robiju, pa do 7. maja 1931, kad je po kazni s grupom saboraca prebačen iz lepoglavske u mariborsku kaznionu. Za to vrijeme upoznao je S. T. Britvina, koji je kasnije pobjegao iz zatvora, pa je uz pomoć KPJ prebačen u inostranstvo, najprije u Beč, a odatle u SSSR. Kako mu je u SSSR-u Internacionalna kontrolna komisija (IKK) osporila pripadnost komunističkom pokretu, Tito (F. Valter) je na zahtjev te komisije napisao za njega ovu izjavu. Priređivači ovog toma nisu uspjeli da saznaju nešto više o Britvinu.

42 Prema zakonu o izvršenju kazni lišenja slobode koji je bio na snazi u Kraljevini Jugoslaviji od 1. januara 1930. osuđenici su, izuzev komunista, poslije izdržane 3/4 kazne sticali razne olakšice i prava kao: boravak u posebnim zgradama — van tamničkih zidova, duže kretanje na vazduhu, slobodno pušenje, češće pisanje pisama, primanje pošte, paketa i posjeta i izuzimanje od disciplinskih kazni.

43 *Moša Pijade* je, nakon žalbe koju je uputio Ministarstvu pravde protestujući protiv batinanja osuđenih komunista, 11. februara 1930. bio premješten iz Kaznenog zavoda u Sremskoj Mitrovici (gdje se nalazio na izdržavanju 12-godišnje robije) u lepoglavsku kaznionicu, u kojoj je ostao do novembra 1933. kad je ponovo vraćen u Sremsku Mitrovicu. Tokom boravka u Lepoglavi upoznao je S. T. Britvina.

44 *Crvena pomoć Jugoslavije (CPJ)* osnovana je decembra 1923. pod rukovodstvom KPJ, odnosno tada legalne Nezavisne radničke partije Jugoslavije (NRPJ) kao legalna organizacija. Bila je u sastavu jedne od sekcija Međunarodne organizacije za pomoć revolucionarima (MOPR), koja je na inicijativu poljskog revolucionara Julijana Marhlevskog formirana krajem 1922. u Moskvi s ciljem da pruža moralnu i materijalnu podršku političkim i idejnim žrtvama reakcije. Pored akcija za sakupljanje materijalnih priloga za uhapšene i osuđene revolucionare i njihove porodice, CPJ je organizovala službu pravne zaštite na sudskim procesima, za njihova prava u zatvorima, obavještavala javnost o »bijelom teroru« u Jugoslaviji i slično. U procesu obnavljanja organizacija KPJ početkom tridesetih godina obnovljen je rad i CPJ. Da bi se djelovanje Crvene pomoći postavilo na što masovniju osnovu u duhu odluka VII kongresa KI, napisano je i ovo uputstvo, koje je trebalo da doprinese legalizaciji rada CPJ. Pored Tita, potpisnik ovih uputstava je i Zora Nikolić, koja je 1934. i 1935. radila u zemlji u rukovodstvu CPJ; priređivači teksta nisu uspjeli da utvrde tačan identitet trećeg potpisnika, tj. da li je u pitanju Trajčo Kostov, koji je, izgleda, u to vrijeme bio predstavnik KP Bugarske pri KI, ili je to pseudonim nekog od funkcionera MOPR-a.

45 S obzirom na masovna hapšenja komunista i sudske procese koji su se tokom 1936. vodili u mnogim mjestima u zemlji, KPJ je zajedno sa svim drugim naprednim organizacijama razvila veliku kampanju u zemlji u cilju pružanja pomoći uhapšenim i proganjanim revolucionarima; međutim, tačni podaci o obimu i vrsti pomoći nisu se mogli utvrditi.

46 Na svim zborovima i konferencijama Fronta narodne slobode i Jedinstvene radničke partije počev još od leta 1935, KPJ je nastojala da među glavnim parolama budu i zahtjevi za oslobođenjem političkih i vojnih osuđenika i za ukidanjem reakcionarnog zakonodavstva. Isti zahtjevi su uključeni i u proglase i programske dokumente tih organizacija. Tome su doprinijeli i tzv. amnestijski komiteti, koji su tokom

1935. formirani u cijeloj zemlji; takvi komiteti bili su formirani od uglednih ličnosti i u inostranstvu, posebno u Francuskoj.

[47] Misli se na sudski proces grupi članova Amnestijskog komiteta i Crvene pomoći iz Zagreba sa Zvonimirom Svjetličićem i Dragutinom Marušićem na čelu, koje je Vijeće Okružnog suda u Zagrebu (na raspravi 26. VI 1935) oslobodilo od optužnice državnog tužioca DSZZD i dokazalo da se CPJ i amnestijski pokret ne mogu tretirati kao organizacije i djela KPJ.

[48] *Hrvatska seljačka stranka* (HSS) osnovana je 1904. kao Hrvatska pučka seljačka stranka na inicijativu braće Ante i Stjepana Radića. Nakon stvaranja zajedničke jugoslovenske države ova stranka se izjašnjava za republiku i 1919. mijenja naziv u Hrvatsku republikansku seljačku stranku i od tada se naglo razvija. Suprotstavljajući se centralističkom uređenju zemlje, HRSS je iz taktičkih razloga 1924. pristupila Seljačkoj internacionali. S obzirom na to da je 1925. režim i protiv nje primijenio »Obznanu«, njeno vođstvo se sporazumjelo s radikalima i priznalo Vidovdanski ustav; tada mijenja naziv u HSS. Zabranjena je, kao i druge političke stranke, poslije zavođenja šestojanuarske diktature; njena politička aktivnost, sa snažnim uticajem naročito u seljaštvu, oživjela je sredinom tridesetih godina, kada postiže velike uspjehe na parlamentarnim izborima 1935. i 1938. Heterogena po svom socijalnom sastavu, s buržoaskim vođstvom, HSS je obuhvatala politički različite grupacije, od kojih su se poneke izdvajale kao disidentske grupe — od krajnje desnice, koja je u toku rata sarađivala s ustašama, do lijevog krila, koje je u izvjesnim pitanjima sarađivalo s KPJ.

[49] Gotovo za cijelo vrijeme postojanja Kraljevine Jugoslavije vlasti su prema Makedoncima i Albancima (na Kosovu) sprovodile pogromaško-teroristički i denacionalizatorski režim, zadržavajući u tim krajevima preživjele, polufeudalne odnose i smatrajući ujedno da su zemlja i prirodna bogatstva u tim krajevima predodređeni da se njima putem svirepe eksploatacije bogate pripadnici vladajuće grupacije, posebno visoko činovništvo i vojni vrhovi. Pri tome su najteže bili pogođeni siromašni slojevi naroda. U Vojvodini je teror sprovođen prema pripadnicima revolucionarnog radničkog pokreta, naročito u onim krajevima gdje su u većoj mjeri učestvovali radnici i siromašni seljaci Mađari.

[50] U pojedinim mjestima Hrvatske, naročito u selima, dešavala su se češća ubistva koja su činili žandarmi (na primjer tokom 1935. i 1936. u Kravarskom, Gospiću, Petrinecu kraj Varaždina, Oriovcu itd.), ili četnici (u Rujanima, Imotskom i drugdje). Četnici su u septembru 1935. ubili i Dragu Bedeka, kandidata CK KPJ i mandatora CK za rad na selu, a aprila 1936. Karla Brkljačića, prvaka HSS iz Like.

[51] Odbijajući da učestvuju u osvajačkom ratu koji je oktobra 1935. poveo italijanski fašizam protiv etiopskog naroda (koji je u ovo vrijeme obično nazivan abisinski), mnogi Slovenci i Hrvati iz dijelova Slovenačkog primorja i Istre koji su bili pod Italijom prebjegavali su u Jugoslaviju. Među njima je bilo i italijanskih antifašista.

[52] *Seljačka sloga*, kao kulturna i prosvjetna organizacija hrvatskih seljaka, osnovana je poslije prvog svjetskog rata, sa sjedištem u Zagrebu. Prvi predsjednik SS bio je seljak književnik Mihovil Pavlek-Miškina. Zabranjena je poslije 6-januarske diktature, ali je rad obnovila 1935. i djelovala do 1941.

[53] Brošuru *Za amnestiju* objavio je avgusta 1935. književnik Stevan Galogaža; ona, između ostalog, sadrži i »Manifest za amnestiju svih političkih osuđenika«, koji je potpisalo oko 2000 građana, među kojima je bilo i nekoliko stotina najuglednijih književnika, naučnika, umjetnika, ljekara, inženjera, advokata, publicista, političara, novinara i dr.

[54] Zemaljska konferencija Crvene pomoći održana je oktobra 1935. u Zagrebu.

[55] *Narodna zaštita* je organizacija koja je promjenom naziva CP (na konferenciji oktobra 1935) trebalo da doprinese postupnoj legalizaciji svog rada. Ali ni

s ovim nazivom nije se postigao željeni rezultat, pa se od 1937. javlja organizacija pod novim nazivom »Narodna pomoć«, kojom je konačno izvršena reorganizacija CPJ (vid. o CP više u nap. 44).

56 Riječ je o Hrvatskoj seljačkoj stranci (HSS — vid. nap. 48).

57 Pod *Socijaldemokratskom partijom* podrazumijeva se Socijalistička partija Jugoslavije, koja je osnovana decembra 1921. ujedinjenjem reformističkih socijaldemokratskih partija i pojedinih struja koje su povremeno otpadale od KPJ (grupa Živka Topalovića). — *Zemljoradnička stranka* formirana je 1920. Njena osnovna programska orijentacija bila je reforma društva »mirnim putem«, pomoću zadrugarstva. ZS je, kao i druge političke stranke, zabranjena poslije šestojanuarske diktature, ali ona se aktivizirala sredinom tridesetih godina i činila značajan oslonac UO sa centrom u Beogradu. Nakon smrti šefa ZS Jovana Jovanovića-Pižona na njeno čelo došao je Milan Gavrilović. ZS je učestvovala u vladi Dušana Simovića i u emigrantskim vladama. Zemljoradničkoj stranci se 1927. pridružila Grupa za socijalnu i kulturnu akciju (SKA) s dr Dragoljubom Jovanovićem i Milanom Pribićevićem (u SKA je značajnu ulogu igrao Otokar Keršovani), koja je činila ljevicu i sve više se izdvajala kao samostalna grupacija. Ljevica ZS je razvijala intenzivan politički rad naročito tridesetih godina i u mnogim pitanjima sarađivala s KPJ i radničkim pokretom. D. Jovanović se 1940. izdvojio i osnovao *Narodnu seljačku stranku. Liga za zaštitu prava građanina i pomaganje žrtava terora*, legalna organizacija formirana 1926. na inicijativu KPJ radi borbe protiv terora, čiji je rukovodilac bio Ljuba Stojanović, akademik i profesor Beogradskog univerziteta. Članovi uprave su bili Jaša Prodanović, Otokar Keršovani, kao i niz progresivnih intelektualaca i političara.

58 Djelujući u ovom duhu stvaran je niz legalnih organizacija, a 1937. pojavila se i »Narodna pomoć« (vidi nap. 55).

59 Misli se na *frakcije* kao oblik rada, tj. okupljanje pripadnika uže organizacije u okviru šire organizacije.

60 Nastojeći da se rad komunista u zemlji usmjeri u duhu VII kongresa KI, Tito je izvršio analizu članaka u prvih pet brojeva lista »Radnik«, organa klasnog radničkog sindikalnog pokreta. »*Radnik*« se pojavio 13. avgusta 1936. kao glasilo Pokrajinskog odbora URSSJ-a za Hrvatsku i Slavoniju, i izlazio je do 17. juna 1938. Prvi urednik mu je bio J. Kraš, član PK odnosno kasnije CK KP Hrvatske; u ime izdavača potpisnik je Adam Katić, a kao odgovorni urednik Juraj Bermanec. List je izlazio u 15 000 primjeraka. Redakcija je sve citate iz Titovog članka, koji je pronađen na ruskom jeziku (zaveden u registraturi IK KI 9. X 1936), sravnila s odgovarajućim člancima iz lista »Radnik«.

61 *Hrvatski radnički savez (HRS)* formiran je 19. februara 1921. u Zagrebu kao nacionalni sindikat hrvatskih radnika, u vrijeme kada je hrvatska buržoazija nastojala da proletarijat odvoji od opšteg klasnog radničkog pokreta. Od 1922. do kraja svog postojanja HRS je bio pod okriljem HSS. Bio je zabranjen 6. januara 1929, a poslije petomajskih izbora 1935. naglo počinje da obnavlja svoj rad uz punu podršku vodstva HSS. U ovoj drugoj fazi svog djelovanja HRS sve više postaje poslodavački sindikat. Pod uticajem komunista jedan dio članstva podržava sindikalno jedinstvo, dok vodstvo i drugi dio još otvorenije zastupa politiku klasne saradnje, posebno poslije dolaska HSS na vlast u Banovini Hrvatskoj (avgust 1939).

62 Zavođenjem šestojanuarske diktature ukinute su ne samo političke stranke i druge organizacije koje su imale »plemensko« (nacionalno) obilježje, već, prije svega, mnoge radničke organizacije, ili su bile predate u ruke režimskih i poslodavačkih organizacija (uvođenje komesarstva u radničke komore i sl.), a pooštreno je i svo krivično zakonodavstvo. Sve to, kao i velika ekonomska kriza koja je Jugoslaviju zahvatila tokom 1930. godine, teško se odrazilo na položaj radničke klase.

63 Članak *Za jedinstvo radničke klase*, iz koga Tito navodi ove citate, objavljen je na 2. strani lista »Radnik« br. 1, od 13. VIII 1936, s potpisom M. P. — vjerovatno Miroslav Pintar.

64 U Španiji je nakon militarističko-fašističke pobune od 18. jula 1936. radnička klasa stupila u borbu za odbranu republike i vlasti Narodnog fronta boreći se i za sprovođenje mnogih mjera za poboljšanje svoga ekonomskog i društveno-političkog položaja. Pružajući otpor fašističkoj reakciji, a za jedinstvo radničkog pokreta, francuski proletarijat je tokom 1935. i 1936. izveo nekoliko krupnih akcija i, između ostalog, uspio da povisi nadnice od 7% do 20%, da se izbori za četrdesetočasovnu radnu nedjelju, plaćeni godišnji odmor i sl.

65 M. Pintar, *Za jedinstvo radničke klase*, »Radnik«, br. 1 od 13. VIII 1936, str. 2.

66 Vid.: *Jedinstvo radničkog pokreta. Radnička klasa stvara akciono jedinstvo. Jedinstveni front je nužna potreba radničke klase*, »Radnik«, br. 4 od 4. rujna 1936, s potpisom H. R.

Pod izrazom »partizanskih namjera« podrazumijeva se »partijskih namjera«, tj. da jedinstveni front ne treba da bude stvar jedne (radničke) partije, nego ostvareno akciono jedinstvo radničkog pokreta svih njegovih ideološko-političkih pravaca.

67 Pod »proleterskom demokratijom« za koju su se zalagali komunisti u izgradnji jedinstva sindikalnog pokreta i uopšte jedinstva radničkog pokreta, podrazumijevaju se slobodno i javno demokratsko razmatranje u organizacijama svih problema koji stoje pred pokretom, izbornost svih organa pokreta, uticaj članstva na rukovodstvo, odgovornost izabranih organa pred članstvom i sl.

68 Vid.: *Drvodeljski radnici — osvrt na štrajk stolarskih radnika u Zagrebu*, »Radnik«, br. 1 od 13. VIII 1936, str. 5—6, potpis A. Ž. (Andrija Žaja).

69 Vid.: *Građevinari su u pokretu*, »Radnik«, br. 3 od 27. VIII, str. 1, i *Borba građevinaca u Zagrebu i dalje traje*, »Radnik«, br. 4 od 4. IX 1936, str. 4. Štrajk građevinskih radnika trajao je od 24. VIII do 1. X 1936. i završio se neuspješno uslijed razbijačkog djelovanja vodstva HRS i njihove povezanosti s poslodavcima.

70 Vid.: *Kolektivni ugovor kod Tivara potpisan*, »Radnik«, br. 4 od 4. IX 1936. Štrajk 2 300 radnika i radnica trajao je 40 dana i zahvaljujući jedinstvu radnika i podršci naroda iz okolnih mjesta završen je uspješno.

71 Vid.: *Štrajk obalskih radnika u Sisku*, »Radnik«, br. 2 od 21. VIII 1936, str. 5.

72 Vid.: *Akciono jedinstvo krojača — konfekcionera*, »Radnik«, br. 3 od 27. VIII, i *Skupština krojačko-konfekcijskih radnika-ca u Zagrebu*, »Radnik«, br. 4 od 4. IX 1936.

73 Vid.: *Prilike u Sisku*, »Radnik«, br. 4 od 4. IX, i *Jedinstvo drvodeljskih radnika u Sisku*, »Radnik«, br. 5 od 11. IX 1936, str. 7.

74 Vid.: *Uloga inicijativnih odbora*, »Radnik«, br. 3 od 27. VIII 1936, str. 5.

75 Autor ima u vidu zajedničku akciju tri sindikalne organizacije iz Slovenije: Strokovne sindikalne komisije (SSK; tj. Oblasni odbor URSSJ za Sloveniju), Jugoslovanske strokovne zveze (JSZ — hrišćansko-socijalistički sindikati) i Narodne strokovne zveze (NSZ — nacionalni sindikati), koji su uspješno vodili generalni štrajk tekstilnih radnika u Sloveniji tokom avgusta i septembra 1936.

76 Članak *Za pobjedu nad fašizmom*, kao i ostale članke objavljene u »Proleteru« broj 8 od novembra 1936, (*Katolici i događaji u Španjolskoj* — na str. 30—35, i *Protiv blokade u Španiji* — str. 36—40), Tito je napisao dok je boravio u Moskvi, tokom septembra i početkom oktobra 1936, tj. prije polaska na rad u Beč, gdje je tada bilo sjedište CK KPJ. (Vidjeti o tome Gorkićevo pismo upućeno A. Muku br. 6 od 18. IX 1936, A-CK SKJ, Fond KI, 1936/330.) — Prvi članak je potpisan sa Isaković, što je jedan od Titovih pseudonima s kojim se kasnije kretao u zemlji (Isaković Dragomir), a drugi je bez potpisa. Treći članak je potpisan s *Tito*.

[77] Početkom tridesetih godina ovog vijeka u Španiji se od oko 8 500 000 aktivnog stanovništva bavilo poljoprivredom blizu 4 000 000 stanovnika. Osnovno obilježje agrarnih odnosa bilo je u neravnopravnoj raspodjeli zemlje, pri čemu su dominirali feudalni i polufeudalni odnosi, tj. zemlja se nalazila u rukama veleposjednika i crkve. Tako je samo 99 velikaša — latifundista (koji su se u Španiji zvali *grandes*) posjedovalo preko 600 000 hektara obradivog zemljišta nasuprot milionima siromašnih seljaka i bezemljaša. Prema Ustavu, koji je bio donijet u doba Druge Republike (proglašene 14. aprila 1931), trebalo je da se podijeli oko šest miliona hektara zemlje na 930 000 domaćinstava. Međutim, podijeljeno je jedva oko 150 000 hektara, i to na 120 000 domaćinstava, tako da su veleposjedi i latifundije zadržani. Crkva je takođe zadržala svoje veleposjede i time veliki uticaj na politički život zemlje, a veliki uticaj reakcije i monarhista bio je i u vojnim vrhovima. To su bili, pored strane pomoći španskim reakcionarima, osnovni problemi političkog života u Španiji i jedan od najvažnijih uzroka za izbijanje građanskog rata i revolucije.

[78] U Španiji je uspostavljena vojna diktatura 1923. godine, kada je kralj Alfonso XIII doveo na vlast generala Primu de Riveru. Trajala je do 1931; tada je zbačena monarhija i proglašena druga španska republika, sprovedeni su izbori i donijet liberalni ustav. Ali reakcija nije mirovala. Već 1932. došlo je do pobune generala Sanhurha (Sanjurjo), komandanta karabinjerosa (graničara), koji se stavio na čelo vojnog udara u Sevilji. Međutim naišao je na snažan otpor radnika, koji su stupili u generalni štrajk, a on je poslije hapšenja pobjegao. Uslijed kolebljivosti i neodlučnosti republikanskih i demokratskih snaga i razjedinjenosti u radničkoj klasi, na novim izborima od 1933. godine, reakcionarne snage su ponovo izbile na površinu, među kojima je najsnažnija bila desna demohrišćanska partija, tzv. Španska konfederacija autonomne desnice (CEDA), kojom je rukovodio advokat Hil Robles (Gil Robles), postavši najuticajnija ličnost u vladi; objedinjavao je najreakcionarnije veleposjedničke krugove, i u saradnji s crkvenom hijerarhijom postao je udarna snaga reakcije i konzervativnih snaga. Ponovo je do uticaja došao i general Sanhurho, tako da je ta diktatura trajala do februara 1936, kada je zahvaljujući otporu radničke klase i snaženju ostalih demokratskih snaga došlo do pobjede Narodnog fronta.

[79] Španija je mnogonacionalna zemlja, u kojoj Kastiljanci čine većinu od oko 66% stanovništva, zatim Katalonci zajedno sa Valencijancima 15%, Galjegi 12%, Baski i Vaskonci 7%.

[80] Dogovor o stvaranju Narodnog fronta u Španiji kao izbornog bloka republikanskih i radničkih partija, postignut je 15. januara 1936. U tom bloku radnička klasa — mada podijeljena na nekoliko političkih i sindikalnih organizacija — našla je osnove za zajedničku borbu protiv fašizma i ujedinjenih snaga reakcije, koje su se spremale da sruše republiku i uvedu fašizam. Pakt o Narodnom frontu potpisali su Španska radnička socijalistička partija, Komunistička partija, Federacija socijalističke omladine, Sindikalistička partija, Radnička partija marksističkog ujedinjenja, Generalna unija radnika, Republikanska unija, Lijeva republikanska partija i dijelovi radikalsocijalista. Na parlamentarnim izborima 16. februara 1936. lista Narodnog fronta pobijedila je s preko 4 700 000 glasova, nasuprot desničarskoj listi s oko 4 000 000 glasova; ona je dobila 269 poslaničkih mjesta u Skupštini, a centar i desnica dobili su 211 mjesta.

[81] Reakcionarna pobuna generala i ostalih kontrarevolucionarnih snaga 18. jula 1936. protiv narodnofrontovske republikanske vlade uspjela je zbog toga što je general Franko prebacio marokanske snage i jedinice Stranačke legije u Španiju kao udarnu snagu. Presudno za taj početni uspjeh militarističke pobune, mada je opšti bilans bio povoljan za republiku, bilo je to što su joj Hitler i Musolini pružili pomoć uspostavljajući prvi put vazdušni most za prebacivanje trupa u Sevilju i Granadu, a imala je podršku i Portugalije.

[82] Predsjednik španske vlade Kasares Kiroga (Casares Quiroga) i predsjednik Republike Manuel Azanja (Manuell Azaña), oba republikanci, želeći da izbjegnu revoluciju, pokušali su da uspostave izvjesnu ravnotežu između lijevih i desnih snaga.

Oni su odbijali i određene mjere protiv reakcionarnih generala koje su zahtijevali poslanici Narodnog fronta u parlamentu, a kad je došlo do pobune u španskoj zoni Maroka 17. jula 1936, Kiroga je, kao predsjednik vlade i ministar rata, odbio da dâ oružje radničkim organizacijama plašeći se da vlast ne uzmu radnici. Time su ohrabrene reakcionarne snage, koje su još odranije, odmah poslije pobjede Narodnog fronta, izazivale nerede u cilju dezorganizovanja privrednog i političkog života u zemlji i ujedno pripremale zavjeru protiv vlasti Narodnog fronta.

83 Vlada Larga Kabaljera (Caballer) obrazovana je 4. septembra 1936. u uslovima kada su se jasno ispoljile štetne posljedice neodlučnosti prethodnih vlada, neorganizovanosti privrednog života, a naročito lošeg stanja na frontovima, uslijed čega su fašističko-militarističke snage počele da nanose sve teže poraze Republici. Pored Kabaljera (vođe lijevog krila Španske radničke socijalističke partije), vladu su još sačinjavali socijalisti, lijevi republikanci, četiri anarhista i dva komunista — Visente Uribe (Vicente Uribe) i Hesus Ernandes (Jesus Hernandes).

84 Oba centra pobune u Španiji — Franko s juga i general Molo sa sjeverozapada Španije — odmah su uputili svoje emisare u Rim i Berlin. Hitler je zvanično donio odluku 26. jula 1936, poslije razgovora s Frankovim emisarima, da se uputi pomoć pobunjenicima u Španiji. To isto je učinio i Musolini poslije sastanka s predstavnikom generala Mola, što potvrđuje činjenicu da su kontakti između reakcionarnih snaga u Španiji i sila Osovine postojali još odranije. (Musolini je Molovog predstavnika poznavao još iz 1934. godine, kada je s njim sklopio tajni sporazum o uspostavljanju »Korporativne monarhije« u Španiji i uručio mu pomoć u novcu i oružju). Osim toga, reakcionarnu i fašističku pobunu u Španiji podržali su bankarski krugovi i industrijske korporacije kako iz Nemačke, Italije i Portugala tako i iz Engleske, Amerike, Francuske i nekih drugih zemalja.

85 Poslije izbijanja Frankovog puča katolička štampa u svijetu počela je da napada špansku republikansku vladu kao komunističku i da veliča Franka kao »branioca hrišćanstva«. U tom smislu počeli su da pišu i pojedini listovi u Jugoslaviji, među kojima su se isticali »Hrvatska straža« i »Slovenec«. — *Hrvatska straža*, glasilo zagrebačkog Kaptola, kao dnevni list izlazila je u Zagrebu od 2. juna 1929. do 26. januara 1941. Od 1933. u redakciji su preovladali klerofašistički elementi, koji su se sve otvorenije zalagali za fašističku ideologiju i stavljali u službu fašističkih država. — *Slovenec* spada u red najstarijih listova političkog karaktera u Sloveniji. Počeo je da izlazi 14. oktobra 1873. Poslije stvaranja Kraljevine SHS imao je rezervisan stav prema režimu, a zatim je postao oruđe dr Antona Korošca i njegove Slovenske ljudske stranke. Kao tumač političke linije te stranke, nije dosljedno zastupao ni zahtjeve za autonomiju Slovenije. Nakon okupacije 1941. prešao je u službu okupatora i domaće kontrarevolucije.

86 *Radnička olimpijada* o kojoj se govori u članku bila je, u stvari, Spartakijada, na kojoj su učestvovala radnička sportska društva gotovo iz cijelog svijeta. Pripreme za njeno održavanje u Barseloni počele su odmah nakon izborne pobjede Narodnog fronta u Španiji.

87 *Profesor Guljelmo Ferero*, čuveni istoričar i antifašist, emigrirao je iz Italije u Švajcarsku i povremeno polemisao s italijanskom fašističkom štampom. Branio je legalni zakoniti status španske republikanske vlade jer je ona ponikla iz parlamentarnih izbora, koje je, uz to, provela vlada katoličkog centra (u kojoj je najuticajnija ličnost bio Hil Robles). Stoga su ga napadali fašistički listovi, među kojima i službeni organ Vatikana »Oservatore Romano«, a što je prenosila i »Hrvatska straža«.

88 Badahos je značajno strateško mjesto na rijeci Gvadijani, u blizini portugalske granice. U njemu su socijalisti dugo imali većinu. Međutim, vojni stratezi u republikanskoj vladi nisu posvetili dovoljnu pažnju njegovoj odbrani kao značajnom strateškom i saobraćajnom čvorištu, pa su ga Frankove snage lako zauzele (14. avgusta). Tada je nastao nečuveni masakr, pa je poslije borbi strijeljano preko 1500 ljudi (to je činjeno na svim mjestima, pa i u katedrali, onih ljudi koji su se tamo

bili sklonili). Nakon masovnog pokolja leševi su bačeni na džinovsku lomaču, usljed nedostatka vremena da budu pokopani.

[89] Katoličko visoko sveštenstvo, uz odobrenje monsinjora Pačelija, državnog sekretara pape Pija XI, davalo je ideološku bazu frankističkoj pobuni kvalifikujući je kao »vjerski krstaški rat« ne da bi se poremetio, već da bi se povratio red. (Nadbiskup Salamanke Pi I. Denijel).

[90] Dva dana poslije izbijanja pobune, noću između 20. i 21. jula 1936, predsjednik španske republikanske vlade Hose Hiral (José Giral) poslao je telegram francuskoj vladi tražeći oružje i municiju, zbog čega su 23. jula Leon Blum, predsednik narodnofrontovske vlade Francuske i Ivon Delbos, ministar inostranih poslova otišli u London; po povratku u Pariz izdat je komunike u kome se kaže da »francuska vlada odbija da ispuni zahtjev Madrida«. (U stvari, riječ je bila o ispunjenju jednog ranijeg ugovora između Španije i Francuske o prodaji aviona i drugog oružja.) Već 1. avgusta Leon Blum je izišao s planom o nemiješanju u španske događaje zahtijevajući da ga prihvate i ostale evropske zemlje, što je u toku avgusta učinilo 27 evropskih država, među kojima i Sovjetski Savez. Na osnovu toga plana obrazovan je Komitet za nemiješanje u španske događaje. Engleska vlada je išla i dalje, pa je 7. avgusta uručila pravi ultimatum Blumu da se, u slučaju snabdijevanja oružjem Španske Republike, neće smatrati vezana Lokarnskim ugovorom, kojim je bila garantovana bezbijednost francusko-njemačke granice. Sprovodeći ugovor o neisporučivanju oružja Španskoj Republici, zapadne sile su onemogućile legitimno pravo republikanske vlade da nabavlja oružje, dok su fašističke sile, naročito Italija, Njemačka i Portugal nesmetano slale pomoć fašističkim pobunjenicima ne samo u ratnom materijalu već i u regularnim jedinicama.

[91] Podaci o pomoći Njemačke i Italije pobunjenicima istraženi su tek djelimično. U Hitlerovoj Njemačkoj poslije španskog građanskog rata odlikovano je 26 113 njemačkih oficira i vojnika koji su uzeli direktnog učešća u ratu u Španiji na Frankovoj strani, posebno u vazdušnoj legiji »Kondor«, a računa se da je preko 50 000 njemačkih oficira i stručnjaka uzelo učešća u ratu protiv Španske Republike. Ukupan broj marokanskih plaćenika koji su učestvovali u »krstaškom ratu« protiv Španske Republike prelazio je 100 000 ljudi, a jedan dio njih je regrutovan izvan španskog protektorata u Maroku. Pored 15 000 vojnika iz regularne vojske fašističkog Salazarovog Portugala, fašistički pobunjenici u Španiji dobili su slobodan tranzit preko portugalske teritorije, gdje su njemački avioni koristili portugalske aerodrome za bombardovanje španskih gradova. Najveću pomoć u ljudstvu i materijalu dala je fašistička Italija. Oko 150 000 pripadnika italijanskih trupa borilo se na tlu Španije protiv Španske Republike. Italijanska avijacija izvršila je u Španiji 86 420 borbenih letova s 5318 bombardovanja. Takođe je i italijanska ratna mornarica učestvovala u španskom građanskom ratu, a njene podmornice su u Sredozemnom moru potopile desetine brodova ne samo španskih, već i sovjetskih, engleskih, norveških i drugih. Španska Republika je dobijala materijalnu pomoć najprije od Meksika, a zatim od Sovjetskog Saveza. Sovjetska pomoć bila je značajna, ali nije bila po obimu ni približna pomoći koju su fašističke sile slale Franku.

[92] Riječ je o njemačkom naoružanom avionu »Junkers 52« koji je 7. avgusta 1936. pogrešno sletio na madridski aerodrom; kad je pilot uvidio zabunu, odmah je poletio prema Portugaliji, ali je, uslijed nedostatka goriva bio prinuđen da se spusti kod Ausuede, odakle je vraćen u Madrid. U vezi s ovim avionom uslijedile su intervencije Njemačke o tobožnjem »transportnom« avionu. Pod pritiskom zapadnih sila madridska vlada je oslobodila pilota ovog aviona.

[93] Lord Strobolgi (Stroboldži) — britanski javni radnik.

[94] Politika popuštanja zapadnih sila pred Hitlerovim otvorenim narušavanjem mira bila je sve izrazitija. Kad je u martu 1936. Hitler zaposio vojskom do tada demilitarizovanu Rajnsku zonu u zapadnoj Njemačkoj i time prekršio Versajski i Lokarnski ugovor, Francuska nije poduzela ništa da istjera njemačke malobrojne

trupe iz te zone jer se plašila evropskog rata, a Engleska je tada diplomatskim putem smirila stvar. Ulazak njemačke vojske u Rajnsku zonu bez otpora Francuske i Engleske neki istoričari nazivaju »pobjedom popuštanja« i »prvom bitkom drugog svjetskog rata«. Poslije toga Hitler je izgubio svako respektovanje otpora zapadnih sila.

95 U to vrijeme ovu tezu su zastupali Largo Kabaljero, predsjednik vlade Narodnog fronta i ministar inostranih poslova Alvares del Vajo. U svojim *Uspomenama* (izd. »Alianza«, Meksiko 1954) Largo Kabaljero kaže da bi svako, pa i najgluplji čovjek morao da vidi da je interes »Osovine« bio u tome da obezbijedi s druge strane Pirineja režim sličan svome, koji bi bio stalna opasnost za Francusku, pa, prema tome, i dragocjena pomoć kada izbije rat koji se priprema. »Otuda i pomoć pružena Franku da bi se obezbijedila strateška pozicija s leđa zemlje u kojoj je vladao Blum«.

96 Na osnovu englesko-francuskog pakta iz 1904. Francuska je dobila pravo da zaposjedne cijeli Maroko, a Njemačka je u proljeće 1905. protestovala protiv tog pakta. Njemački car Viljem II htio je da pokaže Parizu i Londonu da nisu samo oni ti koji treba da dijele Zemljinu kuglu u opštoj imperijalističkoj podjeli svijeta. Njemačka je uspjela da izdejstvuje da Francuska pristane da se pitanje Maroka riješi na međunarodnoj konferenciji. Međutim, konferencija u Alhesirasu, održana 1906. riješila je stvar nepovoljno za Njemačku. »Marokanska kriza« koju je izazvao Viljem II uticala je na zbliženje Engleske i Francuske protiv Njemačke. Godine 1911. Njemačka je zatražila od Francuske ogromne kompenzacije u kolonijalnim posjedima za svoj pristanak da Francuskoj prizna pravo na okupaciju Maroka, a zaprijetila je i ratom. Pošto je Engleska podržala Francusku, Njemačka je morala da se zadovolji »komadom« francuskog Konga. Za vrijeme te »druge marokanske krize«, 1911, kada je Njemačka opet dovela svijet na ivicu rata, njemačka topovnjača »Panter« ušla je u luku u marokanskom gradu Agadiru pod izgovorom da štiti njemačke interese i njemačke građane.

97 Misli se na njemačke brodove u funkciji sličnoj »Panteru«.

98 Početkom septembra 1936, prilikom posjete Dolores Ibaruri Pasionarije Parizu, na Trgu Republike održane su ogromne manifestacije s parolom »Avione, topove, oružje za Španiju!« Pariski metalci su objavili štrajk zahtijevajući da se ukine blokada Španske Republike. Ovaj zahtjev je lično predao Leonu Blumu metalac-komunista Tembo (Timbault). Leon Blum je branio svoj stav tezom: ili nemiješanje ili rat.

99 Tekst je iz lista »Vreme«, od 23. avgusta 1936. Treba napomenuti da je u to doba Stojadinovićevo »Vreme« oštro napadalo Franka i italijansku intervenciju u Španiji, tako da je ubrzo protiv takvog pisanja reagovalo Koroščevo Ministarstvo unutrašnjih poslova.

100 *Društvo naroda* stvoreno je 1919. na mirovnoj konferenciji u Parizu radi očuvanja međunarodnog mira i obezbjeđenja međunarodnog prava; pripadništvo Društvu naroda povlačilo je obavezu da se ne pribjegava ratu u rješavanju međunarodnih problema. Iako je inicijativa za obrazovanje Društva naroda potekla od sjevernoameričkog predsjednika Vilsona, SAD nisu bile član Društva naroda. Na osnovu nekoliko mirovnih ugovora Društvu naroda povjerene su odgovorne funkcije u rješavanju međunarodnih odnosa. Zbog svoje neefikasnosti Društvo naroda je, u stvari, služilo obezbjeđenju interesa i dominantne uloge velikih kapitalističkih sila u međunarodnim odnosima.

101 Pismo Ivanu Gržetiću, tadašnjem predstavniku KPJ pri IK KI, napisao je Tito u Beču, neposredno poslije dolaska iz Moskve; u Beč je stigao vjerovatno 18. oktobra 1936. U to vrijeme Tito je po odluci IK KI upućen u Jugoslaviju sa zadatkom da rukovodi radom KPJ u zemlji i da stvori uslove za formiranje partijskog rukovodstva tako što bi se svi njegovi članovi, izuzev sekretara, nalazili u zemlji.

102 Izrazom »*gazdinstvo naše familije*« označavane su u ilegalnoj korespondenciji organizacije i rukovodeći organi KPJ; izraz »familija« upotrebljavan je u

prepisci između partijskih rukovodilaca, kao ilegalni naziv za KPJ. U ovom pismu, kao i u svim ostalim rukopisima, sva takva mjesta smo razrješavali u tekstu, bez posebnog ukazivanja na to, stavljajući ih u uglaste zagrade.

103 Još tokom priprema savjetovanja rukovodećeg aktiva KPJ u Moskvi, tj. rješenjem u IK KI da se preispitaju stavovi Aprilskog plenuma CK KPJ od 1936. bila je donesena odluka da se svi članovi tzv. operativnog rukovodstva KPJ (izuzev jednog člana — A. Muka, koji je bio predviđen da ostane kao veza u Beču) okupe u Moskvi. Dok je Stjepan-Štefek Cvijić, po Titovom nalogu, već krajem oktobra stigao u Moskvu, Vladimir Ćopić je otišao iz Beča u Prag, gdje je trebalo da čeka vezu za odlazak u Kominternu. Međutim, kako se s tim oteglo, on je januara 1937. bio upućen iz Praga u Španiju, u sastav internacionalnih jedinica, ali po liniji KP Čehoslovačke.

104 Rosl je pseudonim najvjerovatnije Hilde Majer-Faline koja je bila član KP Austrije. Radila je u tehničkom aparatu CK KPJ u Beču.

105 *Rodoljub Čolaković (Rudi)* i *Sreten Žujović (Stanoje)* bili su do 15. avgusta 1936. instruktori CK KPJ, da bi tada postali članovi tzv. »privremenog rukovodećeg kolektiva«, u kojem je radio i *A. Muk (Zehner)*, do tada član Politbiroa CK KPJ. Čolaković i Žujović su se u to vrijeme nalazili na partijskom radu u zemlji, a u Beču, u vrijeme Titovog dolaska, nalazili su se A. Muk, S. Lilić, Karel Luter (Vlado), organizacioni sekretar CK SKOJ-a, koji je, u stvari, rukovodio radom SKOJ-a jer se Boris Kidrič, sekretar CK SKOJ-a, nalazio u bečkom policijskom zatvoru.

106 Tito misli na osnovne zadatke koji su proizašli iz odluka usvojenih na savjetovanju u Kominterni, tj. na rad na stvaranju jedinstva radničkog pokreta i izgradnji narodnog fronta, a posebno na poslove u vezi s izbijanjem građanskog rata u Španiji i kampanjom za opštinske izbore, koji su bili u toku.

107 PK Partije Slovenije imao je više kritičkih primjedbi na rad CK KPJ, što je zaprijetilo ozbiljnim zaoštravanjem odnosa između njih. Rukovodeći partijski aktiv u Sloveniji je bio zabrinut zbog čestih hapšenja, za šta su okrivljeni CK KPJ i njegovi instruktori (Đorđe Mitrović, sekretar Zemaljskog biroa CK KPJ, za provalu od novembra 1935, a Karel Hudomalj za hapšenja od juna 1936). Polazeći od toga, PK KP Slovenije održao je sastanak partijskog aktiva u Šiški (blizu Ljubljane) u septembru 1936, na kome je, na predlog tadašnjeg vršioca dužnosti sekretara PK Partije za Sloveniju, Mirka Košira, usvojena rezolucija s namjerom da se uputi IK Kominterne. U dvanaest tačaka ovog dokumenta formulisani su predlozi za poboljšanje rada i bržu boljševizaciju Partije, a posebno je ukazano na ogromnu štetu koju su nanijele provale i zapljena ogromne količine partijskih letaka i ostalog propagandnog materijala; izražena je sumnja da u Partiji ima »špijunskih elemenata«, pa otuda dolaze provale, a iznijet je još jedan razlog za to, — naime centralistička organizaciona struktura KPJ.

108 *Edvard Kardelj (Birk)* se u to vrijeme nalazio u Moskvi na partijskom radu u Kominterni, gdje je došao (poslije kraćeg zadržavanja u Beču) po odluci Partije u decembru 1934. U Moskvi je pohađao Međunarodnu lenjinsku školu — sektor aspiranture, a zatim je držao predavanja u toj školi i na KUNMZ-u iz istorije međunarodnog radničkog pokreta i Kominterne i istorije KPJ. Poslije savjetovanja u Moskvi (u avgustu) riješeno je da se Kardelj vrati na rad u zemlju, na čemu Tito insistira u ovom pismu.

109 Nesmotrenošću K. Hudomalja, člana Politbiroa CK KPJ, došlo je do hapšenja aktivista SKOJ-a u Ljubljani juna 1936. On je pozvao jednu mladu djevojku iz Slovenije u Beč i poslije po njoj poslao partijske materijale u zemlju. Po povratku ona je uhapšena i materijal zaplijenjen. Odmah, 23. juna 1936, uslijedili su navedena hapšenja i zabrana lista »Mlada Pota« (pokrenut 8. novembra 1935). Revoltirani ovim hapšenjima, rukovodioci SKOJ-a u Sloveniji su održali u septembru 1936. pokrajinsku konferenciju i, između ostalog, zaključili da se otcepe od CK SKOJ-a i da uspostave direktan kontakt s KOI i postanu njena sekcija. Preko Dušana Kvedera

(koji je bio urednik »Mlade Pote« i koji je uspio da izbjegne hapšenje i da emigrira u Beč), s ovom situacijom je upoznat privremeni rukovodeći kolektiv KPJ u Beču.

110 Odnosi se na Anku Gržetić, suprugu Ivana Gržetića (Helera), koja je u Moskvi završila Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada. Njen dolazak iz Moskve Tito je zaustavljao zbog toga što je u drugoj polovini oktobra 1936. u Zagrebu uhapšen I. Knežić, koji je na saslušanju u policiji davao izjave i o njenom radu.

111 Riječ je o dobrovoljcima (»turistima«) koje su iz redova jugoslovenske političke emigracije Kominterna i predstavništvo KPJ pri KI iz Moskve preko Praga i Beča slali u Španiju. Pod »neprilikama od prije 8 mjeseci« Tito podrazumijeva nagomilavanje u Beču u proleće 1936. velikog broja komunista koji su se tu našli sklanjajući se ispred policijskog hapšenja koje je bilo u toku; zbog toga je CK KPJ, između ostalog, bio zapao i u velike materijalne teškoće.

112 Riječ je o dr *Božidaru Adžiji (Karlu)*, članu Incicijativnog odbora Jedinstvene radničke partije (JRP), koji je, u namjeri da se nađe s predstavnikom CK KPJ iz Zagreba, otišao u Prag, gdje je razgovarao s Vladimirom Ćopićem. Pod »Jedinstvenom« Tito je podrazumijevao Jedinstvenu radničku partiju.

113 Riječ je o Jovanu Jovanoviću-Pižonu, predsjedniku Zemljoradničke stranke, s kojim su predstavnici rukovodstva KPJ za Srbiju bili uspostavili izvjesne kontakte još u vrijeme predizborne agitacije za petomajske parlamentarne izbore 1935. Tom prilikom Jovanović se složio da se jedan broj komunista kandiduje na listi Udružene opozicije. Redakcija nije uspjela da utvrdi da li je i ko s njim razgovarao dok je boravio u Beču.

114 *Rašević Danilo (Šojka)*, član PK KPJ za Hrvatsku i Slavoniju, koji je po direktivi KPJ krajem 1935. emigrirao u Prag s ciljem da izbjegne hapšenje, nalazio se tada kao dobrovoljac u republikanskoj Španiji. — *Trajko Miškovski (Oskar)*, koji je prethodno u Moskvi pohađao Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada, takođe se nalazio kao interbrigadist u španskom građanskom ratu. Što se tiče »Konzula« o kome se govori u ovome Titovom pismu, redakcija pretpostavlja da je riječ o Manesu Šreberu, političkom emigrantu iz Njemačke, koji je 1934. boravio u Zagrebu, gdje je sarađivao s grupom lijevih intelektualaca okupljenih oko dr Bene Štajna. U toku 1936. Šreber se našao u Parizu i tamo se izdavao za predstavnika CK KPJ u omladinskom mirovnom pokretu. Tu situaciju raščistio je R. Čolaković za vrijeme boravka u Parizu i Briselu, gdje je početkom septembra 1936. učestvovao u radu Svjetskog sabora mira. (Više o tome vidi: Rodoljub Čolaković, *Kazivanje o jednom pokoljenju*, Sarajevo 1968, knj. II, str. 654—657).

115 Ima se u vidu ideja o obnavljanju štampanja lista »Delo«, kao zajedničkog organa CK KPJ i CK KP Italije, koji se češće pojavljivao još od dvadesetih godina, a poslednji put je izlazio od marta 1933. do 1935. U poruci Živojina Pavlovića (Vlade) izraz »susjedi« se odnosi na CK KP Italije, koji je, kao što se iz teksta vidi, predložio da u pokretanju »Dela« učestvuje s više od polovine sredstava. Do realizovanja ovoga predloga nije došlo, i to iz za sada nepoznatih razloga. Pod istim naslovom CK KP Slovenije je maja 1940. pokrenuo svoj organ.

116 Usljed nedostatka partijske literature na slovenačkom jeziku trebalo je da »Proleter« donosi više priloga na slovenačkom, čime se i počelo tokom 1937. (posebno je broj 8 za jul 1937. donio više priloga na slovenačkom). Kao članovi redakcije predviđeni su Albert Hlebec (Žerom) i najvjerovatnije Dušan Kveder, koji je pre izlaska iz Slovenije bio urednik lista »Mlada Pota«.

117 Riječ je o formiranju partijske škole u Parizu po ugledu na Međunarodnu lenjinsku školu u Moskvi, čiji je direktor bila *Klavdija Ivanovna Kirsanova.*

118 A. Muk, koji je u to vrijeme obavljao i poslove blagajnika u CK KPJ, traženi finansijski izvještaj sačinio je početkom novembra, pa ga je Tito dostavio uz svoje pismo.

119 Ovdje autor misli na listove »Dom« i vjerovatno »Hrvatski dnevnik«. »Dom«, organ HSS, pokrenut je 15. decembra 1899. u Zagrebu kao list namijenjen hrvatskom seljaku »za razgovor i nauk«; od 1900. izlazio je polumjesečno. Od 10. novembra 1904. njegov urednik bio je Antun Radić, a od 5. decembra 1906. uređivao ga je, s kratkim prekidima, do svoje smrti, juna 1928, Stjepan Radić. U periodu od 1918. do 1941. u više mahova je zabranjivan, ali se brzo pojavljivao pod novim imenima: »Slobodni dom«, »Seljački dom«. Prestao je da izlazi 3. aprila 1941, a obnovljen 15. jula 1943. u toku NOB pod nazivom »Slobodni dom«.

Hrvatski dnevnik, polumjesečno glasilo HSS. Izlazio je u Zagrebu od 24. maja 1936. do 14. aprila 1941. Direktor lista bio je August Košutić, potpredsjednik HSS-a i jedan od lidera desne struje u vođstvu ove stranke, a glavni urednik Ilija Jakovljević, književnik.

120 *Kristina Kusovac (Nina)* radila je tada kao sekretar u političkom predstavništvu KPJ pri Kominterni.

121 Odnosi se na *Mariju Habulin (Ilze)*, koja je od 1933. do 1935. radila u tehničkom aparatu CK KPJ u Zagrebu, te je tako imala veze s Markom Zovkom (Janekom), glavnim tehničarom CK KPJ. Prilikom masovnih hapšenja izvršenih u novembru 1935. M. Zovko, koji je dopao zatvora, na saslušanjima je za vrijeme policijske istrage mnoge poslove za koje je bio terećen prebacivao na Mariju Habulin.

122 Tito se u ovom pismu pod naslovom »*Svima*« obraća svim pokrajinskim rukovodstvima KPJ u zemlji s ciljem da se razvije što šira akcija za pomoć republikanskoj Španiji.

123 Tito ima u vidu instrukcije koje su u ime novog rukovodstva KPJ i u sporazumu s rukovodstvom KI, preko direktivnih pisama M. Gorkića slate iz Moskve operativnom dijelu CK KPJ u Beč tokom septembra i početkom oktobra 1936; u njima se posebno obraćala pažnja na stvaranje jedinstva radničkog pokreta i izgradnju JRP, stvaranje narodnog fronta, na organizovanje pomoći republikanskoj Španiji i na potrebu organizovanja partijskog savjetovanja u Sloveniji.

124 *Građanski rat u Španiji* započeo je u noći između 18. i 19. jula 1936. militarističkim pobunama koje su protiv republikanske vlade Narodnog fronta organizovali vojno-fašistički i ostali reakcionarni krugovi Španije uz materijalnu, moralnu i vojnu pomoć Njemačke, Italije i Portugalije. Građanskom ratu je prethodio vojni puč koji su snage generala Franka izvele u Maroku 17. jula 1936, što je bilo i signal za pobune na Kontinentu. Poslije prvih oklijevanja, republikanska vlada Narodnog fronta, uz punu podršku radničke milicije i ostalih demokratskih snaga, pružila je otpor militarističkoj pobuni i više od polovine teritorija Španije zadržala pod svojom kontrolom. Borba španskog naroda protiv fašizma i reakcije dobila je podršku antifašističkih snaga iz cijelog svijeta, a od država republikanskoj vladi su pružile pomoć jedino SSSR i Meksiko. Kada je na strani pobunjenika intervencija Njemačke i Italije bila sasvim evidentna (15. septembra 1936), Staljin je uputio izjavu generalnom sekretaru KP Španije Hoze Dijazu (José Diaz), u kojoj je, između ostalog, istakao da »borba španjolskog naroda nije samo stvar španjolskog naroda nego opća stvar svega progresivnog čovječanstva«. Uslijedile su odmah izjave i proglasi drugih komunističkih partija. Krajem septembra 1936. Sekretarijat i Predsjedništvo IK KI izradili su opširan program o jedinstvenom nastupu radničke klase, antifašističkih snaga i svih pobornika mira i demokratije iz cijelog svjieta u zaštitu i pomoć republikanskoj Španiji.

125 »*Politika*« — dnevni list; izlazi od 25. januara 1904. u Beogradu, do danas s prekidima od 1915. do 1. septembra 1919. i od 6. aprila 1941. do 28. oktobra 1944. Pokretači »Politike« bili su braća Ribnikar i grupa drugih patriotski i progresivno orijentisanih beogradskih intelektualaca. »Politika« je svojim napisima davala podršku španskom narodu i legitimnoj republikanskoj narodnofrontovskoj vladi.

126 Misli se na stanovnike provincije Vascongadas, koja se nalazi u Pirinejima na obe strane špansko-francuske granice. Baska, ili Vasconsa, kako ih Španci nazivaju,

ima ukupno oko milion. Od toga 800 000 živi u Španiji, a 200 000 u Francuskoj. Karakteristično je da su Baski i pored uticaja Rimljana, Germana, a najduže Francuza i Španaca, uspjeli da sačuvaju svoj jezik i etničku pripadnost. — *Katalonci* su stanovnici istoimene istorijske pokrajine u sjeveroistočnoj Španiji, s glavnim gradom Barselonom. U 19. vijeku s razvitkom radničkog pokreta, čiji je centar bio u Barseloni, pojavljuju se dva stava u pogledu rješenja katalonskog problema — za autonomiju u granicama Španije (taj stav je zastupalo konzervativno krilo) i za nezavisnu republiku (radikali). Godine 1931, poslije proglašenja Republike Španije, Katalonci su dobili autonomiju. Za vrijeme građanskog rata Katalonci su se borili protiv pobunjeničkih snaga generala Franka.

127 Pregovori s predstavnicima pojedinih građanskih stranaka o zajedničkim akcijama u korist republikanske Španije nisu doveli ni do kakvih rezultata; na dr V. Mačeka nisu uticale ni posebne peticije i delegacije koje su njegove pristalice, pod uticajem komunista, slali naročito iz Dalmacije, pojedinih mjesta sjeverne Hrvatske i Gorskog kotara. Umjesto proglasa o kojima govori Tito, Partija je uspjela da objavi opštejugoslovenski proglas naprednih intelektualaca (naučnika, književnika, umjetnika, novinara, publicista, političara i drugih javnih radnika) koji su se, svojim potpisima, ukupno njih 102, javno solidarisali s borbom španskog naroda i uputili pozdrav Narodnom frontu. (vid. A-CK SKJ, Fond KI, 1936, neregistrovana građa).

128 *Pismo za Srbiju* predstavlja odgovor na pitanja iz Maslešinog (Sretenovog) pisma (koje je on dostavio krajem oktobra 1936. iz Beograda CK KPJ u Beč; vid. A-CK SKJ, Fond KI, 1936/368.), i to o shvatanjima i taktici pri stvaranju Narodnog fronta slobode (NFS), o odnosu NFS i Udružene opozicije (UO), o JRP, o načinu realizacije ideje sindikalnog jedinstva, i o još nekim pitanjima, o kojima je Tito »dao upute u duhu našeg novog dokumenta« (vid. str. 39.). »Pod novim dokumentom podrazumijeva *Rezoluciju CK KPJ o taktici i radu Partije*, a prije svega proglas CK KPJ od januara 1937. objavljen pod naslovom ***Protiv ratne opasnosti, protiv napadaja fašističke reakcije! Udružimo sve demokratske snage u borbenu pučku frontu i u Jugoslaviji!*** (»Proleter«, februar, 1937, broj 2; Reprint, str. 500—502), koji su izrađeni na osnovu odluka donijetih na savjetovanju jugoslovenskog rukovodećeg aktiva u Moskvi avgusta 1936. Pismo je potpisano pseudonimom »Petar« vjerovatno radi toga da ne bi došlo do zabune u zemlji u pogledu situacije s rukovodstvom s obzirom na to da je Masleša odranije kontaktirao s Adolfom Mukom, koji je upotrebljavao ovaj pseudonim.

129 Politički život u Jugoslaviji karakterisalo je nekoliko sljedećih momenata. Prvo, krah metoda vladavine šestojanuarske diktature, što se posebno izrazilo u rezultatima petomajskih parlamentarnih izbora 1935, nakon čega je pala Jevtićeva vlada, jedna od najreakcionarnijih vlada u Kraljevini Jugoslaviji. Zatim, snaženje građanske opozicije, koja je bila heterogena i kolebljiva i više nošena narodnim pokretom, ali se toga pokreta plašila iščekujući vlast odozgo od krune i od pregovora s vrhovima vladajućih grupacija. I treće — postojanje radničkog pokreta, koji je bio potisnut usljed policijskog režima i javljanje radikalnih promjena i previranja u pojedinim građanskim strankama. U takvim okolnostima vodila se i narodnofrontovska aktivnost, koja je naročiti podstrek dobila odlukama VII kongresa Kominterne. Izrazila se u specifičnoj akciji Fronta narodne slobode i u težnji Komunističke partije da stvori Jedinstvenu radničku partiju, koja bi bila partner u pregovorima s drugim grupacijama u stvaranju Narodnog fronta. Međutim, tokom pregovora, koje su ljevičari (što je bio legalan izraz za komuniste) vodili s predstavnicima stranaka UO ili pojedinih njihovih struja ocrtavala su se dva gledišta. Jedno je bilo da treba stvarati Front narodne slobode bez UO, pa i protiv nje, na čemu su insistirali republikanci i neki lijevi zemljoradnici s argumentacijom da UO sačinjavaju samo starci i da se na njih ne treba osvrtati. Ovome su se suprotstavljali ljevičari, tj. komunisti, tražeći da se ne raskida s UO jer bi to značilo stvaranje još jednog opozicionog bloka i slabljenje bloka demokratije, o čemu Tito govori u ovom pismu potvrđujući gledišta V. Masleše kao ispravna.

Front narodne slobode (FNS), *Narodni front slobode (NFS)*, kako se tada nazivao, predstavlja specifičan naziv i politički oblik narodnog fronta u Jugoslaviji. Naziv je dobio u korespondenciji između CK KPJ i pokrajinskih komiteta Partije 1935. godine, a zvaničnu potvrdu na Splitskom plenumu CK KPJ juna 1935; zatim se NFS izrazio u programskoj platformi, proglasima i zborovima Fronta narodne slobode, koji su naročito uspješno držani tokom 1935. i 1936, i u konferencijama i pregovorima za stvaranje NFS.

Udružena opozicija (UO) — opozicioni blok koji se javio prilikom parlamentarnih izbora 1935. s jedinstvenim nosiocem liste dr Vlatkom Mačekom; u njemu su učestvovale Seljačko-demokratska koalicija (HSS i SDS), Demokratska stranka, Zemljoradnička stranka i Jugoslovenska muslimanska organizacija (JMO). Nastao kao prigodan, tehnički prikladan oblik izborne saradnje, bez neke dogovorene programske osnove, ovaj blok se ubrzo poslije izbora razišao; JMO se priključila radikalima i Slovenskoj ljudskoj stranci obrazujući novu vladajuću formaciju na vlasti (Jugoslovensku radikalnu zajednicu — JRZ), a SDK je malo u tom bloku sarađivala. Neke čvršće veze postojale su samo između Demokratske stranke i Zemljoradničke stranke, kojima su se početkom 1936. pridružili radikali oko Glavnog odbora. Kasnije naziv UO podrazumijevao je ovu grupaciju građanskih stranaka s centrom u Beogradu. Od tada je UO bila u stalnom dijalogu sa SDK, tako da je 8. oktobra 1937. između njih sklopljen sporazum, a malo kasnije stvoren je Blok narodne demokratije. Ali taj blok se, opet, iscrpljivao u programskoj platformi na kojoj su sprovedeni parlamentarni izbori 8. decembra 1938. Poslije Sporazuma Cvetković-Maček UO više nije postojala.

130 *Demokratska stranka* je obrazovana sredinom 1919. kao protivteža tada vladajućoj Radikalnoj stranci. DS je bila sastavljena od različitih stranaka i grupa, što će biti stalan uzrok njene nejedinstvenosti i slabljenja njenog uticaja. Zbog orijentacije na integralno jugoslovenstvo i centralističke državne organizacije, gubila je uticaj među hrvatskim stanovništvom; od 1922. nastaju sve češći sukobi između Davidovićeve i Pribićevićeve grupe, koji se završavaju odvajanjem Pribićevićeve grupe u SDS i formiranjem Davidovićeve demokratske grupe. Tada se uticaj DS sveo uglavnom na Srbiju, ali je ona postepeno prihvatila federalističku koncepciju i svoje djelovanje nastavila u okviru UO. Sredinom tridesetih godina iz nje se izdvojila ljevica na čelu s Ivanom Ribarom. Nakon Davidovićeve smrti 1940, na čelo DS dolazi Milan Grol. — *O Zemljoradničkoj stranci* vid. nap. 57.

Radikalna stranka, najstarija građanska stranka u Srbiji (osnovana 1881), koja je sebe smatrala sledbenikom Svetozara Markovića, prešla je posle 1918. na unitarističko-centralističke velikosrpske koncepcije igrajući do 1929. istaknutu ulogu u političkom životu zemlje. (Od 24 vlade predsjednici RS bili su u 20 vlada.) Nakon Pašićeve smrti (1926) na čelo RS je došao Aca Stanojević. Poslije šestojanuarske diktature u njoj se sve više razvija proces raslojavanja, tako da je uoči drugog svjetskog rata bila samo zajednički naziv za desetak frakcija.

131 *Treća konferencija NFS* održana je krajem septembra 1936. u Beogradu. Na njoj je uzelo učešća 16 delegata — predstavnika Socijaldemokratske partije na čelu sa Ž. Topalovićem, Zemljoradničke ljevice s dr Dragoljubom Jovanovićem, Republikanske stranke s dr Vojislavom Vujancem i JRP s Pavlom Pavlovićem, dr Otonom Krstanovićem i V. Maslešom. Osnovno pitanje na konferenciji bila je izrada zajedničke platforme. čiji je nacrt uradila izborna komisija (dr Vladimir Simić, Dr Ž. Topalović, V. Masleša i Miodrag Miletić), uz pomoć Ivana Ribara i Jovana Zdravkovića.

132 *Gospodarska sloga* kao zadružna organizacija osnovana je na inicijativu HSS s ciljem ekonomskog poboljšanja položaja seljaštva. Prva zadruga pod nazivom »Seljačka gospodarska sloga« registrovana je u Kupincu početkom 1936; Gospodarska sloga je krajem te godine imala preko 100 000 članova.

[133] O osnivanju JRP vid. nap. 26. — Prilikom stvaranja JRP bilo je dosta lutanja u shvatanju njenog karaktera: da li je to partija klasičnog tipa, ili je JRP oblik političko-akcionog jedinstva radničke klase (što Tito naglašava u pismu), tj. oblik realizacije jedinstvenog fronta radničke klase, koji obuhvata kako kolektivno članstvo organizacija (sindikalnih, kulturnih i drugih) tako i pojedinačno članstvo. Tokom 1937. i 1938. umjesto JRP počela se stvarati Stranka radnog naroda (SRN), koja je imala više uspjeha, da bi s izbijanjem drugog svjetskog rata i s ponovnim zaoštravanjem režima prema radničkom pokretu, uz istovremenu popularnost KPJ, centralno rukovodstvo Partije donijelo odluku da se obustavi dalji rad na održavanju i izgrađivanju dviju paralelnih *ilegalnih* organizacija.

[134] *O Socijalističkoj zajednici radnog naroda* vid. nap. 27.

[135] Braneći izvjesna gledišta o nacionalnom pitanju s kojima je KPJ išla na pregovore sa socijaldemokratima u cilju stvaranja FNS, V. Masleša se u svom pismu pozivao na platformu koju je KPJ izradila još oktobra 1935. prilikom pregovora u Zagrebu. U vezi s tim gledištima Tito ga upozorava da se u toj platformi potkrala greška u tom smislu što se nije dovoljno uzela u obzir izmijenjena međunarodna situacija, koja u prvi plan ističe fašističku opasnost i sve veću prijetnju nezavisnosti Jugoslavije. Korekcija tih pogrešnih pogleda izvršena je kroz dokumente usvojene na savjetovanju rukovodećeg partijskog aktiva u Moskvi avgusta 1936, pa u duhu tih dokumenata Tito daje tumačenja u ovom pismu.

[136] *Seljačko-demokratska koalicija (SDK)* predstavlja političku grupaciju koju su sačinjavali HSS i SDS Svetozara Pribićevića. Stvorena je novembra 1927, a prethodio joj je Radićev razlaz s radikalima i Pribićevićev prelazak u opoziciju (1925). SDK je postajala sve čvršća (poslije atentata u Skupštini 1928) uz postepeni proces diferencijacije u SDS; manji dio je prihvatio apsolutističku diktaturu, a veći dio sa S. Pribićevićem evoluirao je u pravcu federalističkih koncepcija i u tom pogledu približavao se komunističkom pokretu ostvarujući saradnju s KPJ. SDK je sa srbijanskim dijelom UO potpisala sporazum 8. oktobra 1937, a poslije sporazuma Cvetković-Maček (avgusta 1939) ušla je u vladu.

[137] *Ujedinjeni radni narod (URAD)*, kao jedan od oblika zajedničkog nastupanja oba krila radničkog pokreta u političkom životu zemlje, nastao je tokom pregovora za stvaranje FNS u ljeto 1936. S obzirom na antifašističko raspoloženje u narodu i pritisak odozdo na vođstva opozicionih stranaka da se stvori jedinstvo demokratskih snaga, ni vođstva UO nisu se smjela izjasniti principijelno protiv FNS. Ali su neki vođi iz UO (M. Grol i J. Jovanović-Pižon) prilikom pregovora koji su bili u toku postavljali uslov da radnički pokret istupi jedinstveno računajući da će ih saradnja u takvoj kombinaciji, u kojoj bi Ž. Topalović kao socijaldemokrat vjerovatno predstavljao radnički pokret, manje kompromitovati pred dvorom, od kojeg su na prvom mjestu očekivali vlast. Na ovome je, sa svoje strane, naročito insistirao dr Topalović, na šta su ga podsticale i pobjede Narodnog fronta u Francuskoj i Španiji, pa su se otvorili i posebni razgovori između njih i ljevičara, tj. predstavnika KPJ; u tu svrhu su održana dva sastanka (7. VIII i 2. X 1936); međutim, komunisti su, ne odbijajući u načelu ideju o »URAD«-u više insistirali na JRP i na jedinstvu sindikalnog pokreta, pa ti razgovori opet nisu urodili plodom. Tito je u odgovoru na Maslešino pismo precizirao stavove CK KPJ o pokrenutim pitanjima.

[138] Misli se na »predlog zajedničke deklaracije« o sindikalnom jedinstvu (»diskusionoj bazi«) usvojen na sastanku sa socijalistima 2. oktobra 1936, koji nije bio došao do Maslešinih ruku.

[139] Tokom razgovora koji su vođeni između socijalista i komunista o jedinstvu sindikata, socijaldemokrati su odbili da razgovaraju o sindikatima motivišući to svojim starim tezama — da postoji jedinstvo sindikata i da bi prihvatanje komunističke platforme narušilo njihovu političku neutralnost. Pri tome su optuživali komuniste da žele da osvoje sindikate. Komunisti su odbili »te tendenciozne napade« i na njih odgovorili.

140 *S Projektom uredbe o minimalnim nadnicama* vlada je istupila 1936. To je bilo u vrijeme velikih štrajkova radničke klase u Jugoslaviji vođenih za poboljšanje uslova života, koji su bili mnogo pogoršani usljed dejstva velike ekonomske krize. Da bi zaustavila te štrajkove i istisnula ulogu sindikata u klasnoj borbi, vlada je u tu uredbu unijela niz odredaba koje su ograničavale pravo radnika na organizovanje i ukidale pravo inicijative radničkih sindikalnih organizacija na štrajk; u tu svrhu uvela je organe pomirenja i arbitraže, koji su bili sastavljeni od radnika i poslodavaca, s pravom učešća policijskih uprava.

141 *Savez poštanskih radnika i činovnika Jugoslavije* obrazovan je aprila 1919, a 28. septembra iste godine, spojivši se sa Savezom željezničara, ušao je u Savez transportnih i saobraćajnih radnika i službenika Jugoslavije (kao njegova sekcija). U kasnijem periodu ovaj Savez je bio u grupi tzv. neutralnih sindikata (nije se nalazio u sastavu URSSJ), ali su u njemu preovladali progresivni elementi s komunistima na čelu. O *Hrvatskom radničkom savezu (HRS)* vid. nap. 61. *Opći radnički savez (ORS)*, osnovan 1908. za Hrvatsku i Slavoniju kao samostalna organizacija. Od 1925. djeluje u sastavu URSSJ, da bi se od 1930. do 1939. (kada je raspušten) ponovo izdvojio kao samostalna grupacija na čelu s Vilimom Haraminom. Pod uticajem revolucionarnog pokreta, u ORS-u nastaje proces skretanja ulijevo; isti proces se razvija i u socijalističkim grupama Nedeljka Divca i Vitomira Koraća, koji su, zajedno s Haraminom, odbijali saradnju s dr Ž. Topalovićem smatrajući da se on suviše kompromitovao saradnjom s režimom.

142 *Živojin Balugdžić*, ugledni političar iz redova radikala, koji je često iznosio svoje antifašističke stavove u uvodnicima lista »Politika«, potpisane pseudonimima »XYZ«, podržavao je akcije za oslobođenje političkih osuđenika i nalazio se u opoziciji prema režimu. Izražavao je spremnost da doprinese uspostavljanju saradnje različitih radničkih grupacija.

143 Tokom oktobra, novembra i decembra 1935. vođeni su pregovori između Strokovne komisije kao URS-ovih sindikata u Sloveniji, zatim Jugoslovanske strokovne zveze i Narodne strokovne zveze, tj. nacionalnih i hrišćanskih sindikata. Oni su doveli do uspostavljanja i do stvaranja Međustrokovne zveze, koja je prema zamislima KPJ trebalo da predstavlja prelaznu fazu ka ostvarenju akcionog jedinstva u radnim organizacijama — preduzećima i fabrikama, na principu: »Jedno preduzeće — jedna sindikalna organizacija«.

144 Ovaj projekat kao osnovu podnijeli su lijevi republikanci na III konferenciji NF, a doradila ga je komisija izabrana na toj konferenciji (u komisiji je bio i V. Masleša). Pošto je u projektu bilo nepravilnih gledišta, naročito u oblasti međunacionalnih odnosa (na njima je insistirao M. Grol), Tito je ta gledišta kritikovao.

145 *Vidovdanski ustav* izglasan je u Ustavotvornoj skupštini 28. juna 1921. neznatnom većinom glasova. Bazirao se na centralističkom državnom uređenju i monarhijskom obliku vladavine, čime je bio obezbijeđen hegemonizam velikosrpske buržoazije. Ustav je ukinut proglašenjem apsolutističke diktature 6. januara 1929.

146 Misli se na Ustav Kraljevine Jugoslavije koji je kralj oktroisao i autoritetom svoje vlasti nametnuo 3. septembra 1931. Taj ustav, kojim je uveden dvodomni sistem — Narodna skupština i Senat, označio je napuštanje režima apsolutističke diktature, jer zakon o izborima narodnih poslanika i zakon o izborima senatora jasno su otkrivali da su najavljene promjene u državnom sistemu predstavljale samo prelaz od otvorenog apsolutizma k prikrivenom samodržavlju kralja Aleksandra. Po tim zakonima kralj je postavljao polovinu senatora, dok je drugu polovinu po banovinama biralo izborno tijelo čije je članove takođe imenovao kralj. Pod terminom *jevtićevska skupština* podrazumijevalo se to da su nakon petomajskih izbora skupštinu sačinjavala 333 poslanika, koji su izabrani na vladinoj zemaljskoj kandidacionoj listi čiji je nosilac bio predsjednik vlade Bogoljub Jevtić, tj. to su bile pristalice lidera koji je odmah poslije izborne »pobjede« bio svrgnut s vlasti. S Jevtićevim prelaskom u desnu opoziciju prema vladi ispalo je da se vlada oslanja na njegove poslanike. Poslanici s liste

čiji je nosilac bio dr Vlatko Maček izjasnili su se za apstinenciju od rada u tako izabranom parlamentu.

[147] Smisao ovog zahtjeva, koji je potekao iz redova opozicije, a prije svega iz SDK (s kojim se u tom trenutku slagala i KPJ) bio je u tome da se otklone državotvorni akti, naročito akt o ujedinjenju od 1. decembra 1918, kojim su se prejudicirali način i oblik unutrašnjeg uređenja nove jugoslovenske državne zajednice. Na taj način bi se omogućilo narodima Jugoslavije da sami odrede međusobne odnose i oblik vladavine.

[148] Autor citira odgovarajuće mjesto iz »Projekta platforme za najširi NF« prema Maslešinom pismu.

[149] Prema zvaničnim rezultatima popisa stanovništva izvršenog 31. III 1931, u Jugoslaviji je, među narodnostima i narodnim grupama najviše bilo Albanaca (505 000), Nijemaca (500 000) i Mađara (468 000). Prema podacima iz vremena uoči drugog svjetskog rata (od 31. III 1941), broj Mađara i Nijemaca je ostao isti, dok je broj Albanaca porastao za više od 11%.

[150] Autor pisma je računao na Sloveniju, Hrvatsku, Srbiju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Makedoniju i Vojvodinu.

[151] Ovim Tito aludira na stav iz Maslešinog pisma u kome zahtjeva da se primjedbe na nepravilna gledišta ne ograniče samo na kritiku, nego da se »svaka kritika s tvoje strane završi s jednom formulacijom kao tvojim predlogom«.

[152] Tito je uz ovo pismo dostavio sljedeće dokumente: »Pismo Sretena (konac oktobra 1936)«, tj. izvještaj Veselina Masleše iz Beograda, Izvještaj »Brke« (Viktora Lipovšćaka) nakon njegovog bjekstva iz zemlje, Izvještaj Vintera (V. Ćopića) o njegovom razgovoru s »Karlom« (B. Adžijom). Osim toga, priložio je i svoj odgovor na Maslešin izvještaj (»Pismo za Srbiju« od 2. XI 1936).

[153] Pod pojmovima »zarazne bolesti« i »obolio« autor podrazumijeva hapšenje koje je policija izvršila u Zagrebu u drugoj polovini oktobra i prvoj polovini novembra 1936. Provala je počela 23. oktobra hapšenjem Ivana Knežića (Mirka), rukovodioca tehničkog aparata PK Partije za Hrvatsku i Slavoniju, a zatim narednih dana i ostalih komunista i rukovodilaca KPJ u Hrvatskoj.

[154] Hapšenja u Banjaluci (Idriza Masla, Nikole Pavlića, Veljka Đorđevića, Jakoba Šmita, Safeta Filipovića i drugih) nisu imala nikakve veze s policijskom provalom tehničkog aparata KPJ u Zagrebu.

[155] R. Čolaković (Rudi, Milan) stigao je u Zagreb (iz Ljubljane, gdje je bio upućen na partijski rad) nedjelju dana prije hapšenja (15. oktobra) i u tom međuvremenu imao je kontakte s nekim uhapšenim komunistima (I. Knežićem, Đ. Špoljarićem, M. Ivekovićem, dr B. Adžijom, M. Junom i S. Mitrovićem). — *Mihajlo Stipišić* (*Džin*) se u to vreme zatekao u Zagrebu; bio je na putu iz Moskve (gdje je završio KUNMZ) za Dalmaciju. Hapšenje S. Mitrovića (Filipa) uslijedilo je nekoliko dana poslije hapšenja I. Knežića i nekih omladinaca s kojima se on prije toga sastajao.

[156] Sreten Žujović, tada instruktor Centralnog komiteta KPJ, pošao je ponovo na rad u zemlju početkom oktobra 1936 (u Srbiju, u Bosnu i Hercegovinu). U ovom periodu Žujović se služio ilegalnim imenima Nenad i Stanoje.

[157] Pod terminom »dućan« podrazumijeva se jedan od legalnih sektora rada KPJ. »Dućan broj 2« značio je djelatnost KPJ u JRP. »Dućanom br. 1« su obeležavani sindikati, pod »dućanom broj 3« podrazumijevan je Narodni front Jugoslavije, »dućan broj 4« je značio rad komunista u legalnim zemljoradničkim strankama, tj. rad na uspostavljanju saradnje s lijevim snagama iz tih stranaka, kao i saradnja s ostalim organizacijama, udruženjima, redakcijama listova, što je moglo doprinijeti uspostavljanju saveza radničke klase i seljaštva.

[158] Tito se s Božidarom Adžijom našao u Gracu, kada se Adžija vraćao iz Praga za Zagreb.

159 Tito ima u vidu pokretanje jednog lista koji bi izlazio u duhu Narodnog fronta i zalagao se za jedinstvo radničkog pokreta. Taj novi list kao organ JRP, pod nazivom »Novi list« (za sva savremena pitanja) pojavio se 10. oktobra 1937. u Zagrebu s izlaskom iz zatvora dr Božidara Adžije i dr Mladena Ivekovića. Vlasnik i odgovorni urednik lista bio je Miroslav Pintar. Zbog antifašističke orijentacije i pisanja u pravcu mobilizacije dobrovoljaca za španski građanski rat, »Novi list« je bio zabranjen već u novembru 1937.

160 Za sekretara Pokrajinskog odbora JRP bio je imenovan dr Mladen Iveković.

161 Tito misli na pomenuti elaborat o JRP koji je stigao iz Zagreba (do koga priređivači nisu došli) i na pismo V. Masleše (Sretena). U njima se JRP shvatala ili kao zamjena postojećih radničkih partija ili kao jedna od (klasičnih) radničkih partija. Osim toga, nije se shvatao ni karakter članstva u toj specifičnoj političkoj grupaciji, koja je trebalo da bude oblik akcionog političkog jedinstva radničkog pokreta, već se polazilo samo od individualnog članstva, a ne i od uključivanja sindikalnih, kulturnih i raznih drugih organizacija.

162 Po shvatanjima kojima se poistovjećivala JRP s Narodnim frontom nije se pravila razlika između JRP kao oblika povezivanja i ostvarenja *akcionog* političkog jedinstva *radničkog pokreta* i NF kao oblika objedinjavanja svih demokratskih, pa i svih nefašističkih snaga, u kome je radnička klasa s JRP samo dio, u stvari jezgro i osnovni pobornik stvaranja NF za borbu protiv fašizma i rata, a za mir.

163 Pod izrazom »odozdo« autor podrazumijeva boravak Vladimira Ćopića (Jande) u Zagrebu od kraja juna do sredine jula 1936. »Rozenko« je pseudonim za Rodoljuba Čolakovića u periodu od 1933. do 1935. godine, kada je pohađao Međunarodnu lenjinsku školu u Moskvi.

164 Autor misli na »Rezoluciju CK KPJ o taktici i radu Partije (uz izvještaj o partijskom plenumu)«. O tome vidi više u nap. 128.

165 Miroslav Krleža se u to vrijeme nepovoljno izražavao o pokušajima KPJ da ostvari saradnju sa socijaldemokratskim liderima, pod čijim se rukovodstvom nalazio Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije (URSSJ), kao i sa sindikatima drugih pravaca jer je smatrao da su socijaldemokrati, politički jako kompromitovani, zanemarljiva snaga u političkom životu zemlje. Slično nepovjerenje u mogućnost stvaranja Narodnog fronta Krleža je izražavao i u odnosu na vodstva građanskih stranaka iz bloka Udružene opozicije (UO), s kojima je KPJ nastojala da izgradi zajedničku platformu za Narodni front slobode, jer nije vjerovao u njihovu spremnost da sarađuju s KPJ. Ove svoje stavove Krleža je izložio u spisu pod nazivom »Teze za jednu diskusiju iz 1935. godine«.

166 Priređivači nisu mogli utvrditi tačno o kome je bila riječ. Vjerovatno je bio u pitanju Vaclav Kopecki, koji je bio poslanik u Narodnoj skupštini Čehoslovačke — od 1931. do 1938, kada je otišao iz zemlje u inostranstvo.

167 Za nepovoljna pričanja o Gorkiću bilo je osnova zbog toga što je na Aprilskom plenumu CK KPJ 1936. i on pretrpio kritiku i sam se javivši kao zastupnik jedne od frakcija (desne frakcije) nasuprot S. Cvijiću i K. Hudomalju koje je podržavao V. Ćopić i B. Kidrič, sekretar CK SKOJ-a. Osim toga, poslije poništavanja odluka toga plenuma, što je učinio IK KI, u stvari je izvršena kritika Gorkića, najodgovornije ličnosti u CK KPJ. Glasove o tome mogli su da prenesu iz Moskve pojedini povratnici iz KUNMZ-a, zatim Međunarodne lenjinske škole, kao i s pojedinih kurseva, koji su držani u Moskvi.

168 Izbori za samoupravne organe radničkih komora trebalo je da budu sprovedeni u toku 1936. jer su poslednji bili održani u drugoj polovini oktobra i početkom novembra 1933. (Prema Zakonu o zaštiti radnika izbori za uprave radničkih komora drže se svake treće godine.) Međutim, izbori nisu bili sprovedeni ni do sredine aprila 1938, jer se tu umiješao režim. Vidjevši da i radničke komore sve više prelaze u ruke

radnika koji su stajali pod uticajem KPJ, Ministarstvo za socijalnu politiku i narodno zdravlje, s ministrom Dragišom Cvetkovićem na čelu, pod izgovorom iskonstruisanih nepravilnosti u radu odborâ tih komorâ, odugovlačilo je s izborima, i na kraju, 30. septembra 1938. postavilo svog komesara na čelo Radničke komore Beograda.

169 Obrazovanje samostalne Radničke komore u Skoplju za teritoriju Makedonije odnosno, kako se tada zvanično nazivala, Vardarske banovine, izvršeno je u novembru 1936. na osnovu rješenja Ministarstva za socijalnu politiku i narodno zdravlje.

170 *Jugoslovenska radikalna zajednica (JRZ)* kao vladajuća politička formacija, sastavljena od Radikalne stranke (s predsjednikom Acom Stanojevićem, odnosno kasnije s dr Milanom Stojadinovićem), od Slovenske ljudske stranke, s dr Antonom Korošcem i Jugoslovenske muslimanske organizacije s dr Mehmedom Spahom, nastala je u ljeto 1935. poslije dolaska na vlast dr M. Stojadinovića; ta je stranka 1936. osnovala i svoje sindikate pod nazivom Jugoslovenski radnički Savez (JUGORAS).

Radnici su u većini slučajeva davali otpor JUGORAS-u nazivajući ga javno »žutim« vladinim sindikatima. Ovi sindikati su u Sloveniji bili poznati pod nazivom Zveza združenih delavcev Slovenije.

171 Misli se na opštinske izbore koje je Stojadinovićeva vlada sukcesivno sprovodila od decembra 1935. do decembra 1936, pri čemu se pojavilo mnoštvo nezvaničnih lista, koje su se u većini deklarisale kao liste vladajuće stranke JRZ.

172 O tome vid. više u nap. 131 i 144.

173 Ibid.

174 O URAD-u vid. nap. 137.

175 Tito insistira kod predstavnika KPJ u Kominterni da Izvršnom komitetu KOI prenese poruke Karla Lutera (Vlade), tadašnjeg vršioca dužnosti organizacionog sekretara CK SKOJ-a u vezi s ranije obećanim rješavanjem materijalnih problema.

176 U Hrvatskoj su tada izlazili sljedeći omladinski listovi: »Novi student«, list studenata ljevičara, čiji se prvi broj pojavio 24. maja 1935, a izlazio je do kraja 1940. u prosječnom tiražu između 2500 do 3000 primjeraka; »Glas omladine«, list za kulturne i ekonomske probleme, koji je na inicijativu Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku i Slavoniju i Centralnog komiteta SKOJ-a pokrenut 15. avgusta 1935.

Osim pomenutih novina, autor vjerovatno ima u vidu i list »Mlada žena«, glasilo hrvatske ženske omladine, čiji je prvi i jedini broj izašao oktobra 1936. I na kraju »Glas mira«, koji se avgusta 1936. pojavio u Splitu kao omladinski mirovni glasnik, a od broja 2 postao je mirovni glasnik hrvatske omladine. Ovaj list je bio i centralni organ mirovnog pokreta omladine Jugoslavije.

177 Autor misli na praksu koja je tada postojala u okviru međunarodnih komunističkih organizacija da se za pojedine aktivnosti, posebno za izdavanje listova i brošura za propagandnu djelatnost uopšte pruža određena materijalna pomoć.

178 Riječ je o akciji pripadnika »Hrvatske akademske nacionalističke lige« koji su 1. i 2. oktobra 1936. napali na grupu studenata »ljevičara«, prodavaca lista »Novi student« na Pravnom fakultetu i nanjeli im fizičke ozlede. Na ovaj napad napredni studenti su reagovali predstavkom koju su 12. oktobra 1936. uputili rektoru, profesorima, svim kulturnim, stručnim i političkim udruženjima studenata Zagrebačkog sveučilišta.

179 Opšte studentsko kulturno udruženje »*Svjetlost*« osnovano je 3. aprila 1935. na inicijativu i pod rukovodstvom komunista (kao legalna forma rada naprednog studentskog pokreta). Ali, na insistiranje frankovaca, koji su bili u dosluhu sa

zagrebačkom policijom, Sveučilišni senat je već 27. maja 1935. donio odluku o raspuštanju »Svjetlosti«, da bi na mnoge proteste progresivnih studenata bio primoran da ponovo, 5. novembra iste godine, dozvoli njegov rad.

180 Mada su pripreme za ovu zemaljsku konferenciju bile tokom oktobra u punom jeku, njeno održavanje je spriječio režim uz pritisak ostale reakcije (prije svega klera), tako da nije ni održana. Umjesto te konferencije, u Beogradu je 20. decembra 1936. održana mirovna konferencija omladine Srbije i Vojvodine, uz učešće 60 delegata, koji su predstavljali 40 omladinskih organizacija.

181 Pitanje rukovodilaca SKOJ-a bilo je u to vrijeme teško i zbog toga što se jedan njihov broj nalazio u zatvorima s tadašnjim sekretarom CK SKOJ-a Borisom Kidričem (u bečkom zatvoru). Titov zahtjev da se pošalju rukovodioci iz Moskve nije izvršen. Uprkos tome, Tito je u proleće 1937. formirao Centralnu omladinsku komisiju pri CK KPJ, koja je ljeta 1938. pretvorena u CK SKOJ-a s Ivom Lolom Ribarom na čelu.

182 Ovaj štrajk glađu počeo je 24. oktobra 1936. sa zahtjevom da se povrati Uredba Ministarstva pravde od 9. septembra 1935, kojom je i komunistima de facto bio priznat status političkih osuđenika. (Ova Uredba je bila ukinuta 10. avgusta 1936. i poslije toga je postupak prema utamničenim komunistima bio pogoršan.) Štrajku je prethodio niz akcija političkih osuđenika u Kaznenom zavodu u Sremskoj Mitrovici (među kojima i štrajk glađu avgusta 1936). Kad je izbio dobio je snažnu podršku progresivnog javnog mnjenja u cijeloj zemlji.

183 R. Čolaković (Rozenko) u svojoj izjavi o Francu Čepelniku (Lazarenku), koji je kao instruktor CK SKOJ-a tokom 1935. i 1936. boravio u Sloveniji i u Hrvatskoj, između ostalog upozorava na nedoličan lični život koji narušava ugled člana Partije.

184 Neki članci o kojima autor piše objavljeni su u novembarskom broju »Proletera« (Titovi članci protiv blokade Španije, zatim kraći napis o problemima radničkih komora); osim toga, u novembarskom i decembarskom broju »Proletera« objavljena su dva kraća napisa o političkoj situaciji u Jugoslaviji.

185 Riječ je o brošuri *Zinovjevsko-trockistički proces u Moskvi* koja je početkom 1937. izašla u izdanju »Emigrantske biblioteke« (br. 2) u Parizu.

186 Autor misli na dolazak Jugoslovena koji su kao politički emigranti bili u Sovjetskom Savezu i spremili se za odlazak u Španiju. Neke od njih put je vodio preko Praga i Beča u Pariz, gdje se nalazio punkt za Španiju. Takav slučaj je bio i s Aleksom Demnievskim (Baumanom) koji je bio u Sovjetskom Savezu od 1928. do 1936, gdje je pohađao Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada.

187 Misli se na Prag gdje je u to vrijeme stigla Julka Pibernik, koja je bila na putu iz Moskve za Beč (gdje je tada bilo sjedište CK KPJ) odnosno za Jugoslaviju.

188 *Sišćanka (Anka Butorac)* se prije toga nalazila na partijskom kursu pri Međunarodnoj lenjinskoj školi u Sovjetskom Savezu; misli se da je uspješno prešla granicu i srećno stigla u zemlju.

Snisarjeva (Antonija Čeč) je takođe bila na istom kursu u Moskvi, ona je stigla na partijski rad u Sloveniju.

189 Riječ je o supruzi Stjepana Cvijića Valeriji, koja je zajedno s njim boravila u Beču kada je on bio član Politbiroa Centralnog komiteta KPJ. Poslije njegovog smjenjivanja otputovali su zajedno u Pariz, gdje su čekali na odlazak u Sovjetski Savez.

190 O velikom hapšenju komunista krajem 1936. vidi više u nap. 153.

191 Članak *Komunisti i katolici* Tito je pisao u Beču sredinom novembra 1936.

192 Citat je uzet iz Lenjinovog rada *Socijalizam i religija* (prema III ruskom izdanju). Vid. V.I. Lenjin, »Dela«, IMRP — Jugoslaviapublic, Beograd, 1973, tom 9, str. 438.

193 Ibid., str. 439.

194 *Prvi program Boljševičke partije*, tj. Ruske socijaldemokratske radničke partije (RSDRP) (osnovane 1898, koja je 1918. dobila naziv Ruska komunistička partija (boljševika), odnosno malo kasnije Svesavezna komunistička partija (boljševika), a na XIX kongresu 1952. sadašnji naziv Komunistička partija Sovjetskog Saveza (KPSS) usvojen je na II kongresu 1903 u Londonu. U članu 5. Program se zalaže za neograničenu slobodu savjesti, u članu 13. za odvajanje države od crkve i škole od države.

195 V. I. Lenjin popularisao je Program RSDRP u svom radu *Seoskoj sirotinji* iz koga Tito citira (prema III ruskom izdanju) stavove socijalista prema religiji (vid. V. I. Lenjin, »Dela«, Beograd, 1973, tom 6, str. 273).

196 V. I. Lenjin, »Dela«, (u istom izd.) tom 9, str. 439.

197 O učešću Marokanaca u borbi protiv španskih seljaka katolika vidi nap. 91.

198 Članak *Španjolska i Hrvatska* Tito je napisao u Beču sredinom decembra 1936.

199 Misli se na vrijeme poslije uspostavljanja fašističke diktature u Njemačkoj, tj. poslije dolaska Hitlerove Nacional-socijalističke radničke partije Njemačke na vlast krajem januara 1933.

200 *Pofovci* su pripadnici Patriotskog omladinskog fronta (POF) koji je formirao Bogoljub Jevtić 1935. Inspiratori njegovog stvaranja pod ovim nazivom željeli su da okupe nacionalističku omladinu s ciljem da služi režimu i reakciji. — *Četnici*, organizacija koja je nosila ime »Petar Mrkonjić«, budućeg kralja Kraljevine Srbije Petra I Karađorđevića, obrazovana je 1902. u Beogradu s osnovnim ciljem da se bori za oslobođenje sunarodnika u tzv. staroj Srbiji i Makedoniji od turske vlasti (pri čemu su se javljali i kao eksponenti vladajućih i militarističkih krugova Srbije); u periodu između 1918. do 1941. bili su najreakcionarnija velikosrpska organizacija, preuzimajući povremeno i ulogu policijskih snaga u pojedinim krajevima zemlje, a u toku drugog svjetskog rata postali su (s izuzetkom malog dijela koji je prihvatio borbu protiv okupatora) glavna kontrarevolucionarna snaga. — *Jugoslovenska nacionalna stranka* (JNS — »Jenesa«), osnovana je 20. jula 1933. u Beogradu na kongresu Jugoslovenske radikalno-seljačke demokratije, režimske formacije nastale poslije parlamentarnih izbora od 8. novembra 1931. Zasnovana na programu unitarizma i profašistički orijentisana, nije ni tada ni poslije stvaranja JRZ (nove režimske političke grupacije) imala većeg političkog uticaja. Uoči i za vrijeme drugog svjetskog rata u JNS je nastalo diferenciranje. Dio jugoslovenski orijentisanih političara (naročito iz krajeva van Srbije), razočaran u politiku ove stranke i centralizam, pristupio je NOB-u, a dio je bio u službi kontrarevolucije kao eksponent izbjegličke vlade. — *Borbaši* — pripadnici Jugoslovenskog narodnog pokreta Svetislava Hođere, nazvani tako po svom glasilu »Borba«. Uživajući zaštitu generala P. Živkovića, Hođera je stvarao svoje organizacije uglavnom na selu, pri čemu je demagoški i borbeno istupao kao zaštitnik interesa seljaka; po uzoru na fašističke organizacije, uveo je odrede takozvanih plavih košulja, postepeno se približujući njemačkoj manjini; uz pomoć Njemačke izdavao je list na njemačkom jeziku u Vojvodini. Tokom parlamentarnih izbora 1938. priključio se vladajućoj grupaciji M. Stojadinovića. — O Ljotićevim *zborašima* vid. nap. 3.

201 Policijska vlast je objavljivala *komunikee* o kojima Tito piše u toku političke krize nastale poslije ubistva hrvatskih predstavnika u Narodnoj skupštini 20. juna 1928, kao i povodom demonstracija koje su nastale na dan sahrane žrtava tog atentata i uopšte u vezi s političkim otporom koji se javljao na više mjesta u zemlji u to vrijeme (demonstracije u Zagrebu 22. i 23. juna 1928, uznemirenost u Subotici, Splitu i nekim drugim mjestima).

202 Reakcionarne snage željele su da događaje u Španiji prikažu kao »boljševizaciju« Španije, mada su u odbrani republike učestvovali i mnogi katolički sveštenici, naročito iz Vaskonije i Katalonije, i aktivno branili pravo tih nacija na autonomiju koju im je dala Španska Republika. Izvjesna oštrina do koje je ponekad dolazilo u odnosu na crkvenu hijerarhiju potiče otuda što su dijelovi crkvene hijerarhije bili otvoreno na strani fašističkih pobunjenika i s oružjem u ruci učestvovali u borbi protiv španskog naroda.

203 Tito je po drugi put pošao na partijski rad u zemlju posljednjih dana decembra 1936. ili prvih dana januara 1937, i na radu je ostao do pred 25. mart. Iz ovog perioda pronađena su četiri Titova izvještaja koje je on iz zemlje šifrovano po kuririma slao Centralnom komitetu KPJ, a o tome je, po povratku u Pariz, sjedište CK, nakon 25. marta 1937, napisao tri opsežnija izvještaja. — Prvi Titov izvještaj (»Titovo pismo«, str. 51), poslan je iz zemlje krajem januara 1937, a ostali izvještaji su od 6. II (str. 53), 4. III (str. 55) i 8. III (str. 56.).

204 Pod ovim »*dolje*« Tito podrazumijeva Split, kuda je uputio Stevana Lilića (Antona), centralnog tehničara CK KPJ, koji je krajem januara stigao iz inostranstva u Zagreb i javio se Titu. Radilo se o pripremama za odlazak veće grupe dobrovoljaca u Španiju koja bi se otpremila brodom. Lilić je istovremeno trebalo da otkloni izvjesno nepovjerenje prema Titu koje su bili ispoljili pojedini ljudi iz Splita na koje se obratio prilikom svog prvog boravka u Splitu u drugoj polovini decembra 1936. Tito je o ovome doznao od Henrika Znidarčića (Bežića), sekretara PK KP za Dalmaciju, koji je na Titov poziv došao u Zagreb nekoliko dana prije Lilića.

205 Brojkom *50 slučajeva* Tito označava broj ljudi koji su bili pripremljeni za odlazak u Španiju iz Zagreba (»kod mene«) i iz Ljubljane (»Hernesovog mjesta«, jedan od pseudonima Karla Hudomalja [Herneta], ranijeg člana Politbiroa CK KPJ).

206 Ovim ezopovskim izrazima Tito označava vojne specijalnosti dobrovoljaca koji su već pošli u Španiju: 8 trkača-pješadinaca; pod »dva dobra speca« vjerovatno se misli na dva oficira; sa dva »krilca« su označeni avijatičari, dok ono »4 gurjriara«, što je, očito, netačno dešifrovano, redakcija nije uspjela da razjasni ukoliko se ne bi odnosilo na mornare.

207 Pod »onklom« najvjerovatnije se podrazumijeva poduhvat otpremanja dobrovoljaca iz Jugoslavije za Španiju brodom, ili je to pseudonim jednog od dvojice organizatora — M. Gorkića ili A. Muka, koji su na tome radili u Francuskoj. Pod »jedinicama« se nagovještava da će se u međuvremenu još prikupljati dobrovoljci za Španiju.

208 Sastanak s Henrikom Znidarčićem (Bežićem), sekretarom Pokrajinskog komiteta KPJ za Dalmaciju, Tito je održao u Zagrebu 23. ili 24. januara 1937. neposredno prije odlaska S. Lilića u Split. Prvi kontakti između Tita i Znidarčića uspostavljeni su oko 15. januara iste godine, kada je u Split iz Zagreba stigla njegova sestra Nataša Znidarčić, studentkinja Zagrebačkog sveučilišta. Nju je Tito, posredstvom Stevana Galogaže, uputio u Split, sa zadatkom da Znidarčić izvjesti o dosadašnjoj akciji za mobilizaciju dobrovoljaca za Španiju. Nakon toga Tito je s njim održavao vezu pismima, pa je tim putem poslao poruku u Split da dođe u Zagreb.

209 Misli se na savjetovanje s predstavnicima partijskih organizacija koje je Tito trebalo da obavi »barem iz glavnih pokrajina« u vezi s planovima CK KPJ da se u toku 1937. održe kongres i konferencija KPJ.

210 Ima se u vidu sastanak s Francom Leskošekom, koji je kooptiran u Politbiro CK KPJ na savjetovanju rukovodećeg aktiva KPJ u Moskvi avgusta 1936 .— Ono da su »sami poslali 6« odnosi se na dobrovoljce za Španiju. Tito u pismu najavljuje savjetovanje (»sprema razgovor«) PK KP za Sloveniju.

211 Priređivači nisu uspjeli da utvrde kojeg je čovjeka policija uhapsila sat prije nego što je trebalo da se Tito s njim sastane.

212 Edvard Kardelj (Birk) došao je krajem januara 1937. iz Moskve u Pariz i tu se zadržao oko 20 dana, tako da je u Sloveniju došao u drugoj polovini februara iste godine. Vezu je dobio preko Vide Tomšič, s kojom ga je povezala Ana Ziherl. Za vrijeme boravka u Parizu Kardelj je prisustvovao sjednicama Politbiroa CK KPJ i učestvovao na izradi dokumenata za pokrajinski plenum KPJ u Sloveniji.

213 Misli se na Dragu Škorića, Vasu Bogdanova (trećeg člana priređivači nisu uspjeli da identifikuju), koji su ponovo počeli da se suprotstavljaju zvaničnoj liniji KPJ u pitanjima metoda ilegalnog rada KPJ, sudskih procesa u Moskvi, stvaranja JRP i Narodnog fronta i sl., ističući pri tom da vođstvo HSS, kao i Blok udružene opozicije u cjelini »jednoglasno negira svaku mogućnost bilo kakve veze« s revolucionarnim radničkim pokretom i KPJ. (O djelovanju D. Škorića vid. str. 78—80 u ovom tomu).

214 Pod »mladim« Tito podrazumijeva SKOJ. Tito je obavio razgovor s Leom Matesom, koji je u to vrijeme bio »mandator« — opunomoćenik CK SKOJ-a, sa zadatkom da nastavi rad na reorganizaciji omladinskog komunističkog pokreta u duhu odluka VI kongresa KOI. Pod izrazom »mjerodavni« vjerovatno se misli na Stefana Mitrovića, koji je kao član CK SKOJ-a u jesen 1936. boravio na radu u Jugoslaviji, posebno u Hrvatskoj i Sloveniji, prije nego što je uhapšen (krajem oktobra 1936).

215 Vezu s partijskim rukovodstvom u Srbiji (koje je djelovalo u veoma uskom sastavu jer je u jesen 1936. policija pohapsila više od sto rukovodećih ljudi zajedno sa sekretarom PK Radovanom Vukovićem na čelu) Tito je uspostavio preko književnika Stevana Galogaže.

216 Dvadeset trećeg oktobra 1936. u Zagrebu (»ovdje«) došlo je do policijske provale u tehničkom aparatu pokrajinskog rukovodstva KP Hrvatske, a zatim su uslijedila hapšenja o kojima se govori u izvještaju.

217 Pod »malom zabavicom« Tito podrazumijeva partijsko savjetovanje KP za Sloveniju koje je uz učešće Franca Leskošeka, člana Politbiroa CK KPJ, Mirka Košira, sekretara PK, zatim njegovih članova — Pepce Maček-Kardelj, Jože Butinara i još dva člana održano 4. ili 5. februara 1937. Na savjetovanju Tito je glavnu pažnju posvetio raščišćavanju odnosa između PK i CK i zadacima partijskog rada u skladu sa stavovima donijetim na savjetovanju u Moskvi, (kurs na maksimalnu legalizaciju partijskog rada, odvajanje uputstava za ilegalni od legalnih oblika rada, kao i to da rukovodstvo Partije bude u zemlji).

218 *Komitet (Odbor) akcionog jedinstva* sindikata formiran je 16. maja 1936. u Ljubljani od predstavnika Jugoslovenske strokovne zveze — JSZ (Hrišćansko-socijalističke sindikalne organizacije), Narodne strokovne zveze — NSZ (nacionalnih sindikata) i Strokovne komisije Slovenije — SKS (Oblasnog odbora URS-ovih sindikata za Sloveniju, pod uticajem KPJ) s osnovnim zadatkom da se bavi regulisanjem minimalnih radničkih nadnica i drugim radničkim pitanjima.

219 Reformističko vođstvo URSSJ uporno je nastojalo da isključi iz sindikalne organizacije Franca Leskošeka, predsjednika Strokovne komisije Slovenije, zbog načina vođenja štrajka tekstilnih radnika (20. avgusta — 24. septembra 1936), tj. zaposjedanja fabrike od strane štrajkaša. Većina članova tarifnog odbora tekstilnih radnika, kao i vođe sindikalnih organizacija sva tri sindikata (JSZ, NSZ i SKS) iz kojih su oni bili delegirani, izjavljivali su da je zaposijedanje fabrike od strane štrajkaša suviše revolucionaran akt koji izazivački utiče na poslodavce i vladajuće krugove; među radništvom su širili glasine kako je to protuzakonito i da štrajkom rukovode »plaćenici iz Moskve««. U istom duhu pisala je i režimska štampa. Socijal-demokratska centralna uprava URSSJ-a je na ovu Leskošekovu akciju, kao i na druge akcije pristalica sindikalnog jedinstva odgovorila kampanjom protiv njega smijenivši ga s položaja predsjednika Strokovne komisije Slovenije (o tome vid. na str. 96—98.)

220 *Slovenska ljudska fronta* (SLF), organizovani oblik Narodnog fronta u Sloveniji; nastala je sredinom 1935. Osim komunista, sačinjavali su je i pripadnici

socijaldemokrata, hrišćanskih socijalista, zatim Mačekove pristalice u Sloveniji s dr Dragotinom Lončarom na čelu, samostalni demokrati s dr Vjekoslavom Kukovcem iz Maribora, kao i neke manje demokratske grupacije. SLF nije bila dovoljno stabilna zbog toga što je više bila plod pregovora u vrhovima nego rezultat akcija radničke klase i ostalih radnih ljudi. Vodstvo HSS, pod Mačekovim uticajem kad je uvidjelo pravi karakter SLF, povelo je kampanju protiv nje, dok je V. Kukovec i dalje sarađivao i prepustio svoj list »Neodvisnost« Slovenskoj ljudskoj stranici. Ovaj list se pojavio decembra 1936. u Mariboru i izlazio je do oktobra 1937. kao organ KDG.

221 Tito ima u planu da održi savjetovanje (»malu zabavicu«) za Hrvatsku radi konsolidacije i stvaranja uslova za obnovu PK i MK (»Mekić«) za Zagreb, čija se većina starih članova nalazila u zatvoru.

222 Pošto su nastale komplikacije oko odlaska dobrovoljaca za Španiju brodom, ta predviđena savjetovanja morala su da se pomjere, a kako je morao da čeka i na pasoš, Tito je otišao u Pariz tek krajem marta 1937.

223 Riječima »Sport i utakmica« autor je označio pripreme za mobilizaciju i otpremanje dobrovoljaca u Španiju. Pošto se u to vrijeme pripremao transport dobrovoljaca za Španiju brodom, Tito postavlja pitanje da li da se pojedinici i manje grupe šalju dotadašnjim kanalima preko austrijske granice i Pariza.

224 Prvi proces partijskim rukovodiocima u Sovjetskom Savezu održan je 19. i 20. avgusta 1936. pred vojnim kolegijumom Vrhovnog suda SSSR-a pripadnicima tzv. kontrarevolucionarne trockističko-zinovjevske centrale sa Zinovjevom, Kamenjevom i Smirnovom na čelu. Brošura o ovom procesu pod nazivom »Trockističko-zinovjevski proces u Moskvi« izašla je februara 1937. Brošura s tzv. drugog procesa (suđenja Pjatakovu, Radeku i drugima) pod naslovom »Proces paralelnog centra u Moskvi«, izašla je juna 1937.

225 List »*Rdeči prapor*« kao organ Pokrajinskog komiteta KPJ za Sloveniju izlazio je od marta 1932. do avgusta 1934. PK Partije Slovenije je pokrenuo svoj legalan organ »Delavski list« (na koji Tito vjerovatno misli) 15. juna 1937. pod uredništvom F. Leskošeka.

226 Transportovanje jugoslovenskih dobrovoljaca za španski građanski rat francuskim brodom »La Corse« organizovao je M. Gorkić, tadašnji sekretar CK KPJ, a neposredni izvršioci bili su Adolf Muk, član CK KPJ, Antun Franović, instruktor CK KPJ i dr Braina Rudin-Fos, koju je Gorkić uputio iz Pariza s informacijama da brod »La Corse« treba 28. februara da stigne na ostrvo Brač, gdje bi se sprovelo ukrcavanje putnika od 9 časova uveče do pola noći. Uz to dr Braina je za realizovanje ovog poduhvata donijela sa sobom oko 45 000 francuskih franaka. Stevan Lilić i H. Znidarčić, sekretar PK KPJ za Dalmaciju, razradili su plan po kome je ukrcavanje preko 500 dobrovoljaca iz cijele zemlje skupljenih u Dalmaciji i na Crnogorskom primorju trebalo da se obavi od 27. II do 2. III, odnosno od 28. II do 3. III 1937. iz nekoliko mjesta, najprije iz blizine Šibenika, zatim na srednjem Jadranu, u blizini otokâ Brača i Hvara i na kraju na pučini u blizini Budve. Međutim, pošto je tada počeo da duva jak vjetar, a bilo je i dosta neorganizovanosti, došlo je do poremećaja cijelog plana; nastala je panika već prilikom ukrcavanja u čamce kojima je trebalo prevesti dobrovoljce do lađe, tako da se zakasnilo, pa se s kopna nije ni uhvatila veza s lađom, koja je uzalud čekala i plovila od sjevernog Jadrana do Budve. U međuvremenu i policija je ušla u trag toj akciji pohapsila veliki broj ljudi. Najprije je nastradala šibenička grupa, koja se zbog nevremena sklonila u jednu uvalu i tu je sutradan žandarmerija pohapsila 50—60 dobrovoljaca (o čemu govori Tito u pismu). Sličnu sudbinu doživjele su i ostale grupe. Na kraju su u Kotoru 3. marta uhapšeni dr Braina-Fos i profesor Ljubo Vušović sa 120 dobrovoljaca iz Crne Gore koji su čekali ukrcavanje. Brod »La Corse« je iz kotorske luke otpremljen u Zeleniku i tu su, na samom brodu, uhapšeni Adolf Muk i Antun Franović. Stevan Lilić se bio sklonio negdje u Dalmaciji i poslije nekoliko dana javio se Titu u Zagrebu.

227 U Zagrebu je Tito održao razgovor s Milovanom Đilasom, predstavnikom rukovodstva KP u Srbiji, koji je obavijestio Tita da su on i grupa rukovodećih komunista namjeravali poslati delegate u Kominternu (»gore«), jer su bili nezadovoljni dotadašnjim sektaškim kursom u radu Partije.

228 U cilju formiranja Odbora JRP održano je više razgovora i konferencija sa socijaldemokratima, tj. s predstavnicima Socijalističke partije Jugoslavije. Za taj rad u Srbiji bio je od strane Partije zadužen Pavle Pavlović (P). Što se tiče lista o kojem autor piše, vjerovatno se misli na »Našu stvarnost« (prvi broj pojavio se 1. oktobra 1936), časopis za književnost, nauku, umjetnost i sva društvena i kulturna pitanja; pokrenut je na inicijativu KPJ čiju je politiku u redakciji ostvarivao Veselin Masleša. Iako je najavljen kao mjesečni časopis, izlazio je neredovno zbog cenzure i drugih teškoća. Poslednji, 18. broj, izišao je 1939.

229 Nismo mogli tačno utvrditi na koga autor misli kao *mandatora*; to bi eventualno mogao biti Stefan Mitrović (vid. nap. 214 — »mjerodavni«). Mandator za rad u omladini tada je bio i Leo Mates, koji se u jesen 1936. po nalogu CK KPJ vratio iz Praga u Zagreb, gdje je do tada radio kao povjerenik rukovodstva KPJ za tehnička pitanja. Prilikom povratka na partijski rad u zemlju, CK KPJ ga je imenovao za opunomoćenika CK SKOJ-a sa zadatkom da nastavi rad na reorganizaciji SKOJ-a i da radi na ispravljanju grešaka koje su se manifestovale u raspuštanju SKOJ-a.

230 Pod zamjenom za A. Rancingera i K. Lutera, članova CK SKOJ-a, Tito vjerovatno misli na Ivu Lolu Ribara i Lea Matesa ili Borisa Krajgera.

231 Vjerovatno se odnosi na »Našu stvarnost«.

232 Tito je primio od CK KPJ iz Pariza (»tvoj dar«) konačno usvojene dokumente sa savjetovanja u Moskvi (avgusta 1936): — *Rezoluciju CK KPJ o taktici i radu Partije* i proglas CK KPJ pod naslovom *Protiv ratne opasnosti, protiv napadaja fašističke reakcije! Udružimo sve demokratske snage u borbenu pučku frontu i u Jugoslaviji!* — Riječima »odmah povećao« autor označava da je ove dokumente umnožio i razaslao partijskim rukovodstvima u navedenim krajevima.

233 Ovo je bio drugi sastanak koji je Tito (u Zagrebu). održao s partijskim rukovodiocima iz Srbije. Na sastanak su iz Beograda došli Milovan Đilas, Đuro Strugar i vjerovatno Vukica Mitrović. Oni su tada sačinjavali MK KP za Beograd, a istovremeno su obavljali poslove PK KP za Srbiju.

234 Tito je imao nekoliko sastanaka s Dragom Škorićem (»Bogom«), koji se nalazio na čelu jedne grupe intelektualaca koja se spominje u pismu.

235 Misli se na Ivu Lolu Ribara, o kome je Tito dobio obavještenje već na prethodnom sastanku s M. Đilasom. CK KPJ je imao u vidu I.L. Ribara za rukovodioca Privremene omladinske komisije još od kraja 1936, ali se s njegovim imenovanjem čekalo dok Tito ne dođe iz zemlje i dade svoje mišljenje.

236 Prema izvještaju S. Lilića, u jugoslovenskoj pograničnoj zoni bila je razvijena italijanska špijunaža, tako da je mogućno da je ona bila obaviještena o planiranoj ekspediciji broda »La Corse«. To je utoliko vjerovatnije što su rukovodioci ekspedicije prilikom zaustavljanja u Ajačiju, gdje su boravili nekoliko dana, bili neoprezni i nekonspirativni.

237 Splitska grupa dobrovoljaca za Španiju, u kojoj su se nalazili i Slovenci, uhapšena je 28. februara 1937. u jednom zalivu kod ostrva Brača. Odatle je sprovedena u Supetar, a potom u Split, gdje je u policijskom zatvoru zadržana dva-tri dana i saslušavana. Nakon toga ovi dobrovoljci su sprovedeni u Zagreb, odakle su Slovenci transportovani u ljubljanski zatvor. Svi su bili kažnjeni sa 7 dana zatvora, a Slavko Židanek i Ciril Keržič, koji su bili organizatori, osuđeni su na po 30 dana zatvora.

238 Tito se poslije tromjesečnog boravka na ilegalnom radu u zemlji vratio između 23. i 25. marta 1937. u Pariz, gdje je u međuvremenu bilo prenijeto sjedište

CK KPJ iz Beča. Gorkić je u svom pismu Gržetiću od 26. III 1937. izvijestio da se Tito vratio i donio »interesantne i optimističke informacije« i da o svemu priprema detaljnije izvještaje. Tito je podnio usmeni izvještaj na sjednicama Politbiroa 3. i 5. aprila 1937, a o svom radu je napisao i tri izvještaja s datumom od 9, 12. i 14. aprila, koji su razmatrani na sjednicama Politbiroa CK KPJ održanim 13. i 16. aprila iste godine. Svi su izvještaji odmah poslati predstavniku KPJ pri KI s nalogom da ih prevede i dostavi Izvršnom komitetu KI, za čije su potrebe i pisani. Titov izvještaj od 9. aprila sačuvan je i na njemačkom jeziku. Izvještaji od 12. i 14. aprila numerisani su obrnutim redom, od 12. kao broj 3, a od 14, kao broj 2, vjerovatno zbog toga što je izvještaj od 12. aprila, posvećen omladini, pretresan posljednji na sjednici CK KPJ, pa je kao takav upućen u IK KI s rednim brojem 3 umjesto 2. Na osnovu ovoga moglo bi se zaključiti da je Titov izbještaj od 9. IV — broj 1, pa smo ga mi tako i označili.

239 S obzirom na to da je za vrijeme svog boravka u Splitu, između 24. i 25. decembra 1936, organizovao odašiljanje dobrovoljaca u Španiju preko članova KP Filipa Čulića i Bepe Treursića, a ne preko PK KP za Dalmaciju, o Titu su se pronosile vijesti da je provokator. Pri tome nije pomoglo ni svjedočenje Ive Baljkasa, koji je Tita lično poznavao, sve dok nije stiglo obavještenje od centralne tehnike »da je Tito naš čovjek i da nije uhapšen«. Slično je bilo i u Sloveniji decembra 1936, kada je Tito na putu iz Beča u Jugoslaviju svratio u Ljubljanu. Zbog nepovjerenja slovenačkog partijskog rukovodstva prema CK KPJ, Tito nije mogao uspostaviti zvaničnu vezu sa PK KP Slovenije, te je morao sam, preko ličnih veza, da organizuje mobilizaciju dobrovoljaca za Španiju i obavlja ostale poslove.

240 Imena najvećeg dijela aktivista (30) s kojima je Tito obavio razgovore navedena su u Hronologiji koja se daje uz ovaj tom.

241 O pritiscima režima i načinu sprovođenja izbora vid. više u nap. 132 i 171.

242 »Slovenska zemlja« kao glasilo Kmečko-delavskega gibanja počela je izlaziti 10. septembra 1936. poslije odluke poslovnih udruženja listova »Slovenska zemlja« i »Stara pravda« (donesena 16. jula 1936) da se organizuje izdavanje zajedničkog lista »Slovenska zemlja«.

243 O tome se detaljnije govori u nap. br. 233.

244 Misli se na Edvarda Kardelja (Birka). na čijem je brzom dolasku Tito insistirao. E. Kardelj je pored priprema za održavanje osnivačkog kongresa KP Slovenije, nastojao da najprije konsoliduje PK KP za Sloveniju, naročito otklanjanjem separatističkih tendencija koje su dobijale novi vid skretanjem diskusije o tome ko je inicirao izradu rezolucije upućene Kominterni o raskidanju odnosa sa CK KPJ. Zbog svih ovih problema održan je u martu plenum PK KP Slovenije uz prisustvo E. Kardelja, na kojem je izražena potpuna saglasnost s novom linijom CK KPJ.

245 *Osnivački kongres* (»velika svadba«) *Komunističke partije Slovenije* održan je 17. i 18. aprila 1937. u Čebinama u Zagorju uz učešće delegata iz cijele Slovenije — iz Ljubljane, Trbovlja, Jesenica, Kranja, Savinjske Doline i Bele krajine. Tri delegata su zalutala, trojica nisu stigla, a jednog (iz Notranjske), mandatna komisija nije prihvatila zbog njegovog slabog držanja pred klasnim neprijateljem. Dnevni red kongresa bio je: Pozdrav Centralnog komiteta KPJ; Izvještaj o stanju partijskih organizacija u Sloveniji — podnosilac Franc Leskošek; Zašto osnivamo KP Slovenije — referent Edvard Kardelj; Diskusija o *Manifestu slovenskem narodu, Delavci! Delovno ljudstvo! Slovenci!* Pozdravni telegrami: Izvršnom komitetu KI. Centralnom komitetu KPJ i *Junačkom španskom narodu*. Kongres je izabrao CK KP Slovenije s Francom Leskošekom kao političkim sekretarom.

246 Tokom 1936. na reorganizaciji SKOJ-a u Hrvatskoj su radili Karlo Hudomalj, Adolf Muk i Stefan Mitrović (Filip), koji je uhapšen novembra 1936. — O »kaosu« koji je nastao u omladinskim organizacijama vid. više u nap. 10.

247 Najčvršće uporište frankovaca na Zagrebačkom sveučilištu bilo je upravo u ovom periodu na Pravnom fakultetu zato što je SKOJ ovim raspuštanjem bio razbijen i što se njegov rad nije osjećao na Fakultetu. Osim toga, veliki broj naprednih studenata bio je slabog materijalnog stanja, pa je studirao »od kuće« pojavljujući se na Fakultetu uglavnom za vrijeme ispita i prilikom upisa. Frankovci su to vješto koristili, pa su izbore za upravu Studentskog pravničkog društva zakazivali u ono vrijeme kada su oni preovlađivali na Fakultetu i na taj način su obezbjeđivali sebi većinu. Ali već od 1939, zahvaljujući organizovanijem radu komunista i progresivnih studenata, oni su izgubili te svoje pozicije i na Pravnom fakultetu. *Frankovci* su svoj naziv dobili po Josipu Franku, koji je kao šef Čiste stranke prava (poslije smrti A. Starčevića 1896), odigrao negativnu ulogu u hrvatskoj istoriji. Čista stranka prava (frankovci) su i poslije njegove smrti bili dosljedni u borbi protiv jedinstva, vršeći denuncijatorske usluge vlastima protiv Srba i Jugoslovena. Kasnije frankovci po svojim razornim akcijama postaju važna komponenta u pokretu V. Mačeka i ustaškog pokreta A. Pavelića.

248 Omladinska sekcija Ženskog pokreta osnovana je na inicijativu KPJ pod prvobitnim nazivom Studentska sekcija Ženskog pokreta 21. marta 1934. na Zagrebačkom sveučilištu, s ciljem da okuplja studentkinje, a docnije i omladinke drugih slojeva. Bila je u rukama studentkinja komunistkinja, a u godinama pred rat okupljala je veliki broj ženske mladeži.

249 O studentskom kulturno-prosvjetnom društvu »Svjetlost« vid. više u nap. 179.

250 Pod *Mačekovom gardom* podrazumijevaju se organizacije Hrvatske seljačke zaštite i Hrvatske građanske zaštite, odnosno poluvojničke organizacije HSS, čiji su pripadnici zaštićivali funkcionere stranke i njene političke manifestacije. — *Hrvatska seljačka zaštita* formirana je poslije 1934; u prvo vrijeme je istupala kao organizacija seljaka za odbranu od elementarnih nepogoda, ali ona je već tada bila poluvojnička organizacija (vojnička struktura sa starješinama, uvođenje vježbi, obuka u rukovanju oružjem, izvjesna uniformisanost i sl.). Prema shvatanjima vođstva imala je zadatak da se bori protiv uticaja komunista u selima; vremenom u njoj su sve veći uticaj dobijali frankovački elementi. Poslije sporazuma Cvetković-Maček i formiranja Banovine Hrvatske u osnovi se uklapa u represivne organe i zvanično dobija javne funkcije uz policiju i žandarmeriju.

251 Tito se tada sastao s Leom Matesom (drugom br. 1) i vjerovatno Ivom Lolom Ribarom, što proizlazi iz osnovnih informacija ovog izvještaja, a naročito iz njegovog završnog dijela (vid. nap. 257).

252 *Antifašistički omladinski front* pod nazivom Omladinski narodni front slobode stvoren je na Beogradskom univerzitetu početkom 1937. godine poslije gotovo jednogodišnjih pregovora i zajedničkih akcija studenata različitih političkih grupa. Tada je usvojena zajednička »Platforma političkog rada studentske omladine« i izabran Odbor studentskih političkih grupa, u čiji su sastav ušli predstavnici narodnih studenata (ljevičara), studenata Narodne radikalne stranke, zemljoradničke ljevice, samostalnih demokrata, demokratske studentske omladine i zemljoradničke studentske omladine.

253 »*Nova riječ*« počela je da izlazi 1936. u Zagrebu kao glasilo samostalnih demokrata. Većeslav Vilder, kao pokretač lista, otvorio je u njemu omladinsku rubriku s ciljem da okupi oko sebe mlade političke istomišljenike. Ali ova rubrika je prešla u cjelini u ruke komunista i ljevičara; tiraž lista, koji je u toj rubrici pisao u antifašističkom duhu, popeo se zbog toga na 30 000—45 000 primjeraka u 1939. godini.

254 U to vrijeme bila je u toku akcija studenata sva tri univerziteta u zemlji protiv fakultetskih uredaba koje su pogađale prvenstveno siromašne studente. Prva skupština predstavnika studenata održana je u Zagrebu 24. januara, a druga (o kojoj Tito piše) u Beogradu 20. marta 1937. Tom prilikom došao je iz Zagreba veliki broj studenata medicine i tehnike — komunista, a i pripadnika HSS, na čelu sa

studentom medicine Stjepanom Šiletićem, predsjednikom Sveučilišne organizacije HSS i vjernim pristalicom dr Vlatka Mačeka, tada i kasnije. Iako primjedbe studenata na Nacrt uredbe o medicinskim i tehničkim fakultetima u zemlji nisu bile usvojene, ova akcija je imala značajan politički efekat.

255 Akcija za osnivanje zajedničkih logora za vrijeme ljeta o kojoj piše Tito realizovana je već te godine. Takav logor za studente, a i za ostalu omladinu, bio je organizovan na Gozd-Martuljku kod Kranjske Gore (u kome je boravilo preko 100 studenata, a bilo je dosta i neprijavljenih, u vrijeme od 3. do 13. jula 1937. Organizovanjem ovih omladinskih logora, koje je narednih godina bilo još masovnije, omladina se međusobno upoznavala i širila antifašističke ideje u logoru i u narodu obližnjih mjesta.

256 Odnosi se na Edvarda Kardelja.

257 Brojem (1) označen je Leo Mates, a brojem (2) Ivo Lola Ribar, s kojima je Tito u toku svog boravka u Zagrebu marta 1937. pojedinačno razgovarao o novim metodima rada u omladinskom pokretu. Brojem (3) mogao bi biti označen Boris Krajger, koga je Tito već imao u vidu za člana privremenog centralnog rukovodstva omladine. Prema izjavi Lea Matesa ostali članovi ovog rukovodstva trebalo je da budu iz Dalmacije i iz Bosne i Hercegovine (a ne iz Slovenije, koja je već zastupljena).

258 Stevan Galogaža, književnik, koji je u to vrijeme izdavao časopis »Književni savremenik«, bio je rukovodilac Crvene pomoći i predstavljao glavni punkt u Zagrebu za prihvatanje ilegalaca-rukovodilaca KPJ koji su dolazili iz inostranstva, povezujući ih s odgovarajućim predstavnicima rukovodstava u zemlji.

259 O 14 aktivista s kojima je Tito razgovarao prilikom svog boravka u Zagrebu vid. više u Hronologiji uz ovaj tom.

260 Drago Škorić, tipografski radnik, u ljeto 1936. došao je iz sremskomitrovačke tamnice, gdje je izdržavao kaznu strogog zatvora (po presudi od 17. septembra 1934). Do septembra 1935. bio je član Kaznioničkog komiteta KPJ u vrijeme frakcijskih borbi koje su se bile rasplamsale u sremskomitrovačkoj tamnici. Škorić je prije osude, kao i poslije svog izlaska iz zatvora, sarađivao u raznim listovima i časopisima lijeve orijentacije i imao uticaja u sredini u kojoj je radio.

261 Uhapšeni članovi Inicijativnog odbora JRP o kojima govori Tito bili su dr Božidar Adžija i dr Mladen Iveković, a »preostali članovi« tog odbora s kojima je obavio razgovore bili su Miroslav Pintar, Dušan Grković i Srećko Šilović.

262 *Partijski drug* koji je iz Pakraca došao u Zagreb i s kojim je Tito obavio razgovor, bio je najvjerovatnije Branko Malešević, tada član Okružnog komiteta KP za Pakrac. Poslije je prešao u Zagreb, radio u Simensu, a od 1940. je bio Titov šofer. — Drug iz Bjelovara koji je došao na razgovor s Titom bio je vjerovatno dr. Franko Vinter, tada član OK KP za Bjelovar.

263 »*Seljačka misao*«, list za politička, privredna i kulturna pitanja sela, čiji su vlasnici i izdavači naizmjenično bili Nikola Rupčić, Josip Lončarević i Martin Franekić, pojavio se 2. januara 1937. Ovaj list, koji je bio legalni poluzvanični organ KPJ u Hrvatskoj, izlazio je dvije godine — 1937. i 1939, dok je u 1938. imao prekid. List je štampan u 7000 primjeraka, od kojih je polovina dostavljena pretplatnicima uglavnom sa sela. — »*Svjetski događaji*« polumjesečnik, počeo da izlazi u Zagrebu početkom 1937, na inicijativu komunista.

264 Redakcija nije mogla sigurno utvrditi da li je i kada održano ovo zemaljsko savjetovanje sindikalnih rukovodilaca. Ali najverovatnije je održano krajem aprila ili početkom maja 1937. u Trebču (kod Podsrede) u kući Titove tetke Ane Kolar. Ova pretpostavka se bazira na ove dvije osnovne činjenice. Prvo, tada je Tito putovao iz Pariza (što se može zaključiti iz jednog Gorkićevog pisma) vjerovatno u zemlju i, drugo, Tone Šušteršič u svojim sjećanjima iznosi da je kasne jeseni 1937. održano jedno savjetovanje na kojemu su bili drugovi i iz drugih krajeva zemlje

(u kući Ane Kolar). On se dobro sjeća da su na tom sastanku bili F. Leskošek i Jože Butinar (Butinarovo prisustvo govori da je to moralo biti ranije, jer već od jeseni 1937. u njemu se prepoznaje provokator). (Tone Šušteršič, *Srečanje s tovarišem Titom*, »Ljudska pravica« od 19. IV 1952.) — Slično savjetovanje članova partijskih komisija za sindikalni rad za Srbiju održano je krajem maja 1937. u Vrnjačkoj Banji.

265 Na sjednici Izvršnog odbora URSSJ održanoj 7. februara 1937. donesena je odluka da se »Slobodna riječ«, koja je u Hrvatskoj izlazila kao pandan »Radničkim novinama«, smatra »u smislu tačke 1. Rezolucije o štampi kongresa URSSJ od 15. i 16. decembra 1934. kao opšti sindikalni list pokreta . ..« Ova odluka je, bez sumnje, bila uperena na likvidaciju lista »Radnik«, koji je počeo da izlazi 13. avgusta 1936. kao organ klasnog radničkog sindikalnog pokreta, čiji je izdavač bio Oblasni odbor URSSJ za Hrvatsku i Slavoniju. Pomenute namjere iznijete su i u napisu časopisa »Ujedidinjeni sindikati«, 8—9, avgust-septembar 1936. objavljenom povodom izlaska prvog broja »Radnika« u kome se kaže da list po načinu uređivanja ne odgovara koncepcijama III kongresa URSSJ, održanog 15—16. decembra 1934. u Sarajevu, i stavovima ı Centralne uprave URSSJ, koja nije ni dala ovlašćenje da to bude glasilo Oblasnog odbora URSSJ za Hrvatsku.

266 J. Kraš (drug br. »2«), M. Pintar (»3«) i D. Grković (»4«) vjerovatno su imali sastanak s Titom i sva trojica su se žalila na nedisciplinu nekih komunista (prvenstveno na D. Škorića i drugih).

267 Izdavačkim preduzećem i knjižarom *Nova knjiga* koja je služila kao punkt za sve poslove oko otpremanja dobrovoljaca u Španiju, rukovodili su dr Pavle Gregorić, dok nije bio uhapšen (1938), i Ivica Marušić. Gregorić je istovremeno rukovodio i *Kulturnoprosvjetnom komisijom*, koja je okupila oko 50 intelektualaca; u komisiji su vjerovatno radili još N. Rupčić, M. Franekić, jedan broj progresivnih ljekara, inženjera, književnika i drugih.

268 Redakcija nije uspjela da utvrdi ko se krije pod brojem 5; mogućno je da se to odnosi na Miroslava Krležu.

269 Misli se na knjigu Augusta Cesarca.

270 Pod čestim odlascima biskupskog koadjutora (kasnije nadbiskupa) A. Stepinca u Beograd u audijencije misli se na njegove prijeme kod kneza Pavla. Osim toga, Stepinac se u to vrijeme isticao angažovanjem na stvaranju križarskih organizacija i na njihovoj orijentaciji na borbu protiv komunizma (»spašavati i omladinu od komunizma«).

271 Tito ima u vidu tzv. veliku provalu u Vojvodini, koja je tokom novembra 1936. bila zahvatila gotovo sva veća mjesta u Vojvodini i kad je bilo uhapšeno 163 člana KP ili ljudi koji su radili pod uticajem KP u raznim legalnim organizacijama.

272 Vjerovatno je u pitanju »Naša stvarnost« (o tome vid. više u nap. 233). — »*Odjek*«, kao politički, ekonomski i književni list izlazio je jedanput, a ponekad i dvaput nedjeljno u Beogradu od 1889. Od 1924. izlazio je kao nezavisan demokratski list pod uredništvom Jaše Prodanovića. Jedno vrijeme nije izlazio; obnovljen je 1937, ali tada je zabranjivan zbog pisanja u progresivnom duhu.

273 »*Život sela*« — list za sociološko proučavanje sela, mjesečnik, pojavio se 6. marta 1936. Vlasnik i urednik lista bio je Milan Komadinić.

274 Tito ima u vidu ostavke Milorada Belića i Luke Pavićevića koje su oni dali na članstvo u Centralnoj upravi URSSJ.

275 Poslije hapšenja članova PK KP za Srbiju od kraja 1936. godine, u Srbiji zadugo nije bio formiran jedinstveni PK, već je radio Oblasni komitet za užu Srbiju u Kragujevcu; bio je u formiranju za istočnu Srbiju u Nišu, a u Beogradu su kao članovi PK radili samo M. Đilas i Đ. Strugar.

276 Misli se na proces Radeku, Pjatakovu, Sokoljnjikovu i ostalima iz grupe okrivljenih starih članova Boljševičke partije.

277 Pismo su u ime CK KPJ napisali J. Broz Tito i R. Čolaković na osnovu odluke Politbiroa CK KPJ donesene na sjednici od 13. aprila 1937. u Parizu nakon razmatranja materijala dobijenih od Kaznioničkog komiteta (KK) KPJ iz sremsko-mitrovačke tamnice — izvještaja i rezolucije s X kaznioničke partijske konferencije i propratnog pisma sekretara KK KPJ B. Vojnilovića-Toreja. Kaznionička organizacija primila je ovo pismo tek 2. jula.

278 Riječ je o akciji Ministarstva pravde (od 22. decembra 1936) na sprovođenju ankete među osuđenicima — komunistima o odricanju od komunizma s ciljem da se razbije jedinstvo kolektivâ komunista po kaznenim zavodima i jedinstvo KPJ u cjelini. Da bi se osujetilo kolektivno istupanje komunista, upravnicima je naloženo da anketiranje pitanjima: da li se osuđenik odriče od komunizma, da li se kaje što je do tada bio komunist i da li će poslije izlaska iz tamnice biti lojalan građanin države — obave pojedinačno i u najvećoj tajnosti. Međutim, i pored svih ovih mjera i obećanja uslovnog otpusta, pa i pomilovanja, od 212 komunista koliko se tada nalazilo u kaznionicama u Sremskoj Mitrovici, Mariboru, Lepoglavi, Nišu i ženskom Kaznenom zavodu u Požarevcu, samo su se trojica odrekla od komunizma.

279 I komunisti u Niškoj kaznionici su u prvi mah odbili da potpišu izjavu da se odriču od komunizma. Ali, po preporuci roditelja i advokata da bi šansu za uslovni otpust trebalo iskoristiti i da to ne znači napuštanje komunističkog pokreta na slobodi, dvanaest komunista je prihvatilo ponudu kaznioničke uprave da u duhu postavljenih pitanja sami formulišu svoje iskaze. Međutim, i oni su već 15. marta 1937, usvojivši kritiku svojih drugova, starih komunista — robijaša, koji su prispjeli iz mariborske kaznionice, povukli prvobitne iskaze.

280 O držanju osuđenika — komunista u ovoj anketi raspravljano je na sjednici Politbirao CK KPJ od 13. aprila 1937, kada je riješeno da o tome za »Proleter« napišu članak J. Broz i R. Čolaković. Članak je napisao R. Čolaković i objavljen je pod naslovom *Na povocu klasnog neprijatelja* u broju 5 od maja 1937.

281 Na X konferenciji kaznioničke organizacije KPJ u sremskomitrovačkoj tamnici (održanoj u januaru 1937) isključeni su iz Partije Mihailo Ivić, Petar Grubor i Petar Bilušić, što je bilo u suprotnosti s odlukama CK KPJ na osnovu kojih kaznioničke partijske ćelije nisu imale ni pravo prijema novih članova niti pravo isključivanja zbog svog specifičnog položaja. Ovome je prethodilo dvogodišnje neslaganje u kaznioničkoj organizaciji KPJ u pitanju karaktera tamničke organizacije, njenih zadataka i primjene pogromaških metoda. Gušeći slobodu mišljenja i slobodnog iznošenja različitih gledišta, Miletićeva frakcija je proglašavala sve članove kolektiva koji nisu prihvatali politiku i taktiku biroa KK 1936. opozicionerima, a 1937. likvidatorima, kapitulantima, trockistima i sl. CK KPJ je osporio kaznioničkoj organizaciji pravo isključivanja.

282 Radi se o partijskoj prošlosti Andrije Hebranga-Fatija, koji je do hapšenja 1928. bio poznati partijski i sindikalni aktivist i jedan od istaknutih pripadnika antifrakcijskog »zagrebačkog fronta« 1927 i 1928. Zbog toga je CK KPJ, dobivši obavještenje da se i Hebrang zajedno s M. Ivićem nalazi u »opoziciji« prema KK pokušao da mu pomogne da se uključi u rad kolektiva komunista i kaznioničke organizacije KPJ.

283 *Trockizam* — sistem idejno-političkih koncepcija vezanih za ime Lava Bronštajna Trockog, jedne od najistaknutijih ličnosti ruskog radničkog pokreta u vrijeme i neposredno poslije oktobarske revolucije. Kasnije je postao jedan od glavnih aktera u frakcijskim borbama koje su se u KPSS vodile posle Lenjinove smrti i glavni Staljinov rival i protivnik. Pod trockizmom se obično podrazumijeva shvatanje koje je odricalo mogućnost pobjede socijalizma u jednoj zemlji bez podrške svjetske revolucije, potcjenjivanje uloge seljaštva u revoluciji, prenaglašavanje značaja države u socijalističkoj izgradnji. U vrijeme pojave fašizma i narodnofrontovske politike trockisti nisu shvatili značaj okupljanja demokratskih snaga u borbi protiv fašizma. Usljed zaoštrenih frakcijskih borbi, a naročito pod Staljinovim uticajem, trockizmom

su označavane i mnoge druge negativne pojave u radničkom pokretu, kao što su kritizerstvo, potcjenjivanje i umanjivanje uloge Partije, liberalizam u odnosu prema raznim skretanjima itd.

[284] Na osnovu odredaba Zakona o izvršenju kazni lišenja slobode i povjerljivog uputstva Ministarstva unutrašnjih poslova od 6. marta 1931, svi utamničeni komunisti su poslije izdržane kazne bili stražarno šupirani — sprovođeni u zavičajno mjesto, pri čemu su od jedne do druge policijske stanice podvrgavani novim šikanama i na putu zadržavani još po 10—15, pa i više dana. Tako su osuđenici — komunisti faktički i dalje bili pod kaznom koju im zvanično niko nije odredio.

[285] Odnosi se na predlog kazneničke organizacije KPJ iz Sremske Mitrovice da se od juna do septembra 1937. u inostranstvu organizuje izložba u odbranu političkih kažnjenika u Jugoslaviji. Prema mišljenju organizacionog sekretara KK B. Vojnilovića-Toreja, po zatvaranju izložbe trebalo je publikovati sav izložbeni materijal u nekoliko brošura, koje bi se rasturale u Jugoslaviji. U prvih sedam s naslovima: Slovenija, Bosna i Hercegovina, Srbija, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija i Vojvodina, bili bi dati materijali o mučenju, saslušanju i suđenju, pisma osuđenika o zlostavljanju i sl.

[286] Autori imaju u vidu brošuru o bijelom teroru u Jugoslaviji, koju su u 1934 i 1935. napisali komunisti u lepoglavskom kaznenom zavodu. Srpskohrvatsko izdanje ove brošure publikovano je legalno u ljeto 1936. u Zagrebu, pod naslovom *Robija, Zapisci hrvatskih narodnih boraca* s potpisom Nikole Rupčića, političkog osuđenika, koji je u to vrijeme izašao s izdržavanja kazne. Francuski prevod brošure urađen je takođe u lepoglavskoj kaznionici i objavljen u Parizu s predgovorom Andre Žida, istaknutog francuskog književnika, antifašiste.

[287] Zbornik robijaških pjesama ili pjesmaricu sastavila je u toku 1936. grupa komunista — članova dramske sekcije sremskomitrovačkog kaznenog zavoda. Zbornik je obuhvatao revolucionarne pjesme jugoslovenskih naroda, originalne pjesme nastale na izdržavanju kazne i prevode proleterskih pjesama najvećim dijelom s ruskog, mađarskog i njemačkog jezika. Trebalo je da pjesmarica posluži pjevačkom i recitativnom horu prilikom raznih priredaba u kolektivu, ali je ujedno bila namijenjena i komunistima koji su radili u kulturno-umjetičkim društvima izvan kaznenog zavoda.

[288] Jakob Žorga, dugogodišnji partijski funkcioner, bio je u toku izdržavanja kazne u sremskomitrovačkoj tamnici (1929—1935) isključen iz KPJ. Tom prilikom je došao u sukob sa članovima tamničke organizacije zbog svog gledišta da partijska organizacija na robiji nije potrebna, a istovremeno je bio i u ličnom sukobu s nekolicinom komunista, među njima i s P. Miletićem. Poslije druge osude koja mu je izrečena pred Državnim sudom za zaštitu države 1936, Žorga je, došavši u sremskomitrovačku kaznionicu odbio da pristupi tamničkoj partijskoj organizaciji izjavljujući da ga je CK KPJ isključio iz Partije.

[289] Riječ je o pokušaju biroa KK na čelu s P. Miletićem da pred CK KPJ diskredituje advokata Boru Prodanovića (Joksima, jednog od branilaca uhapšenih komunista na Državnom sudu za zaštitu države), koji je održavao partijsku vezu između kazneničke organizacije KPJ i CK KPJ. Miletić i njegovi najbliži saradnici su ga još u jesen 1935. optuživali pred Centralnim komitetom da je tamničkoj organizaciji KPJ u Sremskoj Mitrovici netačno prenosio stavove i ocjene CK KPJ o avgustovskom krvoproliću u lepoglavskoj tamnici i Miletićevoj krivici za to. Početkom 1937, kad se u kolektivu komunista postavilo pitanje Miletićevog držanja pred policijom, Prodanović je optuživan kao policijski konfident i pronevjeritelj novca koji je slala Crvena pomoć s ciljem da se on diskredituje u očima CK KPJ prije nego što se dođe do zapisnika o Miletićevom saslušanju u policiji.

[290] *Početnicu lenjinizma* napisao je član Politbiroa CK KPJ Rodoljub Čolaković pod pseudonimom Petar Vuković. Štampana je u Briselu u jesen 1936. u 4000 primjeraka. Brošura *Na novim putevima*, koju je napisao tadašnji politički sekretar

CK KPJ Josip Čižinski (Milan Gorkić) pod pseudonimom Milan Rajić, objavljena je u aprilu 1937. Da bi spriječila rasturanje ovih brošura u Jugoslaviji, zagrebačka policija je obećala svojim organima da će za svaki zaplijenjeni primjerak *Početnice* dobiti nagradu od 1000 din. Međutim, obje brošure su ubrzo bile povučene (*Početnica lenjinizma* na zahtjev Kominterne u ljeto 1937, a *Na novim putevima* poslije Gorkićevog hapšenja, takođe u ljeto iste godine).

291 Internacionalne brigade su bile vojne jedinice u sastavu Španske republikanske vojske koje su bile formirane od stranih dobrovoljaca koji su došli u Španiju radi odbrane republike. Od ukupno više od 1700 dobrovoljaca iz Jugoslavije, do proleća 1937. već je bilo došlo oko 800. U internacionalnim brigadama u Španiji tada su odgovorne dužnosti obavljali Karlo Mrazović (Ortega), Božidar Maslarić (Andrejev), inž. Dragotin Gustinčič, Roman Filipčev (Filipović, Fajn), i drugi. Komandant XIV internacionalne brigade u činu pukovnika bio je Vladimir Ćopić, raniji član Politbiroa CK KPJ. U ovo vrijeme na putu iz Moskve u Španiju bio je i Blagoje Parović, takođe raniji član Politbiroa CK KPJ, koji je išao da preuzme dužnost predstavnika KPJ pri centru KI u Španiji.

292 »*Bataljon Dimitrov*« stvoren je početkom maja 1937. izdvajanjem jugoslovenske čete iz sastava bataljona »Dombrovski« i jugoslovenskih boraca iz nekih drugih jedinica. U početku su predstavnici bugarske partije u Španiji tražili da se nazove »Deda Blagojev«, ali je na intervenciju B. Parovića dobio naziv »Dimitrov«; u njemu su bili pretežno Jugosloveni. Vatreno krštenje je imao u Brunetskoj operaciji početkom jula 1937, a sredinom istog meseca prebačen je na Madridski front.

293 Članak *Protiv političke sljepoće i liberalizma* napisao je Tito prema odluci CK KPJ, donijetoj na sjednici 13. IV 1937, na kojoj je razmatrano pitanje borbe protiv trockizma poslije Staljinovog govora na martovskom plenumu CK KPSS 1937. Objavljen je u majskom broju »Proletera« 1937, kako je odlučeno na istoj sjednici CK KPJ.

294 O povezanosti *međunarodnog fašizma s trockistima* Tito govori na osnovu rezultata koji su bili objelodanjeni na velikim sudskim procesima vođenim u Moskvi; na njima su mnogi stari boljševici, u tu svrhu prethodno pripremani u zatvorima NKVD, sami sebe optuživali da su imali veze s trockističkim agentima po nalogu Trockog, koji je već odranije bio proglašen za neprijatelja SSSR-a. (Više o trockizmu vid. u nap. 283.)

295 Citirano prema Staljinovom govoru na plenumu CK SKP (b) — održanom od 23. II do 5. III 1937. u Moskvi — o antipartijskom djelovanju Buharina i Rikova.

296 Misli se na knjigu Andre Žida *Povratak iz SSSR*, u kojoj je on uz niz pozitivnih zapažanja o izgradnji socijalizma, dao kritičke primjedbe o nekim pojavama, što je tadašnji komunistički pokret oštro osudio.

297 Praksa da se odanost komunista revolucionarnom pokretu procjenjuje i po njihovom odnosu prema politici *Komunističke internacionale (Kominterne, KI)* proizlazila je iz velikog autoriteta koji je ova organizacija imala u međunarodnom radničkom pokretu, posebno među komunistima. Stvorena na inicijativu V. I. Lenjina, na osnivačkom kongresu od 2—6. III 1919, kao međunarodna revolucionarna organizacija s ciljem da okupi komunističke i druge lijeve struje radničkog pokreta svih zemalja — Kominterna je djelovala kao jedinstvena centralizovana organizacija s komunističkim partijama kao njenim sekcijama. Veliki autoritet KI poticao je i otuda što se ona oslanjala na snagu SSSR-a i na uticaj ideja oktobarske revolucije. KPJ je bila sekcija KI sve do njenog raspuštanja 1943.

298 *Nikola Popović*, do 1929. pripadao je komunističkom pokretu, a poslije šestojanuarske diktature se pasivizirao. U vrijeme sudskih procesa u SSSR-u okupio je grupu studenata, koji su pokušali da ometaju rad naprednog pokreta na Beogradskom univerzitetu.

299 »*Samouprava*« je počela da izlazi kao organ Narodne radikalne stranke 1881. Posle prvog svjetskog rata postaje organ vladajuće Radikalne stranke, a od 1935. Jugoslovenske radikalne zajednice (JRZ), kada se, kao dnevni list, naročito okomila na KPJ i Narodni front.

300 Članak *SKOJ na novom putu* pisao je Tito nakon tromjesečnog boravka u zemlji, gdje je, između ostalog, imao zadatak da ispita stanje u omladinskom pokretu posebno u SKOJ-u, koje je nastalo usljed niza nepravilnosti u njegovoj reorganizaciji poslije odluka VI kongresa KOI; problemi omladine su razmatrani na dvije sjednice CK KPJ (5. i 16. IV 1937), s tim što je na prvoj Tito određen da rukovodi komisijom koja je imala zadatak da prouči »Pismo KIM-a,Titov materijal i da izradi predlog za dalji rad omladine«. Na narednoj sjednici CK (16. IV) ti materijali su ponovo pretresani, pa je, vjerovatno, nakon svega toga nastao ovaj Titov članak.

301 Pomenuti sekretari CK SKOJ-a su izginuli poslije uspostavljanja diktature u Jugoslaviji. *Mijo Oreški*, politički sekretar CK SKOJ-a i njegov organizacioni sekretar *Janko Mišić*, poginuli su u borbi s policijom u Samoboru 27. jula 1929. *Pajo Marganović*, organizacioni sekretar CK SKOJ-a, umro je u zatvoru od posljedica svirepog mučenja 31. jula 1929. *Josip Kolumbo* pao je kao politički sekretar CK SKOJ-a u borbi s policijom 14. avgusta 1930. u Zagrebu zajedno s Perom Popovićem--Agom. *Zlatko Šnajder* umro je 14. avgusta 1931. od posljedica petogodišnje robije teško iscrpen i bolestan.

302 Kvalifikovanjem *SKOJ-a kao kopije Partije* izražavana je kritika višegodišnjeg sektaškog karaktera ove revolucionarne omladinske organizacije kako u pogledu odbira kadrova (ograničavanje na strogo odabrane i proverene kadrove) tako i u pogledu metoda rada. Usljed takvog shvatanja SKOJ je sve do 1937. imao manje članova nego Partija.

303 Tito ima u vidu da je jedan od suštinski novih zadataka koji je postavljen na kongresu KOI u vezi s reorganizacijom omladinskih saveza (SKOJ-a) bio ostvarenje jedinstva komunističke i socijalističke omladine, a u nacionalno ugnjetenim sredinama angažovanje omladine u borbi za odbranu svog maternjeg jezika, nacionalne kulture, za demokratska i nacionalna prava. Zato je VI kongres zaključio da treba »u nacionalnougnjetenim zemljama stvarati *nov*, *narodnooslobodilački tip omladinskih organizacija*«. Otuda ideja o crnogorskom omladinskom pokretu »na nacionalnoj crnogorskoj osnovi«, o savezu slovenačke omladine, o savezu mladog pokoljenja hrvatskog radnog naroda u Dalmaciji i sl.

304 Uporedo sa snaženjem revolucionarnog pokreta u zemlji (tokom 1936. bilo je oko 500 štrajkova sa blizu 100 000 učesnika) i sa zbivanjima u svijetu (s pobjedom Narodnog fronta u Francuskoj i Španiji i s izbijanjem građanskog rata u Španiji, na jednoj strani, i s agresivnijim istupanjem fašističkih sila, sa sklapanjem antikominternskog pakta u novembru 1936, uz blagonaklonost i popuštanje zapadnih sila) aktivizirale su se i sve reakcionarne i konzervativne snage i u jugoslovenskom društvu. *Dr Milan Stojadinović*, kao predsjednik vlade, sve otvorenije je sprovodio profašističku politiku (sklopio je pakt s fašističkom Italijom krajem marta 1937, što je bilo podmetanje »mine pod Malu Antantu«), a *dr Anton Korošec*, kao njegov ministar unutrašnjih poslova, postao je čuven ne samo po angažovanju policije u razbijanju antifašističkih demonstracija i hapšenju štrajkača, već i po antikomunističkim ekspozeima u Senatu i Narodnoj skupštini. *Patrijarh Varnava* pozvao je u borbu protiv komunizma i za »odbranu vjere« u svojoj božićnoj poslanici uoči 1937. O nadbiskupu A. Stepincu vid. nap. 21, a o držanju prvaka HSS nap. 48.

305 Misli se na politiku tzv. integralnog jugoslovenstva, koja je negirala postojanje posebnih nacija u Jugoslaviji. Najčešće se istupalo sa tim da su Srbi, Hrvati i Slovenci tri plemena jednog naroda (otuda i naziv od 1919. Kraljevina SHS), dok je postojanje Crnogoraca i Makedonaca kao nacija negirano.

306 Mada se najčešće pripisuje K. Marksu, ovo je izreka Fridriha Engelsa. Vid. članak F. Engelsa *Emigrantska literatura*, K. Marks — F. Engels, *Sočinjenija*, tom XV, Moskva 1935, str. 223.

307 Sistem nacionalne neravnopravnosti i nacionalnog ugnjetavanja u Kraljevini Jugoslaviji ogledao se i u nejednakoj poreskoj stopi i u vrsti porezâ. Tako je prosječni porez po glavi stanovnika bio veoma različit (pri čemu se razlika u naplaćivanju poreza kretala i do četiri puta više na primjer u Vojvodini i Sloveniji u odnosu na Srbiju). Isto tako, bila je nejednaka budžetska odnosno investiciona potrošnja. Na primjer, 1937. Vojvodina je u strukturi naplaćenog poreza učestvovala s oko 1/4 od ukupno naplaćenog poreza u državi, a u investicionoj izgradnji te godine u njoj je uloženo gotovo šest puta manje nego, na primjer, u užoj Srbiji. Ista nesrazmjera očitovala se i u nacionalnoj strukturi visokog činovništva i državnih i vojnih vrhova.

308 Autor misli na kolebljivost i sporazumaštvo vodstva HSS, odnosno hrvatskog nacionalnog pokreta, koji su se kasnije i ispoljili u tzv. Sporazumu Cvetković-Maček (sklopljenom u avgustu 1939), koji je značio sporazum o diobi vlasti između srpske i hrvatske buržoazije. O držanju prvaka HSS prema radničkom pokretu odnosno KPJ vid. nap. 25.

309 Ova antiradnička politika hrvatske buržoazije osobito je došla do izražaja u držanju HRS (vid. nap. 61) u vrijeme velikih štrajkova.

310 Komisija u sastavu Valter (Tito) i Gorkić koja će »ispitati cio materijal o ekspediciji i podnijeti izvještaj« imenovana je na sjednici CK KPJ 3. IV 1937, a na jednoj od sljedećih sjednica (16. IV 1937) zaključeno je: »Primiti izvještaj Komisije s primjedbama i poslati sav materijal gore«, tj. u Kominternu, što je odmah učinjeno. Ovaj izvještaj je uručen generalnom sekretaru KI Georgi Dimitrovu 27. VII 1937.

311 Autori misle naročito na Mukovu nebudnost u vrijeme boravka broda »La Corse« u luci Ajačo na Korzici, gdje je on o ekspediciji razgovarao s kapetanom i vlasnikom broda (vid. nap. 236).

312 Misli se na A. Muka.

313 Nastavljajući svoju politiku »pacifikacije« kolonijalnih posjeda, i kad je Društvo naroda prepustilo fašističkoj Italiji Etopiju (1935—1936), te poslije anektiranja Rajnske oblasti bez otpora, što je učinila Njemačka marta 1936, a pogotovo poslije »politike nemiješanja« u vezi sa Španijom, fašistička Italija je još više krenula u ofanzivu pretvarajući Libiju u svoj ratni logor. Naredne, 1937. godine Musolini se u Libiji proglasio »zaštitnikom islama«.

314 O tome vid. nap. 226

315 Jugoslovenske pogranične vlasti su uhapsile A. Muka i A. Franovića s jugoslovenskim pasošem na francuskom brodu »La Corse«.

316 O neuspjehu ukrcavanja prikupljenih dobrovoljaca iz Splita vid. nap. 226. i 237.

317 Riječ je o *blokadi* španskih voda u cilju sprečavanja odlaska dobrovoljaca u Španiju, čime je »Komitet za nemiješanje« računao da će spriječiti odlazak u Španiju trupa iz Italije i Njemačke; to bi pogodilo i dobrovoljce za republikansku Španiju. Prvi plan kontrole su tražile Engleska, Francuska i Sovjetski Savez 19. I 1937, a usvojen je na sjednici Komiteta u Londonu 8. III 1937.

318 Ovo pismo Tito je pisao u Parizu 28. avgusta 1937; datum na originalu nije čitak, mogućno je da je i 20. VIII. Međutim, na osnovu telegrama koji je Tito uputio V. Piku početkom oktobra 1937 (vid. nap. 347) u kojem moli za odgovor na pismo od 28. avgusta, pouzdano se može utvrditi da je u pitanju ovo pismo, dakle od 28. VIII 37.

319 Milan Gorkić (Somer) je na poziv Kominterne u drugoj polovini jula 1937. otišao u Moskvu, gdje je poslije izvjesnog vremena opozvan s dužnosti generalnog sekretara KPJ, a zatim uhapšen, da bi kasnije stradao u staljinskim čistkama.

320 *Konkordat* — ugovor sklopljen između pape kao nosioca najviše vlasti u katoličkoj crkvi i neke druge suverene države, koja se odriče izvjesnih prava nad teri-

torijom i svojim građanima u korist pape. U predratnoj Jugoslaviji još od dvadesetih godina vodili su se pregovori o sklapanju ugovora s Vatikanom. Konačno ga je potpisala Stojadinovićeva vlada 25. VII 1935. preko svoga predstavnika u Vatikanu, ali je tekst ugovora dugo držan u tajnosti. Kad je iznesen na ratifikaciju u Skupštini i Senatu, sredinom 1936, a osobito sredinom 1937. protiv takvog konkordata ustali su ne samo pravoslavna crkva sa svojih pozicija već i napredne antiklerikalne snage. KPJ je podržavala tu borbu. Tada je došlo do ozbiljne krize režima, zbog čega Stojadinović nije ni iznosio pred Senat tekst Konkordata, iako je bio izglasan u Skupštini minimalnom većinom, pa tako nije ni stupio na snagu.

321 Ima se u vidu Titov povratak s ilegalnog rada u zemlji, gdje je bio od kraja maja ili početka juna do 17. avgusta 1937.

322 Partijski kadrovi, koje je Tito odabrao, trebalo je da se upute na školovanje u SSSR, na Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada (KUNMZ), ili na neke kraće kurseve pri Lenjinskoj školi. S obzirom na situaciju koja je tada nastala, vjerovatno ovi kadrovi nisu otišli u SSSR, već su kasnije upućeni u Španiju ili su se vratili na rad u zemlji, a za neke je CK KPJ organizovao kraće kurseve u Parizu.

323 U Centralnu sidikalnu komisiju, čije je sjedište bilo u Zagrebu kooptirani su Franc Leskošek (iz Slovenije) i Aleksandar Ranković (iz Srbije).

324 Vjerovatno je riječ o »Novom listu« (vid. nap. 159).

325 U skladu s evolucijom gledišta o nacionalnom pitanju Tito o JRP počev od ovoga perioda, govori kao o radničkim partijama u nacionalnim okvirima (Hrvatske, Srbije, Slovenije itd.).

326 U Srbiji je polovinom 1937. uhapšeno oko 300 komunista. Hapšenje je obuhvatilo jedan broj članova Oblasnog rukovodstva Partije za užu Srbiju (sa sjedištem u Kragujevcu), kao i većinu partijskih organizacija koje su bile u sastavu tog oblasnog rukovodstva (organizacije u Čačku, Kraljevu, Užicu, Jagodini [sada Svetozarevo], Paraćinu, Ćupriji, Kruševcu, Smederevskoj Palanci i drugim mjestima). Provala je zaustavljena zahvaljujući herojskom držanju Spasenije-Cane Babović i Krste Popivode.

327 Planirana oblasna konferencija KP za Srbiju i zemaljska konferencija KPJ nisu tada održane.

328 Vjerovatno je riječ o predstavniku KPJ pri centru koji je rukovodio poslovima internacionalnih boraca na strani Španske Republike, čije je mjesto bilo upražnjeno poslije pogibije Blagoja Parovića (početkom jula 1937). Ovo se može zaključiti i na osnovu toga što je Božidar Maslarić (Andrejev), koga Tito predlaže, uskoro primio tu dužnost.

329 Osnivački kongres KP Hrvatske koji je organizovao Tito, održan je noću između 1. i 2. avgusta 1937. u šumici kraj Samobora. Autor je iz konspirativnih razloga antidatirao dan njegovog održavanja. Tito je na kongresu održao uvodnu riječ odnosno podnio referat o razvitku KP Hrvatske, učestvovao više puta u diskusiji i pročitao proglas, koji je sam sastavio U CK KPH izabrano je 16 članova i kandidata. (O tome vid. više u pismu R. Čolakovića M. Gorkiću, 20. VIII 1937. — Prilog na str. 184—188).

330 Pomenuti materijali objavljeni su u »Proleteru« br. 11 od oktobra 1937, koji je gotovo u cjelini posvećen osnivanju KP Hrvatske.

331 Priređivači nisu uspjeli da utvrde da li je pomenuta brošura objavljena (o ovome više vid. u knjizi *Osnivački kongres Komunističke partije Hrvatske*, »Naprijed«, Zagreb 1958; o *proglasu* vid. nap. 329).

332 Poslije opoziva Gorkića, a docnije i njegovog hapšenja, kao i ostalih jugoslovenskih komunista u Moskvi, Kominterna je ispoljila nepovjerenje prema KPJ

i optuživala je da se u njenom rukovodstvu nalaze strani špijuni. Tada su prekinute gotovo sve veze između KI i KPJ, što potvrđuju i stavovi u Titovom pismu.

333 Misli se na treći ustanak, s obirom na prvi i drugi srpski ustanak (1804—1813. i 1815).

334 V. Maček je bio u audijenciji kod princa Pavla u novembru 1936. i aprilu 1937, a razgovore sa M. Stojadinovićem je imao u januaru 1937.

335 Pod *srpskim blokom* autor podrazumijeva opozicioni centar u Beogradu, obično nazivan *Udružena opozicija* (vid. nap. 129); SDK — Seljačko-demokratska koalicija — naziv za zagrebački opozicioni centar (vid. nap. 136).

336 Riječ je o konferenciji koju je organizovala redakcija socijaldemokratskog lista »Delavska politika« 22. avgusta 1937. u Celju. Kako je na toj konferenciji uzelo učešća 80 povjerenika (a na njoj je glavnu riječ imao dr Živko Topalović), ona je tretirana i kao kongres socijalista u Sloveniji. Konferencija je zaključila da će »pomagati akciju za uređenje države na osnovu potpune slobode i lojalne demokratije s priznanjem narodnosne jednakopravnosti i slobode verskog ubeđenja«.

337 Savjetovanje je Tito organizovao u Parizu (polovinom septembra) o sindikalnim problemima, prije svega povodom predstojećeg kongresa URSSJ, a pripremao ga je još dok je bio u zemlji, avgusta 1937, o čemu je razgovarao i s Ivom Dujmićem poslije Osnivačkog kongresa KP Hrvatske pozivajući ga da uzme učešća na njemu. O osnovnim zaključcima savjetovanja upućena su pisma »prijateljima« (vid. str. 96 u ovom tomu).

338 Poslije pogoršanih odnosa KPJ s Kominternom, a u vezi s tim i finansijske situacije KPJ, CK KPJ je preduzeo mjere da rješava neke kadrovske probleme u CK i tehničkom aparatu u Parizu. Rajko Jovanovć došao je u Pariz iz SSSR-a i tu je ostao do 1939, kada je otišao u Jugoslaviju. Pod *bečkim pogorelcima* podrazumijeva se grupa jugoslovenskih komunista koju je bečka policija uhapsila 17. juna 1936. i koja se poslije izdržane kazne od godinu dana vratila u Pariz: V. Prežihov (kandidat za člana Politbiroa CK na aprilskom plenumu) vraća se za rukovodioca CPJ; D. Marušić (kandidat za člana CK KPJ) bio je određen na rad među ekonomskom emigracijom u Belgiji, ali je uhapšen prilikom pokušaja prelaska granice i osuđen na 8 mjeseci zatvora; S. Prica (kandidat za člana CK KPJ) upućen je na partijski rad među Jugoslovenima u SAD; B. Kidrič je bio ranije sekretar CK SKOJ-a i kandidat za člana CK KPJ; pod njegovim »gazdom« podrazumijeva se Rejmon Gijo, politički sekretar KOI; I. Marić (kandidovan za člana Politbiroa na aprilskom plenumu CK 1936) određen je za rad među iseljenicima u Francuskoj i za urednika njihovog lista. K. Hudomalj, član Politbiroa, koji je bio uhapšen u funkciji organizacionog sekretara, kažnjen je (»s Oskarom smo svršili«) jer je bio upleten u grupaško-frakcionaške borbe u vrijeme aprilskog plenuma. U svojoj izjavi od 6. IX 1937. pravdao je svoje greške stavovima i politikom M. Gorkića, posebno njegovim favorizovanjem A. Muka. (O kažnjavanju Hudomalja — „Oskara" — vid. *Izjavu komisije povodom Oskarove izjave na* str. 190) Nismo utvrdili o kome se đaku radilo, koji je čekao odgovor za školovanje u Moskvi.

339 Pod *drugim povratnicima* (»vozvraščenci«) Tito podrazumijeva one koji su došli u Španiju iz SSSR-a. Kako je među njima bilo starih komunista, članova CK KPJ još iz doba osnivanja Partije, oni su, zahtijevajući više položaje ili mjesta u pozadinskim ustanovama, izazivali probleme, o čemu je CK KPJ bio redovno obavještavan od predstavnika KPJ u Španiji. Pod predstavnikom misli se na upražnjeno mjesto poslije pogibije B. Parovića. Priređivači nisu uspjeli da utvrde da li je objavljena knjiga V. Ribara o borbama u Španiji. Zbornik *Naši dobrovoljci u Španiji* izašao je iz štampe u novembru 1937. Teško finansijsko stanje je nastalo usljed prekida pomoći rukovodstvu KPJ od strane Kominterne (»pisano je barem deset puta i ovo je jedanaesti i poslednji put«), a povećano je osobito troškovima za štampanje opsežnijih knjiga sa sudskih procesa u Moskvi, što Tito i napominje u svom pismu riječima »pare za procese« (Vid. o tome i nap. 395).

340 Knjiga *Naši Španjolci* izašla je u obliku zbornika — albuma u jesen 1937. — *Dimitrovac*, kao list bataljona »Dimitrov« (vid. nap. 292) počeo je da izlazi 1. maja 1937 (na inicijativu B. Parovića, predstavnika CK KPJ u Španiji) u okviru Komesarijata internacionalnih brigada na čijem je čelu bio Luiđi Longo. Do kraja te, 1937. godine izašlo je 12 brojeva. — Pod *knjigama* poslatim Dragutinu Simeoniu (Ivkoviću) misli se na španske dobrovoljce. — R. Čolaković je krenuo u Španiju krajem septembra 1937. prema odluci CK KPJ donijetoj na sjednici 24. IX 1937.

341 Povodom dvadesetogodišnjice oktobarske revolucije, pored 12. broja »Proletera«, koji je u cjelini posvecen tom jubileju, izašla je iz štampe brošura *Sovjetski Savez ima 20 godina.*

342 »Gavrića dijete« — kćerka Milana (tada bio na robiji) i Elizabete Gavrić, koja je živjela u emigraciji. Aprila 1937. otišla je iz Francuske u Španiju, a dijete je linijom MOPR-a poslato u SSSR. — *Diego Rokov* bio je na robiji 1929—1930, a 1933. je sekretar MK KP za Zagreb i član PK Partije za Hrvatsku i Slavoniju. Pošto mu je zaprijetila opasnost od hapšenja, emigrirao je 1934. u Francusku, a odatle je početkom 1938. otišao u Španiju. — *Žena J. Jovanovića* (učitelja iz Šapca, koji je 1934. prešao u emigraciju u SSSR, u jesen 1936. otišao u Španiju; u maju 1937. kao ranjenik vratio se u SSSR, gdje je stradao u staljinskim čistkama 1938) odbila je da dođe iz Jugoslavije k njemu pošto se preudala.

343 Dnevni red IV kongresa URSSJ objavljen je u »Radničkim novinama« 3. IX 1937, pa je to bio neposredan povod da Tito uputi pismo E. Kardelju i najodgovornijim partijskim rukovodiocima u pokrajinama s ciljem da se komunisti i ostale pristalice sindikalnog jedinstva što bolje pripreme. Izvršni odbor URSSJ donio je odluku 4. avgusta da se IV kongres URSSJ održi u Slavonskom Brodu od 5 do 7. decembra 1937, ali on je tada odgođen i održan je 17. i 18. aprila 1938. Prethodni, III kongres održan je decembra 1934. u Sarajevu; na njemu su socijaldemokrati, vidjevši kolika im opasnost prijeti od ulaska komunista u URS-ove sindikate, javno u odlukama iznijeli da odbijaju »ideju lijevih elemenata o takozvanom jedinstvenom frontu, koji bi u našim prilikama bio samo zavaravanje radnika o jedinstvu i značio stvaranje lažne situacije u radničkom pokretu« (citirano prema knjizi Ivana Jelića *Komunistička partija Hrvatske 1937—1941*, IHRPH, Zagreb, 1972, str. 112).

344 Riječ je o zboru (sa 10 000 učesnika) koji je organizovao Mjesni međustrukovni odbor URSSJ u Zagrebu 4. jula 1937. o pitanju socijalnih ustanova radnika i namještenika i skupoće. Na zboru, koji je otvorio predsjednik Mjesnog odbora Blaž Valjin (komunista) donijeta je rezolucija o njegovim propustima o kojima Tito govori; vodjstvo HRS-a se povezalo s poslodavcima i održalo svoju posebnu skupštinu (vid.: »Radnik« br. 49 od 9. VII 1937).

345 Kongres Glavnog radničkog saveza (GRS), u stvari URSS-a za Srbiju, održan je od 20. do 22. juna 1937. u Beogradu. Na njemu su održani referati i usvojene rezolucije o radu GRS, akcijama radničke klase, borbi protiv nezaposlenosti, pri čemu su najveći uticaj imale pristalice jedinstva sindikalnog pokreta, odnosno komunisti, osim neznatnog broja pojedinaca, koji su željeli da daju drugi ton kongresu sektaštvom i sužavanjem njegove platforme.

346 U Sloveniji je nosilac destruktivnog (trockističkog) djelovanja bio Rajmond Švarc, koji je zbog komunističkog rada bio uhapšen i pred policijom ispričao sve što je znao, a za vrijeme trogodišnje robije bio je u opoziciji prema partijskoj organizaciji. Po povratku s robije prvenstveno je djelovao u Mariboru oslanjajući se na bivše komuniste. U Beogradu je djelovala grupa studenata koja je zauzela ultralijeve pozicije prihvatajući tadašnja gledišta Trockog usmjerena protiv saradnje s lijevim demokratskim grupacijama. Početkom 1937. zaprijetila je opasnost da prevagnu i u Akcionom odboru stručnih studentskih udruženja, ali energičnom akcijom Partije isključeni su i iz svih legalnih studentskih organizacija.

347 S obzirom da dugo nije dobijao odgovor ni od predstavnika KPJ pri Kominterni (Ivana Gržetića, koji je već bio uhapšen i nalazio se u zatvoru NKVD),

niti od V. Pika, Tito mu je uputio ovaj *telegram*, koji je u arhivi Kominterne zaveden pod 8. X 1937. Poslan je na francuskom, a za potrebe V. Pika preveden je na njemački.

348 Prateći politička kretanja u zemlji, posebno mogućnost sporazumijevanja između opozicionih snaga iz Zagreba i Beograda, Tito je u pismu dr Pavlu Gregoriću od 9. X 1937. reagovao na nepravilno pisanje lista »*Radnik*« *o Sporazumu*, Stavovi koje Tito kritikuje glase: »U čemu je taj sporazum, to ostaje javnosti nepoznato. Kruže svakojake verzije. Uži krugovi znadu o čemu se radi. Ali šira javnost, radnici i seljaci, o tome znadu vrlo malo. Ono što se znade jeste da do sada između HSS i srbijanske Udružene opozicije nije objašnjena platforma za sporazum.« (*Sporazum*, uvodnik u listu »Radnik«, br. 60 od 24. IX 1937).

349 Nismo uspjeli da utvrdimo da li je objavljen novi uvodnik u duhu ovih Titovih upozorenja. Pisanje o sporazumu ometala je cenzura, odnosno policijska vlast. Moguće je da je taj uvodnik napisan za 68. broj »Radnika«, ali je taj broj bio zaplijenjen pošto je Stojadinovićeva vlada počela žestoku kampanju zabranjujući svako pozitivno pisanje o sporazumu.

350 Kanal kod Klagenfurta (Celovca) služio je za ilegalno prebacivanje boraca za Španiju. Taj posao išao je preko glavnog punkta (u Zagrebu), kojim je rukovodio dr Pavle Gregorić još od kraja 1936. prilikom prvog Titovog dolaska u zemlju. Tada je uhapšen Moma Marković na putu za Španiju.

351 Intenzivno prateći preliminarne razgovore i izjave opozicionih prvaka, Tito je *Komunike CK KPJ o sporazumu između Seljačkodemokratske koalicije i srpskog dela Udružene opozicije* napisao čim je o njegovom potpisivanju dobio vijesti, vjerovatno odmah poslije 10. oktobra. Ovo se zaključuje i iz njegovog pisma dr P. Gregoriću od 14. X 1937 (vid. str. 109—110. u ovom tomu) u kome govori o komunikeu i o tome da su u Parizu sve preduzeli »putem veza iz raznih redakcija« kako bi poveli kampanju protiv Stojadinovića, a u prilog Sporazuma. Komunike je odmah objavljen u Parizu, a izišao je već 26. X 1937. u listu jugoslovenske emigracije »Slobodna misao« u Torontu (Kanada), kao i u »Proleteru« br. 12 od novembra 1937. U istom broju »Proletera« Tito je napisao i članak *Sporazum i radnička klasa*. Ovaj Sporazum — obično nazivan kao narodni sporazum između opozicionih stranaka iz Zagreba i Beograda — postignut je poslije dužih pregovaranja, zastoja i oklijevanja uslovljenih različitim interesima vođstava građanskih stranaka, kao i njihovim drukčijim pogledima na karakter i ostvarivanje nekih suštinskih pitanja državnog preuređenja. Stranke UO dugo su oklijevale da uđu u potpunije partnerstvo sa strankama iz Hrvatske zbog toga što su iščekivale »saglasnost činilaca čija je riječ presudna«, tj. dvora odnosno princa Pavla, a ni same nisu bile jedinstvene i složne. Hrvatski opozicioni centar, tj. SDK, opet, dugo nije vidio u beogradskoj Udruženoj opoziciji pravog partnera, očekujući sporazum s vladom i dvorom. Ovome su doprinosile i iluzije koje je u tom pogledu stvarao državni vrh (audijencije dr V. Mačeka kod princa Pavla novembra 1936. i aprila 1937, Mačekovi razgovori s dr M. Stojadinovićem januara 1937, i sl.). Tek kad je uvidio da vladajući hegemonistički vrh ne pomišlja na ozbiljno rješenje hrvatskog pitanja, koje je bilo jedno od centralnih pitanja državnog preuređenja, i pošto je režim došao u težak položaj koji je izazvala tzv. konkordatska kriza od ljeta 1937, došao je do zaključka da je sporazum neophodan. Potpisan 8. X 1937. u ime svih pet stranaka, ovaj Narodni sporazum (poznat i kao Blok narodnog sporazuma) bio je osnova za djelovanje opozicionih snaga do potpisivanja Sporazuma Cvetković-Maček, avgusta 1939. (Više o ovome vid. u radu dr T. Stojkova *O stvaranju Bloka narodnog sporazuma*, »Istorija XX veka. Zbornik radova«, Beograd 1964, tom VI, str. 245—299.)

352 Misli se na tzv. Oktroisani ustav (vid. nap. 146).

353 Titovo pismo br. 9 predstavlja odgovor na pismo dr P. Gregorića; u originalu pisma nije jasno da li je pismo datirano 10. ili 14. oktobra (izgleda da su te brojke otkucane jedna preko druge). Međutim, imajući u vidu da se Tito u tom pismu osvrće i na članak u listu »Radnik od 8. X 1937, očigledno je da je pismo pisa-

no 14. oktobra. Uz pismo Tito je P. Gregoriću poslao i »Komunike CK KPJ o Sporazumu« s nalogom da ga umnoži i razašalje kuda treba.

354 Pod »*zlatnim mladićem*« vjerovatno se misli na Ljudevita Trilnika, koji je posle izlaska s robije, a na preporuku P. Miletića, uključen u glavni partijski punkt za otpremanje dobrovoljaca u Španiju, koji se nalazio u Zagrebu. Lj. Trilnik se ubrzo stavio u službu policije.

355 Misli se na uvodnik *Sporazum*, koji je objavljen u »Novom listu« br. 1 od 10. X 1937.

356 Odnosi se na uvodni članak *Za demokraciju*, objavljen u »Radniku« br. 62 od 8. X 1937. u kome se govori o skupštini Udružene demokratske beogradske omladine, održane 26. IX iste godine, na kojoj se izjasnila za rješavanje unutrašnjih pitanja »slobodnom voljom svih naroda Jugoslavije«, za slobodu i demokratiju unutra i za orijentaciju na demokratske zemlje. Međutim, ti se zahtjevi ne dovode u vezu sa Sporazumom, što Tito kritikuje u svom pismu Gregoriću.

357 Tito računa na obećanja koja su tokom ljeta 1937. dali odgovarajući organi KI da će biti poslata finansijska pomoć za taj list.

358 Proglas Komunističke stranke Hrvatske objavljen je u »Proleteru« br. 12 od novembra 1937, a kasnije u knjizi *Istorijshi arhiv Komunističke partije Jugoslavije*, II, str. 409—414.

359 Pod »*novom situacijom*« Tito ima u vidu teškoće koje su nastale u CK KPJ poslije opoziva generalnog sekretara Milana Gorkića od strane IK Kominterne jula 1937, a zatim i njegovog hapšenja u Moskvi u jesen iste godine, i pojave frakcijskih borbi koje su u vezi s tim događajima oživjele u i oko CK KPJ. (slučaj I. Marića i L. Kusovca, njihovo povezivanje s frakcijskim centrom P. Miletića u sremskomitrovačkoj tamnici, njihove poruke Kominterni i nastojanje da se pomoću nje domognu rukovodstva u KPJ itd.).

360 U Sloveniji su tada pod rukovodstvom Partije izlazili: »Delavski list za strokovna, gospodarska, kulturna in politična vprašanja«, koji je počeo izlaziti 1937. u Ljubljani, i »Neodvisnost« (vid. na›. 220); u Hrvatskoj »Radnik« (vid. nap. 60), »Novi list« (vid. nap. 159), »Seljačka misao«, »Svjetski događaji« (vid. nap. 263) i »Glas omladine (vid. nap. 176); u Srbiji »Naša stvarnost« (vid. nap. 233) i »Student«, organ stručnih studentskih udruženja na Beogradskom univerzitetu; prvi broj se pojavio 15. III 1937. Mogućno je da autor misli i na list »Život sela«, koji je počeo izlaziti 14. IV 1937.

361 *Nikola Kovačević* (Sam), raniji član Politbiroa CK KPJ i funkcioner u Kominterni, pošao je 1934. u SAD na rad među jugoslovenskom emigracijom i kao predstavnik CK KPJ pri CK KP SAD. Septembra 1937., na Titov predlog, CK je uputio Srđu Pricu na tu dužnost u SAD, s tim da N. Kovačević pređe u Kanadu i da tamo bude predstavnik CK KPJ pri CK KP Kanade. Međutim, usljed komplikacija s javkom, S. Prica je umjesto u Njujork stigao u Pitsburg i tamo se našao sa N. Kovačevićem. Zato je Tito mogao da uputi jedno pismo obojici.

362 Tito misli na nezgode prilikom iskrcavanja u Njujorku i na mogućnost da S. Prica bude uhapšen.

363 Tito misli na slanje nekoliko izgrađenijih komunista koji bi mogli da rade u redakcijama listova koji su objavljivani za tamošnju jugoslovensku ekonomsku emigraciju.

364 Nagovještaj o odlasku »Djedi« Tito bazira na telegramu koji je dobio sredinom oktobra 1937. s pozivom da dođe u Kominternu. Međutim, taj telegram je ubrzo izmijenjen, tako da je Tito u novom pismu V. Piku, već 2. novembra iste godine, javio da je primio obavijest o odgađanju puta u Moskvu.

365 Nije jasno kakav je plan bio s N. Kovačevićem, mada bi se moglo pretpostaviti — s obzirom da je trebalo da se vrati u Evropu — da je bio predviđen za ruko-

vodioca partijskih kurseva za jugoslovenske komuniste u Španiji; ove kurseve trebalo je uskoro organizovati uz pomoć CK KP Španije. L Kusovac (Robert) u to vrijeme je rukovodio jugoslovenskom sekcijom pri Internacionalnom komitetu za pomoć republikanskoj Španiji u Parizu.

366 Stjepan Lojen bio je jedan od veoma poznatih jugoslovenskih iseljenika u SAD, koji je odmah po završetku I svjetskog rata prišao komunističkom pokretu, isticao se kao organizator radničkih i naprednih iseljeničkih organizaija; bio je urednik više listova itd. Za vrijeme VII kongresa KI (1935) bio je u SSSR gdje je završio Međunarodnu lenjinsku školu, odakle se vratio na rad u SAD.

367 Poslije pogibije B. Parovića, koji je kao član CK KPJ bio predstavnik KPJ u Španiji, i poslije ranjavanja Karla Mrazovića (Ortege), poslove predstavnika obavljao je inž. Dragotin Gustinčič, koji je inače rukovodio centrom za veze u Internacionalnoj bazi u Albaseti.

368 Pismo A. Hebrangu napisao je Tito u Parizu u drugoj polovini oktobra 1937, što je ujedno bio odgovor na dva Hebrangova dopisa (od avgusta i septembra), koja je on uputio Centralnom komitetu KPJ s ciljem da ga upozna s pogromaškim metodama koje je na robiji sprovodila Miletićeva frakcionaška grupa. Pismo nije datirano, ali se na osnovu njegove sadržine, kao i izvjesnih materijala sa robije, mogao utvrditi taj datum.

369 Tito misli na vrijeme od jula 1930. do maja 1931. kada je u lepoglavskom kaznenom zavodu izdržavao kaznu lišenja slobode zajedno s A. Hebrangom i na »rastanak« pošto je Tito, kao organizator akcije utamničenih komunista, bio 7. maja 1931. premješten u mariborsku kaznionicu.

370 Autor ima u vidu poremećenost odnosa među komunistima u sremskomitrovačkoj tamnici, o čemu je, pored toga, CK KPJ od kaznioničkog partijskog rukovodstva s P. Miletićem na čelu dobijao u toku 1937. iskrivljenu sliku. P. Miletić i njegovi sledbenici su se služili klevetom i falsifikatom kako bi pred CK KPJ predstavili, na primjer, M. Ivića kao »oportunistu«, »ljevičara« i »trockistu«, a Hebranga, koji ga je branio, kao »ideologa kapitulantske politike«. S obzirom na to, poslije dolaska pisma CK KPJ od 13. februara 1937, koje je pročitano na opštem skupu komunista u sremskomitrovačkoj kaznionici 3. maja, i poslije ubjeđivanja M. Pijade, Hebrang je dao samokritiku i obećao da će se aktivizirati u životu i radu kolektiva komunista. Ali on se pri tom nije odrekao svojih stavova zbog kojih je dolazio u sukob s P. Miletićem; Hebrang je smatrao da je za krvoproliće u lepoglavskom kaznenom zavodu koje se odigralo avgusta 1935. glavni krivac Miletić, a da su odluke VIII konferencije i vanrednih konferencija kaznioničke organizacije KPJ održanih u toku 1936, kao i politika i taktika Miletićevog rukovodstva u suprotnosti s direktivama CK KPJ.

371 Misli se na Hebrangov sukob s P. Miletićem, koji je u kaznioničkoj partijskoj organizaciji počeo još 1934, a kulminirao 6. avgusta 1937. u vrijeme organizovanog napada, tj. fizičkog sukoba s Hebrangom. Preuzimajući rukovođenje partijskom organizacijom u sremskomitrovačkoj kaznionici, Miletićeva frakcija je u svojim izvještajima obmanjivala CK KPJ kad je pisala o karakteru toga sukoba nastojeći da ga prikaže kao lični napad na P. Miletića.

372 Andrija Hebrang je kao član Mjesnog komiteta KPJ u Zagrebu krajem 1927. i početkom 1928. pružao Titu podršku u antifrakcijskoj borbi za jedinstvo Partije i osudi »novog frakcionaštva, koterijaštva i sektaštva«, a što je na VIII konferenciji zagrebačke mjesne organizacije KPJ, februara 1928. dovelo do pobjede antifrakcijskih snaga s Josipom Brozom na čelu.

373 U periodu od maja do avgusta 1937. godine 17 članova kolektiva komunista s Hebrangom na čelu, povuklo se u samice (M. Ivić, P. Grubor, N. Mašanović, N. Milanović i drugi). Oni se nisu slagali s pogromaškim metodama Miletićeve frakcije, te su, iz straha od bojkota i drugih antipartijskih metoda kojima su se frakcionaši služili, tražili dalje izdržavanje kazne u samicama (zbog toga su nazivani

samičarima). Ovaj njihov postupak oslabio je one snage u kaznioničkoj organizaciji KPJ koje su se borile protiv frakcionaštva, izazvao cijepanje kolektiva komunista, slabio njegove snage pred kaznioničkim vlastima, i zbog toga su ga osudili kako kaznionička organizacija KPJ tako i CK KPJ.

374 Misli se na predstavku komunista-samičara podnesenu 7. avgusta 1937. upravi sremskomitrovačke tamnice za premještaj u druge kaznene zavode (»iz zdravstvenih razloga«). Poslije Titovih pisama koja im je novembra i decembra 1937. uputio u ime CK KPJ, većina samičara je povukla svoj zahtjev za premještanjem, dok je manja grupa s M. Ivićem, poslije ponovljenog zahtjeva u februaru 1938. premještena u niški kazneni zavod.

375 Pripremajući osnivački kongres KP Hrvatske Tito je, između ostalog, krajem jula 1937. napisao i proglas tog kongresa, i na samom kongresu izvadio ga iz jedne manje ukoričene knjige (gdje je bio sakriven) i pročitao ga delegatima. Tekst toga proglasa otpremljen je zatim u Pariz da bi se usvojio na sjednici CK KPJ i objavio u centralnom partijskom organu »Proleter«. S obzirom na novonastale prilike u partijskom rukovodstvu, kao i na obimnost poslova, s redigovanjem proglasa se odugovlačilo, tako da je on bio gotov tek u drugoj polovini oktobra 1937. Bio je »temeljito prerađen«, ali tako što su u njemu zadržani »svi osnovni elementi iz starog projekta«.

376 Autor ima u vidu osvajačku politiku i ugnjetavanje naroda koje su sprovodile fašističke sile. Fašistička Italija je tokom 1935/1936. okupirala Etiopiju (Abisiniju); sve tri evropske fašističke zemlje (Italija, Njemačka i Portugalija) izdašno su pomagale fašističke pobunjenike u Španiji potpaljujući građanski rat i povećavajući patnje španskog naroda. Imperijalistički Japan je još 1931. okupirao Mandžuriju, a od 1937. počeo je invaziju Kine. Narod Istre je bio izložen eksploataciji i denacionalizatorskoj politici još od dolaska fašizma na vlast u Italiji (od 1921).

377 Tito ističe glavne momente koji obilježavaju politički sistem u Kraljevini Jugoslaviji, jednu od najreakcionarnijih državnih tvorevina toga doba u Evropi (»Obznana« od 29. XII 1920 — zabrana KPJ, surovi Zakon o zaštiti države donet 1. avgusta 1921, zavođenje diktature kralja Aleksandra 6. I 1929). Za vrijeme Stojadinovićeve vlade do kraja 1935. bilo je ubijeno 96 lica; tokom 1936. pucalo se na štrajkače-građevinare u Beogradu, a 9. V 1937. ubijeno je 5 omladinaca u Senju itd.

378 Pod frankovačko-fašističkom demagogijom o »nezavisnoj državi« Hrvatskoj podrazumijevaju se ne samo fašistički sadržaj i metodi ustaškog pokreta s dr A. Pavelićem na čelu nego i činjenica da je taj pokret živio od sve izdašnije pomoći fašističkih sila, posebno Italije, gdje su bili centri tog pokreta, pretvarajući se sve više u njihove marionete.

379 *Matija Gubec*, vođa seljačke bune i njene ustaničke vojske, u stvari jedne od prvih socijalnih revolucija modernog doba, koja je obuhvatala i dio poluproleterskih elemenata, istakao se velikim organizatorskim sposobnostima u ustanku februara 1573. S jezgrom ustaničke vojske (od oko 10 000 ljudi) sukobio se kod Stubičkih Toplica s nadmoćnom feudalnom vojskom 9. II te godine i tu je bio poražen, poslije čega je izvrgnut svirepom mučenju i umoren.

380 Odnosi se na poziv Titu da dođe na razgovore u Kominternu, ali taj poziv je ubrzo bio povučen.

381 Tada se u Beču nalazio najvažniji partijski punkt za prihvatanje i otpremanje dobrovoljaca iz Jugoslavije u Španiju. Punktom je rukovodila Zdenka Kidrič. — S. Žujović je poslat da izvidi uzroke hapšenja, kojih je bilo sve više na jugoslovensko-austrijskoj granici.

382 Pod »prošlogodišnjim odlukama«, tj. odlukama donijetim u Kominterni i na savjetovanju rukovodećeg aktiva KPJ u Moskvi, avgusta 1936. podrazumijevaju se odluke da rukovodstvo KPJ pređe u zemlju.

383 Tito nije nikoga kooptirao u CK KPJ poslije opoziva i hapšenja M. Gorkića i I. Gržetića.

384 Ovo pismo napisao je Tito u Parizu na osnovu odluke donesene na sjednici CK KPJ 4. novembra 1937. Kako na toj sjednici Komisija za ispitivanje stanja Partije na robiji nije bila jedinstvena (dva člana komisije — Tito i V. Prežihov nasuprot I. Mariću, predlagali su kao najefikasnije sredstvo za saniranje partijske organizacije smjenjivanje P. Miletića i imenovanje mandatora CK KPJ), odlučeno je da komisija nastavi da radi, a da Tito u međuvremenu napiše ovo pismo.

385 Odnosi se na materijal (izvještaje, rezolucije, pisma) koji je Kaznionički komitet dostavljao Centralnom komitetu u toku ljeta i jeseni 1937. s opštih skupova održanih u kaznioničkoj organizaciji u sremskomitovačkoj tamnici ili Zajednici političkih osuđenika pisan tako da se protivnici pogromaških metoda Miletićeve frakcije politički kompromituju i da se olakša njihovo isključenje iz Partije. Međutim, pored ovog materijala, CK KPJ je primao i pisma od komunitsa koji su bili u opoziciji prema Miletićevoj grupi. Jedan od njih, A. Hebrang, uspio je, i pored toga što je partijska tehnika bila u rukama frakcijskog centra P. Miletića, da prilikom posjeta dobaci dva pisma u avgustu i septembru s prilozima (izjavama Nikole Mašanovića i Kamila Pamukovića), koja su potom iz Zagreba bila upućena CK KPJ u Pariz. Slično je učinio i Moša Pijade, koji je svoje poruke i izvještaje o stanju na robiji uputio iz Beograda u vrijeme dok se nalazio u bolnici na liječenju. Osim toga, CK je izvještaje o stanju na robiji dobijao i iz nekih drugih krajeva (Crne Gore i Slovenije), gdje je P. Miletić uspio da preko bivših političkih osuđenika stvori izvjesna svoja uporišta, na što su u svojim pismima Centralnom komitetu ukazivali pojedini rukovodeći komunisti, među kojima i E. Kardelj.

386 Odnosi se na *komisiju* koja je obrazovana na sjednici CK KPJ 6. oktobra 1937. u sastavu: Tito, V. Prežihov i I. Marić s ciljem da predloži mjere za ozdravljenje stanja i odnosa u ovoj najvećoj partijskoj organizaciji koja je u to vrijeme brojala oko 180 članova.

387 Miletićev frakcijskl centar stvarao je bez znanja i odobrenja CK KPJ preko bivših političkih osuđenika veze s više mjesnih i okružnih komiteta KPJ, lažno ih obavještavajući o unutarpartijskim odnosima u kaznioničkoj organizaciji KPJ u sremskomitrovačkoj tamnici. Na taj način je preko svojih pristalica uspio da se zbog tobožnjeg »ugrožavanja života P. Miletića« sazove u ljeto 1937. vanredna sjednica Pokrajinskog komiteta KPJ za Crnu Goru i Boku. Na njoj je bilo odlučeno da se uputi proglas pokrajinskog rukovodstva Partije u odbranu P. Miletića od pokušaja »trockista« M. Ivića i A. Hebranga da ga ubiju. Istovremeno je povedena akcija sakupljanja potpisa za navodnu Miletićevu odbranu.

388 P. Miletić je imao vezu i u Parizu preko Borisa Božiča, bivšeg osuđenika, komuniste, koji je poslije izdržane kazne robije radio u aparatu CK KPJ na pitanjima kaznioničke partijske organizacije i dobijao dvojaka pisma: jedna, koja je Biro Kaznioničkog komiteta slao Centralnom komitetu KPJ, i druga lična, s uputstvima da bez znanja CK KPJ organizuje izvjesne akcije u zemlji preko nižih partijskih foruma, kao što su: »raskrinkavanje« Miletićevih protivnika, objavljivanje u »Proleteru« isključenja iz Partije M. Ivića. a u američkoj štampi isključenja B. Raičevića itd.

389 Tito ima u vidu rasplamsavanje frakcionaških borbi na sličnoj besprincipijelnoj osnovi, koje su u ono vrijeme (do 1928) bile ozbiljno ugrozile snagu Partije i razoružavale je pred ofanzivom klasnog neprijatelja.

390 Miletićev Biro Kaznioničkog partijskog komiteta obavještavao je CK KPJ da su u opoziciji prema KK KPJ u sremskomitrovačkoj tamnici ostali samo M. Ivić i A. Hebrang, mada se broj »opozicionara« stalno povećavao starim robijašima (M. Pijade, S. Paunović, M. Bukovac i dr.), a i mladim članovima Partije i SKOJ-a koji su na izdržavanje kazne prispjeli krajem 1936. i u toku 1937. godine.

391 Odnosi se na pismo koje je Tito uputio A. Hebrangu krajem oktobra 1937. O tome vid. nap. 368.

[392] *Adolf Muk*, raniji član PB CK KPJ, suđen je pred Državnim sudom za zaštitu države 29. oktobra 1937, a kaznu lišenja slobode trebalo je da izdržava u sremskomitrovačkoj tamnici. Iako je već bio upoznat da je Muk provalio svoj rad i rad drugih članova Partije, Miletić ga je ipak prihvatio na isti način kao i ostale novodošle osuđene komuniste. Tek poslije prijema ovog Titovog pisma sekretar Biroa KK B. Vojnilovič obrazovao je istražnu komisiju sa zadatkom da ispita Mukovo držanje na policiji i na sudu.

[393] Izvještaji E. Kardelja o kojima Tito govori nisu sačuvani, tj. u raspoloživoj dokumentaciji ne postoje. Priređivači takođe nisu uspjeli da utvrde ko je donio ove izvještaje a taj je Titu »izgledao nesiguran«, pa po njemu nije uputio novu poštu.

[394] Vjerovatno je riječ o proglasima posvećenim dvadesetogodišnjici oktobarske revolucije koje je trebalo odštampati u štampariji »Proletera«, a zatim dostaviti u zemlju.

[395] Tito misli na optužbe koje su u Kominterni odnosno u NKVD podignute protiv M. Gorkića, za koga je upravo u to vrijeme (krajem oktobra ili početkom novembra 1937) doznao da je uhapšen u Moskvi. Svaka finansijska pomoć od strane KI prestala je da dolazi još od juna te godine.

[396] E. Kardelj je boravio u Parizu od kraja maja do početka septembra 1937; pozitivne znake u odnosima s KI Tito je vidio u pozivu koji je dobio sredinom oktobra 1937. da dođe u Moskvu, mada je taj poziv kasnije bio povučen.

[397] Riječ je o Savezu tekstilnih radnika koji je stvorio F. Leskošek nakon svoga sukoba s URS-ovim sindikalnim rukovodstvom, tj. kad je bio isključen iz toga sindikata. U Sloveniji, naime, nije ni postojao podsavez tekstilaca u okviru URSS-a, koji je inače bio u rukama komunista, nego su tekstilci bili u okviru ORS-a za Sloveniju, na čijem je čelu bio socijaldemokrata Lovro Jakomin. Nezadovoljan držanjem Jakomine i još nekih socijaldemokratskih prvaka u pomenutim štrajkaškim borbama, što je uticalo i na veliko osipanje članstva iz toga Saveza, F. Leskošek, zajedno s M. Pintarom prihvatio se toga posla i odmah je osnovao podružnice u Ljubljani i Kranju. Međutim, takva akcija objektivno je značila cepanje jedinstva sindikalnog pokreta i osudili su je kako sindikalna centrala (Izvršni odbor URS-a) tako i rukovodstvo KPJ. Zato je trebalo naći pogodniji izlaz iz te situacije.

[398] Odnosi se na članak F. Leskošeka: ***Pripravimo pot strokovnimi enotnosti*** (Pripremimo put sindikalnom jedinistvu), objavljen u »Delavskom listu« od 1. X. 1937. — ***Delavska politika***, glasilo Socijalističke stranke Jugoslavije, izlazila u Mariboru od januara 1926. do marta 1941.

[399] Međusobno približavanje desnice iz SLS i JNS u Sloveniji nastajalo je usljed straha pred rastućim radničkim pokretom i demokratskim snagama i imalo je antikomunistički karakter. »Slovenec«, organ SLS, pisao je »da treba iti z JNS proti komunistov« (vid.: J. Bevc [E. Kardelj] ***Slovenski socijalisti in kmečko-delavsko gibanje***, »Proleter«, br. 9, avgust 1937).

[400] Tito misli na pravo isključivanja komunista na robiji, koji su imali slabo držanje pred policijom i na sudu (odavali ilegalni rad i svoje drugove).

[401] Tada je smenjen organizacioni sekretar CKKP Slovenije Ignac Tratar, koji nije bio u stanju da obavlja tu dužnost

[402] Riječ je o proširenom plenumu Centralnog odbora URSSJ, održanom 29. oktobra 1937. u Zagrebu, na kome je donesena odluka da se odgodi kongres URSJ koji je bio zakazan za decembar (vid. nap. 343). Na sjednici Izvršnog odbora URS-a od 9. XI iste godine, koja je održana takođe u Zagrebu, odlučeno je da se IV kongres održi 17. i 18. aprila 1938. Na pomenutoj plenarnoj sjednici od 29. X 1937, za koju se Tito interesuje, centralno pitanje o kome se raspravljalo bilo je pitanje o tome kako da se prevlada rascjep sindikalnih podsaveza u Sloveniji i o tzv. pokrajinizaciji sindikata, tj. o jačanju jedinstvene i centralizovane sindikalne organizacije u nacionalnim okvirima odnosno pokrajinama.

403 Misli se na djelovanje frakcionaškog centra u sremskomitrovačkoj kaznioni s P. Miletićem na čelu (vid. nap. 218).

404 Priređivači nisu uspjeli da pronađu Đilasovo *pismo br. 4*, pa se jedino na osnovu ovog Titovog pisma i iz zapisnika sa sjednice CK KPJ održane 13. XI 1937. može nagađati o sadržini pisma; pod tačkom 2. je napisano: »Izvještaj Veljka (M. Đilasa) o sporazumu demokratskih grupa u Crnoj Gori«, a zaključeno je: »Napisati pismo u duhu diskusije (u osnovi potvrditi gledište Veljka)«. Tito je, očigledno, ovim pismom odmah odgovorio na Đilasova pitanja a, osim toga, uputio je još jedno pismo 22. XI 1937 (vid. Titovo pismo na str. 214—215).

405 O tome vid. nap. 387.

406 Tito ovim najavljuje dolazak R. Čolakovića, za čiji je odlazak već tražio odobrenje od KI, ali pošto nije stizao nikakav odgovor, put se odgađao sve do druge polovine decembra 1937. kad ga je on uputio na svoju odgovornost.

407 Ovaj »izvještaj« Tito je najavio u svom pismu V. Piku od 2. XI 1937. (vid. str. 124); na osnovu toga, kao i odgovora (gotovo jedinog u ovo vrijeme), koji je uslijedio iz IK KI 27. XII iste godine, i utvrđeno je kome je ovaj izvještaj upućen; sačuvan je na njemačkom jeziku. Na originalu izvještaja pogrešno je stavljen datum 19. X 1937.

408 Riječ je o knjizi R. Čolakovića (P. Vukovića), koja je izašla iz štampe krajem 1936. Odgovor iz IK KI uslijedio je krajem decembra »da se ta knjiga, kao i Gorkićeva *Novim putevima*, ne upotrebljava ni u zemlji ni u inostranstvu (vid. nap. 290).

409 Ideju o izdavanju »Proletera« u zemlji Tito je realizovao tek početkom 1940; odgovor iz Kominterne je glasio da »nije svrsishodno žuriti s prebacivanjem ‚Proletera' u zemlju«.

410 URS-ovi sindikati u Hrvatskoj su ojačali uprkos razbijačkoj akciji vođstva HRS-ovih sindikata. Tome su doprinijeli kako uspjesi u štrajkovima i tarifnim akcijama tako i pravilna politika, naime politika jedinstva sa članstvom ostalih sindikata uključiv i HRS. S druge strane, uticaj HRS počeo je da opada u onoj mjeri u kojoj se članstvo uvjeravalo da se ti sindikati, i pored privlačnog nacionalnog okvira, pretvaraju u poslodavačku, štrajkbrehersku organizaciju.

411 U junu 1937. bili su oslobođeni na sudskom procesu dr Božidar Adžija i dr Mladen Iveković koji su radili po liniji JRP i Narodnog fronta.

412 Tito misli na odluke savjetovanja u Moskvi od avgusta 1936. (koje su usvojene i objavljene u januaru 1937, po čemu je proglas dobio naziv januarski), u kojima je jače naglašena neophodnost rada komunista u nacionalnim okvirima. Otuda se KPJ orijentisala na radničke partije u okviru nacija.

413 »*Seljačko kolo*« — organizacija Samostalne demokratske stranke (SDS), osnovano aprila 1937 (na inicijativu predsjednika stranke A. Pribićevića) kao organizacija »za kulturno i ekonomsko unapređenje sela« — Komunisti su sarađivali u Vilderovom listu »Nova riječ«, a pojedini prvaci SDS, kao S. Kosanović, R. Pribićević, Lj. Leontić, S. Selenić, Ž. Đermanović i dr. sarađivali su još od petomajskih izbora 1935. s komunistima; kako su, zajedno s HSS, činili SDK, čiji je predsejdnik bio dr V. Maček, to je »kontakt sa HSS« o kojem govori Tito išao preko njih.

414 *Partijsko savjetovanje* o kome govori Tito održano je krajem oktobra na Maloj planini u Kamniškim planinama. Na njemu se raspravljalo o političkoj situaciji (posebno u vezi s aktivizacijom generala P. Živkovića i jenesovaca u Sloveniji), o potrebi veće pomoći republikanskoj Španiji i o proširenju legalne djelatnosti komunista u javnom životu. Organizaciono-tehničke pripreme izvršila je ljubljanska partijska organizacija, čiji je sekretar bio Sergej Krajger.

415 *Partijski kursevi* organizovani su u jesen 1937. na inicijativu E. Kardelja (koji je bio i glavni predavač), najprije za članove CK KP Slovenije, a zatim i za

ostale rukovodeće kadrove u pojedinim mjestima. Program kurseva je sprovođen sistemom predavanja, proučavanjem literature i vođenjem diskusije o određenoj temi. — Koliko smo mogli utvrditi CK KPJ nije uspio u to vrijeme da pokrene »Bilten«; prvi broj »Biltena« izišao je juna 1940. Možda je riječ o Biltenu CK KP Slovenije.

416 »*Punktacije*« Slovenske ljudske stranke objavio je dr A. Korošec na Novu 1933. godinu i u njima izložio gledišta o preuređenju Jugoslavije,. zalažući se za autonomiju Slovenije i za demokratizaciju političkog života u zemlji.

417 Masovna hapšenja komunista u užoj Srbiji počela su u junu da bi se nastavila i u toku sljedećeg mjeseca; tada su pali članovi Oblasnog komiteta u Kragujevcu i veliki broj članova mjesnih i sreskih rukovodstava Partije (vid. nap. 326).

418 Vjerovatno se misli na Ljubu Radovanovića, Pavla Pavlovića i eventualno još ponekog (»koji već duže vrijeme više ne rade«).

419 Priređivači nisu uspjeli da pronađu »Platformu« Narodnog fronta Makedonije, niti je ona identifikovana u dosadašnjoj literaturi.

420 Osnovno pitanje o kojem se raspravljalo na konferenciji (plenumu) Izvršnog odbora URS-ovih sindikata bilo je pitanje tzv. pokrajinizacije sindikalnih saveza, tj. njihovog jačanja kao jedinstvenih i centralizovanih organizacija, podsaveza u nacionalnim odnosno pokrajinskim okvirima, što su predložile delegacije iz Ljubljane, Zagreba i Sarajeva. Kako su to sindikalni funkcioneri M. Belić, L. Pavićević i P. Damnjanović shvatili kao pokušaj cijepanja sindikata, dali su ostavke na svoje funkcije.

421 Misli se vjerovatno na Savu Strugara (»Advokata«).

422 Ivon Delbos, ministar spoljnih poslova u francuskoj vladi Narodnog fronta, bio je u posjeti Jugoslaviji od 12. do 14. decembra 1937. Slijedeći Titova uputstva, partijska organizacija Beograd organizovala je velike manifestacije prilikom Delbosovog dolaska. »Počevši od dočeka na stanici pa do akademija i slanja adresa iz unutrašnjosti«, doček Delbosa pretvorio se »u grandioznu manifestciju za mir a protiv fašizma« (iz izvještaja R. Čolakovića (Mitra) od januara 1938).

423 Tito ima u vidu da u Srbiji u stvari još nije radio u punom sastavu PK, a nisu bili dovoljno organizovani ni ostali sektori partijskog rada poslije velikih hapšenja od ljeta 1937. Stoga najavljuje dolazak člana rukovodstva (R. Čolakovića).

424 Misli se na 15 000 francuskih fr., a pod *rekvizitima* se podrazumijevaju pasoši potrebni za odlazak dobrovoljaca u republikansku Španiju. Imajući u vidu tešku situaciju na frontovima u Španiji, o čemu ga je informisao R. Čolaković nakon razgovora u CK KP Španije, posebno s Palmirom Toljatijem, koji je tada bio glavni predstavnik Kominterne u Španiji, Tito je nastojao da se što više dobrovoljaca uputi u Španiju (o tome vid. više u knjizi: R. Čolaković, *Kazivanje o jednom pokoljenju* »Svjetlost«, Sarajevo, — »Prosveta«, Beograd, 1972, III, str. 305—300 i 327—331).

425 Pretpostavljamo da je Gregorićevo pismo donio I. Lola Ribar, koji je tih dana stigao u Pariz, a zatim ostao na nekoliko sjednica CK KPJ. S njim je Tito »razgovarao o svemu«. Ali priređivači nisu uspjeli da utvrde šta treba da se realizuje »kad za to bude vrijeme«. Vjerovatno je u pitanju reorganizacija CK KP Hrvatske. I ovdje je riječ o 35 000 francuskih fr., koje je Tito poslao za potrebe Partije i španskih dobrovoljaca (vid. nap. 424).

426 Pod »slabim poslom« Tito podrazumijeva slab rad na otpremanju dobrovoljaca u Španiju. — Nismo uspjeli da utvrdimo na šta se odnose i šta znače riječi »za svakoga dva kipca« (možda se to odnosi na dokumente za španske dobrovoljce).

427 Odnosi se na »Novi list« (vid. nap. 159).

428 *Antikominternski pakt* zaključen je novembra 1936. između fašističke Njemačke i Japana za borbu protiv progresivnih snaga i za hegemoniju u svijetu;

6. XI 1937. prišla mu je fašistička Italija, i od tada je to pakt triju sila. Ovaj pakt bio je maska za prikrivanje osvajačkih ciljeva i pripremanje agresije, a omogućila ga je i blagonaklonost zapadnih sila prema agresorima.

429 Članak »*Pred sudbonosnim događajima*« pisan je u drugoj polovini novembra 1937. u Parizu, gdje su tada bili sjedište CK KPJ i redakcija »Proletera«. Ovaj uvodnik nije potpisan, ali ga je Tito autorizovao neposredno poslije oslobođenja zemlje (1945), u vrijeme pokretanja novog organa Partije — časopisa »Komunist« i prilikom izbora članaka za objavljivanje, kao i sada za ovo izdanje. Međutim, redakcija koja je pripremala reprint »Proletera« objavila je ovaj članak kao Čolakovićev. Da je ovaj uvodnik pisao Tito, svjedoči i to što su plan ovoga broja »Proletera« i raspodjela članaka usvojeni na sjednici CK KPJ 13. XI 1937, tj. u vrijeme Čolakovićevog boravka u Španiji.

430 Misli se na zbivanja i puškaranja seljaka u Srbiji u vrijeme zaključenja Konkordata (u Mladenovcu, Šapcu, Užicu i drugdje; vid. »Proleter« br. 10 za oktobar 1937).

431 M. Stojadinović je posjetio Pariz i London u oktobru 1937, Rim u decembru, a Berlin u januaru 1938.

432 Policija je počela da ubacuje provokatore u redove KPJ već poslije njene zabrane Obznanom i Zakonom o zaštiti države 1921. Većinom ih je vrbovala još dok su bili u zatvoru. Među većim provokatorima bili su Nikola Petković-Seljak, član CK SKOJ-a, Ljubomir Mitić, Matija Brezović, Milivoje Magdić, Josip Belonček i drugi. (O tome vid. nap. 209 »2. tom« ovog izdanja.)

433 Nasuprot kukavičkom držanju A. Muka, S. Babović, K. Popivoda i dr B. Rudin-Fos odoljeli su torturi i svirepom mučenju (stezanju glave, lomljenju prstiju, testerisanju kostiju na nogama, nasilnom ubacivanju soli u organizam a zatim mučenju žeđu itd.) i ništa nisu priznali o partijskom radu.

434 A. Muk je izabran na IV konferenciji KPJ (decembra 1934) za člana CK KPJ, a poslije i u Politbiro CK KPJ. Takođe je izabran u Politbiro CK KPJ i na Aprilskom plenumu CK KPJ 1936, iako se tome protivilo više članova. Poslije poništavanja odluka toga plenuma i smjene rukovodstva koje je sprovela KI u jesen 1936, A. Muk nije biran u rukovodstvo KPJ.

435 Đuro Đaković, organizacioni sekretar CK KPJ, uhapšen je 20. aprila 1929. u Zagrebu zajedno s N. Hećimovićem, sekretarom CP Jugoslavije. Poslije svirepog mučenja u policijskom zatvoru odvedeni su na austrijsko-jugoslovensku granicu radi pokazivanja ilegalnog puta na granici. Pošto ništa nisu odavali, policija ih je i tu mučila i najzad ubila 25. aprila 1929. — Vidas Božo (Vuk), član CK KPJ; prilikom dolaska iz inostranstva na partijski rad u Jugoslaviju 1931. uhapšen i pod misterioznim okolnostima nestao.

436 B. Parović, član CK KPJ i predstavnik KPJ pri međunarodnom centru u republikanskoj Španiji, poginuo je 6. jula 1937. kod mjesta Viljanueva de la Kanjada kao komesar XIII internacionalne brigade.

437 Ima se u vidu članak *Der Kampf gegen den Trotzkismus in Jugoslawien* (»Borba protiv trockizma u Jugoslaviji«), objavljen 18. XI 1937. u organu Kominterne »Rundschau über Politik, Wirtschaft und Arbeiterbewegegung«. Napisao ga je po nalogu frakcionaškog kaznioničkog partijskog rukovodstva Stefan Mitrović (Fanolić) radi popularisanja P. Miletića u međunarodnom radničkom pokretu kao borca protiv trockizma u Jugoslaviji. Članak je, sem toga, bio u kaznionici preveden na francuski, njemački i češki da bi se publikovao u Francuskoj.

438 Na osnovu odluke CK KPJ donijete na sjednici 18. I 1935. Tito je pošao na rad u Kominterni kao politički referent za poslove KPJ u BLS. Predlog da Tito bude referent za jugoslovenska pitanja u BLS potvrdila je politička komisija Političkog sekretarijata IK KI na svojoj sjednici 11. V 1935 (vid. Odluku o tome u pri-

lozima na str. 158). Po prvobitnom planu CK KPJ Tito je trebalo na radu u KI da ostane 6—8 mjeseci, ali to se kasnije, sticanjem raznih okolnosti, produžilo na više od godinu i po dana. Dolaskom u Kominternu Tito je dobio i novi pseudonim: Fridrih *Valter*, pod kojim će biti poznat u Kominterni i u korespondenciji s G. Dimitrovom, V. Pikom, a kasnije u toku drugog svetskog rata i sa Staljinom. Tito je odmah počeo da radi, a pri kraju marta i u prvoj polovini aprila bio je na tronedjeljnom odmoru. — *Balkanländersekretarijat (BLS)*, odnosno stalni Sekretarijat IK KI za balkanske zemlje bio je organ koji je, prema Statutu KI, stvarao Prezidijum IK KI kao svoj organ za objedinjavanje rada u balkanskim zemljama; tih organa bilo je za razne regione (za Zapad, za Daleki istok, itd.). Na čelu im je stajao po jedan član Sekretarijata IK KI, a u njihovom radu, zavisno od značaja problema koje su se rješavali, mogli su da učestvuju i ostali rukovodioci KI, pored predstavnika određenih partija. BLS, kao i ostali takvi organi, postojali su do jeseni 1935, kada su, na osnovu odluka VII kongresa bili ukinuti.

439 Priređivači nisu uspjeli da utvrde identitet lica koja su učestvovala na ovim sjednicama BLS osim predstavnika KPJ. Očigledno je da su to u većini bili predstavnici komunističkih partija Bugarske, Grčke, Jugoslavije i Rumunije.

440 Ova sjednica CK KPJ održana je neposredno poslije dolaska B. Parovića (Šmita) iz Moskve, gdje je on boravio od početka februara 1935. do ove sjednice CK, sa zadatkom da obavijesti rukovodstvo Kominterne o održavanju IV konferencije KPJ. Na njegov predlog CK se saglasio da Tito bude član političkog predstavništva KPJ pri Kominterni.

441 Analiza o partijskoj štampi u Jugoslaviji nije objavljena u časopisu »KI«, kao što je bilo odlučeno na ovoj sjednici BLS, a nije izvjesno da li je objavljena u nekom drugom organu KI. »*Komunistička internacionala*«, kao časopis KI izlazio je za cijelo vrijeme njenog postajanja; prvi broj je izišao 1. maja 1919, a posljednji dvobroj 5. jula 1943. Izlazio je kao mjesečnik (ponekad i dvaput i triput mjesečno); štampan je najprije na ruskom, njemačkom, francuskom i engleskom, a kasnije i na kineskom i španskom.

442 *Balkan korrespondenz*, jedan od organa Kominterne, počeo je da izlazi u Beču u drugoj polovini 1933. godine, jedanput tjedno. Izdavači su bili bračni par Erna i Rihard Hakbart, stari članovi KP Njemačke. Od Jugoslovena u tom listu su sarađivali D. Vlahov, L. Kuhar, M. Gorkić, V. Begović i drugi.

443 Misli se na *parlamentarne izbore* održane 5. maja 1935. Na njima je Jevtićeva, tj. zvanična vladina lista dobila 1 746 982, odnosno 60,6% glasova, a opoziciona lista dr V. Mačeka je, i pored javnog glasanja i izbornog terora, dobila 1 076 000 glasova, tj. 37,4%. Druge dve liste: desničarska B. Maksimovića dobila je samo 33 549 (1,2%), a profašistička lista D. Ljotića još manje (24 088, tj. 0,8%). Mada nije iskoristila sve mogućnosti, čineći i razne greške uglavnom sektaškog karaktera, KPJ je bila razvila veoma široku političku aktivnost u vezi s ovim izborima.

444 Nije utvrđeno da li je ova druga sjednica BLS održana, jer su u to vrijeme uslijedile intenzivne pripreme svih članica BLS za VII kongres KI.

445 Imaju se u vidu specijalni oblici rada komunista u nacionalno ugnjetenim sredinama u vidu stvaranja tzv. grupa nacionalnih revolucionara (Slovenački nacionalni revolucionari — SNR, Hrvatski, Crnogorski itd.), dok su, na primjer, u Makedoniji takav rad pokušali da sprovode preko Vnutrešnje makedonske revolucionarne organizacije — ujedinjene (VMRO-objedinjena), koja je postojala od 1924. do 1935. Međutim, ubrzo se pokazalo da su ti oblici rada suviše uski, pa se postepeno od njih odustalo, a komunisti su prešli na svestran rad u nacionalno ugnjetenim sredinama, uz uvažavanje svega pozitivnog u nacionalnoj prošlosti i uzdizanje nacionalnih kadrova; na toj osnovi, koju je naročito osnažio VII kongres KI, stvorene su i nacionalne komunističke partije u okviru jedinstvene KPJ.

446 Riječ je o sastanku *studenata jugoslovenskog sektora na KUNMZ-u.* Aspirantura je bila viši oblik školovanja odnosno samostalnog studiranja, slična današnjoj instituciji magistrature. Na aspiranturu su se primali slušaoci poslije završenog četvorogodišnjeg školovanja na KUNMZ-u (vid. nap. 1), odnosno ukoliko bi se ocijenilo da pojedini slušaoci već imaju prethodna znanja i stupanj školovanja. S obzirom na to da su se na školi bili odnosi zaoštrili, Tito je došao na ovaj partijski sastanak u ime političkog predstavništva KPJ pri KI, a Kuške, čiji identitet, ukoliko je to pseudonim, nismo utvrdili, kao sekretar partijske organizacije na KUNMZ-u.

447 »*Plamen*« je naziv za zidne novine koje je izdavala partijska organizacija jugoslovenskog sektora po potrebi, a najčešće jednom u mjesecu; donosio je napise iz života i učenja u školi, o nekim kulturnim zbivanjima, literarne sastave slušalaca, najčešće pjesme itd. Pojedini brojevi bili su posvećeni posebnim datumima, kao ovaj o kome je bilo riječi na sastanku održanom povodom Dana štampe koji se u SSSR-u svake godine proslavlja 5. aprila (dan kad se pojavio Lenjinov list »Pravda« 1912).

448 »*Bilten*« je bio informativni list Kluba političkih emigranata iz Jugoslavije u SSSR. Izlazio je u Moskvi jedanput mjesečno (od 1932, do 1937). Urednici su bili Grgur Vujović, Labud Kusovac i Svetislav Đordjević.

449 »*Boj*« — naziv za zidne novine na slovenačkom.

450 Rihter, tj. Sreten Žujović, je vodio zapisnik na ovom četvoročasovnom sastanku, pa je ovaj tekst sačuvan prema njegovim bilješkama.

451 U toku rada VII kongresa KI održano je 10 sjednica delegacije KPJ na VII kongresu. Na IV sjednici, održanoj 14. VIII 1935, delegacija je, izmjenivši odluku CK KPJ otprije godinu dana o kandidaturi za izvršna tijela KI, za člana IK KI jednoglasno predložila Josipa Broza-Valtera, za kandidata u IK KJ Josipa Čižinskog odnosno Gorkića — Somera, i za člana IKK — Blagoja Parovića-Šmita. Međutim, ovom kandidaturom nije bilo zadovoljno rukovodstvo KI, pa je tražilo izmjenu. U tu svrhu sazvana je nova, zatvorena, sjednica članova delegacije na kojoj je V. Ćopić iznio te primjedbe i predložio da se Gorkić istakne za člana IK KI. Kao što je poznato, KI je u stvari »kaznila« KPJ, pa nije niko izabran za člana njenog najvišeg organa, jedino je Gorkić izabran za kandidata za člana IK KI.

452 Nalazeći se u Moskvi, četiri člana Politbiroa CK KPJ (Ćopić, Parović, Gorkić i Tito) održali su zasebnu sjednicu na kojoj su donijeli nekoliko odluka koje su se odnosile na zadatke pojedinih članova, kao i na sastav Politbiroa. Za Tita je odlučeno da predvodi delegaciju KPJ po Sovjetskom Savezu, a zatim da pređe iz BLS, tj. iz Kominterne na rad u Politbiro CK KPJ. S delegacijom od kraja avgusta do sredine septembra Tito je obišao Sverdlovsk, Kujbišev i selo Mordvine (u blizini Kujbiševa), Čeljabinsk i Magnitogorsk. U svim mjestima Tito je u ime delegacije KPJ istupao na sastancima i mitinzima, kao i pri zvaničnim prijemima koji su im priređivani. Što se tiče odlaska na rad u CK, on se prilično produžio, pa je Tito otišao u Beč tek oktobra 1936.

453 Misli se na rad delegacije u vrijeme VII kongresa KI (vid. nap. 20).

454 Članovima Politbiroa smatrani su samo oni koji neposredno rade u tzv. operativnom dijelu CK KPJ, tj. ukoliko neki član pođe na rad u KI, on to prestaje biti i obrnuto, u koliko se vraća, onda se vrši novi izbor tj. kooptiranje. U tom smislu donijeta je ova odluka o kooptiranju Tita i Ćopića ponovo u PB CK KPJ.

455 Vid. nap. 233.

456 U vezi s tom provalom CK KPJ je na svojoj sjednici od 3.IV 1937. formirao komisiju u sastavu Gorkić i Tito (vid. nap. 310).

457 Miloš Trebinjac je uhapšen u Beogradu početkom marta 1937. sa grupom komunista koji su radili na otpremanju dobrovoljaca u Španiju. U zatvoru je ostao mjesec dana.

458 *Helena Dmitrijevna Stasova* bila je u to vrijeme predsjednik CK MOPR — SSSR i zamjenik predsjednika Izvršnog komiteta MOPR-a.

459 Riječ je o ličnim dosijeima koji su otvarani za kadrove u Kadrovskom odjeljenju KI.

460 Odnosi se na izbor kadrova predviđenih za školovanje u Međunarodnoj lenjinskoj školi u Moskvi, čija je upravnica bila Kirsanova Klavdija Ivanovna.

461 Raspravljajući o pripremama za predstojeću sjednicu plenuma CK KPJ, koja je održana oko 15. aprila 1936. u Beču (tzv. Aprilski plenum), trebalo je odrediti sastav Politbiroa. Jedan od razloga za sporove, pa i grupaške sukobe, nastao je povodom kandidature Muka za člana Politbiroa. K. Hudomalj je predlagao da on pođe na školovanje u SSSR i da se izabere samo za kandidata.

462 *Dragutin Simeoni-Ivković* bio je u to vrijeme komandant kasarne u bazi internacionalnih brigada u Spaniji, čije je sjedište bilo u Albaseti.

463 Koliko smo uspjeli utvrditi, M. Gorkić nije tada išao u Španiju.

464 »*Slobodna riječ*« u napisima koje je donosila u toku februara 1937. istupala je antikomunistički, naime, s optužbama da se u sindikatima nastavlja stara »ćelijaška praksa«, a Žana Rišara Bloha je »denuncirala kao komunistu« povodom objavljivanja njegove knjige *Španija*. Na ove napise »Radnik« je u brojevima 27 i 30 od 12. februara i 5. marta 1937. odgovorio polemički.

465 Vjerovatno se odnosi na D. Škorića, a *komisija na licu mjesta* trebalo je da bude sastavljena od D. Grkovića, J. Kraša, i možda (nije sasvim sigurno) M. Pintara.

466 U vrijeme masovnih hapšenja komunista koja je izvršila policija gotovo u svim krajevima Jugoslavije krajem 1935, između mnogih komunista koji su ilegalno dolazili i radili u zemlji bio je provaljen i Josip Broz. Krajem te i tokom 1936. godine Ministarstvo unutrašnjih poslova i banovinske uprave pravili su spiskove komunista i simpatizera komunističkog pokreta, a za pojedinima su raspisivali potjernice; za Brozom je raspisana potjernica 24. XI 1936. i 5. VI 1937.

467 Nakon hapšenja A. Muka, policija je, između ostalog, došla do gotovo tačnih podataka o sastavu rukovodstva KPJ izabranom na IV konferenciji 1934. Policija je tada prvi put identifikovala Brozov pseudonim Tito. Odeljenje za državnu zaštitu br. I MUP-a, čija je osnovna djelatnost bila borba protiv komunizma, dostavilo je odgovarajući spisak ostalim institucijama i nadležnim upravama pod pov. I, br. 23747 od 8. VI 1937.

468 Rodoljub Čolaković, član Politbiroa CK KPJ, uoči Gorkićevog odlaska u Moskvu sredinom jula 1937, dobio je od njega zadatak da rukovodi radom Centralnog komiteta u Parizu do njegovog povratka. Međutim, kako se Gorkićev povratak odlagao, a pošto je prestalo svako javljanje poslije 17. jula, Čolaković je, u dogovoru s drugim članom PB Sretenom Žujovićem, uputio poziv Titu da se hitno vrati u Pariz. Uglavnom na osnovu Titovog informisanja (Tito je u Pariz stigao 17. avgusta 1937), Čolaković je sastavio ovaj izvještaj . Zbog toga, kao i zato što ovaj izvještaj sadrži najpotpunije vijesti o Osnivačkom kongresu KPH, donosimo ga ovdje u cjelini.

469 Nismo uspjeli da tačno utvrdimo o kome je bila riječ; najvjerovatnije je da se to odnosi na dr Božidara Adžiju.

470 Veliki radnički zbor održan je 4. jula 1937. u Zagrebu na poziv Mjesnog međustrukovnog sindikalnog odbora i njegovih sastavnih organizacija u Zagrebu. Na zboru se govorilo o najosnovnijim životnim pitanjima i problemima građanskih sloboda. Većina govornika bili su komunisti (predsjednik MMSO Blaž Valjin, zatim M. Pintar, D. Grković i drugi).

[471] R. Čolaković misli na sve otvorenija istupanja pojedinih prvaka HSS protiv komunista; među tim prvacima ove stranke isticao se A. Košutić, na čije je govore uslijedio odgovor u »Proleteru« (P. Vuković, tj. R. Čolaković, *Nedostojna rabota*, »Proleter« br. 3 od marta 1937).

[472] »Proleter« je od kraja 1936, a naročito tokom 1937. donosio napise o opasnosti od trockizma, ukazujući poimenično na njegove predstavnike (u Zagrebu, Beogradu, Ljubljani, Mariboru); poslije toga oni su bili izolovani iz organizacija koje su bile pod uticajem KPJ. — Pod »prolivenim literatom« R. Čolaković vjerovatno misli na M. Kus-Nikolajeva.

[473] Kadrovi *(sanatorci)* predviđeni su za odlazak na školovanje u SSSR-u, čiji je izbor bio izvršen u ljeto 1937. gotovo u cijeloj zemlji. Za M. Habulin je traženo da pođe u SSSR na oporavak.

[474] *Dr V. Maček* se uzdržavao od javne izjave o Konkordatu, ali je na pitanje iz Beograda odgovorio, pošto se Konkordatom hrvatsko pitanje »ne miče s mrtve tačke«, da je za njega Konkordat »politički indiferentan«, te ne misli javno da zauzme stav ni za ni protiv njega. Ali je dodao da je i Zakon o Konkordatu djelo diktatorskih vlada, »pa je i njegov stav isti kao i prema svim tim zakonima koje su donijele te vlade«.

[475] Bračni par Rihard Hakbart i Erna Izner su bili pokretači i vodili su redakciju lista »Voix européennes«, mada ga je praktično uređivala Erna, s obzirom da se Rihard nalazio u Španiji. Bio je jedan od organa Kominterne, koji je pisao u narodnofrontovskom duhu; izlazio je u Parizu kao petnaestodnevni časopis.

[476] Gorkićeva brošura nosila je naziv *Za slobodu i pobjedu naroda;* bila je u pripremi u izdanju »Radničke biblioteke«, ali je poslije njegovog hapšenja obustavljeno njeno štampanje.

[477] Jula 1937. u izdanju zagrebačke »Nove knjige« izišla je brošura *Godinu dana rata u Španiji* koju je priredio Vladimir Dedijer. — Pod katoličkom brošurom o Španiji vjerovatno se podrazumijeva rad E. Kocbeka: *Razmišljanje o Španiji* koji je izišao u izdanju ljubljanskog katoličkog časopisa »Dom in svet«.

[478] Ove sektaške stavove u sindikalnom pokretu u Srbiji podvrgao je kritici Sreten Žujović (Novak Životić) u članku *Pred kongres URSSJ*, koji je objavljen u »Proleteru« br. 11 od oktobra 1937.

[479] Misli se na *objavljivanje odluke* o isključenju J. Žorge iz KPJ zbog njegovog pokajničkog držanja pred upravnim vlastima u niškom zatvoru; odluka je objavljena u »Proleteru« br. 8, jun 1937.

[480] Ovo *Titovo pismo* partijskoj organizaciji u Dalmaciji nije pronađeno. Uslijed sporova koji su već duže trajali u partijskoj organizaciji između grupe starih članova KP (s Vickom Jelaskom na čelu) i mlađih kadrova koji su željeli da rade ali nisu imali potreban autoritet, a pogotovo se nisu oslobodili sektaštva, ni novo privremeno rukovodstvo PK s Dušanom Mrduljašom na čelu nije uspjelo da popravi stanje.

[481] Vjerovatno se odnosi na Pavla Pavlovića koji je kao komunista radio u odboru za stvaranje radničke partije, a bio je popularan u sindikalnom pokretu.

[482] Ovo *sindikalno savjetovanje* održano je u Parizu oko 20. septembra 1937. pod Titovim rukovodstvom.

[483] Odgovor je trebalo uputiti Nikoli Kovačeviću koji je tada bio predstavnik CK KPJ pri CK KP SAD (vid. nap. 361).

[484] CK KPJ je formirao komisiju u sastavu: Tito, V. Prežihov i R. Čolaković sa zadatkom da ocjeni izjavu Hudomalja, pisanu nakon njegovog izlaska iz bečkog zatvora, gdje je proveo godinu dana (jun 1936—jun 1937). Kako je u izjavi koju je dao 6. IX 1937. bio nesamokritičan, ova komisija je, poslije razmatranja njegovog učešća u grupaškim borbama, odlučila da ga kazni.

485 Karlo Hudomalj je kao kurira pozvao iz Maribora u Beč jednu mladu djevojku. Kad se vraćala u Jugoslaviju bila je ushapšena s partijskim ilegalnim materijalom i kao neiskusna na policiji je sve odala, izazvavši hapšenje komunista u Ljubljani i drugim mjestima.

486 Misli se na odlazak M. Gorkića u Moskvu na poziv Kominterne sredinom jula 1937.

487 Kmečko-delavsko gibanje (KDG — Radničko-seljački pokret), je bio svojevrsni oblik ostvarenja narodnofrontovskog pokreta u Sloveniji koji je počeo da se stvara sredinom tridesetih godina, prije svega u borbi protiv fašističke opasnosti Okupljajući demokratske snage slovenačkog naroda, osnovu KDG sačinjavao je jedinstveni front radničke klase. Ali, s obzirom na to da je socijaldemokratsko vodstvo (koje je imalo znatan utjecaj u sindikalnom pokretu), usljed straha za svoje pozicije, napustilo sporazum o zajedničkom istupanju, zagovarajući politički neutralizam u ondašnjim društveno-političkim borbama, i s obzirom na to da su pristalice Mačekovog pokreta u Sloveniji nastojale da narodnoopozicioni pokret potčine svome utjecaju, KDG se u tom prvom obliku nije ozbiljnije razvijao.

488 Odnosi se na Savez tekstilnih radnika koji su u Sloveniji osnovali F. Leskošek i M. Pintar (vid. nap. 397).

489 *Direktivno pismo*, koje je Tito (Oto) prema odluci CK KPJ od 13. XI 1937. trebalo da napiše u Sloveniji nije pronađeno.

490 Ovaj *policijski karton* za Josipa Broza ustanovljen je u Komesarijatu mariborske policije nakon njegovog izlaska iz Kaznenog zavoda u Mariboru, gdje je proveo posljednje dvije i po godine petogodišnje robije. Tada je napisan i datum Brozovog otpremanja u zatvor Sudbenog stola u Ogulinu (14. novembra 1933), na izdržavanje preostalih pet mjeseci kazne zatvora na osnovu presude u ogulinskom sudu od 1927. godine. Na istom kartonu nalazi se i podatak od 1936. godine sa nalogom za hapšenje, tj. za Brozom je u to vrijeme bila raspisana potjernica. Kako je ovaj dokumenat u toku drugog svjetskog rata dospio u ruke njemačkih okupacionih vlasti, u kartonu je naknadno, na mjestu gdje su navedeni nadimci, dopisano rukom Marschall (na njemačkom).

HRONOLOGIJA

1935.

Poslije dolaska u SSSR, gdje je stigao po odluci CK KPJ, Tito se uključuje u rad organa Kominterne, kao politički referent za KPJ u Sekretarijatu IK KI za balkanske zemlje.

4. mart — Pod pseudonimom Valter, Josip Broz prisustvuje sjednici Sekretarijata IK KI za balkanske zemlje (obično u upotrebi njemački oblik Balkanländersekretariat (BLS — Balkanski zemaljski sekretarijat; iz praktičnih razloga navodimo skraćenicu BLS). Na toj sjednici istupa kao jedan od referenata o prvoj tački dnevnog reda — Informacije referenata. Ovom sastanku takođe prisustvuju Henrih Valecki, rukovodilac BLS, Alihanov, Gorecki (KP Rumunije), Očalis, Gromov, Ivan Karaivanov (Špiner), Iskrov, Vladimir Ćopić (Senjko), Abenov, Petkov, Zadobra, Đuro Pašalić (Popović), Bolond, Vladimirov, Železov, Grozdanov, Filipov, Bogdanov (Kozinarov Anton) i Aleksejev (Blank Ernest).

4. mart — Tito učestvuje u razgovoru s aktivistima BLS Jakubovičem (pseudonim nedešifrovan) i I. Karaivanovom i daje izjavu o Kamilu Horvatinu (Hagenu).

8. mart — Centralni komitet KPJ na sastanku održanom u Beču prihvata predlog V. Ćopića, predstavnika KPJ u Kominterni, koji je potekao od Izvršnog komiteta Komunističke internacionale da se Tito postavi za referenta BLS.

25. mart — Poslije raspravljanja o stanju u jugoslovenskom partijskom rukovodećem kadru koji djeluje u Sovjetskom Savezu, Centralni komitet donosi odluku o naimenovanju Predstavništva KPJ u Kominterni u slijedećem sastavu: Ćopić, Tito i Stjepan Cvijić.

Kraj marta — prva polovina aprila — Tito je na jednomjesečnom odmoru u Sovjetskom Savezu.

21. april — Tito učestvuje u radu sjednice BLS. Osim njega prisustvuju: V. Ćopić, Edvard Kardelj (Birk), Filip Filipović (Bošković), Blan Ernest (Aleksejev), S. Cvijić (Andrej), Rade Vujović (Liht) i Nikola Orovčanac (Sandanski) — od komunista iz Jugoslavije, zatim Gotvald, H. Valecki, Alihanov, Iskrov, Ferdi, Kabakčijev, Gorecki, Cvetanova, Kokinos, Grinos, Abenov, Vladimirov, Kolarov, Gromov, Zadobra, Železov,

Aleksijev, Rumenov, Filipov i Grozdanov. Raspravlja se o dvije tačke dnevnog reda: 1. O partijskoj štampi u Jugoslaviji i 2. O časopisu »Balkan-Korrespondenz«. U vezi s prvom tačkom o kojoj je saopštenje podnio Orovčanac, zaključeno je da Tito, E. Kardelj i N. Orovčanac u toku deset dana pripreme za časopis »Komunističeskii Internacional« pregled štampe KPJ.

April — maj U zborniku uputstava i direktiva CK KPJ »Šta i kako da se radi«, br. 5 objavljene su »Direktive o osnivanju proleterske samoodbrane«, koje je, u ime CK KPJ napisao Tito, i »Direktive o finansijama Partije«, čiji je koautor takođe Tito.

10. maj Na sjednici BLS Tito podnosi informaciju. Prisutni: Valecki, Alihanov, I. Karaivanov, Zadobra, Petkov, Očalis, R. Vujović, Grozdanov, Vladimirov, Cvetanova, Iskrov, V. Ćopić, Abenov, B. Ernest, Ivanov, F. Filipović i Železov.

11. maj Tito je zvanično postavljen za političkog referenta KPJ u BLS.

26. maj Povodom parlamentarnih izbora u Jugoslaviji Tito na sjednici BLS podnosi referat. Ovom sastanku od jugoslovenskih rukovodilaca prisustvuju: Edvard Kardelj, Sreten Žujović (Rihter), Karlo Luter (Steklov), S. Cvijić. (Andrej), V. Ćopić, (Senjko), Vilim Horvaj (Štefan, Švarcman), Karlo Mrazović (Guber), Rodoljub Čolaković (Rozenko), Stevan Lilić (Adler) i F. Filipović (Bošković).

29. maj Na proširenoj sjednici Biroa BLS, na kojoj učestvuje i Tito, poslije izlaganja H. Valeckog o planu rada BLS za jun, koji je usvojen, odlučeno je da I. Karaivanov i Alihanov pripreme referat o stanju kadrova u balkanskim komunističkim partijama. Tada je Titu povjerena izrada referata o kadrovskoj problematici KPJ; predviđeno je da se o tom referatu diskutuje u prvoj polovini jula na proširenoj sjednici BLS kad će se diskutovati i o referatu KP Rumunije.

29. maj U svojstvu člana Predstavništva KPJ u Kominterni Tito prisustvuje partijskom sastanku studenata-aspiranata jugoslovenskog sektora Komunističkog univerziteta nacionalnih manjina Zapada. Sastanak je bio posvećen problemima međusobnih odnosa ovih studenata. Tito u dva maha uzima riječ u diskusiji.

Maj — jun Kao referent BLS i član Predstavništva KPJ u Kominterni Tito ostvaruje saradnju s rukovodećim kadrovima KPJ: F.Filipovićem, V. Ćopićem, R. Vujovićem, S. Cvijićem, S. Žujovićem, E. Kardeljem, N. Orovčancem, Ivanom Regentom i dr., koji su zaposleni u raznim organima Kominterne i drugim međunarodnim organizacijama (Profinterni, Kominterni, Međunarodnoj organizaciji za pomoć revolucionarima (MOPR), Komunističkoj omladinskoj internacionali (KOI), Zapadnoevropskom birou itd., zatim u kulturnim, naučnim i stručnim institucijama. S njima se najčešće nalazi na sastancima BLS, i to uglavnom onda kada su na dnevnom redu pitanja iz rada KPJ. Istovremeno Tito ima susrete i radne kontakte s istaknutim liderima komunističkih partija iz cijelog svijeta: G. Dimitrovom, H. Valeckim, V. Pikom, Vasilom Kolarovom i dr. S mlađim partijskim aktivistima iz Jugoslavije, među kojima je najviše onih koji pohađaju razne partijske škole i univerzitete, Tito se upoznaje i u Klubu političkih emigranata »Zagorski« — jugoslovenska sekcija.

Jul — U broju 6 »Šta i kako da se radi«, zborniku uputstava i direktiva CK KPJ, štampano je »Pismo CK komunistima u Trbovlju, Hrastniku i Zagorju«, datirano 25. februara 1935, čiji je koautor Tito.

25. jul — 21. avgust — Kao član delegacije KPJ, koju sačinjavaju: M. Gorkić, Blagoje Parović (Šmit), Ivan Marić (Željezar), Drago Petrović (Milenković), Milan Radovanović (Simonović), V. Ćopić, Voranc Prežihov (Rihard), S. Cvijić, F. Filipović, Tito učestvuje u radu VII kongresa Kominterne, održanom u Sindikalnom domu u Moskvi, kome prisustvuje 513 delegata koji su predstavljali komunističke partije i grupe iz 65 zemalja.

27. jul — Tito učestvuje na prvom sastanku delegacije KPJ na VII kongresu Kominterne, kada je za predsjednika delegacije izabran M. Gorkić, a za sekretara Tito.

29. jul — Pod imenom Fridrih Valter, Tito popunjava anketni list delegata za VII kongres Kominterne.

1. avgust — Na sjednici delegacije KPJ na VII kongresu Kominterne, na kome su razmatrani nacrt rezolucije kongresa na osnovu referata G. Dimitrova i teze o radu izvršnog komiteta Kominterne, učestvuje i Tito.

9. avgust — Članovi delegacije KPJ na VII kongresu Kominterne, među kojima i Tito, drže treći sastanak, na kome razmatraju informaciju M. Gorkića o kongresu, kao i izjave nekih rukovodilaca KPJ, političkih emigranata u SSSR-u, koji su bili isključeni iz Partije odlukom Kontrolne komisije Izvršnog komiteta Kominterne. U vezi s tim, Tito i B. Parović dobijaju zadatak da razgovaraju s Karlom Luterom (Braunom) i da mu nalože da napiše novu izjavu. Na ovom sastanku, Tito, B. Parović, V. Prežihov, I. Marić i D. Petrović određeni su da kao članovi jugoslovenske delegacije prisustvuju savjetovanju rukovodilaca Međunarodne oranizacije za pomoć revolucionarima (MOPR).

14. avgust — Četvrti sastanak delegacije KPJ na VII kongresu Kominterne bio je posvećen diskusiji o održavanju konferencije predstavnika zadružnog pokreta zakazane za vrijeme zasijedanja VII kongresa, o planu rada delegacije KPJ, o Kosti Novakoviću i Gojku Samardžiću, koji su bili isključeni iz Partije zbog grešaka učinjenih 1929. i 1932. godine, kao i o kandidatima za rukovodeće organe Kominterne. Povodom slučaja K. Novakovića, optuženog za trockizam, Tito i V. Ćopić dobijaju nalog da razgovaraju sa sekretarom Kontrolne komisije Angaretisom. Trebalo je da Tito zajedno s I. Marićem zahtijeva od G. Samardžića da napiše novu izjavu. U isto vrijeme delegacija predlaže da se Tito (Valter) kandiduje za člana Izvršnog komiteta Kominterne, M. Gorkić za kandidata za člana IK KI, a B. Parović za člana Kontrolne komisije KI.

16. avgust — Tito učestvuje u radu pete sjednice delegacije KPJ na VII kongresu, na kojoj M. Gorkić podnosi saopštenje o predlozima delegacije SKP (b) za kandidate KPJ za izbor u rukovodeće organe Kominterne.

19. avgust	Povodom kandidature Tita, M. Gorkića i B. Parovića u najviše izvršne forume Kominterne, V. Ćopić na sedmoj sjednici delegacije KPJ (kojoj prisustvuju samo članovi delegacije), obavještava da BLS odnosno Kominterna traži »izmjenu odluke«, smatrajući je »za pogrešnu i da je tumače kao znak nepovjerenja prema Gorkiću«. Delegacija je prihvatila Ćopićev izvještaj i predložila M. Gorkića za člana Izvršnog komiteta Kominterne, a Tita kao kandidata za člana IK KI. Izvršni komitet Kominterne nije prihvatio ni ovaj predlog, već je odlučio da se jedino Gorkić izabere za kandidata za člana Izvršnog komiteta Kominterne.
	Istoga dana delegacija KPJ sastaje se još jedanput radi razmatranja izvjesnih kadrovskih problema.
20. avgust	Na sastanku delegacije KPJ na VII kongresu Kominterne umjesto da bude zajedno s B. Parovićem delegat KPJ za II plenum MOPR-a, Tito je s V. Prežihovom imenovan za člana delegacije za slovenačko savjetovanje, na kome je predviđeno razmatranje problema oko osnivanja KP Slovenije, kadrovske politike i štampe u ovoj pokrajini.
21. avgust	Po završetku rada VII kongresa Kominterne u Moskvi se sastaje Politbiro CK KPJ, na kome su učestvovali M. Gorkić, B. Parović, V. Ćopić i Tito. Raspravlja se o povratku pojedinih članova delegacije KPJ u zemlju. Riješeno je da D. Petrović, M. Radovanović, Tito i književnik August Cesarec, koji je na kongresu prisustvovao kao posmatrač, pođu na kraće studijsko putovanje po Sovjetskom Savezu. Riješeno je da se za Titov put zatraži odobrenje od Balkanskog zemaljskog sekretarijata s napomenom da bi on po povratku prešao na rad u Politbiro CK KPJ.
25. avgust	Tito učestvuje u radu sjednice delegacije KPJ na VII kongresu KI, na kojoj je raspravljano o povratku članova delagacije na rad u zemlju, kao i o slučaju Đure — Đuke Cvijića.
	Povodom druge tačke usvaja se Titov predlog da se poništi ranija odluka delegacije o prisustvovanju Đ. Cvijića na njenim sastancima i da se on uputi na rad u unutrašnjost Sovjetskog Saveza.
Kraj avgusta — sredina septembra	Tito zajedno sa D. Petrovićem, M. Radovanovićem — članovima delegacije KPJ na VII kongresu Kominterne, i A. Cesarecem provodi oko tri nedjelje u obilasku izvjesnih krajeva Sovjetskog Saveza. Posjećuje Sverdlovsk (fabričku mašina i fabriku koja je izrađivala predmete od uralskog kamena), Kujbišev (fabriku satova i karburatora), selo Mordvine, Čeljabinsk (traktorski zavod i rudnik uglja) i Magnitogorsk. Za vrijeme ovog puta delegacija prisustvuje mitinzima koji su priređivani u njenu čast. Na ovim i ostalim skupovima — užim sastancima s radnicima — Tito uglavnom govori o radu i odlukama VII kongresa Kominterne, o događajima u svijetu, kao i o prilikama u Jugoslaviji, s posebnim osvrtom na stanje u komunističkom pokretu.
17. septembar	Po povratku s studijskog putovanja u Moskvu, Tito prisustvuje sastanku delegacije KPJ na VII kongresu Kominterne. Prilikom

diskusije o slovenačkom pitanju i školovanju članova KPJ, Titu je stavljeno u zadatak da u Odeljenju za kadrove Izvršnog komiteta Kominterne izdejstvuje da se u školu prime svi Slovenci, članovi KPJ, koji su se tada nalazili u SSSR-u.

Septembar — oktobar — Tito se u Moskvi, u hotelu „Metropol", susreće sa Božom Kušterom, komunistom iz Zadra, koji je 1927. godine kao sekretar jugoslovenske sekcije KP u Njujorku došao u SSSR, gdje je radio kao direktor Inturista u Kijevu.

9. oktobar — Tito učestvuje u radu 17. sjednice delegacije KPJ na VII kongresu Kominterne, na kome je data informacija o savjetovanju s rukovodiocima Kominterne, o ratu Italije protiv Etiopije, kao i o slučaju G. Samardžića.

14. oktobar — Na sjednici Predstavništva KPJ u Kominterni, uz prisustvo Tita, V. Ćopića i S. Cvijića, Tito je dobio dva zadatka: da se upozna s odlukama Sekretarijata Izvršnog komiteta Kominterne u vezi s italijanskim vojnim dezerterima i da s V. Ćopićem nastavi predlog o organizaciji rada partijskog predstavništva.

18. oktobar — Centralni komitet KPJ odlučio je na sastanku održanom u Beču da se u Politbiro CK KPJ kooptiraju, njegova dva ranija člana Tito i V. Ćopić, s tim da »obojica odu na rad u Zembilj« (Zemaljski biro KPJ), čije se sedište nalazilo u Zagrebu. Tada je utvrđen i sastav ovog operativnog organa Politbiroa CK, koji bi sačinjavali: V. Ćopić, Tito, Đorđe Mitrović, Ivan Tomanić, Srđa Prica i D. Marušić.

27. oktobar — S obzirom na to da je Sekretarijat Izvršnog komiteta Kominterne u oktobru 1935. doneo odluku o ukidanju zemaljskih sekretarijata, kao i sužavanju svog pomoćnog aparata, što je bilo u skladu s novom politikom inaugurisanom na VII kongresu Kominterne, koja se sastojala u prenošenju operativnog rukovođenja neposredno na rukovodstva samih partija. Tito otada radi isključivo u Predstavništvu KPJ pri Kominterni.

29. oktobar — U novoj kombinaciji o sastavu Zemaljskog biroa KPJ, koju je Gorkić u pismenoj formi podnio Centralnom komitetu, Tito je predviđen za predstavnika KP Hrvatske, V. Ćopić, za predstavnika opšteg političkog rukovodstva, Boris Kidrič — SKOJ-a, dok se kao članovi predviđaju Đ. Mitrović, S. Prica, I. Tomanić, D. Marušić.

5. novembar — Na sjednici Politbiroa CK KPJ, koja je održana u Beču, potvrđen je Gorkićev predlog od 29. oktobra o kadrovskoj strukturi Zemaljskog biroa KPJ, u kojoj je Titu bio određen položaj predstavnika KP Hrvatske.

22. novembar — Povodom hapšenja sekretara Zemaljskog biroa KPJ Đ. Mitrovića, kao i jednog od njegovih članova Franje Kralja, 14. novembra 1935. u Zagrebu, čime se otvara velika policijska provala u ovom operativnom organu Politbiroa CK KPJ u zemlji, policija u Zagrebu, u potrazi za Josipom Brozom, vrši pretres kuće Postla Benjamina i njegove supruge Katice u Podgorskoj ulici br. 23. Na tavanu kuće pronalazi jedan zatvoren kofer — vlasništvo Josipa Broza, u kome su se nalazili časopisi »Kultura«, broj 2 i broj 3 iz 1933: časopis »Literatura«, broj 1, 2, 5, 6. iz 1932; časopis »Signal«, broj 2 iz 1932; zatim »Književnik«,

broj 2 iz 1933, kao i knjige *Podzemna Italija* od Montanare, *Sudar kapitala i robe kapitala gotovine*, *Mašina spasenje, mašina prokletstvo*, *Materijalističko shvatanje istorije*. Prema Postlovoj izjavi ove knjige je Broz ostavio u martu 1934. prilikom svog izlaska iz zatvora Okružnog suda u Ogulinu.

13. decembar — Uslijed masovnog hapšenja partijskih aktivista u cijeloj zemlji koje je uslijedilo poslije otkrivanja Zemaljskog biroa KPJ, na sjednici Politbiroa KPJ, održanoj u Beču, riješeno je da se odloži »dolazak Senjka (V. Ćopića), Tita i ostalih iz njihovih mjesta«, tj. iz Moskve.

16. decembar — Na osnovu izjava jednog broja uhapšenih u policijskoj provali »Zembilja« o partijskoj aktivnosti Josipa Broza, Uprava zagrebačke policije objavljuje u svom glasniku »Policijski dnevnik«, broj 52 potjernicu za Brozom s obrazloženjem da on vrši »komunističku propagandu«.

Kraj godine — Kao član Predstavništva KPJ, Tito s K. Horvatinom i I. Gržetićem prisustvuje svečanom otvaranju novog kursa na jugoslovenskom sektoru u Međunarodnoj lenjinskoj školi u Moskvi, u ulici Vorovskog broj 25. Tito tom prilikom govori o politici i zadacima KPJ. Tada se upoznaje s Ivanom Gošnjakom, slušaocem kursa.

1936.

8. januar — Na sjednici Biroa CK KPJ, održano u Beču, gdje se nalazilo sjedište CK, odlučeno je, pored ostalog, da se Titu prije njegovog odlaska iz Moskve u Beč odobri sanatorijumsko liječenje u trajanju od petnaest do trideset dana.

10. januar — Tito kao politički referent u BLS i kao član CK KPJ piše preporuku za Radomira Vujovića (Lihta Franca Dmitrijeviča) da se on imenuje za predavača na Međunarodnoj lenjinskoj školi. Tim povodom ističe da R. Vujovića poznaje iz partijskog rada tokom 1926. i 1927. u Beogradu i Zagrebu, kada je bio na dužnosti organizacionog sekretara CK KPJ. Kasnije, od ljeta 1931, zajedno su u mariborskoj tamnici, gdje izdržavaju kaznu robije. Prema Valterovom mišljenju, Vujović je politički zreo i teoretski izgrađen.

6. februar — Milan Gorkić, tadašnji sekretar CK KPJ, obavještava I. Gržetića, predstavnika KPJ u Kominterni, da se odlaže Titov dolazak u Beč. Preporučuje da Tito pođe na odsustvo, a poslije toga da zamjeni K. Horvatina za vrijeme dok on koristi odmor.

10. februar — U svojstvu člana Predstavništva KPJ u Kominterni Tito na partijskom sastanku studenata Komunističkog univerziteta nacionalnih manjina Zapada — jugoslovenski sektor podnosi »Informativni izvještaj o situaciji u Jugoslaviji«.

20. februar — Povodom masovnih hapšenja komunista krajem 1935. i početkom 1936. gotovo u cijeloj zemlji, CK KPJ određuje na sastanku nove pseudonime za svoje članove. Tada se Titu, koji se na tom sastanku prvi put pominje kao Titus, određuje ilegalno ime Hauzer.

Druga polovina februara — mart	Tito se po odobrenju Politbiroa CK KPJ nalazi na jednomjesečnom liječenju.
4. april	Na sastanku Politbiroa CK KPJ, u okviru priprema za predstojeći plenum, za članove Politbiroa CK KPJ predviđeni su: M. Gorkić, V. Prežihov, V. Ćopić, K. Hudomalj, Tito i A. Muk. Istovremeno je predloženo da se za kandidate Politbiroa imenuju I. Marić i S. Cvijić.
15. april	Održana je sjednica Politbiroa CK KPJ, na kojoj je, pored ostalog, raspodijeljen rad njegovih članova. Predviđa se da Tito rukovodi sindikalnim radom.
Kraj aprila	M. Gorkić obaviještava predstavnika KPJ u Kominterni da se privremeno odlaže Titov dolazak u Beč na rad u Politbirou. Preporučuje da za to vrijeme Tito čeka u Moskvi ili u Pragu.
22. maj	Na zahtjev Kadrovskog odjeljenja Izvršnog komiteta Kominterne Tito (Valter) piše izjavu za S.T. Britvina, vojnog osuđenika, s kojim se upoznao 1929. kad je izdržavao robiju u Lepoglavi.
7. jul	M Gorkić javlja I. Gržetiću odluku CK KPJ da su Tito, M. Gorkić, I. Gržetić i V. Ćopić imenovani za članove zvanične delegacije za savjetovanje KPJ u Kominterni i da zbog toga Tito treba da sačeka u Moskvi njihov dolazak. Tako se po treći put odlaže Titov odlazak iz Moskve.
Avgust	Održano je savjetovanje rukovodećeg aktiva KPJ u Izvršnom komitetu Kominterne, na kojem Tito prisustvuje u svojstvu člana zvanične delegacije CK KPJ. Tom prilikom IK KI daje kritičku analizu dotadašnjeg rada CK KPJ, s posebnim osvrtom na tok plenuma CK KPJ od aprila 1936, na njegove ocjene i odluke. Ujedno se poništavaju sve odluke toga plenuma. Na osnovu višednevne diskusije određuju se nove smjernice za djelatnost KPJ i njenog rukovodstva, koje su bile uključene u dva osnovna dokumenta s ovog savjetovanja: u »Rezoluciju CK KPJ o taktici i radu Partije« (uz izvještaj o partijskom plenumu) i u proglas CK KPJ »Protiv opasnosti rata, protiv nastupajuće fašističke reakcije, za okupljanje svih demokratskih snaga u borbeni narodni front i u Jugoslaviji«, koji se prihvata 15. novembra 1936. na sjednici CK KPJ, a januara 1937. potvrđuje od strane Izvršnog komiteta Kominterne. Na savjetovanju se donosi i odluka o promjenama u sastavu rukovodstva, što se ostvaruje malo kasnije. Takođe je riješeno da svi članovi rukovodstva osim sekretara, koji je trebalo da održava vezu s Kominternom, pređu iz inostranstva na rad u Jugoslaviji. U vezi s tim Tito dobija od Izvršnog komiteta Kominterne posebna ovlaštenja da rukovodi radom Partije u Jugoslaviji, da za to snosi punu odgovornost i da pripremi uslove za formiranje rukovodstva KPJ u zemlji.
9. septembar	Tito (Valter) učestvuje u radu sastanka Predstavništva KPJ u Kominterni zajedno sa M. Gorkićem i I. Gržetićem. Tom prilikom se raspravlja o pripremama za održavanje skupa studenata Međunarodne lenjinske škole — jugoslovenski sektor, kao i o izvjesnim kadrovskim pitanjima.

10. septembar — Tito prisustvuje sastanku aktiva komunista Jugoslovena političkih emigranata u Moskvi takozvanog užeg sastava, na kome učestvuju I. Gržetić, B. Parović, R. Vujović, B. Maslarić, Simo Miljuš, Vilim Horvaj, F. Filipovic, dr Labud Kusovac, R. Filipčev, inž. D. Gustinčič, Ivan Regent, Grgur Vujović i M. Gorkić. Glavna pažnja posvećena je pripremanju šireg skupa rukovodećeg kadra u Moskvi, na kome bi se vodila diskusija o organizovanju borbe protiv trockizma.

11. septembar — U ime Predstavništva KPJ u Kominterni, Tito, I. Gržetić i M. Gorkić učestvuju na sastanku studenata Međunarodne lenjinske škole — jugoslovenski sektor. Glavna tačka dnevnog reda bila je borba protiv trockizma.

17. septembar — Izvršni komitet Međunarodne organizacije za pomoć revolucionarima (MOPR) upućuje direktivno pismo Jugoslovenskoj sekciji »Crvene pomoći«, u čijem sastavljanju sarađuje Tito (Valter) zajedno sa Zorom Nikolić (Voroncovom) i Kostovim.

Septembar — Tito piše analizu lista »Radnik«, organa Ujedinjenog radničkog saveza za Hrvatsku i Slavoniju, pod naslovom »Sindikalni organ URS-a za Hrvatsku i Dalmaciju o jedinstvu radnika«. Analiza je poslata Pokrajinskom rukovodstvu KP za Hrvatsku i Slavoniju.

Za vrijeme svog gotovo dvogodišnjeg boravka u Moskvi (1935. i 1936), Tito, pored rada u Predstavništvu KPJ i BLS, posvećuje osobitu pažnju proširivanju svog marksističkog obrazovanja. U tom smislu veoma predano studira političku ekonomiju, filozofiju i istoriju. Izučava i vojne nauke — dela Frunzea i Klauzevica.

Sredina oktobra — Tito napušta Moskvu i preko Varšave putuje u Beč, gdje se zadržava jedan dan.

Vjerovatno 18. oktobar — Po dolasku u Beč, prema uputstvu Izvršnog komiteta Kominterne, Tito oslobađa od dužnosti članove Politbiroa V. Ćopića i S. Cvijića. Odluka o tome donesena je na avgustovskom savjetovanju KPJ u Moskvi. Tom prilikom, posredstvom Muka, Tito upućuje V. Ćopića u Prag, a S. Cvijića u Pariz, koji otuda poslije kraćeg zadržavanja putuje za Moskvu. Tito se takođe u to vrijeme sastaje sa Stevanom Lilićem, rukovodiocem tehnike CK KPJ, u Beču, i K. Luterom, organizacionim sekretarom CK SKOJ-a.

23. oktobar — Tito iz Beča dostavlja pismo I. Gržetiću, u kome ga obavještava o otpremanju V. Ćopića u Prag i S. Cvijića preko Pariza u Moskvu, zatim o situaciji u partijskoj organizaciji u Sloveniji — o problemima oko reorganizacije SKOJ-a i o nepovjerenju rukovodećeg aktiva KPJ i SKOJ-a prema CK KPJ, koje je bilo izazvano hapšenjem kurira na jugoslovensko-austrijskoj granici pri njegovom povratku iz Beča.

U pismu pod naslovom »Svima« Tito se obraća pokrajinskim i oblasnim partijskim rukovodstvima stavljajući im u dužnost da se angažuju u organiziranju pomoći španskoj republikanskoj vojsci. Uz to insistira da se preduzmu sve mjere u pogledu objektivnog obavještavanja jugoslovenske javnosti o događajima u Španiji i stavu velikih sila prema njima.

24. oktobar

Na sastanku CK KPJ u Beču, kojem prisustvuju A. Muk i K. Luter, Tito daje informaciju o zaključcima savjetovanja rukovodećeg aktiva KPJ s predstavnicima Kominterne u Moskvi od avgusta 1936. Istovremeno se razmatra situacija u partijskoj i skojevskoj organizaciji u Sloveniji, u kojoj je vladalo veliko nepovjerenje prema CK KPJ, izazvano masovnim hapšenjima rukovodećeg komunističkog kadra krajem 1935. i u ljeto 1936. Stoga u ovoj pokrajini dolaze do izražaja tendencije odvajanja od CK KPJ i CK SKOJ-a i uspostavljanja direktne veze sa Komunističkom internacionalom i Komunističkom omladinskom internacionalom. Na istoj sjednici donosi se zaključak da Tito uputi pismo Rodoljubu Čolakoviću (Rudiju), koji se u to vrijeme kao član »Privremenog rukovodećeg kolektiva« KPJ nalazio u Dalmaciji, s preporukom da u Sloveniji organizira Savjetovanje rukovodećeg aktiva i da napiše pismo Mjesnom komitetu KPJ u Zagrebu s kritičkim osvrtom na sadržaj njihovog letka, u kojem je bilo pogrešnih stavova i ocjena.

Kraj oktobra

Tito u Beču prima pismo od M. Gorkića iz Moskve datirano 24. oktobra. Povodom kritičkih primjedbi na sadržaj petog i šestog broja lista »Radnik«, organa Oblasnog odbora URSSJ za Hrvatsku i Slavoniju, Gorkić poručuje članovima CK KPJ u Beču da se u tom smislu objavi članak ili dva članka u »Kalendaru za 1937. godinu«. Tito takođe prima i opsežan izvještaj o političkoj situaciji i stanju partijske organizacije u Srbiji koji je Centralnom komitetu KPJ iz Beograda uputio Veselin Masleša (Sreten).

2. novembar

Pod pseudonimom Petar, Tito šalje opširno pismo rukovodstvu KPJ u Srbiji, koje je prvenstveno bilo namijenjeno Veselinu Masleši, rukovodiocu delegacije KPJ na pregovorima s predstavnicima Socijalističke partije i Udružene opozicije oko formiranja Narodnog fronta slobode. U pismu se opširno objašnjavaju karakter Jedinstvene radničke partije Jugoslavije i neke principijelne postavke o izvjesnim rješenjima međunacionalnih odnosa u Jugoslaviji.

Početak novembra

Tito se u Gracu sastaje sa dr Božidarom Adžijom, članom Inicijativnog odbora Jedinstvene radničke partije, pri njegovom povratku iz Praga u Zagreb. Tom prilikom oni razmatraju probleme Jedinstvene radničke partije i Narodnog fronta slobode.

4. ili 5. novembar

U Beču se Tito susreće s Viktorom Lipovščakom, instruktorom CK KPJ, koji je početkom 1936, poslije završenog školovanja u Moskvi, upućen u Zagreb da pruži pomoć Pokrajinskom komitetu KPJ za Hrvatsku i Slavoniju jer je većina članova ovog rukovodstva novembra 1935. bila uhapšena. Kako je Lipovščak bio uhapšen 10. oktobra 1936, on, imajući prilike da sazna detalje o policijskoj provali u tehničkom aparatu PK KPJ u Zagrebu 23. oktobra o tome obavještava Tita.

5. novembar

Tito dostavlja izvještaj I. Gržetiću i obavještava ga o situaciji u Jugoslaviji — o oktobarskim hapšenjima saradnika tehničkog aparata PK KPJ za Hrvatsku i Slavoniju, o pojačanom napadu režima protiv komunista, o štrajku komunista u Kaznenom zavodu u Sremskoj Mitrovici, kao i o svom radu u Beču.

7. novembar	Održana je sjednica Politbiroa CK KPJ u Beču, na kojoj su, između ostalog, razmatrani slijedeći dokumenti: Titov izvještaj od 5. novembra 1936. I. Gržetiću i sadržaj »Proletera« za decembar. Zaključeno je da Tito i ostali članovi ovog najvišeg partijskog foruma treba da napišu ranije predviđene članke.
Prva polovina novembra	Iz Moskve stiže pismo M. Gorkića datirano 4. novembra i adresirano na Tita i A. Muka. U njemu se govori o Jugoslovenskoj radikalnoj zajednici i radničkoj klasi, zatim o Jedinstvenoj radničkoj partiji i odnosima sa socijaldemokratima.
Između 10. i 15. novembra	U jednoj kafani na Ringu u Beču Tito se sastaje s R. Čolakovićem, koji se tek bio vratio s putovanja u Sloveniju, Dalmaciju i Zagreb. Razgovaraju o stanju u pokrajinama koje je Čolaković posjetio, prije svega o situaciji u Zagrebu, s obzirom na to da je tu krajem oktobra i početkom novembra došlo do hapšenja većeg broja rukovodilaca KPJ i SKOJ-a. Istovremeno Tito upoznaje Čolakovića s tokom i odlukama savjetovanja rukovodećeg partijskog aktiva u Izvršnom komitetu Kominterne.
Sredina novembra	Tito prima pismo od M. Gorkića iz Moskve od 10. novembra, u kome se, pored ostalog, govori o sadržaju »Proletera«, o novom izdanju »Klasne borbe « i dr.
Druga polovina novembra	U »Proleteru«, u 8. broju, organu CK KPJ, objavljeni su Titovi članci: »Protiv blokade Španije«, »Za pobjedu nad fašizmom« i »Katolici i događaji u Španjolskoj«.
24. novembar	Povodom izlaska Titovog članka »Protiv blokade Španije« Ministarstvo unutrašnjih poslova svojim povjerljivim aktom ukazuje na njegov sadržaj, a potom izdaje novu povjerljivu naredbu broj 34076/36 da se Tito uhapsi.
8. decembar	Održana je sjednica Politbiroa CK KPJ na kojoj je doneseno nekoliko značajnih odluka: najprije M. Gorkić saopštava da je Izvršni komitet Kominterne imenovao novo rukovodstvo u sastavu: M. Gorkić, Tito, R. Čolaković, S. Žujović i Franc Leskošek. Za sebe M. Gorkić izjavljuje da je postavljen za generalnog sekretara s pravom veta. Zatim je zaključeno da Tito pođe u zemlju sa zadatkom da sprovede pripreme za mobilizaciju dobrovoljaca za pomoć republikanskoj španskoj vojsci u borbi protiv fašizma, kao i da sredi konfliktne odnose između rukovodstva KPJ za Sloveniju i CK KPJ. U vezi s temeljitom reorganizacijom partijskog rada, Tito je dobio nalog da obiđe tri glavne pokrajine (Sloveniju, Hrvatsku i Srbiju). Istovremeno su razmotreni izvjesni problemi iz rada SKOJ-a. Odlučeno je da se na slijedećoj sjednici Politbiroa CK KPJ pristupi formiranju legalnog rukovodstva SKOJ-a sa sjedištem u Jugoslaviji, zatim da se sjedište centralnog partijskog rukovodstva preseli iz Beča u Pariz.
Poslije 8. decembra	Tito putuje u Jugoslaviju. Najprije odlazi u Sloveniju, u Ljubljanu, gdje organizuje veze za otpremanje dobrovoljaca u Španiju. Iako je imao javku koju je dobio u Beču, u tom momentu ne uspijeva da uspostavi kontakt s pokrajinskim partijskim rukovodstvom KPJ za Sloveniju.

Prva polovina decembra	Nakon kraćeg zadržavanja u Ljubljani Tito stiže u Zagreb, gdje nailazi na veoma kritičnu situaciju zbog hapšenja članova MK KPJ Zagreba i PK KPJ za Hrvatsku i Slavoniju, što je izazvano oktobarsko-novembarskom policijskom provalom u tehničkom aparatu PK KPJ za Hrvatsku (hapšenje Ivana Knežića). Međutim, zahvaljujući svojim ranijim vezama, a posebno pomoći koju mu pruža Stevan Galogaža, Tito brzo uspostavlja kontakt s pojedinim komunistima i obavlja zadatke zbog kojih je došao.
Druga polovina decembra	Na Titov poziv u Zagreb dolazi jedan član Pokrajinskog komiteta KP za Srbiju, vjerovatno Nikola Grulović. Tada Tito postavlja zadatke partijskom rukovodstvu za Srbiju da se angažuje na prikupljanju dobrovoljaca za španski građanski rat.
Oko 25. decembra	Tito putuje u Split, gdje boravi nekoliko dana, javlja se Filipu Čuliću, zubnom tehničaru, čiju je adresu dobio od M. Gorkića i A. Muka u Beču. Na sastanku kod Čulića, na kome je prisutan i Josip Treursić, Tito izlaže direktive o tome kako da pristupe organizovanju akcije za prikupljanje dobrovoljaca za odlazak u Španiju. Pri dolasku Tito predaje Čuliću 100 dolara za prve troškove oko preduzimanja »španske akcije«. S obzirom na to da se Tito za organizovanje ove akcije nije obratio na PK KP za Dalmaciju i da je veoma konspirativno napustio Split, u njega su posumnjali pa su posebno povodom hapšenja u Splitu jedne osobe sa švajcarskim pasošem, pomišljali da je riječ možda o Titu. Nastalo je nepovjerenje prema Titu, koje je prihvatio i sekretar Pokrajinskog komiteta KP za Dalmaciju Henrik Znidarčić. U provjeravanju Titovog identiteta nije pomoglo ni svjedočenje Ive Baljkasa, koji je na sastanku PK, održanom krajem decembra 1936, izjavio da ga lično poznaje; tek kad je iz Centralne tehnike CK KPJ stiglo obavještenje »da je Tito naš čovjek i da nije uhapšen«, te sumnje su bile otklonjene.
Kraj decembra	Iz Splita Tito direktno putuje u Prag, gdje se sastaje s M. Gorkićem. Prilikom podnošenja izvještaja o obavljenom poslu u zemlji, M. Gorkić saopštava Titu da je za upućivanje dobrovoljaca iz Dalmacije u Španiju pripremljena lađa i da je za rukovođenje tim radom, kao dobar poznavalac mora, određen A. Muk, član CK. Tada Tito od Gorkića takođe saznaje da je u Beograd s instrukcijama za »široku popularizaciju sakupljanja dobrovoljaca« upućena dr Braina Rudin-Fos (Nenadova). Tito dolazi u konflikt s M. Gorkićem zbog toga što upućivanje Braine-Fos u zemlju s takvim zadatkom njega dezavuiše, jer je ona u Beogradu našla sasvim druge ljude. Osim toga, takvim radom se pruža mogućnost policiji da veoma brzo otkrije aktere te akcije.
Decembar	U »Proleteru«, organu CK KPJ, u broju 9, objavljen je Titov članak »Komunisti i katolici«.
	1937.
Početak januara	Poslije osmodnevnog boravka u Pragu Tito se vraća u zemlju. Najprije dolazi u Zagreb, u kojemu ostaje najduže. Pred njim

su stajali mnogi i važni zadaci: da sprovede konsultovanje sa rukovodećim partijskim aktivistima i održi savjetovanje u okvirima cijele zemlje o reorganizaciji partijskog rada; da sredi nenormalne odnose rukovodstva KP Slovenije i SKOJ-a prema CK KPJ; da ispita stanje omladinskih organizacija i po mogućnosti da stvori centralno rukovodstvo omladine u zemlji; da ispita stanje u svim oblastima partijskog rada bar u tri osnovne pokrajine i da pomogne otpremanje dobrovoljaca u Španiju, koje se, kako je bilo predviđeno, trebalo da obavi u toku jednomjesečnog boravka u zemlji.

Sredina januara — Tito upućuje u Split Natašu Znidarčić da uspostavi kontakt sa sekretarom PK KPJ za Dalmaciju H. Znidarčićem. Tom prilikom traži od H. Znidarčića da dostavi izvještaj o rezultatima akcije za mobiliziranje dobrovoljaca za Španiju.

Tito se nalazi u Zagrebu. Tu održava stalnu vezu s književnikom S. Galogažom, koji mu pomaže u rješavanju svih tehničkih problema. On obavještava Tita o situaciji u krugovima zagrebačkih književnika.

Oko 20. januara — H. Znidarčić prima pismenu poruku od Tita da odmah dođe u Zagreb.

23. ili 24. januar — Tito se u Zagrebu sastaje s H. Znidarčićem, sekretarom PK KPJ za Dalmaciju. Razgovor je vođen o akciji za španski građanski rat. Tim povodom Tito najavljuje dolazak centralnog tehničara CK KPJ S. Lilića u Split u vezi s organiziranjem odlaska dobrovoljaca francuskim brodom »La Corse«, koji je trebalo da pristane u jednu od luka na Jadranskom moru. U opštim potezima Tito opisuje Znidarčiću predviđenu organizaciju transporta dobrovoljaca. Pri rastanku uručuje Znidarčiću 2 000 francuskih franaka za špansku akciju i za troškove njegovog putovanja od Splita do Zagreba. Tito sa Znidarčićem diskutuje i o pripremama za savjetovanje s rukovodiocima iz Hrvatske u vezi sa sređivanjem prilika u partijskoj organizaciji i održavanjem osnivačkog kongresa KP Hrvatske.

U Zagrebu, Tito se sastaje i sa S. Lilićem, koji je bio upućen u zemlju radi odašiljanja dobrovoljaca u Španiju. Tito ga upoznaje s rezultatima obavljenih poslova na tom planu i mjerama koje je on preduzeo.

Tito se sastaje i sa Leom Matesom, s kojim razgovara o radu i problemima oko reorganizovanja omladinske organizacije.

25. januar — M. Gorkić obavještava I. Gržetića da se Tito nalazi u zemlji i da uspješno obavlja postavljene zadatke.

Oko 26. januara — Tito iz Zagreba putuje u Ljubljanu i sastaje se sa F. Leskošekom, članom Politbiroa CK KPJ, u njegovom stanu (Ciglareva ulica broj 41). S F. Leskošekom se dogovara o organizaciji odlaska dobrovoljaca u Španiju, o mjerama koje treba preduzeti radi sređivanja odnosa u Partiji i u tu svrhu zakazuje sastanak pokrajinskog rukovodstva KP Slovenije.

Kraj januara — Tito iz zemlje upućuje svoj prvi izvještaj Centralnom komitetu KPJ u kome ga obavještava o sprovođenju mjera za odašiljanje

dobrovoljaca u Španiju, razgovorima koje je vodio sa H. Znidarčićem, o stanju omladinske i partijske organizacije u Zagrebu i o drugim pitanjima.

Kraj januara ili početak februara	Tito najzad, poslije upornih nastojanja, održava savjetovanje sa članovima PK KPJ za Sloveniju, kome prisustvuje i F. Leskošek, član Politbiroa CK KPJ. Na savjetovanju su, poslije iscrpnog razmatranja uzroka spora između partijskog rukovodstva Slovenije i CK KPJ i samokritičkih osvrta, prihvaćene nove smjernice za rad Partije, koje je iznio Tito. Osim toga, Tito postavlja partijskom rukovodstvu zadatak da otpočne s pripremama za osnivački kongres KP Slovenije, koji je trebalo da se održi kroz dva mjeseca.
3. februar	U pismu Centralnom komitetu KPJ S. Lilić saopštava da se sastao s Titom. Ovdje autor pisma prvi put pominje Tita pseudonimom Titus.
Januar-mart	U Ljubljani Tito se sastaje i sa S. Krajgerom, tadašnjim članom Okružnog komiteta KPJ za Ljubljanu, a posjećuje i majku B. Ziherla Anu u Trdinovoj ulici, kod koje je 1934. godine izvjesno vrijeme stanovao.
6. februar	Tito dostavlja pismo Centralnom komitetu KPJ u kome izvještava o rezultatima svoga jednomjesečnog rada i o akcijama čije je realizovanje bilo u toku. Tito napominje da će u Pariz stići između 1. i 5. marta.
6. ili 7. februar	Tito stiže iz Slovenije u Zagreb.
7. februar	Obavještavajući I. Gržetića o teškoćama u radu na prikupljanju dobrovoljaca za Španiju, M. Gorkić napominje da su izvjesni članovi KPJ u Dalmaciji sumnjali »čak i u Titusa (člana s naočarima)«, tj. u Tita.
8. februar	U Zagrebu Tito ponovo drži sastanak sa S. Lilićem radi razmatranja stanja s odašiljanjem dobrovoljaca u Španiju.
9. februar	M. Gorkić obavještava I . Gržetića o Titovom radu u zemlji, dostavljajući istovremeno i njegov izvještaj od kraja januara.
22. februar	M. Gorkić upućuje I. Gržetiću uz svoje pismo i Titov izvještaj od 6. februara, ističući neke probleme o kojima Tito govori.
27. februar	Upoznavajući I. Gržetića sa stanjem u KPJ i omladinskom pokretu, M. Gorkić napominje da je E. Kardelj dobio zadatak da završi ono što je Tito započeo, tj. da likvidira sporove u slovenačkom rukovodstvu. Uz to ističe da će CK pretresti pitanje omladine i donijeti smjernice za njen rad kada se Tito vrati u Pariz (između 1. i 5. marta).
Februar—druga polovina marta	Tito intenzivno radi na sređivanju prilika u partijskim organizacijama u Hrvatskoj, Sloveniji i Srbiji. Njegova cjelokupna djelatnost teče u veoma teškim uslovima, naročito u Hrvatskoj, gdje su komunisti još bili pod utiskom oktobarske provale tehničkog aparata KPJ. Stoga Tito veoma oprezno radi na obnavljanju partijskih rukovodstava. U Zagrebu vodi pojedi-

načne razgovore s 14 istaknutih partijskih aktivista; priprema i održava sastanak s vodećim ljudima iz partijskog rukovodstva. Drži više sastanaka sa članovima Inicijativnog odbora za stvaranje Jedinstvene radničke partije (Srećkom Šilovićem, Andrijom Žajom, Dušanom Grkovićem i drugima) od kojih zahtijeva da se rad poboljša i da se pokrene jedan list kao glasilo Narodnog fronta.

Tito u Zagrebu vodi razgovor sa predstavnikom JRP i KP iz Pakraca (vjerovatno sa Brankom Maleševićem, članom Okružnog komiteta KP za Pakrac) o svim pitanjima partijskog rada. U ovom periodu Tito se u Zagrebu sastaje i sa predstavnikom Partije iz okruga Bjelovar (vjerovatno sa Frankom Vinterom).

Posebnu pažnju Tito poklanja radu sindikalnih organizacija, te organizuje i drži nekoliko razgovora s komunistima-sindikalnim funkcionerima (J. Krašom, M. Pintarom, D. Grkovićem i drugima) o problemima sindikalnog rada. Tito ukazuje na štetnost sektaštva zalažući se da se sve snage angažiraju na postizanju jedinstva sindikata. Održava sastanke s izvjesnim zagrebačkim intelektualcima povodom njihovog otvorenog reagiranja na sudske procese istaknutim partijskim i vojnim rukovodiocima u SSSR-u. Razgovora s nekoliko predstavnika omladine i osniva omladinsku komisiju pri PK KP Hrvatske, na čelu sa L. Matesom. Tito se interesira za rad komunista u oblasti kulture u Hrvatskoj; zbog toga se češće nalazi sa dr P. Gregorićem. Tito je ponovo u Sloveniji, gdje se sa partijskim rukovodstvom detaljnije dogovara o održavanju osnivačkog kongresa KP Slovenije.

Druga polovina februara— početak marta

Tito se sastaje s omladinskim rukovodstvom na Zagrebačkom sveučilištu i dogovara o organiziranju, pored ostalog, što više posjeta omladine iz Hrvatske Srbiji i Sloveniji i obratno. Za vrijeme njegovog boravka veća delagacija od oko 40 studenata medicinara i drugih, većinom komunista, ali pod vodstvom HSS-a, posjećuje Beograd, gdje su »sjajno primljeni od srpskih studenata, čiji su gosti bili tri dana«. Tito se dogovara s Leom Matesom i s drugom br. 2, tj. Ivom Lolom Ribarom, da »Glas omladine« ostane direktivni list omladine Hrvatske i da se u svim mjestima stvaraju povjereništva lista, koja bi ujedno bila i rukovodstva omladinskog pokreta u dotičnim mjestima. Preporučuje da se legalno rukovodstvo SKOJ-a formira od omladinaca koji stoje na čelu različitih masovnih organizacija.

Za vrijeme ovog svog boravka u zemlji Tito je posjetio Bjelovar, gdje se sastao sa Djurom Šegovićem i F. Vinterom, kao i svoje rodno mjesto Kumrovec. Po povratku iz Kumrovca sastao se s književnikom Miroslavom Krležom, kome je iznio svoje utiske. Tom prilikom Tito je s Krležom razgovarao i o njegovom aktiviziranju.

Vjerovatno 2—4. marta

Na Titov zahtjev da se neko iz partijskog rukovodstva iz Beograda uputi u Zagreb, dolaze Milovan Đilas i Vojo Srzentić, s kojima Tito razgovara o stanju partijskih organizacija, o potrebi mijenjanja metoda rada, o novom odnosu prema prijemu novih članova u Partiju i uopšte o reorganiziranju Partije. Bilo

je govora da se uspostave veze s Partijom u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i u Makedoniji, o čemu je Tito dao potrebne direktive. On je insistirao na organiziranju odašiljanja dobrovoljaca u Španiju, pa je u tu svrhu dao i izvjesna finansijska sredstva, a govorio je i o odluci da centralno rukovodstvo KPJ pređe u zemlju. Posebno je odlučeno da nekoliko rukovodećih drugova iz Srbije dođe u Zagreb na sastanak s Titom.

(Ovaj sastanak održan je u stanu muzičara Pavla Markovca, gdje se Tito već nalazio)

3. mart — Iz zagrebačkih »Novosti« Tito saznaje za provalu francuskog broda »La Corse«, koji je M. Gorkić iznajmio u Marselju za prebacivanje jugoslovenskih dobrovoljaca u Španiju.

4. mart — Iz Zagreba Tito dostavlja pismo Centralnom komitetu KPJ u kome ga obavještava o pisanju lista »Novosti« povodom zaplene broda »La Corse« i hapšenja koja su u vezi s tim izvršena, zatim o razgovorima s predstavnikom partijskog rukovodstva iz Srbije i teškoćama u sređivanju prilika u omladinskoj organizaciji.

Prije 8. marta — Prema ranijem dogovoru, Tito se sastaje sa predstavnicima partijskog rukovodstva Srbije — M. Đilasom i vjerovatno s Đurom Strugarom i Vukicom Mitrović u stanu dr P. Markovca. Sa njima »punih 7 časova« razmatra probleme iz partijskog rada u Srbiji i drugim pokrajinama.

8. mart — Tito upućuje pismo CK KPJ u kome ga informira o slučaju broda »La Corse« i hapšenjima, uz napomenu da će o tome uskoro poslati cio materijal. Uslijed masovnih hapšenja, Titov boravak je bio znatno otežan, pa je on zatražio da mu se pošalje novi pasoš. Naime, sa starim pasošem dolazio je već dva puta u zemlju, pa bi novo putovanje s istim ispravama u ovakvoj situaciji moglo da bude opasno.

8. mart — Tito se sastaje sa Dragom Škorićem, na koga su se ostali rukovodeći komunisti, naročito iz sindikata, žalili da destruktivno djeluje i pokušava da na njega utiče.

13. mart — M. Gorkić obavieštava I. Gržetića da je Tito u dva maha predao novac »Fricu« (Miroslavu Krleži) i da ovih dana dolazi u Pariz.

14. mart — M. Gorkić dostavlja I. Gržetiću Titovo pismo od 4. marta.

17. mart — M. Gorkić piše I. Gržetiću da će se izbor kadra iz Hrvatske za školovanje u Moskvi izvršiti kada Tito dođe u Pariz.

Između 17. i 20. marta — Povodom neuspjeha akcije otpremanja dobrovoljaca brodom »La Corse« u Španiju, Tito u Zagrebu vodi razgovore s inž. H. Znidarčićem.

20. mart — M. Gorkić dostavlja I. Gržetiću svoje pismo i Titov izvještaj od 8. marta. Objašnjavajući izvjesne dijelove Titovog izvještaja, pošto je on bio pisan »ezopovskim jezikom«, Gorkić napominje da je Titu sad poslan novi pasoš i da s nestrpljenjem očekuju njegov dolazak.

Između 23. i 25. marta	Poslije tromjesečnog boravka na ilegalnom radu u zemlji, Tito na poziv CK KPJ dolazi vozom preko Italije u Pariz. U Parizu odsijeda u hotelu »Bernarden«, u Latinskom kvartu, u Ulici Bernarden (Bernardin) broj 42. Izgleda da je bio prijavljen pod imenom Jaromir Havliček, učitelj, rodom iz Makovčera. O Titovom dolasku u Pariz M. Gorkić odmah šalje telegram I. Gržetiću, predstavniku KPJ u Kominterni.
26. mart	M. Gorkić upućuje pismo I. Gržetiću, u kome ga, pored tekućih pitanja, izvještava i o rezultatima Titovog rada, ističući da je on donio mnogo zanimljivih i optimističkih informacija i izvještaja iz zemlje.
Kraj marta i početak aprila	Tito prilaže u Fond za štampu 215 f. franaka. Iz Pariza Tito piše izvještaje o radu u zemlji i problemima s kojima se tamo susretao.
3. april	Na sjednici CK KPJ, održanoj u Parizu, na kojoj prisustvuju Tito, M. Gorkić, S. Žujović i R. Čolaković, razmotren je i odobren Titov izvještaj o radu u zemlji, uz napomenu da će se zaključci o pojedinim pitanjima donijeti na narednim sastancima. Riješeno je da se formira komisija (u sastavu: Tito i M. Gorkić) koja je dobila zadatak da ispita materijale o neuspješnoj ekspediciji jugoslovenskih dobrovoljaca brodom »La Corse« u Španiju i da o tome podnese izvještaj.
5. april	Održana je sjednica CK KPJ na kojoj su učestvovali Tito, S. Žujović, M. Gorkić, R. Čolaković i I. Krndelj. Raspravljano je o radu omladine i u vezi s tim odlučeno da se obrazuje ko-komisija u sastavu: Tito, Dušan Kveder, Veda Zagorac i Stjepan Đaković (Mihajlović), koja bi proučila pismo Komunističke omladinske internacionale i materijale koje je Tito donio iz zemlje i na osnovu toga izradila predlog za dalji rad omladine. M. Gorkić obavještava I. Gržetića da će slijedećom poštom dostaviti Titov izvještaj.
Prva polovina aprila	Pored učešća na sjednicama CK KPJ, Tito radi i u komisijama CK koje su konkretizovale uputstva o metodima i principima partijskog rada u vezi s reorganizacijom, sprovođenom u duhu rezolucije i januarskog proglasa CK KPJ od 1937.
9. april	Tito je završio prvi izvještaj o rezultatima svog tromjesečnog ilegalnog rada u zemlji. Sumirajući izvršenje postavljenih zadataka, Tito u ovom izvještaju, pored kratkih napomena o teškoćama na koje je nailazio u svom radu zbog policijskih provala, veoma iscrpno iznosi probleme iz rada KPJ, Narodnog fronta i sindikata u Sloveniji.
12. april	U izvještaju (pod brojem 3) Tito obrađuje izvjesne probleme u vezi s reorganizacijom SKOJ-a u Hrvatskoj, Srbiji i Sloveniji.
13. april	Na sjednici CK KPJ, na kojoj prisustvuju Tito, M. Gorkić, R. Čolaković i I. Krndelj, Tito dobija zadatak da zajedno s Čolakovićem napiše pismo komunistima u kaznionici u Sremskoj Mitrovici.
12—14. april	Uz izvještaje o radu u zemlji, Tito piše i poseban izvještaj o kadrovima u Hrvatskoj i Sloveniji, o 32 člana, među njima i o članovima privremenog centralnog rukovodstva omladine (Centralne omladinske komisije)

14. april	U izvještaju (pod brojem 2) Tito daje detaljna obavještenja o stanju i radu partijskih organizacija u Hrvatskoj, zatim o JRP, sindikalnom pokretu, odnosima radničkog pokreta prema HSS, o legalnoj izdavačkoj djelatnosti komunista u Hrvatskoj, o razgovorima koje je vodio s partijskim rukovodiocima iz Srbije, omladinskom radu i drugim pitanjima.
Polovina aprila	Tito se u Parizu na Bulevaru Roše Šuar (Boulevard Rochet Choire) susreće s Olgom Kreačić i Vedom Zagorac, aktivistki njama SKOJ-a iz Zagreba i s njima razgovara o problemima omladine u Hrvatskoj.
Druga polovina aprila	Tito je jedan od predavača na partijskim kursevima formiranim za kadrove u Francuskoj na osnovu zaključka CK KPJ od 13. aprila 1937. Bila su obrazovana dva kursa sa po 4 polaznika. Tito drži predavanja na kursu koji su polazili D. Kveder, Marija Habulin, V. Zagorac i Olga Kreačić (V. Zagorac i O. Kreačić su radile u tehnici pokrajinskog rukovodstva SKOJ-a za Hrvatsku, i u Pariz su došle na svjetsku izložbu.) Rukovodilac kurseva bio je R. Čolaković.
16. april	Na sjednici CK KPJ, održanoj u Parizu, na kojoj prisusuvtuju M. Gorkić, Tito, R. Čolaković i I. Krndelj, pretresan je Titov izvještaj i u vezi s tim donijeto je nekoliko konkretnih odluka, između ostalog, da komisija za omladinska pitanja, kojom je rukovodio Tito, ponovo razmotri izvjesne probleme iz rada omladine, uzimajući u obzir primjedbe s ovog sastanka.
19. april	M. Gorkić dostavlja I. Gržetiću svoje pismo i Titov izvještaj od 14. aprila, uz napomenu da je izvještaj razmotren i odobren na sjednici Centralnog komiteta.
21. april	Tito zajedno s R. Čolakovićem piše, u ime CK KPJ, pismo komunistima utamničenim u Sremskoj Mitrovici.
24. april	Na sjednici CK KPJ, održanoj u Parizu, u prisustvu Tita, M. Gorkića, R. Čolakovića, I. Krndelja i L. Kusovca, odlučeno je, između ostalog, da Tito i R. Čolaković izrade plan o pojačanju legalne i polulegalne akcije solidarnosti sa Španijom u zemlji. Pored toga, Tito je zajedno s R. Čolakovićem i I. Krndeljom izabran u komisiju za pregled finansijskog obračuna.
25. april	M. Gorkić upoznaje I. Gržetića da »Tito kreće po svoj prilici na posao«.
26. april	Tito prisustvuje sjednici CK KPJ na kojoj su razrađene odluke u vezi s organizovanjem pomoći republikanskoj Španiji.
27. april	I. Gržetić upućuje pismo M. Gorkiću u kome ga obavještava da je primio Titov izvještaj i da će ga odmah dati na prevod kako bi se mogao koristiti u Kominterni.
29. april	M. Gorkić dostavlja pismo I. Gržetiću u kome, pored objašnjenja izvjesnih tekućih pitanja, javlja da Tito sada odlazi na put i da će se u Pariz vratiti u drugoj polovini maja.
Kraj aprila	Tito se nalazi na radu u zemlji, gdje je došao na osnovu odluke

Politbiroa CK KPJ da se pojača aktivnost Partije u korist republikanske Španije i da se pruži pomoć u daljem konsolidovanju SKOJ-a i omladinskog pokreta.

Kraj aprila— početak maja — Tito dolazi u Beograd radi sprovođenja mjera koje je CK KPJ preduzeo u cilju pojačane pomoći republikanskoj Španiji. Sastaje se s trojicom članova partijskog rukovodstva iz Srbije u Topčideru u kući porodice Nešić (u ulici Ljube Jovanovića, danas Vasilija Gaćeše). Tu razgovara s Radivojem Nikolićem, komunistom, koji je već duže čuvao tu kuću, koja je bila u izgradnji.

Istom prilikom Tito se sastaje s Vladimirom Dedijerom u njegovom stanu, u ulici Miloša Velikog br. 47 (ugao Pocerske i Miloševe ulice), i daje mu neke nove podatke o jugoslovenskim dobrovoljcima za njegovu knjigu o Španiji, koja je izišla iz štampe jula 1937.

Početak maja — Tito se posredstvom Josipa-Pepe Polaka, studenta agronomije, koji je radio u centralnom punktu u Zagrebu za otpremanje dobrovoljaca u Španiju, u njegovoj maloj garsonjeri (u Kranjčevićevoj ulici) sastaje s Jelom Jančić, takođe studentom agronomije i višegodišnjim skojevskim aktivistom, i daje im specijalne zadatke: da mu donose i odnose razne poruke, ugovaraju sastanke i veze, nabavljaju materijale, i slično.

Tito u pratnji Jele Jančić dolazi u Ljubljanu i tu drži sastanak s Lidijom Šentjurc, članom Centralne omladinske komisije i Sergejom Krajgerom, sekretarom OK Partije za Ljubljanu. Vraćajući se u Zagreb ne sjedaju u Ljubljani na voz već u selu Laze.

Tada vjerovatno Tito organizira i drži sastanak sa sindikalnim rukovodiocima iz Slovenije i Hrvatske u Trebču (kod Podsrede) u kući svoje tetke Ane Kolar.

10. maj — Gorkić dostavlja I. Gržetiću, predstavniku KPJ u Kominterni, kratke dopune karakteristika koje je dao Tito za 32 aktivista.

12. maj — M. Gorkić upućuje pismo I. Gržetiću u kome ga ponovo izvještava da će izbor kadrova iz Hrvatske za Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada izvršiti Tito.

Druga polovina Maja — Po povratku u Pariz Tito podnosi izvještaj o obavljenom poslu.

Maja — Tito se u Parizu sastaje sa Zdenkom Kidrič, koja, prema odluci CK KPJ, odlazi u Beč radi uspostavljanja punkta za odašiljanje dobrovoljaca iz Jugoslavije u Španiju. Ovim poslom rukovodio je Tito. U to vrijeme on učestvuje i u razgovorima vođenim u Politbirou CK KPJ po dolasku E. Kardelja, koji je donio materijal s Osnivačkog kongresa KP Slovenije.

Po povratku iz zemlje, Tito se u Parizu na Bulevaru Sen Mišel (Boulevard Saint Michel) nalazi sa Zdenkom Rajhom (rukovodiocem Komiteta za amnestiju političkih osuđenika za Jugoslaviju). Doznavši da se priprema kampanja za oslobođenje u korist uhapšenika Adolfa Muka, Tito mu saopštava da je Muk izdao sav rad Partije koji je on znao i da treba sa tim još sačekati.

29. maj	M. Gorkić obavještava I. Gržetića da Tito, koji je do tada već dva puta bio u zemlji i Parizu, ponovo mora da otputuje u Jugoslaviju.
Kraj maja	Uoči Titovog odlaska u zemlju, CK KPJ donosi odluku da se nakon osnivačkih kongresa KP Slovenije i KP Hrvatske i partijske konferencije u Srbiji, održi zemaljska konferencija KPJ u inostranstvu. Trebalo je da o tome Tito obavijesti rukovodeći partijski kadar u zemlji.
U toku maja	Organ CK KPJ »Proleter« objavljuje u broju 5 Titove članke »SKOJ na novom putu« i »Protiv političke sljepoće i liberalizma«, potpisane inicijalima T.T. i pseudonimom Zagorac.
1. jun	M. Gorkić obavještava I. Gržetića da je Tito, između ostalog, dobio zadatak da riješi izvjesna sporna pitanja u vezi s radom sindikata u Sloveniji.
Početak juna	Tito dolazi u zemlju (najprije u Zagreb) sa zadatkom da pripremi i održi osnivački kongres KP Hrvatske, pospješi aktivizaciju Jedinstvene radničke partije i drugih legalnih formi rada KPJ, da riješi izvjesna sporna pitanja u vezi s sindikatima u Sloveniji, da dalje radi na odašiljanju dobrovoljaca u Španiju i da izvrši izbor kadrova iz Hrvatske za školovanje na Komunističkom univerzitetu nacionalnih manjina Zapada u Moskvi.
Početak juna	Tito se na željezničkoj stanici Gornji Stenjevac sastaje s Vandom Novosel, koja je radila u tehnici PK SKOJ-a za Hrvatsku; tada se s njom dogovorio da se porodična kuća Novoselovih (Ozrena, Vande, i Nade) stavi na raspolaganje Partiji. Tu je Tito stanovao prilikom ovog boravka u Zagrebu.
5. jun	Ministarstvo unutrašnjih poslova — Odjeljenje za državnu zaštitu dostavlja područnim organima podatke za Josipa Broza Tita zahtijevajući da se on uhapsi »zbog nekoliko delikata« i sprovede Upravi grada Zagreba.
12. jun	M. Gorkić dostavlja I. Gržetiću izvještaj I. Knežića iz Zagreba od 3. juna uz napomenu da je on »pisan prije dolaska našeg čovjeka dolje«, što vjerovatno znači prije Titovog dolaska.
Prva polovina juna	U šumi kod Samobora Tito se sastaje sa Đ. Špoljarićem, J. Krašom, D. Petrovićem. A. Žajom i P. Gregorićem. Tom prilikom formira pokrajinsko rukovodstvo KP za Hrvatsku i dogovara se s njim o pripremama za osnivački kongres KP Hrvatske.
Jun	U Zagrebu Tito se sastaje s komunistima koji su radili u sindikatima i sa članovima Centralne sindikalne komisije (J. Krašom, D. Grkovićem i M. Pintarom). U to vrijeme Tito definitivno formira Centralnu omladinsku komisiju u sastavu: I. Ribar, L. Mates i B. Krajger, sa zadatkom da radi na započetoj reorganizaciji SKOJ-a. Tito vrši izbor kandidata iz Hrvatske za partijsko školovanje u Moskvi. U vezi s istim pitanjem održava niz konferencija. A razgovara s mnogim vodećim ljudima iz pojedinih oblasti partijskog rada. Istovremeno priprema osnovne dokumente za kongres — referat i rezoluciju odnosno manifest osnivačkog kongresa KP Hrvatske.

	U Podsusedu na plaži Tito se sastaje s Ognjenom Pricom i s njime provodi veliki dio vremena u razgovoru.
Početak jula	Tito je primio izvjesne materijale o stanju tamničke organizacije KPJ u sremskomitrovačkoj kaznionici.
14. jul	Tito po Jeli Jančić šalje M. Gorkiću u Pariz izvještaj o partijskom radu i situaciji u zemlji.
Vjerovatno druga polovina jula	Na periferiji Zagreba, kod tzv. Kurnerovih livada, Tito drži sastanak s pokrajinskim rukovodstvom KP Hrvatske i razmatra neka pitanja Osnivačkog kongresa KPH. Tada formira nekoliko komisija pri PK KP Hrvatske (Agitprop komisiju, Komisiju za sindikalni rad i za selo).
U leto	U šumici u Črnomercu Tito drži sastanak sa L. Matesom i Vladimirom Bakarićem i razmatra omladinske probleme.
Između 1. i 2. avgusta	U šumi kraj Samobora održan je Osnivački kongres KP Hrvatske uz prisustvo 19 (odnosno 16) delegata. Na kongresu Tito podnosi referat u kome daje analizu političke situacije, s posebnim osvrtom na značaj IV zemaljske konferencije KPJ i njenu odluku da se formiraju komunističke partije Hrvatske i Slovenije, a u bližoj budućnosti i KP Makedonije. Sem toga, Tito govori o situaciji u partijskim organizacijama i rukovodstvima u Hrvatskoj i Dalmaciji, o radničkoj štampi, sindikatima i drugim pitanjima. Pri kraju rada kongresa Tito (inače delegatima predstavljen kao član CK KPJ pod imenom Ivica) čita rezoluciju, odnosno Manifest Osnivačkog kongresa KP Hrvatske, koji je jednoglasno usvojen.
2. avgust	Odmah po okončanju rada Osnivačkog kongresa KPH, Tito se sastaje na periferiji Samobora s Ivom Dujmićem — Barbom, kojom prilikom razmatra probleme sindikata, i utanačava dolazak I. Dujmića na savjetovanje koje se pripremalo povodom predstojećeg kongresa URSSJ.
Prva polovina avgusta	Tito dobija poziv od članova Politbiroa R. Čolakovića i S. Žujovića da hitno dođe u sjedište CK KPJ »Pariz«.
17. avgust	Poslije dvoipomjesečnog boravka na ilegalnom radu u zemlji, Tito se vraća u Pariz.
18—20. avgust	Neposredno po dolasku u Pariz Tito se sastaje s R. Čolakovićem i S. Žujovićem, koji ga obavještavaju o odlasku sekretara CK KPJ M. Gorkića u Moskvu. Pošto više od mjesec dana nisu imali nikakvih vijesti ni od M. Gorkića ni od I. Gržetića, R. Čolaković i S. Žujović predlažu Titu da preuzme poslove rukovođenja radom CK KPJ i ostalim partijskim stvarima. S ovim predlogom saglasili su se i ostali partijski funkcioneri koji su se nalazili u Parizu. U toku razgovora Tito upoznaje Čolakovića i Žujovića i s rezultatima svoga rada u zemlji i posebno s Osnivačkim kongresom KP Hrvatske.
20. avgust	Čolaković dostavlja izvještaj I. Gržetiću i obavještava ga da je Tito stigao u Pariz prije tri dana i da ih je informirao o svom radu u zemlji. Pri tom posebno piše o Titovom radu na organi-

	ziranju Osnivačkog kongresa KP Hrvatske, izboru kadrova za Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada, održanim konferencijama itd. U ovom pismu Tito se prvi put pominje pod pseudonimom Livijus.
28. avgust	Tito upućuje izvještaj Kominterni u kome traži odgovor zbog čega se ne javljaju M. Gorkić i I. Gržetić, zašto Kominterna ne odgovara na pisma CK KPJ i ne daje svoje stavove u pogledu najvažnijih političkih pitanja u Jugoslaviji. Pri tom insistira da se sprovedu u djelo odluke savjetovanja partijskog aktiva u Moskvi o prelasku Politibiroa CK KPJ u zemlju.
Kraj avgusta	Tito se u Parizu preko Jele Jančić sastaje s Pavlom Žaucerom, saradnikom partijskog punkta u Zagrebu za otpremanje dobrovoljaca u Španiju.
	Tito (Oto) prilaže 100 fr. franaka u Fond za štampu za jul i avgust, a za septembar 50 fr. franaka.
Kraj avgusta—početak septembra	U Parizu, u Bulevaru Strazbur, Tito se sastaje sa slikarom K. Hegedušićem, kome je partijska organizacija iz Zagreba stavila u zadatak da se raspita o A. Cesarcu, koji je bio u Španiji.
Avgust—septembar	Tito organizuje prekucavanje članaka za »Proleter« u Parizu u hotelu Šanzelize (Champs-Elysées), koji se nalazio u ulici Kleman Maro (Clement Mareau), gdje su stanovale i na prekucavanju članaka radile Veda Zagorac i Olga Kreačić.
4. septembar	Održana je sjednica CK KPJ (u dva dijela) uz prisustvo Tita, I. Krndelja, V. Prežihova, S. Žujovića i R. Čolakovića, na kojoj je pretresen i odobren Titov izvještaj. Između ostalog, zaključeno je da Tito u duhu diskusije na sastanku napiše pismo rukovodstvu KPJ u Dalmaciji o sporu koji je izbio među izvjesnim funkcionerima i članak za »Proleter« o pojavama trockizma u raznim oblastima rada.
Prva polovina septembra	Tito prima pismo od D. Gustinčiča iz Španije, koji obavještava o odnosima među jugoslovenskim interbrigadistima i rješavanju pitanja predstavnika KPJ.
Septembar	Tito se u Parizu sastaje i vodi razgovor s E. Kardeljem, koji je u to vreme tu duže boravio. Tito se u Parizu često sastajao s Borisom i Zdenkom Kidrič.
Sredina septembra	U dogovoru s drugim članovima Politbiroa CK KPJ Tito upućuje na rad partijske funkcionere koji su poslije puštanja iz zatvora koji su izdržali u Beču došli u Pariz, kao i one koji su se tu već odranije zatekli.
Oko 20. septembra	Povodom predstojećeg kongresa URSSJ Tito u Parizu održava savjetovanje s komunistima-sindikalnim funkcionerima iz zemlje na kome su razmatrani poblemi iz sindikalnog rada, posebno zadaci komunista u vezi sa kongresom URSSJ.
21. septembar	Iz Pariza Tito šalje izvještaj I. Gržetiću, u kome ga obavještava o političkoj situaciji u zemlji s posebnim osvrtom na otpor

protiv Konkordata, zatim o izvjesnim problemima iz sindikalnog rada, pojavama sukoba među rukovodećim kadrom jugoslovenskih interbrigadista, rasporedu na rad partijskih funkcionera u Parizu, izdavačkoj djelatnosti, teškoj materijalnoj situaciji KPJ i o drugim pitanjima. Uz izvještaj je upućeno i direktivno pismo usvojeno na savjetovanju sa sindikalnim rukovodiocima.

Druga polovina septembra — Tito i R. Čolaković sastaju se sa Srđom Pricom u kafani »Roajal« u Ulici Sent-Onore. Poslije razgovora o radu jugoslovenske emigracije u SAD, Tito saopštava S. Prici odluku CK KPJ da ide za predstavnika KPJ pri CK KPSAD.

24. septembar — Na sjednici CK KPJ, održanoj u Parizu, uz prisustvo Tita (Ota), S. Žujovića (Švarca), L. Kusovca (Roberta), i R. Čolakovića (Mitra), raspravljano je o stanju među jugoslovenskim interbrigadistima. Tada je, između ostalog, riješeno da se u Španiju uputi R. Čolaković, koji bi zajedno s B. Maslarićem, predstavnikom KPJ u Španiji, radio na sređivanju odnosa među jugoslovenskim interbrigadistima. Na ovoj sjednici Tito se prvi put pojavljuje pod pseudonimom Oto.

Septembar — Tito prima pismo Moše Pijade, koji se tada nalazio na liječenju u Beogradu na Drugoj hirurškoj klinici. Moša ga izvještava o stanju među komunistima u sremoskomitrovačkoj kaznionici i frakcionaškom radu Petka Miletića, tražeći, istovremeno, hitnu intervenciju Centralnog komiteta.

Tito upućuje pismo partijskom rukovodstvu Hrvatske u kome traži da se odašiljanje dobrovoljaca obavlja »novim putem« i da ga obavijeste čim krene prva grupa.

Kraj septembra — Tito iz Pariza upućuje telegram Vilhelmu Piku, članu sekretarijata IK KI, u kome traži odgovor na izvještaj od 28. avgusta 1937.

Kraj septembra ili početak oktobra — U 10. broju »Proletera« objavljen je Titov članak »Obavještenje«, u kome on daje kratku informaciju o tome da je održan Osnivački kongres KP Hrvatske.

Tito šalje pismo E. Kardelju, u kome upozorava na nekoliko značajnih problema povodom održavanja kongresa URSSJ.

6. oktobar — Na sjednici CK KPJ, održanoj u Parizu, kojoj prisustvuju Tito, V. Prežihov, I. Krndelj, I. Marić, i L. Kusovac, pored pitanja reorganiziranja rada i sadržaja »Proletera«, razmotrena je i situacija među komunistima u sremskomitrovačkom kaznenom zavodu. U vezi s tim donijeta je odluka da se formira komisija u sastavu: Tito, V. Prežihov i I. Marić, sa zadatkom da prouči sve primljene materijale iz Sremske Mitrovice.

9. oktobar — Tito upućuje pismo rukovodstvu KP Hrvatske u kome kritikuje pisanje lista »Radnik« od 24. septembra povodom pregovora oko zaključenja sporazuma između Seljačko-demokratske koalicije i Udružene opozicije. Ocjenjujući da sporazum predstavlja korak naprijed u jačanju demokratije u Jugoslaviji, Tito zahtijeva da se objavi novi članak u kome bi se ovom sporazumu dala podrška.

Prva polovina oktobra	Tito prima pismo broj 7 od rukovodstva KP Hrvatske. U to vrijeme dobija i pismo od Stjepana Lojena, sekretara Centralnog biroa hrvatske sekcije KPSAD, koji traži mišljenje Centralnog komiteta u vezi s organizovanjem jedne delegacije američkih, kanadskih i australijskih Hrvata koja bi posjetila Jugoslaviju. Povodom zaključivanja Sporazuma između SDK i UO, Centralni komitet KPJ štampa komunike koji je poslat partijskim rukovodstvima u zemlji i radničkim organizacijama jugoslovenske emigracije u Kanadi i SAD. Uz komunike, CK KPJ izdaje i direktive za cijelu zemlju. Ovaj dokument, koji je pisao Tito, odmah je objavljen u izvjesnim francuskim ljevičarskim listovima.
14. oktobar	Tito upućuje pismo CK KP Hrvatske u kome, pored ostalog, ponovo insistira na pravilnom tumačenju Sporazuma, ukazujući istovremeno i na greške u izvjesnim člancima objavljenim u »Novom listu«, organu JRP Hrvatske, odnosno RP Hrvatske.
Sredina oktobra	U Parizu Tito radi na redigovanju proglasa »Osnivačkog kongresa Komunističke stranke Hrvatske«.
	U vrijeme kada je M. Gorkić uhapšen i stavljen pod policijsku istragu, V. Pik upućuje Titu telegrafski poziv da dođe u Moskvu. Ali taj poziv je ubrzo bio povučen.
Druga polovina oktobra	Tito prima pisma iz SAD od S. Price i Nikole Kovačevića od 7. odnosno od 12. oktobra 1937.
19. oktobar	Tito dostavlja opširan izvještaj Kominterni u kome, pored iscrpnog prikaza stanja u KP Hrvatske poslije Osnivačkog kongresa, zatim u sindikalnom pokretu i JRP u ovoj pokrajini, iznosi i izvjesne probleme iz djelovanja partijskih organizacija u Sloveniji, Srbiji, Makedoniji i Crnoj Gori, kazneničke organizacije KPJ u sremskomitrovačkoj tamnici i omladinskog pokreta.
20. oktobar	U cilju unapređivanja rada među jugoslovenskim iseljenicima u SAD, i posebno njihovog šireg angažiranja na prikupljanju materijalnih sredstava za pomoć KPJ, te organizovanja akcije solidarnosti sa Sporazumom, Tito upućuje dva pisma — jedno S. Prici i N. Kovačeviću, a drugo S. Lojenu.
	S obzirom na teško finansijsko stanje KPJ, Tito u ime Politbiroa CK KPJ upućuje apel članovima KPJ u SAD za prikupljanje redovne materijalne pomoći za listove koje je KPJ izdavala u zemlji.
Druga polovina oktobra	Pod pseudonimom Georgijević, Tito piše pismo Andriji Hebrangu u sremskomitrovačku kaznionicu u kome ga kritikuje zbog njegovog odlaska u samicu, zahtijevajući da se vrati u kolektiv.
23. oktobar	Tito se sastaje s Rajkom Jovanovićem, bivšim članom Centralnog komiteta, koji je došao u Pariz iz Moskve bez dozvole Centralnog komiteta. Upoznavši Tita sa svojim slučajem, Jovanović traži da CK KPJ zauzme stav i da ga o tome obavijesti.

26. oktobar	»Slobodna misao«, list hrvatskog radnog naroda u Kanadi, u broju 480 preštampava iz »Proletera« komunike CK KPJ pod naslovom »Izjava C.K. Komunističke partije Jugoslavije o sporazumu između Seljačko-demokratske koalicije i srpskog dijela Udružene opozicije«, koji je pisao Tito.
Druga polovina oktobra	Tito prima nekoliko izvještaja s robije, među njima i dva pisma A. Hebranga, koji ga detaljno upoznaje sa sukobom među komunistima od 6. avgusta, koji je isprovocirao P. Miletić sa svojim pristalicama u cilju sprovođenja hajke na »samičare«. U to vrijeme Tito dobija i dva opširna izvještaja od E. Kardelja o stanju u Sloveniji.
Oktobar	Organ CK KPJ »Proleter« objavljuje u broju 11 Titov članak »Za budnost i disciplinu u Partiji«, s potpisom *Zagorac.*
	Tito upućuje Kominterni izvještaj o stanju partijske organizacije na robiji.
	Tito dobija obavještenje da se odgađa njegov dolazak u Moskvu; Tito smatra da je odgađanje njegovog puta u tom momentu dobro došlo, jer ima još mnogo poslova da obavi a ostao je sam.
Kraj oktobra	Tito (Oto) prilaže 50 fr. franaka u Fond za štampu.
2. novembar	U pismu Kominterni upućenom iz Pariza Tito izvještava o političkoj situaciji u Jugoslaviji poslije zaključivanja Sporazuma, o izvjesnim kadrovskim pitanjima, o financijskim teškoćama, pripremama za kongres URSSJ i o drugim pitanjima. Na kraju pisma Tito energično zahtijeva da se što hitnije riješi pitanje rukovodstva KPJ, naglasivši da i on »prilikom rješavanja naših problema ... mora biti saslušan.«
Prije 4. novembra	Tito se u Parizu sastaje s Augustom Cesarcem, koji mu uručuje pismo Moše Pijade pisano u bolnici (ovo pismo doneo je u Pariz Marko Ristić i predao ga Cesarcu, koji se upravo bio vratio iz Španije).
4. novembar	Pošto se upoznao sa stanjem na robiji, Tito u ime CK KPJ piše pismo Kaznioničkom komitetu KPJ u sremskomitrovačkoj tamnici, upozoravajući komuniste na štetne posljedice njihovih sukoba, koji su počeli da se prenose i van kaznionice. Tito ih obavještava da je CK formirao u vezi s tim partijsku komisiju koja će nakon istrage donijeti određene odluke.
Poslije 4. novembra	Iz Pariza Tito upućuje pismo broj 1 I. L. Ribaru u zemlju.
7. novembar	Tito piše pismo E. Kardelju u kome ga obavještava o neophodnosti pronalaženja novih izvora financiranja KPJ, s obzirom na novu situaciju u kojoj se Partija našla. Pored toga, upoznaje ga sa stanjem na robiji zahtijevajući da partijsko rukovodstvo Slovenije preduzme sve mjere da se sukobi ne prenesu i izvan kaznionice. Uz ovo pismo Tito mu šalje i pismo koje je uputio Kaznioničkom komitetu KPJ od 4. novembra 1937.
9. novembar	Tito upućuje pismo partijskom rukovodstvu u Srbiji u kome ga obavještava o sukobima među komunistima u Kaznenom

zavodu u Sremskoj Mitrovici i mjerama CK. Pošto se krivicom Kaznioničkog komiteta i P. Miletića spor s robije prenio i van tamnice, što je moglo da ima teške posljedice za Partiju, Tito traži da se spriječi širenje tih sukoba.

13. novembar — U Parizu Tito održava sjednicu CK KPJ kojoj prisustvuju S. Žujović, I. Krndelj i I. Marić. Na sjednici su razmotreni izvještaj E. Kardelja o stanju u Sloveniji i materijali o izdajničkom držanju A. Muka na policiji i sudu. Riješeno je da Tito na osnovu diskusije i tih materijala napiše članak o izdajničkom držanju A. Muka za »Proleter«, kao i pismo za partijsko rukovodstvo u Sloveniji.

Druga polovina novembra — Tito se sastaje s dr B. Fos, koja je poslije puštanja iz beogradske »Glavnjače«, gdje je ležala nekoliko mjeseci u vezi sa zaplenom broda »La Corse«, došla u Pariz. B. Fos obavještava Tita o izdajničkom držanju A. Muka na policiji, situaciji u »Glavnjači« i herojskom držanju Spasenije-Cane Babović i Krsta Popivode.

Tito se sastaje s R. Čolakovićem, koji ga upoznaje s obavljenim zadacima za vrijeme svog dvomjesečnog boravka među jugoslovenskim interbrigadistima u Španiji i porukom Palmira Toljatija o potrebi pojačanja napora za pružanje pomoći republikanskoj Španiji.

Tito prima pismo broj 4 Ive Lole Ribara od 15. novembra u kome ga, pored potvrde o prijemu njegovog pisma broj 1, izvještava o stanju u omladinskom pokretu i o skorom dolasku u Pariz. U ovom pismu Tito se prvi put pominje pod imenom Timo.

22. novembar — Tito iz Pariza upućuje dva pisma u zemlju — u Beograd i u Zagreb — pismo Centralnom komitetu KP Hrvatske i odgovor partijskom rukovodstvu u Srbiji. U oba pisma Tito govori o tekućim problemima — okupljanju svih demokratskih snaga na planu Sporazuma, ubrzanju rada na odašiljanju dobrovoljaca u Španiju, pripremama za doček Ivona Delbosa, ministra inostranih poslova Francuske, i rasturanju »Proletera«.

23. novembar — Na sjednici CK KPJ, održanoj u Parizu, na kojoj učestvuju Tito, S. Žujović, R. Čolaković , I. Marić i L. Kusovac, razmatran je i usvojen izvještaj R. Čolakovića o njegovom radu među jugoslovenskim interbrigadistima u Španiji. Pored ostalih odluka u vezi sa Španijom, riješeno je da se izvrši reorganizacija i pojača rad na odašiljanju dobrovoljaca i da se usvoji predlog predstavnika KPJ o organizovanju partijske škole; za izradu plana rada ove škole zaduženi su Tito, R. Čolaković i I. Marić.

Novembar — Organ CK KPJ »Proleter« objavljuje u broju 12 Titove članke: »Proglas Osnivačkog kongresa Komunističke stranke Hrvatske«, »Sporazum i radnička klasa« potpisani inicijalima T.T. i Komunike Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije o Sporazumu između Seljačko-demokratske koalicije i srpskog dijela Udružene opozicije.

Kraj novembra — U Pariz stiže I. L. Ribar i donosi materijale o stanju na robiji. Odmah se sastaje s Titom i detaljno ga informiše o frakcionaškoj djelatnosti P. Miletića.

Kraj novembra — Tito (Oto) prilaže 50 fr. franaka u Fond za partijsku štampu.

REGISTRI

REGISTAR IMENA

Abenov, predstavnik neke od balkanskih komunističkih partija u BLS — 153, 155, 157, 255, 256.

Adler — vid. Lilić Stevan

Adžija dr Božidar (Karlo, 1890—1941), politički radnik i publicist. Kao student (u Pragu, gdje je doktorirao) pristupio je radničkom pokretu; član KPJ od 1935; tada je bio član Inicijativnog odbora za stvaranje Jedinstvene radničke partije i Narodnog fronta. Sarađivao je u mnogim legalnim listovima Partije i objavio niz radova i rasprava. Hapšen je 1936. i 1938, a 1939. je upućen u logor Lepoglavu i pušten u decembru 1940; ponovo je uhapšen u martu 1941. i strijeljan u julu 1941. — 28, 39—42, 201, 212, 218, 219, 229, 245, 250, 255, 256, 263

Aleksejev — vid. Blank Ernest

Alfonso XIII (1886—1941), španski kralj (1903—1931). Oslanjao se na oficirske krugove i vojnofašističku diktaturu Prima de Rivere; zbačen s prestola i protjeran poslije pobjede republikanaca na izborima — 207

Alihanov, predstavnik neke od balkanskih komunističkih partija u BLS — 153, 155, 157, 159, 160, 255, 256

Alvares del Vajo (Alvarez del Vayo; 1891), napredni španski političar i publicist; poslanik u skupštini od 1933. do 1936; ministar spoljnih poslova (1936—1937. i 1938—1945). Po svršetku rata bio član izbjegličke španske republikanske vlade — 210

Andrej — vid. Cvijić Stjepan-Štefek

Andrejev — vid. Maslarić Božidar

Angaretis Zigmas (1882—1940), jedan od istaknutih rukovodilaca KP Litvanije; 1924. je predstavnik KP Litvanije u IK Kominterne. Od 1926. do 1935. bio je sekretar Internacionalne kontrolne komisije, kasnije njen predsjednik — 257

Anton — vid. Lilić Stevan

Arh Jurij, do 1923. član rukovodstva socijalističke unije slovenačkih rudara, zatim sekretar Saveza rudarskih radnika Jugoslavije i Mjesnog međustrukovnog sindikalnog odbora u Zagorju na Savi; funkcioner Socijaldemokratske stranke Jugoslavije do 1941. Zbog saradnje s okupatorom partizani su ga osudili. — 4, 198

Azanja Manuel (Azaña Manuell, 1880—1940), predsjednik Španske Republike, koji je u vrijeme pobjede Narodnog fronta u Španiji pokušao da uspostavi ravnotežu između lijevih i desnih snaga; u suštini više mu je smetalo napredovanje narodnofrontovskih snaga — 207

Babović Spasenija-Cana (1907—1977), član SKOJ-a je od 1927, a član KP od 1928; tada postaje član PK SKOJ-a za Srbiju. Hapšena je 1930. i 1932; od januara 1934. član je MK KP za Beograd; 1935. završila je kurs pri MLŠ u Moskvi. Ponovo je hapšena 1937. (kao član OK KPJ za Kragujevac), gdje je u policijskom zatvoru izdržala strahovitu torturu odbijajući sve optužbe. Po izlasku iz zatvora 1939, postaje član PK Partije za Srbiju. U toku NOP-a bila je na raznim političkim i vojnim dužnostima — 147, 236, 247, 279

Bakarić dr Vladimir (1912), u revolucionarnom pokretu učestvuje još u gimnaziji; sekretar sveučilišne organizacije KPJ u Zagrebu je od 1935; hapšen je 1935. i 1936. Član CK KP Hrvatske postaje u proljeće 1940. Pokretač je i urednik nekoliko časopisa. Po izlasku iz okupiranog Zagreba u jesen 1941. na

oslobođenu teritoriju postaje komesar Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske, a od oktobra 1944. je sekretar CK KP Hrvatske. Poslije oslobođenja obavlja najviše partijske i državne dužnosti u SR Hrvatskoj i Federaciji; predsjednik vlade NRH, odnosno Izvršnog vijeća (do 1953); predsjednik CK KPH; od V kongresa KPJ (1948) član je Politbiroa CK KPJ, odnosno SKJ; član je Predsjedništva SFRJ i Predsjedništva CK SKJ. Odlikovan ordenom narodnog heroja i Ordenom junaka socijalističkog rada — 274

Bakula Petar, pristalica trockističkih shvatanja u Zagrebu sredinom tridesetih godina — 99, 185

Balugdžić Živojin (1868—1941), novinar i diplomata; zbog pisanja protiv režima morao da bježi iz zemlje 1895. u Ženevu, pa u Minhen. Sarađivao u mnogim listovima i časopisima. Po povratku u Jugoslaviju (1935) podržavao antifašističke akcije koje je organizovala KPJ u periodu pred drugi svjetski rat — 35, 43, 217

Baljkas Ivo (1892—1977), 1920. bio je u rukovodstvu Partije za Dalmaciju i uređivao njegov organ »Oslobođenje«. Zbog grupaških borbi 1928. smijenjen sa te dužnosti. U periodu poslije šestojanuarske diktature jedno vrijeme boravio u Južnoj Americi, odakle se vratio u proljeće 1936. Ponovo je ušao u frakcijske borbe, zbog čega je isključen iz KPJ 1938. Od 1941. do 1943. bio u logoru u Italiji. Poslije 1945. radio u redakciji »Vjesnika«. Umro 1977. u Zagrebu — 227, 265

Bauman — vid. Demnijevski Aleksa

Bedek Drago (1903—1935), politički radnik; predstavnik CK KPJ za rad na selu u godinama poslije šestojanuarske diktature. Radio u okviru lijevog krila HSS od kraja 1934. i u toku parlamentarnih izbora 1935. Na IV zemaljskoj konferenciji KPJ izabran je za kandidata za člana CK KPJ; učesnik je Splitskog plenuma CK KPJ. Sarađuje u »Proleteru«. Ubile su ga pristalice režima u septembru 1935. — 204

Begović Vlajko (1905), politički radnik i publicist. Naprednom pokretu pristupio kao student tehnike u Pragu 1927; član KPJ od 1930. Sud za zaštitu države osudio ga u odsustvu na 12 godina robije. Završio KUNMZ u Moskvi i bio predavač na Međunarodnoj lenjinskoj školi; radio u radničkom pokretu u više evropskih zemalja. Dobrovoljac u španskom građanskom ratu i borac Pokreta otpora u Francuskoj. U Jugoslaviju se vratio 1945. — 248

Bek — vid. Kidrič Boris

Beker Josip, jedan od funkcionera Socijaldemokratske stranke Hrvatske i sekretar odbora za obnovu Socijalističke stranke 1939. — 185

Belić Milorad (1895—1965), kao krojački radnik stupio je rano u radnički pokret Kragujevca. Potpisnik je Manifesta opozicije KPJ, zbog čega je krajem 1920. isključen iz KPJ. Dugogodišnji funkcioner SPJ i urednik »Radničkih novina« do 1940; u izvjesnim pitanjima podržava politiku Narodnog fronta. Poslije 1945. bio je pomoćnik ministra u vladi DFJ, ali kada je utvrđena njegova saradnja s četnicima (na procesu Draži Mihailoviću) smijenjen sa svih političkih funkcija — 73, 137, 140, 143, 230, 246

Belonček Josip, metalski radnik, član MK SKOJ-a za Beograd 1928; uhapšen u januaru 1929. i pušten u maju iste godine. Ponovo uhapšen avgusta 1929. kao instruktor MK KPJ za Beograd. Optužen od tadašnjeg skojevskog rukovodstva kao provokator — 247

Bergman Alfred (1901—1941), politički radnik. Učestvovao u revolucionarnom pokretu prije šestojanuarske diktature; poslije 1928. nalazi se u emigraciji i radi u CK KPJ u Beču kao glavni tehničar. Godine 1935. odlazi u SSSR, zatim u Francusku, a odatle početkom 1937. u Španiju. Po povratku u zemlju bavio se publicističkim i političkim radom. Krajem 1940. uhapšen i ustaše su ga strijeljale u julu 1941. — 182

Bermanec Juraj, politički radnik. Kao sindikalni i partijski funkcioner u Hrvatskoj od 1935. do 1941. bio više puta hapšen. Strijeljan u Kerestincu od strane ustaša 14. jula 1941. — 205

Bevc — vid. Kardelj Edvard

Bežić — vid. Znidarčić Henrik

Bilušić Petar (1903), zemljoradnik. Osuđen 27. septembra 1933. na šest godina robije zbog revolucionarnog rada u Šibeniku. Iz Sremskomitrovačke kaznione vratio se početkom februara 1939. Učesnik NOP-a je od 1941. Poslije 1945. bavi se književnim radom. Član KPJ je do 1948. — 231

Birk — vid. Kardelj Edvard

Blank Ernest (Aleksejev 1901—1939), član SKOJ-a od 1929. Slušalac KUNMZ-a u SSSR-u od 1929. do 1932. Iz SSSR-a je otišao u Španiju; bio je komesar njemačke brigade. Poginuo početkom 1939. — 153, 155, 157, 255, 256

Bloh-Rišar Žan (Bloch-Richard Jean, 1884—1947), napredni francuski književnik; antifašista; prisustvovao I svesaveznom kongresu sovjetskih pisaca (avgusta 1934) — 250

Blum Leon (Blum Leon, 1872—1950), francuski političar; krajem 19. vjeka prišao radničkom pokretu i dugo bio direktor partijskog lista »Le Populaire«. Godine 1936—1937. i u martu-aprilu 1938. bio predsjednik vlade Narodnog fronta. Politikom »nemiješanja« u španske događaje doprinio pobjedi Frankovih fašista. Za vrijeme drugog svjetskog rata interniran u Dahau; 1946. i 1947. predsjednik francuske vlade — 25, 26, 49, 209, 210

Bog — vid. Škorić Drago

Bogdanov — vid. Kozinarov Anton

Bogdanov Vasa (1902—1967), istoričar, autor nekoliko djela. U radnički pokret stupio 1919. Bio je više puta hapšen i otpuštan iz službe kao profesor. Uređivao je mnoge listove i časopise između dva rata i pisao u njima — 175, 224

Bolond, predstavnik neke od balkanskih Komunističkih partija u BLS — 153, 255

Bora — vid. Petrović Dragutin

Bošković — vid. Filipović Filip

Božič Boris Bobo (1913), zubotehničar. Kao član KPJ uhapšen 1932. i osuđen na 4 godine robije. Na izdržavanju kazne pripadao frakciji Petka Miletića. Po izdržanoj kazni nastavio s frakcionaškom djelatnošću u tehničkom aparatu CK KPJ u Parizu. Isključen iz KPJ 1939 — 243

Bović, predstavnik neke od balkanskih Komunističkih partija u BLS — 159

Braun — vid. Kunštek Edo

Brezović Matija (1897—1931), sekretar CK SKOJ-a 1927. i 1928; sekretar PK KP za Hrvatsku i Slavoniju i član CK KPJ (od avgusta 1928); 1929. hapšen; CK SKOJ-a ga optužio kao provokatora; likvidiran u Moskvi — 247

Britvin S.T., zbog ubistva oficira, vjerovatno početkom 1920, bio osuđen na 15 godina robije. Za vrijeme tamnovanja u Lepoglavi činio usluge komunistima; 1932. pobjegao iz zatvora i posredstvom Partije dospio u SSSR, gdje mu se gubi trag — 8, 203, 261

Brkljačić Karlo, jedan od funkcionera HSS u Lici. Godine 1936. ubili su ga u blizini Gospića nacionalistički velikosrpski elementi — 204

Brko — vid. Lipovšćak Viktor

Broz Franjo (1856—1936), otac Josipa Broza — 180, 193

Broz Marija rođ. Javoršek (1864—1918), majka Josipa Broza — 180, 193

Broz Pelagija, (Belousova Denisovna, 1904—1967), radnica, član KPJ od 1926. i član komisije za rad sa ženama pri PK Partije za Hrvatsku. Nakon hapšenja Josipa Broza vratila se 1929. u SSSR, gdje je završila KUNMZ. Umrla je u SSSR-u — 180

Brzi — vid. Gregorić Pavle

Bubnov — vid. Lavčević-Lučić Ivan

Budisavljević dr. Srđan (1883—1968), političar i državnik; Kao član Hrvatsko-srpske koalicije 1908. izabran za zastupnika u Saboru. Povjerenik za unutrašnje poslove Narodnog vijeća i podban. Igrao je istaknutu ulogu u SDS u vrijeme između dva rata — 175

Buharin Nikolaj Ivanovič (1888—1938), revolucionar, publicist, profesor političke ekonomije na Univerzitetu u Moskvi; od 1917. je član CK PKP(b); od 1929. bio predsjednik Kominterne. Na poslednjem od tri poznata Moskovska procesa, u vrijeme tzv. »velike čistke«

1937. i 1938. komandant 15. internacionalne brigade u republikanskoj Španiji. U jesen 1938. po povratku u Moskvu stradao u Staljinovim čistkama 19. aprila 1939. — 27, 40, 41, 44, 153-155, 157, 159, 160, 171-173, 177, 190, 211, 212, 219, 233, 249, 255-262

Damjanović Petar, građevinski radnik; socijaldemokrata, rukovodilac Saveza građevinskih radnika Jugoslavije, član IO GRS i URSSJ — 246

Danilo — vid. Miletić Petko

Davidović Ljuba (1863—1940), političar i državnik; ministar u vladi Kraljevine Srbije i Jugoslavije; predsjednik vlade 1920. i 1924. Poslije toga politički aktivan uglavnom kao šef Demokratske stranke. Sredinom tridesetih godina podržavao okupljanje demokratskih antifašističkih snaga — 93, 144, 186, 215

Daskalov — vid. Jovanović Janko

Dedijer Vladimir (1914), novinar, publicist i istoričar; dopisni član SANU; u Španiji boravio 1937. kao novinar »Politike«. Urednik i saradnik mnogih listova i časopisa i autor više knjiga — 251, 272

Delić — vid. Jelaska Vicko

Delbos Ivon (1885—1956), francuski političar i diplomata. U godinama od 1936. do 1938. jedan od istaknutih pobornika sistema kolektivne bezbjednosti. Poslije drugog svjetskog rata narodni poslanik, a 1947. ministar u Ramadjeovoj vladi — 140, 143, 209, 246, 279

Demnijevski Aleksa (Bauman, 1905—1961), u radničkom pokretu u Velesu učestvuje od 1926. Boravio u SSSR-u od 1928. do 1936, gdje je završio KUNMZ; zatim je otišao u Španiju; bio je major španske republikanske vojske. Iz Španije se vraća u SSSR, zatim u Jugoslaviju; bio je komandant XV udarnog korpusa i na drugim vojnim dužnostima poslije rata — 43, 44, 221

Despotović — vid. Žuvić Marijan

Diaz Hoze (Diaz José, 1896—1942), generalni sekretar KP Španije od 1932. do 1942; član IK KI 1935. Pred kraj poraza Španske Republike zbog bolesti prešao u Sovjetski Savez, gdje je i umro —138, 213

Dimitrov Georgi Mihajlović (1882—1949), istaknuti aktivist bugarskog i međunarodnog radničkog i revolucionarnog popokreta. Od 1902. član Socijaldemokratske partije (SDP), njenog revolucionarnog marksističkog krila (tijesnih). U CK SDP (tijesnih) izabran 1909. Godine 1921. postaje član IK KI; učesnik septembarskog ustanka u Bugarskoj 1923; poslije poraza ustanka emigrirao i od tada je stalno živeo izvan domovine. U toku drugog svjetskog rata živio u SSSR-u i usmjeravao borbu Otečestvenog fronta Bugarske; 1945. vraća se u zemlju; izabran za predsjednika vlade i generalnog sekretara Bugarske radničke partije (komunista). U vrijeme napada IB na KPJ pokušao da sačuva prijateljstvo između Jugoslavije i Bugarske. Umro na liječenju u SSSR-u — 89, 91, 184, 200, 235, 248, 256, 257

Divac Nedeljko (1883—1965), kao student biologije pristupio radničkom pokretu. Bio je član CO SPJ, ali one struje koju je organizovao V. Korać poslije šestojanuarske diktature odvojivši se od Ž. Topalovića — 35, 42, 217

Dodrovoljski — vid. Ribar Veljko

Dragojčeva Cola (Cvetanova), predstavnica CK KP Bugarske u BLS, član CK KP Bugarske. Poslije drugog svjetskog rata vratila se iz SSSR u Bugarsku, gdje nastavlja političku djelatnost — 155, 157, 159, 255, 256

Drašković Juraj II (1525—1587), ban i biskup u vrijeme seljačkih buna obećao pobunjenim kmetovima da će se zauzeti za njihov bolji položaj, ali je naredio kralju da se Matija Gubec »za primjer drugima« kruniše usijanom željeznom krunom — 122

Drenovski — vid. Jovanović Janko

Dujmić Ivan-Barba (1892—1962), u revolucionarnom pokretu učestvuje od 1919; uhapšen 1927. i osuđen na 9 mjeseci zatvora, a 1934. na tri godine robije; u avgustu 1937. izabran za člana CK KP Hrvatske; za vrijeme drugog svjetskog rata nalazio se neko vrijeme u logorima Italije — 237, 274

Engels Fridrih (Friedrich, 1820—1895), jedan od osnivača naučnog socijalizma, bliski saradnik K. Marksa; autor mnogih marksističkih djela i rukovodilac međunarodnog radničkog pokreta — 234

Đaković Đuro (1886—1929), metalski radnik, jedan od osnivača SRPJ(k) u BiH, 1920. izabran u Centralno partijsko vijeće KPJ; sekretar Oblasnog odbora Saveza metalaca Hrvatske (1926); istaknuti borac protiv frakcionaštva a za jedinstvo u KPJ; 1927. i 1928. bio na kursu pri MLŠ; vratio se iz Moskve kao opunomoćenik Kominterne za sprovođenje Otvorenog pisma članovima KPJ; organizacioni sekretar CK KPJ na IV kongresu Partije; uhapšen i zvjerski ubijen bez suda i presude na austrijsko-jugoslovenskoj granici — 148, 247

Đaković Stjepan (Mihailović 1912—1942), politički radnik. U septembru 1932. otišao u SSSR, gde je završio KUNMZ. U jesen 1937. vratio se u Jugoslaviju, bio na odsluženju vojnog roka, zatim je bio član PK KP za Bosnu i Hercegovinu. Učestvuje u NOP-u od 1941. Uhvaćen i ranjen na Velikoj Kapeli na putu za Glavni štab Hrvatske, u januaru 1942. Kad se oporavio od rana, bio po zatvorima u Zagrebu, gdje je i kao sin poznatog revolciuonara Đ. Đakovića mučen — 162, 270

Đermanović Života (1897), advokat, branio komuniste i organizovao njihovu odbranu u staroj Jugoslaviji; poslije 1945. radio u diplomatskoj službi — 245

Đilas Milovan (Veljko, Mirko, rođ. 1910), kao srednjoškolac pristupio revolucionarnom pokretu; 1933. osuđen na tri godine robije. Po izlasku iz zatvora član PK KPJ za Srbiju; od 1938. član Privremenog rukovodstva, odnosno od 1939. član Politbiroa CK KPJ. U NOR-u je bio na visokim političkim i vojnim funkcijama. Kao pobornik liberalno-anarhističkih ideja i ne razumijevajući složenost i teškoće izgradnje socijalističkog društva, 1954. se razišao s pokretom; isključen iz KPJ i postao renegat — 72, 73, 74, 131, 140, 191, 226, 230, 245, 268, 269

Đonović Nikola (1885—1974), novinar i advokat; branilac komunista na nizu sudskih procesa predratne Jugoslavije — 217

Đorđević Svetislav (Lopačov, 1902), grafički radnik; od 1919. učestvuje u sindikalnom pokretu; od 1926. je sekretar SP Srbije, a od 1927. do 1930. na KUNMZ-u; od 1930. do 1932. nastavnik opšte istorije u Ivanovovoznesensku i radi na izdavanju Lenjinovih djela; od 1932. do 1936. završio aspiranturu; od 1937. do 1939. u Španiji, a poslije u koncentracionim logorima Francuske i Španije; učestvovao u Pokretu otpora Francuske; u januaru 1945. vratio se u Beograd — 94, 161, 163, 168, 249

Đorđević Veljko, naprednom pokretu prišao u banjalučkoj gimnaziji; bio je član MK KPJ za Banjaluku (od 1933); krajem 1936. uhapšen i osuđen na 10 mjeseci zatvora; u NOP-u učestvuje od 1941. Poslije rata bio javni tužilac u Banjaluci — 218

Džin — vid. Stipišić Mihajlo

Fajn — vid. Filipčev Roman

Fati — vid. Hebrang Andrija

Ferdi, predstavnik KP Turske u BLS sredinom tridesetih godina — 155, 255

Ferero Guljelmo (Ferrero Guglielmo, 1871—1943), italijanski istoričar i antifašista; emigrirao iz Italije u Švajcarsku sredinom tridesetih godina; branio zakoniti status španske republikanske vlade — 20, 208

Filip — vid. Mitrović Stefan

Filipčev Roman (Filipović, Fajn, 1895—1941), učesnik oktobarske revolucije; od 1921. do 1924. završio osnovni kurs na Komunističkom univerzitetu »Sverdlov«. Poslije IV kongresa KPJ (1928) do januara 1929. bio sekretar PK KPJ za Srbiju. Od 1929. radio u aparatu IK KI na specijalnim zadacima. U jesen 1936. odlazi u Španiju, a 1939. vraća se u SSSR. Poginuo u odbrani Moskve — 233, 262

Filipov Simeon (Rak), bugarski partijski radnik, funkcioner u KI sredinom tridesetih godina: 1937. odlazi u republikansku Španiju, gdje je bio komandir balkanske baterije »Kolarov« u

divizionu »Eslavo« — 153, 155, 187, 255, 256

Filipović — vid. Filipčev Roman

Filipović Filip (Bošković, 1878—1938), u revolucionarni pokret uključio se krajem prošlog vijeka; od 1899. nalazi se na studijama u Petrogradu (Lenjingradu); od 1905. član RSDRP — boljševičkog krila. Godine 1912. vraća se u domovinu; za vrijeme prvog svjetskog rata interniran u Austriju. Jedan od osnivača i prvi generalni sekretar KPJ. Više puta hapšen, a kao komunistički poslanik osuđen na Vidovdanskom procesu na dvije godine zatvora. Godine 1924. postaje član IK KI i najviše živi u inostranstvu; povremeno dolazi u zemlju na ilegalni rad, 1930. i 1931. nalazi se na čelu tzv. Centralne rukovodeće instance KPJ. Likvidiran u Staljinovim čistkama 1938; posmrtno rehabilitovan od strane pravosudnih organa SSSR-a — 155, 157, 159, 171, 255—257, 262

Filipović Safet (1907—1967), novinar, naprednom pokretu prišao kao student Pravnog fakulteta u Zagrebu; bio član MK KPJ za Banjaluku; 1936. uhapšen, a 1937. osuđen na godinu dana zatvora. Ustaše su ga uhapsile 1941; bio je u logorima u Gospiću i Jasenovcu. Po izlasku iz zatvora bio u partizanima. Umro poslije oslobođenja kao ministar unutrašnjih poslova BiH — 218

Flajšer — vid. Gržetić Ivan

Flajšer Eduard, privatni činovnik iz Osijeka; socijaldemokrata. Do 1929. bio je oblasni sekretar SPJ za Slavoniju. U godinama pred drugi svjetski rat evoluira i podržava antifašističke akcije koje organizuje KPJ — 6, 201

Flajšer Vladimir, socijaldemokrata; dugogodišnji funkcioner Socijalističke partije u Hrvatskoj između dva rata; evoluirao ulijevo i sarađivao s komunistima — — 69

Foma — vid. Ivić Mihailo

Fos Rudin dr Braina (Nenadova, Marlena, 1902—1973), član KP Njemačke od 1931. u Berlinu; u jesen 1933. emigrirala i došla u Zagreb, gdje je radila kao ljekar i često išla u Beč po zadacima Partije. Jedno vrijeme bila u Beču, a 1935. odlazi u Moskvu. Krajem 1937. pošla je preko Pariza u Španiju. Poslije 1939. živjela je u SSSR — 147, 175, 225

Francek — vid. Rancinger Anton

Franekić Martin (1905—1941), novinar i publicist; član CK KP Hrvatske od 1937; bio pristalica HSS, a na robiji, koju je izdržavao od 1930. do 1936. prišao komunistima. Član KPJ od 1936. Hapšen više puta, poslednji put 1940, kada je otjeran u Lepoglavu. Strijeljan u julu 1941. — 71, 229, 230

Frank Josip (1844—1911), jedan od osnivača i šef Čiste stranke prava (1895); njegovi sljedbenici su po njemu nazvani frankovci, a njegove legije iz 1909. bile su uzor budućim ustaškim bojnama i legijama — 228

Franko Francisko (1892—1976), španski general koji je uz pomoć fašističkih sila — Njemačke i Italije 1936. počeo građanski rat protiv vlade Narodnog fronta Španije i osvojio vlast u aprilu 1939. Primjenjujući fašistički teror održao se na vlasti do smrti (1976) — 22, 24, 25, 112, 145, 207—210, 213, 214

Franović Antun (1899), član KPJ od 1923; član PK Partije za Dalmaciju krajem 1935. i početkom 1936. Nakon provale 1936. emigrirao u Francusku; jedan od organizatora neuspješne ekspedicije otpremanja brodom »La Corse« dobrovoljaca u Španiju u proljeće 1937. Tada je uhapšen i priznao svoj rad i rad drugih komunista; osuđen je na pet godina robije, odakle je pobjegao s grupom komunista iz sremskomitrovačke tamnice avgusta 1941; priključuje se fruškogorskim partizanima. Član KPJ do 1948. — 88, 225, 235

Fric — vid. Krleža Miroslav

Frida — vid. Pibernik Julka

Frunze Mihail Vasiljevič (1885—1925), sovjetski revolucionar i vojnopolitički teoretičar; Lenjinov učenik i saradnik; učesnik revolucije 1905—1907. — 262

Furlan Rudolf (Oreškin, 1906—1938), krznarski radnik; član KPJ od 1924, a član PK SKOJ-a za Sloveniju od 1924. do 1926. U Moskvi završio KUNMZ (1927—1930) i aspiranturu na KUNMZ-u (1932—1936). Godine 1938. uhapšen i osuđen. Posmrtno rehabilitovan odlukom Vojnog suda Moskovskog vojnog okruga 3. oktobra 1963. — 161, 165—168

Gajić — vid. Nikolić Zora

Galo — vid. Longo Luiđi

Galogaža Stevan (1893—1944), književnik i publicist; 1912. isključen iz svih škola u vezi s atentatom na bana Cuvaja. Hapšen 1929, 1934, 1941. Rukovodilac Crvene pomoći i partijskog punkta za javke i veze u Zagrebu 1936; organizuje izdavanje partijske literature i listova. Uhapšen 1941; streljan u Jasenovcu — 52, 66, 71, 204, 223, 224, 229, 265, 266

Gavrić Elizabeta-Liza (1907—1973). Od 1937—1939. bila u Španiji. Poslije konfinirana u Arl. Godine 1940. uhapšena u Beču i odvedena u logor Ravensbruk. Od 1945. živjela u Jugoslaviji i Austriji; 1948. isključena iz KP Austrije. Umrla u SSSR-u — 187, 238

Gavrić Inga (1929), danas živi u Dubni (nedaleko od Moskve) — 95, 187, 238

Gavrić Milan (1907), publicist i novinar; od 1925. član SKOJ-a, a od 1927. član KPJ. Bio tri puta hapšen i proveo 6 godina na robiji. Od 1930. do 1932. bio sekretar OK KP za Tuzlu. Za vrijeme rata urednik lista »Oslobođenje« — 95, 238

Gavrilović Milan (1882—1976), novinar i političar. Dugogodišnji funkcioner Zemljoradničke stranke, a od 1939. i njen šef; 1940—1941. poslanik Jugoslavije u Moskvi. Kao član emigrantske vlade u Londonu zauzeo nepomirljiv stav prema NOB-u — 205

Geškov Marin (Grozdanov), predstavnik jedne od balkanskih komunističkih partija u BLS — 153, 155, 157, 159 160, 255, 256

Gio Rejmon (Guyot Raymond, 1903), francuski revolucionar; član KP Francuske od 1921, član CK KPF od 1928, sekretar CK komunističke omladine Francuske od 1931. do 1934, generalni sekretar IK KOI od 1935. do 1943. Na VII kongresu KI (1935) izabran za člana IK Kominterne. Od 1941. do 1945. jedan od rukovodilaca Pokreta otpora u Francuskoj; od 1945. do 1947. član Politbiroa CK KPF — 94, 237

Glancner — vid. Prežihov Voranc

Gligorijev — vid. Kurto Meho

Gorecki, referent KP Rumunije u BLS sredinom tridesetih godina — 153, 155, 157, 159, 160, 255

Gorkić Milan, ilegalno ime Josipa Čižinskog (Somer, Burg, Buresch, 1904—1937. ili 1938). Kao đak sarajevske gimnazije postao je član KPJ 1919. Do 1923. bio je član Oblasnog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu i na radu u redništvu »Radničkog jedinstva«. Te godine odlazi u SSSR; bio je član i organizacioni sekretar IK KOI do 1932. Od tada do 1937. nalazi se na čelu Privremenog rukovodstva KPJ, odnosno CK KPJ. Bio je jedan od nosilaca frakcijskih borbi i kao visoki funkcioner u Kominterni zahvaćen je procesom birokratizacije posljednjih godina. Uhapšen krajem ljeta 1937. i strijeljan za vrijeme Staljinovih čistki. Poslije XX kongresa KPSS (31. marta 1956) posmrtno rehabilitovan odlukom Vojnog kolegijuma Vrhovnog suda SSSR-a — 28, 41, 56, 62, 87, 88, 89, 90, 93, 153, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 184, 190, 200, 201, 213, 219, 223, 225, 227, 229, 232, 235, 236, 237, 240, 243, 244, 245, 248, 249, 250, 251, 252, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 277

Gošnjak Ivan (1909—1980), general armije; član KPJ od 1933; 1935. i 1936. završio je kurs pri MLŠ i kraći oficirski kurs; od 1937. do 1939. učestvuje u španskom građanskom ratu, a zatim bio u raznim logorima; iz logora bježi u novembru 1941. i uključuje se u partizane. Bio zamjenik komandanta i komandant Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske a zatim se nalazio na visokim vojnim dužnostima — 260

Gotvald Klement (Gottwald Klement, 1896—1953), čehoslovački revolucionar od 1912; od 1925. član CK KPČ, a od 1928. njen generalni sekretar. U IK KI izabran na VI kongresu KI (1928). Od 1938. do 1945. bio je u SSSR-u — 154. 159, 255

Gregor — vid. Vujović Grgur

Gregorić dr Pavle (1892), revolucionarnom pokretu pristupio 1919. u SSSR-u gdje se našao poslije zarobljavanja na ruskom frontu; 1921. dolazi u zemlju,

zapošljava se kao ljekar. U oktobru 1932. osuđen na dvije godine robije, ali je dobio još dvije dodatne zbog učešća u demonstracijama zatvorenika. U avgustu 1937. izabran za člana CK KPH. Hapšen 1940. i 1941. Biran je za vijećnika I i II zasjedanja AVNOJ-a. Poslije oslobođenja bio je član Savezne vlade — 103, 109, 142, 230, 239, 240, 268, 273

Grgurović Marko (Zagorski, rođ. 1902), član SKOJ-a poslije prvog svjetskog rata; 1928. odlazi u SSSR i završava KUNMZ — 161, 166—168

Grinos, predstavnik neke od balkanskih komunističkih partija u BLS — 155, 255

Grković Dušan (1901—1941), jedan od rukovodilaca Kluba studenata marksista u Zagrebu; 1927. i 1928. sekretar MK KP za Zagreb; pripadao je lijevoj frakciji; 1932. sekretar PK Partije za Hrvatsku i Slavoniju; od 1935. u pokrajinskom rukovodstvu URSS-a i radi po liniji JRP i Narodnog fronta. Strijeljale su ga ustaše u avgustu 1941. — 70, 229, 230, 250, 268, 273

Gromov vid. Pop-Tomov Vladimir

Grol dr Milan (1876—1952), književnik i političar; predsjednik Demokratske stranke od 1940. Bio ministar u vladi Simovića 1941. i u izbjegličkim vladama u Londonu. Vratio se u Jugoslaviju 1945. i bio potpredsjednik vlade DFJ, ali je podnio ostavku i povukao se iz političkog života — 42, 186, 215—217

Grozdanov — vid. Geškov Marin

Grubor Petar (1902—1943), obućarski radnik; član KPJ od 1927. Uhapšen u Beogradu 1929. i osuđen na 12 godina robije. Po izlasku s robije radi na organizovanju ustanka u Gackoj dolini (Lika). Poginuo kao oficir GŠ NOV i POJ Hrvatske. Narodni heroj — 231, 241

Grulović Nikola (1888—1959), u revolucionarnom radničkom pokretu učestvuje od 1918. u SSSR-u. Član KPJ od 1919. Član PK Partije za Srbiju 1935. U NOR-u bio član Glavnog štaba NOV i PO za Srbiju i član AVNOJ-a. Poslije oslobođenja predsjednik Republičkog vijeća Skupštine Srbije — 265

Gržetić Anka (Helerica, 1896), u revolucionarnom radničkom pokretu je od 1924, a u KPJ od 1927. Bila je član sindikalne komisije i Komisije za rad među ženama pri PK KP za Hrvatsku. Godine 1929. osuđena na godinu dana zatvora. Poslije radi u sindikatima, a 1936. odlazi na partijski kurs pri MLS u Moskvi — 28, 212

Gržetić Ivan (Flajšer, Fleischer, Heler, Heller, Šjor, 1896—1937), član KPJ od 1920; sindikalni rukovodilac u Zagrebu do šestojanuarske diktature, kada je emigrirao; bio je instruktor i član CK KPJ, a u jesen 1935. predstavnik KPJ u Kominterni. S te dužnosti smjenjen je 1937, uhapšen i strijeljan za vrijeme Staljinovih čistki — 27, 39, 89, 90, 93, 95, 172, 173, 175, 186, 187, 210, 212, 227, 238, 243, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275

Gubec Matija, vođa velike bune hrvatskih i slovenačkih seljaka 1573. — 122 242

Guber — vid. Mrazović Karlo

Gustinčič in Dragotin (1882—1974), član KPJ od 1920, a član PB CK KPJ od 1926; emigrirao 1929. u Moskvu. Bio u Španiji od 1936. do 1938, zatim u SSSR-u do 1944, kada se vraća u Jugoslaviju. Poslije Osnivačkog kongresa KP Slovenije (1937) kooptiran u CK KP Slovenije. Član KPJ do 1948. U Partiju ponovo primljen neposredno pred smrt — 114, 188, 233, 241, 262, 275

Guta — vid. Cesarec August

Habulin Marija (Ilze, Ivona, 1912—1941), rođena je u Poznanovcu (Zlatar); član KPJ od 1934. i rukovodilac centralne partijske tehnike u zemlji. Početkom 1935. emigrira i radi u tehnici CK KPJ najprije u Beču, pa u Parizu; 1937. odlazi u Španiju, a 1939. se vraća u Jugoslaviju, gdje nastavlja partijski rad. Strijeljale su je ustaše u Zagrebu 1941. — 27, 29, 179, 186, 213, 251, 271

Hagen — vid. Horvatin, Kamilo

Hakbart-Ilzner Erna, aktivistkinja KP Njemačke; poslije Hitlerovog dolaska na vlast emigrirala iz Berlina u Beč, pa u Pariz — 187, 248, 251

Hakbart-Štalman Rihard, aktivist KP Njemačke; poslije Hitlerovog dolaska na vlast nalazio se u emigraciji u Beču i Parizu; učestvovao je u građanskom ratu u Španiji na strani republikanske vojske — 248, 251

Halabarac Đuro (1898—1936), radnik u Zagrebu; kao član čete radničke odbrane prilikom demonstracija nezaposlenih radnika u januaru 1936. (u Zagrebu), u sukobu s policijom i žandarmerijom ubio je jednog policijskog agenta, poslije čega je osuđen na smrt i obješen. KPJ je njegovu akciju osudila kao akt individualnog terora — 6, 200, 201

Haramina Vilim (1883—1943), funkcioner ORS-a i urednik njegovog glasila »Radnički glasnik« do 1939. Sredinom tridesetih godina odvaja se od Živka Topalovića i podržava akcije radničkog pokreta koje je organizovala KPJ; uhapšen od strane Gestapoa 1941. i ubijen 1943. — 35, 217

Hac (Hatz) Karel (Kozlov, 1898), poslije provale u novosadskoj partijskoj organizaciji od 1930, emigrirao u SSSR; slušalac KUNMZ-a do 1933, a od tada do 1936. aspirant i predavač. Učesnik španskog građanskog rata — 155, 159, 161—165, 168

Hebrang Andrija (Fati) član MK KPJ za Zagreb od 1927. U novembru 1929. osuđen na 12 godina robije; izašao u septembru 1942. iz ustaškog zatvora na osnovu zamjene s partizanima. Poslije je bio sekretar CK KPH. Godine 1948. podržao je rezoluciju IB; tada je otkrivena njegova saradnja s ustašama — 76, 115, 126—128, 231, 241, 243, 277, 278

Hećimović Nikola (1900—1929), član KPJ od 1919; rukovodilac SKOJ-a u Zagrebu 1920; organizator internacionalne radničke pomoći, sekretar Crvene pomoći Jugoslavije 1928. Uhapšen zajedno s Đurom Đakovićem 1929. i ubijen na jugoslovensko-austrijskoj granici — 148, 247

Hegedušić Krsto (1901—1975), akademski slikar; zbog komunističke djelatnosti više puta hapšen između dva rata. 1941. konfiniran u gospićki ustaški zatvor, poslije predat gestapovcima. Bio je član JAZU od 1948. i dopisni član SAN — 275

Heler — vid. Gržetić, Ivan

Helerica — vid. Gržetić, Anka

Herman Bogomir, član MK Partije od 1920. u Vukovaru i kao takav hapšen 1921. Poslije toga dolazi u Beograd; sarađuje u »Organizovanom radniku« do 1928. Kao učesnik u književnim raspravama istupao sa sektaških pozicija — 99

Hernandes Hesus (Hernandes Jesus), član Politbiroa KP Španije, ministar u narodnofrontovskoj vladi Larga Kabaljera. Umro je u Meksiku, gdje je emigrirao poslije propasti republike — 208

Hernet (Hernes) — vid. Hudomalj Karlo

Hiral Hose (Giral José), lijevi republikanac, najprije ministar, a zatim predsjednik španske republikanske vlade u emigraciji — 209

Hitler Adolf (1889—1945), njemački diktator i vođ nacističke stranke. Glavni krivac za masovne zločine koje su nacisti vršili u toku drugog svjetskog rata. Izvršio samoubistvo 30. aprila 1945. u bunkeru Rajshkancelarije — 17—26, 47, 48, 82—84, 117, 122, 207—210

Hlebec Albert (Žerom, 1899—1939), novinar, član KPJ od 1920; član PK KPJ za Sloveniju od 1923. do 1928, delegat Petog kongresa Kominterne 1928. Bio je sekretar pokrajinskog rukovodstva nezavisnih sindikata u Sloveniji i urednik »Sindikalne borbe« 1923. i 1924, a od 1925. do 1928. urednik legalnog partijskog organa »Radničko-seljački list« i »Jedinstvo«. Od 1928. bio u emigraciji u Austriji, zatim u SSSR, gdje je završio KUNMZ. Poslije je je djelovao među jugoslovenskom emigracijom u zapadno-evropskim zemljama. Aprila 1937. otišao je po direktivi CK KPJ na partijski rad među iseljenicima u SAD. Bio je urednik »Napreda«. Izvršio samoubistvo — 28, 212

Hođera Svetislav, šef kabineta predsjednika diktatorske vlade P. Živkovića; 1933. osniva, po uzoru na fašističke organizacije, svoju stranku s odredima tzv. plavih košulja. Služio se socijalnom

demagogijom, ali nije imao uspjeha. Bio u njemačkom zarobljeništvu: umro poslije rata u Beogradu — 222

Horvaj Vilim (Švarcman, Štefan, 1901—1938), član RK SKOJ-a u Beogradu od 1926, a član PK SKOJ-a za Srbiju od 1927. Te i sledeće godine hapšen, ali je pobjegao iz zatvora. Od 1933. radi u Moskvi u BLS pri KIM-u. Završio KUNMZ i bio rukovodilac jugoslovenskog sektora MLŠ. U vrijeme Staljinovih čistki uhapšen novembra 1938. i od tada mu se gubi trag. Posmrtno rehabilitovan od strane pravosudnih sovjetskih organa 1958. — 159, 256, 262

Horvatin Kamilo (Hagen, 1896—1938), novinar i politički radnik. Kao gimnazijalac učestvovao u atentatu na hrvatskog bana Slavka Cuvaja. Član KPJ od 1919; sekretar PK KPJ za Hrvatsku i Slavoniju i član CK KPJ do 1928 (»lijeva frakcija«). Često je hapšen. Poslije 1929. emigrirao u Beč, pa u Moskvu; bio član Politbiroa CK KPJ i njegov predstavnik u IK KI (1936). Stradao u Staljinovim čistkama; posmrtno rehabilitovan 1963. od strane sovjetskih organa — 154, 172, 173, 255, 260

Hubert — vid. Kidrič, Boris

Hudomalj Karel (Oskar, Kerner, Hernet, Hernes, 1905—1944) — član SKOJ-a od 1920, a član KPJ od 1927. Tada je upućen na KUNMZ. Po povratku u zemlju radi u CK SKOJ-a i kao sekretar rukovodstva SKOJ-a za Hrvatsku. U Moskvu se ponovo vraća 1932, a odatle odlazi u Beč i radi kao instruktor CK KPJ. Bio u bečkom zatvoru godinu dana (1936—1937); poslije radi među jugoslovenskim iseljenicima u Francuskoj. Učestvovao u pokretu otpora u Austriji; stradao u logoru u Mauthauzenu u jesen 1944. — 27, 39, 51, 59, 94, 173, 177, 187, 190, 211, 219, 223, 227 237, 250—252, 261

Ibaruri Dolores la Pasionarija (1895), istaknuti rukovidilac KP Španije; od 1930. član, a od 1942. generalni sekretar CK KP Španije. Poslije poraza Republike živjela u SSSR-u i Čehoslovačkoj; od 1960. predsjednik KP Španije; u maju 1977. vratila se u domovinu — 210

Ikonić dr Dragomir (1883—1957), jedan od lidera Republikanske stranke poslije prvog svjetskog rata. Kasnije prišao Demokratskoj stranci — 186

Ilze — vid. Habulin Marija

Iskrov, predstavnik KP Bugarske u BLS — 153, 155, 157, 160, 255, 256

Ivan — vid. Nikolić Zora

Ivanov, predstavnik neke od balkanskih komunističkih partija u BLS — 157

Iveković dr Mladen (1903—1970), član KPJ od 1934; pokretač i saradnik mnogih listova i časopisa. Hapšen nekoliko puta do 1941. Za vrijeme rata bio je član AVNOJ-a i ZAVNOH-a; poslije rata biran je u CK KP Hrvatske i na druge političke funkcije — 201, 218, 219, 229, 245

Ivić Mihajlo (Foma, 1892—1941), radnik, učesnik oktobarske revolucije; 1928—1929. bio je član RK Partije u Beogradu, a 1932. član PK Partije za Srbiju; te godine je uhapšen i osuđen na 10 godina robije. Gestapovci su ga strijeljali u Beogradu u julu 1941. — 76, 128, 231, 241—243

Ivković — *vid.* Simeoni Dragutin

Ivona — vid. Habulin Marija

Jakaša Dalibor (Jerohin, 1902—1978), u revolucionarnom pokretu učestvuje poslije prvog svjetskog rata; od 1925. do 1928. slušalac je KUNMZ-a u Moskvi; po odlasku u Dalmaciju sekretar MK Partije za Split; predavač je na partijskim kursevima; u NOP-u učestvuje od 1941. Poslije rata radi u službi državne bezbjednosti — 163, 167, 168

Jadranski — vid. Jovanović Rajko

Jakomin Lovro, dugogodišnji funkcioner ORS-a u Sloveniji; jedan od referenata na IV kongresu URSSJ (1938) — 136, 244

Jakovljević Ilija, novinar i publicist; dugogodišnji glavni urednik »Hrvatskog dnevnika«. Učestvovao u NOP-u; bio je u uredništvu »Vjesnika« (organa JNOF Hrvatske) — 213

Jakšić Jovo (1893—1971), član IO SRPJ(k), ali ubrzo prelazi na centrumaške pozicije; iz KPJ isključen krajem 1920. Sarađivao sa Živkom Topalovićem; bio je protivnik jedinstva sindikalnog pokreta. Poslije okupacije Jugosla-

vije bio je među prvim socijalistima koji su pripremili teren za njihovu saradnju s Dražom Mihailovićem — 3, 198

Jakšić Sreten (1888—1952), pristupio socijalističkom pokretu 1905. Bio je sekretar SDS Bosne i Hercegovine a po političko-idejnim opredjeljenjima nalazio se na krajnjoj desnici SPJ i isticao se antikomunizmom — 3, 198

Jakubovič (ilegalno ime), jedan od funkcionera u BLS — 255

Jančić-Starc Jela (1914), kao član SKOJ-a od 1933. radi među studentima Poljoprivredno-šumarskog fakulteta u Zagrebu, uredništvu lista »Ženski svijet« i omladinskoj podružnici Ženskog pokreta. Poslije okupacije zemlje ilegalno radi u Zagrebu, a u ljeto 1942. odlazi u partizane; bila je komesar partizanske bolnice u Drežnici i radila kao agronom u ZAVNOH-u — 271, 272, 274, 275

Janda — vid. Ćopić Vladimir

Janek — vid. Zovko Marko

Jelaska Vicko (Delić, 1897—1969), bio je izabran za poslanika na komunističkoj listi na izborima 1920. Član i sekretar Oblasnog komiteta Partije za Dalmaciju do 1928, kada je smijenjen sa svih dužnosti zbog frakcionaškog rada. Ali sredinom 1935. ponovo izbija na čelo Partije u Dalmaciji i upada u frakcionaške grupe, zbog čega je isključen iz KPJ 1939. Za vrijeme rata bio je interniran u logor (do 1943). Poslije pasivan — 171, 251

Jelašić Jakov, jedan od prvaka HSS koji se isticao svojom borbom protiv komunista — 86, 201

Jelić dr Ivan (1933), istoričar, viši naučni saradnik Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu — 238

Jerohin — vid. Jakaša Dalibor

Jevtić Bogoljub (1886—1960), od 1917. do 1935. s prekidima nalazio se u diplomatskoj službi; od 1932. do 1934. ministar inostranih poslova. U decembru 1934. obrazovao vladu zadržavši resor inostranih poslova; 1941. ministar u vladi Dušana Simovića, a po okupaciji Jugoslavije prelazi u inostranstvo — 145, 201, 217, 222, 248

Joksim — vid. Prodanović Boro

Jovanović dr Dragoljub (1895—1977), zbog progresivnih ideja koje je zastupao odstranjen s položaja profesora Pravnog fakulteta; otada se bavio pretežno političkim radom. Od 1927. jedan od lidera u Zemljoradničkoj stranci, a 1940. izdvaja se i osniva Narodnu seljačku stranku. Poslije oslobođenja biran za poslanika i sekretara Narodnog fronta u Srbiji. Vremenom se udaljava od Narodnog fronta i dolazi u sukob s politikom izgradnje socijalizma — 197, 205, 215

Jovanović Janko (Daskalov, Drenovski, 1901—1938), gimnaziju završio u Šapcu, a učiteljsku školu u Skoplju, kada stupa u napredni pokret; 1932. biran za sekretara SK Partije za Šabac, a na okružnoj konferenciji za člana OK u Šapcu. Prisustvuje pokrajinskoj konferenciji (beogradski dio) Partije za Srbiju 1934, a 1935. odlazi u SSSR, zatim u Španiju. Iz Španije se vraća ponovo u SSSR, gdje je stradao u Staljinovim čistkama — 95, 238

Jovanović (supruga Janka Jovanovića) — 95, 238

Jovanović Jovan-Pižon (1869—1939), od 1903, u diplomatskoj službi, ministar spoljnih poslova Srbije (1912). Od 1923. do smrti predsjednik Glavnog odbora Zemljoradničke stranke. Za vrijeme šestojanuarske diktature jedan od istaknutih vođa UO, zastupajući tanko opozicionarstvo. Sarađivao u mnogim listovima i časopisima — 12, 38, 186, 205, 212, 216

Jovanović Rajko (Jadranski, 1898—1942), politički radnik; 1918. postaje član Socijaldemokratske partije Francuske; 1919 član SRPJ(k) i sekretar RK na Čukarici. Urednik je »Radničkih novina«. Poslije se nalazio stalno u CK KPJ; jedan od lidera ljevice. Godine 1932. emigrirao je u SSSR, gdje je radio na Kavkazu, zatim u Moskvi u aparatu Profinterne. Došao je u Pariz 1937. 1939. odlazi u Jugoslaviju. Učestvuje u NOP-u od 1941; poginuo je 1942. — 94, 187, 237, 227

Joža, verovatno Janez Titan iz Prekmurja — 175

Jun Miroslav (1897—1941), novinar i publicist. Kao komunista djelovao u JRP i radio na organizovanju Stranke radnog naroda. Više puta hapšen; 1941.

uhapšen s grupom istaknutih komunista i 10. aprila predat ustašama. Strijeljan je u julu 1941. — 218

Kabakčijev Hristo Stefanov (1878—1940), bugarski revolucionar; od 1905. je član CK Bugarske SDP (tijesni). Radio u aparatu IK KI — 155, 159, 255

Kalafatić Milan (Častek). U periodu pred drugi svjetski rat i za vrijeme rata bio u SSSR-u; završio je KUNMZ i aspiranturu. Poslije oslobođenja dolazi u zemlju i postaje organizacioni sekretar PK KP za Vojvodinu; 1948. izjasnio se za Rezoluciju IB i potom pobjegao u SSSR, gdje i danas živi — 7, 203

Kaliterna Paško, vođ HSS u Dalmaciji i glavni Mačekov pristalica; bio na krajnjoj desnici u HSS; isticao se u borbi protiv komunista — 201

Kaljević Milivoje, sindikalni funkcioner; isključen iz KPJ 1929; završio u redovima M. Nedića i D. Mihailovića — 7, 202

Kamenjev Lav Borisovič (1883—1936), u KPSS od 1901. Saradnik partijskih listova. Više puta hapšen. Od 1917. član CK, a od 1919. član Politbiroa i zamjenik predsjednika Savjeta narodnih komesara (vlade). Tri puta isključivan i vraćan u Partiju; 1936. osuđen na smrt i strijeljan — 225

Karađorđević Aleksandar (1888—1934), kralj Kraljevine SHS odnosno Jugoslavije od 1921. do 1934. Ubijen u Marselju u oktobru 1934. prilikom zvanične posjete Francuskoj — 202, 217, 242

Karađorđević Pavle (1893—1976), od 1934. do 1941. knez namjesnik; vlada uz podršku velikosrpski orijentisane JRZ; sarađuje s fašističkim državama. U aprilskom ratu 1941. napušta zemlju i odlazi u emigraciju — 7, 93, 202, 230, 237, 239

Karađorđević Petar I (1844—1921), kralj Srbije i Kraljevine SHS 1903—1921. Kao ustavni vladar uveo je u Srbiji buržoasku demokratiju — 222

Karaivanov Ivan (Špiner, 1889—1960), publicist i politički radnik; član KP Bugarske od 1918. U emigraciji od 1923. — u Beču do 1926, zatim u Moskvi i Kini kao funkcioner Kominterne. U Bugarsku se vraća 1944, a u maju 1945. prelazi u Jugoslaviju. Bio član CK KPJ i narodni poslanik Savezne skupštine — 153, 157, 159, 160, 255, 256

Kardelj Edvard (Bevc, Birk, I. Ukmar, 1910—1979), revolucionarnom pokretu prilazi kao učenik učiteljske škole; član KPJ i član PK SKOJ-a za Sloveniju od 1928. Do 1932. bio dva puta hapšen i odležao dve godine na robiji. Od 1932. radi na obnavljanju partijskih organizacija u Sloveniji, a od novembra 1934. do početka 1937. bio u SSSR-u; poslije radi u Sloveniji kao instruktor CK KPJ. Od maja 1938. član Privremenog rukovodstva KPJ, odnosno Politbiroa CK KPJ. Od tada na najvišim političko-društvenim funkcijama u zemlji. Napisao je niz studija i rasprava iz političko-društvene i ekonomske problematike. Narodni heroj — 27, 51, 55, 96, 129, 133, 135, 155, 159, 179, 185, 187, 191, 211, 224, 227, 229, 238, 243, 244, 255, 256, 267, 272, 275, 276, 278, 279

Kardelj-Maček Pepca (1914), član KPJ je od 1935, a član CK KP Slovenije od 1937. Više puta zatvarana. U decembru 1941. je uhapšena i od talijanskog vojnog suda osuđena na 18 godina tamnice. Poslije kapitulacije Italije prešla na oslobođenu teritoriju i postala rukovodilac OF Slovenije. Poslije oslobođenja bavi se sindikalnim i društvenim radom — 224

Karlo — vid. Adžija dr Božidar

Katarina — vid. Vilfan Marija

Katič Adam, dugogodišnji sindikalni funkcioner u Hrvatskoj; komunista, djelovao u PO URSS-a za Hrvatsku i Sloveniju i u listu »Radnik«. Referent na IV kongresu URSS-a (1938) — 59, 205

Kerep Stjepan (Zajfert, 1909—1936), radnik iz Siska. U SSSR-u završio KUNMZ i aspiranturu 1936. godine, a u oktobru iste godine otišao u Španiju, gdje je poslije mjesec dana poginuo na madridskom frontu — 161, 162, 166

Kerner (Körner) — vid. Hudomalj Karel

Keršovani Otokar (1902—1941), publicist, novinar i politički radnik. Član PK SKOJ-a za Srbiju 1927, a sljedeću

godinu dana proveo je u zatvoru. Ponovo je uhapšen 1930. kao sekretar PK Partije za Srbiju i odležao 10 godina robije. S robije je izišao 1940. i ponovo bio uhapšen 30. marta 1941. Strijeljale su ga ustaše 9. jula 1941. — 205

Keržič Ciril (1910), član KPJ od 1933. Hapšen je decembra 1933, a juna 1934. osuđen na 13. mjeseci zatvora. Pri pokušaju da pređe u Španiju brodom »La Corse« uhapšen 1937. — 266

Kidrič Boris (Hubert, Bek, 1912—1953), revolucionarnom pokretu pristupa 1927, a već 1929. leži godinu dana u zatvoru. Od 1932. nalazi se na čelu PK SKOJ-u za Sloveniju, a od 1935. je sekretar CK SKOJ-a i kandidat za člana IK KOI; 1936. i 1937. provodi godinu dana u bečkom zatvoru, a po izlasku radi u Parizu do dolaska u zemlju 1939. Od 1940. član je CK KPJ, a od 1948. član Politbiroa CK KPJ. Bio je član JAZU — 27, 94, 177, 211, 219, 221, 237, 276

Kidrič Zdenka (1909), član KPJ od 1930. Zbog progona prelazi u emigraciju i obavlja razne partijske poslove u Beču i Parizu. U Sloveniju se vraća 1939. i postaje član, zatim sekretar OK Partije za Ljubljanu. Jedan je od organizatora NOP-a u Ljubljani, a poslije oslobođenja bavi se društvenim radom — 242, 272, 275

Kiroga Kasares (Quiroga Casares), predsjednik narodnofrontovske španske vlade prije izbijanja Frankove pobune (18. jula 1936) — 18, 49, 207, 208

Kirsanova Klavdija Ivanovna (Kirsička), zamjenik direktora Međunarodne lenjinske škole od njenog osnivanja (1926), a docnije njen direktor — 28, 176, 185, 212, 260

Kirsička — vid. Kirsanova Klavdija Ivanovna

Klajn — vid. Cvijić Stjepan-Štefek

Klauzevic Karl (Clausewitz, 1780—1831), pruski general i vojni teoretičar; od 1818. do 1830. direktor Vojne akademije u Berlinu. Autor značajnog rada *O ratu* (»rat je nastavak politike drugim sredstvima«) — 262

Kličko Postl Katica — vid. Postl Katica

Knežić Ivan (Mirko, 1910—1942), geometar; rukovodilac tehnike PK KP za Hrvatsku i Slavoniju; uhapšen u oktobru 1936, a osuđen u junu 1937. na šest godina robije. Iz sremskomitrovačke tamnice pobjegao avgusta 1941. i ušao u sastav Fruškogorskog odreda. U jednoj akciji izgubio vezu s odredom, prešao u Banat, gdje je bio instruktor diverzanata u Kumanovsko-melenačkom odredu. Ubio se 20. februara da ne bi pao u ruke neprijatelja — 39, 44, 52, 66, 212, 218, 265, 273

Kocbek Edvard (1904), pjesnik i pripovjedač; učesnik NOP-a, a poslije oslobođenja bio jedno vrijeme ministar Savezne vlade — 251

Kodel — vid. Marić Ivan

Kokinos, predstavnik neke od balkanskih komunističkih partija u BLS sredinom tridesetih godina — 155, 255

Kolar Ana (1873—1951), tetka Josipa Broza; umrla poslije oslobođenja; u njenoj kući su češće održavani partijski sastanci — 229, 230, 272

Kolarov Vasil (1887—1950), sekretar KP Bugarske od 1919—1923. i član Prezidijuma IK KI 1922—1923. U emigraciji bio od 1923, gdje je u organima Kominterne obavljao razne dužnosti. Po slije oslobođenja predsjednik Narodnog sobranja, Republike i vlade Bugarske — 255, 256

Kolumbo Josip (1905—1930), član SKOJ-a od 1922, a poslije sekretar Oblasnog rukovodstva SKOJ-a i član OK Partije za Niš. Od 1927. do 1930. pohađao KUNMZ u SSSR-u; po povratku sekretar CK SKOJ-a. Poginuo u borbi s policijom 14. avgusta 1930. u Zagrebu — 81, 234

Komadinić Milan (1882—1944), novinar i pisac. Jedan od osnivača Saveza zemljoradnika i njegov generalni sekretar — 72, 230

Konzul — vid. Šperber Manes

Kopecky Vaclav (1897—1961), više godina aktivista KP ČHS; od 1921. član KP ČHS; od 1929. član CK, a od 1931. član Politbiroa CK KP ČHS; 1938. emigrirao u SSSR; od 1945. ponovo je u domovini, gdje je bio član Prezidijuma KP ČHS i član vlade — 219

Korać Vitomir (1877—1941), novinar i sindikalni funkcioner; jedan od osnivača SDS za Hrvatsku i Slavoniju i ORS-a; pristalica ministerijalizma, učestvuje u buržoaskim vladama (1918—1920). U godinama pred drugi svjetski rat povremeno sarađuje s lijevim snagama u URSS-u, odnosno s KPJ — 35, 217

Korošec dr Anton (1872—1940), vođ klerikalne SLS; 1906. biran za poslanika u austrijski parlament. Bio predsjednik vlade 1918—1919. i 1928, zatim ministar u vladi P. Živkovića 1929. i u vladi M. Stojadinovića i Cvetković-Maček 1940. (ministar prosvjete) — 60, 84, 107, 118, 125, 136, 144, 145, 201, 208, 220, 234, 246

Korošec Ivan, član Oblasne uprave SPJ za Karlovac od 1924, a od 1936. funkcioner URSS-a za Hrvatsku; pobornik je jedinstva sindikalnog pokreta i saradnje s komunistima — 69, 707

Kosanović Sava (1896—1956), generalni sekretar SDS i narodni poslanik prije drugog svjetskog rata. Bio u vladi od 27. marta 1941, s kojom je poslije okupacije emigrirao i pridružio se akciji za priznavanje NOP-a, 1944. ušao u vladu I. Šubašića; bio jugoslovenski ambasador u SAD, a od 1953. član SIV-a — 245

Kostić dr Milan (1876—1940), višegodišnji upravnik Kaznenog zavoda u Sremskoj Mitrovici. Poslije 1918. načelnik u Ministarstvu pravde; potpredsjednik SDS; branio političke osuđenike pred DSZZD, zbog čega je proganjan i zatvaran — 43

Kostov Trajčo (1897—1949), rukovodilac KP Bugarske, koji je do kraja 1936. radio u aparatu IK KI; te godine vraća se u Bugarsku i postaje sekretar CK KP Bugarske, 1949. osuđen i ubijen, 1956. rehabilitovan. — 13, 203, 262

Košir Mirko (1905—1951), profesor; član KPJ od 1933. Godine 1933. uhapšen i u zatvoru je bio pola godine. Član PK KPJ za Sloveniju i njegov sekretar 1935 i 1936. Za vrijeme rata bio je u logoru u Dahau. Zbog protivnarodne djelatnosti 1948. hapšen i osuđen na 20 godina zatvora. Rehabilitovan 1976. — 224

Košutić inž. August (1883—1964), jedan od prvaka HSS-a; ministar u vladi Pašić-Radić 1925; poslije 6. januara 1929. u emigraciji, gdje je djelovao u dogovoru s dr V. Mačekom. U zemlju se vratio početkom 1937. Potpredsjednik HSS-a i pristalica desne struje u toj stranci; napadao komuniste. U ljeto 1943. ponudio izvjesne uslove i saradnju s NOP-om u Hrvatskoj, ali su ti uslovi odbijeni kao nerealni. Septembra 1944. izišao iz Zagreba na oslobođenu teritoriju NOP-a u vrijeme Pavelićevih razračunavanja s kolebljivim ustašama i prozapadnim aktivnim prvacima HSS-a — 185, 213

Kovačević Nikola (Čudnovski, 1894—1979), sekretar Oblasnog sekretarijata KP za Vojvodinu 1920; na Vidovdanskom procesu osuđen na dvije godine robije; od 1927. pohađa MLŠ i radi u aparatu KI. Od 1936. do 1939. učesnik je španskog građanskog rata, a poslije do 1944. nalazio se u logorima; te godine vraća se u Jugoslaviju — 94, 113, 188

Kovačević Nikola (Sam, 1890—1964), rođen je u Nudom (Nikšić); član KPJ od 1920. Na III kongresu KPJ kandidat za člana CK KPJ; 1928. odlazi u Moskvu. Bio je rukovodilac jugoslovenskog sektora KUNMZ-a, poslije predstavnik KPJ u KI. Odlazi u SAD 1934. a 1937. u Kanadu, gdje radi među jugoslovenskom emigracijom do 1945, kada se vraća u Jugoslaviju. Bio je član CK SKJ od 1948. — 240, 251, 277

Kovačević Stanko, rukovodilac tehničkog aparata PK KP za Srbiju 1935; poslije pohađao kurs pri MLŠ u Moskvi. Po povratku radi kao instruktor CK SKOJ-a. Hapšen krajem 1936. Bio komandant bataljona u Nikšićkom odredu 1941. Umro u partizanima 1943. — 199

Kozlov — vid. Hac Karel

Rozinarov Anton (Bogdanov), partijski radnik iz Bugarske; sredinom tridesetih godina radio u BLS i kao instruktor IK KI sprovodio likvidaciju KP Poljske 1938. Poginuo u Bugarskoj u toku 1943. — 153, 175, 255

Krajev, radio vjerovatno u aparatu KI — 169

Krajger Boris (1914—1967), član KPJ od 1934. Do maja 1937. bio dvije i po godine

na robiji; član Centralne omladinske komisije odnosno CK SKOJ-a od 1938; član OK KPJ za Ljubljanu. Krajem 1941. vršio je dužnost organizacionog sekretara CK KP Slovenije, a od 1943. v.d. politkomesara Glavnog štaba NOV i POJ za Sloveniju. Poslije 1945. bavi se partijskim i društvenim radom. Narodni heroj — 65, 226, 229, 273

Krajger Sergej (1914), u revolucionarnom pokretu učestvuje od 1932; član je KPJ od 1934; te godine je uhapšen i u zatvoru ostao do kraja 1936; po izlasku iz zatvora član je OK KPJ za Ljubljanu, a 1941. sekretar OK Partije za Štajersku. Poslije oslobođenja bio je predsjednik Planske komisije, Privrednog savjeta SR Slovenije i član CK SKJ — 245, 267 271

Kralj Franjo (1901—1941), od 1919. do 1941. hapšen je više od deset puta; od 1934. bio je sekretar PK KP za Hrvatsku i Slavoniju, a na IV konferenciji KPJ izabran je za člana CK KPJ; 1935. je član Zemaljskog biroa CK KPJ. Ubijen je u ustaškom zatvoru — 200, 259

Kramer, neutvrđena ličnost — 69

Krasnov, predstavnik neke od balkanskih komunističkih partija BLS — 159

Kraš Josip (1900—1941), u revolucionarnom pokretu učestvuje od 1920; radi u sindikatu prehrambenih radnika u Zagrebu. Od 1929. do 1935. bio na robiji; od 1937. je član CK KPH, a od 1938. član Privremenog rukovodstva KPJ. Na V konferenciji KPJ (1940) izabran za kandidata za člana CK KPJ. Poginuo u uličnoj borbi s ustašama u Karlovcu. Narodni heroj — 60, 73, 250, 268, 273

Kreačić-Žerdik Olga (1913), član SKOJ-a od 1933, a član KPJ od 1937. Radila je kao komunista u Udruženju akademski obrazovanih žena i u uredništvu lista »Ženski svijet«. Učesnik je NOP-a od 1941; bila je član CO AFŽ. Sada živi u Beogradu — 271, 775

Krekić Bogdan, sindikalni rukovodilac od 1919. do 1941. Kao potpisnik Manifesta opozicije 1920. isključen iz KPJ; izraziti predstavnik desnih socijaldemokrata sve do 1941. Od 1934. bio je sekretar URSS — 73, 113

Krleža Miroslav (Frić,1893), jedan od najistaknutijih jugoslovenskih književnika; akademik, utemeljivač Leksikografskog zavoda SFRJ u Zagrebu i njegov direktor. Pokretač i saradnik više listova i časopisa između dva rata i autor mnogih literarnih, publicističkih i naučnih djela svjetskog glasa. Član KPJ od 1919. Poslije drugog svjetskog rata (1947—1957) potpredsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, predsjednik Saveza književnika Jugoslavije, poslanik Sabora SRH i Savezne narodne skupštine. Bio biran u CK KPJ i CK KPH. Kao književnik nagrađen za životno djelo Njegoševom nagradom i nagradom AVNOJ-a. Inicijator i odgovorni urednik mnogih kapitalnih izdanja Leksikografskog zavoda — 41, 219, 230, 268, 269

Krndelj Ivan (Petrov, Rihter, Žan, 1888—1941), partijski i sindikalni funkcioner. Godine 1922. prelazi iz Sarajeva u Zagreb i postaje član PK KPJ za Hrvatsku i Slavoniju i sekretar Pokrajinskog sindikalnog vijeća; 1929. emigrirao najprije u Beč, zatim u SSSR; bio je rukovodilac jugoslovenskog sektora KUNMZ; radio u aparatu Profinterne, a 1934. prelazi na rad u CK KPJ (u Beč, Prag, a od početka 1937. u Pariz). Vraća se u zemlju 1939. Bio je više puta hapšen, poslednji put 1940; odveden je u logor u Lepoglavu. Poginuo u blizini Kerestinca u julu 1941. — 124, 164, 173, 179, 188, 189, 191, 270, 271, 275, 276, 279

Krstanović dr Oton (1899—1941), novinar i publicist; saradnik partijskih i nezavisnih listova između dva svjetska rata i aktivista JRP odnosno SRN; 1941. uhapšen i strijeljan u Beogradu 29. jula — 215

Kukovec dr Vjekoslav (1876—1951), jedan od lidera SDS u Sloveniji i protivnik diktature; 1935. priključio se Narodnom frontu i bio predsjednik Glavnog odbora slovenačkog Kmečko-delavskog gibanja od 1936—1939. — 60, 225

Kun Bela (1886—1939), osnivač KP Mađarske i vođ mađarske revolucije 1919. Po porazu Mađarske Sovjetske Republike u avgustu 1919) emigrirao u Austriju, zatim u SSSR. Bio član

Prezidijuma IK Kominterne do 1935. Stradao u Staljinovim čistkama; posmrtno rehabilitovan od strane sovjetskih pravosudnih organa — 20

Kunštek Edo (Braun, 1910), član SKOJ-a postao kao đak gimnazije u Banjaluci 1927; zbog revolucionarnog rada bio hapšen 1929, u zatvoru proveo do suđenja (1930) kada je bio oslobođen optužbe. Ubrzo odlazi u Beč, gdje radi kao instruktor CK SKOJ-a; u toku 1932. i 1933. u više mahova boravio u zemlji, tada bio i organizacioni sekretar CK SKOJ-a. Krajem 1933. udaljen s te dužnosti zbog sukoba s pojedinim članovima CK KPJ i upućen u SSSR, gdje je bio i na školovanju. 1937. upućen na rad u Jugoslaviju. Još u Moskvi, a naročito tada pokazao znake udaljavanja od komunističkog pokreta. U početku 1941. pristupio ustaškom pokretu, 1945. emigrirao u Južnu Ameriku, gdje i sada živi — 44

Kus-Nikolajev Mirko, doktor filozofskih nauka od 1924. Bio je inicijator stvaranja Socijalističke omladine Jugoslavije (sa sjedištem u Zagrebu), na čijem čelu se nalazio od 1921; sredine tridesetih godina zastupao trockistička gledišta — 99, 185, 251

Kusovac Kristina (Nina, 1902), član KPJ je od 1930, a u početku 1932. emigrirala u Beč, zatim u Berlin, i najzad u Moskvu. Od 1937. je u Parizu na radu u aparatu CK KPJ, 1939. se vraća u Jugoslaviju; pomagala NOP — 28, 95, 213

Kusovac Labud (Robert, Obarov, 1898—1967), član KPJ od 1920, a od 1924. urednik »Balkanske federacije«. U zemlju se vratio 1927, kada je uhapšen. Emigrirao 1932. u SSSR, gdje je do 1937. radio u aparatu Crvene sindikalne internacionale, a od 1937. u aparatu CK KPJ i u Komitetu za pomoć republikanskoj Španiji u Parizu. Zbog frakcionaštva smijenjen s položaja 1938. i isključen iz KPJ 1930. — 95, 113, 124, 240, 241, 249, 262, 271, 276, 279

Kuške, jedan od starih članova RSDP; poreklom s Baltika. Sredinom tridesetih godina bio rukovodilac partijske organizacije na Komunističkom univerzitetu nacionalnih manjina Zapada (KUNMZ) — 161, 164, 165, 166, 167, 168

Kuštera Božo (1900), član KPJ od 1922; sekretar jugoslovenske sekcije KP u Njujorku, a 1927. dolazi u SSSR, u Kijev, gdje je bio direktor Inturista; 1937. uhapšen u Staljinovim čistkama; poslije desetogodišnje robije radio u SSSR-u kao inženjer; 1958. vratio se na ostrvo Ugljan — 259

Kveder Dušan (1915—1966). Član SKOJ-a od 1933; bio je član MK SKOJ-a Ptuj i član PK SKOJ-a za Sloveniju. Godine 1936. emigrirao iz Jugoslavije. Bio u španskom građanskom ratu do 1939. Jedan je od organizatora ustanka u Štajerskoj. Poslije rata nalazio se na raznim vojnim dužnostima — 211, 212, 270, 273

Lang — vid. Ćopić Vladimir

Largo Kabaljero Francisko (Caballero, 1869—1946), predsjednik republikanske vlade za vrijeme građanskog rata; 1939. prešao u Francusku, a poslije 1940. otjeran u koncentracioni logor blizu Berlina. Umro u Parizu — 19

Lavčević-Lučić Ivan (Bubnov, 1905—1942)), član SKOJ-a od 1922. na Hvaru. Bio je često hapšen; 1927. emigrirao u SSSR, gdje je završio KUNMZ (1928—1931) i aspirantura (1934—1936). Krajem 1936. dolazi u Split, postaje član PK KP za Dalmaciju (1939) i rukovodilac Vojne komisije pri PK (1941). Uhapšen februara 1942. i strahovito mučen sve do svirepog ubistva u decembru iste godine. Proglašen za narodnog heroja — 161—165, 168

Lazarenko — vid. Čepelnik Franc

Lazić M. Dragoslav, visoki činovnik u jugoslovenskoj policiji; načelnik u Ministarstvu unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije 1937—1938. — 183

Lenjin (Uljanov) Vladimir Iljič (1870—1924), osnivač i organizator marksističke radničke partije boljševika, vođ oktobarske revolucije i organizator sovjetske države; dosljedni nastavljač djela Marksa i Engelsa, klasik marksizma, osnivač Komunističke internacionale — 46, 47, 80, 199, 221, 231, 233, 249

Leontić Ljubo (1887—1973), pravnik i publicist; pobornik ideje oslobođenja jugoslovenskih naroda koji su bili pod Austro-Ugarskom i njihovog ujedinjenja

sa Srbijom i Crnom Gorom; poslije prvog svjetskog rata bio u opoziciji kao pristalica SDS (ljevice) i sarađuje s KPJ; do 1941. živi u Splitu, kada je uhapšen i do kapitulacije Italije bio u internaciji na Lidarima. Bio je član ZAVNOH-a i Predsjedništva AVNOJ-a; poslije oslobođenja ambasador FNRJ u Londonu — 175, 245

Leskošek Franc (Lojzek, 1897), član KPJ od 1926, a od 1934. predsjednik Strokovne komisije Slovenije (URSS za Sloveniju). Na IV zemaljskoj konferenciji 1934. izabran je za člana CK KPJ. U jesen 1936. imenovan za člana Politbiroa CK KPJ. Na Osnivačkom kongresu KP Slovenije izabran za sekretara CK KP Slovenije. Jedan je od organizatora ustanka u Sloveniji; poslije oslobođenja bio je ministar za industriju i rudarstvo — 61, 97, 129, 136, 223, 224, 225, 227, 230, 236, 244, 252, 264, 266, 267

Levi — vid. Mux Adolf

Liht — vid. Vujović Radomir

Lilić Stevan (Toni, Adler, Anton, 1906—1938), apsolvirao medicinske nauke 1928. u Beču. Član KPJ je od 1929. Emigrirao u Beč, a od oktobra 1934. do marta 1935. bio je na MLŠ u SSSR-u. Od tada do odlaska u Španiju (1937) radio je neprekidno kao rukovodilac Centralne tehnike u Beču i Parizu. Poginuo je u Španiji — 27, 28, 40, 51, 54, 55, 56, 159, 175, 178, 211, 223, 225, 226, 256, 262, 267

Linjević — vid. Uradin Matija

Lipovšćak Viktor (Brko, 1905—1937), partijski rukovodilac u Zagrebu; u toku 1934/1935. bio na školovanju u SSSR-u; krajem 1935. vratio se na partijski rad u zemlju; član je PK KP za Hrvatsku; emigrirao u Beč u novembru 1936, odakle ubrzo odlazi u Španiju, gdje je poginuo na madridskom frontu početkom januara 1937. — 44, 218, 263

Lojen Stjepan (1895—1968), na rad u Ameriku odlazi 1912, gdje je član jugoslovenske sekcije pri KP SAD; radio među jugoslovenskim iseljenicima; od 1934. do 1936. bio u SSSR-u na KUNMZ-u; pomagao NOP; 1947. vratio se u domovinu — 114, 241

Lojzek — vid. Leskošek Franc

Lončar dr Dragotin (1876—1954), jedan od lidera HSS i Mačekov pristalica u Sloveniji. Sredinom tridesetih godina podržavao narodnofrontovski pokret u Sloveniji; 1937. ponovo prilazi desnici HSS — 60, 225

Lončarević Josip, učesnik naprednog studentskog pokreta u Zagrebu — 229

Longo Luidi (Gallo, 1900), član KP Italije od njenog osnivanja 1921, a član CK KPI od 1926; danas predsjednik KP Italije — 238

Lopačov — vid. Đorđević Svetislav

Luter Karel (Vlado, Steklov, 1910—1948), član SKOJ-a od 1926, a do 1928. sekretar MK SKOJ-a za Guštanj; slušalac KUNMZ-a od 1929. do 1932. U oktobru 1933. kooptiran u CK SKOJ-a; 1936. bio 3 mjeseca u bečkom zatvoru. Godine 1939. vraća se u Jugoslaviju. Učesnik je NOP — 27, 42, 44, 55, 59, 159, 211, 220, 226, 256, 257, 262, 263

Ljotić Dimitrije (1891—1945), osnivač i vođa fašističke organizacije Jugoslovenski narodni pokret »Zbor«, obrazovane 1935. Od pristalica »Zbora« organizovao je u vrijeme okupacije vojne formacije pod nazivom Srpska dobrovoljačka komanda (od 1943. Srpski dobrovoljački korpus), koje su bile u službi okupatora i borile se protiv partizana u Srbiji. Poginuo 1945. u Vipavskoj dolini (Slovenija) prilikom povlačenja ispred snaga NOP-a — 3 82, 197, 222, 248

Maček dr Vladimir (1879—1964), potpredsjednik Hrvatske pučke seljačke stranke 1920. Nosilac liste Bloka narodnog sporazuma, odnosno UO na parlamentarnim izborima 1935. i 1938. Potpredsjednik vlade postaje u avgustu 1939. i krajem te godine osniva koncentracione logore za antifašiste. Bio potpredsjednik u vladi D. Simovića. Nije prihvatio formiranje kvislinške vlade 9. aprila 1941, ali kad je proglašena NDH pozvao je hrvatski narod da se pokori novoj vlasti. U maju 1945. odlazi iz zemlje; do 1946. živeo u Parizu, poslije u SAD — 6, 7, 12, 28, 31, 53, 60, 61, 64, 68, 74, 93, 135, 138, 179, 186, 187, 201, 202, 214, 215, 216,

218, 225, 228, 229, 235, 237, 239, 245, 248, 251, 252, 259, 269, 270, 289, 293, 326, 329, 333, 357, 366, 367

Magdić Milivoje, jedan od nosilaca trockističkih shvatanja u Zagrebu, koja je, između ostalog, širio u organu ORS-a »Radničkom glasniku« — 99, 185, 247

Majer-Falina Hilda (Rosl), član KP Austrije, radila je za tehniku CK KPJ u Beču. Pri nasilnom priključenju Austrije Njemačkoj gubi joj se trag — 211

Maksimović Božidar Boža (1886—1969), narodni poslanik Radikalne stranke: ministar unutrašnjih djela u Pašićevoj vladi 1924—1925, a zatim u Uzunovićevim vladama 1926—1927; ministar prosvjete u šestojanuarskoj vladi generala P. Živkovića. Od 1941. u emigraciji; 1968. vratio se u Beograd gdje je i umro — 248

Malešević Branko (1914—1941), sindikalni partijski radnik. Bio je član OK KP za Pakrac, član Pokrajinskog odbora Saveza metalskih radnika, a od jeseni 1940. šofer CK KPJ u Zagrebu. Bio član MK KPH za Zagreb 1941; učestvuje u akciji za oslobođenje zatvorenih komunista u Kerestincu; tom prilikom su ga ustaše smrtno ranile i uhvatile u neposrednoj blizini logora. Umro je u bolnici u Zagrebu — 229, 268

Man — vid. Cesarec August

Manuilski Dmitrij Zaharovič (1883—1959), sovjetski državnik i partijski funkcioner; član Boljševičke partije od 1903; od 1928. do 1943. bio sekretar Prezidijuma IK Kominterne — 200

Marganović Paja (1904—1929), član SKOJ-a od 1920, a od 1924. do 1928. studira na Komunističkom univerzitetu »Sverdlov« u Moskvi. Na IV kongresu KPJ 1928. izabran u CK KPJ; istovremeno je bio sekretar CK SKOJ-a. Zverski mučen i ubijen u zagrebačkoj policiji — 81, 234

Marhlevski Julijan (Marchlewski Julian, 1866—1925), u revolucionarnom pokretu je od osamdesetih godina 19. vjeka; 1923. bio je predsjednik MOPR-a — 203

Marić Ivan (Kodel, Željezar, 1894—1968), od 1919. je predsjednik Sindikalnog vijeća za Dalmaciju. Kao član Oblasnog komiteta KP za Dalmaciju emigrirao u SSSR 1935. U aprilu 1936. izabran za člana Politbiroa CK KPJ; sredinom te godine uhapšen; bio godinu dana u bečkom zatvoru; 1939. isključen iz KPJ zbog frakcionaštva. Vratio se iz Pariza u Jugoslaviju 1940. Bio dvije godine u logorima u Italiji — 55, 94, 124, 171, 172, 177, 191, 237, 240, 243, 257, 261, 276, 279

Marić dr Sreten (Matija, Nenad), publicist, akademski slikar; sarađivao u zagrebačkom časopisu »Znanost i život« (1937—1938) pišući o umjetnosti — 185

Marjanović Dragomir (1880—1943), u radničkom pokretu Srbije učestvuje prije prvog svjetskog rata; na Vukovarskom kongresu 1920. biran za člana IO CV KPJ. Pripadao desnoj struji u KPJ. Uhapšen u novembru 1941. od strane Gestapoa u Beogradu; umro 6. januara 1943. u Banjičkom logoru — 97, 136, 188

Markovac dr Pavao (1903—1941), muzikolog, organizator radničkih muzičkih društava u Hrvatskoj; član KPJ. Poginuo prilikom bjekstva iz fašističkog logora — 269

Marković dr Božidar (1874—1946), član Glavnog odbora Demokratske stranke; kao ministar pravde u vladi D. Simovića izbjegao s vladom u vrijeme okupacije; pristalica saradnje s NOP-om — 43

Marković Mirko (1907), član KPJ od 1924; od 1926. do 1929. završio KUNMZ; poslije je u SAD radio među jugoslovenskim iseljenicima, a od 1937. do 1939. bio je u Španiji, zatim u SAD. Poslije oslobođenja bavio se naučnim i pedagoškim radom. Član KPJ bio je do 1948. — 94

Marković Moma (1912), politički radnik. Član KPJ od 1933, a član Univerzitetskog komiteta od 1934; sljedeće godine bio je 9 mjeseci u zatvoru. Član PK KP za Srbiju od 1937. U NOR-u član Glavnog štaba NOV i POJ za Srbiju i na drugim vojnim i političkim funkcijama — 239

Marković Stoja (1900—1947), zbog revolucionarnog rada i bjekstva u šumu 1925. osuđena na 15 godina odnosno na 20 godina strogog zatvora; iz zagre-

bačkog zatvora bježi 1927. i emigrira u SSSR; završila KUNMZ; vratila se u Jugoslaviju 1945; dobila priznanje od sovjetskih vlasti — status Borca Crvene garde i Crvenog partizana. (Jedina u Jugoslaviji koja nosi cvo visoko priznanje) — 163

Marković Svetozar (1846—1875), političar i književnik, osnivač socijalističkog pokreta u Srbiji. Godine 1871. pokrenuo je list »Radnik«, prvi socijalistički list na Balkanu. Pokretač je i saradnik niza listova i časopisa, a napisao je mnoge studije i djela sa socijalističkih pozicija — 215

Marks Karl (Marx Karl, 1818—1883), ideolog proleterskog pokreta i osnivač naučnog socijalizma-komunizma — 234

Marlena — vid. Fos-Rudin Braina

Marušić Drago (Sotir, 1910—1942), u revolucionarnom pokretu od 1925; u Gospiću organizuje sindikalni rad i postaje član KPJ (1928); član i sekretar MK Partije za Zagreb 1934. i 1935; hapšen februara 1935. po liniji CP; ali pušten zbog dobrog držanja. Član Zembilja, zadužen za sindikalni rad i za komisiju za rad sa ženama i član Pokrajinskog odbora URSS-a za Hrvatsku (1935). Poslije provale od kraja 1935. emigrirao u Beč. Radio u aparatu CK KPJ i među jugoslovenskim iseljenicima u Francuskoj. U NOP učestvuje od 1941. Poginuo 1942. godine — 184, 188, 204, 237, 259

Marušić Ivica Ratko (1912—1942), rođen u Sinju. Kao član KPJ (od 1932) djelovao je kao gimnazijalac u Bijeljini i kao student u Zagrebu, zbog čega je hapšen i osuđivan nekoliko puta do 1941. U partizane odlazi na Kozaru u junu 1941. Učestvuje u organizovanju raznih diverzija i akcija u okolini Prijedora. Bio je komandant 1. bataljona 2. ko zaračkog odreda, zatim komandant 1. krajiške brigade. Poginuo je na Manjači od neprijateljske bombe iz aviona. Narodni heroj — 230

Maslarić Božidar (Andrejev, 1895—1963), član PK KPJ za Hrvatsku i Slavoniju do 1928; od tada je u SSSR-u; bio je nastavnik i rukovodilac jugoslovenskog odjeljenja na KUNMZ-u i MLŠ. Od 1936. do 1939. bio u Španiji, pa ponovo u SSSR-u. U toku drugog svjetskog rata potpredsjednik Sveslovenskog komiteta u Moskvi, a po povratku u Jugoslaviju obavlja razne političke i vojne dužnosti — 91, 129

Masleša Veselin (Sreten, 1906—1943), revolucionarnom pokretu pristupio kao gimnazijalac u Banjaluci; publicist i autor više marksističkih studija iz istorije i društvenog razvitka u Jugoslaviji; do 1935. glavni partijski punkt za rad KP u Srbiji; a od 1935. do 1938. radi u Inicijativnom odboru JRP I NF; često hapšen i proganjan od policije. U toku NOR-a vjećnik AVNOJ-a — 40, 42, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 226, 263

Maslo Idriz (1910—1942), radnik; pristupio revolucionarnom pokretu pod uticajem Akifa Šeremeta; sekretar MK KP za Banjaluku 1934. Krajem 1935. uhapšen i 1936. osuđen na 18 mjeseci robije. Jedan od osnivača partizanskih odreda u srednjoj Bosni, gdje je i poginuo (u Maslovarama) 1942. — 218

Mašanović Nikola (1897), činovnik; član KPJ od dvadesetih godina. Od 1936. do 1938. nalazio se na robiji u sremskomitrovačkom kaznenom zavodu — 241

Mates Leo (1911), revolucionarnom pokretu pristupio 1932; više puta hapšen; bio je sekretar PK SKOJ-a za Hrvatsku, a od 1937. član Centralne omladinske komisije, odnosno CK SKOJ-a; 1941. član MK KP za Zagreb; poslije oslobođenja bio Generalni sekretar predsjednika Republike i direktor Instituta za međunarodnu politiku i privredu — 64, 65, 224, 226, 228, 229, 266, 268, 273, 274

Matija Nenad — vid. Marić dr Sreten

Mihailović — vid. Đaković Stjepan

Mihailović Dragoljub-Draža (1893—1946), pukovnik jugoslovenske vojske do drugog svjetskog rata; organizator četničke organizacije s ciljem da u saradnji s okupatorom uguši ustanak. Glavni oslonac kontrarevolucije u Jugoslaviji. Osuđen na smrt 16. jula 1946. i pogubljen — 202

Milanović Niša (1894), činovnik. Član KPJ od 1920; sekretar PK KPJ za Crnu Goru 1927—1928. Zbog komunističke djelatnosti osuđen 1929. na 3, a 1937.

na 4 godine robije. Isključen iz KPJ 1939. U NOR-u od 1941. Vraćen u KPJ 1945, pa ponovo isključen 1948; Primljen u SKJ 1960. — 241

Milenković — vid. Petrović Dragutin

Miletić Miodrag, vojno obrazovanje dobio u Poltavi i Moskvi; u Srbiju se vratio kao potporučnik; istakao se u prvom svjetskom ratu. U Francuskoj završio kurs za avijatičare; poslije upućen na Solunski front; zbog teškog ranjavanja prekida vojnu karijeru; predsjednik je Udruženja rezervnih avijatičara. Sarađuje s komunistima, a od 1936. je član KPJ. Učestvuje u NOP-u 1941; strijeljan je u proljeće 1944. na Banjici — 215

Miletić Petko (Danilo, Šepo, 1897—1939), član MK KP Danilovgrada od 1920. Prije hapšenja (u junu 1932) bio sekretar PK KP za Srbiju i član CK KPJ. Osuđen na 7 godina robije, gdje je stvarao frakcije da bi se domogao položaja u Partiji; isključen iz KPJ 1939. Po izlasku s robije 1939. prebacuje se u SSSR, gdje je stradao u Staljinovim čistkama — 127, 131, 231, 232, 240, 241, 243, 244, 245, 247, 276, 278, 279

Milojković Života (1888—1947), za člana IO CV KPJ izabran na Vukovarskom kongresu 1920; na tzv. Vidovdanskom procesu osuđen na dvije godine zatvora. Po izlasku iz zatvora došao je u sukob s politikom KPJ, zbog čega je 1924. isključen. Osnivač je socijalističke radničke grupe »Ujedinjenje« 1925; sredinom tridesetih godina evoluira u pravcu antifašizma — 186

Miljuš Simo (1894—1938), novinar i politički radnik. U sarajevskoj gimnaziji bio je obuhvaćen nacionalnorevolucionarnim pokretom i pripadao »Mla doj Bosni«, ali je sve više sazrijevao kao socijalista; poslije prvog svjetskog rata bio je u rukovodstvu Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije odnosno KPJ; biran za komunističkog poslanika 1920; od 1922. je član IO CPV. U julu 1929. emigrirao je u Beč, a zatim 1933. ili 1934. u SSSR; likvidiran u Staljinovim čistkama. Rehabilitovan odlukom Vojnog kolegijuma VS SSSR-a juna 1958. — 262

Mirko — vid. *Đilas Milovan*

Mirko — vid. Knežić Ivan

Miron — vid. Popović Nenad

Mišić Janko (1900—1929), član SKOJ-a 1920; bio član MK SKOJ-a za Zagreb i PK SKOJ-a za Hrvatsku (1922. i 1923) i član Biroa CK SKOJ-a (1928). Od 1926. do 1928. učio na Komunističkom univerzitetu »Sverdlov«. Poginuo u borbi s policijom u Samoboru — 81, 234

Miškovski Trajko (Oskar, 1903), kao član MK KP u Velesu bio više puta hap šen; poslije šestojanuarske diktature emigrirao u SSSR; završio KUNMZ. Od 1936. do 1939. bio u Španiji — 28, 212

Mitić Ljubomir (1901), sindikalni funkcioner klasnih i režimskih sindikata; učesnik V plenuma KI (1925); isključen iz KPJ 1926; 1928. prilazi režimskim sindikatima; potpredsjednik JUGORAS-a od 1939. do 1941; bio u Nedićevoj »Srpskoj zajednici rada« — 247

Mitrović Đorđe (1906—1936), knjigovezački radnik, instruktor CK KPJ. Član KPJ od 1919. Godine 1931. bio sekretar MK KPJ Subotica. Pod kraj ljeta 1931. odlazi u SSSR na školovanje, gdje ostaje do 1934. U jesen iste godine, odlukom Politbiroa CK KPJ, dolazi u Jugoslaviju i radi kao instruktor CK KPJ. Poslije formiranja Zemaljskog biroa KPJ u ljeto 1935. postavljen za njegovog sekretara. Na ovom zadatku uhapšen sredinom novembra 1935. Poslije strahovite torture u policijskim zatvorima u Beogradu i Zagrebu osuđen 4. juna 1936. na 5 godina robije. U mariborskoj kaznionici je, tokom štrajka glađu, izmučen i isprebijan, umro 31. oktobra 1936. — 200, 211, 259

Mitrović Stefan (1909), u revolucionarnom pokretu učestvuje od 1931. kao student Beogradskog univerziteta; bio član PK SKOJ-a za Srbiju (1935), a od jeseni iste godine član CK SKOJ-a; hapšen je 1933. i novembra 1936. U NOP-u učestvuje od 1941. u Crnoj Gori; radio u Političkom odjeljenju JNA — 28, 39, 43, 63, 218, 224, 226, 227, 247

Mitrović Vukica (1913—1941), revolucionarnom pokretu pristupila 1932; član

KPJ od 1933; 1935. završila šestomjesečni kurs pri MLŠ u Moskvi; krajem 1935. uhapšena i u zatvoru strahovito mučena. Godine 1937. bila je član MK KP Beograda, a zatim PK KP za Srbiju. U jesen 1941. pala u ruke fašista i poslije strahovitog mučenja strijeljana na Banjici — 72, 74, 226, 269

Mola Emilio, španski general, rukovodio pobunom u centru sjeverozapadne Španije u junu 1936. protiv republikanske Španije — 208

Mrazović Karlo (Guber, Ortega, 1902), učesnik socijalističke revolucije u Mađarskoj 1919; od 1920. član KPJ u Zagrebu; uhapšen 1929. kao član RK KP u Zagrebu; 1929. emigrirao u SSSR; završio KUNMZ i aspiranturu. Od 1936. do 1939. učestvovao u građanskom ratu na strani republikanske Španije. Po povratku u zemlju postaje član CK KP Hrvatske; jedan je od organizatora ustanka u Hrvatskoj — 159, 162—168, 233, 241, 256

Mrduljaš Dušan (1912—1941), kao aktivan član KPJ upućen je početkom 1934. na KUNMZ u SSSR, odakle se poslije završetka studija vratio 1937. U ljeto 1938, nakon smjenjivanja izvršenih u PK KPJ za Dalmaciju (Jelaska, Baljkas) postavljen je za njegovog sekretara, ali tu nije dugo ostao, pa je radio po sindikalnoj liniji u Dalmaciji. 1940. interniran u logor u Lepogravi; predat ustašama aprila 1941, a jula iste godine strijeljan na putu za Varaždin — 251

Muk Adolf (Cener, Levi, Petar, Cvajg, 1893—1943), do 1934. bio je član Mjesnog i Okružnog komiteta za Boku Kotorsku i PK KPJ za Crnu Goru. Sredinom 1934. kooptiran u CK KPJ, a na IV zemaljskoj konferenciji 1934. izabran je u Politbiro CK KPJ. Po nalogu sekretara Partije M. Gorkića, početkom 1937. radio na prebacivanju jugoslovenskih dobrovoljaca u Španiju francuskim brodom »La Corse«, kojom prilikom je uhapšen; izdao i otkrio veze i akcije KPJ, čime je nanio ogromne štete Partiji; zbog toga je »zasvagda« isključen iz KPJ. Tokom drugog svjetskog rata prebačen iz sremskomitrovačke kaznione u mostarski, zatim kotorski zatvor. Odbio ponuđenu saradnju s Italijanima i strijeljan u martu 1943. — 27, 28, 40, 44, 87, 88, 91, 128, 134, 136, 137, 147, 148, 154, 173, 175, 177, 191, 199, 206, 211, 212, 214, 223, 225, 227, 235, 237, 244, 247, 250, 261, 262, 263, 264, 265, 272, 279

Musolini Benito (Mussolini, 1883—1945), vođ fašističke Italije i osnivač fašističke partije; došao na vlast u Italiji nakon fašističkog »pohoda na Rim« 1922. Strijeljan 1945. od strane italijanskih partizana — 17, 18, 20, 22, 26, 48, 84, 88, 117, 122, 207, 208, 235

Nečajev — vid. Sekulić Stevan-Blaž

Nedić Milan (1877—1946), predsjednik kvislinške tzv. »srpske vlade« u periodu fašističke okupacije od 1941. do 1944. Izvršio samoubistvo dok se nalazio pod istragom organa DFRJ — 202

Nenad — vid. Žujović Sreten

Nenadova — vid. Rudin-Fos dr Braina

Nešić-Pijade Lepa (Spasić, 1897—1975), član KPJ od 1920. na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Od 1932. do 1935. bila je predavač za srpski jezik na KUNMZ-u; 1937. dolazi u zemlju, gdje aktivno radi u mnogim kulturno-prosvjetnim udruženjima — 161—166, 168, 175

Nešić Miloš, član KPJ, u čijoj se kući 1937. Tito sastao s predstavnicima partijske organizacije u Srbiji. Poslije 1947. nalazi se u inostranstvu — 272

Nikolić Radivoj (1914), novinar i publicist; 1935. član RK Partije na Dorćolu u Beogradu; od 1937. do 1939. učestvovao u španskom građanskom ratu, a zatim bio u logorima i na prisilnom radu u Španiji do 1943, kada dolazi u zemlju i uključuje se u NOB. Poslije oslobođenja novinar i publicist — 272

Nikolić Zora (Ivan, Voroncova, Gajić; 1901), član KPJ od 1927, a SKP(b) od 1929. Od 1928. do 1931. završila KUNMZ, a zatim rukovodilac CPJ (1935); te godine radila je u Balkanskom odjeljenju MOPR-a (referent za Jugoslaviju). Godine 1941. pobjegla iz požarevačkog zatvora, gdje je izdržavala kaznu od 6 godina robije. U toku NOR bila je član Oblasnog komiteta Partije za Bosansku krajinu, pa za istočnu

Bosnu. Poslije funkcioner AFŽ do 1948. — 9, 13, 28, 154, 203, 262

Nina — vid. Kusovac Kristina

Novaković Kosta (1886—1938), politički radnik i publicist. Član SDP Srbije od 1907, a KPJ od 1919. Učesnik na svim partijskim kongresima i konferencijama do hapšenja 1926. Sljedeće godine bježi iz zatvora u SSSR. Bio je predstavnik KPJ pri BLS u IK 1928. Poslije zavođenja diktature emigrirao u SSSR i radio u IK MOPR-a. Stradao u Staljinovim čistkama 1938. Rehabilitovan juna 1958. odlukom Vojnog kolegijuma Vrhovnog suda SSSR — 257

Novosel Nada (1917), član SKOJ-a postala je kao srednjoškolka 1935; u NOP-u učestvuje od 1941. u Zagrebu, kada je i uhapšena. Po izlasku iz zatvora 1942, upućena je na partijski rad u Gorski kotar i Primorje — 273

Novosel Ozren (1913—1942), ljekar; u revolucionarnom pokretu učestvuje od 1933; radio je u tehnici PK SKOJ-a za Hrvatsku; 1941. uhapsile su ga ustaše i strijeljale u Jasenovcu sljedeće godine — 273

Novosel Vanda (1915), član SKOJ-a od 1933; radi među ženskom omladinom i u uredništvu listova »Mlada žena« i »Ženski svijet«; 1941. organizator Inicijativnog odbora AFŽ za Hrvatsku. U oktobru uhapšena i po izlasku iz zatvora (na osnovu razmjene) postaje član Sekretarijata Centralnog odbora AFŽ — 273

Obarov — vid. Kusovac Labud

Očalis, predstavnik neke od balkanskih Komunističkih partija u BLS — 153, 157, 159, 160, 255, 256

Oreški Mijo (1905—1929), član SKOJ-a od 1922; sekretar MK SKOJ-a za Zagreb od 1923, zatim član PK SKOJ-a za Hrvatsku i CK SKOJ-a; od jeseni 1926. organizacioni sekretar CK SKOJ-a. Poginuo u borbi s policijom u Samoboru 27. jula 1929. — 81, 234

Oreškin — vid. Furlan Rudolf

Orovčanac Nikola (Sandanski, 1903—1938), član KPJ od 1923, a SKP(b) od 1925. do 1937. Pohađao KUNMZ od 1925. do 1929; poslije radio u Ukrajini u zavodu »Petrovski«; od 1933—1934. je aspirant MLŠ; 1937. isključen iz Partije, a 1938. ponovo primljen. Stradao u Staljinovim čistkama; rehabilitovan posmrtno od pravosudnih organa SSSR — 155, 255, 256

Ortega — vid. Mrazović Karlo

Oskar — vid. Hudomalj Karel

Oskar — vid. Miškovski Trajko

Pačeli Eugenio (Pacelli, 1876—1958), Pio XII (papa od 1939. do 1958), papin državni sekretar od 1930. do 1939; za čitavo vrijeme fašističke diktature podržava italijanofilsku politiku; vodio neprijateljsku kampanju protiv SFRJ — 209

Pamuković Kamilo (1908—1942), kao član OK KP za Šibenik uhapšen u novembru 1932. zbog dijeljenja letaka povodom oktobarske revolucije; osuđen je septembra 1933. od Okružnog suda u Šibeniku na 10 godina robije, koju je izdržao u Lepoglavi; učestvuje 1941. u formiranju odreda u šibenskom kraju; poginuo 1942. — 243

Papa Pio XI, civilno ime Achille Ratti; (1857—1939), papa od 1922. do 1939. — 209

Parović Blagoje (Šmit, 1903—1937), od 1924. je član KPJ, a od 1927. član RK i MK KP za Zagreb, kada se zajedno s Josipom Brozom bori za jedinstvo KPJ i protiv frakcija. Do 1929. promijenio je više mjesta u Jugoslaviji zbog šikaniranja; više puta hapšen; 1929. emigrirao u Beč, zatim u Moskvu, gdje je pohađao MLŠ od 1929. do 1931; od sredine 1932. član je privremenog rukovodstva KPJ odnosno CK KPJ. Na IV zemaljskoj konferenciji KPJ 1934. izabran je u Politbiro CK KPJ. Često je dolazio u Jugoslaviju i pomagao u radu na obnavljanju organizacija KPJ. Početkom 1936. udaljen je iz Politbiroa; tada je otišao u Španiju, gdje je i poginuo u julu 1937. — 148 154, 171, 173, 233, 236, 237, 241, 247, 249, 257, 258, 262

Pašalić Đorđe-Đura (Popović, 1898—1942), učesnik oktobarske revolucije; 1926. dolazi u Jugoslaviju, najprije u Beograd, a zatim u Novi Sad. Bio je sekretar PK KP za Vojvodinu do 1930; zbog opasnosti od hapšenja emigrirao

u Prag, pa u Beč i u SSSR; pohađao je KUNMZ od 1931—1933, a poslije je radio u SSSR-u. Uhapšen u vrijeme Staljinovih čistki 1937. ili 1938. i umro u logoru 1942. Posmrtno rehabilitovan od strane organa sovjetske vlasti 1958. — 153, 255

Pašić Nikola (1845—1926), jedan od osnivača Narodne radikalne stranke (1881) i njen vođa; od dolaska na vlast kralja Petra I (1904) pa do svoje smrti bio u vladi kao ministar spoljnih poslova ili predsjednik vlade; vodio centralističku politiku u interesu velikosrpske buržoazije — 215

Paunović Stanko (1907—1942), član SKOJ-a od 1925. u niškoj železničkoj radionici; 1928. osuđen od Suda za zaštitu države na 12 godina robije koja mu je povećana na 14 godina. U avgustu 1941. bježi iz sremskomitrovačke tamnice i uključuje se u partizanske odrede Srema. Poginuo 1942. kao član OK KP za Srem; proglašen za narodnog heroja — 243

Pavelić dr Ante (1889—1959), jedan od najvećih ratnih zločinaca; po profesiji advokat. Od početka 1929. živi u emigraciji i pod okriljem Musolinijeve Italije i Hortijeve Mađarske organizovao je ustašku terorističku organizaciju. Pod njihovom zaštitom i uz podršku Hitlerovog nacizma proglasio, nakon okupacije Jugoslavije 1941. marionetsku Nezavisnu Državu Hrvatsku, u kojoj je pod njegovom vladavinom organiziran sistem masovnog terora i genocida u različitim oblicima (od specijalnog rasističkog zakonodavstva do pokolja, uspostavljanja logora, raseljavanja, prekrštavanja i dr.) nad Srbima, Jevrejima, naprednim Hrvatima i Muslimanima, te Romima. U aprilu 1945. pobjegao ispred snaga NOR-a u Austriju, zatim u Argentinu. Umro je u Madridu — 228, 242

Pavićević Luka (1876—1956), sindikalni i partijski funkcioner prije prvog svjetskog rata. Pripadao centrumaškoj struji u radničkom pokretu i kao potpisnik Manifesta opozicije KPJ isključen iz KPJ krajem 1920. Do 1940. član IO URSSJ; za vrijeme drugog svjetskog rata službenik u Banji Koviljači i Valjevu, a poslije 1945. službenik u Ministarstvu zdravlja i socijalne politike NR Srbije — 73, 137, 140, 143, 230, 246

Pavlek Mihovil-Miškina (1887—1942), seljak, književnik; pripadao HRSS-u odnosno HSS-u; osuđivao Mačekov izdajnički stav i 1941. prišao NOP-u. Ubijen u koncentracionom logoru 1942. — 204

Pavlić Nikola (1913—1943), novinar i publicist; bio je član i sekretar MK KP za Banjaluku kao student Filozofskog fakulteta, uhapšen krajem 1936, a u martu 1937. osuđen na godinu dana robije. U NOB stupa među prvima; urednik je »Gerilca« — organa Štaba za oslobođene krajeve BiH i Like. Tragično izgubio život u IV neprijateljskoj ofanzivi početkom 1943. — 218

Pavlović Pavle (1888—1971), član SSDP od 1906; od maja 1919. sekretar Centralnog radničkog sindikalnog vijeća, a do 1920. je biran za predsjednika IO CPV KPJ; komunistički poslanik u parlamentarnim izborima 1920; uhapšen u oktobru 1923, a osuđen u junu 1924. na godinu dana zatvora. Učestvovao gotovo na svim konferencijama i kongresima Partije do 1927, kada je isključen kao pripadnik lijeve frakcije. Do 1935. uglavnom se bavi socijalnim problemima radnika, a 1935. KPJ ga je angažovala u predizbornoj kampanji i u radu JRP i Narodnog fronta. Poslije 1945. bio je savezni narodni poslanik — 55, 72, 188, 189, 201, 215, 226, 246, 251

Pavlović Živojin (Vlado), od 1925. bio je član Oblasnog komiteta KPJ za Makedoniju; 1927. emigrirao. Bio neko vrijeme rukovodilac partijske knjižare u Parizu; 1939. došao u zemlju — 28, 43, 53, 66, 67, 82, 83, 124, 212

Pernar dr Ivan, jedan od funkcionera HSS, koji se isticao borbom protiv komunista — 86, 201

Petar — vid. Muk Adolf

Petkov — vid. Silovenos

Petković Nikola-Seljak (1900—1929) skojevski aktivista u Beogradu; zavrbovan od beogradske policije još 1926; u međuvremenu je bio član Biroa CK SKOJ-a; čim ga je otkrio kao provokatora, CK SKOJ-a ga je prebacio u SSSR, gdje je osuđen na smrt i ubijen — 247

Petrov — vid. Krndelj Ivan

Petrović — vid. Znidarčić Henrik

Petrović Dragutin (1899—1941), dugogodišnji sindikalni funkcioner građevinskih radnika u Hrvatskoj i Srbiji; član KP, od 1919. uhapšen 1929. u Beogradu, a osuđen 28. februara 1930. na dvije godine robije; sekretar pokrajinskog rukovodstva Partije za Hrvatsku a od avgusta 1937. član CK KP Hrvatske; u decembru 1939. otjeran je u logor u Lepoglavi. Poginuo 1941. ili 1942. — 39, 171, 172, 257, 258, 273

Pfajfer Vladimir (Pfeiffer, 1892—1943), privatni namještenik. Član Pokrajinskog vijeća Revolucionarnih sindikata za Hrvatsku (jun 1919-avgust 1920); poslije centrumaš, pristalica reformističke Socijalističke partije. Bio je predsjednik Saveza privatnih namještenika Hrvatske i u rukovodstvu tog saveza za Jugoslaviju, zatim član CO URSSJ do aprila 1941; sekretar Radničke komore u Zagrebu od osnivanja (1922—1938). Sredinom tridesetih godina podržava politiku jedinstva socijalista i komunista, ali od 1939. orijentiše se ponovo udesno i radi na obnovi SPJ (predsjednik je odbora za njenu obnovu u Zagrebu 1939). U toku okupacije ustaše su ga uhapsile i ubile u logoru u Jasenovcu — 69, 73, 93

Pibernik Julka (Frida, 1904—1942), radnica. Član KPJ od 1935; aktivno radila u naprednoj organizaciji Zveza delavskih žen in deklet. U toku 1936. bila u SSSR-u, gdje je završila 6-mjesječni kurs pri MLS. Nakon povratka iz SSSR-a upućena na partijski rad u Sloveniju. Poslije okupacije Jugoslavije od strane njemačkog okupatora protjerana, zajedno s porodicom, u Srbiju (1941). Odmah se priključila NOR-u — čim je izbio ustanak; u vrijeme formiranja I proleterske brigade (u decembru 1941) bila u sastavu slovenačkog voda u 5. šumadijsko-užičkom bataljonu te brigade. Poslije stradanja ovoga bataljona na Pjenovcu (21. januara) i Igmanskog marša (27. januara 1942) umrla u bolnici u Foči od posljedica smrzavanja — 44, 221

Pijade Moša (1890—1957), politički radnik, državnik, slikar i novinar. Na Vukovarskom kongresu KPJ 1920. vodi borbu protiv centrumaša; 1921. postaje član IO KPJ, 1925. osuđen na 12 godina robije, na kojoj je preveo između ostalog Marksov *Kapital* zajedno s R. Čolakovićem. Član CK KPJ od 1940, a od 1941. organizator ustanka u Crnoj Gori. U ratu i poslije rata obavljao visoke državne i partijske funkcije — 8, 203, 241, 276, 278

Pik Vilhelm (Pieck Wilhelm, 1876—1960), funkcioner njemačkog i međunarodnog radničkog pokreta; od 1920. je član CK Ujedinjene komunističke partije Njemačke, a od 1931. član Prezidijuma i Sekretarijata KI. Od 1935. je na čelu BLS — 90, 94, 102, 124, 133, 200, 235, 238, 240, 248, 256, 276, 277

Pintar Miroslav (1902), dugogodišnji funkcioner Saveza sindikata tekstilnih radnika; učestvuje u sindikalnom radu s Blagojem Parovićem 1924. u Tuzli, zatim u Novom Sadu. Poslije radi u PO URSS-a za Hrvatsku i Slavoniju. Pokretač i saradnik »Radnika« — legalnog organa KP u Hrvatskoj; član Inicijativnog odbora za stvaranje JRP i SRN; učestvuje u NOP-u od 1941. — 70, 201, 205, 206, 219, 229, 230, 244, 250, 268, 273

Pjatakov Grigorije Lalin (1890—1937), član Boljševičke partije od 1910; član CK SKP(b) od 1923. Kao jedan od vođa tzv. trockističke organizacije, isključen 1927. iz Partije; ponovo primljen 1928; ponovo isključen 1936. i osuđen na moskovskom procesu u januaru 1937. i strijeljan — 225, 230

Plećević Čedo (1899—1942), prišao naprednom studentskom pokretu 1922; 1933. bio osuđen na godinu i po dana zatvora; organizovao antifašističke akcije do 1941, kada odlazi u Prvi šumadijski odred; uhvaćen od četnika jula 1942, predat Nijemcima i strijeljan u Nevesinju — 93

Pliberšek Franc, privatni činovnik; višegodišnji sindikalni funkcioner u Trbovlju i u okviru Slovenije; član uprave Radničke komore u Ljubljani. Pripadao je do kraja socijalističkoj struji u radničkom pokretu — 4

Polak Josip — Pepo (1913—1942), pristupio revolucionarnom pokretu kao student agronomije na Zagrebačkom

sveučilištu; više puta hapšen; bio javka i partijski punkt od 1937. za slanje dobrovoljaca u Španiju. U NOP-u učestvuje od 1941; poginuo kao komandant Šibenskog partizanskog odreda u martu 1942. — 272

Popivoda Krsto (1910), revolucionarnom pokretu pristupio u cetinjskoj gimnaziji. Član KPJ postao je u oktobru 1933. u ćeliji na Pravnom fakultetu. Uhapšen u oktobru 1934. i osuđen na 18 mjeseci strogog zatvora. Ponovo je uhapšen u julu 1937. kao član Oblasnog rukovodstva KP za užu Srbiju sa sjedištem u Kragujevcu i osuđen na dvije godine robije. I pored strahovitog mučenja, držao se herojski i nije ništa priznao. Po izlasku s robije nastavlja partijski rad. Na V konferenciji KPJ (1940) izabran je za kandidata za člana CK KPJ; 1945. je kooptiran u CK KPJ. — 147, 236, 247, 279

Popović dr Miloš (1876—1954), završio medicinu u Beču; jedan od osnivača Trezvenjačkog društva i skautskog pokreta u Jugoslaviji — 199

Popović Nenad (Miron, 1909), pravnik, novinar; uključen u rad tehnike PK KPJ za Srbiju 1936, bio je ilegalni punkt i veza tog rukovodstva s CK KPJ do svog hapšenja (aprila 1937). Od aprila 1941. do kraja rata nalazio se u zarobljeništvu, gdje je učestvovao u antifašističkom pokretu. Poslije rata radio u privredi i diplomatskoj službi; 1961. emigrirao u SAD — 51, 52, 54, 55.

Popović Nikola, do 1929. pripadao je komunističkom pokretu, a od tada se pasivizirao. U vrijeme sudskih procesa u SSSR-u okupio manju grupu studenata, koja je pokušala da ometa rad naprednog pokreta na Beogradskom univerzitetu — 79, 99, 233

Popović Pero-Aga (1905—1930), član SKOJ-a od 1923; sekretar MK SKOJ-a za Beograd (1924); od jeseni 1924. do 1928. pohađao Komunistički univerzitet »Sverdlov«, a po povratku u zemlju postaje organizacioni sekretar CK SKOJ-a. Smrtno je ranjen u borbi s policijom 14. avgusta 1930. u Zagrebu — 234

Postl Benjamin, u njegovoj kući stanovao Josip Broz Tito — 259

Pop-Tomov Vladimir (Gromov), predstavnik KP Bugarske u BLS — 153, 155, 160, 255

Postl-Kličko Katica (1895—1967), domaćica. Član KPJ od 1928. Njen stan u Zagrebu (Bosiljevska 30) bio je sklonište partijskih radnika i jedan od važnih ilegalnih punktova. Uhapšena 25. novembra 1941, osuđena i odvedena u logor u Staru Gradišku. Puštena u novembru 1943, kada se ponovo uključuje u rad KPJ u Zagrebu, gdje je radila do smrti — 259

Prežihov Voranc (pravo ime Kuhar Lovro-Valič, Rihard, Glancner, 1893—1950), književnik; revolucionar od rane mladosti. Od 1920. član KPJ; 1930. emigrirao u Beč, odakle je kao ilegalni komunistički funkcioner obilazio mnoge evropske zemlje. Na IV zemaljskoj konferenciji izabran je za kandidata za člana CK KPJ, a na Aprilskom plenumu 1936. za člana Politbiroa CK KPJ. Od 1937. do 1939. jedan od bliskih saradnika Josipa Broza Tita. Godine 1939. vratio se iz Pariza u zemlju. Učestvuje u NOP-u od 1941; 1943. bačen u logor u Sahsenhauzenu, zatim u Mathauzenu odakle se, potpuno iznuren, vratio u zemlju 1945. — 28, 91, 94, 124, 172, 177, 189, 190, 237, 243, 248, 251, 257, 258, 261, 275, 276

Pribićević Adam (1880—1957), političar, publicist i novinar; pristalica SDS, a poslije smrti S. Pribićevića (1936) postao je njen predsjednik (do 1938). Od 1941. živio je u emigraciji. Izvršio samoubistvo u Kanadi — 245

Pribićević Milan (1877—1937), političar; pristalica Demokratske stranke, ali se ubrzo razilazi s njom i pristupa Zemljoradničkoj stranci; idejni vođ ljevice u toj stranci. Zalagao se za politiku Narodnog fronta — 205

Pribićević Rade (1896—1953), jedan od vođa SDS; sarađivao s komunistima; učesnik NOP-a. Poslije 1945. sudija Vrhovnog suda NR Hrvatske i savezni narodni poslanik — 245

Pribićević Svetozar (1875—1936), kao potpredsjednik Narodnog vijeća SHS doprinosi 1. decembra 1918. ujedinjenju na centralističko-hegemonističkim principima. Godine 1924. odvaja se od De-

mokratske stranke i formira Samostalnu demokratsku stranku. Poslije 1929. nalazi se u opoziciji prema režimu diktature, zbog čega je interniran. Od 1933. do smrti bio je u emigraciji u Francuskoj — 215, 216

Prica Srđa (Tedi, Tadija, 1905), član SKOJ-a od 1925, a KPJ od 1927, pristupa naprednom pokretu u sarajevskoj gimnaziji. Rukovodilac Kluba studenata na Zagrebačkom sveučilištu; od 1928. do 1935. bio novinar u Zagrebu; u tom periodu hapšen dva puta i proveo u zatvoru dvije i po godine. Na IV konferenciji KPJ 1934. izabran je za kandidata za člana CK KPJ. Od 1935. emigrirao; nalazio se u Beču, Pragu i Parizu. Godine 1937. upućen u SAD da radi među jugoslovenskom emigracijom. U septembru 1945. vraća se u Jugoslaviju i uglavnom radi u diplomatskoj službi — 94, 113, 188, 237, 240, 259, 276, 277

Prica Ognjen (1899—1941), publicist i novinar; u revolucionarni radnički pokret uključuje se poslije prvog svjetskog rata; 1921. hapšen i poslije toga odlazi u Beč i radi u Birou Balkanske komunističke federacije. Po dolasku u zemlju opet je hapšen. Bio je član MK KP za Sarajevo, zatim član PK KP za BiH. Izveden je ponovo pred sud 1930. i osuđen na 7 godina robije. Po izlasku s robije bavi se partijskom publicistikom, ali je uhapšen 30/31. marta 1941. i predat ustašama, koje su ga strijeljale u julu 1941. u Maksimiru — 274

Primo de Rivera y Orbeneja Miguel (1870—1930), španski general i državnik; zaveo fašističku diktaturu prevratom od 1923; bio je predsjednik do januara 1930. — 17, 207

Prodanović Bora (Joksim, 1893—1943), novinar; od 1922. učestvuje u revolucionarnom pokretu i sarađuje u listovima KPJ, poslije 1929. uhapšen i protjeran iz Zagreba; tada napušta novinarstvo i posvećuje se advokaturi; brani ili organizuje odbranu optuženih komunista; često hapšen. U NOP-u učestvuje od 1941; poginuo na Sutjesci — 74, 140, 232

Prodanović Jaša (1867—1948), političar i pisac; osnivač Jugoslovenske republikanske demokratske stranke. Poslije 1945. bio je potpredsjednik vlade FNRJ — 205, 230

Radek Karl Bernardovič (1885—1939), sovjetski političar i novinar; od 1903. učestvuje u revolucionarnom pokretu Poljske, a zatim Njemačke; 1917. dolazi u Rusiju; sekretar IK KI (1920); član CK SKP(b) od 1919. do 1924. Kao pripadnik trockističke struje isključen iz Partije 1927; ponovo primljen 1930. U Staljinovim čistkama 1937. osuđen na 10 godina robije — 225, 230

Radić Antun (1868—1919), književnik i političar; tajnik Matice Hrvatske (1901—1909) i urednik njenog »Glasa« (1906—1907). Zastupao je jedinstvo Južnih Slovena i osuđivao svaku hegemonističku koncepciju među njima, pa i velikosrpsku. Osuđivao je klerikalizam i kapitalizam, ali se zadovoljavao postojećim društvenim stanjem i nije pokazivao crte borbenosti kao njegov mlađi brat Stjepan — 122, 204, 213

Radić Stjepan (1871—1928), od 1903. učestvuje u hrvatskom narodnom pokretu i već tada odlučuje da s bratom Antunom osnuje Seljačku stranku (1904). Zasnivajući svoju politiku na priznavanju jugoslovenske državne zajednice, uz punu afirmaciju hrvatske nacionalne individualnosti, zalagao se za federativno uređenje, zbog čega je došao u sukob s nosiocima unitarističkih i centralističkih koncepcija. Bio je na čelu HRSS, a docnije HSS, zajedno sa Svetozarom Pribićevićem formira 1927. Seljačko-demo kratsku koaliciju — 50, 58, 68, 86, 122 202, 204, 213, 216

Radovanović Ljuba (1887—1964) profesor, član KPJ od 1919; sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Osijek 1924; sekretar PK KPJ za Srbiju 1928; član CK KPJ do 1928; više puta hapšen. Pred rat se pasivizirao, a 1939. isključen iz KPJ zbog učešća u frakcijskim borbama (istaknuti desničar). Za vrijeme okupacije bio je u logoru na Banjici. Ponovo otpao od Partije 1948. — 201, 246

Radovanović Milan (Simonović, 1904—1979), metalski radnik; u revolucionarnom pokretu je od 1924; radio u Nišu i Kraljevu; 1934. član PK KPJ za Srbiju; delegat na VII kongresu KI; od kraja 1936. do 1938. bio u zatvoru; u NOP-u je od 1941; bio u Pratećem bataljonu Vrhovnog štaba. Poslije 1945. oficir JNA — 171, 172, 257, 259

Raičević Blažo (1897), profesor; član Kluba studenata komunista na Beogradskom univerzitetu 1920; urednik lista Partije »Radni narod« (1927—1928); član i sekretar PK KPJ za Crnu Goru (1930—1932); hapšen ponovo 1936. i odležao dvije godine u zatvoru. Učesnik NOP. Otpao od pokreta 1948. — 243

Rajh Zdenko (1905), član SKOJ-a postao je 1923. u Osijeku; od 1925. nalazi se u Parizu. Polovinom tridesetih godina bio generalni sekretar patronatske jugoslovenske organizacije i radio u Ligi za prava čovjeka u Parizu; 1940. interniran u logor Verne, a krajem godine prebacio se u Split; radio za NOP; 1942. odlazi u Švajcarsku i poslije 1945. dolazi u Beograd — 272

Rajić Milan — vid. Gorkić Milan

Rak vid. Filipov Simeon

Rancinger Anton (Francek, 1910—1936), radnik; do odlaska na KUNMZ u SSSR 1930. bio je član i sekretar OK SKOJ-a u Sloveniji. Iz SSSR-a se vratio na skojevski rad u zemlju; bio je član CK SKOJ-a 1935. i 1936; 1936. odlazi u Španiju, gdje je poginuo na Gvadalahari 1936. — 27, 55, 59, 226

Ranković Aleksandar (1909), član SKOJ-a od 1927, a član KPJ od 1928; te godine postaje i sekretar PK SKOJ-a za Srbiju; 1929. osuđen na 6 godina robije; član PK KP za Srbiju od 1937; član Privremenog rukovodstva KPJ odnosno CK KPJ od maja 1938. Na V zemaljskoj konferenciji izabran za člana Politbiroa CK KPJ; član Vrhovnog štaba NOV i POJ i organizacioni sekretar CK KPJ. Dugo bio ministar unutrašnjih poslova i potpredsjednik vlade odnosno SIV-a. Od 1963. potpredsjednik Republike. Zbog zloupotrebe pozicije u službi državne bezbjednosti i zbog suprotstavljanja razvitku sistema neposredne demokratije i kao jedan od predstavnika etatističko-birokratskih elemenata u državnom i partijskom aparatu, lišen svih funkcija na IV plenumu CK SKJ (jula 1966), a na sjednici CK SK Srbije (septembra iste godine) isključen iz SKJ — 236

Rašević Danilo (Šojka, 1900—1943), radnik; član SKOJ-a i KPJ postao je prije šestojanuarske diktature; 1929. je uhapšen kao aktivista u Beogradu i osuđen na godinu dana robije. Po izlasku iz zatvora odlazi u Zagreb; član je PK KP za Hrvatsku i Slavoniju; 1936. emigrirao u ČSR, a odatle otišao u Španiju. Umro u logoru u Njemačkoj — 28, 212

Regent Ivan (1884—1967), od 1919. do 1921. bio je član Socijalističke stranke u Trstu; od 1923. do 1927. sekretar PK KP za Julijsku krajinu, a zatim do 1944. živi u emigraciji u SSSR-u, gdje je vodio slovenačku emisiju Moskovske radio-stanice. Poslije 1945. član vlade SR Slovenije i član CK SKJ — 256, 262

Ribar dr Ivan (1881—1968), političar i državnik; od 1920. do 1922. je predsjednik Skupštine Kraljevine SHS; od 1921. bio je na čelu Odbora za pomoć gladnima u Rusiji. Nalazio se u opoziciji prema šestojanuarskom režimu diktature, godine 1935. je kandidat za poslanika na listi UO. U godinama pred okupaciju i 1941. radi na okupljanju progresivnih snaga u NOP. Odlazi na slobodnu teritoriju 1942. i postaje član KPJ. Na I i II zasjedanju AVNOJ-a biran je za predsjednika AVNOJ-a. Poslije oslobođenja predsjednik skupštine DFJ — 43, 186, 215

Ribar Ivo-Lola (1916—1943), sekretar Centralne omladinske komisije od 1937, a od 1938. sekretar CK SKOJ-a i član CK KPJ; u NOP-u je istovremeno bio član Vrhovnog štaba NOV i POJ. — 62, 201, 221, 224, 226, 229, 246, 268, 273, 278, 279

Ribar Veljko (Dobrovoljski, 1897—1966), naučni radnik i publicist. Član KPJ od 1924; od 1928. do 1931. završio je u SSSR-u KUNMZ; zatim je radio u izdavačkom preduzeću u SSSR-u; od kraja 1936. nalazio se u Španiji; od 1939. ponovo je u SSSR-u, a 1945. vratio se u Jugoslaviju — 94, 237

Ribnikar Davorin-Darko (1878—1914), novinar, bio saradnik, a zatim urednik »Politike« (s bratom Vladislavom) do smrti (31. avgusta 1914) — 213

Ribnikar dr Slobodan (1873—1924), novinar i lekar; direktor »Politike« 1918—1924; jedan od osnivača Društva za čuvanje narodnog zdravlja i pisac članaka iz oblasti higijene — 213

Ribnikar Vladislav (1871—1914), novinar; završio Filozofski fakultet u Beogradu; pokrenuo »Politiku« 12. I 1904. i bio njen urednik do smrti (1. septembra 1914). Borac u ratovima 1912—1914 — 213

Rihard — vid. Prežihov Voranc

Rihard — vid. Znidaršić Henrik

Rihter — vid. Krndelj Ivan

Rihter — vid. Žujović Sreten

Rikov Aleksej Ivanovič (1881—1938), sovjetski državnik; član CK RSDP od 1905, a član Politbiroa od 1922. do 1930. Godine 1930. optužen je za desno skretanje u Partiji; 1937. isključen iz Partije, a 1938. osuđen i strijeljan — 233

Ristić Marko (1902), esejist, pjesnik, prevodilac; jedan od najaktivnijih predstavnika nadrealizma kod nas. Član Savjeta Federacije — 278

Robert — vid. Kusovo Labud

Robles Hil (Robles Gil), advokat; šef Španske konfederacije autonomne desnice (CEDA); kao ministar u vladi 1935. pretendovao je da parolama protiv revolucije osvoji vlast na izborima u Španiji 1936. — 17, 20, 207, 208

Rodovski Ružena, supruga Vladimira Ćopića; aktivist KP Čehoslovačke; poslije 1945. nalazila se na raznim dužnostima u partijskom i državnom aparatu CK KPČ — 28, 39, 44, 60

Rokov Diego (1883—1943), član KPJ od 1919; član MK KPJ za Zagreb 1928—1929. Osuđen 1930. na 18 mjeseci zatvora; član MK KPJ za Zagreb i član PK KPJ za Hrvatsku 1932—1933. U martu 1934. emigrirao u Prag; odatle odlazi u Francusku na rad među ekonomskom organizacijom iz Jugoslavije. Od 1937. do 1939. nalazi se u Španiji; a zatim u logorima Francuske, gdje je i umro (u logoru Girs) — 95, 238

Rokov Viborg, sin Diega Rokova — 95, 238

Rosl — vid. Majer — Falina Hilda

Rozenko — vid. Čolaković Rodoljub

Rubčić Nikola (1912), za vrijeme izdržavanja kazne na robiji od 1932. do 1935. s pozicija HSS prešao na pozicije komunističkog pokreta; član KPJ od 1936; u NOP stupio 1941; bio je vijećnik sva tri saziva ZAVNOH-a. Članstvo u KPJ prestalo mu je 1948. — 71, 229, 230, 232

Rudi — vid. Čolaković Rodoljub

Rumenov, predstavnik neke od balkanskih komunističkih partija u BLS sredinom tridesetih godina — 155, 256

Ružić Viktor, ban Savske banovine 1936. — 70

Salamanke Pia I Danijel, nadbiskup; davao podršku diktatoru Francisku Franku — 209

Salazar Antonio de Olivera (Oliveria, 1889—1970), portugalski klerikalni političar, profesor ekonomskih nauka, osnivač i vođ stranke Nacionalne unije (od 1930), zastupnik interesa krupnih kapitalista i veleposjednika. Kao predsjednik vlade (od 1932) oslanjao se na vojsku, tajnu policiju i vladu s gestapovskim metodama sve do 1968, kada je obolio — 209

Samardžić Gojko (1896), član KPJ od 1920. i član RK u Beogradu od 1925; član PK KPJ za Srbiju 1929. Uhapšen 1927. i ležao godinu dana u zatvoru; 1929, kada je osuđen na deset godina robije, pobjegao iz zatvora. Od 1930. je u SSSR-u. Isključen iz KPJ 1933, jer je optužen za učešće u frakcijskim borbama. Uhapšen u Staljinovim čistkama i strijeljan u nekom logoru u SSSR-u — 257, 259

Samardžić Stanislav (1906), radnik; član KPJ od 1927; član RK KP na Čukarici (poslije 1929); u SSSR emigrirao 1932. i završio KUNMZ. Od 1936. do 1939. bio u Španiji, pa ponovo odlazi u SSSR (gdje je ostao do 1944). Poslije oslobođenja rukovodilac kratkih kurseva pri CK KP Srbije i predavač u partijskoj i sindikalnoj školi. Penzionisan 1956 — 153, 155, 157, 159, 255, 256

Sandanski — vid. Orovčanac Nikola

Sanhurho (Sanjurjo), španski general; bio na čelu neuspjelog vojnog udara protiv Španske Republike 1932. — 17, 207

Sedej Alojz (1892—1960), pravnik i političar. Od 1915. u ruskom zarobljeništvu; od februara 1920. član RKP(b), 1920. do 1921. u Crvenoj armiji. U

Moskvi je prevodio komunističku literaturu na slovenački. Po povratku u Ljubljanu aktivan u ilegalnoj KPJ i legalnoj NRPJ; 1923—1925. član rukovostva KPJ za Sloveniju. 1926. isključen iz Partije, jer se nije slagao s njenom politikom. S Cirilom Štukaljem organizator socijalističkog društva »Ujedinjenje«; 1933—1937. predsjednik Radničke komore Slovenije; 1936—1938. predsjednik socijalističke Strokovne komisije (nakon isključenja dotadašnjeg predsjednika F. Leskošeka). NOB-i nije bio naklonjen. Poslije rata (1945) radio u administraciji u Ljubljani — 136

Sekulić Stevan-Blaž (Nečajev, Crni; 1901), član KPJ od 1923, a SKP(b) od 1929; do 1928. bio član Mjesnog komiteta Partije za Zagreb; završio KUNMZ u Moskvi (1928—1931), na kome je bio član biroa partijske ćelije. Poginuo u NOP-u — 163, 164, 167, 168

Selenić Sava, kao pristalica SDS bio je jedan od osnivača Ujedinjene revolucionarne omladine (1932), studentske organizacije ove stranke; od 1935. sarađuje s komunistima na liniji NF. Poginuo u NOP-u — 245

Silovenos (Petkov), grčki revolucionar — 153, 157, 159, 160, 255, 256

Simeoni Dragutin (Ivković, 1900—1967), poslije osmomjesečnog zatvora 1928. u Zagrebu, emigrirao u Pariz, zatim 1933. u Moskvu; početkom 1936. ponovo se vraća u Pariz, a od oktobra 1936. je dobrovoljac na strani republikanske Španije, bio je u komandi baze u Albaseti. Za vrijeme rata živio je u Zagrebu — 143, 178, 238, 250

Senjko — vid. Ćopić Vladimir

Simić dr Vladimir (1894—1975), jedan od osnivača Republikanske stranke; od 1934. do 1941. predsjednik Advokatske komore, često branio komuniste pred sudom. Od 1941. do 1945. bio u zarobljeništvu u Italiji i Njemačkoj. Od 1945. do 1953. bio predsjednik Saveznog vijeća Narodne skupštine FNRJ — 43, 174, 215

Simonović — vid. Radovanović Milan

Simović Dušan (1882—1962), general jugoslovenske vojske i predsjednik vlade poslije obaranja vlade Cvetković-Maček (koja je potpisala protokol o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu) 27. marta 1941. — 205

Siščanka — vid. Butorac (Parović) Anka

Smiljanić dr Dragoslav (1894—1968), kao gimnazijalac prišao socijalističkom pokretu. Bio u opoziciji prema šestojanuarskoj diktaturi. Poslije povratka iz zarobljeništva učestvovao u NOP-u kao rukovodilac vojnog saniteta — 186

Smirnov Aleksandar Petrovič (1877—1936), sovjetski političar; nakon oktobarske revolucije zamjenik narodnog komesara za unutrašnje poslove (1917); sekretar CK SKP(b) od 1928. do 1930. Na moskovskom procesu 1936. osuđen na smrt i strijeljan kao žrtva Staljinovog terora — 225

Snisarjeva — vid. Čeč Tončka

Sokoljnikov G. J. (1888—1939), član Boljševičke partije od 1905. Poslije oktobarske revolucije na diplomatskoj i vojnoj dužnosti. Član CK KPSS od 1926. Godine 1935. prišao tzv. »novoj opoziciji«. Godine 1936. kao član trockističko-zinovjevskog bloka isključen iz Partije a ubrzo osuđen i strijeljan — 230

Somer — vid. Gorkić Milan

Sotir — vid Marušić Dragutin Drago

Spaho dr Mehmed (1883—1940), jedan od osnivača i šef Jugoslovenske muslimanske organizacije. Više godina ministar u jugoslovenskim vladama kao predstavnik muslimanske buržoazije BiH — 144, 145, 220

Spasić — vid. Nešić-Pijade Lepa

Srećkić — vid. Šilović Srećko

Sreten — vid. Masleša Veselin

Srzentić Vojo (1906), član KPJ od 1934. (u Beogradu); radio na zadacima Crvene pomoći, JRP i SPN. Učesnik NOP-a (nosilac Partizanske spomenice). Članstvo u KPJ prestalo mu 1948. — 268

Staljin, Josif Visarionovič (pravo prezime Džugašvili, 1879—1953), višegodišnji rukovodilac SKP(b) i sovjetske države. Počevši od 1934, a naročito u »velikoj

čistki« u godinama od 1936. do 1939, uništio je mnoge kadrove Kominterne i komunističkih partija. Inicijator je napada na FNRJ 1948. Ovi Staljinovi metodi su osuđeni na XX kongresu KPSS — 78, 213, 231, 233, 248

Stanoje — vid. Žujović Sreten

Stanojević Aca (1852—1947), član Glavnog odbora Radikalne stranke od njenog osnivanja. Poslije 1945. pristupio NFJ — 144, 202, 215, 220

Starčević Ante (1823—1896), političar i književnik; osnivač Stranke prava u Hrvatskoj koja se oslanjala pretežno na građanske slojeve, imućnije seljaštvo i inteligenciju i ostala stranka sitne buržoazije — 228

Stasova Helena Dmitrijevna (1873—1966), aktivistkinja ruskog revolucionarnog pokreta od 1898. Od 1927. do 1938. predsjednik CK MOPR-a SSSR-a i zamjenik predsjednika Izvršnog komiteta MOPR-a — 175, 250

Steklov — vid. Luter Karel

Stepinac dr Alojzije (1898—1960), kardinal; za vrijeme drugog svjetskog rata bio zagrebački nadbiskup; sarađivao s ustašama i marionetskom vladom NDH i odobravao njihove zločine. Osuđen od vlasti FNRJ na 16 godina zatvora; pomilovan poslije dvije godine — 71, 84, 86, 186, 187, 207, 230, 234

Stipišić Mihajlo (Džin, 1906), u KPJ je primljen 1930. na Hvaru; od 1932. do početka 1934. bio sekretar MK KP za Zagreb; početkom 1934. donijeta je odluka da emigrira jer je došlo do hapšenja. U SSSR-u je radio u IK MOPR-a. Godine 1936. dolazio je u Beograd i Zagreb na skojevski rad — 39, 218

Stojadinović dr Milan (1888—1961), od 1922. bio u više vlada ministar finansija. U junu 1935. obrazovao je vladu u kojoj je držao i resor inostranih poslova; orijentiše se na fašističke države i s njima sarađuje u političkim i ekonomskim pitanjima. Godine 1935. formirao novu režimsku stranku — JRZ i postao njen šef. Aprila 1940. interniran u Rudnik, Ilidžu i Solun i 18. marta 1941. predat vojnom atašeu britanskog poslanstva u Atini. U britanskoj internaciji zadržan do 1948. Umro u Buenos Ajresu — 7, 26, 93, 107, 109, 114, 117, 118, 121, 125, 144—146, 201, 202, 210, 220, 222, 234, 236, 237, 239, 242, 247

Stojanović Ljubomir (1860—1929), državnik, političar, filolog; pripadnik SDS i jedan od osnivača Republikanske stranke — 205

Stojkov dr Todor, istoričar, viši naučni saradnik Instituta za Savremenu istoriju — 239

Stroboldži (Strobolgy), lord, britanski javni radnik — 24, 209

Strugar Đuro (1912—1941), član KPJ od 1933; u martu 1936. bio je uhapšen; 1937. bio član MK, a istovremeno i član PK KP za Srbiju; jedan od organizatora diverzantskih akcija u okupiranom Beogradu; u septembru 1941. uhapšen i u Glavnjači umro u najtežim mukama. Narodni heroj — 72, 74, 226, 230, 269

Strugar Sava, pripadao Udruženju studenata marksista 1927—1929 u Beogradu; kao advokat branio komuniste na sudu i organizovao njihovu odbranu — 246

Svetličić Zvonko (1901—1941), u revolucionarnom pokretu od 1920; uhapšen 5. marta 1935. u vezi s CPJ u Zagrebu. Ponovo je hapšen 1936. i osuđen na pet godina robije. Izašao januara 1941, ali opet uhapšen i upućen u logor u Lepoglavi. Strijeljan 1941. — 200, 204

Svetek Franc (1892—1965), sindikalni funkcioner u Sloveniji, pristalica Živka Topalovića. Pred drugi svjetski rat evoluirao uljevo i bio pobornik sindikalnog jedinstva socijalista i komunista. Od 1941. je član odbora radničkog jedinstva u ime URSSJ za Sloveniju, član Vrhovnog plenuma OF, a od 1943. kooptiran je u IO OF. Od avgusta 1943. je na oslobođenoj teritoriji, od decembra 1944. u Beogradu, član je sekretarijata SSJ, a od 1945. potpredsjednik SSJ za Sloveniju — 136

Šegović Đuro, bravarski majstor; član KPJ od 1920; član OK KPJ za Bjelovar 1924; ponovo je radio u OK od sredine tridesetih godina. Godine 1941. ustaški prijeki sud osudio ga je na 15 godina robije. Kaznu je izdržavao u Lepoglavi, odakle je oslobođen 1943.

prilikom upada partizana; do kraja rata ostao u partizanima — 268

Šentjurc Lidija (1911), član KPJ od 1932; član je PK SKOJ-a za Sloveniju; od 1937. član CK SKOJ-a i član OK KP za Trbovlje. Do 1941. hapšena više puta, poslednji put 1941; internirana u Srbiju, ali se u avgustu 1941. oslobodila logora i radila na zadacima Partije u Sloveniji. Član Savjeta Federacije — 271

Šepo — vid. Miletić Petko

Šiletić Stjepan, predsjednik sveučilišne organizacije HSS u Zagrebu; vjerni pristalica V. Mačeka i u osnovi sprovodio njegovu antikomunističku politiku među studentima. — 65, 229

Šilović Srećko (Srećkić, 1885—1965), ljekar; po zadacima Partije djelovao je u JRP i u Narodnom frontu, a bio je i predsjednik Društva prijatelja sa SSSR-om uoči drugog svjetskog rata. Poslije okupacije zemlje radio ilegalno u Zagrebu, a januara 1943. otišao u partizane; bio je šef bolnice i organizovao sanitetsku službu; poslije 1945. pomoćnik ministra za zdravlje i socijalnu politiku u vladi NR Hrvatske i ambasador u nekoliko zemalja — 66, 67, 201, 229, 268

Šjor — vid. Gržetić Ivan

Škorić Drago (1896—1976), od 1919. učestvuje u sindikalnom pokretu; 1926. osuđen na dvije godine robije; saradnik u legalnim listovima i časopisima Partije; ponovo hapšen 1934. godine i osuđen na godinu i 10 mjeseci strogog zatvora. U NOP-u učestvuje od 1941. — 56, 66, 70, 80, 185, 224, 226, 229, 230, 250, 269

Šojka — vid. Raušević Danilo

Šreber Manes (Konzul), publicist i istoričar politički emigrant iz Njemačke, koji je poslije Hitlerovog dolaska na vlast 1933. došao u Zagreb; poslije kraćeg vremena otišao u Pariz. Danas živi u Gracu (u Austriji) — 211

Špiner — vid. Karaivanov Ivan

Špoljarić Đuro (1906), krojački radnik; član SKOJ-a od 1925, član KPJ od 1929; instruktor CK KPJ 1930. u Beogradu; uhapšen 1931. godine i 8. aprila 1932. osuđen na 4 godine robije; član i sekretar PK KPJ za Hrvatsku i Slavoniju 1937. i 1938; poslije pretežno radio u sindikatima. Krajem decembra 1939. i u početku 1940. bio u Lepoglavi. U toku rata vjećnik ZAVNOH-a — 218, 273

Štajn dr Bene, poznati zagrebački ljekar i simpatizer KPJ u periodu od 1929. do 1941. Kao rezervni oficir u Valjevu izvršio je samoubistvo kada je vidio da su njemačke trupe bez otpora prodrle iz Bugarske u Srbiju — 212

Štebi Anton (1887—1942), inženjer; pripadnik ljevice Jugoslovenske socijal-demokratske stranke. Podržavao oktobarsku revoluciju i istupio u tzv. omladinskoj grupi za stvaranje zajedničke države jugoslovenskih naroda; u vrijeme između dva rata pripadao komunističkom pokretu. Strijeljan kao talac — 198

Štefan — vid. Horvaj Vilim

Štivić Imbro, saradnik »Seljačkog doma« glasila HSS, pisao s pozicija krajnje desnice u HSS — 49

Šušteršič Anton (Tine Železnik, 1903) poslije šestojanuarske diktature radi na obnavljanju organizacija SKOJ-a; član KPJ je od 1932, a kasnije postaje član OK KP za Ljubljanu; u septembru 1934. na konferenciji KP za Sloveniju biran za člana PK KPJ za Sloveniju. Više puta hapšen. Jedan od organizatora ustanka u Beloj krajini; u ratu i poslije vršio razne društveno-političke funkcije — 229, 230

Švarc — vid. Žujović Sreten

Švarcman — vid. Horvaj Vilim

Švarc Rajmond, nosilac trockističkih shvatanja u Mariboru; poslije šestojanuarske diktature bio tri godine na robiji, gdje je bio uvučen u grupaške borbe — 238

Tadija — vid. Prica Srđa

Tahi Franjo (1526—1573), veleposjednik u Hrvatskom zagorju u doba Matije Gubca — 122

Tedi — vid. Prica Srđan

Tembo (Timbault), metalac; komunista iz Pariza, koji je predao L. Blumu zahtjev metalskih radnika Pariza da se ukine blokada Španske Republike — 210

Tomanić Ivan, dugogodišnji sindikalni rukovodilac prije i poslije šestojanuarske diktature u Hrvatskoj; član PK KP za Hrvatsku i Slavoniju do 1935, a te godine postao je član Zemaljskog biroa KPJ; bio više puta hapšen. Umro od tuberkuloze 6. jula 1936. — 259

Tomić Mirko (Zemljić, 1904—1943), u revolucionarnom studentskom pokretu učestvuje od 1932; po nalogu Partije bio član rukovodstva zemljoradničke ljevice; 1940. je član PK KP za Srbiju, a 1941. organizator ustanka u kruševačkom i kraljevačkom kraju; član Glavnog štaba NOV i POJ za Srbiju. Poginuo u sukobu s agentima u Beogradu u januaru 1943. proglašen za narodnog heroja — 72

Tomšič Vida (1913), revolucionarnom pokretu pristupila kao student Pravnog fakulteta u Ljubljani; član KPJ od 1934; više puta hapšena i osuđivana; u NOP-u je od 1941, ali je krajem te godine uhapšena i do kapitulacije Italije bila u italijanskom zatvoru. Poslije rata predsjednica AFŽ i na drugim društveno-političkim dužnostima — 224

Toljati Palmiro (Togliatti Palmiro, pseudonim Erkoli, 1893—1964), jedan od osnivača i višegodišnji generalni sekretar KP Italije (od 1926. do smrti). Od 1924. član IK KI, od 1928. član Prezidijuma, a od 1935. član Sekretarijata IK KI. Od 1936. do 1939. bio predstavnik Kominterne u republikanskoj Španiji. U toku drugog svjetskog rata bio u SSSR-u, u Italiju se vratio u martu 1944, tvorac politike nacionalnog jedinstva u postfašističkoj Italiji, ministar i potpredsjednik u svim vladama od 1944. do 1946. Istaknuti marksistički teoretičar — 200, 246, 279

Toni — vid. Lilić Stevan

Topalović dr Živko (1886—1972), član Izvršnog odbora SRPJ(k), ali 1920. napušta Partiju i postaje idejni vođa tzv. centrumaša i Socijalističke partije Jugoslavije. Od 1941. do 1945. bio u službi kontrarevolucije; član je Ravnogorskog komiteta Draže Mihailovića; prije oslobođenja zemlje emigrirao u Francusku. Kao ratni zločinac osuđen u odsustvu na 20 godina zatvora — 6, 42, 72, 93, 201, 205, 215—217, 237

Tratar Ignac (1895) građevinski radnik; član KPJ od 1933; bio u ekonomskoj emigraciji; vratio se 1935; član PK KPJ za Sloveniju i do 1937. član CK KP Slovenije — 244

Trebinjac Miloš (1886—1939), profesor i komunistički narodni poslanik 1920; sarađivao s Dimitrijem Tucovićem, od 1921. do 1923. proveo na robiji; 1923. odlazi u Francusku i sarađuje u francuskoj komunističkoj štampi; 1935. vraća se u Jugoslaviju, radi po liniji Narodnog fronta i na organizovanju slanja dobrovoljaca u Španiju, zbog čega je hapšen— 175, 249

Treursić Josip-Bepo, radnik; član KPJ od 1919; član, zatim sekretar Oblasnog komiteta Partije za Dalmaciju od 1932. Uhapšen krajem 1932. i osuđen na dvije i po godine zatvora; bio kratko vrijeme 1937. član OK Partije za Dalmaciju, ali je ubrzo otpao, jer je bio uvučen u frakcijske borbe; 1941. bio u logoru u Lepoglavi, pa u Staroj Gradiški, gdje je 1942. strijeljan — 227, 265

Trilnik Ljudevit (1914), student tehnike, po izlasku s robije (koju je izdržavao od 1935. do 1937) radio u partijskom punktu u Zagrebu za otpremanje dobrovoljaca u Španiju; stavio se u službu policije i pobjegao u Pariz — 240

Trocki Lav Nikolajevič (pravo ime Lav Davidovič Bronštajn, 1879—1940), 1917. član CK RKP(b). Od 1923. na čelu opozicije u RKP(b) i jedan od glavnih aktera u frakcijskoj borbi; 1927. isključen iz Partije, a 1929. protjeran iz SSSR-a; nastavlja borbu protiv Staljina. Ubijen u Meksiku — 99, 185, 231, 233, 238

Ukmar I. — vid. Kardelj Edvard

Uradin Matija (Linjević, 1903—1968), član KPJ od 1925; član KP Francuske od 1926. kao emigrant; 1927. odlazi u SSSR i završava KUNMZ do 1931, a od 1934. do 1936. aspiranturu. Početkom 1937. otišao u Španiju, a poslije pada Španske Republike bio u koncentracionom logoru u Francuskoj; učestvuje u Pokretu otpora. Po završetku rata vraća se u Jugoslaviju i učestvuje u NOP-u — 167, 168

Uribe Visente (Uribe Vicente), predstavnik KP Španije u vladi Larga Kabaljera — 208

Valecki Henrih (Valija, 1877—1938), poljski revolucionar; član CK KP Poljske od 1918; član IK KI od 1921. do 1925; od 1935. član Internacionalne komisije Kominterne. Stradao u Staljinovim čistkama; posmrtno rehabilitovan — 153, 155, 157, 159, 160, 255, 256

Valič — vid. Prežihov Voranc

Valija — vid. Valecki Henrih

Valjin Blaž (1896—1942), ciglarski radnik, član KPJ je od 1920; bio je urednik »Borbe«; više puta je hapšen, 1929. osuđen na pet godina robije, 1939. upućen u Lepoglavu, a poslednji put odveden je u Kerestinac 1941. kada u julu uspijeva da pobjegne u partizane u Hrvatsko zagorje. Poginuo u NOR-u — 185, 238, 250

Varnava (Rosić Petar, 1880—1937), patrijarh srpski od 1930. — 84, 234

Vidas Božidar Božo (Vuk, 1893—1931), bravarski radnik. U socijalističkom pokretu od 1911. Od 1913. do 1921. na radu u Kanadi i u SAD, gdje je vodio i revolucionarni rad među jugoslovenskim iseljenicima; poslije protjerivanja iz SAD vratio se u domovinu (1923) i radio u Hrvatskom primorju i Zagrebu; tada postaje član centralnog rukovodstva NRPJ i KPJ (na II konferenciji KPJ u maju 1923. izabran za člana CK KPJ). Pošto je ubrzo ostao bez posla, 1924. odlazi ponovo u emigraciju najprije na Kubu (u Havanu), pa u Meksiko, gdje postaje i član CK KP Meksika. Od 1929. je u SSSR-u, a od jula 1931. na partijskom radu u Jugoslaviji. Uhapšen je u rodnom mjestu u Hreljinu 30. septembra iste godine, izvrgnut mučenju u zagrebačkoj policiji, a početkom novembra je prema izvještaju policije ubijen u blizini mjesta Ruša (kod Maribora) na jugoslovensko-austrijskoj granici — 148, 247

Vilder Večeslav, (1878—1961), pristalica SDS; bio blizak komunistima i sarađivao u akciji za stvaranje Narodnog fronta. Pred rat otišao u Veliku Britaniju i nije se vratio — 65, 67, 228, 245

Vilfan Marija (Katarina, 1912), političko-društveni radnik; član PK KPJ za Sloveniju od 1934. godine, učesnica Međunarodnog antifašističkog kongresa žena u Parizu 1934. Učesnik NOP-a od 1941. — 59, 60

Vilson Vudro (Wilson Woudrow, 1856—1924), političar i državnik SAD; bio profesor i rektor Univerziteta, guverner Nju-Džersija, a 1913—1921. predsjednik SAD. Neprijateljski se odnosio prema oktobarskoj revoluciji i bio pristalica vojne intervencije protiv Sovjetske Rusije — 210

Viljem II Hoencolern (Wihelm II Hohenzollern, 1859—1941), njemački car i pruski kralj od 1888. do 1918; predstavnik njemačkog imperijalizma i tvorac njemačke politike prodiranja na istok (Drang nach Osten) — 25, 210

Vinter — vid. Ćopić Vladimir

Vinter Franko (1897—1944), advokat; po direktivi KPJ radio je u HSS; član KPJ od 1934; član OK KPJ za Bjelovar od 1937. Uhapšen pred napad na Jugoslaviju; bio u logoru »Danica«; odatle je pušten; učesnik NOP-a od 1941; vjećnik ZAVNOH-a; na putu za III zasjedanje ZAVNOH-a ubijen u martu 1944. iz zasjede — 229, 268

Vladimirov — vid. Červenkov Vlko

Vlado — vid. Luter Karel

Vlado — vid. Pavlović Živojin

Vlahov Dimitar (1878—1953), politički radnik i publicist; jedan od osnivača Narodne federativne partije poslije Hurijeta u Turskoj i narodni poslanik Makedonije u mladoturskom parlamentu; 1924 i 1925. urednik časopisa »Balkanska federacija« u Beču. Poslije 1945. predsjednik NOF Makedonije — 248

Vlajić Boka, član Glavnog odbora Demokratske stranke; šef kabineta Predsjedništva vlade SHS 1924. Umro 1974. — 186

Vojnilovič Boris (Torej, 1912—1941), član KPJ od 1932; skojevski rukovodilac u Ljubljani. Uhapšen u aprilu 1933. i osuđen u novembru na 5 godina robije; dobio još 2 godine dodatne kazne. Poginuo u NOR-u — 231, 232, 244

Vujanac dr Vojislav, jedan od funkcionera Republikanske stranke; sarađivao

s komunistima sredinom tridesetih godina — 215

Vujović Grgur (Gregor, 1901—1937), partijski radnik; član SKOJ-a od 1920, a KPJ od 1922. Jedno vrijeme radio u aparatu Kominterne; organizacioni sekretar CK SKOJ-a od 1926. do 1928; od kraja 1928. živi u Beču, zatim u Moskvi; organizacioni sekretar IK KOI i sekretar Balkanskog sekretarijata KOI; od 1932. do 1934. predstavnik KPJ u Kominterni. Stradao u Staljinovim čistkama — 165, 249, 262

Vujović Rade (Liht, 1895—1938), revolucionarnom pokretu prišao kao đak požarevačke gimnazije; od 1921. do 1924. sekretar je Balkanskog sekretarijata KOI; od 1925. član CK KPJ. Uhapšen 1938. u vrijeme Staljinovih čistki i likvidiran. Posmrtno rehabilitovan odlukom Vojnog kolegijuma Vrhovnog suda SSSR-a — 155, 157, 158, 174, 225, 256, 260, 262

Vuk — vid. Vidas Božo

Vukčević dr Radoje, advokat; naprednom pokretu pristupio kao student Pravnog fakulteta u Beogradu, ali se pasivizirao poslije šestojanuarske diktature; za vrijeme okupacije bio u četnicima, s kojima je emigrirao 1944. — 175

Vuković Petar — vid. Čolaković Rodoljub

Vuković Radovan (1910—1941), u revolucionarni pokret uključio se kao đak u Peći; član KPJ od 1929; jedan od organizatora naprednog studentskog pokreta 1931; član, zatim sekretar PK KPJ za Srbiju 1936; uhapšen i osuđen u junu 1933. na 18 mjeseci zatvora, a u septembru 1937. na pet godina robije; pobjegao iz sremskomitrovačke tamnice u avgustu 1941; poginuo ili nestao kao komesar prvog mačvanskog odreda — 224

Vušović Ljubo (1906—1976), profesor. Revolucionarnom pokretu pristupio je kao student Filozofskog fakulteta u Beogradu prije zavođenja 6-januarske diktature 1929. Zbog komunističkog rada bio hapšen više puta. Učesnik NOP-a od 1941. Po oslobođenju oficir JNA do 1948, kada je podržao rezoluciju IB i isključen iz KPJ — 225

Zadobra — vid. Samardžić Stanislav

Zagorac Veda (1914), član SKOJ-a postala je 1933. kao student Ekonomskog fakulteta u Zagrebu; djelovala je u aktivu za rad među ženskom omladinom, te u uredništvu listova »Mlada žena« i »Ženski svijet«. Za vrijeme rata radila je u Zagrebu — 270, 271, 275

Zagorski — vid. Grgurević Marko

Zajfert — vid. Kerep Stjepan

Zdravković Jovan, advokat i političar; pripadao Zemljoradničkoj stranci. Na parlamentarnim izborima 1935. izabran za narodnog poslanika na listi UO; sarađivao je s komunistima — 215

Zemljić — vid. Tomić Mirko

Ziherl Ana, (1887—1958), majka Borisa Ziherla, čija je kuća u Ljubljani služila za ilegalne sastanke komunista — 224, 267

Ziherl Boris (1910—1976), politički radnik, publicist, profesor Univerziteta u Ljubljani, član SAZU. Jedan je od osnivača OF Slovenije. Za vrijeme rata radio na okupiranoj teritoriji i bio rukovodilac Politodjela XVIII divizije — 462

Zinovjev Grigorij Jefsejevič (1883—1936), jedan od najstarijih funkcionera SKP(b). U Rusiju se vratio iz inostranstva s Lenjinom u aprilu 1917. U oktobarskoj revoluciji kolebao se zajedno s Kamenjevom i sukobio se s Lenjinom i većinom u CK; 1926. prišao Trockom; isključen iz RKP(b) 1927. U Staljinovim čistkama osuđen na smrt — 225

Znidarčić Henrik (Rihard, Bežić, Petrović, 1907—1942), geometar; pripadao Klubu studenata marksista na Tehničkom fakultetu u Ljubljani. Uhapšen u aprilu 1930. u Zagrebu, a u julu 1932. u Đurđenovcu; u vojsci u Sarajevu (1932—1933), a zatim u Odri kod Zagreba radi partijski. U maju 1934. postaje sekretar MK KP za Slavonski Brod, a u proljeće 1936. sekretar PK KP za Dalmaciju; 1937. odlazi u Španiju i vraća se u Zagreb u avgustu 1941. Bio član Povjereništva CK KP Hrvatske od početka januara 1942, ali su ga već krajem tog mjeseca ustaše uhapsile i strijeljale — 39, 51, 179, 223, 225 265, 267, 269

Znidarčić Natalija (1909—1975), diplomirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu; radila je u tehnici PK SKOJ-a 1933. i 1934, a docnije u odboru koji je formirao CK KPJ za organizaciju dolaska jugoslovenskih dobrovoljaca iz koncentracionih logora Francuske i Španije; hapšena je više puta — 223, 266

Zovko Marko (1894—1980), član KPJ od 1920. Sekretar Centralne partijske tehnike u Zagrebu 1934—1935; Godine 1935. uhapšen i osuđen na dvije godine robije. Bio u ustaškim logorima od jula 1941. do proljeća 1942. Od 1944. učestvuje u NOP-u u Čazmi — 29, 213

Žaja Andrija (1901—1941), revolucionarnom pokretu pristupio je 1919. i do 1941. bio je hapšen deset puta; član je uprave sindikata drvodeljskih radnika; na VIII partijskoj konferenciji Zagreba 1928. biran je u MK; od 1936. je član sindikalne komisije PK KP za Hrvatsku i Slavoniju; za člana CK KPH biran je u avgustu 1937. Uhapšen je 31. marta 1941, a 14. jula prilikom bjekstva iz Kerestinca, opkoljen od ustaša, izvršio je samoubistvo — 206, 268, 273

Žan — vid. Krndelj Ivan

Žaucer Pavle (1914), od 1934. je član SKOJ-a; od 1936. je član KPJ; radi na organizaciji odlaska dobrovoljaca u Španiju; 1940. član komisije za rad na selu pri CK KP Slovenije, a u toku NOB-a bio je na političkim dužnostima u Srbiji i Koruškoj. — 275

Železnik Tine — vid. Šušteršič Anton

Železov, predstavnik neke od balkanskih komunističkih partija u BLS — 153, 155, 157, 255, 256

Željezar — vid. Marić Ivan

Žerom — vid. Hlebec Albert

Žid Andre (Gide André, 1869—1951), francuski književnik, pisac romana, drama, putopisa i eseja — 78, 223, 232

Židanek Slavko (1906—1944), automehaničar; član KPJ od 1936; djelovao u društvima »Svoboda« i »Vzajemnost«. Više puta hapšen. U NOP-u je od juna 1941. Početkom 1942. uhapsili su ga Italijani; bio u ljubljanskom zatvoru, zatim na ostrvu Elbi. Po kapitulaciji Italije ponovo je u partizanima. Poginuo u NOR-u — 226

Živković Petar (1879—1953), armijski general; s kraljem Aleksandrom izveo državni udar 6. januara 1929; predsjednik vlade od 1929. do 1932. U aprilu 1941. emigrirao i umro u izbeglištvu — 145, 202, 222, 245

Životić Novak — vid. Žujović Sreten

Žorga Jakob (1888—1942), mašinovođa; član i sekretar PK KPJ za Sloveniju, član i organizacioni sekretar CK KPJ (1928). Na robiji ležao 11 godina; poslednje godine robovao u Nišu, gdje je uhapšen od Gestapoa (24. marta) i strijeljan na Banjici u maju 1942. — 77, 188, 232, 251

Žujović Sreten (Stanoje, Rihter, Švarc, Nenad, 1899—1976), član KPJ od 1924, a od 1926. sekretar RK Vračar u Beogradu; više puta hapšen; od 1935. instruktor CK KPJ; od avgusta 1936. član Politbiroa CK KPJ do početka 1938. Na V zemaljskoj konferenciji izabran u CK KPJ. U NOP-u je član Vrhovnog štaba NOV i POJ. 1948. razišao se s Partijom povodom Rezolucije Informbiroa. Poslije ponovo primljen u SKJ — 27, 39, 124, 159, 162, 163, 168, 178, 189, 191, 211, 218, 242, 243, 250, 251, 256, 264, 270, 274—276

Žuvić Marijan (Despotović, 1904—1979), u radničkom pokretu u Zadru učestvuje od 1925. kao građevinski radnik; zbog učešća u štrajkovima često je otpuštan s posla; morao je emigrirati u Kanadu, a zatim u SAD, gdje je postao član KP SAD; bio je sekretar sekcije KPJ u Njujorku; od novembra 1931. nalazio se u SSSR-u gdje je završio KUNMZ. Od početka 1935. je u Parizu, gdje radi s jugoslovenskim iseljenicima; avgusta iste godine vraća se u Jugoslaviju. Bio je član PK KPJ za Dalmaciju, a 1941. radi na organizovanju ustanka kao sekretar Kotarskog komiteta KPH za Preko. U toku rata bio je sekretar OK KPH za sjevernu Dalmaciju, član PK KPH za Dalmaciju, vijećnik ZAVNOH-a, a poslije oslobođenja na raznim partijskim i državnim dužnostima u Dalmaciji — 175

REGISTAR GEOGRAFSKIH IMENA

ABISINIJA, ABESINIJA (ETIOPIJA) — 25, 117, 235, 242, 259
AGADIR — 25, 210
AJAČIO — 88, 226, 235
ALBASETA — 250
ALHESIRAS — 25, 210
ALŽIR — 55
ANDALUZIJA — 22
ARANĐELOVAC — 93
AUSADA — 24, 209

BADAHOS — 21, 22, 208
BALKAN — 144, 158, 160, 187
BANJALUKA — 39, 198, 218
BARSELONA — 20, 208, 214
BEČ — 13, 16, 29, 31, 38, 44, 48, 50, 56, 59, 104, 124, 154, 173, 177, 182, 183, 203, 206, 210-214 221, 222, 227, 242, 248, 249, 250, 255, 259, 260, 261, 262-265, 272, 275
BELA KRAJINA — 61, 227
BELGIJA — 94, 237
BEOGRAD — 4-6, 28, 38, 40, 41, 51, 53, 55, 56, 58, 61, 64, 65, 69-72, 86, 99, 110, 111, 122, 132, 136, 137, 140-143, 174, 175, 181, 183, 199, 201, 202, 205, 213-215, 218, 221, 222, 226, 228, 230, 237-239, 242, 243, 246, 249, 251, 260, 263, 265, 268, 272, 276, 279
BERLIN — 20, 25, 119, 122, 145, 199, 208, 247
BIHAĆ — 198
BIJELJINA — 198
BISKAJA — 47, 50
BJELOVAR — 67, 68, 229, 268
BOSNA — 3, 34, 36, 37, 197, 198, 218, 229, 232, 269
BRAČ, OTOK — 225, 226
BRČKO — 198
BRISEL — 212, 232
BUGARSKA — 248
BUDVA — 88, 89, 225

CALAHOVA — 22
CELJE — 93, 200, 201, 237
CIGLANA — VID. SREMSKA MITROVICA (KAZNENI ZAVOD)
CRNA GORA — 5, 12, 56, 132, 137, 140, 144, 218, 225, 232, 243, 245, 269, 277
CRNOGORSKO PRIMORJE — 225

ČAČAK — 236
ČEBINE — 227
ČELJABINSK — 249, 258
ČSR — 16, 27, 182, 219

ĆUPRIJA — 236

DALEKI ISTOK — 248
DALMACIJA — 5, 35, 55, 56, 59, 74, 87 96, 142, 184, 185, 189, 201, 214, 225, 229, 234, 251, 263, 264, 265, 274, 275
DUNAVSKA BANOVINA — 180
DVOR NA UNI — 198

ENGLESKA — 24, 25, 143, 145, 202, 208, 209, 210, 235
EVROPA — 242

FRANCUSKA — 7, 14, 24-28, 49, 94, 96, 143, 145, 204, 208-210, 214, 216, 223, 234, 235, 237, 247, 271, 279

GALICIJA — 47, 50
GORNJI STENJEVAC (KOD ZAGREBA) — 273
GORSKI KOTAR — 214
GOSPIĆ — 204
GOZD-MARTULJAK — 229
GRAC — 218, 263
GRANADA — 207
GRČKA — 248
GRUMBERG — 25
GVADARAMA — 25
GVADIJANA — 208

HANOVER — 25
HARAMA — 77
HERCEGOVINA — 3, 34, 36, 37, 197, 198, 218, 229, 232, 269
HRASTNIK — 257
HRVATSKA — 5, 10, 11, 31, 35, 40-42, 45, 49, 50, 61, 65, 67, 68, 73, 82, 83, 85, 90, 91, 117-119, 122, 133-135, 137, 142, 181, 184, 198, 199, 201, 204, 205, 214, 217, 218, 220-222, 224, 225, 228, 230, 232, 236, 239, 240, 242, 245, 264, 267-274, 276
HVAR, OTOK — 225

ISTRA — 117, 242
ITALIJA — 24, 25, 50, 144-146, 202, 208, 209, 213, 235, 242, 247, 259, 260, 270

JORDAN — 225
JAGODINA (DANAS SVETOZAREVO) — 236
JAPAN — 145, 146, 242, 246
JESENICE — 61, 227
JEŽICA — 4, 7, 198
JUGOSLAVIJA — 3, 6, 10, 20, 31, 33, 36, 37, 42, 43, 50, 65, 69, 80, 82, 85, 90, 92, 93, 96, 103-108, 111, 114, 117-119, 121-123, 125, 134, 138, 140,

143-146, 155, 159, 160, 166, 169, 197, 198, 199, 201, 202-205, 208, 210, 214, 216-218, 221, 223, 224, 226, 227, 232-237, 242, 246-250, 252, 256, 258, 260, 261, 263, 264, 273, 275-278

KADIKS — 25
KAMNIŠKE PLANINE (MALA PLANINA) — 245
KANADA — 113, 239, 240, 277, 278
KATALONIJA — 22, 47, 50, 223
KIJEV — 259
KINA — 117, 146, 242
KLAGENFURT — 104, 239
KLANJEC — 180, 182, 193
KONGO — 25, 210
KORZIKA — 87, 235
KOSOVO — 10
KOTOR — 175, 225
KRAGUJEVAC — 136, 201, 230, 236, 246
KRANJ — 227, 244
KRANJSKA GORA — 229
KRAVARSKO — 204
KRUŠEVAC — 236
KUJBIŠEV — 249, 258
KUMANOVO — 197
KUMROVEC — 180, 182, 193, 268
KUPINEC — 215

LAZE (KOD LJUBLJANE) — 271
LEPOGLAVA — 8, 115, 203, 231, 261
LIBIJA — 88, 235
LIKA — 204
LIVNO — 198
LONDON —7, 145, 202, 209, 210, 222, 235, 247
LJUBLJANA — 41, 51, 55, 69, 98, 99, 130, 218, 223, 224, 227, 240, 244, 246, 251, 264, 265-267, 271

MADRID — 24, 77, 209
MAĐARSKA — 50
MAGNITOGORSK — 249, 258
MAKEDONIJA — 3, 10, 12, 73, 137, 144, 197, 198, 218, 220, 222, 232, 248, 269 277
MANDŽURIJA — 242
MAKOVČER — 270
MARIBOR — 5, 60, 99, 194, 211, 225, 231, 238, 251, 252
MAROKO — 18, 25, 208, 209, 210, 213
MARSELJ — 88, 104, 269
MEĐUMURJE — 61
MEKSIKO — 21, 209, 210, 213
MLADENOVAC — 247
MOGENBURG — 25
MONTE HARABITAS — 77
MORDVINE, SELO U SSSR-u — 249, 258
MOSKVA — 6, 7, 8, 13, 16, 19, 20, 23, 26, 29, 44, 62, 65, 75, 78, 80, 91. 95. 111, 116, 125, 131, 153, 154, 156-158, 160- 161,170-174, 176, 185, 188, 190, 191, 197, 198, 200, 201, 203, 206, 210-214, 216, 218, 219, 221, 223-226, 233-237, 240, 242, 244, 245, 250, 257-264, 269, 275, 277, 278
244, 245, 250, 257-264, 269, 275, 277, 278
MOSTAR — 198

NAVARA — 21
NEMAČKA — 24, 25, 50, 144-146, 202, 208-210, 212, 213, 222, 235, 242, 246

NIŠ — 230, 231
NOTRANJSKA — 227
NOVI SAD — 180

NJUJORK — 240

OGULIN — 180, 193, 194, 252, 260
ORIOVAC — 204
OSIJEK — 184

PAKRAC — 67, 229, 268
PARAĆIN — 236
PARIZ — 19, 23, 43, 50, 52,-55, 57, 62, 65, 75, 77, 80, 83, 86, 89, 91, 92, 95, 98, 101, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 116, 123, 125, 128, 130, 132, 141, 143, 145, 146, 149, 176, 178, 179, 182, 188-190, 192, 209, 210, 212, 221, 224, 226, 229, 231, 235-237, 239, 241-244, 246, 247, 250, 251, 262, 264, 267, 269-274, 276-279
PETRINEC (KOD VARAŽDINA) — 204
PETROVAC N/M — 88
PIRINEJI — 25, 210, 213
PITSBURG — 240
PODSUSED (KOD ZAGREBA) — 274
POHORJE — 202
PORTUGAL — 24, 207-209, 213, 242
POŽAREVAC — 231
PRAG — 27, 40, 175, 182, 211, 212, 218, 221, 226, 261-263, 265
PRILEP — 197
PRIMORJE — 184

RAJNSKA ZONA — 25, 209, 210, 235
RIM — 119, 122, 145, 208, 247
RUMUNIJA — 248

SAD — 94, 111-113, 189, 208, 210, 237, 240, 241, 276, 277
SAMOBOR — 234, 236, 273, 274
SARAJEVO — 197, 198, 212, 230, 238, 246
SAVINJSKA DOLINA — 227
SAVSKA BANOVINA — 181, 193
SENJ — 242
SEVILJA — 207
SISAK — 5, 15, 16, 184, 200, 206
SKOPLJE 3, 41, 197, 198, 220
SLAVONIJA — 217
SLAVONSKI BROD — 238
SLOVENIJA — 4, 5, 10, 16, 27, 28, 31, 35, 42, 45, 53, 56, 59-61, 65, 82, 90, 91, 93 94, 96, 97, 111, 133, 135, 136, 137, 138, 179, 181, 182, 185, 191, 194, 200, 206, 208, 211-213, 217, 218, 220, 221, 224, 225, 227, 229, 232, 235-238, 240, 243-246, 252, 262, 263, 264, 268, 270, 272, 273, 277-279
SMEDEREVSKA PALANKA — 236
SOVJETSKI SAVEZ — 8, 20, 28, 37, 46, 47, 75, 78, 79, 99, 162, 172, 185, 197, 200, 203, 209, 213, 221, 225, 233, 235-238, 241, 249, 250, 251, 255, 257, 258, 259
SPLIT — 39, 55, 69, 175, 220, 222, 223, 226, 227, 235, 265, 266
SRBIJA — 5, 7, 31, 32, 56, 65, 72, 73, 82, 90, 91, 93, 99, 118, 136, 138, 140, 145, 182, 198 199, 201, 212, 214, 215, 218, 221, 222, 224, 226, 230, 232, 235, 236, 240, 247, 246, 251, 264, 267-273, 277-279
SREDOZEMNO MORE — 209

SREMSKA MITROVICA — 43, 76, 77, 115, 116, 126, 128, 130-132, 140, 203, 221, 231, 232, 263, 270, 271, 276, 279
STARI GRAD (HVAR) — 87, 88
STUBIČKE TOPLICE — 242
SUBOTICA — 197, 222
SUPETAR — 226
SUŠAK — 70
SVERDLOVSK — 249, 258

ŠABAC — 247
ŠIBENIK — 55, 225
ŠIŠKA KOD LJUBLJANE — 211
ŠPANIJA — 14, 17, 18, 21, 24-26, 28, 30, 31, 43, 47, 49, 50, 51, 54, 56, 58, 59, 63, 68, 74, 77, 79, 87, 92, 94, 95, 99, 104, 109, 117, 121, 124, 138, 146, 148, 175, 178, 182, 184, 187, 206-214, 216, 221-223, 225, 226, 227, 230, 233-242, 245-247, 249-251, 262, 264-267, 269, 271-273, 275, 276, 278, 279
ŠUMADIJA — 93
ŠVAJCARSKA — 208

TOPČIDER (BEOGRAD) — 272
TORONTO — 106, 114, 239
TRBOVLJE — 4, 175, 198, 227, 257
TREBČA — 229, 272
TUZLA — 198

UŽICE — 236, 247

VALJEVO — 5
VARAŽDIN — 15, 184
VARDARSKA BANOVINA — 220
VARŠAVA — 262
VASCONGADAS — 213
VASKONIJA — 223
VELES — 3 197
VILJANUEVA DE LA KANJADA — 247
VIROVITICA — 145
VISOKO — 182
VOJOVODINA — 7, 10, 34, 36, 37, 72, 82, 137, 197, 204, 218, 221, 222, 230, 232, 235
VOLFENBITEL — 25
VRNJAČKA BANJA — 230

ZADAR — 259
ZAGORJE — 4, 180, 193, 198, 227
ZAGORJE (U SLOVENIJI) — 257
ZAGREB — 5, 6, 9, 15, 16, 28, 36, 39-41, 50, 52-59, 61, 63-74, 80, 86, 96, 99, 104, 110, 111, 123, 130, 134, 135, 137, 138, 143, 174, 175, 180, 181, 184, 185, 191, 193,194, 199, 200, 201,204-206, 208, 212, 213, 216, 218, 219, 222-226, 228, 229, 232, 234, 236, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 246, 247, 250, 251, 259, 260, 263-269 272-275, 279,
ZELENIKA — 225
ZENICA — 198
ZRENJANIN (VELIKI BEČKEREK) — 197

SKRAĆENICE

A-CK SKJ — Arhiv Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije
AFŽ — Antifašistički front žena
AJ — Arhiv Jugoslavije
AVII — Arhiv Vojnoistorijskog instituta
AVNOJ — Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
BCK — Biro (Politbiro) CK
BLS — Balkanski lender (zemaljski) sekretarijat
CEDA — Španska konfederacija autonomne desnice
CK — Centralni komitet
CO — Centralni odbor
CPJ — Crvena pomoć Jugoslavije
CPV — Centralno partijsko vijeće
CT — Centralna tehnika
CV — Centralno vijeće
ČSR — Čehoslovačka Republika
DS — Demokratska stranka
DSZZD — Državni sud za zaštitu države
EK — Egzekutivni (izvršni) komitet
FNS — Front narodne slobode
GRS — Glavni radnički savez
HRP — Hrvatska radnička partija
HRS — Hrvatski radnički savez
HRSS — Hrvatska republikanska seljačka stranka
HSS — Hrvatska seljačka stranka
IA — Istorijski arhiv
IK — Izvršni komitet
IKK — Internacionalna kontrolna komisija
IMRP — Institut za međunarodni radnički pokret
IO — Izvršni odbor
JMO — Jugoslovenska muslimanska organizacija
JNA — Jugoslovenska narodna armija
JNOF — Jedinstveni narodnooslobodilački front
JNS — Jugoslovenska nacionalna stranka
JNZ — Jugoslavenska nacionalna zveza
JRP — Jedinstvena radnička partija
JRZ — Jugoslovenska radikalna zajednica
JSZ — Jugoslovanska strokovna zveza

JUGORAS	—	Jugoslovenski radnički savez
KAKIĆ	—	Kaznionički komitet
KDG	—	Kmečko-delavsko gibanje
KI	—	Komunistička internacionala
KK	—	Kaznionički komitet
KOI	—	Komunistička omladinska internacionala
KPB	—	Komunistička partija Bugarske
KPH	—	Komunistička partija Hrvatske
KPJ	—	Komunistička partija Jugoslavije
KPSAD	—	Komunistička partija Sjedinjenih Američkih Država
KPSS	—	Komunistička partija Sovjetskog Saveza
KSH	—	Komunistička stranka Hrvatske
KUNMZ	—	Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada
MANAPO	—	Makedonski narodni pokret
MLŠ	—	Međunarodna lenjinska škola
MK	—	Mjesni komitet
MMSO	—	Mjesni međustrukovni sindikalni odbor
MOPR	—	Međunarodna organizacija pomoći revolucionarima
NF	—	Narodni front
NFS	—	Narodni front slobode
NOB	—	Narodnooslobodilačka borba
NOP	—	Narodnooslobodilački pokret
NOR	—	Narodnooslobodilački rat
NOV	—	Narodnooslobodilačka vojska
NKVD	—	Narodni komesarijat unutrašnjih poslova SSSR-a
NRPJ	—	Nezavisna radnička partija Jugoslavije
NSZ	—	Narodna strokovna zveza
OF	—	Osvobodilna fronta
OK	—	Okružni komitet
ORS	—	Opšti radnički savez
PB	—	Politbiro
PK	—	Pokrajinski komitet
POJ	—	Partizanski odredi Jugoslavije
RK	—	Rejonski komitet
RP	—	Radikalna partija
RSDRP	—	Ruska socijaldemokratska radnička partija
SAD	—	Sjedinjene Američke Države
SANU	—	Srpska akademija nauka i umetnosti
SDK	—	Seljačko-demokratska koalicija
SDP	—	Socijaldemokratska partija
SDS	—	Samostalna demokratska stranka
SKA	—	Socijalna i kulturna akcija
SKJ	—	Savez komunista Jugoslavije
SKO	—	Savez komunističke omladine
SKOJ	—	Savez komunističke omladine Jugoslavije
SKP (b)	—	Svesavezna komunistička partija boljševika

SKS — Strokovna komisija Slovenije
SLF — Slovenska ljudska fronta
SLS — Slovenska ljudska stranka
SK — Sreski komitet
SPJ — Socijalistička partija Jugoslavije
SRN — Stranka radnog naroda
SRO — Savez radne omladine
SRPJ(k) — Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista)
SSK — Strokovna sindikalna komisija
SSSR — Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
UO — Udružena opozicija
URAD — Ujedinjeni radni narod
URS — Ujedinjeni radnički sindikat
URSSJ — Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije
VS — Vrhovni sud
VŠ — Vrhovni štab
ZAVNOH — Zemaljsko antifašističko vjeće narodnog oslobođenja Hrvatske

ILUSTRACIJE

Titov portret, sredina 1935.

Faksimil zapisnika sa sjednice Sekretarijata IK KI za balkanske zemlje (BLS), od 26. maja 1935.

Zgrada Doma sindikata u Moskvi u kojoj je od 25. jula do 21. avgusta zasjedao VII svjetski kongres Kominterne (fotos iz 1935)

Faksimil prve strane anketnog lista Josipa Broza Valtera koji je popunio kao delegat VII kongresa KI, 30. jul 1935.

Članovi Predsjedništva VII kongresa KI: Georgi Dimitrov, Moris Torez i Vilhelm Pik.

Legitimacija Josipa Broza Valtera kao delegata VII kongresa Kominterne.

Faksimil preporuke Josipa Broza Tita za Radomira Vujovića kao predavača na Međunarodnoj lenjinskoj školi.

Faksimil prve strane pisma Josipa Broza Tita — Ivanu Gržetiću, predstavniku KPJ pri IK KI, od 5. novembra 1936.

Faksimil Titovog članka »Španjolska i Hrvatska«, objavljenog u »Proleteru« od januara 1937, br. 1

Faksimil prve strane pisma Josipa Broza Tita pokrajinskim komitetima o akciji za pomoć Španiji, 23. oktobar 1936.

Blagoje Parović i Vladimir Ćopić, predstavnici CK KPJ i rukovodioci internacionalnih brigada u Španiji.

Faksimil Titovog članka »SKOJ na novom putu« i završetak članka »Protiv političke sljepoće i liberalizma«, »Proleter«, maj 1935, br. 5

Faksimil pisma Vilhelmu Piku od 28. avgusta 1937.

Faksimil Titovog pisma dr Pavlu Gregoriću, od 9. oktobra 1937.

Faksimil pisma Edvardu Kardelju od 7. novembra 1937.

Hotel u ulici Bernarden u kome je Tito stanovao za vrijeme boravka u Parizu.

Faksimil Titovih pisama u Beograd i Zagreb od 22. novembra 1927.

SADRŽAJ

Strana

PREDGOVOR VII

SABRANA DJELA
mart 1935 — novembar 1937.

Informativni izveštaj druga Valtera o situaciji u Jugoslaviji. Zapisnik sa partijskog skupa jugoslovenskog sektora od 10. februara 1936. 3

Valterova izjava za S. T. Britvina, 22. maj 1936. 8

Jugoslovenskoj sekciji Crvene pomoći, 17. septembar 1936. (Preveo Putnik Dajić) 9

Sindikalni organ URS-a za Hrvatsku i Dalmaciju o jedinstvu radnika, septembar 1936. 14

Za pobjedu nad fašizmom, kraj septembra 1936. 17

Katolici i događaji u Španjolskoj, kraj septembra ili početak oktobra 1936. 20

Protiv blokade Španije, prva polovina oktobra 1936. 24

Tito Fleischeru, Ivanu Gržetiću, predstavniku KPJ pri Kominterni, 23. oktobar 1936. 27

Svima, pokrajinskim komitetima KPJ, 23. oktobar 1936. 30

Pismo za Srbiju 2. novembar 1936. *Teze za projekat platforme široki NF* (36). 32

Fleischeru, Ivanu Gržetiću, predstavniku KPJ pri Kominterni 5. novembar 1936. 39

Komunisti i katolici, decembar 1936. 45

Španjolska i Hrvatska, januar 1937. 49

Centralnom komitetu KPJ. Pismo Tita, kraj januara 1937. 51

Centralnom komitetu KPJ, 6. februar 1937. 53

Centralnom komitetu KPJ. Pismo Tita, 4. mart 1937. 55

Centralnom komitetu KPJ. Pismo Tita, 8. mart 1937. 56

Izveštaj Tita br. 1, 9. april 1937. 58

Izveštaj Tita br. 3, 12. april 1937. 63

Izveštaj Tita br. 2, 14. april 1937. 66

Kaznioničkoj organizaciji KPJ u sremskomitrovačkoj tamnici, 21. april 1937. 76

Protiv političke sljepoće i liberalizma, sredina aprila 1937. 78

SKOJ na novom putu, druga polovina aprila 1937. 81

Strana

Komunisti i hrvatski narod, druga polovina aprila 1937. 84

Prevod izvještaja komisije u sastavu Gorkić i Valter o provali transporta dobrovoljaca za Španiju, sredina aprila 1937. (Prevela Ina Bogoradova) 87

Za V. Pika. Vilhelmu Piku, članu Sekretarijata IK Komunističke internacionale, 28. avgust 1937. (Preveo Nikola Polak) 90

Obavještenje o osnivanju KP Hrvatske, druga polovina avgusta 1937. 92

Ivanu Gržetiću, predstavniku KPJ pri IK KI, 21 septembar 1937. 93

Edvardu Kardelju, instruktoru CK KPJ, kraj septembra ili početak oktobra 1937. 96

Za budnost i disciplinu u Partiji, kraj septembra 1937. 99

Telegram Vilhelmu Piku, članu sekretarijata IK KI, 8. oktobar 1937. 102

Brzome. Dr Pavlu Gregoriću, predstavniku CK KP Hrvatske. Pismo br. 8 od 9. oktobra 1937. 103

Komunike Centralnog komiteta KPJ o sporazumu između Seljačko-demokratke koalicije i srpskog dijela Udružene opozicije, poslije 10. oktobra 1937. 105

Sporazum i radnička klasa, oko 10. oktobra 1937. 107

Brzom. Dr Pavlu Gregoriću, predstavniku CK KP Hrvatske. Pismo br. 9 od 14. oktobra 1937. 109

Članovima KPJ u SAD, 20. oktobar 1937. 111

Nikoli Kovačeviću i Srđi Prici, 20. oktobar 1937. 113

Pismo H. Andriji Hebrangu, osuđenom komunisti u sremskomitrovačkoj tamnici, oktobar 1937. 115

Proglas Osnivačkog kongresa Komunističke stranke Hrvatske, kraj jula — druga polovina oktobra 1937. 117

Vilhelmu Piku, članu Sekretarijata IK KI, 2. novembar 1937. (Preveo Nikola Polak) 124

Pismo na Ciglanu. Komunistima u sremskomitrovačkoj kaznionici, 4. novembar 1937. 126

Pismo Bevcu. Edvardu Kardelju, instruktoru CK KPJ, 7. novembar 1937. 129

Pismo u Beograd. Milovanu Đilasu, članu PK KP za Srbiju, 9. novembar 1939. 131

Vilhelmu Piku, članu Sekretarijata IK KI, 19. novembar 1937. (Preveo Nikola Polak) 133

Pismo u Beograd. Milovanu Đilasu, članu PK KP za Srbiju, 22. novembar 1937. 140

Dr Pavlu Gregoriću, predstavniku CK KP Hrvatske. Pismo br. 12, 22. novembar 1937. 142

Pred sudbonosnim događajima, druga polovina novembra 1937. 144

Slučaj izdajnika Adolfa Muka, druga polovina novembra 1937. 147

PRILOZI

Zapisnik sjednice BLS IK KI, 4. mart 1935. (Prevela Ina Bogoradova) 153

Odluka CK KPJ o imenovanju Josipa Broza Tita za člana političkog predstavništva KPJ pri KI. Sjednica CK KPJ, 25. mart 1935. (Preveo Milorad Simonović) 154

Strana

Zapisnik sjednice BLS IK KI, 21. april 1935 (Prevela Ina Bogoradova) 155

Zapisnik sjednice BLS IK KI, 10. maj 1935. (Prevela Ina Bogoradova) 157

Odluka o postavljanju Josipa Broza Valtera za političkog referenta u BLS. Izvod iz zapisnika br. 451 sjednice Političke komisije Političkog sekretarijata IK KI od 11. maja 1935. (Preveo Milorad Simonović) 158

Zapisnik sjednice BLS IK KI, 26. maj 1935. (Prevela Ina Bogoradova) 159

Zapisnik proširene sjednice BLS IK KI, 29. maj 1935. (Prevela Ina Bogoradova) 160

Sastanak aspiranata jugoslovenskog sektora KUNMZ-a u prisustvu druga Valtera i partijskog organizatora Aspirature druga Kuške, 29. maj 1935. 161

Anketni list Josipa Broza Valtera kao delegata VII svetskog kongresa KI, 29. jul 1937. (Preveo Milorad Simonović) 169

Zapisnik 7. sjednice delegacije KPJ na VII kongresu Kominterne, 19. avgust 1935. 171

Odluka članova biroa CK KPJ o raznim pitanjima. Zapisnik sjednice Politbiroa CK KPJ, 21. avgust 1935. 172

Protokol sjednice PB CK KPJ, 18. oktobar 1935. 173

Preporuka za Radomira Vujovića, februar 1936. (Preveo Milorad Simonović) 174

Za Flajšera, No 20
Milan Gorkić Ivanu Gržetiću, predstavniku KPJ pri KI, 20. mart 1937. 175

Protokol sjednice PB CK KPJ, 1. april 1936. 177

Protokol sjednice CK KPJ, 3. april 1937. 178

Zapisnik sjednice CK KPJ, 16. april 1937. 179

Poternica Kraljevske banske uprave Dunavske banovine za Josipom Brozom, 29. april 1937. 180

Ministarstvo unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije (Odeljenje za državnu zaštitu pov. T.br.23747) dostavlja Ministarstvu pravde podatke o Josipu Brozu s nalogom da se uhapsi, 8. jun 1937. 182

Somu br. 5, Rodoljub Čolaković Milanu Gorkiću, 20. avgust 1937. 184

Zasjedanje CK KPJ. Protokol sjednice, 4. septembar 1937. 189

Izjava Komisije povodom Oskarove (Karla Hudomalja) izjave, verovatno druga polovina septembra 1937. 190

Zasjedanje CK KPJ. Zapisnik sjednice, 13. novembar 1937. 191

Policijski karton o Josipu Brozu, 1936. (Preveo Milorad Simonović) 193

NAPOMENE 195

HRONOLOGIJA 253

REGISTAR IMENA 281

REGISTAR GEOGRAFSKIH IMENA 320

SKRAĆENICE 323

POPIS ILUSTRACIJA 326

NIP »KOMUNIST« — Izdavački centar »Komunist«, Beograd
Izdavačko knjižarsko poduzeće »Naprijed«, Zagreb
Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd

JOSIP BROZ TITO
SABRANA DJELA

Tom 3

Tekstove pisane na stranom jeziku preveli:
Ina Bogoradova
Putnik Dajić
Nikola Polak
Milorad Simonović

Jezički redaktor
Milorad Simonović

Likovno rješenje korica
Jovan Lukić

Grafička oprema
Vladana Mrkonja
Sovra Baračković

Korektor
Mirjana Ratković

Štampa

Grafička radna organizacija »Liburnija«
Rijeka, Bulevar Marxa i Engelsa 20

Tiraž 10 000

Izišlo iz štampe avgusta 1983.